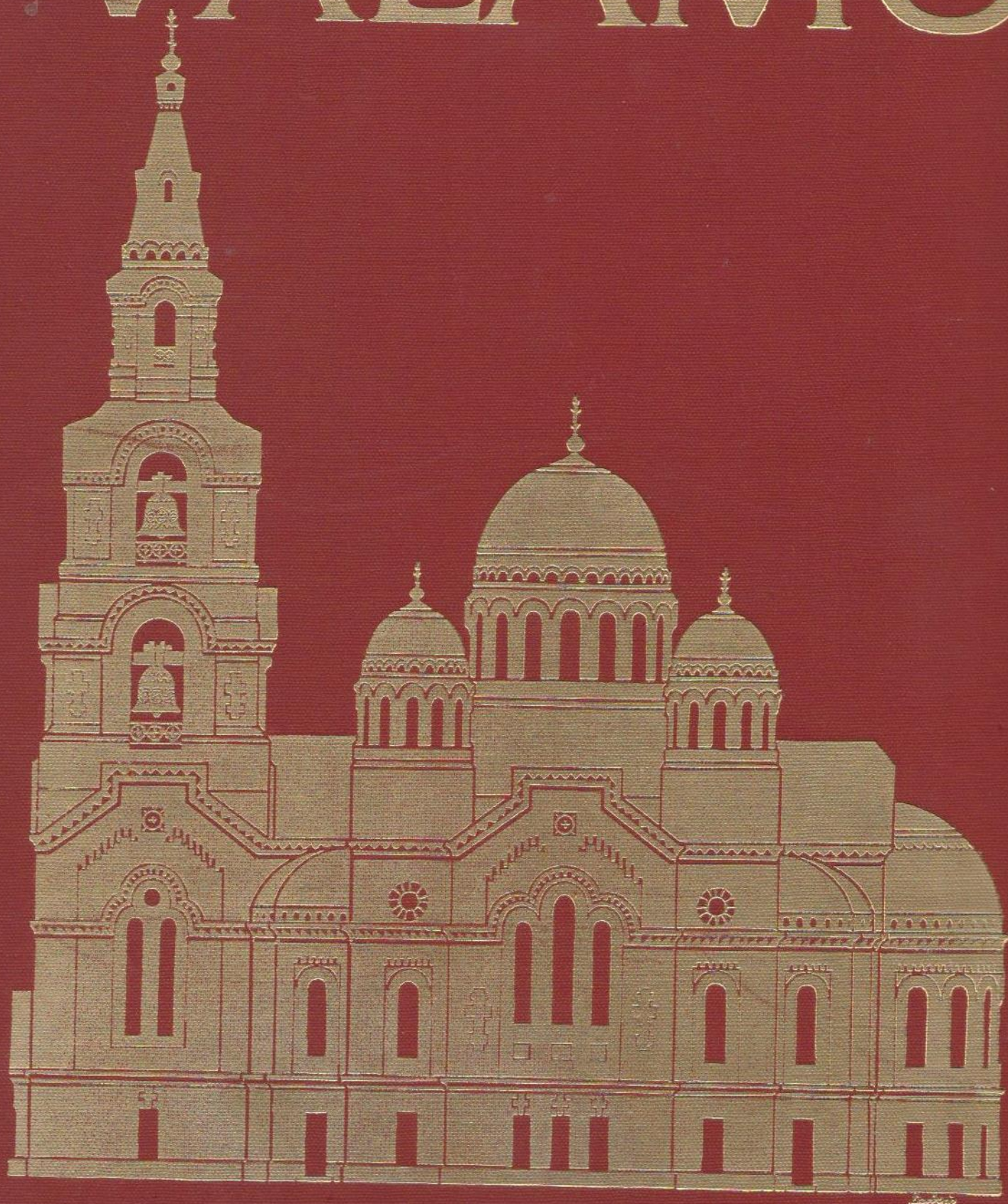

VALAMO

VALAMO

Historiaa ja kuvia Laatokan luostarisaarilta

Julkaisija
Valamo-seura ry

Kirja Valamosta, monien muistojen saaresta, on kirjoitettu kertomaan Valamon vaiheista ja tapahtumista, sen luostarista ja luonnosta sekä Valamosta kokonaisuudessaan kaikille niille, jotka haluavat muistella tuota toivioletkien ja virkistysmatkojen kohdetta, kokea vielä muistikuvissaan Valamon viehätyksen tai perehtyä siihen vain muuten.

Kirjan syntysanat lausuttiin jo 11. 5. 1969 toimintansa aloittaneen Valamo-seura ry:n perustavassa kokouksessa. Silloin todettiin, ettei Valamosta oltu koskaan laadittu kokonaisesitystä sekä että nyt käsillä oleva aika on viimeisiä, jolloin vielä on tilaisuus koota sitä muistinvaraista tietoa, mikä on välttämätöntä tällaisen kirjan julkaisemiseksi.

Kirjan julkaisemista varten laaditun aikataulun mukaan kirjan tulisi olla valmis helmikuussa eli Kalevalan päivään mennessä 1973. Sen noudattaminen on ollut mahdollista vain erittäin lukuisten henkilöiden, kirjoittajien, kirjatoimikunnan, päätoimittajan, taittajan sekä muiden avustajien antaumuksellisella ja aikaansa säästämättömällä työllä. Tehdystä työstä ja myönteisestä suhtautumisesta asiaan Valamo-seura ry. lausuu parhaat kiitoksensa.

Painosmäärältään pienen, kymmeniä väri- ja satoja mustavalkeita kuvia sisältävän teoksen painatus hintaan, että sen hankkiminen ei muodostuisi kenellekään ylivoimaiseksi, on ollut Valamo-seura ry:n päätavoitteena. Tämä tavoite on saavutettu siten, että

lukuisat avustajat ja säätiöt ovat antaneet seuralle rahallista tukea sikäli, että kirjaa on uskallettu ryhtyä julkaisemaan. Erityisesti on avustajien joukosta, ketään muitakaan tietysti unohtamatta, mainittava opetusministeriö, jonka apuraha on ollut ratkaiseva, sekä Suomen ortodoksinen kirkkokunta. Viimeksimainitun kohdalla on tuotava julki arkkipiispa Paavalin korvaamaton panos, paitsi varojen myöntämisessä, myös kirjan arvoon ratkaisevasti vaikuttavien artikkelien kirjoittamisessa. Valamo-seura ry. osoittaa kunnioittavat kiitokset kaikille kirjan julkaisemisen tukijoille.

Valamon tuhatvuotinen historia myötäilee koko Karjalan kohtaloita. Vuoroin ovat hartaat kilvoittelijat löytäneet sieltä muusta maailmasta erossa olleet rauhaisat saaret, vuoroin on sodan tuho hävittänyt kaiken ja autioittanut paikat, olipa luostarin kohottua suurluostariksi Valamo vähällä joutua myös valtiolliseksi kiistakysymykseksi.

Kun Valamosta ja sen merkityksestä karjalaisessa sekä koko maata käsittävässä kulttuuriperinteessä on jo kauan odotettu yhtenäisesitystä, Valamo-seura toivoo, että nyt ilmestyvä kirja täyttäisi siihen kohdistetut odotukset niin Valamon historian kuin luonnonkuvaustenkin osalta ja omistaa kirjan kaikille entisille valamolaisille, jotka ovat olleet luomassa sen tuhatvuotista historiaa, mikä näin halutaan tallentaa myös tuleville sukupolville.

Helsingissä, 1. joulukuuta 1972

Valamo-seura ry.

Johtokunta

Toimituskunta

Toimituskunta

Niilo Kohonen
Valamo-seura ry:n puheenjohtaja

Iivar Kemppinen
päätoimittaja

Eero Porri
kirjatoimikunnan puheenjohtaja

Irma Tertti
kirjatoimikunnan sihteeri

Jorma Back

Yrjö Iivonen

Aarne Joutsen

Asa Koljonen

Mikael Kriisin

Ali Peltonen

Uuno Ruti

Rose-Mari Vaittinen

kirjatoimikunnan jäsenet

Eino Lainio
graafinen suunnittelu

Ali Peltonen
kuvaukset kirjaa varten

Kirja Valamosta, monien muistojen saaresta, on kirjoitettu kertomaan Valamon vaiheista ja tapahtumista, sen luostarista ja luonnosta sekä Valamosta kokonaisuudessaan kaikille niille, jotka haluavat muistella tuota toivioretkien ja virkistysmatkojen kohdetta, kokea vielä muistikuvissaan Valamon viehätyksen tai perehtyä siihen vain muuten.

Kirjan syntysanat lausuttiin jo 11. 5. 1969 toimintansa aloittaneen Valamo-seura ry:n perustavassa kokouksessa. Silloin todettiin, ettei Valamosta oltu koskaan laadittu kokonaisesitystä sekä että nyt käsillä oleva aika on viimeisiä, jolloin vielä on tilaisuus koota sitä muistinvaraista tietoa, mikä on välttämätöntä tällaisen kirjan julkaisemiseksi.

Kirjan julkaisemista varten laaditun aikataulun mukaan kirjan tulisi olla valmis helmikuussa eli Kalevalan päivään mennessä 1973. Sen noudattaminen on ollut mahdollista vain erittäin lukuisten henkilöiden, kirjoittajien, kirjatoimikunnan, päätoimittajan, taittajan sekä muiden avustajien antaumuksellisella ja aikaansa säästämättömällä työllä. Tehdystä työstä ja myönteisestä suhtautumisesta asiaan Valamo-seura ry. lausuu parhaat kiitoksensa.

Painosmäärältään pienen, kymmeniä väri- ja satoja mustavalkeita kuvia sisältävän teoksen painatus hintaan, että sen hankkiminen ei muodostuisi kenellekään ylivoimaiseksi, on ollut Valamo-seura ry:n päätavoitteena. Tämä tavoite on saavutettu siten, että

lukuisat avustajat ja säätiöt ovat antaneet seuralle rahallista tukea sikäli, että kirjaa on uskallettu ryhtyä julkaisemaan. Erityisesti on avustajien joukosta, ketään muitakaan tietysti unohtamatta, mainittava opetusministeriö, jonka apuraha on ollut ratkaiseva, sekä Suomen ortodoksinen kirkkokunta. Viimeksimainitun kohdalla on tuotava julki arkkipiispa Paavalin korvaamaton panos, paitsi varojen myöntämisessä, myös kirjan arvoon ratkaisevasti vaikuttavien artikkelien kirjoittamisessa. Valamo-seura ry. osoittaa kunnioittavat kiitokset kaikille kirjan julkaisemisen tukijoille.

Valamon tuhatvuotinen historia myötäilee koko Karjalan kohtaloita. Vuoroin ovat hartaat kilvoittelijat löytäneet sieltä muusta maailmasta erossa olleet rauhaisat saaret, vuoroin on sodan tuho hävittänyt kaiken ja autioittanut paikat, olipa luostarin kohottua suurluostariksi Valamo vähällä joutua myös valtiolliseksi kiistakysymykseksi.

Kun Valamosta ja sen merkityksestä karjalaisessa sekä koko maata käsittävässä kulttuuriperinteessä on jo kauan odotettu yhtenäisesitystä, Valamo-seura toivoo, että nyt ilmestyvä kirja täyttäisi siihen kohdistetut odotukset niin Valamon historian kuin luonnonkuvaustenkin osalta ja omistaa kirjan kaikille entisille valamolaisille, jotka ovat olleet luomassa sen tuhatvuotista historiaa, mikä näin halutaan tallentaa myös tuleville sukupolville.

Helsingissä, 1. joulukuuta 1972

Valamo-seura ry.

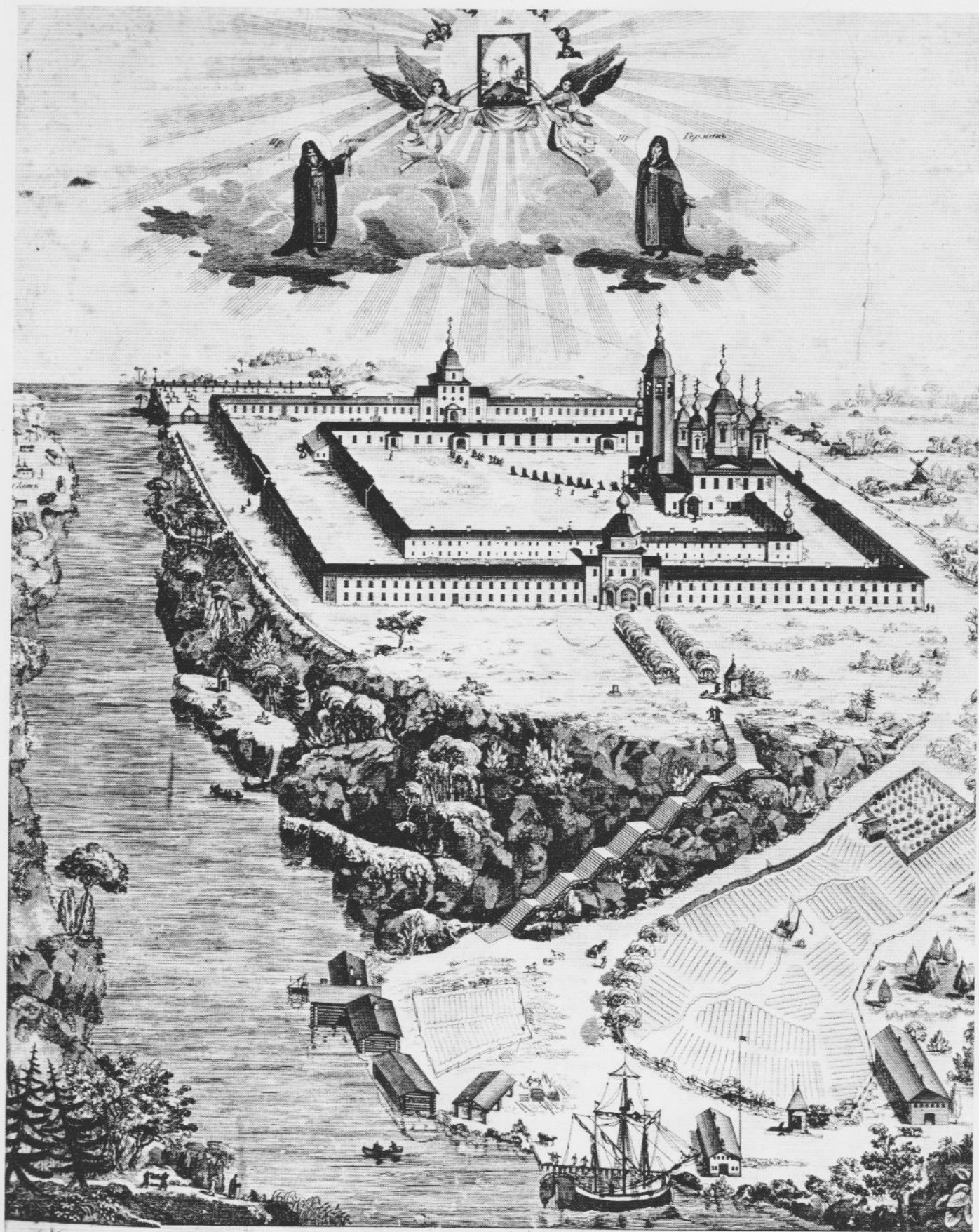
Johtokunta

Toimituskunta

Sisällys

	Alkulause	5
Luostari	Valamon varhaisvaiheet <i>Professori Heikki Kirkinen</i>	10
	Valamo Stolbovan rauhasta nykypäiviin <i>Filosofian lisensiaatti Heikki Koukkunen</i>	16
	Luostarikilvoitus ja sen vaiheet Valamossa <i>Arkkipiispa Paavali</i>	46
	Taideperinne <i>Filosofian maisteri Ilona Merikoski</i>	57
	Kirkon toiminta Valamossa <i>Notaari Maria Iltola</i>	73
	Igumeni Hariton, Vanhan Valamon viimeinen johtaja <i>Kouluneuvos Kaarlo Merikoski</i>	80
	Luostarin viimeiset päivät <i>Arkkipiispa Paavali</i>	84
	Munkki Sortavalan kaupunkikuvassa <i>Dosentti Iivar Kemppinen</i>	191
	Valamon vanhuksen kirjeitä <i>Skeemaigumeni Johannes</i>	193
Luonto	Valamon luonnonmaisema <i>Dosentti Jouko Piirola</i>	198
	Valamon eläimistöstä ja sen tutkimisesta <i>Professori Paavo Kontkanen</i>	205
	Piirteitä Valamon hyönteistöstä <i>Professori Esko Kangas</i>	210
Matkailu	Valamo matkailukohteena <i>Päätoimittaja Valde Näsi</i>	216
Puolustuslaitos	Rannikkotyöstä Valamossa <i>Everstiluutnantti Mauno Loikkanen</i>	227
	Sotilaskotitoiminta <i>Valtiotieteen maisteri Irma Tertti ja everstiluutnantti Niilo Kohonen</i>	248
Opetustoiminta	Valamon kansakoulu 1926—39 <i>Opettaja Anna Marttila o.s. Rytkölä</i>	253

	Luostarin poikakoti	255
	<i>Rovasti Lauri Mitronen</i>	
	Kinobian toiminnasta	257
	<i>Kanttori Pauli Jouhki</i>	
Metsästys ja kalastus	Metsästys ja kalastus	261
	<i>Kapteeni Väinö E. Uski</i>	
	Valamo ympäristöineen kala- ja erämiehen silmin	263
	<i>Majuri Väinö Porri</i>	
Muistelmia	Toivioretki Valamoon	269
	<i>Veera Patrikainen</i>	
	Lapsuuteni Valamo	271
	<i>Insinööri Eero Porri</i>	
	Nuorena poikana "Valmossa"	274
	<i>Vänrikki Sulo Käyhkö</i>	
	Oppilaana luostarin poikakodissa	276
	<i>Pastori Arvi Karpov</i>	
	Varusmiehenä Valamossa	280
	<i>Kanttori Pauli Jouhki</i>	
	<i>Kauppias Jouko Risku</i>	282
	<i>Konttoripäällikkö Eino Kettunen</i>	
	Tukkitöissä Valamossa	285
	<i>Kapteeni Kurt Börje Forsman</i>	
	Apulaisena luostarin kesäravintolassa	290
	<i>Kaija Kangasmaa</i>	
	Nuoren tytön matkamuisto	293
	<i>Aili Runne</i>	
	Valamon satakielet	296
	<i>Aamun Koitto n:o 14/1925</i>	
	Sanojen selityksiä, luettelo kuvien luovuttajista ja lähdeluettelot	298
	Lahjoittajat	303

Св. Троица. Свято-Троицкий монастырь. Вид с реки. М. 1797.

LUOSTARI

Valamon luostarin varhaisvaiheet Stolbovan rauhaan asti

Heikki Kirkinen

Tiedot Valamon saarten varhaisimmasta asutuksesta ovat äärimmäisen niukat ja perustuvat etupäässä kirkolliseen kansanperinteeseen. Jopa Valamon nimenkin alkuperä on tuntematon. On arveltu, että nimi viittaa slaavien muinaisen pakanallisen eläinjumalan Volosin palvontapaikkaan; kristillinen perinne kertoo Valamon luostarin perustajien taistelleen nimenomaan pakanallista uskoa vastaan. Konevitsan saaren nimi ja perinne liittyvät hevosuhreihin, Valamon nimi ja perinne voivat viitata härkäuhreihin, joita Volosille suoritettiin, mutta tässä kohdin perinne on erittäin epävarma.

Todennäköisesti Valamon saaria ovat ensinnä käyttäneet turvapaikkanaan kalastajat. Laatokan rannalla on ollut asutusta viimeistään viikinkiajalla, mutta siellä lienee liikkunut kalastajia jo paljon varhaisemminkin, vaikka heistä ei ole paljonkaan jäänyt jäljelle muistomerkkejä, kuten hautalöytöjä. Varhaisimmat liikkujat lienevät olleet suomensukuisia. Lähinnä järveä asuivat jo 800-luvulla Olhavan jokisuun ja jokivarren asukkaat, joiden keskuksena oli Staraja Ladoga eli Vanhan Laatokan kaupunki. Nämä asukkaat kuuluivat todennäköisesti itämerensuomalaisten heimojen itäiseen kieliryhmään, johon nykyään luetaan vepsäläiset, inkeriläiset ja karjalaiset. Kielitieteen tulosten perusteella heitä voi pitää "esikarjalaisena" heimona, joka vähitellen jakautui inkeriläiseen ja karjalaiseen haaraan. Karjalaiseksi kehittynyt haara eteni Laatokan rantojen kautta ja järven yli ns. Laatokan Karjalaan. Inkeriläisten esi-isät jäivät Nevajoen molemmille puolille. Karjalaisten esi-isien joukkoon lienee sulautunut Suomesta saapuneita eränkävijöitä, joita oli jäänyt Laatokan länsi- ja luoteisrannikolle.

Todennäköisesti Valamon vesien varhaisimmat kalastajat olivat siis suomensukuisia, karjalaisten ja inkeriläisten esi-isiä, mutta jo viikinkiajalla Laatokan kaakkoisrannikolle eteni myös slaavilaista asutusta ja Laatokalla alkoivat liikkua myös venäläiset eränkävijät. Mahdollisesti Laatokan suurilla saarilla eränkävijät ovat harjoittaneet muinaissuomalaisia kalevalaisia riittimenoja, mutta myös slaavien pakanallisia uhreja. Pysyvää asutusta Valamon ja Konevitsan saarille tuskin muodostui vielä viikinkiajalla. Vasta 1100-luvulla karjalaisten heimo kasvoi tärkeäksi poliittiseksi ja taloudelliseksi mahdiksi Laatokan maailmassa, ja silloin voimistui myös sen naapurin Novgorodin kiinnostus uuden kristillisen sivistyksen levittämiseen karjalaisille.

Valamon vanhimpia pysyviä asukkaita ovat todennäköisesti olleet ortodoksiset munkit ja vanhin asutuskeskus Valamon luostari. Sen syntyäika on erittäin epävarma, mutta perimätiedon ja muiden lähteiden avulla tiedämme suunnilleen, millä tavoin luostari syntyi.

Kristinuskon ensimmäiset julistajat olivat liikkuneet Venäjällä jo 800-luvulla, mutta vasta 900-luvun lopulla, kun Kievin ruhtinas Vladimir kääntyi kristinuskoon, alkoi säännöllinen lähetystyö. Sitä suorittivat pääasiassa munkit, joita saapui Bysantin eli Itä-Rooman valtakunnasta. Heitä tuli etenkin Krimin niemimaan kreikkalaisista siirtokunnista sekä Konstantinopolista. Heitä asettui ensinnä Venäjän pääkaupunkiin eli Kiovaan, mutta jo 990-luvulla myös Novgorodiin. Ensimmäiset luostarit syntyivät todennäköisesti Kievin lähistölle 1000-luvun alkupuolella ja saman vuosisadan loppupuolelta lienee peräisin myös Novgorodin vanhin luostari.

Valamon perimätieto, joka on merkitty muistiin vasta viime vuosisadan alussa, kertoo, että kreikkalainen munkki Sergei saapui Valamon saarelle kilvoittelemaan sekä julistamaan evankeliumia pakanoille jo 900-luvulla. Tämä perimätieto lienee virheellinen, sillä on todennäköistä, että lähetyssaarnaajat ensinnä asettuivat Venäjän keskuksiin ja niiden lähistölle ja vasta myöhemmin kaukaisille rajamaille, kuten Karjalaan. Perimätietoa on heikentänyt myös se, että siitä kirjoitti viime vuosisadalla henkilö, joka on osoittautunut vanhojen lähteiden väärentäjäksi. Aidolta ja johdonmukaiselta näyttää sensijaan perimätieto, että Valamoon asettui ensinnä kreikkalainen munkki Sergei, joka sai oppilaakseen ja työnsä jatkajaksi karjalaisen käännyneisen Hermanin.

Muuan myöhäinen ja huono kronikan katkelma väittää, että "vanhus Sergei" saapui Valamoon v.

1329, mutta tämäkin tieto on erittäin epävarma ja esiintyy epäluotettavassa lähteessä. Valamon luostarin syntyä on pakko arvioida Venäjän ortodoksisen lähestymisen yleisen taustan valossa. Voimme todeta, että lähetystyö laajeni ja tehostui Pohjois-Venäjällä voimakkaasti 1100-luvulla, jolloin sinne syntyi useita uusia luostareita. Laatokan maailman vilkkain keskus oli Laatokan kaupunki, jonne rakennettiin kivikirkko 1100-luvun alkupuolella ja jonne syntyi luostari todennäköisesti saman vuosisadan lopulla. Karjalan hautalöytöihin ilmestyvät ensimmäiset kasteristit suunnilleen samoihin aikoihin. Jo 1500-luvulla muistiin merkitty Valamon perimätieto kertoo, että Valamon luostarin perustajien jäännökset siirrettiin Novgorodista Valamoon v. 1163 ja että samaan aikaan arkkipiispa Johannes maalautti heidän ikoninsa. Pyhittäjien muistopäiväksi vakiintui saman lähteen mukaan

Pyhittäjäisen Sergei ja Herman Valamolaisen pyhäinjäännökset palautetaan Novgorodista takaisin Valamoon. Perimätieto kertoo, että pyhäinjäännökset oli tuotu neljättä kertaa turvaan Valamosta vuonna 1163 ja palautettu viimeisen kerran 11. 9. 1180. Tätä päivää vietettiin sittemmin Sergein ja Hermanin muistopäivänä.

jäännösten siirtopäivä eli syyskuun 11. päivä. Samanlaiset tiedot ovat myös suhteellisen luotettavassa 1600-luvun kronikassa ja ne tukevat historiallisen taustan nojalla saatua käsitystä, että lähetystyö Laatokan maailmassa voimistui 1100-luvulla. On siis todennäköisintä, että Valamon luostari sai alkunsa 1100-luvulla mahdollisesti vuosisadan alkupuolella tai puolivälissä. Myöhempien tietojen perusteella voidaan päätellä, että Valamo rakennettiin asteittain nk. linnaluostarin muotoon. Puinen muuri ympäröi rakennusryhmää, johon kuuluivat kirkko, ruokasali, munkkien ja maallikkotyöläisten asunnot sekä varastorakennukset.

Valamon luostarista muodostui kristillisen lähetystyön ja kirkollisen kulttuurin keskus Laatokan Karjalaan. Sen perustaja Sergei toi mukanaan aidon Bysantin perinteen. Hän toimitti jumalanpalvelukset alkukielellä eli kreikaksi ja hän luki evankeliumia samalla kielellä. Hän istutti Bysantin askeesin eli

munkkielämän ihanteet, kirkkolaulun ja kirkkotaiteen ensimmäiset taimet Karjalaan. Hänen seuraajansa olivat todennäköisesti karjalaisia, kunnes keskiajan loppupuolella luostariin alkoi tulla yhä enemmän myös venäläisiä munkkeja.

Vähitellen Venäjän kirkollinen perinne kansallistui. Se sai yhä enemmän slaavilaista kansallista väriä ja tyyliä, ja vähitellen myös Valamon ortodoksinen kulttuuri alkoi saada sekä karjalaisia että slaavilaisia piirteitä. Karjalaisesta perinteestä siihen tuli yksinkertainen, luonnonläheinen ja käytännöllinen elämäntapa. Munkit kalastivat ja viljelivät maata. He rakensivat yksinkertaiset asumuksensa ja kirkkonsa kansalliseen tyyliin ja valmistivat tarve-esineensä itse, kuten muutkin seudun asukkaat. He viihtyivät sekä munkinkammiossa että avoimen taivaan alla. He ajattelivat ja puhuivat yksinkertaisen havainnollisesti, kuten näkyy Karjalan vanhimpien pyhien elämäkerroista ja niihin liitetystä ihmekertomuksista. Slaavilaisesta perinteestä

Valamon luostari 1700-luvun lopulla.

he saivat syvään korostettua nöyryyttä sekä monivivahteista ilmaisutaitoa saarnaan ja kirkkotaiteisiin.

Valamon luostarista käsin lähetyssaarnaajat lähtivät saarnamatkoille eri puolille Karjalaa. Valamosta tuli arvossa pidetty kristillisen elämän keskus, jonka maine levisi myös kauas Venäjälle ja Baltiaan. Valamo oli tunnettu askeesin eli kilvoitusharjoittelun ankaruudesta ja korkeasta hengellisestä tasosta. Siellä harjoitteli 1300-luvulla Pihkovasta saapunut Kornili ennen lähtöään erakoksi Äänisjärven saareen, minne hän sitten perusti Paleostrovin luostarin. Siellä kilvoitteli Solovetskin luostarin perustaja Savvati 1400-luvun alussa sekä suomensukuinen munkki Aleksanteri, joka 1500-luvun alussa perusti Syvärin luostarin ja kasvatti Karjalaan kokonaisen sarjan pienten luostarien johtajia.

1300-luvun lopulla Laatokalle syntyi toinen suuri luostari, Konevitsa, jonka perustaja samoin oli kilvoitellut Bysantissa ja joka voimisti hengellistä työtä etenkin Laatokan länsirannikolla. Valamon vaikutus kohdistui ennen kaikkea Sakkolan, Kurkijoen, Sortavalan ja Salmin pogostojen suuntaan, Konevitsan vaikutus ennen muuta Sakkolan ja Raudun rannikoille.

Valamon luostari toimi alkuaan pienenä ja köyhänä erämaaluostarina, mutta keskiajan loppupuolella se alkoi vaurastua ja uuden ajan alussa se oli jo rikas suurluostari. Veljestö viljeli maata, kalasti ja metsästi. Se sai ympäristön asukkailta sekä pyhiinvaeltajilta lahjoituksina rahaa, elintarvikkeita, kirkollisia tarvikkeita, maita, kalavesiä ja taloja. Moni hurskas karjalainen lahjoitti maansa ja talonsa luostarille pyytäen veljestöä muistamaan lahjoittajaa esirukouksissa. Venäjän suuriruhtinas läänitti luostarille kyliä samoin esirukouksien varmistukseksi. Luostari kutsui pian talonpoikia asumaan metsä- ja rantapalstoilleen luvaten näille pitkän verovapauden, ja lopulta luostari saattoi jo ostaa lisämaita, milloin katsoi niin tarvittavan.

Vuoden 1500 verokirjan mukaan Valamon luostari omisti noin 150 taloa ja sille maksoi veroa noin 230 miestä perheineen. Luostarin vaurastuminen jatkui vielä senkin jälkeen, ja vähän ennen v. 1570 alkanutta suurta sotaa luostarilla oli hallussaan pitkälti yli 200 maatilaa eri puolilla Laatokan rannikkoseutuja ja jopa

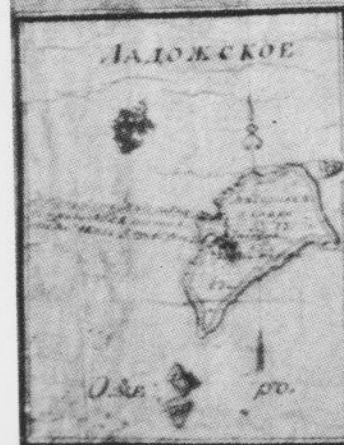
nykyisen Pohjois-Karjalan puolelta asti. Lisäksi luostari omisti useita majataloja ja myllyjä sekä kalastuslaivaston. Luostarille syntyi uudiskylä silloisen Lapin puolelle Porajärvelle, missä valmistettiin järvi- ja suomalmista rautaa, perustipa luostari oman suolankeittämön eli varnitsan Vienan lahden rannikolle Kouta-nimiseen kylään, mihin muodostui eräänlainen luostarin skiitta. Munkit ja maallikkotyöläiset haihduttivat siellä merivettä valtavan leveissä matalissa kattiloissa ja saivat siten suolaa luostarin tarpeisiin. Luostarin väki kävi joka vuosi ostosmatkalla Novgorodissa, missä tavattiin luostarin hengellinen esimies eli arkkipiispa. Majapaikaksi luostari hankki oman talon myös Novgorodiin.

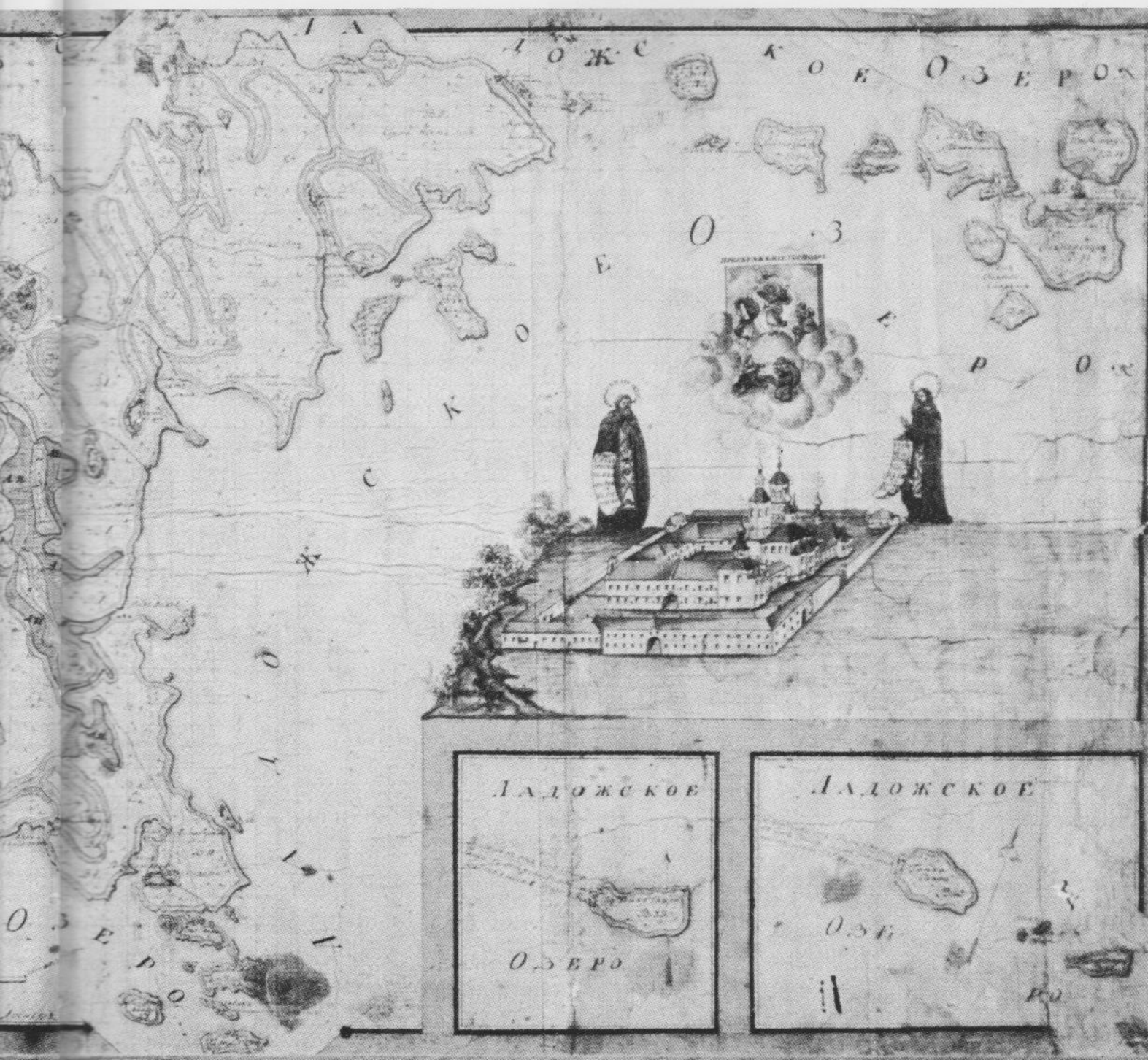
Ruotsin ja Venäjän väliset sodat tuhosivat Laatokan Karjalan vaurauden ja hävittivät suuren osan sen kulttuuria. Ns. pitkän vihan aika 1570—95 merkitsi ensimmäistä taantumisen vaihetta. Ruotsalaiset ja suomalaiset joukot tekivät hyökkäyksiä Valamon maille 1570-luvun lopulla ja v. 1581 ne surmasivat luostarissa 37 munkkia ja 47 maallikkoa. Veljestön jäännökset pakenivat Venäjälle, mistä ne palasivat Täyssinän rauhan jälkeen Valamoon jälleenrakentamaan hävitettyä luostariaan. Venäjän tsaarin myöntämin varoin luostari jälleenrakennettiin ja verovapauden turvin saatiin talonpoikia palaamaan luostarin maille viljelemään tiluksia, kalastamaan ja metsästämään.

Luostari ei ehtinyt vaurastua ennalleen, kun sota jo puhkesi uudestaan. Jaakko de la Gardien joukot, jotka olivat yrittäneet avustaa tsaari Vasili Šuiskia puolalaisia vastaan, ryhtyivät v. 1610 valloittamaan palkaksi luvattua Käkisalmen lääniä Ruotsille. Seuraavana vuonna ne hyökkäsivät Valamoon ja polttivat luostarin maan tasalle. Veljestö ehti hädin tuskin paeta sodan jaloista Venäjälle, ja munkit kiertelivät evakkomatkalta, kunnes tsaari antoi heille autioituneen luostarin asuttavaksi Laatokan eteläpuolelta. Stolbovan rauhassa v. 1617 Käkisalmen lääni liitettiin voittomaana Ruotsiin. Kaikki Laatokan Karjalan luostarit oli hävitetty ja Valamokin jäi autioksi yli sadan vuoden ajaksi. Vain muutama maatalo kohosi ennen niin rikkaan luostarin raunioille. Tuskin kukaan usko i askeesin ja luostarielämän palaavan sinne takaisin.

КАРТА
ВСЕМЪ ВАЛАНСКОМУ

Монастырю
принадлежащих островов
остатков от Ладожского моря
согласно
в 1798 году

Valamon vaiheita Stolbovan rauhasta nykypäiviin

Heikki Koukkunen

Lamasta nousuun

Ruotsalaisten suorittama hävitys merkitsi Valamon luostarille pitkäaikaista hiljaiselon kautta. Luostari oli siinä määrin tuhoutunut, että vain sen perustajien jäännökset säilyivät piilotettuina maassa. Koska toisuskoisten pelättiin ne tuhoavan, pyysi Tihvinän luostarin arkkimandriitta Makari hallitsijalta 1600-luvun lopulla pyhänjäännösten siirtämistä Tihvinän luostariin.¹ Valamo jäi kuitenkin odottamaan uuden nousun kautta. Sille loi edellytykset alueen siirtyminen v. 1715 Venäjän hallintaan.

Aloite luostarin uudelleen rakentamisesta tuli Kirilo-Belozerskin luostarista, jolle tsaari Pietari Suuri antoi Valamon rakentamisluvan. Ensimmäinen jälleenrakennusvaihe kesti vuodet 1717—1719. Tällöin pystytettiin kolmialttarinen, puinen pääkirkko ja muita puisia rakennuksia. Kirkko vihittiin maaliskuussa 1719.

Aluksi Valamo kuului Kirilo-Belozerskin luostarin alaisuuteen, mutta jo v. 1720 siitä tuli itsenäinen ja se sai kohta johtoonsa igumenin. Jälleenrakennetun luostarin ensimmäisinä johtajina toimivat munkit Savva, Josif ja Tihon. Josifin aikana anottiin ja saatiin keisarilliselta senaatilta jälleen maanomistus- ja muita erityisoikeuksia luostarille. Näihin kuului eräitä kalastusoikeuksia, suolankeittämisä Vasiljevskin luostarista ja 23 verotilaa Sakkolan pitjästä. Luostarin saatua ensimmäisen igumenin Jefremin (1754—1782) olivat omistukset jo huomattavasti lisääntyneet. Samaan aikaan luostari sai tuhansia ruplia hovilta ja

senaatilta rakennusten kunnostamiseen ja kirkkojen korjaamiseen.²

Hyvin alkanut luostaritoiminta koki kuitenkin pian melkoisen vastoinkäymisen tulipalon polttaessa v. 1754 kaikki puiset luostarirakennukset. Jälleen oli edessä rakennuskausi, johon varat tulivat hovilta ja synodilta. Luostari sai lämmitettävän kirkon, joka omistettiin Jumalanäidin kuolonuneen nukkumisen muistolle, ja vain lämpiminä kausina käytössä olevan Kristuksen kirkastumisen muistolle omistetun pyhäkön. Lisäksi rakennettiin munkkien asunnot ja eräitä muita tiloja. Kaikki tehtiin taaskin puusta, joten myrskyt sekä muut tekijät rappeuttivat nopeasti rakennuksia. V. 1781 Pietarin metropoliitta Gavril kutsui Sarovin luostarista munkki Nazarin johtamaan Valamon luostarin uutta rakentamista.³

Tämän suuren uudelleenrakentajan aikana luostari sai pääpiirtein neliömäisen muotonsa. Runsaiden lahjoitusten turvin rakennustyölle tuli laajat mittasuhteet ja puun sijasta käytettiin rakennusmateriaalina kiveä niin munkkien asuinrakennuksissa kuin keljojen yhteydessä olevissa kirkkoissakin, jotka olivat omistetut Neitseen Marian kuolonuneen nukkumiselle ja Pyhälle Nikolaokselle. Skiittojen veljiä varten rakennettiin luostarin ulkopuolelle kuusi pienehköä kivistä keljaa, työntekijöiden asunnoksi kaksi taloa sekä lisäksi majatalo ja erakkoasuntoja. Luostarin kaksikerroksisen pääkirkon alempi pyhäkkö valmistui v. 1789 ja omistettiin pyhittäjäisille Sergeille ja Hermanille. Viisi vuotta myöhemmin valmistui ja vihittiin Kristuksen kirkastumiselle omistettu yläkirkko. Rakentajaigumeni

Igumeni Nazari.

¹ Kirjoituksiin liittyvät alaviitteet ovat kirjan lopussa.

миреніе оутвер-
жденіе;
ерпѣніе огра-
жденіе;
любовь, покровъ; а҃гдѣ
та́мъ и бѣ́зъ;
гдѣ́же бѣ́зъ,
та́мъ и всѣ́мъ
благѣ́мъ;

Nazari, joka kohotti Valamon kilvoituskeskuksen v. 1786 kolmannen luokan luostariksi, teki pitkän ja ansiokkaan työn luostarin hyväksi. Uudelleenrakentamisen myötä luostarin koko toiminta vilkastui. Luostari sai taloudellista tukea mm. Kymen pitäjistä myönnettujen kalastusoikeuksien ja niittymaiden sekä myllyn myötä. Yksin viimeksi mainitusta saatiin runsaat vuokratulot vuosittain.⁴

Igumeni Nazarin luopuessa Valamon johtajantehtävistä v. 1801 oli luostari täten jo taloudellisesti vahvalla pohjalla. Kuitenkin myös henkinen elämä, luostarin varsinaisen tehtävän ilmentymä, voimistui. Veljestön määrähän olivat koko 1700-luvun pysyneet pieninä. V. 1733 mainitaan luostarissa olleen kaikkiaan 22 henkeä, joista pappismunkkeja vain kaksi eikä yhtään diakonia. V. 1762 veljestön määrä oli enää 18 ja nuorimman munkin ikä oli peräti 55 vuotta. Koska jumalanpalvelusten toimittamisesta ei tullut mitään, luostariin sijoitettiin siviilipappi, siviilidiakoni ja neljä lukkaria perheineen, mutta nämä vain riitelivät palkoista lyöden tehtävänsä laimin.⁵

Igumeni Nazarin tehtäväksi jäi siten myös luostarin hengellisen elämän kohentaminen, mihin hän paneutui yhtä tarmokkaasti kuin rakennustyöhönkin. Nazarin kauden loppuaikana munkkeja oli jo yli puolensadan. V. 1811 luostarissa oli peräti kaksikymmentä pappismunkkia ja kymmenen munkkidiakonia. Isä Nazarin valmistettua Sarovin luostarin sääntöjen pohjalta Valamon kilvoitteluohteet ja valvoessa myös niiden noudattamista luostarista tuli järjestykseltään esimerkillinen ja sinne neuvottiin monien muiden luostareiden kilvoittelijoita saamaan oppia luostarielämästä. Monet Valamossa käyneet munkit saivat ohjausta tullakseen eri puolilla Venäjää toimivien luostareiden johtajiksi. Nazarin aikana valmentautuivat myös Alaskan-lähetyksen ensimmäiset työntekijät tehtävänsä. Igumeni Nazartilta jäi hänen kuollessaan v. 1801 rikas ja arvokas kirjallinenkin perintö, ennen muuta kahdeksanlukuinen luostariohjesääntö. Igumenin askeettista näkemystä kuvaa mm. se, että hän kielsi luostarin muurien juurella kerran vuodessa pidetyt markkinat ja ne siirrettiin Sortavalaan. Jo tänä aikana luostari kuitenkin juurtui myös ympäristöönsä laupeudentyön kautta paneutumalla mm. köyhäin- ja sairaanhoitoon. Ympäristöön vaikuttamista helpottivat osaltaan moniin paikkoihin rakennetut keljat sekä v. 1803 Sortavalaan pystytetty podvorije, vieraskoti. Toiminnan laajetessa ja luostarin tullessa yhä tunnetummaksi lahjoitusvarojen määrä jatkuvasti kohosi. Jo igumeni Nazarin seuraajan Innokentin (1801—1823) kauden alussa luotiin mm. luostarin ensimmäinen rahasto 2000 ruplan pääomalla.⁶

Ensimmäisen luokan luostariksi

Muuttuva tilanne

Suomen sodan seurauksena tapahtunut maamme yhdistäminen Venäjään merkitsi luonnollisesti suurta muutosta kreikanuskoisten asemassa. Se lainsäädännöllinen perintö, jonka puitteissa autonomisen Suomen kirkollisia oloja lähdettiin järjestämään, oli vähemmistöuskontunnustusten kannalta varsin epämieluisa. Sisäisesti itsenäiselle valtakunnalle vahvistetut perustuslait sisälsivät mm. säädökset siitä, että vierasuskoi-set (ts. muut kuin luterilaista uskoa tunnustavat) eivät päässeet valtion virkoihin, heillä ei saanut olla omia kouluja eikä oppilaitoksia, he eivät saaneet pitää valtakunnan alueella lähetyssaarnaajia eivätkä, olivatpa mitä uskontunnustusta tahansa, perustaa luostareita tai pitää valtakunnassa munkkikuntia. Julkiset uskonnolliset kulkueet ja seremoniat olivat kielletyt. Ainoastaan suljetussa piirissä vierasuskoi-set saivat harjoittaa oman uskontunnustuksensa mukaisia menoja.⁷

Etenkin Vanhan Suomen tultua yhdistetyksi muuhun Suomeen kreikanuskoi-set muodostivat jo niin huomattavan eriuskolaisryhmän, ettei sen paremmin lain kirjaimen kuin hengenkään soveltaminen sellaisenaan heihin ollut enää mahdollista, varsinkin, kun tämä vähemmistö kuului kirkkohallinnollisesti osana keisarin johtamaan Venäjän valtionkirkkoon. Suomen senaatti pyrki kuitenkin parhaansa mukaan estämään ortodoksisen vähemmistön aseman muodostumista täysin maan perustuslain vastaiseksi. Venäläisten onnistui kyllä saada asetusteitse kreikanuskoi-sille oikeus päästä valtion virkoihin sekä vahvistaa muutenkin ortodoksisen kirkon asemaa Suomessa, mutta pääpiirteissään suomalaisten vastarinta oli menestyksekkästä. Luostarikysymysten tullessa käsiteltäviksi sai mielipiteiden vaihto jälleen perustuslaillisen taistelun luonteen. Viipurin läänin palauttamisen tuodessa luostarit muun Suomen yhteyteen ne olivat jatkuvasti voimistuneet ja niiden merkitys oli kasvanut.

Jo huhtikuussa 1812 annettuun keisarilliseen määräykseen oli sisällytynyt käsky, jonka mukaan Suomen valtion varoista oli maksettava se Viipurin läänin kreikkalaiskatolisille kirkkoille ja luostareille tarkoitettu avustus, joka aikaisemmin oli maksettu Pyhän synodin varoista.⁸ Tästä oli säännös myös Viipurin läänin kirkollisten olojen järjestämistä koskeneessa, 24. l. 1824 annetussa asetuksessa, jossa Valamon luostarille määrättiin yli 516 hopearuplan vuosittainen avustus. Konevitsan luostarille ei rahallista avustusta määrätty, mutta lahjoitusmaansa se sai pitää.⁹

Maassa olevat luostarit oli siis sidottu suomalaisiin

valtioelimiin, ja luostareita koskeneita asioita käsiteltäessä todettiin suomalaisella taholla varsin usein, että vaikka maan lait (v:n 1779 valtiopäiväpäättös ja v:n 1781 kuninkaallinen julistus) eivät antaneet luostarilaitokselle maassamme laillista pohjaa, oli Viipurin läänin vanhat luostariyhdyskunnat jo olemassa olevina laitoksina hyväksyttävä. Niiden läheinen suhde venäläisiin hallintoelimiin oli kuitenkin selvä jo siksi, että suurin osa luostareiden veljestöstä oli Venäjältä tullutta, suomen kieltä ja maan oloja täysin tuntematon. Muodollisestikin olivat suhteet Venäjään läheiset. Kuvaavana voidaan pitää mm. sitä, että kun Suomen valtion varoista maksettu avustus oli aikaisemmin

mennyt Viipurin hengellisen hallituksen menosäännön kautta, se v. 1872 siirrettiin Pyhän synodin menosääntöön.¹⁰

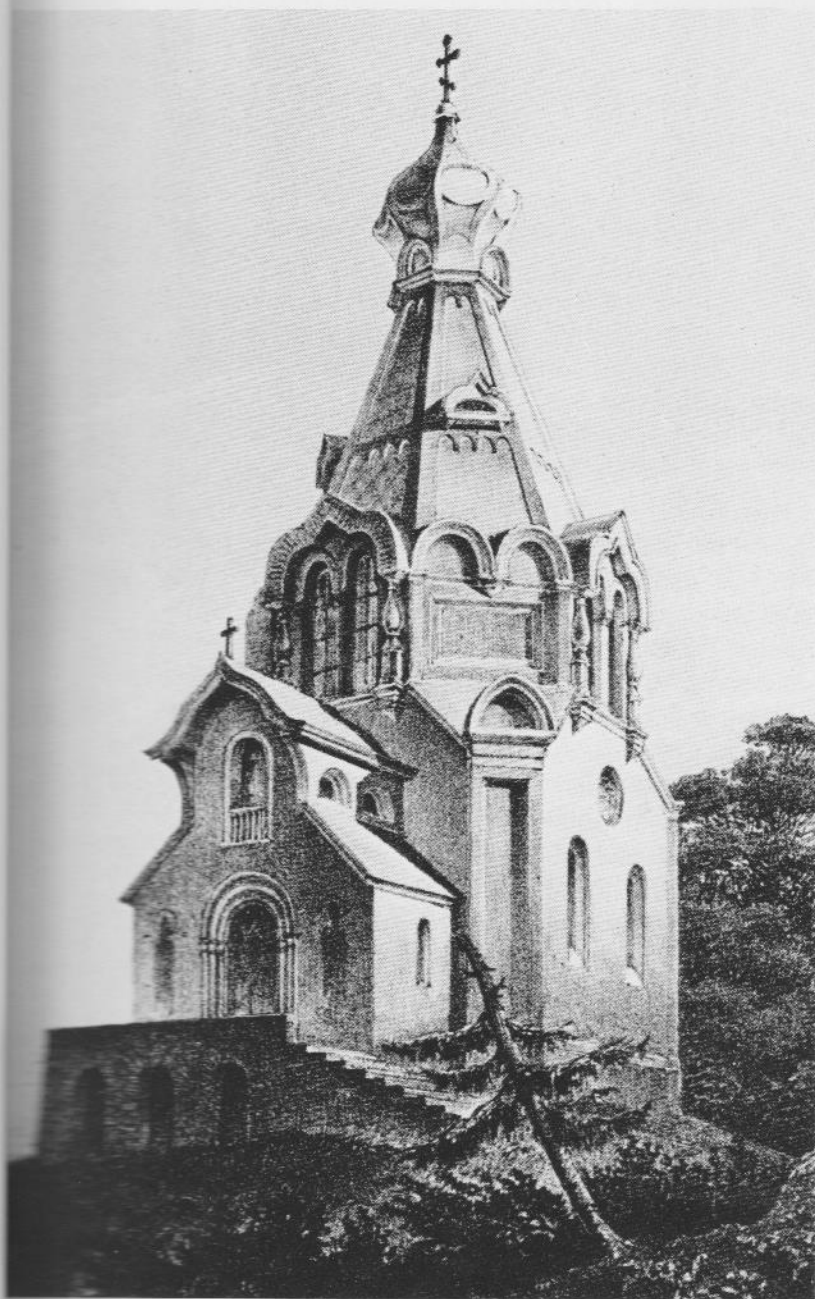
Koska luostarit sijaitsivat Laatokan saarilla varsin eristetyssä asemassa, jäi niiden elämä suomalaisille kovin vieraaksi. Outoutta lisäsi vielä se, että luostarit eivät kuuluneet yleensä suomalaiseen yhteiskuntaan. Niiden väestömäärästään ei suomalaisella taholla liene ollut selvyyttä, koska ne saatiin vasta 1800-luvulla väestölaskennan piiriin. Helmikuun 15. päivänä 1828 päivätyllä keisarillisella kirjeellä oli kyllä määrätty, että kreikkalaiskatolisten seurakuntien oli annettava tiedot väestömuutoksistaan, mutta luostareita ei tähän ollut velvoitettu.¹¹ Tämän johdosta tilastotoimisto kääntyi v. 1882 senaatin puoleen pyytäen, että luostarit olisi myös velvoitettu antamaan tiedot asukkaistaan, sillä nämä saariseurakunnat olivat toimiston mukaan ainoat paikat Euroopassa, joiden väestöstä ei oltu saatu minkäänlaisia tietoja. Pyhä synodi oli velvoitettava valvomaan, että luostareistakin saatiin vuosittais- ja kymmenvuotisluettelot.¹² Senaatti oli pyytänyt kenraalikuvernööriä ryhtymään toimenpiteisiin väestöluetteloiden saamiseksi ja syyskuussa 1882 tämä ilmoittikin yliprokuraattori K. P. Pobedonostsevin luvannen antaa luostareille asiaa koskevan käskyn.¹³

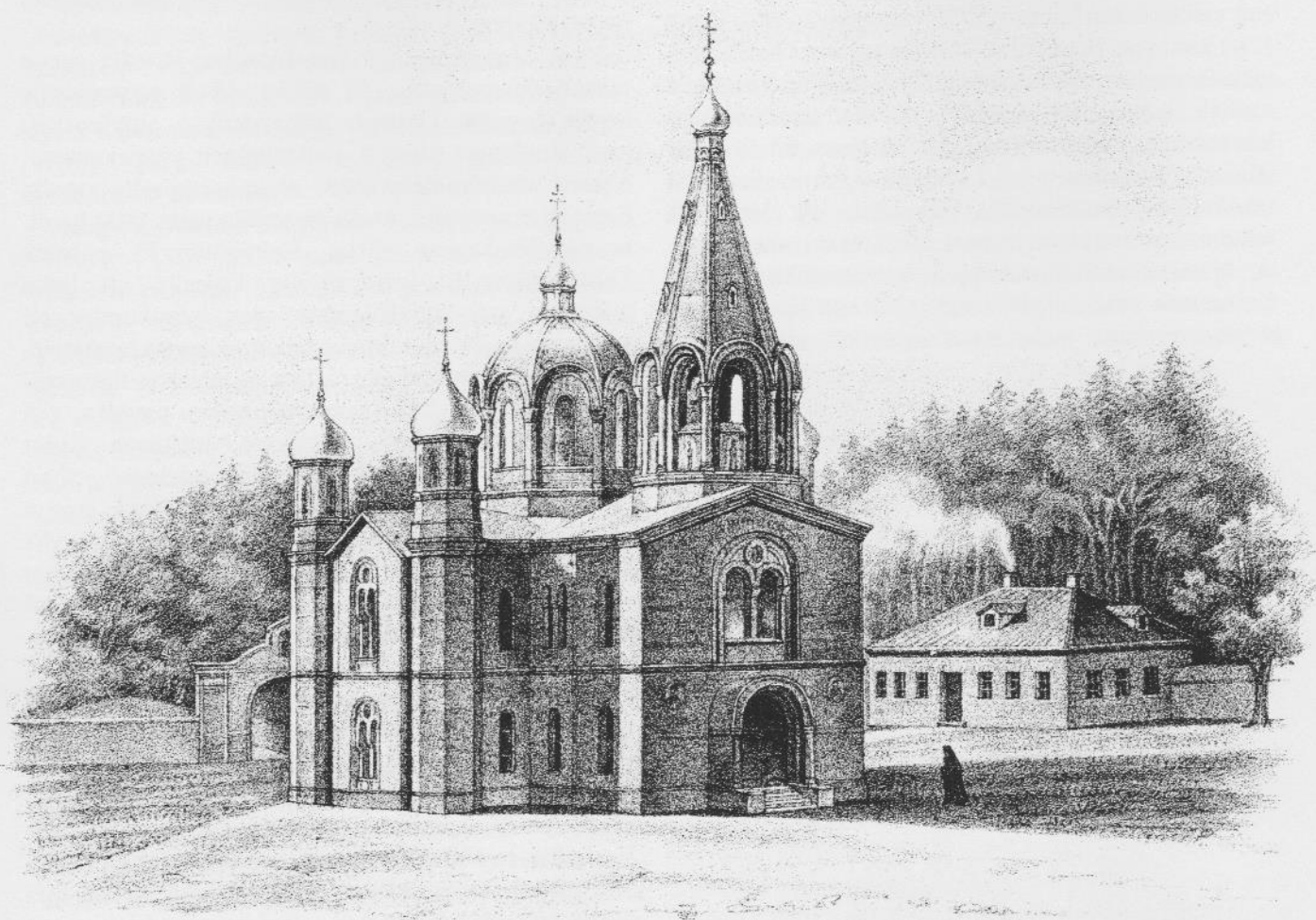
Taloudellisessa suhteessa luostareilla oli myös erivapauksia, kuten oikeus karjatuotteiden tuontiin Venäjältä, mikäli se suoritettiin venäläisin laivoin. Tätä oikeutta ei muilla ollut.¹⁴ Huomattavasti tärkeämpiä olivat kuitenkin luostarien erikoisasemaa korostaneet muut etuisuudet, kuten oikeus maan sekä kalavesien omistamiseen Suomessa sekä Venäjältä tuotuja tavaroita koskeva tullivapaus. Nämä erivapaudet aiheuttivat pitkällisiä ristiriitoja Suomen ja Venäjän viranomaisten välillä tuoden erityisesti Valamon luostarin suomalaisten hallintomiesten tietoisuuteen.

Sisäistä kehitystä

Maallisen vallan muuttumisesta huolimatta Valamon luostari jatkoi toimeliaasti työtään Laatokan Karjalan hengellisenä keskuksena, jonka vaikutus ulottui yhä voimakkaammin myös Pietariin ja kauemmaksikin Venäjälle. Hovin ja synodin kiinnostus luostaria kohtaan jatkui ilmeten mm. kalustolahjoituksina. Itse keisari Aleksanteri I vieraili v. 1819 luostarissa viipyen siellä kolme päivää.¹⁵ Muutamia vuosia myöhemmin, v. 1822, Valamo kohotettiin ensimmäisen luokan luostariksi ja sen johtaja sai arkkimandriitan arvon. V.

Nikolain skiitan kirkko.

Kaikkien Pyhien skiiitan kirkko.

1823 annetulla lailla vahvistettiin, että igumeni oli valittava luostarin oman veljestön piiristä. Tällöin tuli igumeniksi isä Jonatan (1823—1830).¹⁶

Taloudellisessa suhteessa kehitys oli yhtä myönteinen. Useat venäläiset ruhtinaat lahjoittivat huomattavia summia mm. sairaalaa ja muita yleishyödyllisiä tarkoituksia varten.¹⁷ Luostari itse vaihtoi v. 1816 edullisesti myllynsä valtion maihin.¹⁸ V. 1820 luostari hankki Pietarista talon ja myöhemmin sen ympäriltä varsin suuren maa-alueen maksaen näistä yhteensä yli 50 000 ruplaa. Paikasta tehtiin luostarin podvorije, johon keisari Aleksanteri I:n toivomusta noudattaen rakennettiin myös kirkko. Sekä Sortavalan että Pietarin podvorijet antoivat tuloja, mutta Pietarissa oleva vierastalo paisui niin suureksi, että ei katsottu ajan mittaan tarkoituksenmukaiseksi pitää yllä sen 16:een nousevaa henkilökuntaa. Keisari Aleksanteri I ei sallinut podvorijan myyntiä, mutta hänen kuoltuaan

luostari kuitenkin luovutti sen igumeni Varlaamin (1830—1833) aikana Keisarilliselle Hyväntekeväisyysseuralle 30 000 ruplan hinnasta. Talon irtain omaisuus ja kirkollinen kalusto siirrettiin Valamoon. Podvorijen tilalle rakennettiin lahjoitusvaroin luostarin rukoushuone.¹⁹

Niin igumenien Innokentin, Varlaamin kuin hänen seuraajansa Benjamininkin (1833—1839) aikana luostaria edelleen rakennettiin. Tällöin syntyivät kirjastotilat ja saatiin lisää sairaala- sekä ruokalatilaa. Sairaalan kirkon yläpuolelle toiseen kerrokseen järjestettiin Pyhän Kolminaisuuden nimelle omistettu kirkko, johon sijoitettiin Pietarin vierasmajan kirkosta tuotu ikono-astaasi. Myös ulkopuolta koristeltiin rakentamalla luostarin aukiolle johtavat graniittiraput ja erottamalla kivi- ja pilariaitauksella luostarin hautausmaa muusta ympäristöstä. V. 1836 rakennettiin Sortavalan vierasmaja uudelleen.²⁰ Rakennustyötä jatkoi tarmokkaasti

myös Benjaminin seuraajaksi valittu igumeni Damaskin (1839—1881), jota voidaan pitää Nazarin lisäksi Valamon luostarin toisena suurena rakentajana.

Igumeni Damaskinin pitkän ja tuloksiltaan näkyvän johtajakauden aikana rakennettiin mm. seuraavat kirkot ja talot: pääsaarelle kaksikerroksinen kivinen kirkko ja kahdeksan yksikerroksista asuntolaa (1840); kivinen 200 huoneen mukavuuksilla varustettu hotelli (1852); pääsaaren sisääntulo-osaan kivinen Nikolain kirkko (1853); pääsaarelle puinen Aleksanteri Syväriläisen kirkko ja kolme puista munkkien asuntolaa (1855); laivalaiturin lähelle kaksikerroksinen majatalo lähinnä suomalaisille pyhiinvaeltajille (1856); Nikolain kirkon luo kaksikerroksinen talo veljestölle; Johannes Kastajan saarelle kirkko ja eri puolille aluetta kahdeksan puista pikku keljaa erakkomunkeille (1858); kolmikerroksinen kivinen talo pumppulaitteineen, pajoineen, sahoinen ja erilaisine talousverstaineen (1863); Nikolain skiitan taloon pieni Johannes Damaskolaisen kirkko (1865); pieniä rukoushuoneita Damaskinin kolmelle eri puolille Laatokkaa ostamalle hyvä metsäiselle ja hyvin viljelysmain varustetulle saarelle, joilla oli myös kivilouhoksia ja laajat kalastusoikeudet (1866); profeetta Eliaan saarelle skiitta, johon tuli pyhän Eliaan kirkko ja kaksi kaksikerroksista keljarakennusta (1868); pääsaarelle Konevitsalaisen Jumalanäidin nimelle omistettu kirkko ja kaksi puista keljaa (1870); pääsaarelle työväestölle ja hevosmiehille tarkoitettu kaksikerroksinen kivitalo sekä hyvin siisti ja avara talli hevosia varten (1871); pyhän Avraam Rostovilaisen nimelle omistettu skiitta noin kymmenen kilometrin päähän pääsaarelta, johon kirkko ja kolme keljaa asuntolaksi (1873); pääsaarelle Kaikkien pyhien muistolle omistettu kirkko sekä uusi hautausmaa (1876). Lisäksi igumeni Damaskinin aikana pystytettiin eri puolille Valamoa lukuisia rukoushuoneita, muistomerkkejä ja ristejä. Damaskinin suuri unelma oli uuden, mahtavan pääkirkon rakentaminen saarelle. Tätä varten hän teki suunnitelmia ja hankki kiviä ja tiiliä rakennustarvikkeiksi, mutta hänen voimansa ehtyivät kesken ja suunnitelman toteuttaminen jäi hänen seuraajansa igumeni Jonatanin (1881—1891) harteille.²¹

Maanomistuskysymykset ongelmia

Ongelmien tausta

Suomen vierasmaalaisia varten säädetty maanomistusetus, joka oli voimassa silloin, kun kysymys luostareiden maista tuli 1870-luvulla polttavimpana esille, oli annettu 25. 2. 1851. Siinä määrättiin, etteivät

ketkään muut kuin Suomen kansalaiset saaneet omistaa tai hankkia kiinteää omaisuutta Suomessa, elleivät he olleet saaneet siihen keisarilta erityistä lupaa. Mikäli joku kuitenkin hankki omistuksia näitä ehtoja täyttämättä, ei sellaiseen omaisuuteen voinut saada lainhuutoa eikä kiinnekirjaa. Poikkeuksena olivat kaikki venäläisten aatelismiesten sekä sellaisten henkilöiden omistukset, jotka oli hankittu ennen tämän asetuksen säätämistä.²²

Asetus oli voimassa neljän vuosikymmenen ajan. Helmikuun 16. päivänä 1891 annetulla asetuksella se kumottiin määräämällä, että sellainen venäläinen, jolla oli laillisesti hankittua maata ja kiinteää omaisuutta Venäjällä, sai hankkia sitä myös Suomessa.²³

Suomen lainsäädäntö ei luonnollisesti sisältänyt erillisiä luostareiden maanomistusoikeutta koskevia määräyksiä, mutta se ei yleensääkään puhunut yhdistysten tai laitosten maaomaisuuden hankinnasta. Tämän senaatti katsoi merkitsevän sitä, että tällaisella laitoksella ei, varsinkaan kun sen johto oli maan rajojen ulkopuolella, ollut oikeutta maaomaisuuden hankintaan.

Venäjän laki puolestaan myönsi luostareille ja arkkipiispantaloille oikeuden saada haltuunsa valtion maista niille erotettavia tiloja sekä ostojen ja testamenttien samoin kuin lahjoitusten kautta hankkia yksityisiltä henkilöiltä kiinteistöjä, joilla ei asunut verotalonpoikia (ns. ei-asuttuja kiinteistöjä). Kun hankinnoille oli saatu Pyhän synodin kautta keisarin vahvistus, ne siirtyivät hankkijan omaisuudeksi. Sen sijaan eivät luostarit ja arkkipiispantalot saaneet omistaa eivätkä millään keinoin hankkia sellaisia tiloja, joilla asui verotalonpoikia. Jos tätä kieltoa rikottiin, otettiin kiinteistö valtiolle korvauksetta.²⁴

Valamon luostarin maanomistuskysymykset

Jo autonimian ajan alkupuolella aiheuttivat Valamon luostarin Kymijoesta vuokraamat kalastusoikeudet riitaisuuksia ja paljastivat hallinnollisia epäkohtia.²⁵ Nämä ristiriidat jatkuivat aina 1840-luvulle asti. Tällöin kenraalikuvernööri A. Menshikov puuttui asiaan. Heinäkuussa 1845 hän ilmoitti senaatille pyytäneensä keisarilta, että koska Valamon luostarin ja pietarilaisen Aleksanteri Nevskin luostarin maat ja kalavedet aiheuttivat Suomessa epäselvyyttä ja ristiriitoja, valtio olisi ottanut ne korvausta vastaan omistukseensa. Keisari olikin antanut alustavan suostumuksensa esitykseen, mutta vaatinut Pyhän synodin lausuntoa, jonka kenraalikuvernööri oli pyytänyt ja saanutkin. Synodillakaan ei ollut mitään mainittavaa muistuttamista toimenpiteitä vastaan.²⁶

Suomen viranomaisille esitys oli hyvin mieluinen. Viipurin läänin kuvernöörin kanslian antaman lausunnon mukaan olivat luostareiden omistukset niin huomattavat, että ne estivät etenkin Valamon osalta isonjaon suorittamisen alueella ja antoivat aihetta epäkohtiin.²⁷ Senaatti kiinnitti myös esityksessään huomiota näihin seikkoihin ja asettui tukemaan kenraalikuvernöörin tekemää aloitetta.²⁸

Keisari vahvisti tehdyn aloitteen alkuvuodesta 1847. Tällöin määrättiin, että luostareille v. 1797 annetulla ukaasilla ja 9. 5. 1816 annetulla reskriptillä Jaakkiman ja Kymen pitäjistä luovutetut maa-alueet ja kalavesioikeudet oli siirrettävä korvausta vastaan Suomen valtion omistukseen ikuisiksi ajoiksi ja täydellä omistusoikeudella.²⁹ Käskykirje pantiin toimeen v:n 1847 aikana.³⁰

Kysymys Valamon luostarin omistuksista ja kalavesioikeudesta tuli kuitenkin esille uudelleen 1870-luvulla. Helmikuussa 1873 pyysi luostarin igumeni Damaskin ministerivaltiosihteeri A. Armfeltilta virka-apua luostarin Sortavalan pitäjän Läskelästä vuokraaman kalavesioikeuden aiheuttaman riidan ratkaisemiseksi luostarille oikeudenmukaisella tavalla. Igumenin lähettämästä kirjelmästä käy ilmi, että Aleksanteri Nevskin luostari, jolta 12/24. 2. 1847 annetulla reskriptillä oli siirretty Suomen valtiolle Jaakkiman pitäjän Lahdenpohjan hovitila, omisti mainitun Läskelän kalaveden vuodesta 1800 alkaen. Vuonna 1866 oli Valamon luostari vuokrannut sen 50 vuodeksi. Seudun talonpojat olivat kuitenkin aiheuttaneet hankaluuksia luostarin kalavesillä, mistä syystä oli pyydetty Viipurin läänin kuvernööriltä Valamon oikeuksien vahvistamista. Tällä välin Läskelän talonpojat olivat nostaneet Sortavalan kihlakunnanoikeudessa kalastusoikeuksia koskevan kanteen luostaria vastaan, mikä oikeusjuttu oli ratkaistu niin kihlakunnan- kuin Viipurin hovioikeudessakin talonpoikien eduksi. Läskelän kalavesioikeudet vahvistettiin ikuisiksi ajoiksi talonpojille. Päätöksestä syvästi loukkaantuneena luostarin johto katsoi velvollisuudekseen pyytää Suomen senaatilta oikaisua asiassa, jossa ministerivaltiosihteeriltä myös anottiin apua.³¹

Armfelt ilmoitti igumenille, ettei hän voinut välittömästi auttaa millään tavalla, vaan asia oli osoitettava keisarille, jolle ministerivaltiosihteeri oli velvollinen tällaiset asiat esittelemään.³² Uutta pyyntöä ei tässä vaiheessa Armfeltille mennyt, mutta kysymys tuli laajemmissa puitteissa esille Viipurin hengellisen hallituksen kautta.

Valamon luostari oli ilmeisesti pyytänyt mainitulta hengelliseltä hallitukselta välitystä asiassa, koska viimeksi mainittu tiedusteli syyskuussa 1874 Viipurin läänin kuvernööriltä tarkkoja määräyksiä siitä, millä

ehdoin Valamon luostari sai omistaa maata ja kalavesioikeuksia mainitussa läänissä.³³ Kuvernööri alisti asian senaatin ratkaistavaksi, mistä se ilmoitti hengelliselle hallitukselle. Varsin laajaksi paisunut selvittely oli pantu täten alulle.

Mikäli olisi ollut kysymys vain Läskelän kalavesioikeudesta, se olisi tuskin aiheuttanut laajempia periaatteellisia kannanottoja. Asian teki vaikeaksi se, että Valamon luostari oli 1870-luvun alkupuolella ostojen kautta hankkinut useita huomattavia omistuksia Laatokan rannikolta,³⁴ joihin omistuksiin se oli saanut lisäksi lainhuudot ja kiinnekirjat.³⁵ Siksi on luonnollista, että senaatti paneutui vakavasti kysymykseen.

Marraskuun 11. päivänä 1874 talousosasto päätti alistaa Valamon maanomistusasian keisarin ratkaistavaksi. Senaatti viittasi edellä selostettuun kenraalikuvernööri Menshikovin keisarille tekemään esitykseen sekä sen perusteella v. 1847 annettuun reskriptiin, jonka henkeä vastaan Valamon luostarille myönnetty omistusoikeus soti. Samoin se soti senaatin käsityksen mukaan myös 25. 2. 1851 annettua maanomistusasetausta vastaan, koska asetuksessa puhuttiin vain yksityisten henkilöiden, ei yhteisöjen oikeuksista. Siksi Jaakkiman, Kurkijoen ja Impilahden kihlakunnanoikeuksien, jotka olivat lainhuudot antaneet, voitiin katsoa syyllistyneen virheelliseen menettelyyn ja voimassa olevien asetusten sivuuttamiseen. Tämän johdosta senaatin prokuraattori oli asettanut mainitut oikeudet syytteeseen. Saattaakseen asiat jälleen lailliselle pohjalle ja edistääkseen Viipurin läänin rahvaan vapauttamista riippuvuussuhteesta rälssinomistajiin senaatti anoi, että se olisi saanut ostaa Valamon luostarin hankkimat alueet valtiolle täyttä korvausta vastaan. Myönteinen ratkaisu oli toivottava erityisesti siksi, että Valamon omistukset tulivat epäilemättä aiheuttamaan hallinnollisessa suhteessa jatkuvia ristiriitoja, olihan luostarin hallinto Suomen rajojen ulkopuolella.³⁶

Varmistuaan siitä, että maanomistusoikeutta koskevaa asetusta ei enää olisi tulkittu mainittujen kolmen kihlakunnanoikeuden suorittamalla tavalla, senaatti katsoi välttämättömäksi antaa maan hovioikeuksille käskyn, että niiden tuli muistuttaa kiertokirjeillä asianomaisia alituomareita v:n 1851 asetuksen tarkasta noudattamisesta.³⁷

Kenraalikuvernööri N. Adlerberg yhtyi senaatin kantaan lähettäessään asian edelleen ministerivaltiosihteerille.³⁸ Siitä oli saatava vielä Pyhän synodin lausunto, mutta ennen sen antamista synodi kuitenkin pyysi ministerivaltiosihteeriä esittämään omat näkökantansa kysymyksessä.³⁹ Armfelt viittasi lausunnotaan senaatin ja kenraalikuvernöörin esityksiin todeten,

että myös Suomen asiain komitea oli niihin yhtynyt. Liittäen yliprokuraattorille lähettämäänsä kirjelmään jäljennöksen v:n 1847 reskriptistä ministerivaltiosihtööri pyysi synodin lopullista lausuntoa, jotta asia olisi voitu alistaa keisarin ratkaisuun.⁴⁰

Synodi tunsu epäilemättä joutuneensa varsin kiusalliseen asemaan, eikä pitänyt kiirettä lausuntonsa antamisessa. Siksi tällä välin ministerivaltiosihtööriksi tullut C. E. Stjernvall-Walleen katsoi aiheelliseksi muistuttaa v:n 1877 alussa yliprokuraattoria asiasta.⁴¹ Pari kuukautta myöhemmin lausunto saapuikin ministerivaltiosihtöörille⁴² ja toukokuussa 1877 se lähetettiin senaattiin.⁴³

Synodin kanta Valamon maiden siirtämiseen Suomen valtiolle oli odotetusti kielteinen. Selviteltyään varsin laajasti kysymyksen vaiheita ja taustaa synodi esitti käsityksensä, että v:n 1847 reskripti ei kieltänyt Valamolta kiinteän omaisuuden hallussapitoa, vaan se oli annettu pikemminkin helpottamaan luostarin olemassaolon turvaavien toimeentulon välineiden hyväksikäyttöä. V:n 1851 maanomistuskieltoa taas ei oltu sovellettu Valamoon nähden aikaisemminkaan, sillä v. 1858 oli ministerivaltiosihtöörin esityksestä luostarille myönnetty oikeus omistaa Sortavalan kaupungissa tontti, joka oli vaihdettu erääseen Valamon aikaisemmin haltuunsa saamaan maa-alueeseen. Mitä tuli väitteeseen, että luostari voi omistaa maata vain saatuaan siihen keisarillisen luvan, synodi totesi, että sama menettely oli voimassa myös Venäjällä, missä se ei kuitenkaan estänyt luostareiden maanomistusta. Lisäksi oli otettava huomioon, että luostarilla oli hallussaan eräitä saaria jo kauan ennen Suomen suurruhtinaskunnan syntymistä, jolloin Laatokan rantamaat olivat ortodoksisten karjalaisten asuttamat, ja että luostari oli koko maalle suureksi hyödyksi tarjotessaan varattomille turvapaikan ja antaessaan ympäristöseudun lapsille opetusta ja valistusta. Oli täysin paikallaan ja lain mukaista myöntää luostarille sen haltuunsa saamiin maihin täysi omistusoikeus.⁴⁴

Senaatti katsoi edellisen kannanottonsa tulleen väärin tulkituksi sikäli, että v:n 1851 asetuksen mukaan luostarilla ei ollut mahdollisuutta saada maanomistussioitaan edes keisarilliseen ratkaisuun, koska asetukset koski vain yksityisiä henkilöitä.⁴⁵ Asiasta päätettiin kuitenkin pyytää prokuraattori J. Ph. Palménin lausunto. Tämä lausunto sisältää mielenkiintoisia näkemyksiä luostarilaitoskysymyksestä ja torjuu luostareiden maanomistuspyrkimykset pikemminkin käytännöllisin kuin lainsäädännöllisin perustein.⁴⁶

Prokuraattori oli v:n 1847 reskriptin suhteen samaa mieltä synodin kanssa sikäli, että mainittu määräys ei sisältänyt sellaista periaatetta, jolla kreikkalaiskatolis-

ten luostareiden maanomistusoikeus olisi voitu kieltää. Sellaista kieltoa ei sisältynyt myöskään v:n 1851 asetukseen, vaan Valamo sai erityisen luvan hankittuaan omistaa maata Suomessa, koska maanviljelystä ja teollisuutta harjoittaville yhtiöille ja yhdistyksille oli samanlainen lupa myönnetty ja asetusta siten tulkittu väljemmin. Asian ydin olikin prokuraattorin mielestä siinä, että synodi ei ollut pystynyt tarpeeksi hyvin perustelemaan mainittujen hankintojen tarpeellisuutta luostarille. Synodi oli tässä suhteessa esittänyt pari viittausta siihen, että luostarin toiminta ympäröivällä rannikkoseudulla vaati taloudellista pohjaa, mutta tällainen luostarin puuhailu alueensa ulkopuolella oli täysin tarpeetonta, jopa Suomen yhteiskuntajärjestelmälle vaarallistakin, sillä suomalainen järjestys oli täysin erilaisella pohjalla kuin Valamossa käytössä oleva. Palménin mielestä oli luostarilla tarpeeksi toiminta-aluetta omalla laajalla saarellaan, jossa luostarin eristetty sijainti parhaiten turvasi sen olemassaolon Suomen rajojen sisällä. Jos nimittäin luostarille, joka oli Suomen sisäiselle hallintojärjestelmälle täysin vieras, annettiin lupa hankkia omistuksia mantereella, ei riitoja ja selkkauksia voitu välttää. Koska nämä omistukset haittasivat Viipurin lahjoitusmaiden vapaaksi ostoa, prokuraattori esitti, että kaikki luostarin Impilahdelta, Jaakkimasta ja Kurkijoelta hankkimat maat olisi saatu ostaa valtiolle ja että olisi säädetty kieltö, jolla olisi estetty kreikkalaiskatoliset luostarit omistamasta muuta kuin sen, mikä niillä jo ammoisista ajoista oli ollut.

Prokuraattorin mielipiteisiin yhtyi täysin kamaritoimituskunnan kamarikonttori lokakuussa 1877.⁴⁷ Senaatin kanta ei entisestään muuttunut. Marraskuussa 1877 tekemässään alistuksessa senaatti totesi synodin väitteen siitä, että luostari olisi saanut tilat lahjoituksina yksityisiltä henkilöiltä, olevan perätön, sillä asiakirjat osoittivat luostarin ostaneen maa-alueet, jotka nyt oli siirrettävä Suomen valtiolle.⁴⁸

Kenraalikuvernööri Adlerberg lähetti senaatin esityksen ministerivaltiosihtöörille puoltaen sitä.⁴⁹ Sen sijaan Suomen asiain komitea katsoi, että v:n 1847 reskriptiin johtanut tilanne oli ennallaan, joten senaatin esitystä olisi pitänyt tukea, mutta koska luostari oli hankkinut maat hyvässä uskossa niiden omistusoikeuteen sekä saanut niihin kiinnekirjat ja koska synodi ei ollut halunnut maiden luovuttamista, Valamon jo hankkimat omistukset oli sille turvattava, mutta kiellettävä sitä enää maita hankkimasta.⁵⁰ Esittelyssä, joka tapahtui kesällä 1878, ministerivaltiosihtööri toi esille asian vaiheet sekä sen yhteydessä ilmaistut näkökannat.⁵¹ Keisari katsoi, lähinnä Pyhän synodin ja Suomen asiain komitean esityksiä seuraten, että

Valamolle oli annettava oikeus hankkimiensa tilusten omistamiseen, koska se oli saanut niinhin lainhuudot ja kiinnekirjat. Toisaalta keisari oli kuitenkin katsonut tärkeäksi jatkuvien ristiriitojen välttämiseksi säätää, että luostari ei enää saanut ottaa haltuunsa kiinteistöjä Suomessa ilman erityistä lupaa. Tästä tuli antaa tieto sekä senaatille että Viipurin hengelliselle hallitukselle.⁵² Päätös ilmoitettiin myös synodin yliprokuraattorille.⁵³

Senaatissa asia oli lopullisessa käsittelyssä elokuussa 1878. Tällöin senaatti lähetti keisarin päätöksestä tiedon Viipurin läänin kuvernöörille, jolle menneen kirjelmän sisältö julkaistiin myös asetuskokoelmassa.⁵⁴

Vaikka senaatin pyrkimys oli Valamon maihin nähden toteutunut vain osittain, oli nyt kuitenkin saatu aikaan selvä kielto siitä, ettei Valamon luostari saanut enää omin päin hankkia maita Suomessa. Senaatti oli kuitenkin jatkuvasti valmis ostamaan luostarin omistuksia, mihin sille 1870-luvun lopussa näytti tarjoutuvan tilaisuus. Luostarin hallitus tarjosi näet toukokuussa 1879 Viipurin läänin kuvernöörin kautta valtiolle Jaakkiman pitäjän Reuskulan ja Miklin kylistä hankkimiaan maa-alueita 5 089 mk:n kauppasummaa vastaan, koska nämä tilat sijaitsivat hajallaan manteleilla ja olivat vaikeat hoitaa.⁵⁵

Saatuaan kuvernööriltä tiedon tarjouksesta⁵⁶ sekä tarpeelliset lausunnot senaatti päätti kaupasta 30. 3. 1881. Tällöin pidetyssä talousosaston kokouksessa senaattori C. H. Molander totesi, että hinta kohosi kyllä yli tilojen arvon, mutta käytännössä esiintyneiden epäselvyyksien poistamiseksi ja v. 1878 annetun, Valamon luostarin maanomistuskieltoa koskevan päätöksen hengen mukaisesti oli kauppaan suostuttava. Tämän mukainen alistus lähetettiin keisarin vahvistettavaksi.⁵⁷ Kenraalikuvernööri Adlerberg kannatti myös tilojen ostoa⁵⁸ ja keisari antoiinkin asialle vahvistuksensa,⁵⁹ mistä tällä välin kenraalikuvernööriksi tullut Feodor Heiden kesäkuun alussa 1881 ilmoitti senaatille.⁶⁰

Kauppaa ei kuitenkaan saatu vielä päätetyksi, mihin Valamon igumenin Jonatanin Viipurin läänin kuvernöörille lähettämän kirjeen mukaan näyttää olleen syynä, se, että luostari ei suostunut luopumaan Puutsaaresta ja että Suomen hallitus oli esittänyt kuvernöörin suullisen pyynnön välityksellä kauppasumman alentamista. Jonatan ilmoitti, että mikäli Puutsaaren jättäminen pois kaupasta ei hyväksytty, koko tarjous sai raueta.⁶¹

Ratkaisuun täytyi nyt pyrkiä aivan uudelta pohjalta. Siksi kuvernööri ryhtyi ottamaan selvää siitä, millä hinnalla tilat Puutsaarta lukuun ottamatta voitiin ajatella lunastettaviksi. Koska tiloilla asuvat talonpojat

lupautuivat alueiden mahdollisesti vapautuessa maksaamaan niistä yhteissummana 1200 mk,⁶² ilmoitti kuvernööri tämän summan igumeni Jonatanille, joka tiedotti luostarin hyväksyneen tarjouksen.⁶³

Saatuaan Viipurin läänin kuvernööriltä asiasta tiedon senaatti pyysi lisää selvityksiä. Niistä kävi ilmi, että kauppa voitiin päättää eräin ehdoin. Senaatti valtuutti-kin kuvernöörin allekirjoittamaan sopimuksen niin pian kuin Puutsaaresta ja sen läheisyydessä olevista luodoista ja kareista oli muodostettu yksi suoraan kruunun alainen verotila.⁶⁴

Valtiollisesta kriisistä sisäiseen rauhaan

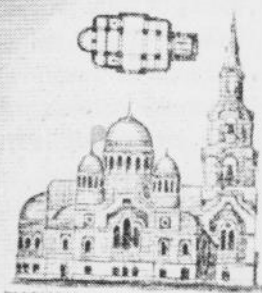
Konevitsan luostarin maanomistus Valamon ongelmien taustana

Luostareiden maanomistusta koskevia kysymyksiä ei ollut saatu ratkaistuksi sillä, että Valamon luostarille oli taattu oikeus sen hankkimien tilojen omistamiseen, mutta samalla annettu luostarille kielto hankkia uusia maa-alueita ilman siihen saamaansa keisarillista lupaa. Maan toisen ortodoksisen luostarin, Konevitsan luostarin, vastaavista oikeuksista alettiin nimittäin kirjeenvaihto 1880-luvun puolivälissä. Koska ne kärjistyivät yleistä tilannetta ja loivat taustaa vaikeutuille luostariongelmile, on syytä tarkastella niitä lyhyesti.

Luostarin esimies pyysi joulukuussa 1884 ministeri-valtiosihteeri Bruunia ottamaan luostarin "erityiseen suojeluksensa" ja toimimaan niin, että luostarille olisi annettu vahvistus sen hankkimien tilojen omistamiseen, koska yhdyskunta ei voinut tulla karulla ja kivisellä saarellaan toimeen laidunmaiden ja kalastukseen sopivien lahtipoukamien puuttuessa. Haittana oli myös se, että voimakkaat tuulet puhalsivat saaren yli vähentäen vuosi vuodelta luostarin metsävaroja. Siksi luostari oli hyväntekijöidensä avulla hankkinut muutamia omistuksia alueensa ulkopuolelta.⁶⁵

Bruun totesi igumenille lähettämässään vastauksessa, että hän ei voinut tehdä asiassa yhtään mitään, sillä se ei ollut tällaisenaan hänen virkaansa liittyvä asia. Hän viittasi lisäksi Venäjän lakiin, joka kielsi kaikenlaisen asutun maan hankkimisen, sekä Suomessa voimassa olevaan v:n 1851 maanomistusasutukseen, joiden määräyksiin katsoen Suomen viranomaiset olivat menettelleet täysin lain kirjaimen mukaan kieltäytyessään hyväksymästä luostarin omistusoikeutta sen hankkimiin tiloihin.⁶⁶

Igumeni Jonatan II.

Tässä toistui siis sama, minkä näimme jo Valamon kalavesioikeuksista syntyneen riidan aikana tapahtuvan, nimittäin että luostari kääntyi ministerivaltiosihteerin puoleen tukea saadakseen. Nytkään ei mainittu viranomaisen kuitenkaan pannut kysymystä luostarin pyynnöstä vireelle, vaan uusi aloite tuli Pietarin metropoliitalta, joka pyysi Pyhän synodin välitystä asiassa. Yliprokuraattorin kirjelmässä ministerivaltiosihteerille huhtikuussa 1887 todettiin synodin, sen tutkittua asiaa, päättäneen pyytää Konevitsan luostarille oikeutta omistaa sen hankkimat kolme tilaa Käkisalmen kihlakunnassa.⁶⁷

Koska Konevitsan luostari ei ollut saanut ostoilleen lainhuutoja, oli senaatin Valamon maanomistuskysymysten yhteydessä antama käsky v:n 1851 asetuksen tarkasta noudattamisesta tullut toteutetuksi. Synodi esitti kuitenkin, että koska luostarin hankkimat tilat olivat sille aivan välttämättömät ja koska luostari oli eräs maan vanhimmista maanomistajista, lainhuuto oli annettava, kun lisäksi keisarikunnan laki ei luostareiden maanomistusoikeutta kieltänyt. On kuitenkin huomattava, että Valamonkaan maanomistuksista 1870-luvulla käyty kiista ei ollut koskenut luostarin ikivanhoja omistuksia, vaan v:n 1851 asetuksen julkaisemisen jälkeen hankittuja maita. Vetoaminen siihen, että Konevitsa oli ikivanha maanomistaja Suomessa, oli aivan tarpeetonta.

Bruun ilmoitti pyynnön kenraalikuvernöörille toukuussa 1887 pyytäen senaatin lausuntoa.⁶⁸ Samassa yhteydessä hän lähetti kenraalikuvernöörille myös käsikirjeen, jossa hän, viitaten v:n 1878 keisarilliseen päätökseen Valamon maanomistuksista, oikeudenmukaisuuden nimessä puolsi Konevitsan luostarin puolesta esitettyä pyyntöä, koska luostari oli hankkinut omistuksensa ennen mainitun kiellon antamista. Bruun pyysi kenraalikuvernööriä ilmoittamaan tämän mielipiteensä senaatille.⁶⁹ Sen Heiden tekikin lähettäessään synodin pyynnön senaattiin.⁷⁰

Kysymys oli erittäin vaikea ja arkaluontoinen, mistä syystä ministerivaltiosihteerin kannanmuutos hänen Konevitsan luostarin esimiehelle v. 1885 esittämiinsä mielipiteisiin nähden on ymmärrettävissä. Esitys oli lisäksi tullut tällä kertaa Venäjän korkeimmasta hengellisestä elimestä ja luostarikysymykset olivat saamassa vaikeamman luonteen. Senaatille kysymys oli, jos mahdollista, nyt vielä vaikeampi. Se pyysi jälleen lausuntoa Viipurin läänin kuvernööriltä⁷¹ ja tämä edelleen Käkisalmen kihlakunnan kruununvoudilta. Viimeksi mainittu selosti perusteellisesti Konevitsan luostarin hankkimien omistusten tilaa ja hoitoa. Hänen mielestään luostarin tuli saada omistusoikeus hankinnoilleen, sillä sen oli mahdotonta saada

tarpeitaan tyydytetyiksi karun saarensa antimista. Ainoa pitäjä, josta luostari sai hankintoja suorittaa, oli Käkisalmen pitäjä, jonka tuotteiden ylijäämä kuitenkin meni Käkisalmen kaupunkiin. Pyhäjärven ja Sakkolan pitäjistä oli hankinnat kielletty, koska nämä oli lahjoitusmaa-alueina joko osin tai kokonaan siirretty Suomen valtion omistukseen. Luostari harjoitti kuitenkin varsin laajassa mitassa hyväntekeväisyyttä köyhän lahjoitusmaaväestön keskuudessa antaen halpaan hintaan siemenviljaa sekä karjan rehua puutteessa oleville. Luostarin hankkimille tiloille oli täysi syy antaa lainhuudot ja kiinnekirjat.⁷²

Luostariyhdyksunnan elämää läheltä seurannut henkilö tarkasteli asiaa käytännön kysymyksenä, mitä Viipurin lääninhallitus ei suinkaan tehnyt. Se vastusti Konevitsan pyyntöä sillä perusteella, että luostari oli venäläinen hengellinen korporaatio, joka ei ollut saanut omistuksilleen keisarillista lupaa. Valamon saamaan oikeuteen ei tässä yhteydessä voitu vedota, koska tällä luostarilla oli ollut jo asiaa esille otettaessa maihinsa lainhuudot, joita Konevitsalla ei ollut.⁷³

Samanlainen asenne kysymykseen oli myös senaatin la sen antaessa asiasta lopullisen lausuntonsa.⁷⁴ Kenraalikuvernööri Heiden puolestaan vaati Konevitsan oikeuksien vahvistamista samalla tavoin kuin Valamon suhteen oli tapahtunut. Kielto lisämaiden hankkimisesta ilman erillistä lupaa oli Konevitsankin luostarille annettava.⁷⁵

Suomen asiain komiteassa kysymys aiheutti erimielisyyttä. Senaattori Cederholm pyysi komiteaa yhtymään senaatin kantaan, mutta salaneuvos Stepanov, jota komitean kolmas jäsen, silloinen ministerivaltiosihteerin apulainen, kenraali Ehrnrooth kannatti, ei katsonut olevan olemassa mitään yleistä, periaatteellisesti ratkaisevaa kieltoa ortodoksisten laitosten maanomistukselle. Koska tämän kysymyksen oli sen huomattavan merkityksen vuoksi tultava esille myös Suomen perustuslain kodifioimisen yhteydessä, oli Pyhän synodin esitys hyväksyttävä.⁷⁶

Ministerivaltiosihteeriksi nimitetty Ehrnrooth esitteli asian keisarille, joka vahvisti Konevitsan luostarille laillisen omistusoikeuden sen hankkimiin maihin, mutta samalla kielsi luostaria enää hankkimasta kiinteää omaisuutta ilman siihen saamaansa keisarillista lupaa.⁷⁷ Päätöksestä meni tieto, paitsi Suomen viranomaisille, myös Pyhään synodiin.⁷⁸

Konevitsan luostarin maanomistusasiassa ei senaatin mielipide ollut saanut ratkaisevaa merkitystä, olipa suorastaan viitattu koko luostarilainsäädännön tarkistamiseen luostareille edullisempaan suuntaan. Ministerivaltiosihteerin Ehrnrooth näki Pietarissa toimivana parhaiten vallitsevan tilanteen pitäen parempana

myöntää luostarille oikeus muutamiin maapaloihin kuin herättää venäläiset vastustuksella suomalaisten kannalta entistäkin epämiellyttävämpään toimintaan, joka oli tähän aikaan jo luostareiden tullivapauskysymyksessä alkamassa. Tehty ratkaisu oli edullinen, sillä se poisti kiusalliset maanomistuskysymykset luostareiden osalta ja selvensi siten tässä suhteessa tilannetta, mutta yhä synkempiä pilviä oli nousemassa luostariikysymyksen taustalle.

Tulliasian alkuvaiheet ja ehdotus Valamon saarten siirtämisestä hallinnollisessa suhteessa Pietarin kuvernementtiin

Vuosien 1860—61 vaihteessa sekä Valamon että Konevitsan luostareille myönnettiin erivapaudet, jotka aiheuttivat myöhemmin varsin hankalia ristiriitoja Suomen ja Venäjän viranomaisten välillä. Luostarit olivat näet anoneet, että niille olisi myönnetty oikeus tuoda vuosittain tullivapaasti Venäjältä luostariyhdistyksille tarpeellisia tavaroita ja artikkeleita. Keisari oli 15/27. 12. 1860 tapahtuneessa esittelyssä myöntänyt anotun luvan kuitenkin niin, että tuonnissa muuten noudatettiin 31. 1. 1859 annetun tulliasetuksen määräyksiä ja että luostareiden esimiehet valvoen tavaroiden tuontia estivät mainitun vapauden väärinkäytön, ts. tällaisten tavaroiden tuonnin yli luostareiden tarpeen ja salakuljetuksen. Mikäli tällaista kuitenkin tapahtui, oli senaatilla oikeus antaa asetus, jolla erivapaus lakkautettiin. Samassa yhteydessä Valamolle suotiin vapautus siitä maksusta, jonka se määräysten mukaan olisi joutunut suorittamaan keisarikunnan Aleksanterin yliopiston uudisrakennusrahoitukseen omista metsistään Pietariin toimittamistaan haloista.⁷⁹

Yli kahden vuosikymmenen ajan tämä tullivapausmääräys oli voimassa aiheuttamatta mitään julkista erimielisyyttä Suomen viranomaisten ja luostareiden välillä. 1880-luvun lopulla suoritti kuitenkin keisari Aleksanteri III:n veli, suuriruhtinas Vladimir Aleksandrovitš puolisonsa Anna Pavlovnan kanssa matkan Valamoon ja tällä matkalla tuli olemaan ratkaiseva vaikutus tulliasian esilleottoon.⁸⁰

Valamossa ollessaan suuriruhtinas keskusteli luostarin johdon ja veljestön kanssa kaikesta luostariin liittyvästä. Luostarin viranomaisten myöhemmin eräästä toisesta yhteydessä antamasta selonteosta ilmenee, että suuriruhtinas oli jo keskustelujen alkuvaiheessa tuonut ilmi tyytymättömyytensä sen johdosta, että Suomen viranomaiset eivät olleet ottaneet häntä vastaan asiaan kuuluvalla tavalla. Tästä hän oli saanut aiheen tiedustella, kuinka mainitut viranomaiset

suhtautuivat luostariin. Tällöin luostarin johto oli ”totuudenrakkauteensa” pakottamana kertonut muutamista epäkohdista, joita luostarisaaressa esiintyi. Näistä suuriruhtinas oli ilmoittanut myöhemmin yliprokuraattorille, joka välitti tiedot edelleen metropoliittia Isidorille. Tämä puolestaan vaati igumeni Jonatanilta perusteellista selontekoa epäkohdista, jotka luostarin oli silloin pakko hengellisille viranomaisille ilmoittaa.⁸¹

Pietarissa oli kuitenkin keskusteltu paljosta muustakin kuin vain epäkohtien olemassaolosta. Yliprokuraattori Pobedonostsevin ministerivaltiosihteeri Ehrnroothille 6. 10. 1888 (v.l.) lähettämästä salaisesta kirjelmästä ilmenee, että suuriruhtinas oli pitänyt oikeudenmukaisena epäkohtien poistamiseksi ja luostariyhdistyksen elämän helpottamiseksi Valamon saarten yhdistämistä hallinnollisessa suhteessa Pietarin kuvernementtiin. Tämän johdosta yliprokuraattori oli marraskuussa 1887 kääntynyt salaisella kirjelmällä ministerivaltiosihteeri Bruunin puoleen pyytäen, että hänelle olisi lähetetty ne asiakirjat, joista ilmeni Viipurin läänin yhdistäminen muuhun Suomeen. Samalla hän oli pyytänyt selvitystä siitä, millä keinoin suuriruhtinaan pyytämä Valamon saarten siirtäminen Pietarin kuvernementtiin voitiin käytännössä panna toimeen. Kirjelmäänsä yliprokuraattori ei kuitenkaan ollut saanut vastausta, mistä syystä hän nyt pyysi Ehrnroothin toimenpidettä asiassa. Suuriruhtinas Vladimir oli nimittäin yliprokuraattorille lähettämässään käskykirjeessä vaatinut ratkaisun jouduttamista, koska suomalaiset olivat hänen tietojensa mukaan aloittaneet Valamoon matkalla olleiden pyhiinvaeltajien tullitar kastuksen vaikeuttaen luostariin suuntautuneen pyhiinvaelluksen kehitystä ja rasittivat luostaria maa- ym. veroilla.⁸²

Bruunille lähetetyn kirjelmän sisältö oli Ehrnroothin tiedossa jo ennen yliprokuraattorin toista kirjelmää, mikä ilmenee Ehrnroothin yliprokuraattorille loka-kuussa lähettämästä vastauksesta. Hän mainitsee nimittäin, että edesmennyt ministerivaltiosihteeri Bruun oli pitänyt asian johdosta neuvottelun hänen ja kenraalikuvernööri Heidenin kanssa, mutta ei ollut jättänyt kirjelmää Ehrnroothille eikä sitä ollut löydetty myöskään Bruunin kuoleman jälkeen hänen papereitensa joukosta. Siksi vastaus oli jäänyt antamatta. Kirjelmässään Ehrnrooth kuitenkin mainitsi Viipurin läänin yhdistämistä koskevat käskyt, jotka löytyivät myös Venäjän lakikokoelmista. Niistä keinoista, joilla Valamon saarten yhdistäminen Pietarin kuvernementtiin olisi voitu suorittaa, Ehrnrooth ei katsonut voivansa antaa minkäänlaista lausuntoa, ennen kuin oli saanut kenraalikuvernööri Heidenin mielipiteen asiasta.⁸³ Heiden oli nyt ratkaisevassa asemassa tämän periaat-

Päälouostari ennenkuin sen uloin asuineliö oli korotettu kolmikerroksiseksi.

teelliselta merkitykseltään erittäin tärkeän kysymyksen suhteen.

Kenraalikuvernööri Heidenin arvovalta oli Pietarissa näinä aikoina laskemassa. Hänen toimintansa Suomessa ei ollut venäläisiä tyydyttävää, mikä johtui hänen hyvästä yhteistyöstään senaatin kanssa sekä niistä periaatteellisista myönnytyksistä, joita Heiden oli suomalaisille tehnyt. Entistä taantumuksellisemman ja kiihkokansallisemman katsomustavan voimistuessa venäläisissä piireissä ei Suomessa toimivaa kompromisseja tekevää keisarin edustajaa enää pidetty asioiden hoidon kannalta sopivana, vaan Heiden sai osakseen arvostelua.⁸⁴ Kun venäläiset samastivat ortodoksisen kirkon ja venäläisyyden niin läheisesti toisiinsa, on ymmärrettävää, että Heidenille muodosti-

vat Suomen kreikkalaiskatolista kirkkoa koskevat kysymykset sen alueen, jossa ilmenevät ristiriidat oli pyrittävä saattamaan mahdollisimman nopeasti ja mahdollisimman vähin äänin tyydyttävään ratkaisuun.

On mahdotonta tietää, mitä Bruun, Heiden ja Ehrnrooth ovat Pobedonostsevin kirjelmän johdosta pidetyssä neuvottelussa päättäneet, mutta näyttää siltä, että jonkinlainen menettelytapaa koskeva päätös on tehty. Bruunille yliprokuraattorilta tulleen kirjelmän katoamisella ja siten saavutetulla vastauksen viivästy- misellä täytyy olla yhteyttä neuvottelun kanssa. Tähän viittaa se, että Heiden, saatuaan neuvottelussa tiedon suuriruhtinas Vladimirin ehdotuksesta, pian otti yhteyden senaattiin tulliasian järjestämiseksi, vaikka hän ei virallisesti ollut saanut venäläiseltä taholta

minkäänlaista toivomusta asiassa. Mahdotonta ei ole sekään, että Pobedonostsevin kirjelmän hävittämisestä on neuvottelussa sovittu.

Tammikuussa 1888 Heiden otti tulliasiansa yhteyden senaattiin. Hän viittasi kirjelmässään v:n 1861 määräyksiin, joiden mukaan Valamoon menevillä laivoilla tuli olla tiettyjä etuja tullitarkastuksen suhteen ja ilmoitti, että Venäjältä Valamoon matkalla olevat pyhiinvaeltajat pakotettiin suomalaisella tulliasemalla maksamaan tulleja sellaisista tavaroista, joita he veivät mukanaan omaa tarvettaan varten luostarissa oleskelunsa ajaksi. Tästä oli tullut valituksia, mistä syystä Heiden jätti senaatin ratkaistavaksi, mihin toimenpiteisiin se katsoi aiheelliseksi ryhtyä tulliasiansa, joka tuskin tuotti Suomen valtiolle mainittavia tuloja. Omana ehdotuksenaan Heiden esitti, että luostarisaa-ret, jotka olivat 40 km etäisyydellä mantereesta, olisi julistettu Suomen tullirajojen ulkopuolella oleviksi, minkä ohessa Laatokan suomalaisen rannikon tullivartiointia olisi tullut tehostaa.⁸⁵

On aivan ilmeistä, että Heiden halusi saada jotain ratkaisua aikaan jo ennen suuriruhtinas Vladimirin esityksen mahdollista uudelleen esille tulemistä. Senaattikaan, jonka jäsenille Heiden on saattanut selostaa tilanteen vakavuutta, ei viivytellyt toimenpiteissään. Helmikuun alussa 1888 päätettiin pyytää tullihallituksen lausuntoa sekä ehdotuksia siitä, miten tuonti Venäjältä Laatokan yli voitiin järjestää niin, että estettäisiin sekä salakuljetus että pyhiinvaeltajien oikeudet valituksien.⁸⁶

Sortanlahden tullivirkailija A. Ericsson, joka joutui välittömästi pyhiinvaeltajien kanssa tekemisiin, vastasi hänelle tehtyyn tiedusteluun, että hän oli, noudattaen tullihallituksen kiertokirjeen 15. 4. 1887 neljättä pykälää, tarkastanut höyrylaivojen matkustajien matkatavarat antamatta pyhiinvaeltajille ja turisteille erioikeuksia tarkastuksen suhteen. Tullia oli kuitenkin pyhiinvaeltajilta peritty vain aniharvoissa tapauksissa, silloinkin vain siksi, että asianomaisella oli ollut mukanaan huomattavasti suurempi määrä tavaroita, erityisesti päihdyttäviä juomia, mitä oli aiheellista olettaa tarvittavan luostarissa oleskelun aikana. Käytännöllisenä toimenpiteenä tullivirkailija ehdotti, että luostari olisi antanut joko laiturissa tai luostarin Pietarissa omistaman rukoushuoneen konttorissa merkitä erikoisleimalla kaikki sekä omansa että pyhiinvaeltajien tavarat, jolloin tarkastus olisi ollut nopea suorittaa ja voitaisiin estää salakuljetus, kun olisi mahdollista erottaa todelliset pyhiinvaeltajat niistä, jotka vain muodollisesti ilmoittivat menevänsä luostariin.⁸⁷

Viipurin tullialueen päällikkö A. Thesleff yhtyi

Ericssonin ehdotukseen, että pyhiinvaeltajien matkatavarat oli selvästi merkittävä, koska heitä oli muuten mahdotonta erottaa satojen matkustajien joukosta.⁸⁸ Tullihallitus oli sitä mieltä, että valitukset olivat olleet aiheettomia. Koska pyhiinvaeltajien uskonnollisia tunteita saattoi kuitenkin loukata tullitarkastukseen joutuminen, tullihallitus ehdotti vain niiden tavaroiden tarkastamista, jotka vietiin maihin tarkastuspaikan ja Valamon välillä. Niiden tavaroiden, jotka vietiin maihin Valamossa, tuli olla vapaat tullauksesta.⁸⁹ Senaatti ratkaisikin asian tullihallituksen ehdottamalla tavalla ja antoi tulliviranomaisille sen mukaisen käskyn. Se totesi samalla, että kaikki tämän jälkeen tehdyt valitukset olisivat aiheettomia.⁹⁰

Tullikysymys oli tässä vaiheessa selvinnyt ilmeisesti tyydyttävällä tavalla, koska Heiden ei vaatinut senaatilta muita toimenpiteitä. V:n 1888 lopussa yliprokuraattori, samanaikaisesti kun hän lähetti aikaisemmin jo selostetun kirjelmänsä Ehrnroothille, kirjoitti myös Heidenille suuriruhtinas Vladimirin ministerivaltiosihteerille lähettämästä käskykirjeestä. Heidenille hän kuitenkin mainitsi lisäyksenä suuriruhtinaan todenneen Valamon olevan erityisen kallis venäläisille sydämille. Luostarin riippuvuus ei-ortodoksisesta ja ei-venäläisestä johdosta oli täysin luonnotonta sekä haittasi varsinkin tullitarkastuksen vuoksi pyhiinvaelluksen kehittymistä. Yliprokuraattori ilmoitti lopuksi pyytäneensä Ehrnroothin toimenpiteitä.⁹¹

Muutamia päiviä myöhemmin Heiden sai kirjelmän myös Ehrnroothilta, joka pyysi lausuntoa suuriruhtinaan ehdotuksesta ja ilmoitti, että yliprokuraattorin kirjelmää Bruunille ei oltu löydetty.⁹²

Heidenin yliprokuraattorille lähettämästä vastauksesta ilmenee, kuinka kiihkeästi hän halusi asian pysyvän salaisena ja venäläisten luopuvan rajojen siirtämiseen tähtäävistä aikeistaan. Hän vastasi heti lausuntoa koskevan pyynnön saavuttua. Ehrnroothille osoittamassaan kirjelmässä hän mainitsi aluksi lähettävänsä venäjänkieliset jäljennökset Viipurin läänin yhdistämismanifesteista, mutta ilmoitti samalla muiden yhdistämiseen liittyvien asiakirjojen olevan Suomen valtionarkistossa kaikkien Viipurin läänin muiden asiakirjojen joukossa, joten saattoi olla vaikeaa saada tätä kysymystä koskevat asiakirjat erikseen ilman julkisesti esitettyä vaatimusta. Manifestien lisäksi Heiden lähetti Ehrnroothille jäljennöksen yliprokuraattorille laatimastaan kirjelmästä,⁹³ jossa hän toi julki kiitollisuutensa siitä, että kirjeenvaihto oli käyty luottamuksellisena. Mitä itse asiaan tuli, Heiden asettui voimakkaasti vastustamaan suuriruhtinas Vladimirin ehdotusta, jonka toteuttaminen ei olisi ollut tarkoituk-

senmukaista. Tullikysymyksen vaiheita selostaessaan Heiden totesi, että tullimaksun kantamista oli suoritettu vain poikkeuksellisissa tapauksissa ja että senaatti oli ryhtynyt ilmenneitä epäkohtia poistamaan. Mitä tuli väitteeseen, että Suomen valtio rasitti luostaria veroilla, oli se täysin perätön, koska luostari ei Heidenin mukaan suorittanut valtiolle minkäänlaisia maksuja. Myöskään muita epäoikeudenmukaisuuksia ei Heiden tiennyt suomalaisesta hallinnosta aiheutuneen, koska hänelle koko hänen Suomessa olonsa aikana ei ollut sensuuntaisia valituksiakaan tullut. Kun suunnitelman Valamon saarten siirtämisestä Pietarin kuvernementtiin aiheuttaneet tekijät olivat näin ristiriidassa kenraalikuvernöörin saamien tietojen kanssa, tämä pyysi tarkoin harkitsemaan, oliko kannattavaa ryhtyä siirtämään Suomen rajojen sisällä lähellä Suomen rannikkoa sijaitsevia saaria niiden vanhasta yhteydestä Suomeen. Tämä tuli Heidenin mielestä aiheuttamaan vaikeuksia sekä paikallisille viranomaisille että luostarille itselleen, sillä se omisti Suomessa erinäisiä maatiloja, joiden hoito voitiin mukavimmin suorittaa silloisen järjestyksen vallitessa. Valamon Pietarin kuvernementtiin yhdistäminen tuli epäilemättä aiheuttamaan erilaisia ristiriitoja pietarilaisten ja suomalaisten viranomaisten välillä.⁹⁴

Kenraalikuvernöörin mielipiteen suhteen ei voinut jäädä tulkinnan varaa. Tätä linjaa hän tämän jälkeen johdonmukaisesti noudatti, vaikka hän saikin siitä myöhemmin runsaasti harmin aiheita. Myös ministeri-valtiosihteeri Ehrnrooth asettui määrätietoisesti saman linjan taakse, mutta huomattava on, että näiden viranomaisten yhdenmukaisten pyrkimysten vaikutteet olivat toisistaan poikkeavat. Heidenille ne olivat henkilökohtaisista syistä johtuvat, Ehrnroothille taas suomalaisten yleisen edun sanelemat. Ehrnrooth korosti erityisesti niitä haittoja, joita luostarille rajojen siirrosta aiheutui vain siksi, että siirrolla enemmänkin nimellisesti kuin toisuskoisille hallinnon aiheuttamien todellisten haittojen poistamiseksi olisi voitu tyydyttää venäläisen tahon kansallisia ja uskonnollisia tunteita. Hän kehotti mitä vakavimmin ottamaan huomioon toisenkin osapuolen näkökannat. Suomen suuriruhtinaskunnan alueellisten rajojen muuttumattomuus oli sen poliittisen järjestyksen järkkymättömyyden merkkinä, jonka keisari Aleksanteri I oli valtakunnan rajamaalle suonut, ja tämä jo yli kolme neljännesvuosisataa olemassa ollut järjestys oli muodostunut suomalaisille erittäin kalliiksi. Jos keisari kaikesta huolimatta näki hyväksi ja tarpeen vaatimaksi Valamon saarten yhdistämisen Pietarin kuvernementtiin, oli silloin jokseenkin yhdentekevää, millä keinoin se suoritettiin. Ratkaisua tehtäessä oli kuitenkin muistetta-

va, että Konevitsan luostari eli samanlaisissa olosuhteissa kuin Valamokin, joten viimeksi mainitun suhteen tehtyä ratkaisua olisi ollut sovellettava myös Konevitsan luostariin.⁹⁵

Valamosta muodostetaan vapaasatama

Heidenin usko siihen, että tulliasia olisi senaatin päätöksellä 11. 4. 1888 lopullisesti ratkaistu, oli virheellinen. Jo saman vuoden lopussa ilmoitti nimittäin Viipurin hengellisen hallituksen puheenjohtaja, rovasti Vasili Glebov kenraalikuvernöörille Valamon munkkien käyneen hänen luonaan ja ilmaisseen tyytyväisyytensä tullitarkastuksen lopettamista koskevaan päätökseen, mutta samalla kertoneen, että tarkastamatta jätettiin vain ne, jotka tulivat ilmoittamaan menevänsä Valamon luostariin, muut tarkastettiin. Pahinta oli kuitenkin, että tämäkin menettely suoritettiin vain yhdessä, Valamo-nimisessä laivassa, kun sen sijaan höyrylaivoissa Laatokka ja Koitto tarkastukset jatkuivat entiseen tapaan. Jotta määräykselle olisi saatu tarpeellista kantavuutta, Glebov pyysi kenraalikuvernööriä ilmoittamaan siitä hengelliselle hallitukselle ja sen kautta luostareille ja toimimaan niin, että laivoihin ja laivalaitureille olisi ripustettu ilmoituksia siitä, että pyhiinvaeltajien matkatavaroita ei alistettu tarkastukseen.⁹⁶

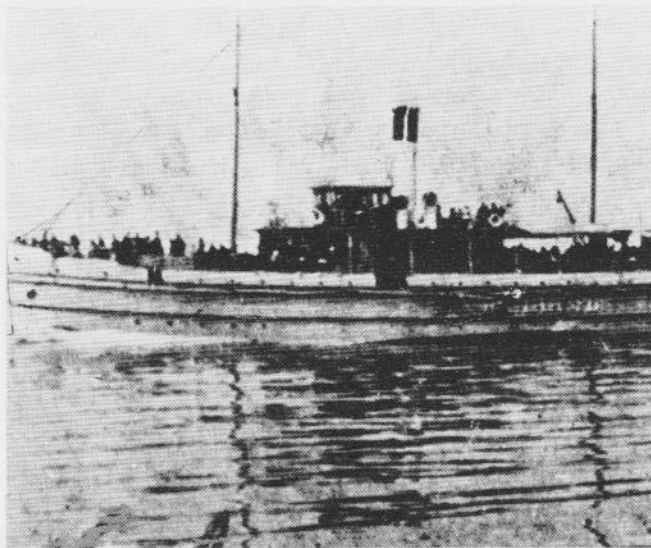
Kenraalikuvernöörin kanslia lähetti pian Glebovin kirjeen saavuttua hengelliselle hallitukselle käännöksen senaatin huhtikuussa tekemästä päätöksestä sekä ilmoitti, että ao. viranomaisille oli annettu tiedotus pyydettyjen kilpien ripustamisesta laitureille ja laivoihin.⁹⁷ Samana päivänä kenraalikuvernööri ilmoitti myös senaatin finanssitoimituskunnalle tehdyistä valituksista vaatien tehokkaita toimenpiteitä.⁹⁸

Ilmeisesti⁹⁹ kenraalikuvernöörin itsensä tekemästä promemoriasta ilmenee, että luostarin rahastonhoitaja oli valittanut epäkohtia jatkuvasti esiintyvän ja että kenraalikuvernööri oli saanut sattumalta tietää Pietarin konsistorin osoittaneen mielenkiintoa valituksia kohtaan. Niinpä Heiden oli kutsunut rahastonhoitajan luokseen ja tämä oli vahvistanut, että tullimaksuja oli peritty välittämättä siitä, minne matkustajat olivat menossa. Tähän kaikkeen rahastonhoitaja oli kertonut löytyvän todisteet. Kansliansa päällikölle Heiden osoitti seuraavat sanansa: "Kaiken tämän pyydän Teitä ilmoittamaan Molanderille ja uudistamaan ehdotukseni tehdä Valamosta tullivapaa alue, perustaa tulliraja sen ympärille ja lakkauttaa tulli kaikilla luostarin laitureilla niiden laivojen osalta, jotka menevät luostariin. Tämä on mielestäni välttämätöntä, jotta voidaan työntää

takaisin hyökkäykset ja juonittelut.”¹⁰⁰

Kenraalikuvernööri tunsu olevansa vaikeassa asemassa, mikä näkyy selvemmin kuin edellisestä mietinnöstä hänen suorittamistaan reunamerkinnoista kansliapäällikkö Huberin vastaukseksi antamaan mietintöön. Huber ilmoitti välittäneensä vapaaherra Molanderille, joka oli finanssitoimituskunnan päällikkönä, kenraalikuvernöörin esityksen, minkä johdosta Molander oli päättänyt välittömästi sähkösanomalla kutsua Helsinkiin itäisen tullipiirin tarkastajan Theslefin. Hänelle oli tarkoitus antaa käsky korostaa jokaiselle tullivirkamiehelle, että Valamoon matkustavia ei saanut millään kuulusteluilla eikä tarkastuksilla häiritä, ellei matkatavaroita viety maihin jossain muualla kuin Valamossa. Bajonnoissa, eräällä Valamon saarista, sijaitsi tulliasema, jonne aina laivojen saapumisen aikaan tuli tullitarkastaja valvomaan, että tullisääntöjä noudatettiin. Molander oli luvannut, että annettiin määräys kieltää tulevaisuudessa sellainen virkatoimenpide. Tällaisissa oloissa täytyi Huberin mielestä katsoa, että luostarilla oli vapaasataman oikeudet. Bajonnoin tulliasema, joka oli perustettu Suomesta Venäjälle menevien laivojen asiapapereiden tarkastusta varten, jäi tosin edelleen olemaan, mutta sekin voitiin Molanderin ilmoituksen mukaan poistaa, mikäli tällainen toimenpide katsottiin tarpeelliseksi. Tämän aseman poistamisesta olisi kuitenkin Molanderin mielestä ollut suurta haittaa varsinkin Impilahden pitäjän aluksille, joiden olisi täytynyt lähdön jälkeen tehdä laaja kierros asiakirjansa selvittääkseen. Tämän lisäksi luostari, jonka suostumuksella asema oli

Luostarin omistama matkustajalaiva Valaam. Vuonna 1918 laiva otettiin puolustuslaitoksen käyttöön esikunta-alukseksi ja palautettiin myöhemmin omistajalleen Valamo-nimisenä.

perustettu, olisi menettänyt tullilaitoksen maksaman 500 mk:n vuokran saarella olevasta rakennuksesta.¹⁰¹

Heidenin mietinnön reunaan tekemistä sivuhuomautuksista ilmenee, että hän ei luottanut enää missään määrin Molanderin lupauksiin. Tarkastus oli kerta kaikkiaan saatava loppumaan ja Bajonnoin tulliasema siirrettävä Impilahdelle. Luostari ei tullut kärsimään, jos se menetti vuokratulonsa saarelta. Heidenin mielestä Molanderin esitykset olivat vain verukkeita ja puolinaisia toimenpiteitä ja saattoivat kenraalikuvernöörin sellaiseen asemaan, jossa hänellä ei ollut aseita puolustautuakseen räikeiden vastustajien hyökkäyksiä vastaan. Jos Valamo yhdistettiin Pietarin kuvernementtiin, oli se pantava kokonaisuudessaan Molanderin vastuulle.¹⁰²

Ei voine olla epäilystäkään siitä, etteikö Heiden olisi tarkoittanut vastustajillaan pietarilaisia virkamiehiä, joita hän nimitti juonittelijoiksi. Siksi hän halusi saada Valamolle vapaasatamaoikeudet saattaakseen kysymyksen toivomaansa ratkaisuun. Senaatti lienee ollut myöskin selvillä kenraalikuvernöörin pyrkimyksistä, sillä se otti kysymyksen esille heti tammikuun alussa ja ratkaisi sen lopullisesti. Senaatti oli saanut Heidenin kansliasta valituksia ja vaatinut tullihallituksen selvitystä asiassa. Senaatin mielestä määräysten laiminlyömisestä oli täytynyt johtua annettujen määräysten väärästä ymmärtämisestä, mutta nyt se tahtoi saada kaikki valituksen aiheet loppumaan. Tässä tarkoituksessa senaatti antoi tullihallitukselle määräykset, jotka tekivät Valamosta täydellisen vapaasataman. Valamossa ei saanut olla tullivartiointia eikä siellä saanut suorittaa tullitarkastuksia. Bajonnoin tulliasema oli lakkautettava ja laivassa kuljetettavia, Valamoon osoitettuja tavaroita sekä sinne laivalla matkustavien pyhiinvaeltajien mukanaan viemää omaisuutta, jota ei käytetty välillä maissa suomalaisissa satamissa, ei saanut sen paremmin näillä asemilla kuin tavaroita purettaessaan tarkastaa tai tullata. Tästä tuli panna selvät ilmoitukset ruotsin, suomen ja venäjän kielillä painettuina näkyville paikoille laivoissa sekä sillä laiturilla Pietarissa, josta Valamoon menevät laivat lähtivät. Senaatti sanoi olevansa vakuuttunut siitä, että luostarin hallitus esti alueensa muodostamisen näistä määräyksistä huolimatta salakuljetustavaroiden kätköpaikaksi.¹⁰³

Tämän ratkaisun, josta kenraalikuvernöörin kanslia viipymättä ilmoitti Viipurin hengelliselle hallitukselle,¹⁰⁴ jälkeen tullikysymykset oli Valamon osalta selvitetty. Bajonnoin tulliaseman henkilöstö siirrettiin lakkautuspalkalle,¹⁰⁵ ja valitukset loppuivat. Mainittakoon, että seuraavan vuosikymmenen puolivälissä Valamon tullivapaus ulotettiin myös niihin

tavaroihin, jotka kuljetettiin Venäjältä Suomen puolelle rautateitse ja edelleen laivalla luostariin. Luostarin igumeni Gabriel (1891—1903) oli kesäkuussa 1896 vt. kenraalikuvernööri Gentšaroville lähettämässään kirjelmässä tulkinnut tullivapauden koskevaa myös rautateillä kuljetettuja tavaroita, joita oli kuitenkin tarkastettu ja tullattu.¹⁰⁶ Tullihallitus totesi, että luostari oli tulkinnut asian väärin, mutta oli kuitenkin sitä mieltä, että vapautus voitiin laajentaa myös rautateitse tapahtunutta kuljetusta koskevaksi, kunhan määrättiin tarkoin se, kuinka tavaroita oli niitä kuormattaessa ja purettaessa käsiteltävä.¹⁰⁷ Tässä suhteessa tullihallitus antoi ehdotuksensa ohjeiksi, jotka senaatti hyväksyi ja joiden pohjalla vahvisti tullivapauden laajentamisen myös rautateitse Valamoon kuljetettuihin tavaroihin.¹⁰⁸

Valamon saarten muodostaminen vapaasatamaksi oli eräs kreikkalaiskatolisten suhteen viime vuosisadalla tehdyistä suurista ratkaisuksista ja osaltaan esti suunnitellut rajojen siirrot. Senaatti oli monissa kohdin asiaa käsiteltäessä asettunut virkamiesten pikkutarkkojen ja joustamattomien näkökantojen puolelle vaarantaen täten Valamon luostarin aseman Suomen rajojen sisällä. Ongelman kehittymisen myötä se joutui kuitenkin taipumaan ja havaitsemaan, että luostariongelmat saattoivat paisua valtiollisiin mittoihin. Tilannetta vaikeutti lisäksi Laatokan ympäristöseutujen luterilaisen väestön kasvava vihamielisyys luostareita kohtaan.

Luostareiden rauha turvataan kenraalikuvernöörin ja senaatin yhteisin ponnistuksin

Valamon luostarin tullikysymystä selvittäessä oli tullut esille sangen ikäviä seikkoja mainitun luostarin ja Laatokan rannikkoseutujen väestön välisistä suhteista. Suuriruhtinas Vladimirin Valamossa käynnin aikana oli luostarin taholta esitetty valituksia muistakin kuin tulliasioihin liittyvistä epäkohdista ja näistä oli mennyt tieto Venäjän kirkollisille viranomaisille. Aivan vuoden 1889 lopussa, tullikysymyksen jo ratkettua, yliprokuraattori Pobedonostsev lähetti Heidenille perinpohjaisen selonteon luostarin esimiehen ja vanhimpien luostariveljien metropoliitta Isidorin kautta yliprokuraattorille antamista tiedoista, joita tämä oli pyytänyt suuriruhtinaan herättämän siirtoehdotuksen vuoksi.¹⁰⁹

Laajassa kirjelmässä puhuttiin aluksi niistä epäkohdista, joita suomalainen hallinto Pobedonostsevin saamien tietojen mukaan oli luostarille aiheuttanut, koska maan lain mukaan tehdyt ratkaisut olivat yleensä luostarille epäedullisia ja koska luostaria rasitettiin

erilaisin, lähellä mannerta sijaitsevista saarista sekä luostarin mantereella ostamista tiloista perityin maksuin. Tällaisia väitteitä oli Heiden jo edellisenä vuonna yliprokuraattorille lähettämässään kirjelmässä pitänyt perättöminä, mutta ne esitettiin jälleen. Pääsisältönä kirjelmässä oli kuitenkin niiden laittomuuksien julki tuominen, joihin luostarin ilmoituksen mukaan ympäröivän rannikkoalueen, lähinnä Sortavalan kihlakunnan luterilaisten pitäjien suomalaiset olivat Valamossa syyllistyneet. He olivat, väittäen olevansa hylkeenpyytäjiä, tulleet luvattomia ja salaisia teitä käyttäen kesäisin veneillä ja talvella hiihtäen luostarille kuuluville saarille kiväärein ja veitsin aseistettuina muka hylkeenpyyntiä harjoittamaan. Todellisuudessa he tulivat kuitenkin ryöstämään ja varastamaan sekä harjoittamaan ilkivaltaa. Luostarin ilmoituksen mukaan oli näiden luterilaisten syntilistä suuri: He olivat polttaneet yhden rukoushuoneen, sytyttäneet erään toisen ja kolmannessa puhkoneet pyhäinkuvista silmät ja raaputtaneet itse kuvat. Erakkokodin kirkosta he olivat särkeet ikkunat ja varastaneet kirstusta rahat, varastoista murtaneet lukot ja vieneet elintarvikkeita ja työkaluja, hedelmätarhoista ottaneet juurikasveja ja harjoittaneet aivan luostarin läheisyydessä kiellettyäkin aikana metsästystä. Vaellellessaan luostarisaarilla he olivat heitelleet ympäriinsä ketuille syöteiksi tarkoitettuja myrkytettyjä leivän- ja lihanpalasia, joita luostariväen oli suurella vaivalla koottava pois, jotteivät ne olisi joutuneet karjan ruoaksi. Kalastusta he olivat harjoittaneet luostarin kalavesillä jopa aivan luostarin läheisyydessä ja kaataneet luostarin metsistä puita vieden ne mennessään. Monta kertaa oli heidän sytyttämistään nuotioista syttynyt myös metsä palamaan ja oli pelättävissä, että he joskus polttaisivat koko saaren metsät. Luostarin oli vaikea puolustautua suomalaisia vastaan. Kun luostarin asettamat vahdit nuhtelivat heitä julkeudesta, he uhkasivat näitä aseilla väittäen olevansa Suomen lain mukaan oikeutettuja kolme kertaa varoitettuaan ampumaan. Tällaisissa oloissa ei erakko voinut tehdä paljoakaan oikeuksiaan suojatakseen.

Myös yhdessä Valamoon Venäjän eri kuvernementeista saapuneiden työläisten kanssa rannikkoväestön kerrottiin aiheuttaneen harmia. Nimellisillä hylkeenpyyntimatkoilla se harjoitti kaikkina vuorokauden aikoina venäläisten kanssa viina- ja tupakkakauppaa ja uhkasi aseilla järjestyksen valvojia, aiheutti riitoja ja tappeluja jne. Rauhanhäiritsijöitä ei kuitenkaan saanut Suomen lain mukaan pidättää, vaan heitä vastaan oli nostettava oikeudessa syyte antamalla tuomioistuimille syytettyjen nimet ja asuinpaikat sekä todistamalla, että he olivat syyllistyneet rikkomuksiin. Tämä oli

Igumeni Gabriel.

luostarille mahdotonta, koska asianomaiset eivät osanneet venäjän kieltä ja vaikka he olisivat osanneetkin, he antoivat vääriä nimiä. Todistajiksi taas eivät kelvanneet luostarin asukkaat eivätkä työläiset, jotka nauttivat luostarilta palkkaa. Siksi luostarin tekemät valitukset eivät olleet tuottaneet tulosta. "Ja kreikkalaiskatolisen erakonhan oli vaikea saada puolustusta toiseen uskontunnustukseen kuuluvilta suomalaisilta, jotka jo ikimuistoisista ajoista meidän päiviimme asti ovat tunteneet inhoa kreikkalaiskatolisia erakoita kohtaan", valitettiin kirjelmässä. Näissä oloissa rannikkoväestön röyhkeys luostaria kohtaan vuosi vuodelta kasvoi. Ainoaksi mahdollisuudekseen luostari oli katsonut emämaan Venäjän korkeimpien viranomaisten puoleen kääntymisen oikeutta saadak-

seen. Siksi yliprokuraattori pyysi kenraalikuvernöörin apua syyllisten rankaisemiseksi.

Heidenille tämän kirjelmän täytyi olla melkoinen rasitus vaikeaksi käyneessä luostarikysymyksessä. Hän lähetti siitä jäljennöksen pian senaatille ja pyysi välittömästi epäjärjestyksen poistamista ja luostarin turvallisuuden takaamista.¹¹⁰

Ennen kuin tarkastellaan lähemmin edellä selostettujen raskaiden syytösten todenperäisyyttä ja niiden aiheuttamia järjestelyjä, on syytä todeta, että jo kesällä 1889 oli päätetty asettaa järjestysvallan edustaja Valamoon. Heiden oli tahtonut varmistautua siitä, että tullikysymyksessä tehty päätökset eivät olisi jääneet vain epämääräisiksi lupauksiksi ja käytännössä toteuttamatta, mistä syystä hän oli toukokuussa 1889 pyytänyt senaatin siviilitoimituskunnan päällikköä, senaattori Tudeeria kesän aikana käymään Valamossa ja neuvottelemaan siellä luostarin johdon kanssa tarkoituksenmukaisimmista toimenpiteistä.¹¹¹ Tudeer olikin suorittanut pyydetyn käynnin elokuussa samana vuonna ja tutustunut matkansa aikana useimpiin luostarin omistuksiin saaden kuulla luterilaisia vastaan esitettyjä valituksia, mutta vain yksi rike, luvaton kalastus luostarin vesillä, oli virallisesti ilmoitettu ja tätäkin koskeva oikeusjuttu oli rauennut, koska luostarin esimies oli ilmoittanut ennen käräjiä haasteen peruuntuvan. Matkallaan Tudeer oli käynyt mm. Vossinan saarella, jonka ympärillä olevat vedet olivat luostarin parhaita kalapaikkoja, ja tavannut siellä kymmenkunta suomalaista, joista kuitenkin suurin osa oli Salmin pitäjän kreikkalaiskatolisia, luostarin laskuun työskenteleviä henkilöitä. He asuivat munkkien luvalla saarella kahdessa vanhahkossa rakennuksessa harjoittaen kalastusta. Syskyän saarella, jossa Tudeer myös kävi ja joka oli osittain luostarin ja osittain luterilaisten suomalaisten omistuksessa, ei esitetty valituksia.¹¹²

Pian matkalta palattuaan Tudeer esitti senaatin päätettäväksi hänelle esitettyjen valitusten vähäisyydestä huolimatta valtion varoista yhden ympärivuotisen poliisitoimen perustamista Valamoon, jossa luostari oli luvannut toimen haltijalle vapaan asunnon. Toinen poliisitoimi tuli perustaa Konevitsan saarelle kuitenkin vain kesän ajaksi. Molempien poliisien oli osattava venäjän kieltä ja heidän tehtäviinsä kuului luostareiden kaikkien omistuksien valvonta sekä huolehtiminen siitä, että luvaton vientiä ja tuontia ei luostarisaarilla tapahtunut. Senaatti hyväksyi Tudeerin esityksen.¹¹³

Tudeer seurasi Sortavalan pitäjän nimismiehen Alexander Hallonbladin välityksellä jatkuvasti Valamon tilannetta. Tammikuussa 1890 Hallonblad kävi Valamossa ja ilmoitti, että siellä oli kaikki hyvin ja että

igumeni oli tyytyväinen saaren poliisiin. Kiistämätön tosiasia oli kuitenkin Hallonbladin ilmoituksen mukaan, että aikaisemmin rannikon väestö todella oli häirinyt luostarin rauhaa.¹¹⁴

Valitusten todenperäisyys saa ainakin osittain tukea myös eräästä Valamon luostarin säilyneestä rangaistus-päiväkirjasta, jossa on tietoja sekä luostarin oman henkilöstön että ulkopuolisten suorittamista rikkomuksista 1850-luvun alkupuolelta vuosisatojen vaihteeseen saakka. Sen mukaan on rikkomuksia vv. 1853—1890 tapahtunut kaikkiaan yli 200, joista valtaosa on ulkopuolisten suorittamia ja omankin henkilöstön rikkeissä ovat ulkopuoliset olleet osallisina. Niin raikeita rukoushuoneisiin kohdistuneita rikkomuksia kuin Pobedonostsevin kirjelmässä tuodaan esille, ei ainakaan tältä ajanjaksolta mainita, joten tiedot ovat näiltä osin joko perättömiä tai sitten ne ovat tapahtuneet ennen vuotta 1853. Ei tunnu uskottavalta, että näin huomattavat tapahtumat olisi jätetty rangaistuspäiväkirjasta pois, kun siihen on merkitty aivan pienetkin rikkeet. Missään tapauksessa ei Pobedonostsevin kirjelmän sisältö pidä paikkaansa sen väitteen osalta, että rikkomuksiin olisivat syyllistyneet vain luterilaiset. Osa rangaistuspäiväkirjan mainitsemista rikkeistä on selvästi kreikanuskoisten suorittamia.¹¹⁵

Kun yliprokuraattorin syytekirjelmä saapui senaattiin, oli tehty jo melkoisen paljon Valamon rauhan turvaamiseksi. Näihin toimenpiteisiin senaatti viittasi asian johdosta antamassaan lausunnossa ja piti esitettyjä rikkomuksia useita vuosia aikaisemmin tapahtuneina, väitetyn rukoushuoneiden häpäisemisen osalta jopa hyvin kaukaisessa menneisyydessä sattuneina, mutta ne olivat siitä huolimatta hyvin valitettavia. Tilanne oli kuitenkin senaatin käsityksen mukaan ratkaisevasti parantunut, kuten Tudeerin matkansa aikana saamista tiedoista ilmeni. Koska ei Viipurin läänin silloiselle kuvernöörille eikä hänen edeltäjälleen sen paremmin kuin senaatillekaan ollut valituksia aikaisemmin tullut, täytyi olettaa, että yleisesti ottaen vallitsivat hyvät ja ystävälliset suhteet. Tällä perusteella senaatti epäili tehtyjen valitusten täyttää todenperäisyyttä ja esitti puolueettoman henkilön suorittamaa tutkimusta Valamossa. Tähän tehtävään senaatti ehdotti kenraalikuvernöörin kanslian kreikkalaiskatolista toimistopäällikköä Vladimir Škljavinia.¹¹⁶

Vastatessaan edellä esitetyn lausunnon perusteella yliprokuraattorille Heiden tuki senaatin käsitystä luostarin valitusten perusteettomuudesta sekä ilmoitti niistä toimenpiteistä, joita Suomen viranomaiset olivat suorittaneet luostarin rauhan turvaamiseksi. Samalla hän mainitsi päätöksestään lähettää senaatin pyynnön mukaisesti ortodoksista uskoa tunnustavan Škljavinin

Valamoon heti purjehduskauden alettua kokoamaan mahdollisimman seikkaperäiset tiedot asiassa.¹¹⁷

Vladimir Škljavin sai Heidenilta käskyn Valamoon lähdöstä 12/24. 5. 1890. Hän kävi ensin Viipurissa, missä hän tapasi Viipurin hengellisen hallituksen puheenjohtajan, pastori Mihail Kažanskin. Tältä hän sai tietää, että hengelliselle hallitukselle ei ollut tullut vähäisintäkään mainittuun aiheeseen liittyvää kirjallista valitusta. Myöskään luostarin, jonne Škljavin saapui 29. 5./10. 6. ja jossa hän viipyi kaksi päivää, arkistossa ei luostarin johdon ilmoituksen mukaan mainittavia kirjallisia argumentteja asian johdosta ollut, joten luostarin rangaistuspäiväkirjaa ei näytä pidetyn riittävän todistusvoimaisena. Škljavinin täytyi tyytyä niihin tietoihin, joita hän luostarin henkilökuntaa ja saaren poliisia kuulustelemalla sai tietää. Näiden kuulustelujen perusteella oli ilmeistä, että yliprokuraattorin kirjeessään mainitsemaa ilkeävaltaa ja oman käden oikeutta todella oli harjoitettu mm. rukoushuoneita kohtaan noin 10—15 vuotta aikaisemmin.¹¹⁸ Vaikka veljestö edelleen oletti luterilaisten suorittaneen nämä tihutyöt, ei se kuitenkaan enää mennyt tätä vannonaan, vaan totesi, että ”jokaisessa pesässä on mätämunansa”. Väkivaltaisuutta oli esiintynyt jatkuvasti ja kaikissa yliprokuraattorin kirjelmissä mainituissa muodoissa. Poliisin asettaminen Valamoon oli huomattavasti vähentänyt epäjärjestystä, mutta se ei ollut voinut sitä kokonaan poistaa, mistä sekä veljestö että poliisi itse olivat todistaneet. Aivan viimeisinä aikoina suomalaiset olivat ampuneet kiellettyä aikana vesilintuja luostarin alapuolella olevalla lahdella, pyydystäneet munkkien kesyttämiä hirviä ja harjoittaneet edelleen viinan ja tupakan myyntiä syrjäisimmillä saarilla, minne he olivat perustaneet kiellettyjen tavarain varastoja. Eräällä ulkosaarella olevasta majasta he olivat kaiken irtaimen omaisuuden lisäksi vieneet jopa kaikki ikkunapuitteet ja ovet.

Erikoisen häikäilemätöntä oli ollut Sortavalan pitäjän Hakalan kylän väki, joka oli tullut luostariin 10—12 aseistetun miehen ryhmissä uhaten tappaa poliisin, kun tämä yritti heitä hillitä. Kaikesta huolimatta luostarin johto ilmaisi halunsa olla nostamatta kanteita, mikäli olot vain saatiin rauhoittumaan. Tämän johdosta Škljavin ehdotti toisen poliisitoimen perustamista Valamoon, poliisin asettamista Hakalan kylään valvomaan sen asukkaita, luostarin kalvesien erottamista ja tuomioistuinten asiallisempaa suhtautumista valituksiin. Luostariveljestön keskuudessa vallinnut tunne, että teot aiheutuivat kansallisista syistä, oli saatava häviämään.¹¹⁹

Itse kertomukseen, jonka Škljavin antoi, sisältyi kaksi liitettä. Toisessa, josta jäljennös lähetettiin

senaattiin, igumeni Jonatan todisti, että olot olivat jossain määrin rauhoittuneet, mutta että tulevaisuudessa oli suoritettava lisää vastaavia toimenpiteitä talonpoikien kujeiden estämiseksi.¹²⁰ Toisessa Škljavin antoi yksityisluontoisen selonteon luostarin viranomaisten omasta aloitteestaan esille ottamasta suuriruhinas Vladimirin käynnistä Valamossa sekä sen aikana käydyistä keskusteluista, joiden suhteen luostarin johto halusi ilmeisesti puolustella itseään.¹²¹ Keskustelun aikana Škljavin oli tiedustellut, oliko luostarilla halua tulla erotetuksi Suomesta ja liitetyksi Venäjään, mihin luostarin johto oli vastannut kieltävästi perustellen vastaustaan sillä, että luostari sijaitsi lähempänä Suomen kuin Venäjän hallintoaluetta ja että luostari omisti maita Laatokan rannikolla, joka oli muutenkin luostarille arvokas.¹²²

Kuten edellä olevasta ilmenee, tutkimuksen tulos ei käynyt yksiin niiden käsityskantojen kanssa, joita senaatilla Tudeerin Valamossa käynnin jälkeen oli. Heidenille jäi epämieluisa tehtävä perua entisiä sanojaan ja tiedottaa yliprokuraattorille, että epäkohtia edelleen oli, mutta samalla hän ilmoitti vaatineensa senaatilta uusia ja tehokkaita toimenpiteitä luostarin täydelliseksi suojaamiseksi väkivallalta.¹²³ Kysymys olikin nyt pääsemässä lopulliseen ratkaisuun.

Senaatti sai Škljavinin tekemiin kahteen ensimmäiseen prannusehdotukseen Viipurin läänin kuvernöörin A. Gripenbergin lausunnon. Kuvernööri oli toisen poliisitoimen perustamista Valamoon koskeneen kysymyksen johdosta tiedustellut Valamon luostarin esimiehen mielipidettä, joka oli ehdotukselle myönteinen¹²⁴ ja joka sai myös kuvernöörin kannatuksen. Sen sijaan ei Gripenbergin mielestä kannattanut asettaa poliisia Hakalan kylään, sillä sen asukkaita ei poliisi voinut heidän liikkuvan elämäntapansa vuoksi paljoakaan seurata.¹²⁵

Lokakuussa 1890 senaatti hyväksyi toisen Venäjän kieltä taitavan poliisin määräämisen Valamoon, mutta Hakalan kylään ei poliisitointa perustettu. Siellä määräsi senaatti kruununvoudin pitämään kokouksen, jossa tämän tuli vakavasti varoittaa väestöä väkivaltaisuuksista ja luvattomista kalastus- ja metsästysretkistä luostarin alueella. Škljavinin ehdotuksen kolmas kohta, kalavesien jakaminen luostarin ja rannikkoväestön kesken, siirrettiin senaatin kamaritoimituskunnan valmisteltavaksi.¹²⁶

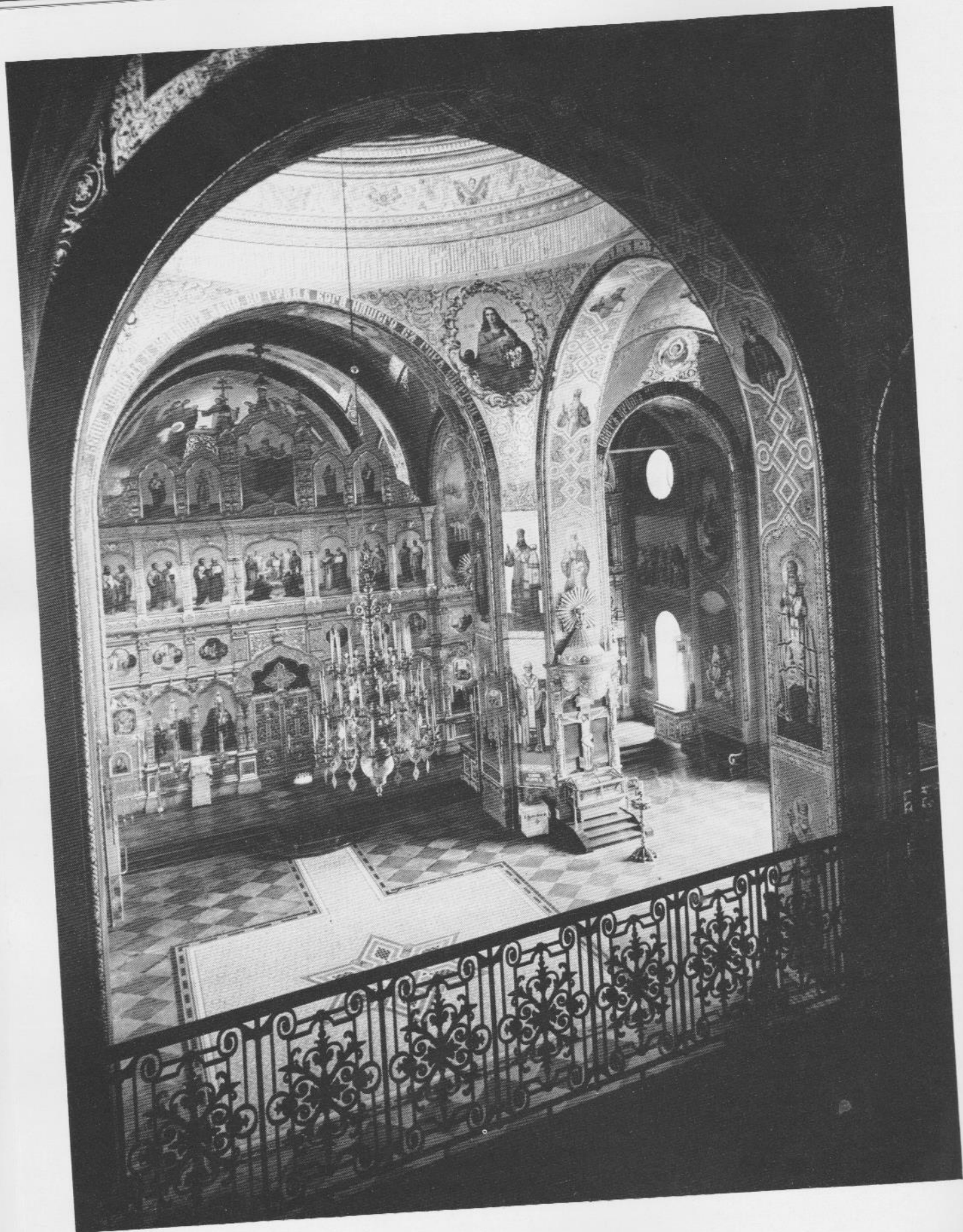
Kalavesioikeutta koskevan kysymyksen alkuvaiheessa näytti siltä, kuin Valamon luostarilla olisi katsottu ilman muuta olevan yksinoikeus kalastukseen niillä vesillä, joita siihen saakka oli käytetty yhteisinä.¹²⁷ Tilannetta muutti kuitenkin Sortavalan kihlakunnanvoudin pitämä kokous, jossa käsiteltiin

rannikkoväestön ja Valamon luostarin välisiä riitaisuuksia. Asiakirjoista ilmenee kokouksen osanottajia peloitellun sillä, että neuvottelu pidettiin senaatin käskystä ja että asiakirjat saattoivat ainakin jossakin muodossa mennä keisarille saakka ja aiheuttaa siten ikävyyksiä koko maalle, mikäli rannikkoväestö rupesi jotain valituksia laatimaan. Kokouksen osanottajat pidättäytyivätkin yhteisen edun nimessä kirjallisesta valituksesta ja tyytyivät siihen, että kruununvoudi lupasi yksityistä tietä saattaa rannikkoväestön näkökannat hallituksen tietoon.

Tästä yksityisesti senaattori Y. S. Yrjö-Koskiselle jätetystä kirjelmästä selvisi, että riitaa käytiin lähinnä Vossinan, Jalajan ja Mökerikön saarten ympärillä olevista kalavesistä, jotka olivat parhaat koko Laatokalla. Hakalan kylän väestön toimeentulo oli riippuvaista kalastuksesta ja sitä harjoitettiin laajassa mitassa. Mainittujen kolmen saaren omistajana aikaisemmin olleelle Tervun hoville oli kalastusoikeudesta maksettu vuokraa kohtuullinen määrä, mutta Valamon luostarin tultua saarten omistajaksi oli vuokra jatkuvasti noussut, koska vuokraa ei enää pidetty ns. maallenusuverona, vaan kalastusverona. Jalajan saarelle ei kuitenkaan päässyt enää mistään hinnasta ja jos tällainen suuntaus jatkui, olivat pian kaikki kalavedet luostarin vallassa. Tätä ei kylän väki voinut sallia, mistä syystä se myönsi käyneensä salaretkillä luostarin alueilla, ja tästä oli syntynyt valituksia. Itse saarille eivät asukkaat kuitenkaan olleet enää, kuten he sanoivat, viitsineet retkiään ulottaa. Kalastuksesta mainituilla alueilla Hakalan väestö ei aikonut luopua niin kauan kuin heille ei pystytty selvästi osoittamaan, että heillä ei ollut oikeutta kalastukseen kyseisillä vesillä.¹²⁸

Senaatti katsoi, että kalavesien jakamiselle ei ollut tässä tapauksessa laillista pohjaa, mistä syystä Škljavinin tutkimuksen perusteella oli katsottu aiheelliseksi vain poliisitoimen vahvistaminen Valamossa. Viipurin läänin kuvernöörin käskettiin kuitenkin lähettää luostarille 4. 12. 1865 annetun kalastussäännön venäjänkielinen laitos, jonka perusteella, mikäli luostari katsoi olevan perustaa kalavesien jaolle, Viipurin läänin kuvernöörin tuli antaa luostarille kaikkea asiaan kuuluvaa apua.¹²⁹

Vuosisadan loppuun mennessä ei valituksia asiasta enää senaatille tullut. Olot Valamossa rauhoittuivat ja rangaistuspäiväkirjakin tietää kertoa vain muutamista viina- ja tupakkajutuista, joissa eivät kuitenkaan enää olleet mukana lainkaan Hakalan kylän kalastajat, vaan muutamat eri puolilta Karjalaa luostariin tulleet hulttiot. Valamon poliisit selvittivät jutut nopeasti ja saattoivat syylliset edesvastuuseen.¹³⁰ Kun Valamolle

vahvistettiin 1890-luvun alussa ilman vastalauseita omistusoikeus luostarin jo ennen v:n 1878 maahankintakiellon antamista Impilahden pitäjässä ostamaan kolmeen tilaan,¹³¹ oli luostarikysymykset saatettu hyvään ratkaisuun ja samalla olivat poistuneet lopullisesti ne syyt, joiden perusteella venäläisellä taholla oli katsottu aiheelliseksi ehdottaa Valamon saarten siirtämistä hallinnollisessa suhteessa Pietarin kuvernementtiin.

Suvannosta myrskyä kohti

Samaan aikaan, kun aallot kävivät korkeina Valamon ympärillä valtiollisella tasolla, luostari jatkuvasti kehittyi ja voimistui. Vuosisadan vaihteessa kohosi luostarin henkilöstön määrä jo yli tuhannen ja se jakautui eri ryhmiin seuraavasti: luostarin esimies, 45 pappismunkkia, 29 munkkidiakonia, 126 erakkomunkkia ja munkkia, 125 noviisia sekä 753 munkkielämää harjoittelevaa eli yhteensä 1079 henkilöä. Tämän myönteisen kehityksen teki mahdolliseksi se, että Pyhä synodi antoi Valamon luostarille luvan pitää yllä rajoittamattoman määrän veljestöä.¹³²

Kasvavan luostarin tarpeita varten jatkettiin tarmokkaasti rakennustyötä. Igumeni Jonatanin tehtäväksi jäi ennen muuta rakentajaigumeni Damaskinin työn täydentäminen, jolloin hän kiinnitti huomiota sekä talous- että kirkollisiin rakennuksiin.

Taloussrakennusten osalta on mainittava pääsaarelle pystytetyt eläinsuojat, joiden uusiin tiloihin siirrettiin hankalasti eri puolilla saaristoa ollut karja, meijeri, tiilitehdas, jauhovarasto sekä rantavarastot. Kaikki tilat varustettiin uusimmilla laitteilla. Erityisesti helpottivat työtä tavaroiden siirtoa varten rakennetut kiskot, joita pitkin raskaat tavarat saatiin nopeasti verstailta laivoihin ja päinvastoin. Purkausta ja lastausta taas helpottivat laitureille rakennetut nostoraamat. Yhteyksiä tehosti uusi, Venäjän liikennettä varten rakennettu purjelaiva.¹³³

Valtaisin urakka oli kuitenkin pääkirkon rakentaminen vv. 1887—1896. Tätä työtä valmisteli jo igumeni Damaskin, mutta vasta Jonatanin aikana päästiin laajamittaiseen rakentamiseen. Igumeni itse johti niin suunnittelua kuin suunnitelmien toteuttamistakin. Jonatania kadehtineet vastustajat yrittivät uskotella sekä suunnitelmien että rakentamisenkin epäonnistuneen, mutta piispa Antonin suorittama tarkastus osoitti loistavan, kaksikerroksisen pääkirkon onnistuneen täydellisesti. Siitä muodostui Valamon

suuruuden ilmentymä. Sen alaosan kehykset saatiin valmiiksi kesällä 1890 ja jo seuraavana vuonna igumeni Jonatan kuoli näkemättä unelmansa täyttymistä. Työtä jatkoi igumeni Gabriel. Alakirkko omistettiin luostarin perustajien muistolle ja sen vihki 26. 6. 1892 piispa Antoni mm. suurruhtinas Vladimir Aleksandrovitšin ja hänen puolisonsa Maria Pavlovnan sekä näiden lasten, Boris ja Andrei Vladimirovitšin, läsnä ollessa. Suuriruhtinas puolisoineen oli mukana myös neljä vuotta myöhemmin Suomen ensimmäiseksi arkkipiispaksi nimitetyn Antonin vihkiessä 19. 6. 1896 käyttöön Kristuksen kirkastumisen muistolle omistetun yläkirkon.¹³⁴

Vuosisadan vaihteeseen mennessä luostari oli näin tullut rakennetuksi. Pääkirkon lisäksi oli lukuisa määrä muita pyhäkköjä ja tšasounia sekä kymmenen skiittaa: Kaikkien pyhien skiitta, Pyhän Nikolaoksen skiitta, Pyhän saaren skiitta, Pyhän Johannes Kastajan skiitta, Pyhän profeetta Eliaan skiitta, Konevitsalaisen Jumalanäidin skiitta, Pyhittäjä Avraam Rostovilaisen skiitta, Tihvinäläisen Jumalanäidin skiitta, Pyhittäjä Sergein skiitta sekä Pyhittäjä Hermanin skiitta. Skiittojen ryhmään voitiin lukea myös kaikkien pyhien muistolle omistettu hautausmaan kirkko.¹³⁵ Getsemanen skiitta rakennettiin myöhemmin.

Kuten edellä on mainittu, Valamon luostari omisti Sortavalassa podvorijen v:sta 1858 lähtien. Tämän yhteyteen rakennettiin v. 1892 luostarin perustajien muistolle omistettu tšasouna. Pietarin vanhasta podvorijesta oli luovuttu, mutta lähellä Pietarin Smolenskin hautausmaata v. 1896 vihitty, Valamon omistama tšasouna sai yhteyteensä myös podvorijen. Ohtinskissa oli lisäksi muutamia keljoja. Igumeni Damaskinin aikana sinne pystytettiin myös pieni tšasouna. Luostarilla oli Pietarissa lisäksi v:sta 1871 lähtien lahjaksi saatu kaksikerroksinen puukirkko. V:sta 1872 alkaen luostari omisti talon myös Novgorodissa. Se oli kaksikerroksinen ja valmistettu kivistä. Siinä oli kaikki taloussrakennukset sekä suuri hedelmätarha.¹³⁶

Valamon tullessa tunnetummaksi se sai lahjoituksia aina Moskovasta saakka. Eräs kauppias luovutti v. 1861 luostarille kaupungista kaksikerroksisen kivitalon ja v. 1899 luostari sai ottaa vastaan Moskovasta erittäin hyvältä paikalta tontin, jolle valmistui v. 1901 kolmikerroksinen talo podvorijeksi ja sen yhteyteen kirkko.¹³⁷

Vuosisadan vaihteen jälkeinen aikakausi merkitsi Valamon luostarille pitkän ja rasittavan rakennusvaiheen päätyttyä tervetullutta suvantoa. Luostarin maine oli kiirinyt jo kauas ja sitä pidettiin venäläisenkin mittapuun mukaan suurena ja huomattavana kilvoituskeskuksena. Ulkonaisen voimistumisen myötä myös

henkisellä ja hengellisillä saroilla, kuten ikonimaalauksen, käsitöiden ja musiikin alueilla, saatiin aikaan mittavia tuloksia. Yhä voimakkaampi oli luostarin vaikutus myös ympäristöönsä sekä veljestön toimeliaisuuden kasvamisesta johtuen että karjalaisen väestön lisääntyneen liikkuvuuden vuoksi, jolloin matkat suunnattiin yhä useammin ja säännöllisemmin luostariin. Uuden, mahtavan Pääkirkon valmistuminen oli tässä mielessä tavattoman tärkeä. Kirkkoa mentiin katsomaan mielenkiinnosta ja se oli kävijöille ihmeen kaltainen. Myös yhä useampia karjalaisia nourukaisia tuli luostariin kilvoittelemaan, hankkimaan luostarissa ammatin tai saamaan siellä perusopetusta.¹³⁸

Eristetty asema lieene ollut syynä siihen, että autonomian ajan loppuvuosikymmeninä käydyt kansallisuuskiihat eivät sanottavammin koskettaneet Laatokan luostareita. Samaan aikaan, kun Karjalaaan perustettiin ns. venäläistämiskouluja ja rintamat molemmiin puolin jyrkkenivät, luostarit mainitaan ainoastaan harvoin asiakirjojen lehdillä. Ei edes kasvava venäläisen hallinnon arvostelijoiden joukko näytä kiinnittäneen luostareihin huomiotaan.¹³⁹ Pitkin 1800-lukua oli tosin esitetty väitteitä, että erityisesti Valamon munkit olisivat pyrkinet kääntämään Laatokan ympäristön väestöä ortodoksiseen uskoon, mutta selviä tapauksia ei kuitenkaan mainita. Käännytysyhtökset näyttävätkin ilmentävän enemmän pelkoa kuin tosiasioita.

Kehittyessään entistä vahvemmalta pohjalta ja tullessaan myös Suomessa yhä tunnetummaksi Valamon luostari lisäsi merkitystään koko Karjalan ortodoksisen väestön hengellisenä keskuksena. Sen rauhallista kehitystä uhkasi kuitenkin edessä oleva suuri muutos, jota yhteyden katkeaminen Venäjään merkitsi. Suomen itsenäistyminen oli Valamon luostarin kehityksen kannalta ratkaiseva tapahtuma. Luostarin vaiheissa alkoi selvä laskukausi, jonka musertavan vaikutuksen vv:n 1939—1944 sodat täydensivät.

Vaikeat vuodet

Kansalaissodasta ajanlaskuriitaan

Suomen itsenäistyttyä kreikanuskoisten asema maassa muodostui varsin omalaatuiseksi ja ongelmalliseksi. Valtiollisten siteiden katkeaminen Venäjään ei erottanut Suomen ortodoksista väestöä ilman muuta Venäjän kirkollisesta johdosta, vaan jurisdiktio-oikeuden ratkaiseminen vaati monien vuosien tiiviin ja vaiherikkaan työn. Alusta alkaen voitiin kuitenkin odottaa

Suomen kreikanuskoisten enemmistön puolelta pyrkimystä riippumattomuuteen Venäjän kirkosta, koska tämä päämäärä noudatteli valtiollisten siteiden katkaisemisen linjaa ja sai pian tukea niistä sisäisistä vaikeuksista, joihin Venäjän ortodoksinen kirkko vallankumouksen jälkeen ajautui.

Suomen kreikanuskoinen väestönosa oli noina vuosina selvästi jakautunut kahteen pääryhmään: kansallismielisiin ja venäläiseen ryhmittymään, joka muodostui Suomen kansalaisuuden saavuttaneista venäläissyntyisistä henkilöistä ja maassa olevista ortodoksisista Venäjän alamaista. Nämä katsoivat valtiollisesta muutoksesta huolimatta yhteyden säilyneen venäläiseen kirkolliseen johtoon ja suhtautuivat alun pitäen kielteisesti erääseen tilanteen aiheuttamaan keskeiseen ongelmaan, ajanlaskun muuttamiseen.

Suurten linjojen ongelmien lisäksi nousivat ortodoksienkin eteen alkaneen kansalaissodan mukanaan tuomat pulmat. Ne näkyivät myös Valamon luostarin kohdalla. Kesällä 1918 ei Karjalassa tiedetty, voitiinko Valamoon suorittaa lainkaan pyhiinvaellusmatkoja, oliko siellä majoitusmahdollisuuksia ja toimitettiin kirkkoissa jumalanpalveluksia. Ei myöskään tiedetty, olivatko luostarit säilyneet sodan vaikutuksilta.¹⁴¹ Saaduista selvityksistä ilmeni, että Valamoon voitaisiin sotatilan vuoksi päästä vain Sortavalan piiriesikunnan ja Laatokan alueen puolustusviranomaisen erityisillä luvilla, joiden saamisen edellytyksenä oli luotettavilta henkilöiltä hankittu takuu. Vain muutamia lupia oli myönnetty ja luostarilla oli ollut vaikeuksia tulijoiden huoltamisessa. Sen sijaan luostarin sisäinen elämä jatkui ennallaan.¹⁴² Kirkon taholta torjuttiin jyrkästi laajalle levinnyt huhu, jonka mukaan luostareiden omaisuus olisi takavarikoitu ja osaksi ryöstettykin. Viranomaiset olivat joutuneet ottamaan sotalaitoksen käyttöön luostareista elintarvikkeita, hevosia, kärryjä ym., mutta ainakin Valamon kohdalla nämä ”pakko-otot” olivat olleet kohtuullisia ja tapahtuneet enimmäkseen veljestön suostumuksella.¹⁴³ Väestön levottomuutta lisäsivät vielä sanomalehdissä esiintyneet mielipiteet, joiden mukaan Valamon luostari oli hävitettävä. Eräissä Valamon puolustuskirjoituksissa korostettiin kuitenkin sitä, että jos Turkin muhamettilainen hallitus sallii Athoksen luostariyhdyksunnan elää rauhassa, monin verroin varmemmin voitiin Suomen sivistyneen hallituksen olettaa turvaavan Valamon olemassaolon.¹⁴⁴ Kun luostarit marraskuun 26. päivänä 1918 annettulla Suomen ortodoksisen kirkon aseman järjestämisestä koskevalla asetuksella määrättiin kirkkokunnan hoitoon, katsottiin vastuun luostareiden tulevaisuudesta siirtyneen ortodoksille itselleen ja epävarmuustekijöiden näin poistuneen.¹⁴⁵ Muutoksen vaikutukset näkyi-

vät pian käytännössäkin. Sotilasviranomaiset olivat näet kieltäytyneet korvaamasta luostareilta sodan aikana takavarikoituja tavaroita sillä perusteella, että luostarit oli katsottava Venäjän valtion omaisuudeksi ja siten sotasaaliiksi. Hengellisten viranomaisten valitettua asiasta valtioneuvosto kuitenkin marraskuun asetuksen perusteella määräsi, että kaikki luostareilta takavarikoitu omaisuus oli korvattava käyvän hinnan mukaan.¹⁴⁶

Vuoden 1919 kesällä sotilasviranomaiset sallivat luostarin nimikkojuhille suuntautuvan edellistä laajemman pyhiinvaelluksen, mutta rajoilla vallitsevan sekavan tilanteen vuoksi vain vähäinen määrä ihmisiä käytti mahdollisuutta hyväkseen, vaikka itse arkkipiispa Serafim toimitti jumalanpalvelukset.¹⁴⁷ Matkakuvausessaan eräs juhlilla ollut pyhiinvaeltaja kertoo keskustelleensa Valamon munkin kanssa ja saaneensa tietää, että ensimmäiset Valamoon määrättyt sotilaat olivat käyttäytyneet luostarissa huonosti ja vieneet sen omaisuutta, polttaneet halot jne., mutta sittemmin oli kuri parantunut. Ruoasta oli ollut pahimpina aikoina pulaa, ja teetä, munkkien mielijuomaa, ei ollut saatu moniin aikoihin. Heikko ravinto ja kova työ olivat harventaneet kilvoittelijoiden joukkoa ja muutaman kuukauden sisällä kuoli kolmekymmentä munkkiveljeä äkillisiin tauteihin.¹⁴⁸

Vuoden 1919 aikana olot kuitenkin paranivat ja hyvin tärkeänä koettiin sekä luostarin että koko kirkkokunnan taholla elokuun lopulla mainittuna vuonna tapahtunut opetusministeri M. Soinisen käynti Valamossa. Sen tuloksena ryhdyttiin tutkimaan luostarin taloudellisen elämän monipuolistamista, erityisesti kalanjalostuslaitoksen kehittämistä.¹⁴⁹ Valtioneuvoston myötemielisyys luostaria kohtaan näkyi myös siinä, että se myönsi jatkoaikaa niille Valamon munkeille, jotka eivät olleet määräaikaan mennessä hakeneet Suomen kansalaisuutta.¹⁵⁰ Valtioneuvosto ei kuitenkaan sallinut sellaisten noviisien, joilla ei ollut maan kansalaisuutta, vihkiytyä munkeiksi.¹⁵¹ Tämä asenne selittyi kansallisista näkökohdista. Sen sijaan puhtaasti kiihkoprotestanttisen asenteen keinotekoisista perusteluista oli se v. 1920 Kotimaa-lehdessä ollut Y. Loimarannan kirjoitus, jossa munkkilaisuus katsottiin yksilön vapauden rajoitukseksi ja kreikkalaiskatolisten luostareiden olemassaolon salliminen turhaksi kirkkanuskoisuuden suosimiseksi.¹⁵² Nämä väitteet luonnollisesti torjuttiin ortodoksien puolelta mielettömänä.¹⁵³ Pyhiinvaellusta Valamoon kannustettiin ja pyrittiin lisäämään suomenkielisiä toimituksia luostarin pyhäköissä.¹⁵⁴

Itsenäisyyden ajan alkuvuosien tärkein tapahtuma Valamon kannalta oli presidentti ja rouva K. J.

Ståhlbergin käynti luostarissa kesäkuun 18. päivänä 1920. Ollessaan saman vuoden toukokuussa Helsingissä Valamon luostarin johtaja Pavlin oli käynyt tervehtimässä veljestön puolesta presidenttiä ja presidentin tulo oli tämän käynnin aiheuttama vastavierailu. Presidenttipari otettiin luostarissa vastaan sekä sotilailisin että kirkollisin kunnianosoituksin. Munkkien muodostamaa kunniakujaa pitkin vieraat ohjattiin Kristuksen kirkastamisen juhlan troparin kaikuessa pääkirkon solean eteen, missä igumeni Pavlin ja kymmenen muuta juhla jumalanpalvelusasiin pukeutunutta pappismunkkia otti heidät vastaan. Igumenin tervehdittyä presidenttiä venäjänkielisellä, suomeksi tulkitulla puheella, jossa hän kiitti valtiovaltaa luostarin aseman turvaamisesta, toimitettiin suomenkielinen rukoushetki. Siinä laulettiin presidenttiparille kuoronjohtajan, munkkidiakoni Auksentin sovittama pitkän iän toivotus. Päivän aikana vieraat tekivät laajan tutustumismatkan saarilla ja heille esitettiin presidenttiä ylistävä, munkki Vikentin kirjoittama ja hänen veljensä, munkkidiakoni Auksentin säveltämä juhla-kantaatti. Vieraita oli laivalaiturilla saattamassa luostarin koko veljestö.¹⁵⁵

Kesä 1920 oli itsenäisyyden ajan ensimmäinen tuloksekas pyhiinvaelluskausi Valamossa. Luostarin perustajien vuosijuhlaan samoin kuin sitä seuraavan apostolien Pietarin ja Paavalin päivän juhliin saapui sadoittain vieraita ja piispalliset palvelukset toimitettiin suomen kielellä.¹⁵⁶

Pitkä askel kohti Valamon luostarin ja Suomen valtion välisten suhteiden normalisoinnista otettiin 30. 5. 1921, jolloin 119 Suomen kansalaisuuden anonnutta ja saanutta munkkia vanhoivat uskollisuudenvalan Suomen hallitukselle. Valan otti vastaan silloinen Viipurin läänin maaherra Lauri K. Relander, joka puheessaan korosti kansallista näkökulmaa painottaessaan sitä, ettei muutos saanut olla vain muodollista laatua, vaan sen tuli olla myös sydämen ja mielen suomalaisuutta. Vastauspuheessaan igumeni Pavlin vakuutti, että valan tehneet munkit tulivat jo munkkilupauksensaakin velvoittamina osoittamaan uskollisuutta, kuuliaisuutta ja nöyryyttä Suomen tasavaltaa kohtaan.¹⁵⁷ Lokakuussa samana vuonna maaherra Relander vahvisti kirkkollishallituksen esityksestä luostarissa käyville tarkoitetut tarkat, luostareiden rauhan turvaavat järjestysohjeet.¹⁵⁸ Valamon luostarin taloudellisen tilan kohentamiseksi valtioneuvosto antoi luostarille luvan lähes 90 000 havupuurungon myymiseen v. 1922 luostarin metsistä ja tästä pääomasta saatavan koron käyttämiseen luostarin hyväksi. Samalla valtioneuvosto vahvisti luostarin metsille hoito-ohjelman.¹⁵⁹ Vuoden 1923 alussa vahvistettiin

suomen ortodoksisen kirkkokunnan virkakieltä koskeva asetus ja siinä määrättiin myös luostareiden kaikki virallinen kirjeenvaihto suoritettavaksi suomen kielellä. Tätä varten luostareiden käskettiin hankkia viipymättä palvelukseensa suomen kieltä taitavia henkilöitä.¹⁶⁰ Suomen kielen taidon puutteellisuus nähtiinkin erääksi luostareiden suurimmaksi heikkoudeksi paitsi viranomaisten myös ympäristön kannalta. Luostareiden oli pyrittävä palvelemaan sitä kansaa, jota varten ne olivat syntyneetkin, nimittäin Karjalan väestöä.¹⁶¹ Kaikkina sellaisina juhlina, jotka kokosivat pyhiinvaeltajia, olisi tullut toimittaa palvelukset suomen kielellä.¹⁶² Näin olisi voitu helpottaa myös ortodoksisuuteen perehtymistä toisuskoisten luostarissa kävijöiden keskuudessa. Suomenkielisen toiminnan osuutta luostarissa lisättiin jatkuvasti, erityisesti seuraavan kymmenluvun aikana.

Vuosi 1923 muodostui merkittäväksi sekä Valamon luostarille että koko Suomen kreikkalaiskatoliselle kirkolle, kun suomalainen valtuuskunta kävi senaattori E. N. Setälän johdolla Konstantinopolin ekumeenisen patriarkan Meletios IV:n luona Konstantinopolissa heinäkuussa (3.—10. 7. 1923) järjestämässä Suomen kreikkalaiskatolisen kirkon asemaa maan itsenäistyttyä. Tällöin olivat esillä Suomen kreikkalaiskatolisen kirkon autokefaliakysymys, Herman Aavin vihkiminen Suomen kreikkalaiskatolisen kirkon arkkipiispaksi sekä siirtyminen vanhasta ajanlaskusta lopullisesti uuteen. Eräistä alkuhankaluuksista huolimatta kaikki kysymykset ratkesivat kuitenkin suomalaisen valtuuskunnan toivomusten mukaisesti. Setälän lisäksi kuuluivat valtuuskuntaan Herman Aav, joka vihittiin piispaksi samalla matkalla, sekä rovasti Sergei Solntsew Sortavalasta.¹⁶³

Ajanlaskuriita

Erääksi Suomen ortodoksisen kirkkokunnan alkuvuosisien vaikeimmaksi ongelmaksi muodostui ajanlaskun muuttamista koskeva kysymys. Sekä yhdenmukaisuus- että periaatteellisista syistä Suomen kirkko oli siirtynyt uuteen ajanlaskuun, jota oli eräillä tahoilla alettu vaatia jo autonomian aikana. Ajanlaskun muuttaminen jakoi kuitenkin mielipiteet selvästi kahtia varsinkin pääsiäisen vieton suhteen. Konstantinopolin ekumeeninen patriarkka, jonka hengelliseen johtoon Suomen kirkko oli siirtynyt, salli myös pääsiäisen viettämisen Suomen kirkossa uuden ajanlaskun mukaisesti. Niinpä vv. 1924 ja 1925 kaikki muut seurakunnat, paitsi luostarit, juhlivat pääsiäistä uutta ajanlaskua noudattaen. Luostareihin muodostuikin ajanlaskuopposition pesäkkeitä,

joita lietsoivat Venäjältä länteen siirtyneet emigrantti-piirit.

Syyskuussa 1925 tapahtuneen Konstantinopolin ekumeenisen patriarkan edustajan, metropoliitta Germanoksen käynnin aikana ja seurauksena ajanlaskuriita saavutti huippunsa. Germanoksen ollessa Sortavalassa hänen luokseen tulivat Valamon luostarin koko johtokunta ja Konevitsan luostarin igumeni valittamaan Suomen ortodoksisen kirkkokunnan siirtymistä uuteen ajanlaskuun. He pyysivät, että ekumeeninen patriarkka olisi sallinut Suomessa vanhan ajanlaskun käytön. Samalla he pyysivät metropoliittaa tulemaan Valamoon ennen kuin hän toimitti yhteistä jumalanpalvelusta Suomen arkkipiispaksi valitun Herman Aavin kanssa. Jos metropoliitta, nimittäin toimittaisi palveluksen arkkipiispa Hermanin kanssa, munkit eivät siihen osallistuisi, koska Herman oli heidän mielestään saattanut päälleen kirkonkirouksen toimitettuaan jo kahden vuoden aikana pääsiäispalvelukset uuden ajanlaskun mukaisesti. Germanos ilmoitti kuitenkin saapuvansa Valamoon suunnitelmien mukaan ja toimittavansa liturgian yhdessä arkkipiispa Hermanin kanssa. Jos joku epäili hänen toimintansa kanonisuuutta, hän sanoi olevansa valmis selittämään asiaan liittyviä kirkkosäädösten kohtia.

Germanoksen jyrkkyys lienee yllättänyt munkit, mutta ei näytä heitä säikähdyttäneen, koska suurin osa heistä oli mielenosoituksellisesti poissa metropoliitan ja arkkipiispan Valamossa toimittamasta liturgiasta. Saarnassaan metropoliitta tulkitsi tämänlaatuiset rauhottomuudet rakkauden puutteen seurauksiksi.¹⁶⁴

Munkkeja rangaistiin niskottelusta varsin ankarasti. Valamon luostarin varajohtaja Joasaf, rahastonhoitaja Jeronim, kalustonhoitaja Mitrofan, rippi-isä Mikael ja valvoja Joonas erotettiin kirkollishallituksen toimesta toistaiseksi tehtävistään ja asetettiin kirkollisen oikeuden edessä syytteeseen.¹⁶⁵ Opetusministeriö vaati kirkollishallitukselta tapausten tutkimista ja luettelon lähettämistä niistä Valamon munkeista, jotka olivat vieraan maan kansalaisia, sekä niistä, jotka olivat rikkoneet luostarin kuria ja järjestystä. Kirkollishallitus määräsi Ilomantsin kirkkoherran S. Okulovin ja pappisseminaarin opettajan, pastori N. Varfolomejevin suorittamaan tutkimukset marraskuun 1925 aikana.¹⁶⁶ Niiden tuloksena kirkollishallitus ilmoitti seitsemäntoista vv. 1923 ja 1924 Venäjältä saapuneen munkin paitsi olleen poissa metropoliitta Germanoksen toimittamasta palveluksesta, myös jatkuvasti häirinneen luostarin rauhallista elämää. Koska luostarin johtajakin piti heidän poistamistaan Valamosta välttämättömänä, kirkollishallitus pyysi opetusministeriötä mahdollisimman pian toimittamaan mainitut munkit takaisin

Savimestarin talo 1920-luvulta, jota vanhan ajanlaskun kannattajat käyttivät viimeisenä kirkkonaan.

Venäjälle.¹⁶⁷ Osa karkoitetuista palasikin Neuvostoliittoon, osa taas siirtyi Jugoslavian luostareihin.¹⁶⁸ Aikaisemmin mainitut, luostarin luottamustehtävissä olleet munkit taas menettivät kirkollisen alioikeuden päätöksellä maaliskuussa 1926 toimensa muuttuen tavallisiksi veljestön jäseniksi ja heiltä kiellettiin heidän papillisiin arvoihinsa kuuluva toimintaoikeus siksi, kunnes he katuisivat julkisesti kirkkokunnan esipaimenen ja luostarin johtajan läsnä ollessa tekoaan.¹⁶⁹

Ajanlaskurettelöt oli näin ulkonaisesti Valamon osalta selvitetty. Luostariin syntyi tosin erotettujen ympärille oma ryhmittymä, joka jopa toimitti palvelukset eräässä pienessä kappelissa erillään muista. Tätä valitettiin, mutta miksikään kohtalonkysymykseksi ajanlaskuerimielisyys ei luostarille muodostunut. Vakavampi ongelma oli nousemassa esille, nimittäin vaikeus saada uusia jäseniä luostariin. Tämä aiheutti huolta.¹⁷⁰ Tapaus oli kuitenkin osoittanut luostareiden hallinnon puutteellisuudet ja kirkon johdon vähäiset mahdollisuudet luostareiden valvonnassa. Niinpä kesäkuussa 1927 Sortavalassa kokoontunut ylimääräinen kirkolliskokous tarkistikin luostareiden ohjesääntöä

lisäten kirkollishallituksen mahdollisuuksia vaikuttaa luostareiden asioihin.¹⁷¹

Uusia suuntaviivoja

Ajanlaskuongelman ratkaiseminen ja hallinnollisten suhteiden uudelleenjärjestelyt selvensivät Valamon luostarin osalta ilmapiiriä ja sitoivat sen entistä läheisemmin sekä maan kirkolliseen ja valtiolliseen johtoon että Karjalan hengelliseen elämään. Erityisen hyvät edellytykset Valamolla oli muodostua suurten kirkollisten kokousten ja juhlien pitopaikaksi ja tämä toiminta voimistuikin huomattavasti 1920-luvun lopulta alkaen. Vuosikymmenen tärkeimmät tapahtumat olivat Valamossa pidetty papiston yleinen veljeskokous sekä kirkkokunnan laulupäivät.

Veljespäivät järjestettiin elokuussa 1926. Niille saapui kolmekymmentä pappia, kaksi diakonia ja kuusi lunkkaria. Kolmen päivän aikana käsiteltiin keskeisiä sielunhoidollisia, hallinnollisia ja papiston aineelliseen toimeentuloon liittyviä ongelmia: rippiä, avioliittoa, uskosta luopumista, pakolaiskysymystä, kirjallisuuden

levittämistä, uskonnonopetusta, ajanlaskukysymystä, lastenkodin sekä papiston vanhojen jäsenten ja heidän leskiensä turvakodin perustamista, paastoa, papistolle tarkoitettua ohjekirjan uudistamista, kirkkokunnan kansallistamista jne. Kokous koetettiin perustaa luovaksi, asialliseksi ja hengeltään rakentavaksi.¹⁷²

Merkitykseltään laajaksi ja suuntaa osoittavaksi tapahtumaksi muodostuivat myös kesäkuun lopulla 1929 järjestetyt kirkkokunnan ensimmäiset kirkkolaulupäivät, joille saapui parisataa laulajaa ja lähes 3 000 pyhiinvaeltajaa. Päiville oli valmentauduttu hyvin ja ne antoivat voimakkaan sysäyksen ortodoksisen kirkkolaulun kehittymiselle Suomessa. Laulupäivien aikana pidetyssä laulunharrastajien kokouksessa luotiin käytännön suuntaviivoja laulutoiminnan tehostamiselle.¹⁷³ Jo vuoden kuluttua pidettiin Valamossa toiset laulupäivät. Yleisömenestys ei ollut yhtä hyvä kuin ensi kertaa kokoonnuttaessa, mutta laulun tasossa oli vuoden aikana tapahtunut selvää nousua.¹⁷⁴

Valtiovalta kiinnitti myös jatkuvasti huomiota luostareihin. Elokuussa 1930 opetusministeri P. Virkkunen tutustui Valamoon.¹⁷⁵ Hänen matkansa aiheutui eräästä Sortavalan kirkolliskokouksen ja Valamon luostarin välille syntyneestä verotusta koskeneesta erimielisyydestä, jonka matka selvitti. Saamiinsa tietoihin nojaten opetusministeri totesi matkalta palattuaan luostarin veljestön määrän laskeeneen vuosisadan vaihteen yli tuhannesta hengestä alle neljänsataan henkeen. Valamon säilymisen kannalta oli Virkkusen mielestä välttämätöntä sen kansallistamiskehityksen voimistaminen. Hän totesikin tyytyväisenä, että oli asetettu kirkollishallituksen ja luostarin yhteinen komitea tätä asiaa selvittämään.¹⁷⁶ Valamon tulevaisuuden kannalta pidettiin tärkeänä luostarin v. 1930 tekemää päätöstä, jolla Valamoon aiottiin perustaa kansa- ja ammattikoulu. Siihen päätettiin ottaa jo seuraavana syksynä kolmekymmentä oppilasta.¹⁷⁷

Luostarin säilyttämiskomitean puolesta kävivät opetusministeriössä ja kouluhallituksessa pastori V. Varfolomejev, igumeni Pavlin ja opettaja K. Kalervo esittämässä anomuksen, jossa pyydettiin lupaa poikakodin perustamiseen Valamoon. Maaliskuussa 1931 komitea päätti käydä valitsemassa Valamossa poikakodille tilat sekä sen muodostamalle kansakoululle johtokunnat.¹⁷⁸ Ensimmäisessä kokouksessaan marraskuussa 1930 komitea oli laajasti pohtinut luostareiden tilaa ja tehtävää. Se korosti, että luostarit olivat olleet varsin etäisiä ympäristölleen, jopa Karjalan ortodoksille väestölle, ja sulkeutuneet liiaksi itseensä. Luostareiden oli etsittävä uutta voimaa omasta ympäristöstään ennen kaikkea sisälähestyksen tehostamiseksi, koska ei voitu eikä ollut tarkoituksenmukaista

haaveilla uusien voimien saamisesta luostariin maan rajojen ulkopuolelta. Koulusta päätettiin muodostaa kahdeksanvuotinen poikakoulu, jossa oppilaille annettiin myös täydellinen ammattitaito eri aloille. Kaikille opetettiin puutarhan- ja kasvitarhanhoitoa sekä metsä- ja maataloutta. Koulu sijoitettiin Ylösnousemuksen skiitan yhteyteen Niikkanaan. Komitea korosti, että luostarin henki oli saatava riittävän korkealle ja sen oli kyettävä valistamaan siellä käyviä heidän omalla kielellään sekä aloitettava sisälähetystyö Karjalan seurakunnissa. Tätä varten komitea ehdotti, että luostari palkkaisi suomen kielen taitoisen papin huolehtimaan luostarin sisälähetystyöstä. Valamon luostarin johtokunnan ehdotuksesta tähän virkaan nimitettiin v:n 1931 alkupuolella pastori Lauri Mitronen.¹⁷⁹

Poikakodin kouluun otettiin syksyllä 1931 kolmekymmentä poikaa eri puolilta Karjalaa.¹⁸⁰ Koulun juhlalliset vihkäiset pidettiin syyskuun 19–20. päivinä. Pastori N. Varfolomejevin pitämässä juhlapuheessa korostui se huoli, jota ortodoksien keskuudessa tunnettiin luostarin jatkuvan näivettymisen johdosta. Veljestön määrä oli laskenut niin, ettei kaikkiiin skiittoihin ja rukoushuoneisiin riittänyt edes vahtia, saati palvelusten toimittajia. Monissa juhlissa pidetyissä puheissa esitettiin se syvä toivomus, että koulu olisi aloittanut uuden aikakauden luostarin elämässä.¹⁸¹ Vuoden 1932 lopulla aloitettiin myös suomenkielinen uskonnollis-siveellinen valistustyö Valamon noviisien keskuudessa.¹⁸²

V. 1933 valittiin Valamon luostarin igumeniksi eronneen Pavlinin jälkeen silloinen varajohtaja pappismunkki Hariton, joka oli ollut mukana monissa kirkollisissa luottamustehtävissä ennen igumeniksi tuloaan. Valinta antoi toiveita luostarin uudesta noususta.¹⁸³ Tällöin oli veljestön määrä enää 234 henkeä, joista vain 29 oli alle 50 vuoden ikäisiä. Uusien, virkeiden tuulten uskottiin kuitenkin alkavan puhaltaa Haritonin valinnan myötä Valamon luostarissa.¹⁸⁴ Kun divisioonan komentaja, kenraali H. Öhqvist toukokuun lopulla vieraili Valamossa, hän sai kunnioittavan ja lämpimän vastaanoton ja tämä ilmaisi Valamon siteiden itsenäiseen Suomeen ja Karjalaan ilahduttavasti lujittuneen.¹⁸⁵ Yleistä tietoutta Valamosta lisäsi heinäkuun 3. päivänä 1934 radiossa kuultu yli tunnin pituinen valtakunnallinen lähetys, joka herätti yleistä huomiota ja jonka pohjalla lehdistössä kehoitettiin suomalaisia tutustumaan luostariin.¹⁸⁶ V. 1935 Valamossa kävivät valtioneuvoston asettaman matkailukomitean jäsenet neuvottelemassa luostarin matkailuolosten kehittämisestä. Näin tämä ainutlaatuinen paikka alkoi nousta matkailupiirienkin

tietoisuuteen.¹⁸⁷ Neuvotteluissa vallitsi matkailuväen ja luostarin edustajien kesken hyvä yhteisymmärrys ja edellytykset matkailun voimistamiselle olivat näin olemassa.¹⁸⁸ Myös kansanedustajat tutustuivat retkilleen luostariin ja sitä kautta koko kirkkokuntaan.¹⁸⁹ Merkittäviä olivat myös Valamoon suuntautuneet lehtimies- ja ministerivierailut.¹⁹⁰

Valamon toiminta monipuolistui ulospäin sikäläkin, että luostari alkoi julkaista isien opetuksia sisältävää suomenkielistä kirjallisuutta, jonka tarve oli ilmeinen. Ensimmäinen julkaisu oli 144-sivuinen ”Pyhittäjä Abba Dorotheos ja hänen kaksitoista opetuspuhettaan”. Sen jälkeen julkaistiin vv. 1937–1938 viisiosainen vihkosten sarja ”Kilvoittelija” ja vihkoset ”Pyhä Aleksios, Jumalanmies”, ”Akatisto eli harras rukouskilvoitus Jumalansynnyttäjälle”, ”Pyhä Suurmarttyyri Georgios Voittaja”, ”Kaikkein Pyhimmän Jumalansynnyttäjän kuolinuneen nukkuminen pyhän perimätiedon kertomana” sekä piispa Theofaneksen neljä opetuspuhetta rukouksesta otsikolla ”Menestytkö rukouselämässäsi?” Lisäksi luostari julkaisi suomenkielisiä Valamon oppaita ja sekä sana- että nuottipainoksena runoa ”Oi ihmeellinen saari, Valamo!” Tämän lupaavasti alkaneen toiminnan samoin kuin koko luostarin uuden kehityskauden katkaisi kuitenkin sota, jonka kautta luostari menetettiin.

Valamon luostarin sinetti.

Luostarin menetys ja evakkotie

Talvisodan alkuvaiheessa Valamo jäi sotatoimien ulkopuolelle, mutta joulukuun lopulla 1939 tapahtuneen ilmahyökkäyksen jälkeen alettiin saarelta siirtää pois vanhimpia ja kivulloisimpia veljestön jäseniä sekä niitä, jotka eivät olleet Suomen alamaisia. Tammikuussa alkoivat voimakkaat ilmahyökkäykset ja saarille 19. ja 21. 1. 1940 suuntautuneissa pommituksissa tuhoutuivat luostarin talli, työpajarakennus sekä nahkurinverstas. Pahin pommitus helmikuun 6. päivänä raunioitti munkkien makuusalit, sairaalan sekä kirjastorakennuksen. Pari päivää tämän jälkeen luostari päätettiin tyhjentää. Munkit ottivat jäähyväiset luostarilta toimittaen rukoushetken jäällä. Vain muutaman munkin jäädessä luostariin pelastamaan jäämistöä alkoi pääjoukon alakuloinen, raskas matka kohti Lahdenpohjan kauppala, mistä yli 200 hengen veljestö siirrettiin Keski-Suomeen Kannonkosken pitäjään kahdeksalle koululle. Evakuoimispaikoissaankin munkit noudattivat luostarissa käytössä ollutta päiväjärjestystä jumalanpalveluksineen.¹⁹¹

Luostarille koetettiin hankkia nopeasti sellaista paikkaa, johon koko veljestö olisi voitu sijoittaa. Jo kesäkuun 6. päivänä 1940 allekirjoitettiin Helsingissä kauppakirja, jolla Saastamoinen-yhtymä myi luostarille noin 3 miljoonan markan kauppahinnalla 300 hehtaarin laajuisen Papinniemen tilan Heinäveden pitäjästä. Koska vanhasta Valamosta oli onnistuttu pelastamaan pääosa kalleuksista, rahavaroista ja obliigaatioista, saattoi luostari aloittaa uuden taipaleensa varsin turvatuissa oloissa.¹⁹² Jo elokuun 6. päivänä, Kristuksen kirkastumisen juhlanä, toimitettiin Papinniemessä juhla jumalanpalvelus. Vaikka muutostyöt olivat vielä kesken, igumeni Hariton, luostarin johtokunta ja 30 munkkia oli kuitenkin jo siirtynyt Heinävedelle. Koko veljestö muutti Papinniemeen syksyn 1940 kuluessa.¹⁹³ Vuoden 1940 lopussa oli pääkirjaan merkittyjä veljestön jäseniä 176 sekä luostarissa asuvia, pääkirjaan merkitsemättömiä henkilöitä 24.¹⁹⁴

Vanha Valamo vallattiin takaisin syyskuussa 1941. Igumeni Hariton vieraili siellä ensimmäisen kerran lokakuun lopulla samana vuonna. Matkalta palattuaan kirjoittamassaan kuvauksessa hän toteaa laivalaiturin rakennuksineen, molempien hotellien, riiden, makasiinin, työpajan, suuren skiitan talojen, Niikkanen puiston rakennusten ja yhden kivisen rakennuksen sekä leipomon joko kokonaan tuhoutuneen tai pahasti vaurioituneen. Kirkoissa oli suoritettu muutostöitä ja temppelit sekä rukoushuoneet olivat kärsineet vaurioita.¹⁹⁵ Koko veljestö ei kuitenkaan enää siirtynyt

takaisin vanhaan Valamoon, vain muutamia munkkeja oli saarilla suorittamassa korjaus- ja entisöimistöitä. Palveluksia toimitettiin jälleen eräissä luostarin kirkoissa.¹⁹⁶ Valamon veljestön lukumäärä oli vuoden 1943 loppuun mennessä laskenut jo alle 140 hengen.¹⁹⁷

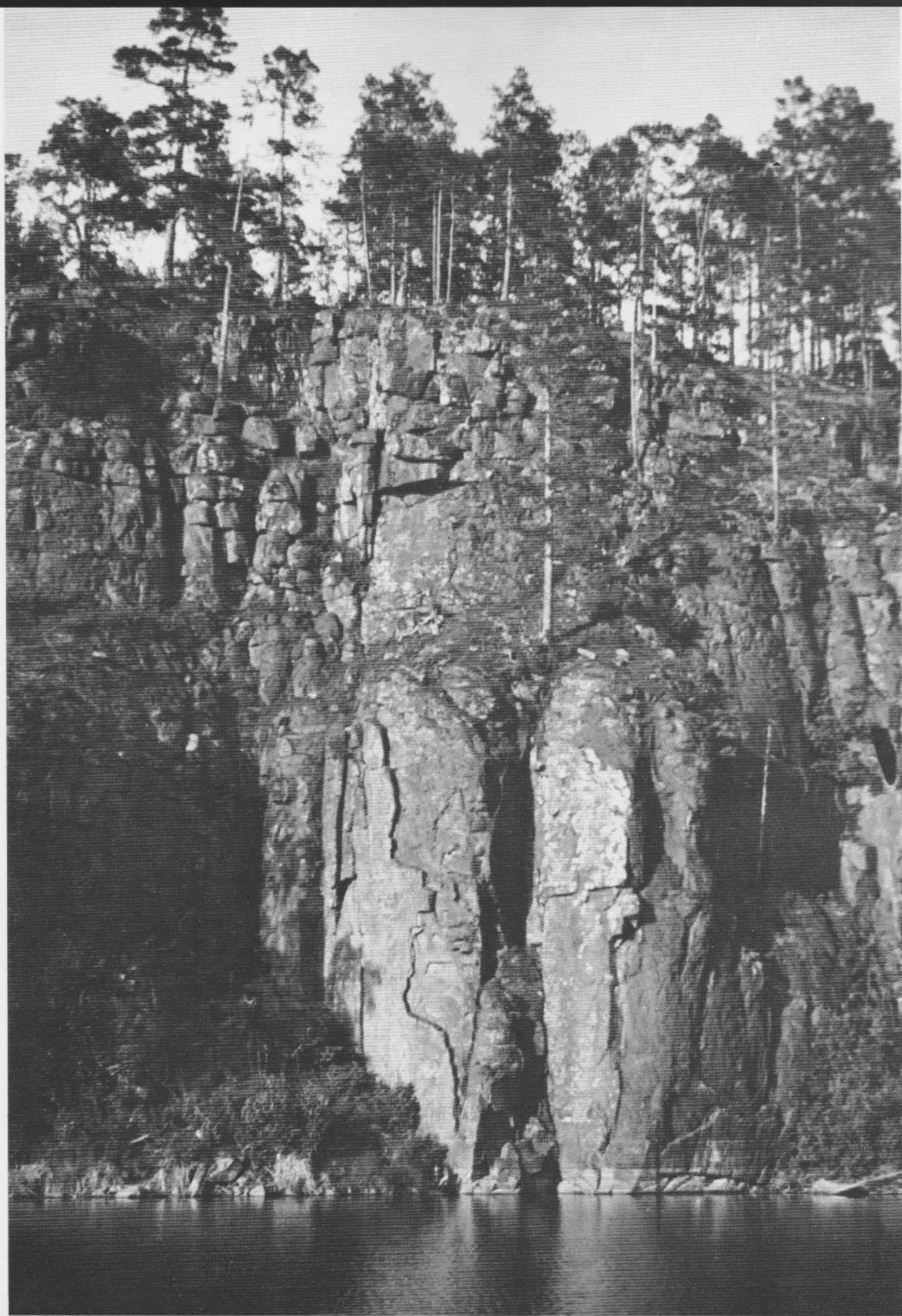
Sodan käännyttyä maallemme epäedulliseen suuntaan menivät lopullisesti toiveet vanhaan Valamoon pääsemisestä ja Papinniimestä tuli veljestön pysyvä olinpaikka. Koska Konevitsan ja Petsamon luostareiden munkkien määrä jatkuvasti laski ja Valamonkin veljestön rivit harvenivat, ei ollut tarkoituksenmukaista pitää yllä monia luostareita. Siksi Konevitsan ja Petsamon munkit päätettiin heidän omasta esityksestään siirtää v. 1956 Uuteen Valamoon.¹⁹⁸ Igumeni Haritonin kuoltua v. 1947 oli igumeniksi valittu v. 1948 pappismunkki Ieronim sekä hänen kuoltuaan v. 1952 pappismunkki Nestor, joka ehti olla tässä tehtävässä 15 vuotta. Hänen kuoltuaan ei luostarille enää valittu igumenia, vaan luostarin varajohtajaksi määrättiin 1. 1. 1968 pappismunkki Simforian.¹⁹⁹ Hänen johdollaan Valamon vähälukuinen veljestö yrittää jatkaa maineikkaan kilvoituskeskuksen velvoitavia perinteitä.

Valamon kokonaismerkitys

Valamon luostaria kuvattaessa käytetään yleisimmin sanaa mahtava, mikä ilmaisee, että huomiota on kiinnitetty lähinnä luostarin ulkonaiseen vaikutukseen. Kilvoituskeskuksen sisäinen elämä onkin jäänyt nimenomaan suomalaisille erittäin tuntemattomaksi ja etäiseksi ja siksi, että vasta 1930-luvulta lähtien alettiin tehostaa luostarin ja sen ympäristön välistä kanssakäymistä. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö Valamon luostarilla olisi ollut merkitystä muillekin kuin siellä kilvoitteleville munkeille. Koko olemassaolonsa ajan Valamo oli ortodoksisuuden tärkeän osan, kilvoittelun, ulommaisin vartioasema protestanttiseen pohjolaan päin. On selvää, että autonomian aikana

tämä vartioasema nähtiin osaksi Venäjän kirkkoa eikä Suomen ortodoksisen kirkon laitokseksi, koska Suomen ortodoksista kirkkoa ei ollut ennen maan itsenäistymistä missään muodossa olemassakaan, ei edes v:n 1892 jälkeen, jolloin perustettu Suomen hiippakunta oli edelleen Venäjän kirkon osa. Olisi kuitenkin väärin tämän perusteella väittää, ettei Valamon luostari ollut merkityksellinen. Sillä oli merkitystä, joka ilmeni mitä moninaisimmilla aloilla talouselämästä ikonimaalaukseen ja kirkkomusiikkiin saakka, kuten aikaisemmin on havaittu.

Tämän kirjoituksen pohjalta voisi ehkä sanoa, että siinä on Valamon ja sen ympäristön suhteista puhuttaessa kiinnitetty liiaksi huomiota riitaisuuksiin ja jätetty myönteiset seikat sivuun. On kuitenkin muistettava, että autonomisen Suomen alueella luostarit olivat poikkeuksellisia ja outoja ilmiöitä. Ne olivat jopa perustuslakien vastaisia ja erivapauksineen ärsyttivät ympäristöseutujen väestöä. Kahden perinteen törmätessä vastakkain olivat seuraukset niin laajoja, että niistä uhkasi koitua jopa vaikeita valtiollisia kriisejä. Sijaintinsa ja luonnonkauneutensa vuoksi Valamon merkitys kasvoi erityisesti Pietariin päin ja luostari oli ennen Suomen ja Venäjän välisen rajan sulkeutumista nimenomaan pietarilaisten, ei suomalaisten hengellinen satama. Karjalassakin sen vaikutus tuntui ennen muuta Venäjän puoleisissa osissa, missä ortodoksinen valveuneisuus ja kirkollinen harrastus olivat aivan toisella tasolla kuin Laatokan Karjalassa. Autonomian ajan loppupuolelta lähtien tilanne kuitenkin alkoi muuttua, kuten olemme todenneet, sekä luostarin toimeliaisuuden monipuolistuessa että karjalaisen väestön kasvavan liikkuvuuden vuoksi. Mutta vielä talvisodan aattonakin Valamon kehittämisessä Suomen ortodoksisen kirkon hengenelämän sillanpääksi otettiin vasta ensimmäisiä askeleita. Varmaa on kuitenkin se, että Venäjän yhteyksien katkettua luostariveljestön määrä olisi jatkuvasti laskenut, vaikka vanha Valamo olisi saatu pitääkin. Siirtolaisuutta voi syyttää vain siitä, että sen seurauksena luostareiden näivettyminen sai lisää vauhtia.

Luostarikilvoitus ja sen vaiheet Valamossa

Arkkipiispa Paavali

Valamon saariston etäinen sijainti mantereesta ja sen majesteettillisen jylhä luonto ovat myötävaikuttaneet siihen, että siitä tuli jo varhain yksinäisyyttä etsineiden kilvoittelijoiden suosima paikka. Kertoohan perimätieto saaren olleen jo pakanallisten tietäjien olinpaikkana. Monien muiden kuuluisien luostarien tavoin myös Valamon luostari syntyi siis paikalle, joka jo semmoisenaan viritti ihmisen sielun kokemaan Luojan läsnäolon ja oman pienuuden tunnossaan palvelemaan Häntä. Ja kaikupohjana tuolle palvonnalle on ollut yksinäisyyden hiljaisuus, sillä mitä merkitseekään sana munkki? Useimmissa kielissä sen lähtökohtana on kreikankielinen sana monakhos, mikä tarkoittaa juuri yksinolijaa, yksinäistä. "Sielu ja Jumala — siinä munkki", sanoo piispa Feofan Erakko. "Miksi pakenet meitä?" kysyttiin muinoin abba Arseniokselta. Vastaus kuului: "Jumala näkee, että rakastan teitä, mutta en saata olla samalla kertaa Jumalan ja ihmisten kanssa. Taivaassa on tuhansilla ja kymmenillä tuhansilla sama tahto, mutta ihmisten tahdot ovat erilaisia. Siksi en saata jättää Jumalaa ollakseni ihmisten kanssa." Mutta toisaalta eräs toinen kilvoittelija huomauttaa: "Monet, jotka elivät vuorella (tarkoittaa Nitrean vuorella sijainnutta luostaria), mutta tekivät maailman tekoja, hukkuivat. Ihmistenkin keskellä eläen voi olla erakko ja ihmisistä etäytyneenäkin voi elää mieli likaisena." Ortodoksisessa luostariperinteessä kilvoittelu alkaa aina ihmisten keskellä, yhteiselämässä, ja yksinäisyyteen vetäytyminen hyväksytään vain siihen hengellisesti kypsyneiden kilvoittelumuotona. Valamon luostarin monisatavuotinen historia kertookin ennen kaikkea veljestön yhteisestä työstä ja raadannasta, mutta myös siinä hengellisesti kasvaneista armoitetuista kilvoittelijoista, joissa toteutui Raamatun

sana: "Vanhurskasten polku on kuin aamurusko, joka kirkastuu kirkastumistaan sydänpäivään saakka" (Sana. 4:8).

Valamon luostarin toiminnassa 1600-luvun alusta 1700-luvun alkuun esiintynyt tauko jakaa luostarin historian selvästi kahteen osaan. Siitä, millainen oli kilvoitteluelämä Valamossa ensimmäisellä kaudella, ei ole säilynyt yksityiskohtaisia tietoja kaiken mahdollisen tuota aikaa kuvaavan kirjallisen ja muun aineiston tuhoutuessa toistuvissa sodissa. Tuon varhaisimman ajan hengellisestä kilvoitteluelämästä Valamossa saattaa päätellä vain välillisesti niistä tiedoista, joita löytyy toisten luostareiden syntyvaiheiden kuvauksissa. Joskin tieto pyhittäjä Avraam Rostovilaisen ja Kornili Paleostrovilaisen oleskelusta Valamon luostarissa 900-luvun lopulla ja 1100-luvulla peittyikin muinaisuuden hämäämään, kuten luostarin perustamisenkin ajankohta, niin ainakin 1300-luvulta lähtien on varmoja todisteita kilvoittelijoista, jotka aloittivat kilvoittelunsa Valamon luostarissa. Sellaisia olivat sittemmin oman luostarin perustaneet Arseni Konevitsalainen 1300-luvun lopulla, Savvati ja Herman Solovetskiläiset sekä Aleksanteri Syväriläinen 1400-luvulla. Viimemainitun elämäkerrassa sanotaan, että Valamon igumeni Joakim vihki hänet 26 vuoden ikäisenä munkiksi. Aleksanterin oppilas Afanasi eli niinikään Valamossa, kunnes siirtyi lähelle Aunuksen kaupunkia ja perusti sinne Sântämän luostarin. Aleksanterin ja Afanasin aikalainen oli myös niinikään Valamossa ensin kilvoitellut Adrian erakko, joka sitten perusti Laatokan itärannalle Ondrusovan luostarin. Jo edellä mainittujen, historian lehdille jääneiden ja tunnetuksi tulleiden

kilvoittelijain nimien perusteella voidaan päätellä Valamon luostarin olleen noina aikoina tunnettu ja arvostettu kilvoittelupaikkana, jonne hakeuduttiin oppimaan luostarielämää. Valamossa lienee ollut ainakin ajoittain huomattavan lukuisa veljestö, koskapa esim. Aleksanteri Syväriläisen tiedetään etäännyneen luostarinveljestöstä Pyhityssaarelle, Valamon saariston uloimpaan osaan, yksinäisempää kilvoittelupaikkaa etsien. Veljestön lukuisuutta todistaa sekin, että tuolloin 1500-luvulle päästyä luostarilla oli voimia ylläpitää kuutta alaluostaria Karjalan eri puolilla. Näin Venäjän luostareiden yleinen kukoistuskauti 1400- ja 1500-luvuilla on varmaan ulottunut myös Valamon luostariin, jonka elämää tuki myös luostarin silloinen huomattava aineellinen vauraus. Historia kertoo, että 1500-luvun sotien aikana luostari tuhottiin ainakin kahteen kertaan, kunnes sen päästyä jälleen toimimaan se joutui v. 1611 täydellisen hävityksen kohteeksi. Näissä päällekkäyksissä luostarin väki ei puolustautunut väkivalloin, ja siksi niissä surmansa saaneita luostarin veljestön jäseniä ovat jällelle jääneet ja myöhemmät sukupolvet muistelleet marttyyreina. Heidän kohtaloissaan kuvastui ortodoksisen kirkon Karjalassa suorittaman lähetystyön luonne: evankeliumin sanomaa ei levitetty miekalla eikä pakolla, vaan rakkaudella ja oman kristillisen kilvoittelun esikuvalla. 1600-luvun alussa tapahtuneesta luostarin hävityksestä pelastuneet veljestön rippeet saivat turvapaikan Staraja Ladogan lähellä sijainneessa Vasiljevon luostarissa. Siellä jatkui Valamon luostarin hengellinen perinne ainakin 1670-luvulle saakka.

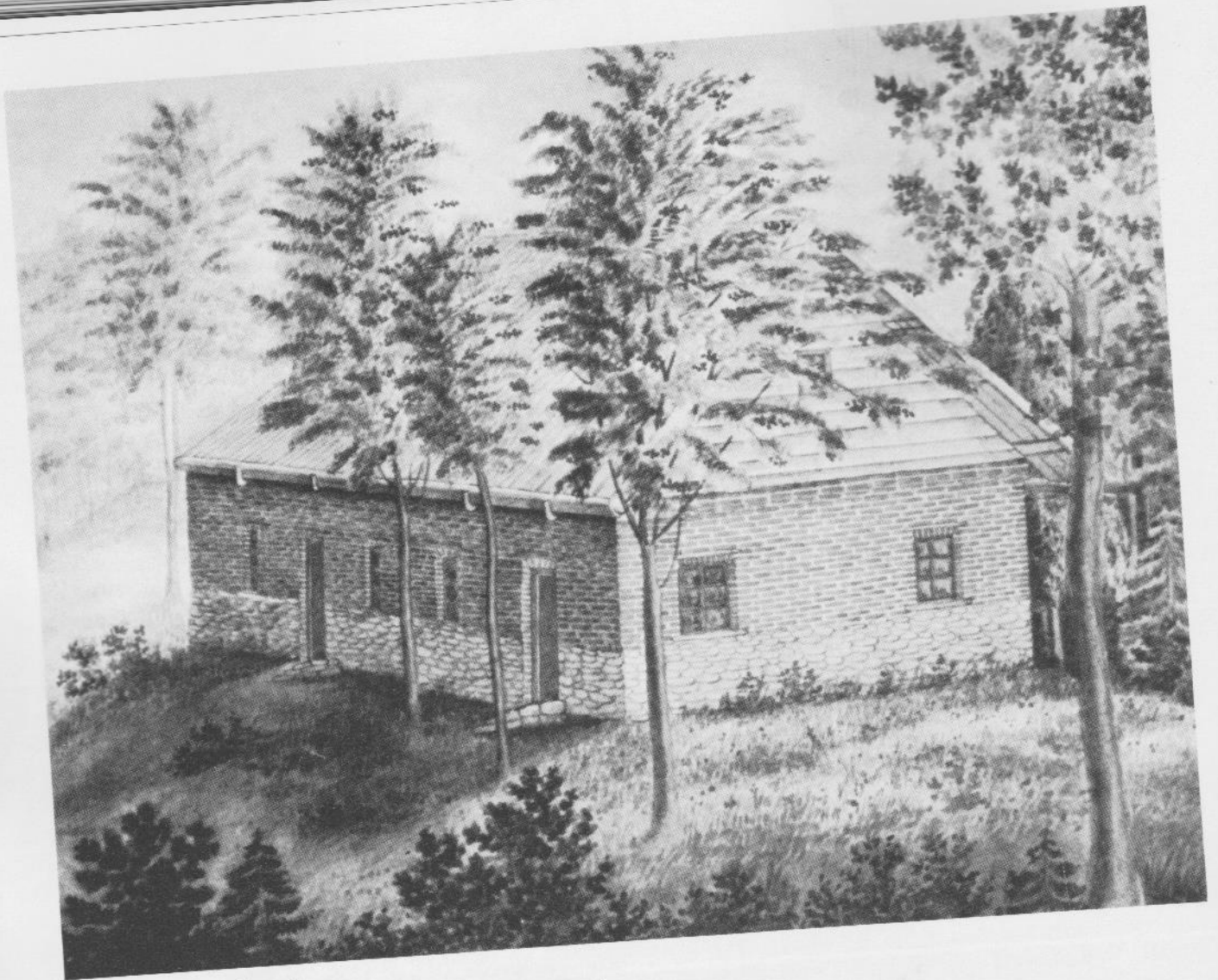
Valamon luostarin tultua v. 1719 jälleenrakennetuksi on luostarin eri rakennusvaiheista ja taloudellisesta tilasta säilynyt kutakuinkin tarkkoja tietoja, kun taas sen varsinaisesta sisäisestä kilvoituselämästä ei ole tietoja. Vihkiessään mainittuna vuonna ensimmäisen puusta rakennetun kirkon ja veljestön asumuksen Belozerskin arkkimandriitta Irinark, jonka aloitteesta Valamon uudelleen rakentamiseen saatiin keisarin lupa v. 1715, vihki munkiksi Isidor Sharovin, joka sai tuolloin nimekseen Joosef*. Ennen häntä mainitaan ns. rakentajina kolmekin eri munkkia, jotka kukin toimivat lyhyen ajan rakennustöiden alettua v. 1717. Veljestö lienee ollut jatkuvasti vähälukuinen. Kuitenkin, kun v. 1756 tulivat uudelleen rakennetuksi tulipalossa tuhoutuneet kaksi kirkkoa ja muut rakennukset, niin veljestöä mainitaan sentään olleen 12 munkkia ja 10 maallikkoveljeä. 1780-luvulle päästyä luostarin veljes-

tö näyttää supistuneen peräti vähälukaiseksi, mihin lienee osaltaan vaikuttanut myös puisten asuinrakennusten ja kirkkojen huono kunto sekä luostarin toimeentulon epävarmuus.

Novgorodin ja Pietarin metropoliitta Gabriel, jonka hengelliseen johtoon myös Valamon luostari kuului, kiinnitti em. ajankohtana erikoista huomiota Valamon luostarin surkeaan tilaan. Satavuotisen tauon jälkeen luostari oli uudelleen synnytetty esivallan käskystä ja siltä ilmeisesti puuttui se hengellisen kilvoittelun siemen, joka yleensä takasi luostarin jatkuvuuden oppilaiden kokoontuessa luostarin alullepanijan, hengellisesti korkealle kehittyneen kilvoittelijan ympärille. Metropoliitta ymmärsi, että oli löydettävä henkilö, joka laskisi perustan Valamon luostarin hengelliselle elämälle. Venäjällä elettiin tuolloin luostarielämän uuden kukoistuskauden sarastuksen aikaa, ja eräänä hengellisestä elämästään tunnettuna paikkana oli Optinan luostari. Metropoliitalle oli kerrottu tuossa luostarissa elävästä nöyrästä pappismunkki Nazarinasta. Hänet hän valitsi Valamon luostarin elämän uudistajaksi. Optinan luostarin igumeni ja paikallinen piispa, haluten pitää isä Nazarin luonaan, ilmoittivat metropoliitalle, ettei isä Nazarinasta ole hänelle tarkoitettuun tehtävään, koskapa hän on "hengen lahjoiltaan kehittymätön ja hengellisessä elämässä kokematon". Mutta metropoliitta vastasi: "Älyniekkoja on minulla itselläniikin yllin kyllin, joten lähettäkää minulle teidän tyhmeliiniinne."

Isä Nazarin tullessa Valamon luostariin siellä oli jäljellä vain pari munkkia sekä kaksi seurakuntapappia. Kun viimeksimainitut kohta hukkuivat, joutui isä Nazari lähes vuoden ajan toimittamaan yksin kaikki luostarin jumalanpalvelukset. Lähettäessään isä Nazarin Valamon luostarin uudistajaksi metropoliitta Gabriel oli samalla määrännyt, että Valamon luostarissa oli noudatettava Optinan luostarin ohjesääntöä. Se vuorostaan perustui Basileios Suuren ja Theodoros Studiteksen luostarin sääntöihin, jotka ovat kaikelle ortodoksille luostarielämälle ominaisia. Isä Nazarin kaksi vuosikymmentä kestäneen johtajakauden näkyväksi merkiksi jäivät kiviset rakennukset: pääkirkon ympärillä oleva sisin rakennusneliö kaksine kirkkoineen, kirkkoesinehuoneineen, ruokasaleineen ja veljestön asumuksineen, mutta hänen suorittamansa näkyttömän hengellisen työn tuloksena Valamon luostari sai kaikki kolme ortodoksiseen luostarielämään kuuluvaa kilvoitteluelämän muotoa: yhteiselämän, skiittaamisen ja erakkolaisuuden. Munkisivihittävä tekee kuuliaisuuden, köyhyyden ja naimattomuuden lupaukset. Munkkielämän tukipylväinä on kullekin uskottu erikoinen kuuliaisuustehtävä, jumalanpalveluk-

* Hänelle kuuluneita tinalautasia on Ortodoksisessa kirkkomuseossa Kuopiossa.

Igumeni Nazarin erakkomaja.
Nazari kuoli Sarovin luostarissa 74 vuoden ikäisenä vuonna 1809.

siin osallistuminen, oma rukoussääntö sekä vanhuksen ohjauksen noudattaminen. Kaikki tehdään kuuliaisuudesta, jota noudatetaan Jumalan tähden. Raskain kuuliaisuustehtävä on luostarin johtajalla, jonka tulee kantaa kaikkien heikkoudet ja olla niin vapaa itsekkästä minästä, ettei hän haavoita, saati tuhoa, heikointakaan veljeä. Hänen apunaan on varajohtaja, ja seuraavat järjestyksessä ovat luostarin rahastonhoitaja ja taloudenhoitaja, joiden kuuliaisuustehtävänä on vastata luostarin taloudesta. Kirkkopukujen hoitaja vastaa samalla luostarin jumalanpalveluksista, ja luostarin rippi-isä on yksi niistä vanhuksista, joiden hengelliseen ohjaukseen veljestön jäsenet uskotaan. Kuuliaisuuden noudattamisessa on luostariin vastatulleella vaikein koetus. Apostoli Johannes sanoo, ettemme opi rakastamaan Jumalaa, jota emme ole nähneet, ellemme ensin rakasta lähimmäistämme, jonka näemme (1 Joh. 4:20). Samoin voisi sanoa, ettei

ihminen osaa olla kuuliainen Jumalalle, jota hän ei ole nähnyt, ellei opi ensin tottelemaan lähimmäistään, jonka on nähnyt. Kuuliaisuustehtävää nimitetäänkin pyhäksi tehtäväksi, ja paljon käytetty sanonta kuuluu: Kuuliaisuus käy paaston ja rukouksen edellä. Mutta raskaankin työn ohella on vasta-alkajankin osallistuttava jumalanpalveluselämään. Aamulla ollaan klo 3 alkavassa ns. puoliyönpalveluksessa aamupalvelukseen saakka eli runsaan tunnin aika. Illalla töiden ja ruokailun jälkeen on koko veljestöllä kirkossa ns. iltarukoussääntö. Tämän lisäksi ohjaajavanhus antaa kullekin hänen voimiensa mukaisen rukoussäännön keljassa eli omassa kammiossa noudatettavaksi. Vanhusten, ns. skeemamunkkien ja jumalanpalvelusvuorossa olevien pappismunkkien, munkkidiakonien ja laulajien kuuluu osallistua kaikkiin vuorokauden jumalanpalveluksiin, jotka aamulla kestävät runsaat neljä ja illalla kaksi tuntia. Rauhallisempaa ja

ankarampaa rukouselämää kaipaavat munkit pääsevät elämään skiittaan. Siellä ovat jumalanpalvelukset ja ruokailu yhteisiä, mutta muu aika on mahdollista käyttää yksityisiin kilvoituksiin sekä käsitöihin ja oman kasvitarhan hoitoon. Erakot taas elävät kokonaan yksinäisyydessä ja viettävät aikansa pääasiassa lakkaamattomassa rukouksessa. Kuitenkin suurina juhlina niin skiittojen asukkaat kuin erakotkin vaeltavat pääluostarin yhteisiin jumalanpalveluksiin.

Kaiken edelläkuvatun Optinan luostarista tuomansa luostarielämän järjestyksen isä Nazari sai istutetuksi Valamoon. Hänen työnsä koitui tämän luostarin kunniaksi. Vieläpä voidaan pitää Valamon luostarin hengellisenä hedelmänä Amerikan mantereella Alaskassa tuona aikana alulle pantua ortodoksista lähetystyötä, johon isä Nazari siunasi kahdeksan munkkia lähtemään 1793. V. 1786 luostari luettiin kolmannen luokan luostarina virallisten luostareiden joukkoon ja isä Nazariille myönnettiin igumenin arvo. V. 1800 veljestön vahvuudeksi määrättiin 30 henkeä. Mutta millainen oli isä Nazarin hengellinen opetus? Hän korosti veljestölleen ennenkaikkea rakkauden ja nöyryyden merkitystä. Opetuksensa hän aina perusti Jumalan sanaan. Maallisista asioista hän ei liioin osannut puhua, mutta hänen hengelliset opetuksensa olivat eläviä ja Tihon Sadonskilaisen, 1700-luvun kuuluisan piispan, hengessä esitettyjä. Igumeni Nazariilta ovat jääneet ensimmäiset kirjallisissa muodossa säilyneet Valamon vanhuksen opetukset. Jumalan sanan keskeinen merkitys kristityn elämässä ilmenee jo vanhus Nazarin ohjeiden alkulauseesta, jossa mm. sanotaan:

”Vahvistu siinä totuudessa, että jokainen jumalallinen sana ohjaa meitä yhtäpitävästi pelastavaan elämään, opettaa, käskää ja siinä vahvistaa, jotta elämäntietomme olisi aina Jumalan tahdon mukainen.”

Ohjeiden ensimmäinen luku, jonka otsikkona on ”Ohjeita Jumalan rakkaudesta”, alkaa seuraavasti:

”Kaikilla meillä on halu noudattaa korkeinta meille annettua kutsua, päästä sinne, jonne meille on valmistettu ikuinen asumus täynnä sanomatonta iloa, sillä ’meillä on yhdyskuntamme taivaissa, ja sieltä me myös odotamme Herraa Jeesusta Kristusta Vapahtajaksemme’ (Fil. 3:20). Ja niin sen, joka haluaa tuon ikuisuuden saavuttaa, tulee lakkaamatta opetella tuntemaan Jumalan rakkautta meitä kohtaan ja mitä on oma rakkautemme Jumalaa kohtaan. Ja niinkuin Hän rakasti meitä, niin tulee meidänkin rakastaa Häntä. On tiedettävä, että hyvää tekemättä et voi osoittaa rakkautta Häntä kohtaan, sillä ’eivät lainkuulijat ole vanhurskaita Jumalan edessä, vaan lain noudattajat

vanhurskautetaan’ (Room. 2:13). Katso siis, kuinka hyvä ja armelias on Herra! Hän antoi kristityille lain ei muuta varten kuin vihamme kukistamiseksi, synneistä puhdistumiseksi ja Jumalan lakia vastustavien himojemme voittamiseksi...”

Vanhus Nazarin ohjeiden lopussa on 11 kappaleessa lueltu ”tärkeimmät sielunominaisuudet ja hyveet”. Jo kunkin kappaleen alkuvirkkeestä ilmenee, mitä ne ovat:

1. Kaikkien hyveiden pää ja alku on mahdollisuuksien mukaan lakkaamaton rukous Herrallemme Jeesukselle Kristukselle eli lyhyesti sanoen Jeesuksen rukous. Sitä tarkoittaen apostoli sanoo: ”Rukoilkaa lakkaamatta” (1 Tess. 5:17).

2. On opittava syyttämään kaikkea itseään eikä ihmisiä, itseään soimaamaan eikä toisia.

3. Itsetuntemus on välttämätön, niin että oppii huomaamaan erikoisesti omien kykyjensä rajoittuneisuuden, omat puutteet ja taitamattomuuden.

4. Kilvoittele sävyisyyden saavuttamiseksi. Taivaallisista hyveistä, sävyisyydestä ja nöyryydestä, itse Herra antaa meille ohjeet sanoen: ”Oppikaa minusta, sillä minä olen hiljainen ja nöyrä sydämeltäni; niin te löydätte levon sielulenne” (Matt. 11:29).

5. Aivan erikoisesti ahkeroi nöyryyden saavuttamiseksi.

6. Koeta täyttää pyhä kuuliaisuustehtäväsi uutterasti ilman napinaa ja suorittaa se oma tahtosi kieltäen.

7. On omattava puhdas ja avomielinen omatunto apostolin sanan mukaan: ”Sentähden minä myös ahkeroin, että minulla olisi loukkaamaton omatunto Jumalan ja ihmisten edessä” (Ap.t. 24:16).

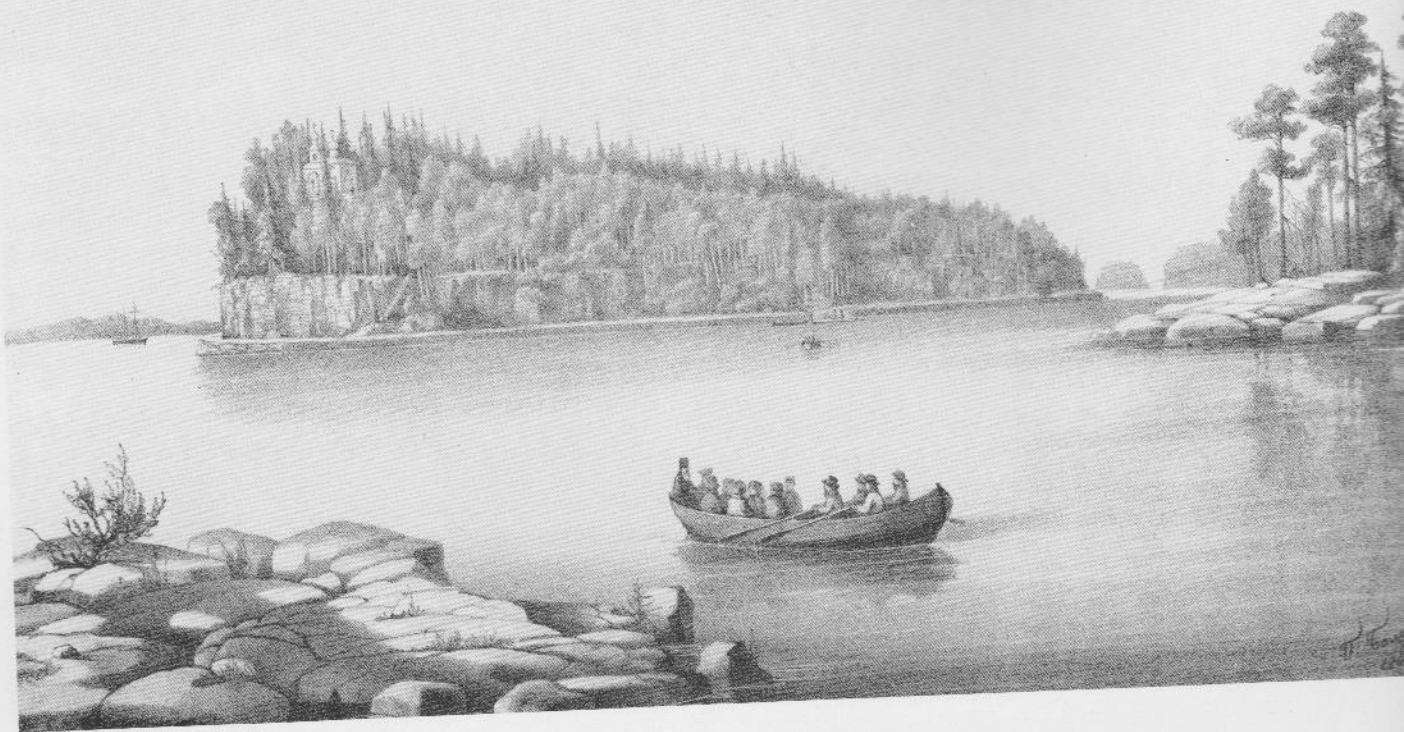
8. Koska vaikeneminen on pyhän Arsenin mukaan synnittömyyden juuri, niin vasta-alkajalle se on erittäin tärkeä; ole vaiti, kunnes kysytään.

9. Kilvoittele siinä, ettei täyty omaa tahtoasi etkä muodosta omaa mielipidettäsi; se säästää sinut nurinalta. Riisu päältäsi oma tahtosi, niinkuin se olisi likainen vaate.

10. Jos ihmisenä jossakin syntii teet, niin kadu sitä Jumalan edessä.

11. Näiden hyveiden lisäksi on opittava jaloa kärsivällisyyttä, että kaiken meille tapahtuvan kestäisimme nurisematta. Kärsivällisyyttä meillä tulee olemaan silloin, kun otamme vastaan niin ilon kuin murheenkin yhtäläisesti kuin Jumalan kädestä.

Kasvattaen ja ohjaten muita kilvoituselämän vaikealla tiellä isä Nazari itse oli suuri kilvoittelija. Ollen nöyrä hän opetti muitakin ennenkaikkea nöyryyteen. Pyhän Raamatun ja isien teosten lukeminen oli hänen jokapäiväistä ravintoaan. Eniten hänen sielunsa kaipasi yksinäisyyden hiljaisuutta. Hän eristäytyikin ajoittain

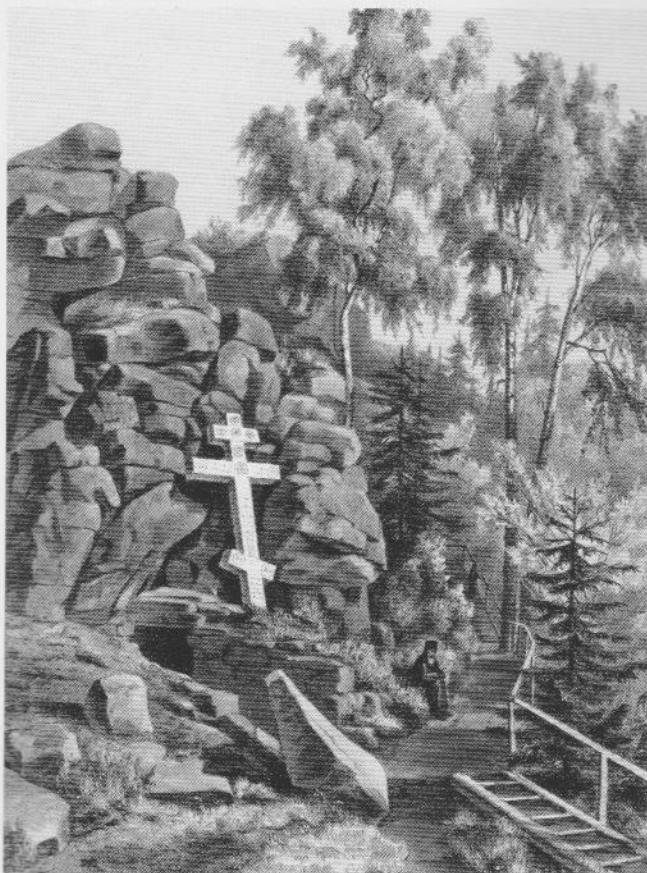

Pyhityssaari.

jopa viikkokausiksi rakennuttamaansa erakkomajaan, jossa hän harjoitti sisäistä Jeesuksen rukousta. "Rukoilkaamme hengellä, rukoilkaamme myös ymmärryksellä", kirjoitti hän eräälle nunnalle ja jatkoi: "Syventykääpä apostoli Paavalin sanoihin 'tahdon mieluummin puhua viisi sanaa ymmärrykselläni... kuin kymmentuhatta sanaa kielillä' (1 Kor. 14:15, 19). En voi sanoin kuvata, kuinka onnellisia me olemme, että saamme lausua nuo viisi sanaa! Mikä ilo! Herra, Jeesus Kristus, armahda minua syntistä. Ajatelkaahan: ketä kutsun herrakseni. Kaiken Luoja ja Rakentaja, jonka edessä kaikki taivaalliset voimat vapisevat. Jeesus Kristus, Jumalan Poika! Minun tähteni olet vuodattanut veresi, pelastanut minut, tullut maan päälle... Ymmärryksen ja sydämen yhteenkooten suljen silmäni, ylennän sieluni katseen kohti Herraa. Oi suloisin ja kallein Herra Jeesus Kristus, Jumalan Poika!" Millainen voima ja kauneus onkaan näissä yksinkertaisissa sanoissa, joilla rukoilija tulkitsee lakkaamattoman sydämen rukouksen suloisuuden.

Isä Nazari oli tunnettu ja kunnioitettu luostarinsa ulkopuolellakin. Metropoliitta Gabriel arvosti suuresti hänen kokeneisuuttaan hengellisessä elämässä. Siihen aikaan oli menossa Filokalian kääntäminen slaavinkie-

lelle. Metropoliitta kehotti tätä työtä tekeviä neuvottelemaan kokeneiden vanhusten kanssa, joista ensimmäisenä hän suositteli isä Nazaria sanoen: "Vaikka he eivät osaakaan teidän tavallanne kreikan kieltä, niin kokemuksen perusteella he teitä paremmin käsittävät tuohon kirjaan sisältyvät ohjeet." Käydessään kerran Pietarissa isä Nazari sai kutsun erään keisari Aleksanteri I:n hoviherran kotiin. Talon rouva kertoi miehensä joutuneen keisarin epäsuosioon ja pyysi vanhusta rukoilemaan, että heidän asiansa ratkeaisi heille myönteisellä tavalla. "Hyvä", sanoi vanhus, "mutta sitä on anottava hallitsijaa lähellä olevilta henkilöiltä." Rouva vastasi: "Kyllä me olemme jo kaikkia pyytäneet, mutta siitä on vähän toivoa." Tähän vanhus sanoi: "Olette kyllä pyytäneet, mutta ette oikeita henkilöitä. Antakaa minulle vähän rahaa ja minä käänny niiden puoleen, joita tunnen." Hänelle tuotiin joitakin kultarahoja. "Nämä eivät kelpaa", sanoi vanhus, "eikö ole kuparirahoja tai pieniä hopeakolikoita?" Saatuaan pyytämänsä kolikot isä Nazari kulki koko päivän kaupungilla jakaen niitä kerjäläisille. Palattuaan hovimiehen taloon hän sanoi: "Jumalan kiitos, kaikki ovat luvanneet puoltaa teitä." Kohta tuotiinkin taloon viesti siitä, että hovimiehen

Aleksanteri Syväriläisen erakoluola Pyhityssaaressa.

asia oli saanut onnellisen käänteen. Iloisina hovimies ja hänen vaimonsa halusivat tietää, kuka oli se keisaria lähellä oleva, joka heitä auttoi. Suuri oli heidän hämmästyksensä, kun he kuulivat, että kysymyksessä olivat kerjäläiset, taivaallisen hallitsijan läheiset. Syvästi liikuttuneina isä Nazarin hurskaudesta he siitä lähtien aina suhtautuivat häneen hartaalla rakkaudella.

Saatuinaan Valamon luostarin elämän kaikinpuoliseen järjestykseen isä Nazari halusi vetäytyä yksinäisyyteen. Hän saikin v. 1801 eron igumenin tehtävistä ja eristäytyi kokonaan erakkomajaansa, kunnes kolmen vuoden perästä sai siirron takaisin Sarovin luostariin. Eläen sielläkin erakkona vanhus auttoi monia hänen puoleensa kääntyviä ohjauksellaan, ja hänen hengellisestä vaikutuksestaan syntyi useita naisluostareita. Hän kävi myös kirjeenvaihtoa hengellisten lastensa kanssa, ja kirjeistä kuvastuu hänen oma hengellinen elämänsä.

Vanhus Nazarin jätettyä Valamon luostarin igumenin tehtävät hänen seuraajakseen tuli hänen apulaisensa, luostarin rahastonhoitaja, isä Innokenti. Häinkin oli suuri kilvoittelija ja oli koko veljestölle esikuvana luostarisääntöjen noudattamisessa. Jatkaen näin edeltäjänsä hengellisten perinteiden vaalimista isä Innokenti

rakennutti samalla yhä kasvavalle veljestölle luostarin uloimman rakennusneliön, johon kuului kaksi uutta kirkkoa, pyhä portti ja veljestön sairaala. Valamon luostarin vaikutus säteili tuolloin jo kauas. Sortavalaan rakennettiin Valamon talo ja toinen kirkkokoineen Pietariin. Aleksanteri I:n vierailtua v. 1819 Valamossa hänen toimestaan pyhittäjien Sergein ja Hermanin vuotuiset muistopäivät liitettiin virallisesti kirkkokalenteriin. Kunnioituksesta Valamon luostaria kohtaan keisari yleni sen I luokan luostareiden joukkoon ja lahjoitti luostarin igumenin kannettavaksi briljanttiristin korvaukseksi siitä, ettei igumeni Innokenti nöyryydessään halunnut ottaa vastaan arkkimandriitan arvoa.

Igumeni Innokentin jälkeen vielä vanhus Nazarin kasvattamat vanhukset Jonatan ja sitten Varlaam jatkoivat igumeneina luostariperinteiden vaalimista. Vuonna 1813 synodin tekemän päätöksen mukaisesti Valamon luostarin igumeni oli valittava aina oman veljestön keskuudesta. Kun sittemmin v. 1833 tästä säännöstä poiketen igumeniksi määrättiin isä Venjamin Konevitsan luostarin veljestöstä, niin seurauksena oli, että hänen igumenikautenaan luostarin sääntöjä alettiin rikkoa ja hengellisen elämän järjestys järkkäytyi. Luostaria näin kohdannut lamakausi ei ollut kuitenkaan yltänyt hengellisen elämän juuristoon, kilvoituselämässä jo vakiintuneisiin isiin. Näiden joukosta Jumalan kaitselmus nostatti miehen, joka saattoi luostarin elämän sekä sisäisesti että ulkonaisesti entistäänkin voimakkaampaan nousuun. Tämä mies oli Damaskin, maallikkonimeltään Damian.

Vielä Innokentin igumenina ollessa v. 1819 Damian saapui jo toistamiseen Valamoon. Kolme vuotta aikaisemmin hän oli päättänyt pyhittää elämänsä ainoan tarpeellisen etsimiseen. Kiovan luolaluostaris- sa, johon hän ensin askeleensa suuntasi, hän tunsi siihen saakka kipeänä olleen jalkansa täydellisesti parantuneeksi, minkä hän tulkitsi Jumalan erikoiseksi armoksi, ja entisestäänkin hän vahvistui aikeissaan jättää maailma. Käytyään välillä kotikylässään hän läksi pyhiinvaellukselle kaukaiseen Solovetskin luostariin. Paluumatkalla hän poikkesi Ondrusovan erakko- laan. Siellä hän kuuli paljon kerrottavan Valamon luostarista, ja hänessä heräsi halu käydä siellä. Matkalla Valamoon hän kohtasi kolme vanhusta, jotka olivat menossa Valamosta Syvärin luostariin. Tuntien hengessä, ettei nuorukainen ollut tavallinen pyhiinvaeltaja, kaikki kolme vanhusta kumarsivat syvään Damianin edessä. Tällainen vanhusten nöyryyden ilmaus jäi Damianin mieleen koko hänen elämänsä ajaksi. Päästyään Valamoon Damian olisi ollut valmis

heti jäämään sinne lopullisesti, mutta hänen oli pakko vielä palata kotikyläänsä järjestämään luostariin siirtymistään. Kuljettuaan sitten Novgorodin ja Konevitsan luostareiden kautta Damian oli siis nyt tullut toistamiseen Valamoon. Hän oli kulkemassa Suureen skiittaan vievää tietä, kun hän kohtasi munkki Teodoritin, joka kuin seuraten hänen ajatuksiaan kysyi häneltä: ”Etkö halua, veli, jäädä luostariin?” — ”Kyllä haluan, isä, mutta en tiedä, minne Jumala siunaa minun jäävän.” — ”Jää tänne, veli, meillä täällä on kolmenlaista elämänmuotoa.” — ”Kuinka niin kolmenlaista?” kysyi Damian, jolle asia oli tuntematon. ”Katso, sillä tavalla, että ensin on nähtävä vaivaa yhteisessä luostarissa työtä tehden, sitten skiitassa ja lopuksi yksinäisyydessä erakkona. Jää tänne, veli, ja tässä annan sinulle oman rukousnauhani. Rukoile näin: kymmenen kertaa ’Herra, Jeesus Kristus, Jumalan Poika, armahda minua syntistä’ ja sitten kerran ’Iloitse, Jumalansynnyttäjä Neitsyt’ loppuun asti.” Näistä sanoista Damian vahvistui hengessä ja siinä samassa hän päätti mielessänsä jäädä ainiaaksi Valamoon.

Igumeni otti hengellistä elämää janoavan Damianin veljestöön ja määräsi hänen hengelliseksi ohjaajakseen vanhus Eftimin, johon hän oli jo ehtinyt tutustua ja joka oli lähettänyt hänet igumenin luo pyytämään luostariin ottamista. Aluksi veli Damianin kuuliaisuustehtäväksi tuli ahertaa tallilla ja hieman myöhemmin leipomossa, mutta raskaasta työstä huolimatta hän ei laiminlyönyt jumalanpalveluksia työstä vapaana aikana eikä omia keljarukouksiaan. Hänen vanhuksellaan oli tapana tulla klo 12 yöllä nuoren oppilaansa ikkunan alle koputtamaan tämä hereille, eikä hän poistunut ennenkuin sai vastauksen koputukseensa. Näin joka yö vanhuksen herättämänä nuori noviisi sytyttämättä keljassaan valoa ryhtyi suorittamaan rukoussääntöään ennen kirkkopalveluksen alkua. Hänen keljansa todisti munkin täydellistä köyhyyttä: siinä oli ikoni, rukouskirja, rukousnauha, pöytä ja tuoli eikä mitään muuta. Kun v. 1823 Damian vihittiin puolimunkiksi eli viitankantajaksi, niin siitä ajasta alkaen hän otti tavakseen käydä lähes joka päivä vanhuksensa luona saamassa ohjeita ja ilmaisemassa ajatuksensa. ”Voi miten kevyt meidän olikaan silloin olla, olimme joka päivä valmiit vaikka kuolemaan”, kertoi hän myöhemmin tuosta ajasta. Kun sitten Damian oli kaksi vuotta myöhemmin vihitty Damaskin-nimisenä munkiksi, alkoi hän ajatella siirtymistä kokemaan seuraavaa elämänmuotoa, skiittaelämää. Kun hänen vanhuksensakin oli siirtynyt yksinäisyyteen erakoksi, Damaskin

pyysi igumenilta luvan päästä asumaan Suureen eli Kaikkien pyhien skiittaan. Elettyään skiitassa jonkun aikaa isä Damaskin tunsu voimiensa siinä määrin heikentyneen ruumiillisesta työstä ja hengellisestä kilvoittelusta, että hän päätti mennä kertomaan siitä igumenille. ”Isä, mitä Jumala kauttanne sanonee, mutta tunnen itseni kovin heikontuneeksi, joten ettekö siunaisi minulle sen, että jättäisin kuuliaisuustehtäväni?” hän kysyi igumenilta. Mietittyään hetken igumeni sanoi: ”No niin, isä Damaskin, älä anna henkesi masentua. Olethan munkki ja jos kuoletkin kuuliaisuustehtävää suorittaessasi, niin ei Herra sinua hylkää.” Kuultuaan tämän ja jättäytyen kokonaan Jumalan tahtoon isä Damaskin ei luopunut tehtävistään eikä kilvoittelustaan. Sittenkin kaivaten vielä suurempaa hiljaisuutta hän igumenin siunauksesta vietti kolme vuotta täydellisessä yksinäisyydessä erakkomajassaan korvessa, johon myöhemmin tuli Konevitsalaisen ikonin mukaan nimitetty skiitta. Siellä hän, kokien kaikki erakkoelämän kiusaukset, sai kokemusta myös erakkolaisuudessa, luostarikilvoituksen kolmannessa muodossa. Sieltä hänet sitten määrättiin Suureen skiittaan sen isännäksi, kuten sanonta kuului. Damaskinia odotti kuitenkin vielä suurempi tehtävä. Täysin odottamatta tuli keisarilta v. 1838 määräys lähettää munkki Damaskin Pietariin igumeniksi vihittäväksi. Kuinka valinta oli kohdistunut juuri Damaskiniin, vaikka tämä oli vain tavallinen munkki eikä ollut papiksi vihitty, ja miksi hänet oli vihittävä igumeniksi, kun luostarin igumenin virka oli täytetty? Tapahtuman takana oli Valamon luostarin valvoja, arkkimandriitta Ignati, joka myöhemmin piispana tunnetaan asketismia käsittelevistä teoksistaan. Tuo korkean maallisen sivistyksen saanut ja syvästi hengelliseen elämään perehtynyt mies käydessään tarkastusmatkalla Valamossa oli huomannut sen luostarijärjestyksen horjumisen ja siitä johtuneen hengellisen elämän laskun, jonka aiheuttajana oli, kuten edellä on jo sanottu, vieraasta luostarista Valamoon johtajaksi määrätty igumeni. Valamossa ollessaan arkkimandriitta Ignati oli käynyt myös isä Damaskinin luona hänen erakkomajassaan ja keskustelussaan hänen kanssaan havainnut hänet hengellisesti pitkälle edistyneeksi ja vahvan luonteen omaavaksi kilvoittelijaksi. Näin selittyy isä Damaskiniin kohdittu valinta.

Igumeniksi vihittynä Damaskin palasi luostariin valvoja Ignatin seurassa. Kirkonkellojen soidessa hänet vietiin suoraan pääkirkkoon igumenin paikalle, jossa entinen igumeni ja nyt lepoon määrätty Venjamin luovutti hänelle igumeninsauvan. Ryhtyessään johtamaan luostaria igumeni Damaskin kohdisti kaiken

Erakon kilvoitteluraudat.

luontaisen tarmonsa luostarijärjestyksen palauttamiseen ja hengellisen elämän kaikenpuoliseen kehittämiseen. Niiden 42 vuoden aikana, jotka Damaskinille oli suotu olla igumenina, Valamon luostari kohosi korkeimpaan kukoistukseensa. Veljestön lukumäärä lisääntyi suuresti ja sen elämää elähdytti aidon kilvoittelun henki, niin että Valamo tuli kuuluksi yli koko ortodoksisen maailman. Luonnollisesti ei igumeni Damaskinkaan päässyt tavoitteisiinsa ilman vaikeuksia. Erikoisesti alkuvuosina häntä vastustivat ne veljestön vanhemmat jäsenet, jotka hän oli sivuuttanut tultuaan määrättyksi johtajan paikalle. Mutta toisaalta igumeni Damaskinin aloitteilla oli erikoinen siunaus mukanaan. Niinpä hänen toteuttaessaan monet rakennussuunnitelmansa aina löytyi henkilöitä, jotka olivat valmiit uhraamaan varojaan niiden toteuttamiseksi. Kaikkien niiden rakennustöiden luetteleminen, jotka Damaskinin aikana saatiin päätökseen, kuuluu luostarin historian lehdille. Luostarin hengellisen elämän kehityksen kannalta osoittautuivat tärkeiksi ne monet skiitat, jotka tuolloin perustettiin Valamon saariston eri puolille. Käytyään omassa elämässään läpi kaikki kolme kilvoituselämän muotoa Damaskin oli todennut skiittaamisen erikoisen hyödylliseksi ja useimmille soveliaaksi. Hän kävi itse utterasti eri skiitoissa ohjaamassa ja rohkaisemassa niissä kilvoittelevia isiä ja veljiä. Ja hänen vaivannäkönsä ei ollut turha. Sen hedelmänä oli suuri joukko yksinäisyyden hiljaisuudessa ja vaikenijoinakin kilvoitelleita, joiden esimerkki vuorostaan innosti heikompia ponnistelemaan pelastuksen tiellä. Pääluostarissa yhteiselämää viettäville

igumeni oli todellisena isänä. Hän oli henkilökohtaisesti monen veljestön jäsenen ohjaajavanhuksena ja osasi suorittaa tehtävänsä niin, että kaikki mielellään ilmaisivat hänelle salaisimmatkin aivoituksensa. Sielun pelastusta hän piti kaikkia maallisia arvoja tärkeämpänä. Muuan vielä vähän aikaa luostarissa elänyt veli tuli pyytämään häneltä siunausta käydä kotikylässään hakemassa hänelle kuuluvat 150 ruplaa, jotka hän sanoi tuovansa luostarille. Tietäen, miten vaarallista on lampaan erota Kristuksen laumasta, vanhus sanoi hänelle: "Kuule, veli, jos sanoisit tuovasi luostarille et 150 ruplaa, vaan 150 tuhatta ruplaa, niin en silloinkaan neuvoisi Sinua lähtemään. Sielusi, jonka viet maailmaan, on kalliimpi kuin rahat, ja Jumala tietää, palaisitko takaisin. Menköt rahat hukkaan, kunhan sielusi säästyy." Veli totteli ja tapahtui niin, että elettyään vielä puolisen vuotta luostarissa hän kuoli hurskaalla tavalla.

Elämänsä ja igumenikautensa kymmenen viimeistä vuotta Damaskin sairasti ollen lopuksi kolme vuotta vuoteeseen sidottuna. Tuona aikana hän nautti joka sunnuntai- ja juhlapäivänä Pyhän Ehtoollisen. Muutama päivä ennen loppuansa hän jätti hyvästit veljestölle eikä sen jälkeen enää nauttinut maallista ravintoa. Vähän ennen kuolemaansa hän halusi osallistua sairaanvoitelun sakramentiin. Viimeisen yönsä hän vietti valvoen ja ilmeisesti suuresti kärsien, mutta ei valittanut. Hänelle luettiin akatistos ja sen jälkeen pappismunkki luki jatkuvasti evankeliumia. Voimatta puhua hän kasvojensa ilmeillä osoitti olevansa kiitollinen. Aamun koittaessa hänelle luettiin poislähdön rukoukset ja niiden jälkeen hän viimeisen kerran huohti ja nukkui vanhurskaan uneen 86 vuoden ikäisenä. Tuhannen puudan kirkonkellon kolme kumeata lyöntiä ilmoitti veljestölle heidän rakastamansa isän poislähdöstä, ja juuri toimitettavassa myöhäisessä liturgiassa alettiin muistella äskennukkunutta Jumalan palvelijaa Damaskinia.

Tuhannen puudan eli runsaan 16 tonnin kirkonkello, joka Damaskinin aikana oli valettu Pietarissa luostarin uutta pääkirkkoa varten, oli kuin näkyvä velvoite suuren rakentajan rakennussuunnitelman loppuun saattamiseksi. Hänen lähin apulaisensa taloudenhoitaja Jonatan, josta tuli seuraava igumeni, pani alulle uuden pääkirkon rakennustyöt, mutta vasta tämän seuraaja, igumeni Gabriel, sai nähdä tuon Valamon ylpeyden, kaksikerroksisen kirkon, lopullisesti valmiina. Alakirkon pääalttari vihittiin luostarin perustajien, pyhittäjäisien Sergein ja Hermanin muistolle, ja siinä kirkossa toisen pylvään kohdalla vasemmalla hopeisen muistoarkun kohdalla lepäävät maanpoveen kätettyinä

pyhittäjien reliikit, jotka valamolaisen perimätiedon mukaan olivat siihen kätketyt luostarin veljestön tuotua ne neljännen kerran maanpaosta Novgorodista v. 1180 syyskuun 11 päivänä. Tämän alakirkon vihki Viipurin piispa Antoni v. 1892 samoin kuin hän v. 1896 vihki jo Suomen orotodoksisen hiippakunnan ensimmäisenä arkkipiispana Kristuksen kirkastumisen muistolle omistetun Yläkirkon.

Näin Valamon luostari monine kirkkoineen, tšasou-nineen, skiittoineen, puutarhoineen, semmoisena kuin nyt vielä elossaoleva vanhempi sukupolvi sen muistaa, kohtasi nykyajan ja sen mukana niveltäytyi itsenäistyneeseen maahan ja kirkkokuntaan omalla tavallaan ainoalaatuisena paikkana. Ensimmäinen maailmansota harvensi toiselle tuhannelle kohonneen Valamon luostarin asujamiston, ja sitten, kun yhteydet Venäjälle katkesivat, ei veljestön täydennystä sieltäpäin ollut saatavissa. Valamon luostari ankarine sääntöineen — luostarin tullissa takavarikoitiin luostariin tulijoilta tupakat ja alkoholijuomat — oli vanhastaan ollut myös eräänlaisena henkisenä ja hengellisenä parantolana ja kuntoutuspaikkana, johon toiset hakeutuivat vapaaehtoisesti, useimmat parantuakseen alkoholismistaan, ja toiset lähetettiin sinne kirkollisen esivallan toimesta samanlaisessa tarkoituksessa. Venäjän vallankumouksen jälkeen useat tällaiset henkilöt, joilla alun alkaen ei

ollut mitään luostarikutsumusta, menetettyään mahdollisuuden palata kotimaahansa, jäivät olosuhteiden pakosta luostariin pysyvästi noviiseina tai jopa munkeiksi vihkiytyen. Tämä seikka, samoin kuin luostariinkin tunkeutunut ajan henki, vaikuttivat viimeisinä vuosikymmeninä höllentävästi luostariin. Kun otamme kourallisen soraa ja heitämme sen veteen, niin kevyet hiukkaset jäävät pinnalle, kun taas varsinaiset kivet painuvat pohjalle. Näin myös luostariin kävijät saattoivat helposti kohdata aina esillä olleet luostarin asukkaat, kun taas todelliset kilvoittelijat eivät olleet näkyvissä. Niinpä pääluostarin veljien joukossa samoin kuin skiitoissa ja yksinäisinä erakkoinakin oli aina Valamon saarilta lähtöön saakka ja pitkälle sen jälkeenkin veljestön evakkopaikassa kuin myös Uudessa Valamossakin armoitettuja kilvoittelijoita, joissa vanhus Nazarista alkunsa saaneet luostarielämän pyhät perinteet jatkuivat ja joiden omaamista erikoisista hengenlahjoista on vielä vanhemmalla nykypolvella omakohtaisia kokemuksia.

Viimeisiin päiviin saakka jatkui Valamon saarilla muuttumattomana jumalanpalvelusten pyhä perinne. Joskaan munkkikuoron laulu viimeisinä vuosikymmeninä ei enää kaikunut yhtä massiivisena kuin vuosisadan alussa, niin valamolaisissa sävelmissä

Ennen pääkirkon valmistumisvuotta 1896 iso kello oli väliaikaisesti luostarin edustalla.

pienemmänkin kuoron taikka vain yhden munkin laulamana jatkui vuosisatojen takainen perinne. Historia ei kerro valamolaisen laulun alkuperästä. Erään suullisesti säilyneen tiedon mukaan pääosan valamolaisista sävelmistä on Valamoon tuonut eräs Sarovin luostarin munkki ilmeisestikin igumeni Nazarin aikaisen luostarin uudistamisen yhteydessä. Asiantuntijat näkevät v. 1909 painetusta yksiäänisestä valamolaisen sävelmien kirjasta, että kysymyksessä on vanha slaavilainen neumilaulu, jolla on yleisnimenä znamenni-sävelmistö (stolpovoi rospév). Missä määrin valamolaisessa kirkkolaulussa on puhtaasti valamolaisista omaperäisyyttä, sitä ei voida täsmällisesti määrittellä. On varmaa, että vanhimman kauden valamolainen lauluperinne katkesi satavuotisen tauon aikana. Toisaalta neumisävelmistön tutkijat, perustaen käsityksen-

sä siihen, että 1500-luvulla on ollut nimeltä tunnettuja karjalaisia laulumestareita ja teoreetikoita, pitävät mahdollisena, että znamenni-sävelmistössä yleensä saattaa olla karjalaista vaikutusta. Muussa mielessä omaperäisyys valamolaisessa laulussa ilmenee lähinnä vain suullisesti periytyneiden sävelmien paikallisina variatioina.

Valamolainen sävelmistö, johon viimeaikoina on kiinnitetty erikoista huomiota, on vain osa Valamon luostarin rikkaasta henkisestä ja hengellisestä perinnöstä. Tämän perinnön tunnetuksi tekeminen ja jatkaminen hengeltään aitona, mutta muodoiltaan omaan aikaamme sovellettuna on Suomen ortodoksisen kirkon tärkeimpiä tehtäviä. Valamon luostarin monesti itsensä toistanut vuosisatainen historia tarvitsee nyt uutta Nazaria.

Kuva latinankielisestä 1700-luvulla painetusta kuvaraamatusta. Paavi Innocentiuksen määräyksestä painos poltettiin. Tiettävästi vain kaksi on jäänyt jäljelle, joista toista säilytetään Vatikaanin kirjastossa ja toista Valamossa.

Taideperinne

Ilona Merikoski

Kiinnostus ortodoksisen kirkon omaperäiseen taidetraditioon on maassamme herännyt vasta sotia seuranneina vuosikymmeninä. Aniharva Valamossa käyneistäkään pohti kysymystä, mitä tämä kaikki oli. Hän ihaili kirkkorakennuksia, hän seisoi temppelissä sen väriloiston mykistämänä. Pyhä savu tuoksui. Munkkien kuoron mahtavat bassot, puhtaat baritonit ja tenorit kaikuivat holvistossa. Ehkä mysteeri silloin kosketti kävijän sielua. Tietäen tai tietämättään hän silloin eli hetken Bysantin maailmassa. Taide, juhlamenot ja perinteiden noudattaminen ovat Bysantin kulttuuripiirissä mahtavia tekijöitä, kenties mahtavampia kuin missään muussa.

Bysanttilaisen taiteen ensimmäinen kukoistuskausi oli 500-luvulla keisari Justinianuksen aikana, toinen kuvariitojen jälkeen 800-luvulla. Kuvariitoja käytiin aiheesta, saako kirkkoissa olla veistoksia. Itämaisen kirkon kohdalta päädyttiin siihen, että veistoksia ei saa esiintyä kirkkoissa, roomalaiskatoliset puolestaan hyväksyivät ne. Kolmas kukoistuskausi, myöhäisbysanttiikka, kesti ristiretkistä Konstantinopolin valloitukseen ja eli voimakkaimmillaan Paleologos-sukuisten hallitsijoiden aikana 1200-luvulla.

Venäjä omaksui kristinuskon myötä myös Bysantin taideperinteen. Tähän pohjaltaan hellenistiseen, mutta egyptiläisillä, turkkilaisilla ja itämaisilla vaikutteilla rikastettuun perinteeseen Venäjä lisäsi vielä oman kansallisen sävynsä sekä rakennuksiin että muuhun kirkolliseen taiteeseen.

Kaikkein jaloimpiin saavutuksiinsa Venäjän ikonitaide kohosi vuosisatoina 1300—1500. Sen jälkeen alkoi — taiteen näkökulmasta — rappeutuminen. Sitä oli jo ikonien päällystäminen koristeellisilla riizoilla, mutta ennen kaikkea sitä oli länsimaisten vaikutteiden

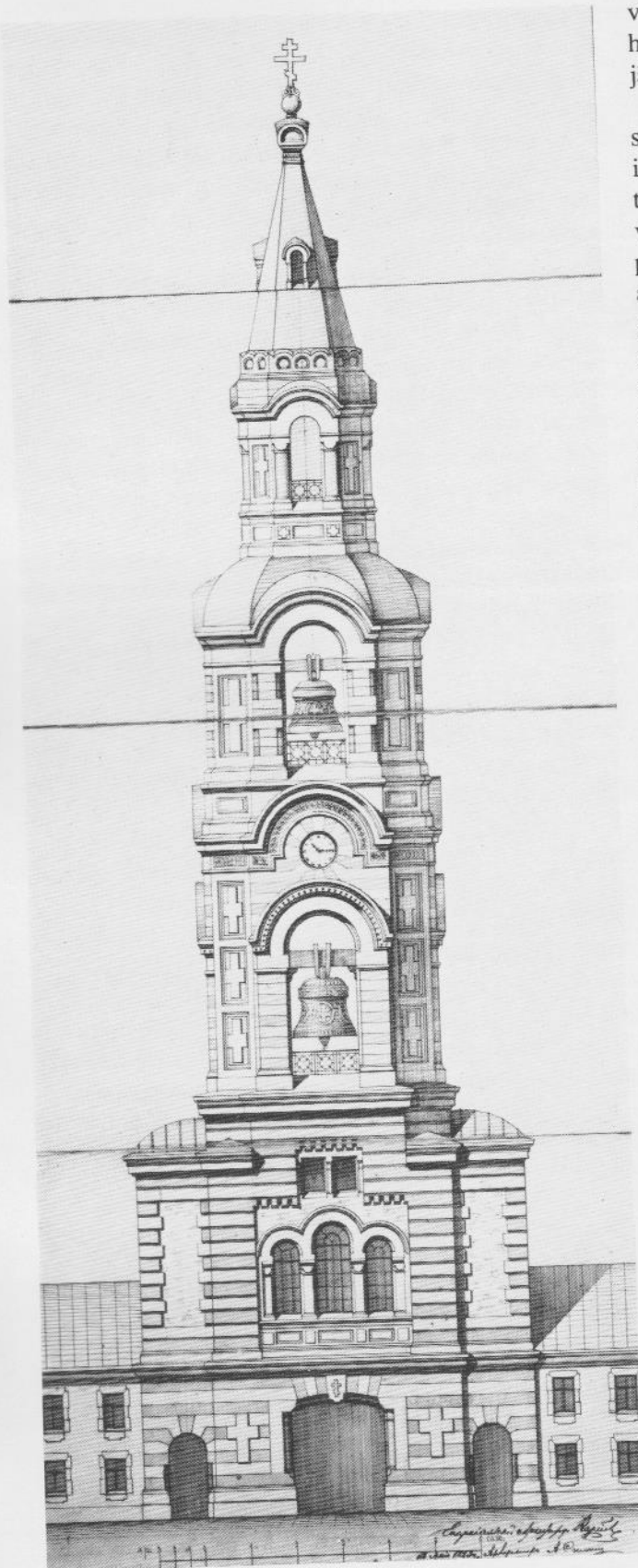
omaksuminen sekä siirtyminen vanhasta temperateknikaasta öljyväreihin.

Siitä, mitä Valamossa maalattiin noina ikonitaiteen kukoistuksen vuosisatoina, emme tiedä mitään, niin moneen kertaan kaikki on tuhottu ja hävitetty. Luostarin vanhimmat taideaarteet — 1600 luvulta peräisin olevat ikonit — on todennäköisimmin saatu lahjoituksina.

Tulipalo tuhosi luostarin rakennukset lähes täydelleen vuonna 1754. 1800-luku oli Valamon historiassa merkittävin, alkupuoli elpymisen ja loppupuoli suurmittaisen rakentamisen ja taiteellisen luomistyön kautta, luostarin suuruuden aikaa.

Valamon tarmokkaan rakentaja-igumenin, Damaskinin toimesta saarille nousi 1840—1870 parisen kymmentä kirkkoa ja rukoushuonetta sekä lukuisia muita rakennuksia. Myös pääkirkon rakennussuunnitelma syntyi Damaskinin aikana, mutta rakennustyön toteuttaminen jäi hänen seuraajansa igumeni Jonafanin huoleksi. Tämä pietarilaisen arkkitehti Gornostajeffin piirtämä kaksikerroksinen temppeli valmistui vuonna 1890 entisen ahtaaksi käyneen kirkon paikalle. Työmiehinä uurastivat veljestön jäsenet. Skiittoja rakennettiin vielä myöhempinäkin vuosina, viimeinen valmistui aivan Suomen itsenäisyyden kynnyksellä.

Mistään yhtenäisestä valamolaisesta arkkitehtuurista ei voida puhua. Se heijastelee vain samanaikaisia venäläisiä virtauksia. Kirkot ovat usean eri arkkitehdin käsialaa, rakennusmateriaalit ovat erilaisia — puuta, punaista tiiltä tai valkeaksi rapattua tiiltä. Tämä moni-ilmeisyys ei kuitenkaan vaikuttanut häiritsevästi, koska rakennukset eivät ole toistensa tuntumissa vaan kukin omassa maisemassaan. Yhteistä niille kuitenkin on selvä bysanttilainen leima, joka ihme kyllä säilyi

Pääkirkon luonnos vuodelta 1883. Kirkko rakennettiin kuitenkin myöhemmin valmistuneiden piirustusten mukaan.

venäläisessä kirkkoarkkitehtuurissa, säilyi siitäkin huolimatta, että länsimaisia esikuvia ihannoitiin ja jäljiteltiin, 1800-luvulla erityisesti uusklassista tyyliä.

Bysanttilaisesta perinteestä kertovat esimerkiksi sellaiset seikat kuin seinien massiivisuus, kupolikatat ilman raskasta vaikutelmaa, monet tornit sekä sipulin tai puolipallon muotoiset pikkukupolit, joiden kattojen väreinä ovat sininen, vihreä tai kulta. Tämä leima on pikemminkin tunnettavissa kuin selitettävissä, tai ainakaan se ei ole yksiselitteinen, kuten esimerkiksi gotiikka, jonka suuret rakennusluomukset syntyivät suipon kaaren ja määrätynlaisen holvaustekniikan toteuttamisesta. Ortodoksisen kirkon ikkunat voivat olla suorat tai pyörökaariset, sen seinät voivat olla askeettisen koristeettomat tai — rakennusmateriaalista riippuen — tiilikuvioin tai puuleikkauksin koristellut, pohjapiirrokseltaan se voi olla ristikeskuskirkko, suorakaiteen muotoinen, kahdeksankulmio tai pyöreä. On oikeastaan arkkitehtoninen ihme, että sen silti aina tuntee ortodoksiseksi, vaikka ei sen ristiä näkisikään.

Jo puheena olevan vuosisadan alussa Valamossa oli ateljee, jossa maalattiin ikoneja. Työskentelyyn käytettiin öljyvärejä sekä taustoihin runsaasti kultausta — puhutaankin pietarilaisesta lehtikultatyylissä. Henkilöt kuvattiin Italian renessanssin taiteen antamien ihanteiden mukaisesti.

Monien kirkkojen valmistuminen antoi taiteilijoille runsaasti töitä. Heidän joukkonsa ei tuolloin ollut suuri ja tasokin ehkä oli keskinkertainen, koska vaativat tehtävät jätettiin yleensä jonkun ulkopuolisen suorittavaksi. Niinpä esimerkiksi Kaikkien Pyhien skiitan sekä Johannes Kastajan skiitan kirkoissa ikonostaasien kuvat ovat kuuluisan pietarilaisen mestarin Peshehonovin käsialaa.

Uuden Pääkirkon sisätilojen koristelu, aikaa vievä ja vaativa, pystyttiin jo suorittamaan omin voimin. Siitä vastasivat pappismunkit Lukas ja Alipi. Heillä oli apunaan kolme — neljäkymmentä taitelijanoviisia. Työt aloitettiin 1889, jolloin kirkon rakentaminen oli viimeistelyvaiheessa, ja uupumattoman aherruksen tuloksena ne saatiin suoritetuiksi vajaassa kolmessa vuodessa.

Lukas (Mihail Bogdanoff) oli syntynyt Staraja Russassa Novgorodin läänissä vuonna 1841. Hän tuli Valamoon 1889 — siis lähes viidenkymmenen ikäisenä. Hänellä oli todennäköisesti takanaan Pietarin taideakatemia ja monen vuosikymmenen boheemielämä. Igumeni Gabrielin, Jonatanin seuraajan, ollessa kerran Pietarissa käymässä juopunut mies pyrki hänen puheilleen ja pyysi saada tulla luostariin, koska ei enää jaksaa elää maailmassa. Gabriel oli tavannut oikean miehen, tulevan kirkkomaalarin.

Työskentelyä luostarin ikonimaalaamossa.

Lukas sai ensimmäiseksi tehtäväkseen pienen ikonin maalaamisen eikä mielestään onnistunut siinä. (Tämä kärsivää Vapahtajaa esittävä kauniisti maalattu ikoni oli 1946 rippi-isä Jefremin hallussa). "Tällaisia en osaa maalata, ainoastaan suuria tauluja", oli Lukas sanonut.

Lukas sai tehtävän, joka varmasti ylitti kaikki hänen toiveensa, yläkirkon valtavat seinämaalaukset. Taiteilijan työ luostarissa on vain kuuliaisuustehtävä, samanlainen, jota joku toinen suorittaa pellolla, leipomossa tai missä tahansa. Hän ei saa osakseen tunnustusta eikä hänellä ole sitä tukea, jota vastaan ottava puoli luovalle ihmiselle antaa. Lukas suoritti kuuliaisuustehtävänsä, mutta tuo pidetty, rauhallinen taiteilija sai aikanaan työnsä arvostustakin, kun Aunuksen-Petroskoin piispa Anastasi Valamossa käydessään pyysi häntä lähtemään mukaansa. Hengellinen Konsistori myönsi luvan. Lukas opetti sittemmin piirustusta Petroskoin pappisseminaarissa sekä maalasi kaupungin kirkkoon suuren Vapahtajan ristiltä ottamista esittävän kuvan. Kun Anastasi nimitettiin Nižnij-Novgorodin arkkipiispaksi, Lukas seurasi häntä edelleen.

Lukaan toiminta Valamossa rajoittuu vajaaseen kymmeneen vuoteen, mutta sen vaikutus ulottuu paljon pitemmälle, sillä hän johti ja koulutti monikymmenpäistä taideoppilaitten joukkoa.

Pappismunkki Alipi oli puolestaan ikonien maalaaja. Alipi (Aleksi Konstantinoff) oli syntyisin Rybinskin kaupungista Jaroslavin läänistä ja kymmenen vuotta nuorempi kuin Lukas. Hän tuli luostariin vuonna 1875 ja herätti heti huomiota monipuolisella taiteellisella lahjakkuudellaan. Hän käytteli taitavasti sivellintä, lauloi erittäin kauniisti sekä kirjoitteli runoja. Kenties hän olisi taiteilijana jäänyt vain keskinkertaisen harrastelijan asteelle, ellei eräs luostarissa usein vieraillut pietarilainen mesenaatti olisi kiinnittänyt huomiota hänen lahjoihinsa.

Valamon noviisille aukeni tie Pietarin taideakatemiaan. Hän suoritti sen kurssin erittäin menestyksellisesti, palasi luostariin ja omisti koko elämänsä pyhien kuvien maalaamiselle.

Kooltaan Alipi oli niin pieni, että jumalanpalveluspuvut valmistettiin häntä varten erikseen, mutta harvinaisen eloisa ja vilkas. Kaikki pitivät hänestä,

erityisesti oppilaat. Joskus temperamentti kuitenkin kuohahti, esimerkiksi silloin, kun igumeni Jonatan kerran heinäaikana kehotti Alipia lähtemään pellolle, koska heinänteko oli tärkeämpää kuin maalaaminen. Alipi meni rantaan, otti veneen ja soutu myrskyiselle Laatokalle. Retkestä oli tulla hänen viimeisensä, hädin tuskin hän pääsi erään ulkosaaren rantaan.

Kahdenkymmenen neljän vuoden ajan Alipi maalasi Valamossa ikoneja. Vuorollaan hän myös toimitti jumalanpalveluksia sekä hoiti eräitä luottamustehtäviä mm. rakennuslautakunnassa. Hänen terveytensä kuitenkin murtui ennen aikojaan. Alipi kuoli viidenkymmenen ikäisenä, elokuun seitsemäntenä päivänä 1901. Se päivä oli Kiovan Petšerskin pyhän Alipin muistopäivä, saman, jonka mukaan taitelija oli saanut munkin nimensä.

Näiden kahden taitelijamunkin lisäksi oli igumeni Gabrielilla suuri osuus siihen, että Yläkirkko sai loisteliaat maalauksensa. Jos Damaskinia nimitetään rakentaja-igumeniksi, ansaitsee Gabriel taiteilija-igumenin nimen. Hän oli tullut luostariin 17-vuotiaana, käynyt luostarin piirustuskoulun, tunsi ja harrasti

Kirkon koristeiden valmistamista.

hengellistä taidetta. Hän oli myös valmis uhraamaan niin paljon varoja kuin uuteen pyhäkköön tarvittiin. Eikä Gabriel arkaillut edes itse tarttua siveltimeen. Herkästi maalatut kerubien päät katossa — kaikkiaan lähes kolmesataa — ovat hänen siveltimensä jälkiä.

Varsinaisen rutiinityöskentelyn tiedetään käyneen samaan tapaan kuin esimerkiksi Rafaelin ja hänen oppilaittensa yhteistyön. Mestari suunnitteli ja hahmot-

teli kuvan, oppilas suoritti varsinaisen maalaamisen, jonka jälkeen mestari vielä viimeisteli ja korjaili. Monet Valamon taideoppilaista olivat pitkälle kehittyneitä. Fotista ja Dosifeista tuli aikanaan opettajiensa työn jatkajia. Lahjakkaimpana pidettiin Fomaa, jonka uran aikainen kuolema kuitenkin katkaisi.

Alakirkkoon sijoitettiin entisen kirkon ikoneja. Taitelijoitten käsialaa on sininen, tähdin koristeltu katto, neljä evankelistaa kattokruunun ympärillä, Kristuksen ja neitsyt Marian elämästä kertovat kuvat pylväissä, niiden yläosissa pyhimysten kuvat, kerubit pylviäit yhdistävissä kaarissa ja ikkunoiden yläpuolella sekä rikas ornamenttikoristelu. Yleisvaikutelma on tumma, harras ja vakava.

Yläkirkkoon johtavan porraskäytävän seinään kuvattu pyhien ihmisten kulku, joka näyttää hiljakseen vaeltavan kohti korkeutta, virittää katsojankin juhlalliseen odotukseen. Kirkon kahden oven väliseen seinätilaan on kuvattu fariseus ja publikaani. Ovien takana aukeaa temppelin koko väriloisto. Yläkirkko — samoin kuin koko luostarikin — on pyhitetty Kristuksen kirkastumisen muistolle. On kuin myös sen väreissä soisi riemukas ylistysveisu.

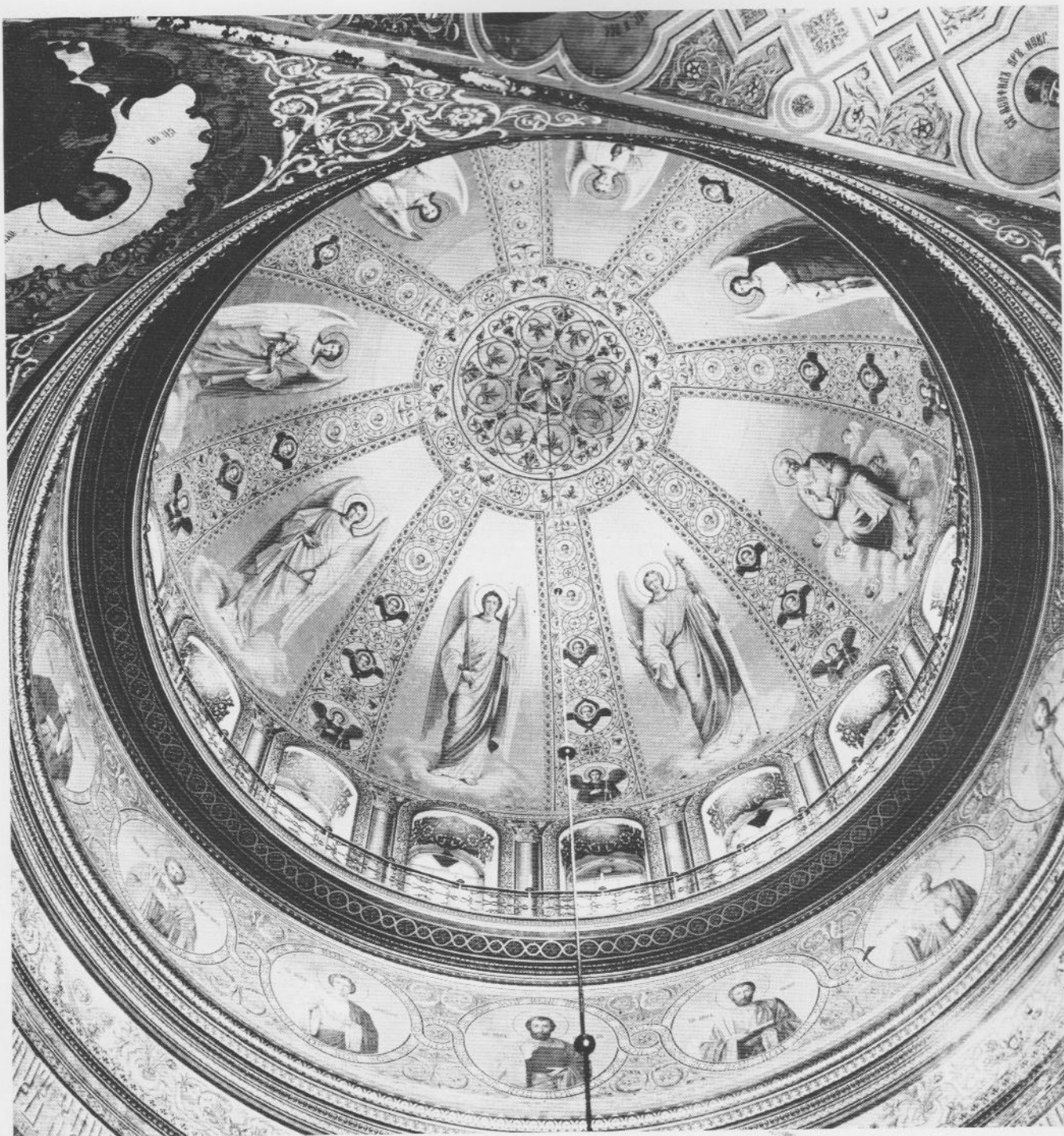
Kupolissa, jonka ikkunavyöstä valo pääsee sisään, on keskellä ornamenttikuvio, joka jatkuu kahdeksana säteenä. Niiden välitiloihin on maalattu seitsemän enkeliä sekä Herra Sebaot. Syntyy vaikutelma, että näiden hahmot ovat paljon kauempana kuin ornamentti.

Ikkunoiden kohdalla kiertävän parvekkeen alapuolella ovat ympyränmuotoisiin kehyksiin maalatut Vapahtajan ja kahdentoista apostolin kuvat, taustana jälleen rikas ornamenttikuvointi. Tämän alla on jälleen ornamenttityö, johon kuuluvat myös herkat enkelien päät. Alimpana kupolissa kiertää korkein kultakirjaimin maalattu ylistysveisun säe.

Pendenttiiveihin on traditionmukaisesti kuvattu neljä evankelistaa kolmisen metriä korkeina monumentaalisina hahmoina. Evankelistoja ympäröivät soikeat kehykset näyttävät kohoavan seinän pinnasta. Ornamentti on näillä kohdilla kenties kaunein koko kirkossa — hopeakuvioita sinisellä pohjalla. Yleensäkin mitä alemmaksi tullaan, sitä huolellisemmin ornamentit on käsitelty.

Kaaria koristavat raamatunlauseet. Pylväissä esitetään pyhiä ihmisiä, luostareiden perustajia, kirkon opettajia ja hyvän tekijöitä, frontaaliasennossa bysanttilaiseen tapaan, taustana kultaa. Kaareissa solean yläpuolella on Kristuksen ylösnousemuksesta esittävä myös kultataustainen maalaus.

Suurikokoiset seinämaalaukset kertovat tapahtumia Jeesuksen elämästä. Ne ovat tyyliltään täysin länsimai-

Yläkirkon kupolin kattomaalauksia.

sia, erityisesti niistä mitoiltaan kaikkein valtavin, takaseinää koristava Jeesuksen Jerusalemiin ratsastamista esittävä maalaus, jonka esikuvana on ollut Doren kuvaraamattu. Seinämaalauksia on myös kirkon alttariosassa, esimerkiksi Rubensin mukaan maalattu Ristiltä otto.

Kaiken kaikkiaan Yläkirkossa on 72 sommitelmaa ja noin 130 pyhien henkilöiden kuvaa. Vaikutelman

täydensi arvokas kirkkokalusto, taotut korkeat kynttilänjalat, kattokruunut, ikonilamput ja suitsutusastiat.

Ikonostaasi käsitti viitisenkymmentä kuvaa. Ne maalattiin ateljeessa vanerilevyille ja kiinnitettiin paikoilleen kuvaseinään. Ikonostaasi oli puuleikkauksin koristettu ja kuvat olivat siinä neljässä kerroksessa. Työ oli toteutettu kauniisti, jopa mestarillisesti, mutta kaukana bysantilaisen perinteen hengestä. Luonnon-

Vuonna 1892 vihitty Alakirkko.

mukaisuutta etsittiin jopa niin, että jos esimerkiksi oli maalattava viittaan pukeutunut apostoli, puettiin joku taideoppilaista malliksi.

Valamolla ei ole mitään vanhaa nimikkoikonia, kuten Konevitsalla ja monella muulla. Tavallaan sellaiseksi tuli kuitenkin Alipin maalaama Valamon Jumalanäidin kuva, joka oli sijoitettu Alakirkkoon. Kuvan alareunaan on lasin alle upotettu pyhänjäännös,

pieni palanen neitsyt Marian viitasta. Igumeni Gabriel oli 1878 saanut sen eräästä Kreikan luostarista.

Alipin seuraajaksi taidekoulun johtajana tuli pappismunkki Foti ja hänen menetettyään näkönsä Dosifei. 1930-luvulla ryhdyttiin jälleen suureen työhön, pääkirkon maalausten restaurointiin. Vajaassa puolessa vuosisadassa maalaukset olivat paikoin hyvinkin pahasti turmeltuneet, syynä olivat kirkon epäedulliset

lämmitysolosuhteet sekä ennen muuta se, että öljyväritekniikka sinänsä on jo huono ratkaisu, kun kyseessä on suoraan muuripintaan maalaaminen. Apuna oli nytkin taideoppilaitten ja taitelijanoviisien joukko, mutta ei enää kolmikymmenpäisenä, kuten ennen, vaan puoleen siitä supistuneena. Mainittakoon, että oppiaika luostarin taidekoulussa oli kuusi vuotta. Sinne otettiin karsinnan jälkeen keskimäärin 16-vuo-

taita ortodoksisia poikia, joiden ei mitenkään tarvinnut sitoutua jäämään luostariin. He saivat opetuksen lisäksi ilmaisen asunnon, ruoan ja vaatteet. Vanhempi kurssi käytti mustaa noviisin pukua ja oli velvollinen opettamaan nuorempaa, joka pukeutui harmaisiin sarkaviittoihin. Opetuksen taso, nimenomaan mitä tulee maalaamisen tekniikkaan, oli erittäin korkea.

Kuitenkaan ei ole olemassa mitään omaa 'valamo-

laista maalaustyyliä', kuten ei rakennustyyliäkään, ainoastaan samanaikaisen venäläisen makusuunnan noudatteltua. Tulokset eivät ole mitenkään vertailukelpoisia ortodoksisen kirkkotaiteen parhaan ajan muistomerkkien kanssa, mutta oman aikakautensa tuotteina ne joka tapauksessa edustavat varsin korkeaa tasoa. Ei ollut taitelijoitten syytä, että joskus pari vuosisataa aikaisemmin oli "avattu ikkunat Eurooppaan".

Valamo, sen luonto, rakennukset ja hartaan mystiikan täyteinen ilmapiiri, oli myös lukuisille luostarin ulkopuolisille taiteilijoille jatkuvan innoituksen lähde. Samat aiheet toistuvat — luostarin lahti ja Pääkirkko, Pyhän Nikolain skiitta, Damaskinin maja, Erakkosaaren silta ja monet puut. Viime vuosisadan venäläisistä Valamon kävijöistä mainittakoon erityisesti Siskin, joka kuuluu aikakautensa suurimpiin mestareihin. Hänet tunnetaan ennen muuta metsien kuvaajana. Valamossa hän kuvasi myös vettä. Isokokoinen maalaus Valamon saaristoa — taivasta, poutapilviä, sadepilviä, vettä, saaria, lokkeja — edustaa Venäjän 1800-luvun puolivälin klassista taidetta parhaimmillaan.

Öljymaalauksen lisäksi on venäläisten taitelijoitten jäljiltä säilynyt vesivärimaalauksia, erilaisin graafisin menetelmin valmistettuja töitä, piirustuksia sekä kaunis emaljiminiatyrisarja. Tällä aineistolla on suuri merkitys historiallisena dokumenttina, mutta se on kiinnostavaa myös taiteen näkökulmasta.

Suomen itsenäistyttyä ulkopuolisten taitelijoitten joukko ymmärrettävästi hupeni lähes tyystin. 1930-luvulla Grigori Auer oli kaikkein uutterin Valamon kuvaaja. Maalaustelineineen hän kesäisin siirtyi kauniista paikasta toiseen usein kuin seuraten aikaisempien venäläisten taitelijoiden jalanjälkiä.

Eräs luostarin asukkaista, pappismunkki Arkadi,

harrasti myös maalaamista ulkona luonnossa. Hän ei tietävästi ollut käynyt luostarin taidekoulua eikä saanut muutakaan opetusta maalaamisesta, mutta hän oli harras harrastelija, jossa asui voimakkaana luovan ilmaisun tarve sekä tietty lahjakkuus. Arkadihan tunnettiin myös hyvänä laulajana, jonka tenori soi puhtaana ja voimakkaana.

Luostarin suuruuden aikana ikoneja tarvittiin paljon. Jokaisen munkin kammiossa oli ainakin yksi, mieluummin useampia pyhiä kuvia ja jokaisen vainajan arkussa ikoni seurasi hänen mukanaan myös hautaan.

Pyhistä kuvista yleisimmät olivat Kristuksen ja Jumalanäidin ikonit sekä Valamossa ymmärrettävästi myös pyhien Sergein ja Hermanin kuvat. Lisäksi tarvittiin pyhiinvaeltajia varten paljon niinkutsuttuja siunausikoneja. Nämä pienoisikonit maalattiin myös ateljeessa.

Itsenäisyyden vuosikymmeninä pyhiinvaeltajien määrä väheni, mutta ei täysin tyrehtynyt. Turismi sen sijaan lisääntyi. Mitä matkamuistoihin tulee, ovat erityisesti puuesineet usein korkealaatuisen taidekäsitön tasoa.

Sota tuhosi Valamon. Luostarin ateljee paloi pommituksessa. Oli onni, että luostarin arvokkain irtaimisto saatiin pelastetuksi — esimerkiksi Sortavalaan jäi suurin piirtein kaikki.

Munkit siirtyivät ensimmäistä kertaa länteen päin, heidän joukossaan viimeiset taiteilijat. Foti, Dosifei ja Arkadi lepäävät suomalaisessa maassa. Oli vahinko, että ikivanha ikonimaalaustekniikka alkoi ortodoksisen kirkkomme piirissä elpyä vasta kauan heidän kuolemansa jälkeen. Olisi suonut sen saavan tyyssijansa myös luostarissa. Mutta kuka tietää — ehkä vielä saakin.

Valamossa matkamuistoksi valmistettu, puuleikkauksin koristeltu rasia.

Maalaus Yläkirkosta.

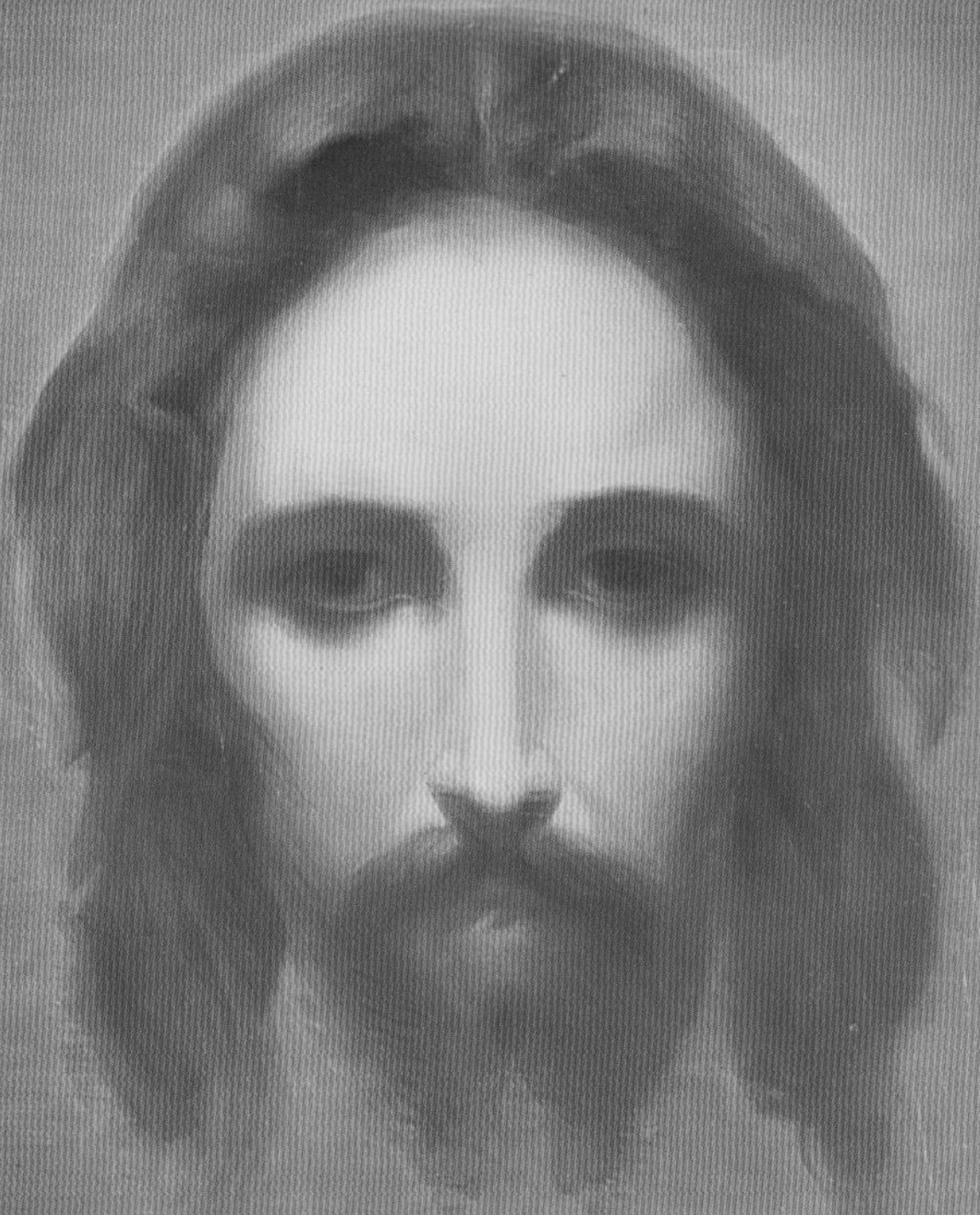

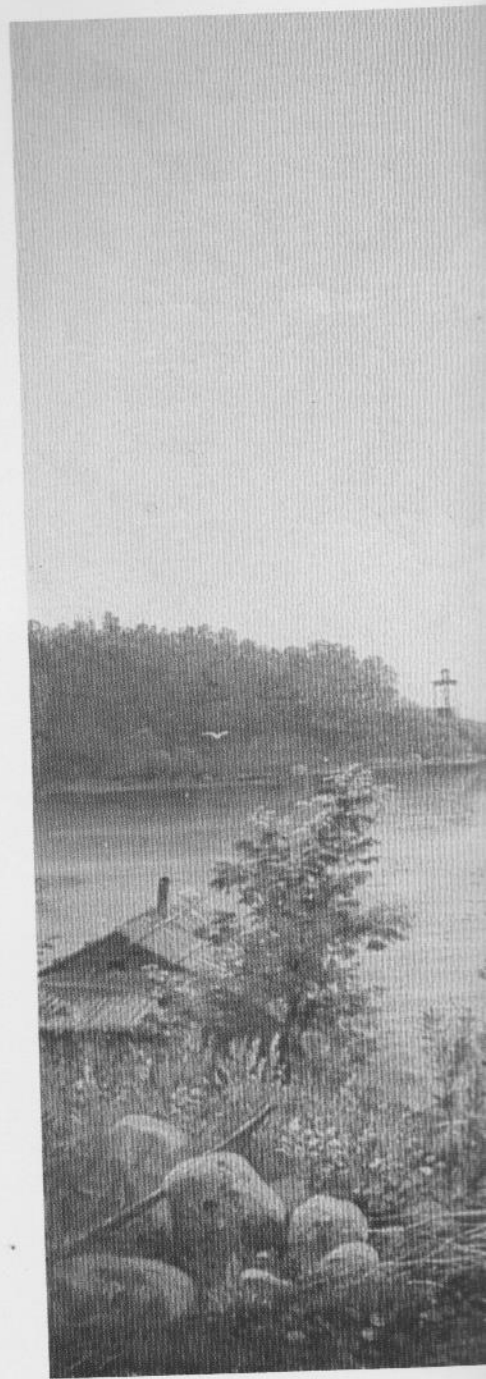
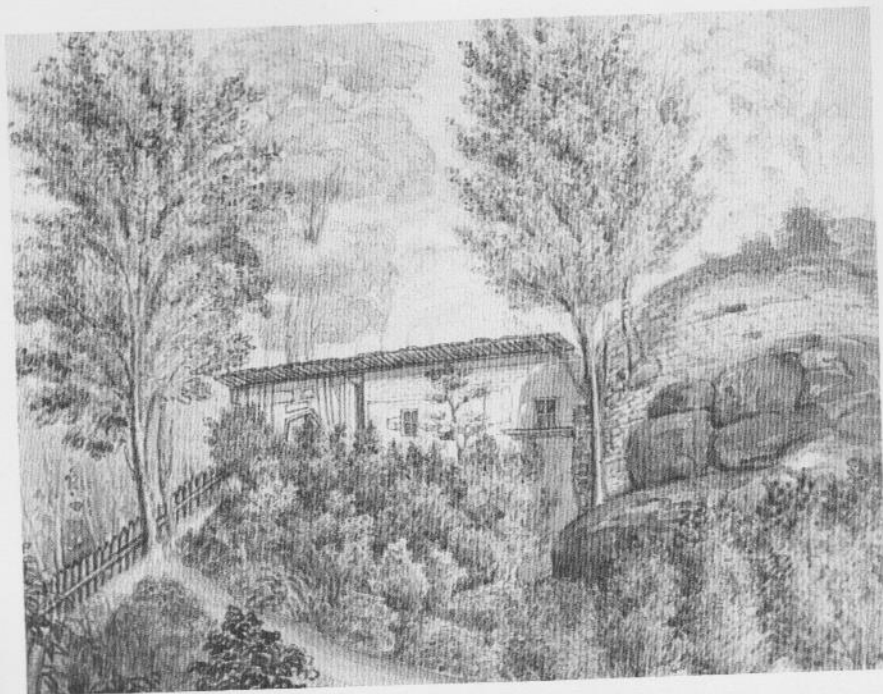
Pyhien ryhmä. Valamolaista alkuperää oleva ikoni vuodelta 1876.

Valamoa kuvaavia emaliminiatyrejä.

Käsittätehty Kristus-ikoni, mahdollisesti munkkidiakoni Dosifein maalaama 1900-luvun alkupuolelta. Ensimmäisenä käsittätehtynä Kristuksen kuvana pidetään Edessan ruhtinaan saamaa liinaa, johon Kristuksen kasvonpiirteet olivat käsin koskematta kuvautuneet.

Skeemapappismunkki Nikonin luola luostarin munkkien
hautausmaalta.
Nikon kuoli ahkerasti kilvoiteltuaan 80-vuoden ikäisenä 6. 3. 1822.

Skeemamunkki Kiriakin erakkomaja. Kiriak kuoli 20. 5. 1798.

Niikkanen lahti 1800-luvun loppupuolella. Rannassa Uuden Jerusalemin ylösnousemuskiiton munkkien asuinrakennus, joka ennen vuotta 1939 oli aliupseereiden asuintalona.

Myrsky Nikkanen lahden edustalla.
Vasemmalla Niikkanen saari, oikealla Ristiniemi.

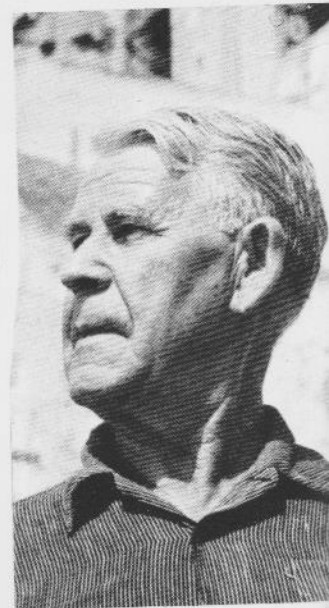
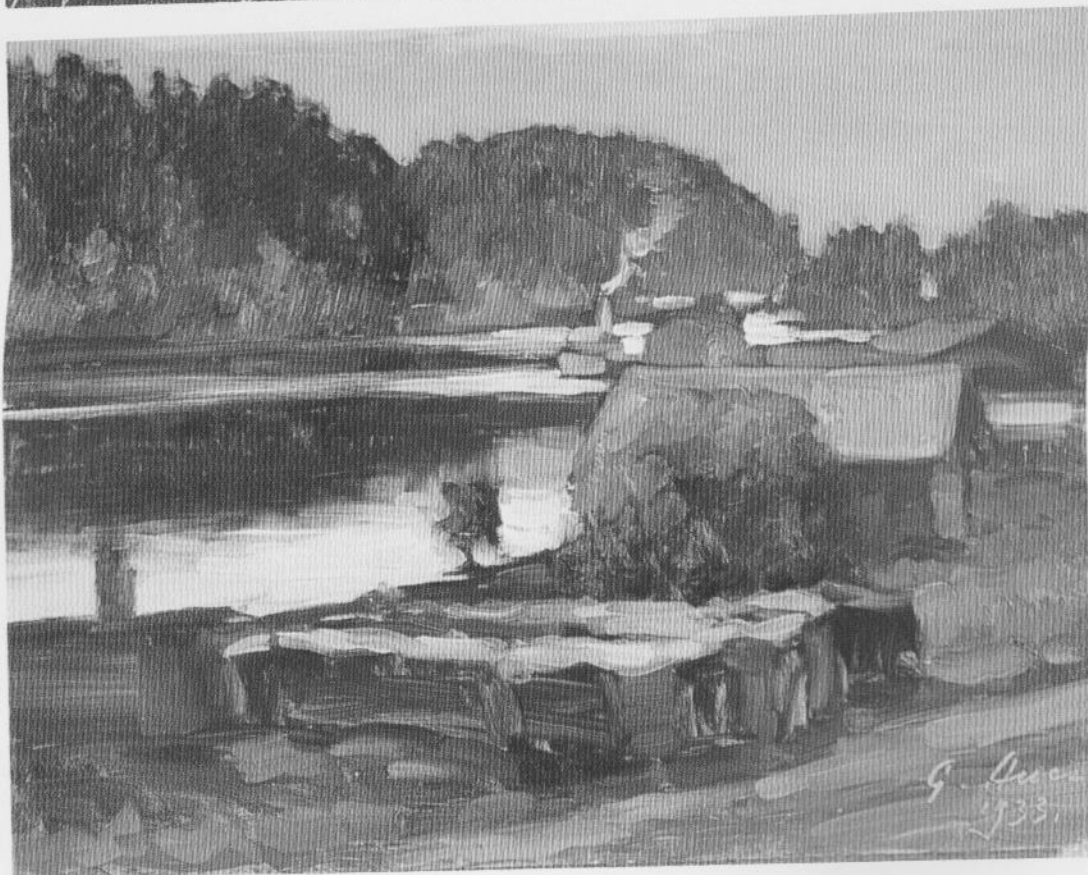
Öljyvärimaalaus igumeni Damaskinin erakkomajasta Igumenin lammen rannalta. Tarun mukaan Damaskin näki ikkunastaan vedenneidon nousevan lammeista. Tämän vuoksi kalastaminen lammeista kiellettiin.

Kaikkien Pyhien skiitta. Munkki Arkadi 1931.

Sireenejä karja-aitauksen edessä. G. Auer 1927.

Taiteilija Grigori Auer.

Iltahämyinen Luostarinlahti ja laivaranta. G. Auer 1933.

Kirkon toiminta Valamossa

Maria Iltola

Valamon vetovoima

Valamon luostari ortodoksisen kirkon hengellisenä ja henkisenä keskuksena oli ollut sekä jatkuvan pyhiinvaelluksen luonnollisena kohteena että erilaisten kokoontumisten paikkana. Tähän oli vaikuttanut myös Valamon ihanteellinen luonto. Maisemat, jotka esittäytyivät Valamoon saapuville, olivat vertaansa vailla. Matkalaisen lähestyessä laivalla luostarisarta tulivat näkyviin jylhät rannat sekä kaiken yläpuolella välkehtivät kultaiset ristit, ja rannan kattoivat riippuvat omenapuu- ja sireenipuistot. Kuinka tällaiset näkymät, puhumattakaan monien skiittojen kauneudesta, eivät olisi kiehtoneet luostarissa kävijöitä! Kun luostari harjoitti suuressa määrässä maanviljelyä, karjanhoitoa, puutarhanhoitoa, kalastusta ja käsiteollisuutta ja oli näin monella tavalla omavarainen, ei suurenkaan matkailijain määrän huoltaminen tuottanut vaikeuksia; ja vuosi vuodelta yhä suuremmat joukot valtasivatkin luostarin kesäisin.

Luostarin juhlat

Erityisen suosittuja olivat luostarin omat juhlat, joille saapui tuhansittain pyhiinvaeltajia laivoilla Sortavalasta. Näitä olivat luostarin perustajien pyhittäjäisien Sergein ja Hermanin juhlat 28. päivänä kesäkuuta ja 11. päivänä elokuuta, apostolien Pietarin ja Paavalin juhla (Petrupäivä) 29. päivänä kesäkuuta sekä Kristuksen kirkastumisen juhla (Spuasan päivä) 6. päivänä elokuuta.

Ensimmäisen kerran luostarijuhlasta mainitaan v. 1900, jolloin kirkastusjuhlille tuli väkeä Suomesta sekä

Venäjältä. Kolme laivaa kuljetti pyhiinvaeltajia Sortavalasta ja Pitkästärannasta, ja näille luostari osoitti tavanmukaista ystävällisyyttään ja vieraanvaraisuuttaan. Viisi vuotta myöhemmin kerrotaan P. Sergein ja Hermanin juhlapäivänä luostariin tulleen pyhiinvaeltajia tuhansittain. Piispa Sergei vihki luostarissa 37 vuotta eläneen, silloisen varajohtajan Pamfilin igumeniksi.

Seuraavien levottomien ja sotaisten vuosien ajalta luostarista tuskin mainitaan sanaakaan. V. 1918 luostariin pääsi vain erityisellä Sortavalan piiriesikunnan ja Laatokan puolustusviranomaisten luvalla. Sotilaita oli majoitettu luostariin. Heidän läsnäolonsa ei näytä kuitenkaan suuresti häirinneen luostarin elämää. Munkit suhtautuivat yleensä anteeksiantavaisesti luostarielämän rauhan ja tunnelman häiritsijöihin ja sietivät jopa puistosta kuuluvaa haitarin soittoa. V. 1920 rajoilla vallinneitten sekavien olojen vuoksi apostolien Pietarin ja Paavalin juhlille saapui vain vähäinen määrä pyhiinvaeltajia. Piispa Serafim saapui myös Valamoon ja vihki muutamia luostarin munkkeja diakoneiksi ja pappismunkeiksi. Luostari tuntui kuitenkin kovin hiljaiselta. Tavanomaisen 3 000—5 000 vieraan sijasta luostariin oli nyt saapunut vain noin 200 pyhiinvaeltajaa. Seuraavanakin vuonna luostariin pääsemiseksi tarvittiin matkustuslupa kaakkoisen rajamaan komendanttilaitoksen Laatokan piirivirastosta. Vasta kahden vuoden kuluttua ilmoitetaan Valamon luostarin laivan Sergein säännöllisistä kulkuvuoroista. Matkan hinta Sortavalasta Valamoon oli II luokassa 15 markkaa ja III luokassa 10 markkaa.

Vuosi 1924 oli luostarijuhljen suhteen merkittävä siksi, että petrunjuhlille saapui Karjalan piispa Herman ja toimitti jumalanpalvelukset apunaan rovasti S.

Okulov ja luostarin papisto. Sortavalan kirkkokuoro lauloi A. Kasanskijn johdolla. Ensi kertaa kai silloin Valamossa kuultiin esipaimenen suomenkielinen saarna. Paikalla olleiden pyhiinvaeltajien toivomuksena esitettiin, että jumalanpalveluksia toimitettaisiin myös suomen kielellä. Näinhän vähitellen tehtiinkin. Kolmikymmenluvulla, jolloin luostarin poikakoti perustettiin, yhä useammin kuultiin suomea luostarin kirkoissa.

Pyhäin Sergein ja Hermanin Veljeskunnan kokoukset

Tämän järjestön Valamossa pitämistä vuosikokouksista mainitaan jo niin varhain kuin vuonna 1905. Tällöin vuosikokous kiinnitti huomiota kirkkolauluun esittäen sen tason korottamiseksi olevan tarpeellista, että Sortavalan seminaarissa olisi kreikkalaiskatolista uskontoa tunnustava kirkkolaulun opettaja, joka samalla velvoitettaisiin hoitamaan kirkkolaulun opetusta kirkkolaulukursseilla sekä johtamaan kuoroa Sortavalan kirkossa. Joku jäsenistä kehotti Veljeskuntaa kiinnittämään huomiota myös kuuromykkien sielunhoitoon. Valistustyö kansan parissa oli muutenkin Veljeskunnan päätoimintamuotona.

Vuosien 1927—1936 välillä veljeskunta järjesti Valamossa neljät pyhäkoulunopettajain kurssit. Ensimmäiselle kurssille osallistui peräti 53 osanottajaa. Yleensä näillä kursseilla oli päivittäin luentoja, lauluharjoituksia, näytetunteja, keskusteluja ja retkiä luostarin tavanmukaisiin kohteisiin: Sergei-laivalla Jerusalemin skiittaan, käynti Kristuksen hautakappelissa sekä Yläkirkossa, matka Getsemaneen ja Öljymäelle ja jalan Konevitsan skiittaan. Kurssien avajaiskoushetki pidettiin yleensä P. Sergein ja Hermanin sarkofagin edessä, aamurukous apostolien Pietarin ja Paavalin kirkossa sekä iltahartaus ruokasalissa. Eräs kurssilainen muistelee: ”Kurssipaikka — ihana Valamo — ortodoksisuuden kehto, tuo lienee ensimmäinen ja rakkain muisto ja siihen sulautuvat toiset kuin säkeet runoon.”

Kirkkolaulupäivät

Tullessaan Viroota Suomeen arkkipiispa Herman totesi yleisenä ja valitettavana ilmiönä sen, että kirkkolaulu oli kovin alhaisella kannalla. ”Kuorolaulusta ei ole kerskaamista, kansanlaulusta puhumattakaan. Kirkkolaulu seurakunnissa paria seurakuntaa lukuunottamatta on täysin kehittymätöntä, eikä ole vakinaisia kuoroja,

koska seurakunnat eivät välitä kuoroista eivätkä myönnä niille varoja”, arkkipiispa sanoo. Siksi hän v. 1929 päätti järjestää Valamoon juhlallisen jumalanpalveluksen, johon hän kutsui osallistumaan koko Karjalan hiippakunnan papiston ja kaikki kirkkokuorot. Kutsua noudatti ennätysmäärä osanottajia. Näille ensimmäisille laulupäiville saapui 178 laulajaa. Arkkipiispa Herman itse oli toiminut toimikunnan puheenjohtajana ja laulupäivien sieluna.

Toiset laulupäivät seuraavana vuonna 1930 olivat

Arkkipiispa Hermanin juhlallinen saattaminen Pääkirkkoon.

erikoisen juhlat. Laulajia oli kokoontunut 180 henkeä laulaen kuulun diakoni Pietari Akimovin johdolla. Arkkipiispa Herman yhdessä Viron kirkon vieraiden Tallinnan metropoliitan Aleksanterin, Petserin luostarin johtajan piispa Johanneksen, 20 papin ja kahden diakonin kanssa toimitti juhla jumalanpalvelukset. Kolmannet laulupäivät v. 1933 sattuivat taloudelliseen lamakauteen, josta syystä monet ilmoittautuneet jäivät saapumatta. Mukana oli vain 160 laulajaa. Arkkipiispa Herman kuitenkin totesi, että huomattavaa

edistystä oli tapahtunut kirkkolaulussa ensimmäisistä laulupäivistä alkaen.

Papiston ja maallikkojen kokoukset

Samana vuonna kun ensimmäisen kerran mainitaan Veljeskunnan kokouksesta, siis vuonna 1905, pidettiin Valamossa piispa Sergein johdolla myös ensimmäinen papiston kokous. Vuoteen 1939 mennessä oli näitä

Luostarin johtohenkilöt valmistautuvat piispalliseen vastaanottoon.

kokouksia Valamossa pidetty kaikkiaan kahdeksan. Ensimmäinen, vuosisatamme alun papiston kokous oli kaksipäiväinen ja se antoi mm. seuraavat julkilausumat: Kreikkalaiskatolinen kiertokoulun opettajanvalmistuslaitos olisi säilytettävä Sortavalassa eikä siirrettävä sitä Viipuriin, niinkuin hengellinen hallitus oli esittänyt; hengellisen hallituksen olisi toimeenpantava aikamääräisiä pappien ja maallikkojen yhteisiä kokouksia; kirkkolaulun elvyttämiseksi olisi pantava toimeen Sortavalassa kirkkolaulukurseja sekä suomennoskomitean olisi kiireellisesti saatettava painoon eräitä oppikirjoja.

Seuraavana vuonna, 1906, pidettiin jälleen papiston kokous arkkipiispa Sergein toimiessa kunniaesimiehenä ja rovasti S. Okulovin puheenjohtajana. Kokous kesti neljättä päivää. Esillä olleet kysymykset synnyttivät vilkasta keskustelua. Kokouksessa tehtiin mm. seuraavia päätöksiä: Hengelliseltä hallitukselta pyydetään, että se antaisi seurakuntien kirkkoherroille vallan tehdä paikkakunnan vaatimusten mukaisesti tarvittavia muutoksia jumalanpalveluksiin koskematta kuitenkaan niiden perussisältöön; toivottiin saarnaosan enentämistä ja yhteislaulun käyttöönoton lisäämistä kaikkialla kirkoissa; anotaan hiippakunnan hallitukselta, että sekä kansakoulunopettajat että kirkonpalvelijat saisivat kirkkoherrain esityksen ja ohjauksen mukaises-

ti selittää kirkoissa jumalansanaa.

Kokousten päätösten oli saatava arkkipiispan vahvistus, eivätkä mainitunlaiset julkilausumat, etenkin jumalanpalvelusten muutoksia ja saarnaamisoikeutta koskevat, voineet saada myönteistä kannanottoa esipaimenelta. Arkkipiispa julkaisikin laajan vastauksen kanonien pohjalta ja selitti, mitä seuraisi siitä, jos kirkkoherrat saisivat oman ymmärryksensä mukaan tulkita kunkin seudun paikallisia tarpeita.

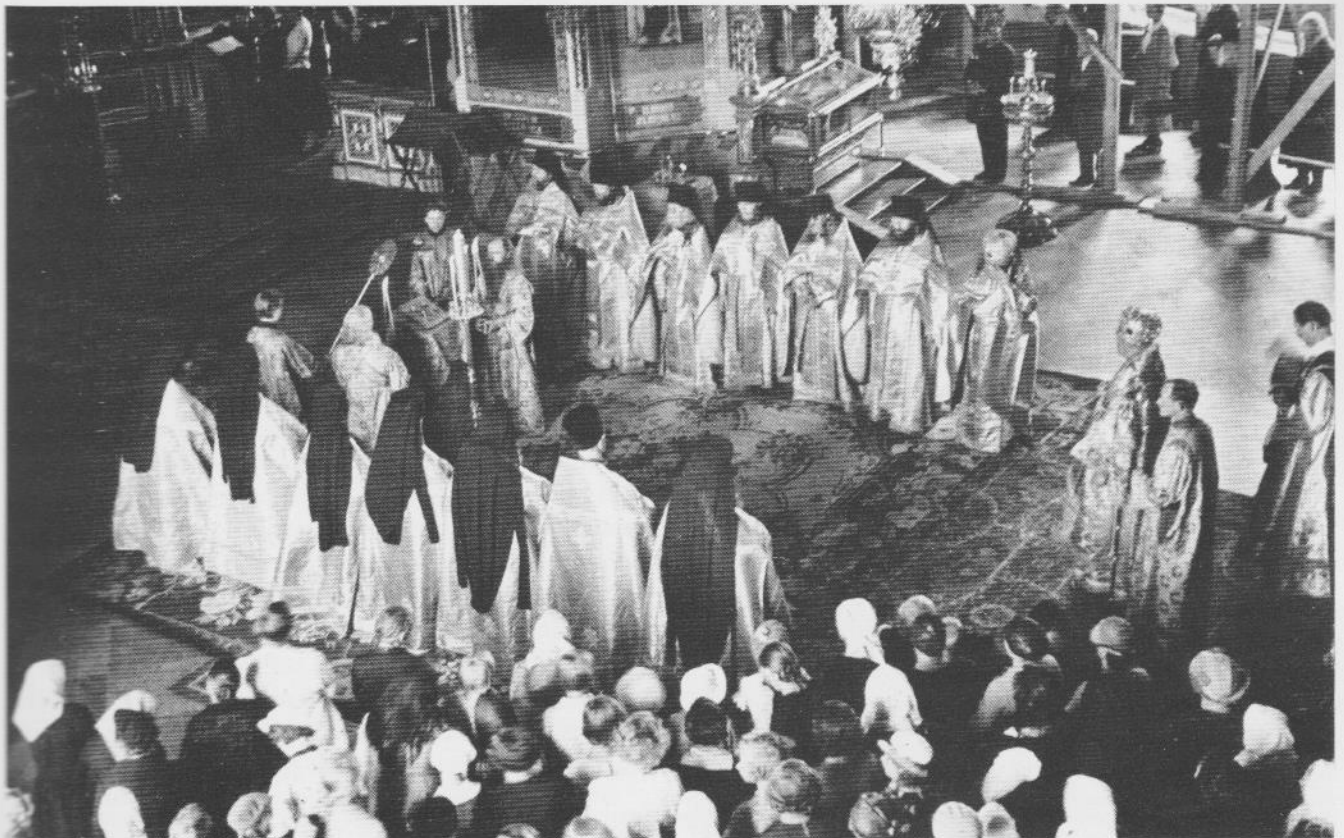
Seuraava, vuoden 1907 papiston kokous elokuussa, kokosi yhteen arkkipiispan johdolla 16 pappia Suomen hiippakunnasta, kaksi Aunuksen sekä lisäksi mukana oli pappismunkki Kypriano ja Valamon veljestön jäseniä.

Kului tasan kaksikymmentä vuotta, ennenkuin seuraavan kerran mainitaan papiston yhteisestä kokoontumisesta Valamossa. Tällä välin oli paljon tapahtunut. Ulkonaiset taistelut olivat päättyneet ja kirkkokunta oli nyt itsenäinen. Kirkollinen hallinto oli järjestetty uutta asemaa vastaavalla tavalla. Papiston mielialakin oli tyyntynyt, ei ollut enää hankaluuksia kahden eri kannalla olevan puolueen välillä. Vuonna 1926 kokoontui ensi kertaa arkkipiispa Hermanin johdolla papiston yhteiseen veljeskokoukseen 30 pappia, kaksi diakonia ja kuusi lukkaria. Itsenäisen kirkkokunnan uusi arkkipiispa viittasi koko maailmassa, ennenkaikkea entisen emäkirkon maassa Venäjällä, tapahtuneisiin mullistuksiin. Arkkipiispa esitti, että Suomen kreikkalaiskatolisella kirkkokunnalla oli edessään perustava uudistustyö. Kokouksessa oli useita alustuksia ja niiden pohjalta keskusteltiin aiheina mm. seuraavat kysymykset: papiston yhteisen rippi-isän valitseminen molempia hiippakuntia varten; uskonnotaluopumisen syyt ja toimenpiteet sen vastustamiseksi; sisälähetystyön kehittäminen ja kirjallisuuden levittäminen; uskonnonopetuksen saattaminen paremmalle kannalle; paasto ja nykykristittyjen suhtautuminen siihen sekä seka-avioliitot ja niissä syntyneiden lasten uskonnollinen kasvatusta. Ongelmat olivat 46 vuotta sitten samat kuin nykyäänkin!

Koska veljeskokousten tarkoituksena oli kirkollisten ja seurakunnallisten kysymysten pohtiminen, ongelma oli laaja. Yleensä kokoukset Valamossa olivat useampipäiväisiä ja esityslistoilla saattoi olla 30—40 asiaa. Mm. papiston vuoden 1932 veljeskokouksessa oli 36 alustusta, 11 kysymystä pohdittiin ilman alustusta ja lisäksi oli 5 muuta esitelmää. Tässä kokouksessa mm. diakoni F. Verikov teki esityksen kreikkalaiskatolinen-nimen muuttamiseksi muotoon ortodoksinen, mutta esitys ei antanut aihetta toimenpiteisiin. Tämä muutoshan tapahtui lähes 20 vuoden kuluttua.

Piispallisen liturgian alkaminen sekä juhlavigilia Yläkirkossa.

Kaksi vuotta myöhemmin, v. 1934, pidetyllä veljeskokouksella oli tärkeä merkitys: se valmisti lakimääräisen kirkolliskokouksen asioita. A. Ryttyläinen kirjoittaa: "Tämä on papiston toiminnan kannalta kovin tärkeää, sillä ei ole yhdentekevää papistoonkaan nähden, miten kirkkokunnan asioita hoidetaan ja kehitetään. Onhan yleisesti huomioitu jo pitemmän aikaa, että papistonedustajain suhde kirkolliskokouksessa asiain kulkuun nähden on ollut melko passiivista". — Viimeinen veljeskokous pidettiin v. 1937 Valamossa. Pohdittavana oli 48 kysymystä. Jumalanpalvelukset toimitti arkkipiispa Herman, joka oli aina kokouksissa mukana.

Miksi sitten kaikki veljeskokoukset pidettiin Valamossa? Arkkipiispa Herman oli tiedustellut papiston mielipidettä kokousten pitopaikasta. Suuri enemmistö oli Valamon kannalla perustellen mielipidettään sillä, että paikka oli kaikin puolin sopiva, luostarin hiljaisuus ja saaren luonnonihannuus vaikuttavat virkistävästi ja majoitukseen ei tuottanut vaikeuksia. Luostarin johto suhtautui aina ystävällisesti kokouksiin varaten osanotajille vapaat matkat, majoituksen ja ylöspidon. Eräs papiston jäsen sanoo: "Kesäinen Valamo virkistää toki inhimillistä olemusta muutoinkin, ja jo pelkkä virkaveljien tapaaminen noin joukoittain tuo mielenvirkeyttä."

Yllä on mainittu vain eräitä vakiintuneita kokouksia Valamossa. Mainitsematta jäävät lukuisat tiistaiseurojen, kirkkokuorojen ja pyhäkoululaisten retket, luokkaretket Ilomantsista, Varpakylästä, Salmista, Korpiselästä, Soanlahdesta, Sortavalasta jne. Ne olivat pyhiinvaellusmatkoja, jotka antoivat hengellistä antia

pitkiksi ajoiksi eteenpäin. Eräs osallistuja kertoo: "Kun laiva irtautui luostarista paluumatkalle, niin retkeläiset kaihoten katsoivat taaksepäin pyhään luostariin, kaikkien retkeläisten silmistä vierivät kyynelvet. Heidän oli vaikea erota paikasta, mikä heille oli niin kallis ja pyhä, ja eräs iäkäs retkeläinen sanoi huokaisten: "Minulle tämä aika oli enemmän, mitä olen tähän saakka elänyt." Entä pyhäkoululaisten ja koululaisten käynnit! Ne olivat heille todellista pyhiinvaellusta pyhille paikoille, olihan siellä nähtävänä mm. Ylösnousemisen skiitassa Vapahtajan haudan tarkka jäljennös Jerusalemista, Getsemane-kirkko, jonka ikonostaasi oli tehty ihanasti tuoksuvasta syypessipuusta, puro, joka muistutti Kidronin puroa, ja rehevä pensaskasvillisuus Getsemanen yrttitarhaa, viereisellä korkealla kalliolla Golgata-niminen kirkko. Vaikutelmat näistä kohteista syöpyivät lähtemättömästi nuoren polven mieleen.

Muita tapahtumia

Valamo sijaintinsa, luontonsa ja ennen kaikkea luostarinsa vuoksi oli ortodoksien luonnollinen kohtauspaikka. Mutta eivät vain ortodoksit, vaan monet muut henkilöt ja yhtymät suosivat Valamoa käyntikohteenaan. Juhlallisena tapahtumana mainitaan Suomen ensimmäisen presidentin vierailu Valamossa kesäkuun 18 päivänä 1920. Alkajaisiksi pidettiin lyhyt rukoushetki suomen kielellä, jota seurasi lyhyt kiertoajelu tavanmukaisiin kohteisiin. Päivällinen tarjottiin ns. "keisarillisessa huoneistossa" (huoneisto, jossa keisari Aleksanteri II perheineen asui käydessään luostarissa).

Vuoden 1923 karjalaisten heimojuhlat kokosivat yhteen noin 3 000 Karjalan pakolaista 6 700 kutsutusta. Nurmikentällä pidetyssä juhlassa oli läsnä myös Ruotsin suurlähettiläs puolisoineen.

Mielenkiintoisena välihuomautuksena voidaan mainita vuoden 1928 Aamun Koitossa kirjoitus "Pelastakaa luostari". Siinä mainitaan jo silloin suurimman osan munkeista olleen kuoleman partaalla olevia vanhuksia. "Ei kulu montakaan vuotta, kun luostarin mahtavat kellot lakkaavat soimasta, jos ei lähitulevaisuudessa ryhdytä joihinkin varmoihin toimenpiteisiin", kirjoittaja sanoo. Kuitenkaan ei edes sota voinut kokonaan vaientaa luostarin kelloja.

Vuonna 1933 pidettiin Valamossa lottapäivät. Niille osallistui lähes 2 000 lottaa, joita luostariin kuljetti kuusi laivaa, kaksi proomua ja kolme moottorialusta.

Lottapäivät vuonna 1933.

Ulkomaalaiset ja kutsuvieraat otettiin vastaan keisarillisessa huoneistossa. Poikakuoro lauloi suomeksi ja munkkikuoro slaaviksi.

Heinäkuun kolmantena päivänä 1934 Valamossa oli historiallinen hetki: ensimmäinen radiolähetys. Tämän lähes tunnin mittaisen ohjelman ”Valamo luostarina ja matkailupaikkana” toimitti Jussi Rasilainen. Puheenvuoroja käyttivät arkkipiispa Herman, varajohtaja Isaaki ja poikakodin johtaja Lauri Mitronen. Ohjelmasta mainitaan mm.: ”Esittelijä ylitti aikaansa 10 minuutilla, mutta harvoin aikaa ylitetään niin mielenkiintoisella syyllä kuin eilen... Ohjelma päättyi poikakuoron suomenkieliseen lauluun ’Kiitä, sieluni, Herraa’. Pojat eivät laulaneet niin puhtaasti kuin vanhat munkit. Mutta heidän tahtonsa oli kiitettävä, ja kun tahto on, auttaa luostari toteuttamaan lopun.”

Ennen talvisodan alkua on mainittava enää vain pari tapahtumaa Valamosta. Vuonna 1935 tuli suuri 300 hengen ortodoksisten toivioretkeläisten joukko Viroota, joukossa 14 pappia. Itä-Suomen lehtimiehet vierailivat Valamossa v. 1939 ja samana vuonna mainitaan ministerivierailu. Maatalousministeri Koivisto vakuutti hallituksensa koettavan tehdä kaiken voitavansa, jotta taivaalla näkyvät ukkospilvet sivuuttaisivat maamme tuhoa tuottamatta. Näinhän ei käynyt ja juuri Valamo sai kohtalokkaasti kokea sodan seuraukset.

Valtiokin oli ennen sotia kiinnittänyt huomiota Valamoon kulttuurikohteena ja valtioneuvosto oli asettanut komitean Valamon matkailuolojen kehittämiseksi. Komitean puheenjohtajaksi nimitettiin Valtion Rautateiden pääjohtaja J. Gastrén ja jäsenenä oli mm. kunnallisneuvos J. Leppälä. Myös professori Paavo Virkkunen puhui lehdistössä Valamon merkityksestä koko Suomea silmälläpitäen. Käytyään v. 1934 Valamon luostarissa hän sanoi: ”Valamon luostarin

taloudelliset mahdollisuudet ovat niin suuret, että se kykenisi kohoamaan todelliseksi sivistystekijäksi sen vaikutuspiirissä elävän väestön keskuudessa. Jokainen asiantunteva ymmärtääkin, että välttämätön ehto luostarin tulevaisuudelle on se, että luostari asettuu entistä enemmän läheisempään yhteyteen sen kansan kanssa, joka kuuluu sen vaikutuspiiriin. Jos se kykenee tässä väestössä herättämään mieltymystä luostarikristillisyyteen, sillä voi olla tulevaisuutta senkin jälkeen, kun nykyiset vanhat munkit ovat poistuneet.”

Valamon luostarin oli helppo olla vieraanvarainen joka kesä noin 6 000 nousevalle pyhiinvaeltajien joukolle, josta osa sai luostarilta joko osittain tai kokonaan ilmaisen yöspidon, ja yli 20 000 nousevalle turistijoukolle (v. 1938 20 959). Miten loistavaksi olisikaan tulevaisuus muodostunut, ellei sota olisi kehitystä katkaissut. Toisaalta turismi luostarin kannalta katsoen oli kaksiteräinen miekka. Igumeni Hariton sanoi käydessään Valamossa v. 1943: ”Sota oli luostarille eduksi. Tämä saattaa tuntua oudolta, mutta sota palautti osittain hiljaisuuden, yksinäisen rauhan, jotka ovat luostarille ominaisia. Turistien hälisevä joukko on hävinnyt ja sen mukana halpahintainen markkinahumu ja alhainen uteliaisuus, jotka ovat turismin varjopuolia. Todella maailmasta lähteneet ja yksinäisyyttä etsivät luostariveljet viihtyisivät paremmin tässä ilmapiirissä kuin rauhanaikaisessa!”

Mutta luostari tarvitsee myös vieraita. Sen harjoittama lähetystyö suo sille tulevaisuuden mahdollisuuden. Nykyinen Uusi Valamo paketoituine peltoineen — vailla kaikkea sitä, mitä oli vanhassa Valamossa — kykeneekö se herättämään mieltymystä luostarikristillisyyteen niissä tuhansissa kävijöissä, jotka nykyisin kesäisin liikkuvat uuden Valamon vaatimattomilla tantereilla? Aika tulee sen näyttämään.

Igumeni Hariton, Vanhan Valamon viimeinen johtaja

K. Merikoski

(Kirjoitus sisältyy K. Merikosken kokoelmaan Muis-
telmia entisestä Laatokan Karjalasta)

Vuonna 1894, eräänä toukokuun loppupuolen lämpi-
mänä päivänä, kun kevään valta ilmeisesti oli voittanut
pitkän talven ja luonto kaikkialla oli herännyt, saapui
Pietarista Valamoon laiva tuoden mukanaan alkavan
kesäkauden ensimmäiset pyhiinvaeltajat. Raskas alus
lipui hitaasti tutun laiturin viereen, laivamies viskasi
kiinnitystouvin, käyntisilta laskettiin ja matkustajien
jono purkautui laiturille. Se alkoi nousta mäkeä ylös ja
hajaantui pian luostarin laajalle rakennusalueelle.

Muiden matkustajien joukossa oli laiturille astunut
keskikokoinen, maalaiselta näyttävä nuori mies, jolla
oli viisaat silmät ja avoin, luottamusta herättävä katse.
Hän erosi kanssamatkustajistaan siinä, ettei hänellä
ollut mukanaan minkäänlaista nyyttiä tai laatikkoa,
kuten kaikilla muilla. Ikäänkuin nuori mies olisi pitänyt
selvänä, ettei hän luostarinsaarelle noustuaan enää
mitään maallista omaisuutta tarvitse, vaan että hänellä
siitä lähtien on kaikki itsestään valmiina.

Hän kulki joukon mukana, astui pyhän portin läpi ja
suuntasi ensimmäiseksi kulkunsa kirkkoon, jossa
jumalanpalvelus paraikaa oli meneillä. Hän seurasi sitä
hartaana loppuun saakka ja poistui kirkosta vasta
viimeisten mukana.

Vastaantulevalta noviisilta hän kuuli, että luostarin
vieraat saivat kolmen päivän aikana ilmaiseksi ruoan
kirkon lähellä sijaitsevassa suuressa ruokasalissa.
Sinne nuori matkustaja suuntasikin heti askeleensa, sai
paikan pitkän pöydän ääressä ja nautti muiden
vieraiden kera tervetulleen aterian.

Koko päivän hän verkalleen samoili luostarin
pyhitetyllä alueella, ulotti retkensä ympäristöön,
tutustui eri rakennuksiin, jopa muutamiin noviiseihin-

kin. Hän tiedusteli luostarin oloja ja osasi ottaa selon
kaikista asioista, jotka häntä kiinnostivat. Illalla hän
päivän puuhasta väsyneenä suuntasi kulkunsa majata-
loon, sai makuusijan, heittäytyi uupuneena siihen,
rukoili iltarukouksensa ja nukahti rauhalliseen uneen.

Aamulla hän muisteli kaikkea sitä, minkä edellisenä
päivänä oli kuullut, rukoili samassa paikassa, missä
ennenkin, teki sitten päätöksensä, tiedusteli igumenin
asuntoa ja pyrki tämän puheille. Palveleva veli ilmoitti
hetken jälkeen, että igumeni odottaa häntä kahden
tunnin kuluttua.

Kun määräaika oli lähellä, saapui nuori vieras
uudelleen igumenin odotushuoneeseen. Lyhyen hetken
vielä varrottuaan hänet kutsuttiin sisään ja palvelevan
munkin ohjaamana nuori vieras johdettiin igumenin
pieneen, hienosti sisustettuun vastaanottohuoneeseen.

Igumeni Gabriel oli vanha, harmaapartainen ja
vuosien jo hiukan käyristämä hengenhän mies. Hän otti
kävijän vastaan seisaallaan, siunasi hänet ja ojensi
kätensä suudeltavaksi. Sitten hän istuutui kehoittaen
vierastaan tekemään samoin. Syrjästä katsoja olisi
helposti voinut saada sellaisen käsityksen, että
luostarin johtajalle oli saapunut arvovieras, jolle oli
osoitettava suurta huomaavaisuutta. Hetkisen kuluttua
igumeni virkkoi:

— Olet pyytänyt saada puhutella minua, poikani.

— Olen, isä igumeni.

— Mikä on asiasi?

— Haluaisin päästä luostariin, isä igumeni.

Igumenin vakaville kasvoille häivähti mielihyvän
ilme ja hän tutki katseellaan nuorta miestä, joka siinä
hiukan hämillään ja katse maahan luotuna istui.

— Ken olet, poikani, ja mistä tulet?

— Olen Harisanf Nikolajevits Dunajeff, talonpojan

poika Venäjältä Kostroman läänistä.

— Ovatko vanhempasi elossa?

— Ovat, isä.

— Hyväksyvätkö he aikomuksesi?

— Kyllä, isä.

— Oletko saanut opetusta missään koulussa?

— Olen läpikäynyt semsivon kansakoulun, isä.

— Naimisissa? Eli ollut?

Hymy levisi hetkiseksi nuorukaisen kasvoille.

— En, isä.

— Miksi haluat päästä luostariin?

— Olen lapsuudestani asti sitä ajatellut. Muutamia vuosia sitten matkustin ystäväni Ivan Simonovin kanssa Kronstattiin pyhän miehen Joan Kronstattilaisen luo saamaan häneltä siunauksen. Isä Joan siunasi meidät ja kehotti kumpaakin menemään Valamon luostariin.

Igumenin kysymyksiin vastaten nuori tulokas teki edelleen selkoa aikaisemmista vaiheistaan. Kansakoulukurssin hän oli suorittanut hyvällä menestyksellä ja saanut koulusta erotessaan kunniapalkinnon. Hänen setänsä, pietarilainen maalariliikkeen harjoittaja otti hänet luokseen ja niin nuori Dunajeff oli alkanut valmistua maalariksi. Hän oli pitänyt työstään, koettanut olla ahkera ja tunnollinen ja setä oli suosinut häntä kaikin tavoin.

— Olitko raitis, poikani? kysyi vanha igumeni.

— Olin. Koskaan en nauttinut väkijuomia enkä polttanut tupakkaa. Myöskään en käynyt missään huveissa.

— Kuinka vietit vapaa-aikasi, poikaseni?

— Luin hengellistä kirjallisuutta, erittäinkin pyhien miesten elämäkertoja.

Monta muutakin kysymystä igumeni pyrkijälle teki ja useat niistä koskettelivat omantunnon asioita. Keskustelun loputtua vanhus nyökäytti päätään suostumuksen merkiksi ja antoi palvelevan munkin hakea paikalle luostarin maatalouden johtajan. Tämä saapui igumenin luo harmaassa mekossaan, sai määräyksen ottaa uusi tulokas hoitoonsa ja antaa hänelle työtä.

Sitten igumeni uudelleen siunasi tulokkaan, joka lähti seuraamaan harmaata työveljeä maatalousrakenusta kohti. Hänelle määrättiin työ, johon oli saavuttava seuraavana aamuna. Jäljellä olevan päivän Dunajeff sai viettää asunnossaan sekä ottaa vastaan muut tarpeelliset asiaankuuluvat ohjeet ja määräykset.

Ahkerasti nuori kostromalainen siitä lähtien työskenteli luostarin muhevilla pelloilla. Kului päiviä, viikkoja, kuukausia, jopa vuosiakin. Joskus tapasi ahkeran työveljen polttava koti-ikävä, mutta siukkaasti hän aina sen voitti eikä pyrkinyt käymään synnyinseudullaan, vaikka sieltä saapui suruviestejäkin. Hän oli

kerta kaikkiaan irtautunut maailmasta ja sen hyöriästä.

Myöhemmin igumeni Gabriel asetti Dunajeffin maalaustöihin, joten tämä siis joutui ”omalle alallensa”. Jo munkkina ollessaan hän pääsi työnjohtajaksi luostarin maalariverstaaseen sekä keramiikkatehtaaseen. Kaikki saamansa tehtävät nuori munkki suoritti huolellisesti ja isä igumenin mielen mukaan.

Kolme vuotta työveljenä oltuaan Dunajeff ilmoitti päätöksensä jäädä luostariin olevan lopullisen. Hän otti päälleen mustan kaavun ja vihittiin novisiiksi 25 vuoden vanhana. Dunajeffin novisi aika kesti kahdeksan vuotta. 32-vuotiaana hänet juhlallisesti vihittiin munkiksi ja 38-vuotiaana, v. 1910, pappismunkiksi saaden silloin nimen Hariton. Huomattava on, että hänet vihittiin pappismunkiksi verraten nuorena ja ilman, että hän omasi huomattavampia jumaluusopillisia opintoja.

Näihin aikoihin alettiin luostarissa yhä enemmän kiinnittää huomiota isä Haritoniin, ja vastuunalainen toimi toisensa jälkeen joutui hänen hoidettavakseen. Ensimmäinen tärkeimmistä oli luostarin taloudenhoitajan virka, johon hänet verraten nuorena valittiin. Maalaustyöt olivat jo aikoja sitten jääneet syrjään vaativampien velvollisuuksien tieltä.

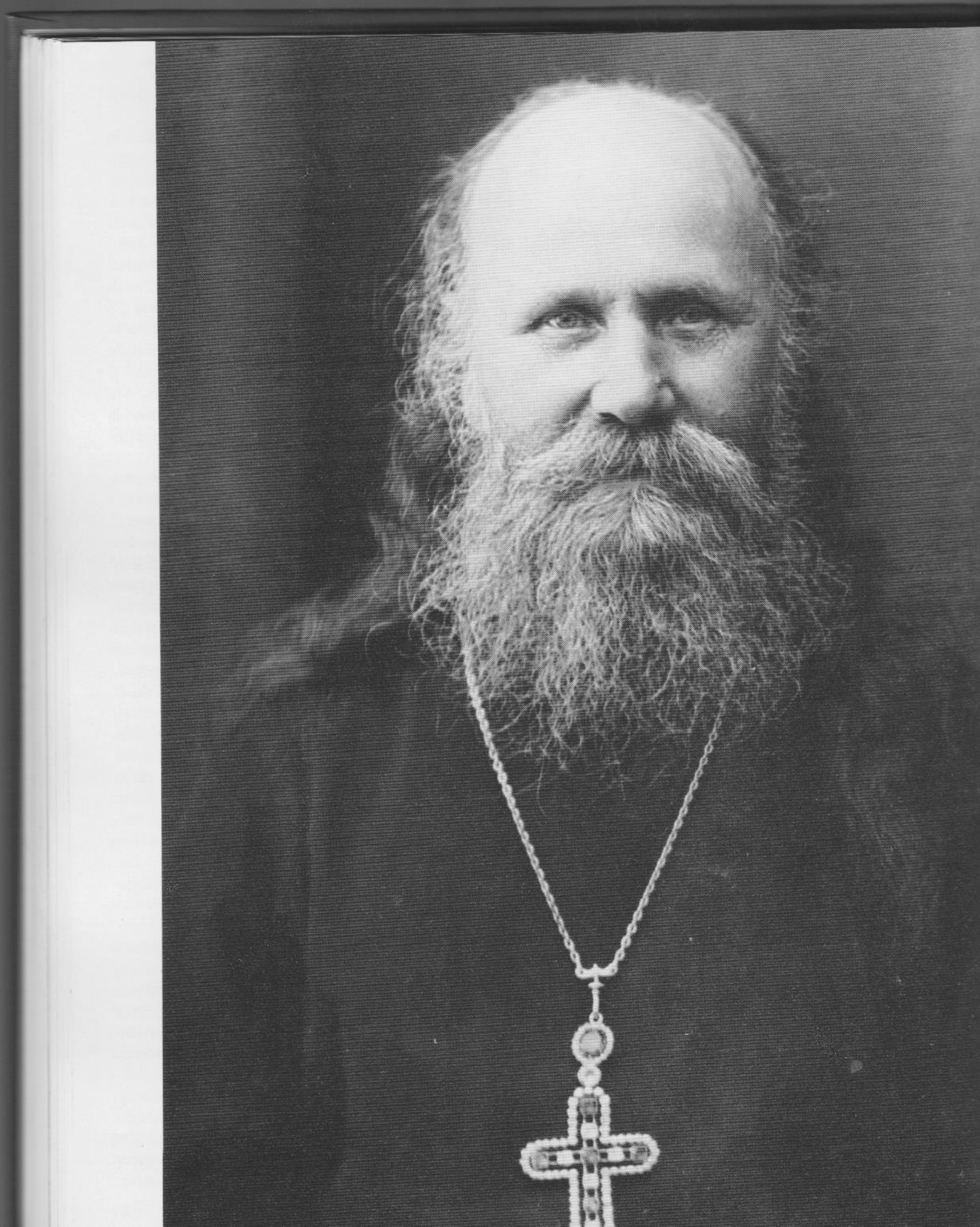
— Isä Hariton on tulevaisuuden mies, kuultiin usein sanottavan veljistön keskuudessa. — Hän menee vielä pitkälle ja kuka tietää, vaikka hän igumenina kuolisi.

Tehtävät seurasivat vuosien kuluessa toisiaan: Luostarin johtokunnan jäsen, luostarin varajohtaja kirkkokunnan kaikkien luostareiden valvoja, kirkolliskokouksen jäsen kolmessa eri kokouksessa, munkkineuvoston jäsen jne. Ja lopuksi tapahtui se, mitä monet jo kauan olivat ennustaneet: Isä Hariton valittiin Valamon luostarin johtajaksi 61-vuotiaana v. 1933. Sitä ennen, v. 1921, oli hänet otettu Suomen alamaiseksi.

Kuinka oli mahdollista, että hiljaiselta ja vaatimattomalta tuntuvalla Haritonille kerääntyi niin moninaisia tehtäviä?

Hänellä oli terävä arvostelukyky, taito erottaa asiasta kaikki epäoleellinen ja nähdä kirkkaasti ja selvästi kysymyksen ydin. Haritonin esitystapa oli asiallista, selväpiirteistä ja vakuuttavaa. Hän ei houkuttellut ketään kannattajakseen, vaan koetti saada muut vakuuttuneiksi niiden mielipiteiden paremmuudesta, joita hän esitti. Hariton kiivastui harvoin. Tavallisesti hänen esityksensä rajoittui tosiasioiden esittämiseen.

Nämä ominaisuudet takasivat igumeni Haritonille arvonannon kaikkien niiden keskuudessa, joiden kanssa hän joutui tekemisiin. Yleinen arvostelu vanhan Valamon viimeisestä igumenista oli luostarin ulkopuo-

lelläkin se, että hän oli ”asiallinen herra”.

Hariton sai osakseen lukuisia kunnianosoituksia: kultaristin, arkkipiispa Serafimin siunauksikirjan, paimensauvan, Platonin ritarikunnan 2. luokan komentajamerkin, Pyhän Karitsan ritarikunnan 2. luokan komentajamerkin sekä 3. luokan Vapaudenristin kansalaisansioista. Mutta kaikkia näitä arvokkaampi oli tietoisuus siitä, että maamme kreikkalaiskatolinen kirkkokunta kokonaisuudessaan antoi hänelle jakamattoman arvonnannon.

Igumeni Haritonilla oli kirjallisiakin ansioita. Hänen laaja teoksensa, joka kosketti rukouselämää, oli asiantuntijoiden lausuntojen mukaan arvokas. Myöskin hän julkaisi ajanlaskuriitaisuuksia koskettelevan teoksen. Erityisesti ensiksi mainittua kirjoittaessaan Hariton joutui syvällisesti tutkimaan jumaluusopillisia teoksia ja mietiskelemään iäisyysasioita. Se uskonnollisen näkemyksen laajentuminen ja syventyminen, jonka hän täten saavutti, ilmeni selvästi hänen saarnoissaan sekä puheissaan.

Haritonin raskaaksi tehtäväksi tuli luostariveljistön johtaminen pois vanhasta kunniakkaasta Valamosta talvisodan jälkeen 1940 ja uuden olinpaikan löytäminen laitokselle. Sellainen löytyikin Heinävedeltä, johon ”Uusi Valamo” syntyi. Igumeni-vainaja ennätti jo kiintyä kaikesta sydämestään luostarin uuteen kotiin.

Edellä on koetettu lyhyesti tuoda esille muutamia piirteitä vanhan Valamon viimeisestä johtajasta. Lyhyessä kirjoituksessa ei voi tyhjentävästi käsitellä igumeni Haritonin rikasta elämäntyötä. Eikä se vielä tällä hetkellä muutenkaan ole ajankohtainen. Monet igumeni Haritonin ja hänen työnsä koskevat arvioinnit on jätettävä siksi, kunnes riittävän pitkä aika on kulunut antaen asioille ja tapahtumille kylliksi laajan taustan.

Syyskuun lopulla 1947 Hariton antoi vihkiä itsensä ”suureen skeemaan”, joka luostarissa on hengellisen kilvoittelun korkein aste. Siihen vihkiytyneet viettävät ankaraa erakkoelämää ja käyttävät erityistä pukua. He ovat melkein täydellisesti luopuneet maailmasta.

Mutta lyhyeksi jäi isä Haritonin skeemaigumenina olo. Vaikea sairaus, jota jo pitkiä aikoja oli hoidettu Kuopion lääninsairaalassa, paheni yhä ja selvänä voitiin pitää, että työteliäs elämä lähenteli loppuaan. 27 päivänä lokakuuta 1947 sairastunut ummisti silmänsä viimeiseen uneen.

”Hautasimme vanhan kunnioitetun johtajamme Papinniemen humisevien koivujen varjoon”, kirjoitti luostarin varajohtaja edesmenneen esimiehen viimeisestä matkasta. ”Ollos iäti muistettu Sinä autuuteen kutsuttu ja siunattu veljemme, isä Hariton!”

Luostarin viimeiset päivät

Arkkipiispa Paavali

Kesän 1939 matkailukausi oli ollut tavallista vilkkaampi. Erikoisen runsaasti oli ollut pyhiinvaeltajia Eestistä, pappien ja maallikoiden johtamina ryhminä. Eestiläisten ortodoksien erikoisesti suosimana pyhiinvaelluksen kohteena oli ollut Konevitsan skiitta kalalampeineen ja erakkomajoineen ja siellä keskellä luonnonrauhaa jo 17 vuotta yksinäisyydessä kilvoitelleine Nikolai-erakkoineen. Nyt syksyn tullen luostari oli hiljentynyt. Syksyn harmautta lisäsivät Euroopan ylle kasaantuneet myrskypilvet, ja tiedot alkaneista sotatoimista eivät voineet olla kokonaan heittämättä varjoaan myöskään luostariin, rauhan tyyssijaan. Aavistus luostarillekin kohtalokkaiksi muodostuvista tapahtumista oli ilmassa. Luostarielämä tarjosi kuitenkin suojan myös ennenai-kaista hermojännitystä vastaan: Jumalan tahto ja sallimus oli tapahtuva.

Eräänä merkinä elämän muuttumisesta oli luostarin ruokavarojen luettelointi ja säännöstely. Varsinkin sokeri- ja teevarastot olivat luostarissa suuret vastaten aina vuoden tarvetta. Yleisen säännöstelyn alkaessa sokeria tuli puolitoista kiloa henkeä kohti kuukaudessa, mutta luostarin väelle tämä merkitsi päinvastoin annoksien kasvua, sillä siihen asti sokeria oli kuulunut munkin kuukausiannokseen vain 800 grammaa.

Luostarin asevelvollisuusiässä olevat puolimunkit ja noviisit saivat kutsun ylimääräisiin kertausharjoituksiin. Odotimme pappismunkki Pietarin kanssa vuo-roamme. Kutsu tulikin lokakuun 12. päivänä ollessamme juuri veljestön mukana aterialla. Viitta vaihtui asepukuun, mutta kukaan ei tiennyt, oliko luovuttava myös munkin parrasta ja tukasta. Vastaavanlaista tilannettahan ei oltu ennen koettu. Parta ja pitkät hiukset eivät kuitenkaan tuntuneet sopivan sotilaspu-kuun, joten itse päätimme luopua niistä. Mutta mihin

tehtävään sijoittaa kaksi sotilaaksi muuttanutta pappis-munkkia? Siitä tuli pulma Valamon lohkon komenta-jalle, majuri Z:lle. Mikäpä sen sopivampaa kuin että toinen pantiin muonamestariksi ja toinen "rättimikoksi". Saimme kuitenkin asua omassa luostarin keljassamme ja osallistua vapaana aikana luostarin jumalanpalveluksiin. Kohta kuitenkin tuli päämajasta kummallekin määräys sotilaspastorin tehtäviin. Länsi-suomalaiselle majurillemme, jolle ortodoksisuus ja karjalainen väestö olivat täysin tuntemattomia, tuo määräys oli käsittämätön. Kuinka kreikkalaiskatolinen saattoi toimia sotilaspappina Suomen armeijassa, vieläpä luostarin asukas! Eikö päinvastoin koko luostari vilissyt vakoilijoita. Olihan hän suorittanut munkkien kammioissa kotietsinnän ja löytänyt pappis-munkki Arkadilta radion ja puutarhamunkin liiteristä pyssyn sekä tallirakennuksesta toisen. Siinä igumeni Hariton, jonka oli pitänyt etukäteen kirjallisesti ilmoittaa, montako radiota luostarissa oli, oli pantu tiukalle, miksi hän ei ollut ilmoittanut luostarissa olleen toisenkin radion ja mitä munkit aseilla tekivät. Lieneekö uskonut, ettei igumeni ollut tietänyt mitään mainitun munkin luvatta hankkimasta radiosta ja että toisella vanhanaikaisella pyssyllä oli joskus peloteltu lintuja puutarhassa ja toista tarvittiin karjan teurastukseen. Tuolle ajalle oli muuten kuvaavaa, että kohta Sortavalassa kerrottiin luostarissa olleen salaisen radioaseman kirkon alttarissa ja että luostarin igumeni oli nähty vietävän vangittuna Sortavalaan. Myöhemmin sotatoimien kiristyessä mainittu majuri siirrettiin muuante ja Valamon ennestään hyvin tunteneen ja rehdin sotilaan majuri Korvenheimon tultua hänen paikalleen aina vallinnut molemminpuolinen luottamus ja asiallisuus palautui sotilasjohdon ja luostarin välille.

Myös kaksi luterilaista sotilaspastoria toimi Valamon lohkolla. Sotilaspastori Matti Tuovinen järjesti Ehtoollisen jaon luterilaisille miehille Jerusalemin skiitan kirkkoon. Se oli ensimmäinen kerta, kun valamolaisessa kirkossa kaikui luterilainen virsi. Ortodoksisilla sotilaspapeilla oli suhteellisen suuri seurakunta, varsinkin Mantsissa, jota puolustaneet joukot olivat suurelta osalta oman saaren ortodoksia miehiä. Kiertelin alussa Valamon säaristossa sijainneissa pienissä yksiköissä pitämässä hartaushetkiä niin ortodokseille kuin luterilaisillekin. Matkaa tehtiin pienillä sotilasaluksilla syysmyrskyisellä Laatokalla. Kärsin meritaudista, joten tavallisesti seisoin yksin kannella, jonne pärskyivät laineet jäätyivät mantteliini. Toinen pappismunkki, sotilaspastori Pauli Jouhki, joutui heti alkuun Mantsin saarelle.

Kohta sodan alettua ryhdyttiin evakuoimaan Valamossa ollutta siviiliväestöä. Joulukuun 12. päivänä evakuoitiin luostarin poikakodin pojat ja noviisit, jotka saivat sijoituspaikakseen Vanhan Sysmän koulun Outokummusta. Sitten joulukuun 20. päivänä evakuoitiin luostarin veljestöstä kaikki sairaat sekä ne, jotka eivät olleet Suomen kansalaisia. Olin luostarin rannassa lähteviä laivaan saattamassa. Mieleeni jäi, miten täysin sokea vanhus, erakko Pioni Johannes Kastajan skiitasta, lohdutteli parhaansa mukaan muita, näkeviä, muistuttaen, miten Israelin kansakin oli joutunut jättämään maansa ja Jumala oli huolehtinut siitä. Pappismunkki Savvan johdolla evakuoitujen matka suuntautui kohti Sisä-Suomea Kannonkoskelle.

Myös kaikkein arvokkain kirkollinen esineistö, kuten pyhittäjien sarkofagi ja hopeiset alttaripöydät ja kalleimmat ikonit evakuoitiin samoihin aikoihin. Muistan, miten jumalanpalveluksen kestäessä kuului esineiden purkamisesta ja pakkaamisesta aiheutunut työaseiden kalske. Tuntui rukouksen aikana kuin omasta itsestäni olisi siinä jotain särjettyä ja jotain tuntui häviävän ainiaaksi, erityisesti oma osallistumiseni luostarin paratiisilliseen elämään.

Joulukuun viimeisinä päivinä vielä avoveden aikana siirryin Mantsin saarelle, jossa työni oli samanlaista kiertämistä eri yksiköissä. Eräänä iltana tammikuun puolella hiihdin iltahämärissä Lunkulan saareen, jonne oli n. 2 kilometrin matka. Osa tuosta saaresta oli jo vihollisen hallussa, joten ei ollut varaa erehtyä suunnasta. Päästyäni perille toimitin iltahartauden lopen uupuneille miehille, jotka eivät saaneet edes telttakaminoitaan käyttää. Yövyin savusaunassa ”esikunnan” muiden miesten kanssa. Illalla vallinnut täydellinen hiljaisuus oli ollut tyyntä myrskyn edellä, sillä aamuvarhaisella alkoi vihollisen hyökkäys, jota tuki melkoinen tykistökeskitys. Siinä sain tulikasteen

Keskellä rovasti Filin sekä pappismunkit Pietari vasemmalla ja Paavali oikealla.

minäkin, ja iltamyöhällä palatessani Mantsin saarelle saatoin tuoda viestin siitä, että hyökkäys oli torjuttu, vieläpä ilman varsinaisia miehistötappioita.

Millainen oli luostariin jääneen veljestön elämä sodan kestäessä? Sen osana oli kokea lukuisat luostariin kohdistetut ilmahyökkäykset. Pääkirkon tapulista sen toiseksi suurin, ns. sunnuntaikello toimi hälytyksen antajana. Varsinaista pommisuojaajaa ei ollut, vaan kellon äänen kuulussa veljet riensivät turvaan kirkkoon. Sen paksut seinät tarjosivat kyllä sirpalesuojan, mutta Jumalan varjellessa ei tarvinnut kokea, miten olisi käynyt, jos osuma olisi tullut itse kirkkoon. Oli veljestön joukossa niitäkin, jotka eivät juosseet kirkkoon hälytyksen aikana. Eräs heistä oli pappismunkki Pamva, jonka kelja oli samassa käytävässä kuin omani. Hän ei poistunut keljastaan hälytyksen sattuessa siitäkään yksinkertaisesta syystä, että erittäin huonokuuloisena hän ei aina kuullut kellon ääntä. Niinpä kerran pommin pudotessa luostarin pihalle n. 50 metrin päähän rakennuksesta hän heräsi vasta silloin, kun särkyneistä ikkunoista sisälle tunkeutunut pakkanen hänet herätti. Hänen kohdallaan sain olla seuraavan tapauksen todistajana: Sinä päivänä veljestö oli juuri palannut ruokailemasta keljoihinsa ja käynyt päivälevolle, kun hälytyskellon kumahtelu alkoi jälleen kerran kuulua. Astuessani huoneestani tuli jostakin syystä mieleeni naapurini, isä Pamva. Sain jyskytellä voimieni takaa, ennen kuin hänen valkohapsinen päänsä näyttäytyi ovesa. ”Hälytys!” sanoin. ”Hyvä on”, vastasi isä Pamva ryhtyen vetämään huopikkaita jalkaansa. Ja niin juoksimme ulos koneiden äänen kuulussa jo voimakkaana päämme päällä. Kaikessa kiireessä en huomannut ihmetellä sitä, että tällä kertaa isä Pamva todella läksi mukaan sen sijaan, että olisi kuten tavallisesti vain viitannut kädellä ja jäänyt huoneeseensa. Kun sillä kertaa pommitus oli ohi, isä Pamva tuli luokseni ja sanoi minua syleillen: ”Kiitos,

sinä pelastit henkeni, sillä kun palasin huoneeseeni, näin, että tiiliseinä oli sortunut juuri vuoteeni päälle!" Sitten sain kuulla, miksi hän oli tällä kertaa noudattanut kehotustani. Igumeni Pavlin, jonka huoneenpalvelijana isä Pamva oli ollut, oli näet ilmestynyt hänelle unessa ja sanonut, että häntä tultaisiin hakemaan. Kun tuo viesti oli tullut toisesta maailmasta, niin isä Pamva oli ymmärtänyt sen tarkoittavan hänen kuolemaansa. Mutta sitten minä tulinkin häntä noutamaan ja hän unen vaikutuksesta läksi mukaan. Näin oikeastaan igumeni Pavlin toisesta maailmasta oli pelastanut hänen henkensä. Eräät muutkin munkit olivat pommitusten aikana saaneet kokea erikoista varjelusta.

Edellä kerrottu isä Pamvan tapaus sattui jo niihin aikoihin, jolloin pommit tapasivat itse luostarin rakennuksia. Sodan alkaessa joulukuun aikana oli näet harva se päivä hälytyksiä, mutta luostariin kuului vain etäälle pudotettujen pommien räjähtelyä. Sen sijaan tammikuun 6. päivästä alkaen jo varsinainen luostaria-luekin tuli pommitusten kohteeksi. Erikoisen mieliinpainuviksi jäivät tammikuun 24. ja 25. päivien pommitukset. Erään Valamon munkin päiväkirja kertoo niistä seuraavasti:

"Lauantain vigilian toimittaa luostarin johtaja useiden pappismunkkien avustaessa. Kuoron laulaessa 'Autuas on se mies' kuuluu jälleen moottorien voimakasta surinaa, ja konekiväärit alkavat laulaa. Tuntuu kuin kaikki helvetin voimat olisivat kokoontuneet päämme yläpuolelle. Kuuluu voimakkaita räjähdyksiä, pommit putoavat rakennuksiin... Papisto siirtyy kirkon perälle ja aloittaa litanian. Sillä välin pommien räjähtelyt käyvät yhä voimakkaammiksi. Kenties kuluu vain tuokio, ja me kaikki ehkä hautaannumme sortuvan temppelimme raunioihin pyhittäjä-isiemme sarkofagin ääreen. Mutta tietoisuus siitä, että tämä kohtalo tapaa meidät rukouksellisessa mielialassa, Jumalan temppelissä, tekee sydämemme rauhalliseksi, ja me antaudumme täydellisesti Jumalan tahtoon..."

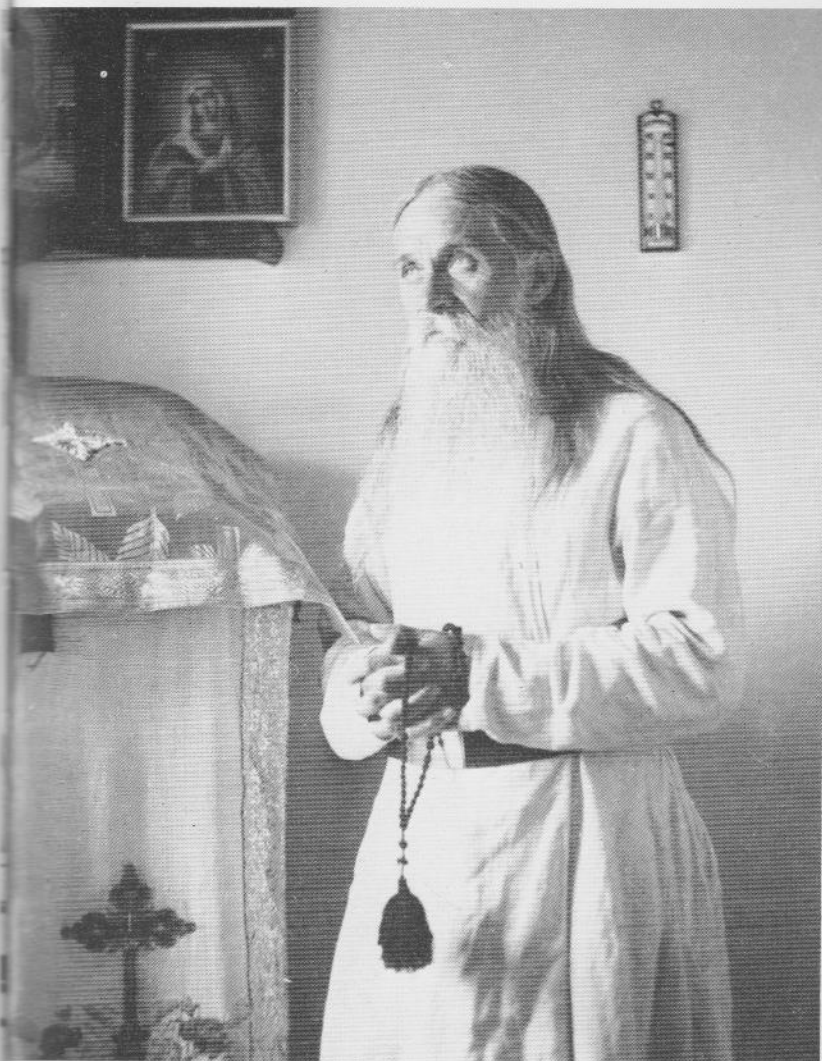
"Vigilia päättyy. Ilmahyökkäykset taukoavat. Toimme eräiden rakennusten vaurioituneen, mutta ihmisuhreja ei ole, koska kaikki olivat kirkossa. Seuraavana aamuna on anivarhain liturgiapalvelus, joka tuskin ennättää päättyä, kun edellisen illan elämykset alkavat jälleen. Illalla kuu menee pilveen ja luulemme sen suovan meille öisen rauhan. Mutta ei, puolenyön aikaan on jälleen hälytys. Taas olemme kirkossa ja taas helvetin linnut leijailevat sen yllä vaanien saalistaan. Niiden uhriksi joutuu tällä kertaa tallirakennus. Ihmisuhreja ei nytäkään ole; vain erään hevosen räjähtävä pommi repii kappaleiksi. Samanlaisesti lautatarha syttyy tuleen, ja liekit kohoavat

kirkontornin korkeudelle..."

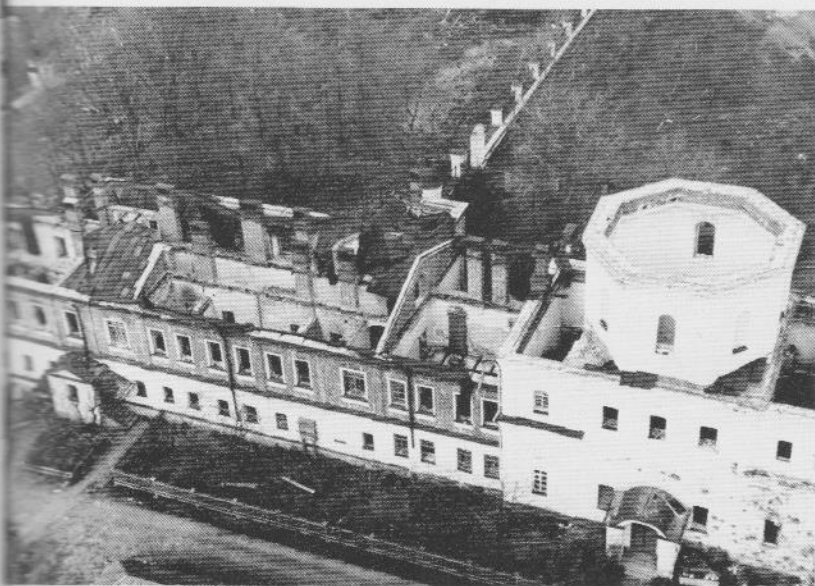
"Tammikuun 29. päivänä veljesaterian aikana isä igumeni kääntyy puoleemme puhuen näin: 'Pyhät isät ja veljet! Nämä hetket, jolloin me odotamme ilmasta käsin hyökkäyksiä ollen aina hengenvaarassa, on annettu meille ylhäältä. Käsittäkäämme oikein myös niiden merkitys. Odottamaton öinen hyökkäys, joka tahtoo hävittää meidän maallisen elämämme, kuvaa meille kaikille odottamatonta Herramme ja Vapahtajamme toista tulemistä, jolloin Hän tulee tuomitsemaan eläviä ja kuolleita, valveilla olevia ja nukkuvia. Jos sielumme on todella lujan uskon, rakkauden ja toivon kautta kihlautunut Herralle, niin ei se säikähdä ajallista loppua, vaan nöyrästi astuu vastaanottamaan Vapahtajansa. Jokainen maalliseen elämäämme kohdistuva hengenvaara on itse Herran kolkutusta meidän sydämemme ovelle... Älkää ottako hälytystä liian konkreettiselta kannalta. Hälytyksen ääni ei tahdo pelastaa vain ruumiimme, vaan myös sielumme..."

"Tällöin sattuu jälleen hälytys, ja ruokasali tyhjenee. Hetken perästä vaara on ohi, ja me kokoontumme jälleen ruokasaliin. Isä igumeni jatkaa: 'Kristitty ei pakene, kristitty kääntyy Jumalan puoleen kätkeytyen Jumalan Hengen asuinsijoihin... Näiden pelottavien kuukausien aikana väsymyksen, pelon ja hengen lamaannuksen hetkinä jokainen kiirehtiköön maallisen elämämme viimeiseen turvapaikkaan — temppeliin. Siinä olemme yhtä, siinä on meidän voimamme, siinä meidän puhdistuksemme ja lohdutuksemme..."

Suurinta hävitystä itse luostarirakennuksissa aiheuttivat ne pommitukset, jotka olivat helmikuun 2. ja 4. päivinä. Silloin luostaria kohtasi todellinen pommisaade. Viimeksi mainitusta päivästä tuli säännöllisen luostaritoiminnan viimeinen päivä. Kun se ehti iltaan ja pommitusten aallot olivat ohi, luostari oli yhtenä tulimerenä. Päärakennuksista sairaalasiipi oli tulossa, ja siitä tuli levisi nopeasti kohti kirkkopuku- ja esinevarastoa sekä kirjastoa. Sammutustoimia ei voinut ajatella, sillä vesipumppurakennus oli jo aikaisemmin tuhoutunut palossa. Arvoesineiden pelastamiseksi olivat nopeat toimenpiteet tarpeen. Juoksujalkaa nuoremmat munkit ehtivät pelastaa etenevän tulen tieltä kirkkopuvuston, ehtoolliskalustot ym. kalleudet kantaen kaiken kirkkoon, jossa muu osa veljestöä oli hävityksen kauhistuksen järkyttämänä. Luostarin arvokkaan, 29.000 nidosta käsittävän kirjaston kohtalo oli vaakalaudalla. Sen pelastamiseen ei ollut voimia eikä aikaa, sillä tuli roihusi jo sen yläpuolella toisessa kerroksessa sijainneessa ja juuri ja juuri tyhjennetyksi saadussa mainittujen kirkkokalleuksien huoneistossa. Kuinka kirjaston oli käyvä! Joku oli tietävinään, että

Pappismunkki Pamva.

Pommituksessa tuhoutunut sairaala ja sairaalan kirkko.

igumeni Damaskin olisi kaukonäköisesti erikoistoi-
menpitein suojannut alakerran kirjastohuoneiston palon
kestäväksi. Ei auttanut muu kuin jännityksellä odottaa,
pitikö tuo tieto paikkansa. Ja se piti. Kirjasto säilyi,
vaikka sen yläpuolella ollut huoneisto paloi. Toinenkin
jännitysmomentti koettiin. Palava yläkerta liittyi näet
holvimaisella käytävälisäkkeellä Pääkirkkoon. Suun-
niteltiin jo tuon käytävän räjäyttämistä. Mitään ei
kuitenkaan ehditty tehdä, mutta kaikkien suureksi
huojennukseksi tuli ei jatkanut matkaansa holviin eikä
siis uhannut välittömästi kirkkoa. Pommituksen aikana
sattui jokunen palopommi myös kirkkoon, mutta tulen
syttyminen saatiin ehkäistyksi. Luostarin pihoihin ja
rakennuksiin putoilevien pommien lukumäärää ei
kukaan liene laskenut, mutta tälläkin kertaa kirkon
paksut kiviseinät suojasivat veljestöä välittömältä
sirpalevaaralta. Vain muutaman metrin päähän kirkon
pääovesta sisäpihalle putosi ilmeisesti kirkon tuhoami-
seksi tarkoitettu ehkä koko pommituksen suurin
pommi. Sen maaliinsa osuminen olisi aiheuttanut
veljestölle kohtalokkaita seurauksia.

Yötä myöten saatiin päivän tapahtumista järkyt-
tyneet vanhukset kuljetetuksi kuorma-autoilla Lahden-
pohjaan, josta heidänkin matkansa päämääräksi tuli
Kannonkoski. Luostarinsa jättäville Valamo tarjosi nyt
järkyttävän näyn: Laatokan helmi, jota oli totuttu
ihailemaan myös kaukaa mereltä, jäi jälkeen savuavana
ja aika-ajoin korkealle liekehtivänä tulipisteenä.

Veljestön lähdettyä meitä jäi luostariin viisi miestä:
molemmat sotilaspapit, Sergij-laivan kapteeni, Laato-
kan karhuksi sanottu munkki Irakli, pappismunkki
Simforian sekä maallikko, insinööri Vladimir Kudrjavt-
sev. Tehtäväksemme tuli toimittaa luostarin kalleudet
pommituksen ja palon jäljiltä parempaan talteen. Kirkkopu-
vuston ja kaluston kokonaisuudessaan sekä
osittain kirjaston siirsimme pääkirkon alla olleisiin
mataliin ja paikoin vain ryömien läpikuljettaviin
holveihin. Kaikki esineet oli ahdettava sinne sivualtta-
rissa olleen vain miehenmentävän lattialuukun kautta.
Tuota samaa lämmittämätöntä kellaritilaa ulkona
vallitsevasta pakkasesta huolimatta käytimme sitten
myös makuupaikkanamme, sillä siellä sai nukkua
kuulematta luostarin yläpuolella öisin edelleenkin
kiertävien koneiden ääntä. Siinä olisi ollut meille
valmis hauta, jos pommi olisi osunut kohdallemme
kirkkoon.

Koitti maaliskuun 13. päivä ja — ihmeelliseltä
tuntuva kokemus: rintamilta yhtämittäisenä kuulunut
jyminä lakkasi ja sijaan tuli täydellinen hiljaisuus.
Rauha oli koittanut, mutta Valamo oli jätettävä.
Luostarin evakuoimiseen jäi aikaa vain muutama
päivä. Eversti Järvisen käskystä evakuoitiin ensin

luostarin kalleimmat taideteokset ja lähetettiin Rautalammin kotiseutumuseoon. Muut kalleudet, kirkkopuvusto ja ehtoolliskalustot, olivat em. hankalasti tyhjennettävässä säilössä kirkon alla. Kapteeni Loikka-
sen myötävaikutuksella oli käytettävissämme auto- ja pioneerikomppanian miehiä, jotka ketjuna istuen nostivat yläilmoille kirkon alta sinne viedyt esineet. Laatokan jäätietä kulkivat armeijan kuorma-autot vieden Lahdenpohjaan sotilaskaluston jälkeen myös luostarin omaisuutta. Ei ollut aikaa huolelliseen pakkaamiseen. Kirvestä säälimättömästi käyttäen päästettiin ikonit kehyksistä ja samankokoiset naulattiin yhteen kuvapuolet vastakkain. Kirjastosta suurin osa saatiin mukaan sullomalla kirjoja perunasäkkeihin, joita onneksi oli runsaasti luostarin varastossa. Alakirkon ikonit saatiin kokonaisuudessaan mukaan ja Yläkirkosta osittain, samoin pienempiä kirkonkelloja ja muuta irtainta omaisuutta. Arkkipiispan kehotuksesta käytiin noutamassa reliikit lähes kaikkien skiittojen kirkkoista ja samalla lähempänä sijainneista myös jonkinverran ikoneja ja kirkonkelloja. Luostarista näin

evakuoitu omaisuus lastattiin Lahdenpohjassa junavainuihin ja koottiin aikanaan Suolahteen odottamaan luostarin uuden sijoituspaikan löytymistä.

Kun evakuoinnille suodun ajan päätyttyä maaliskuun 18. päivän aamuna viimeisinä luostarin veljestön jäseninä poistuimme luostarista, se oli vanhan Valamon viimeinen päivä. Sen merkiksi luostarin 16-tonninen pääkello löi 12 kertaa. Tosin myöhemmin jatkosodan kestäessä Valamossa oli myös pieni joukko luostariveljiä, mutta se ei merkinnyt luostarin uudestisyntymistä: kello ei enää kumahdellut, sillä siitä oli välillä räjäyttämällä lohkaistu osa.

Luostari ei kuitenkaan kuollut kokonaan. Vanhan Valamon perinteet jatkuvat Uudessa Valamossa ja juuri tätä kirjoittaessani on tiedossa, että Ortodoksisten Nuorten Liitto, kirkkokunnan nuoret, ovat tehneet aloitteen varsinaisen kirkon rakentamisesta Uuteen Valamoon sen nuortuvalle veljestölle ja samalla vuosittain tuhansiin nousevalle luostarissakäviäjien joukolle. Valamon lähes tuhatvuotinen historia jatkuu.

Luostari vuonna 1942.

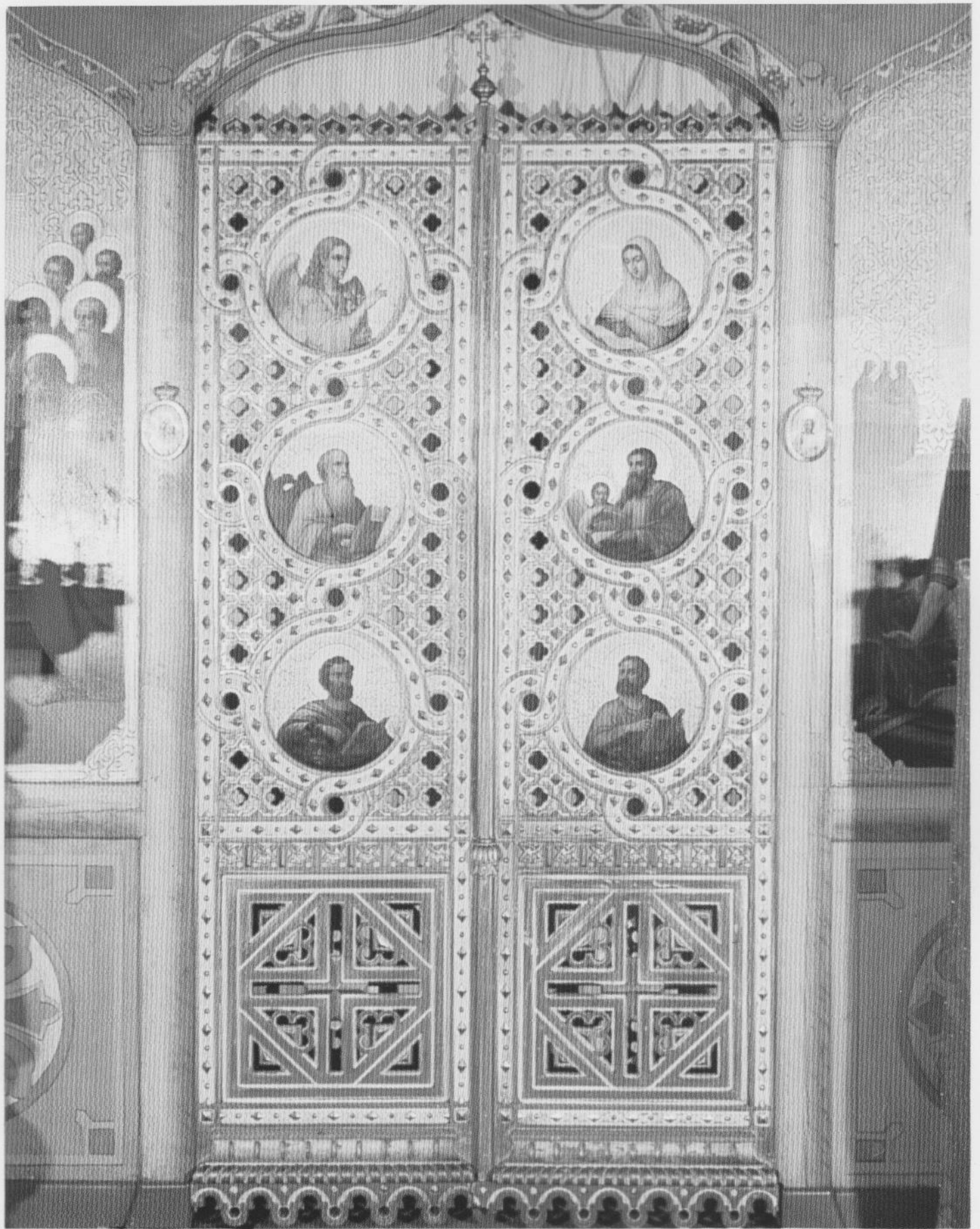

Valamolaisen Jumaläidin kuva. Tämä suurikokoinen ikoni oli ennen luostarin Alakirkossa (sivu 63). Sen on maalannut pappismunkki Alipi. Kuvan alaosaan on lasin alle upotettu palanen Neitsyt Marian viittaa, jonka igumeni Gabriel oli saanut lahjaksi Kreikasta.

Pyhittäjäisät Sergei ja Herman, keskellä 1700-luvun Valamo ja yläosassa Kristuksen kirkastuminen. Öljymaalauk 1700-luvulta.

Pääluostarin Alakirkon sivualttarin ovi. Nykyisin Heinäveden Luostarikirkon kuninkaanovenä. Kuninkaan- eli pyhä ovi on ikonostaasiin kuuluva alttarille johtava pääovi, jota papisto käyttää jumalanpalveluksen aikana.

I. I. Šiškin: Valamon saaristo.

Šiškin kuuluu aikakautensa etevimpiin venäläisiin taiteilijoihin. Hänet tunnetaan ennen muuta mestarillisena metsän kuvaajana. Valamon saaristoa maalatessaan hän osoittautuu myös eteväksi avaran merimaiseman elävöittäjäksi. Šiškinin tiedetään käyneen Valamossa useita kertoja ja näiden matkojen tuloksena syntyneitä maalauksia on monissa Neuvostoliiton taidemuseoissa.

Pääkirkko kuvattuna juuri ennen talvisotaa.

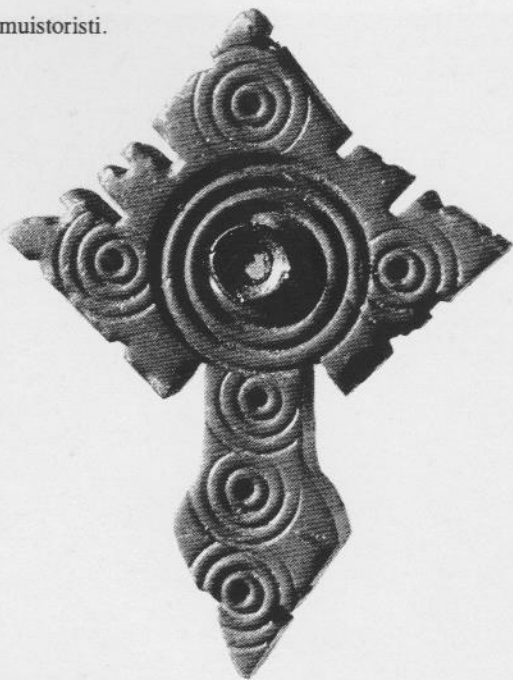

Valamolaisia unikkoja.

Yläkirkon kupoleja.

Valamon muistoristi.

Luostarin Pyhä portti sekä Apostolien Pietarin ja Paavalin kirkko. Toisessa kerroksessa kirkon vasemmalla puolella luostarin kunniavieraiden asunto, ns. keisarillinen huoneisto.

Näkymä kellotapulista Luostarinlahdelle.

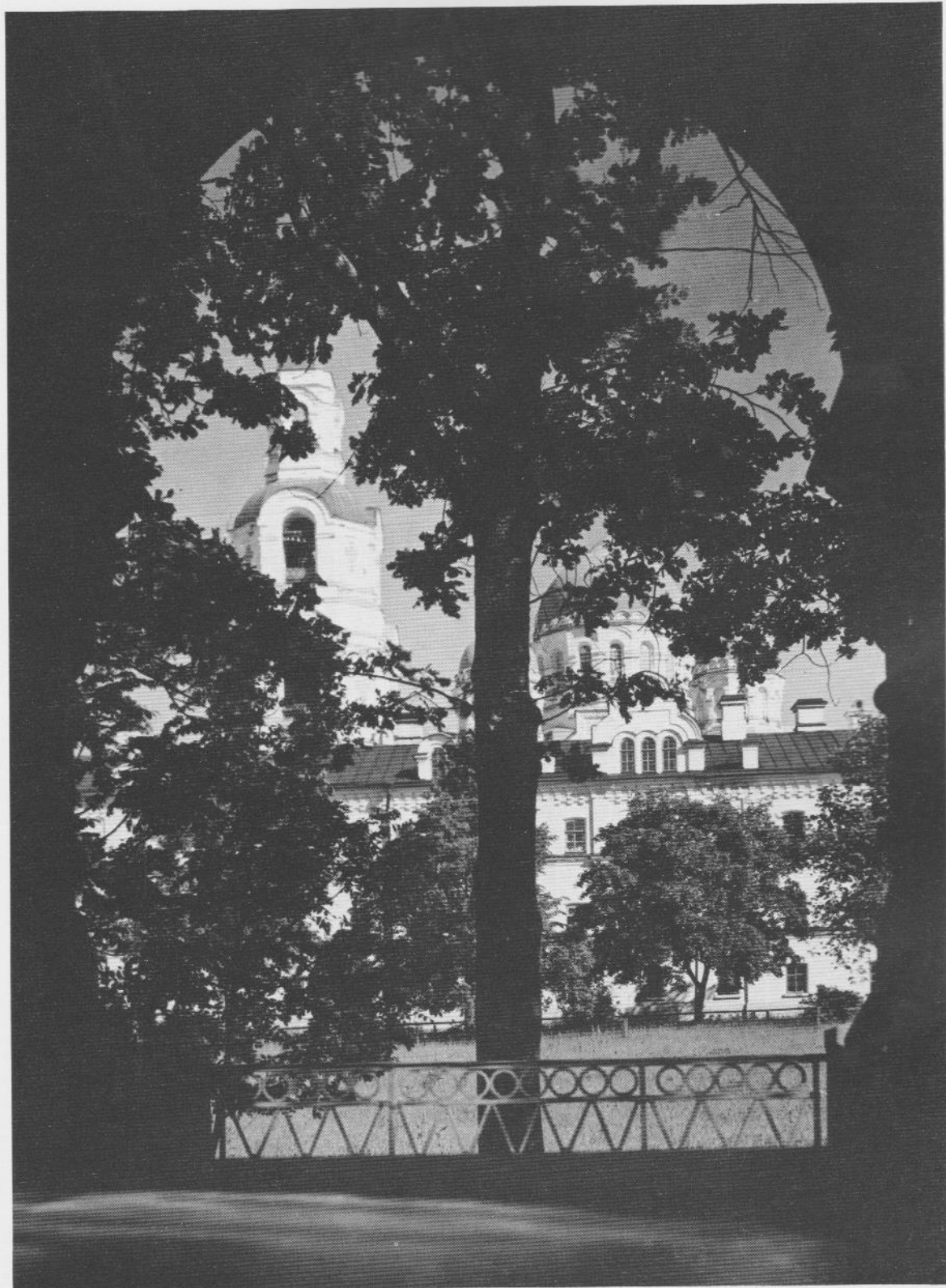
Yleiskuva pääluostarin alueesta vuodelta 1931. Etualan kaksikerroksinen valkea rakennus on entinen suomalaisten pyhiinvaeltajien hotelli, myöhemmin patteriston esikunta. Luostarin oikealla puolella hotelli ja esikuntajoukkueen kasarmi.

Luostarin Pääkirkko.
Etualan matala
rakennus on
Ruokalan kirkko.

Näkymä keisari Aleksanteri I:n kappelista Pääkirkolle.

Munkkeja luostarin p
ja menossa ruokalaan

Luostarin johtajan asunto.

Pappismunkkeja matkalla
jumalanpalvelukseen. Taustalla igumenin
asunto.

Pääkirkon
sisäänkäynti.

Näkymä Pääkirkon portaalta Pietarin ja
Paavalin kirkolle päin.

Luostarin sisäpiha. Vasemmalla Pietarin ja Paavalin kirkon torni.
Oikealla luostarin museo.

Keisarillisen huoneiston
ruokasali.

Luostarin Pyhä portti sisäpihan puolelta
nähtynä. Kaariovi portin oikealla puolella
johti keisarilliseen huoneistoon.

Alakirkossa ollut pyhittäjä
Sergein ja Hermanin ken-
säilytetään nykyisin Orto-
kirkkomuseossa Kuopiossa.

Alakirkon sivualttari, py-
hästä Neitsyt Marian ilmestyk-
sestä muistolle. Tässä tempe-
lissä toimitettiin
varhaisjumalanpalveluk-
sia värikuvana sivulla 91.

Yläkirkon vuonna 1938 uusitut kattomaalaukset.

Yläkirkon ikonostaasi.

Jeesus 12-vuotiaana temppelissä.
Maalaus Yläkirkosta.

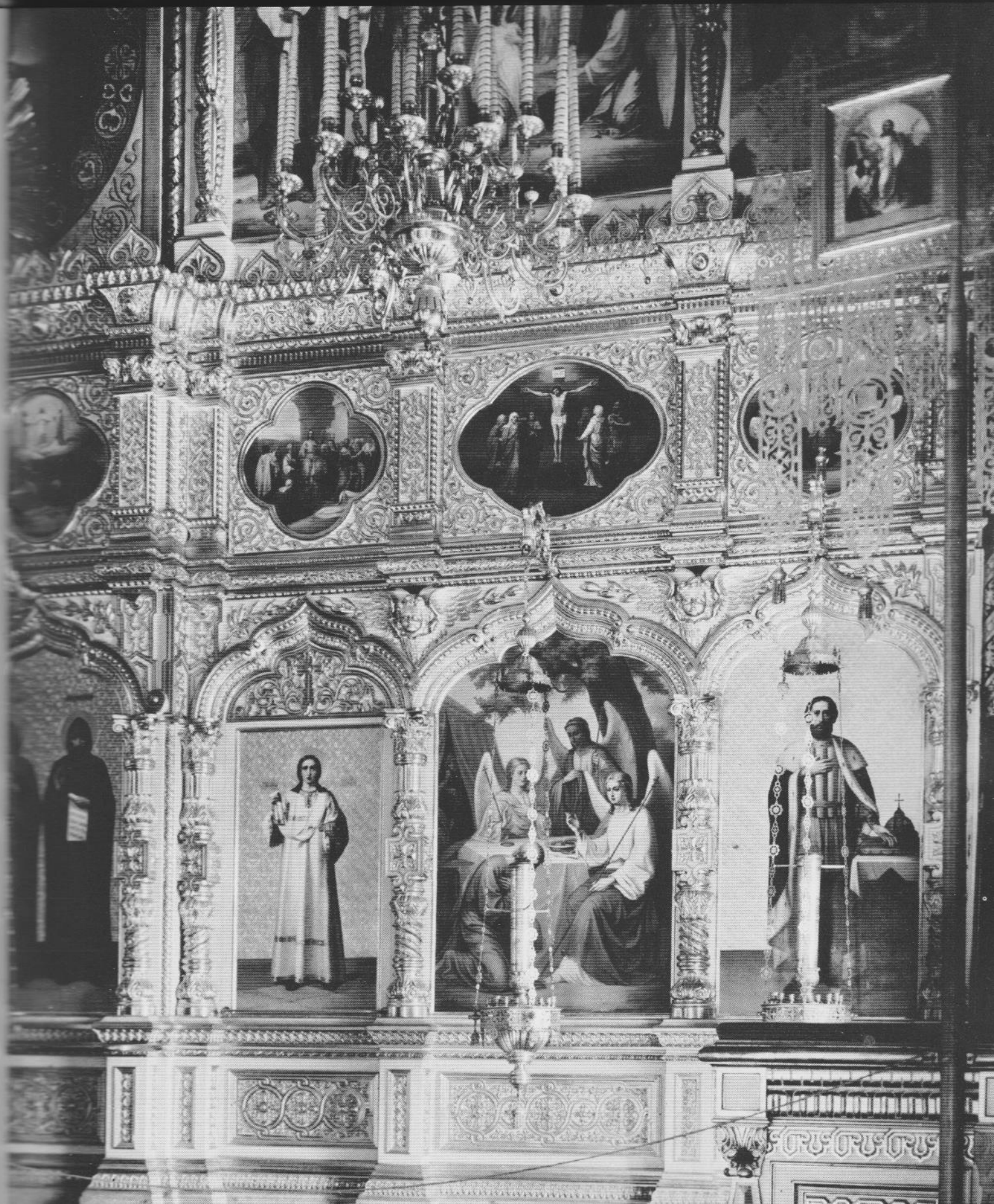

Yläkirkon alttariosan katossa oleva maalaus.

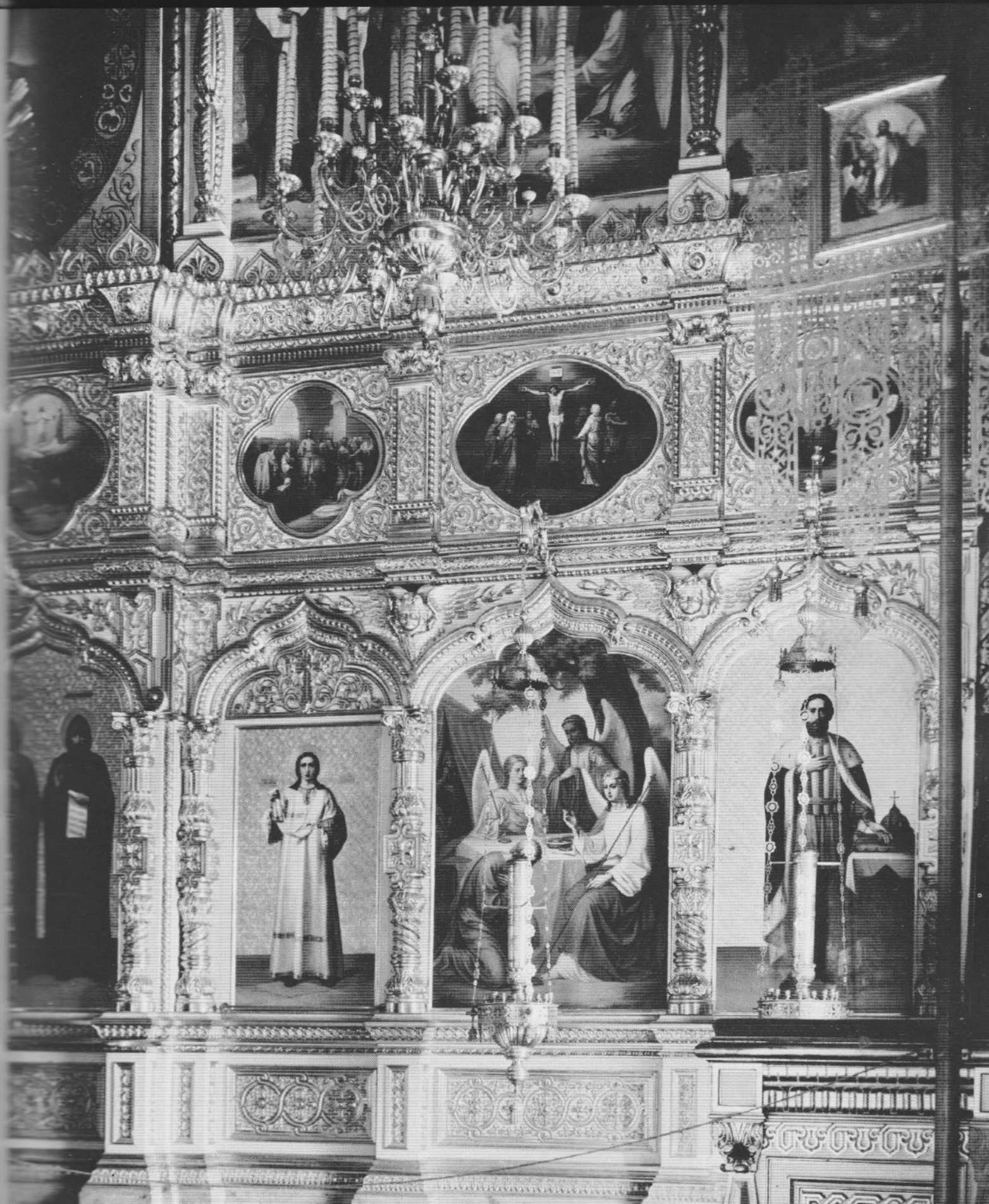

Igumeni Gabrielin maalaama
kasanilaisen Jumaläidin kuva.
Arkussa palanen Jumalan Äidin
vaippaa.

...
din

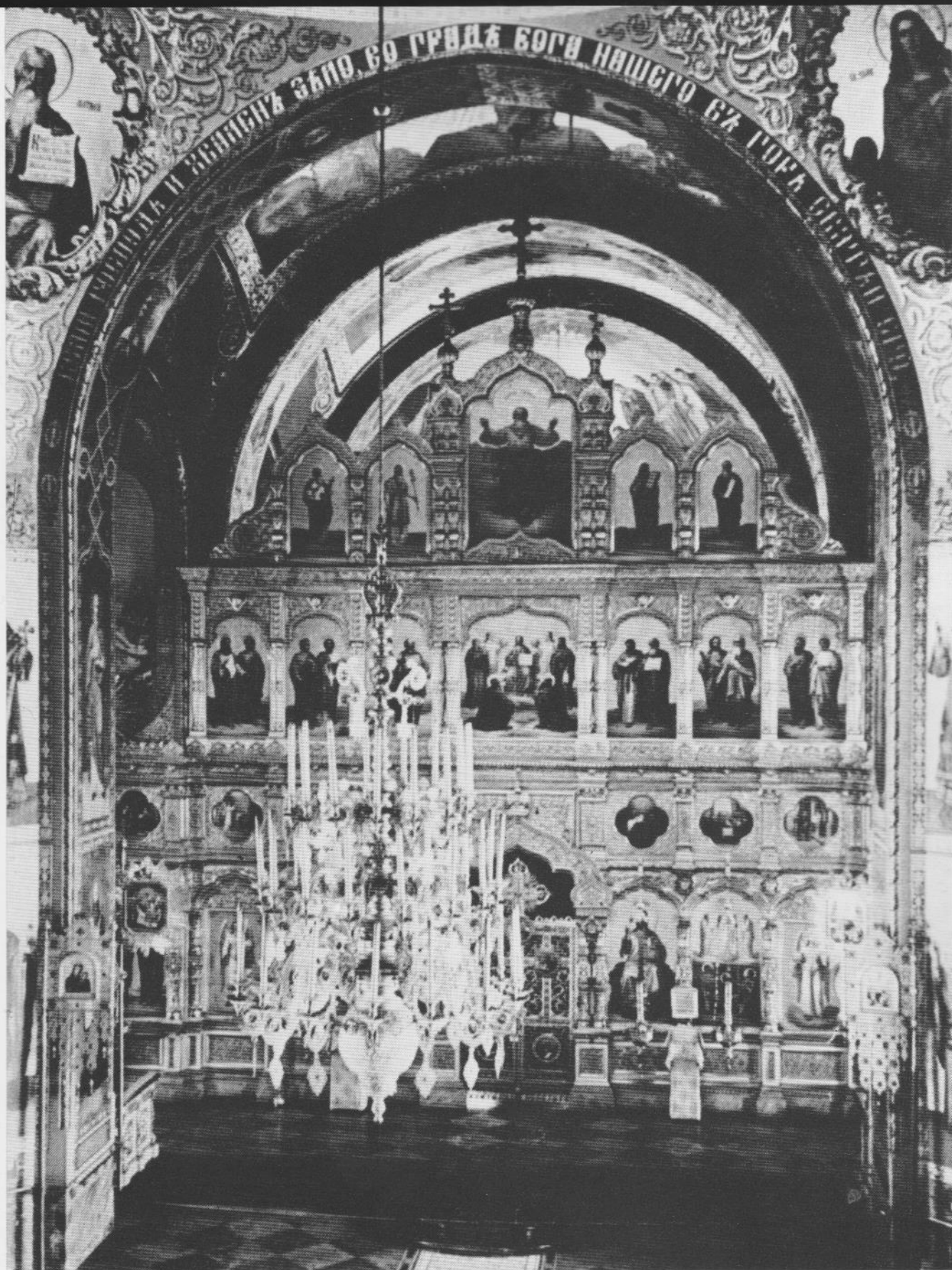

l.
din

Alkurukoukset liturgian edellä.

Yläkirkon ikonostaasi.

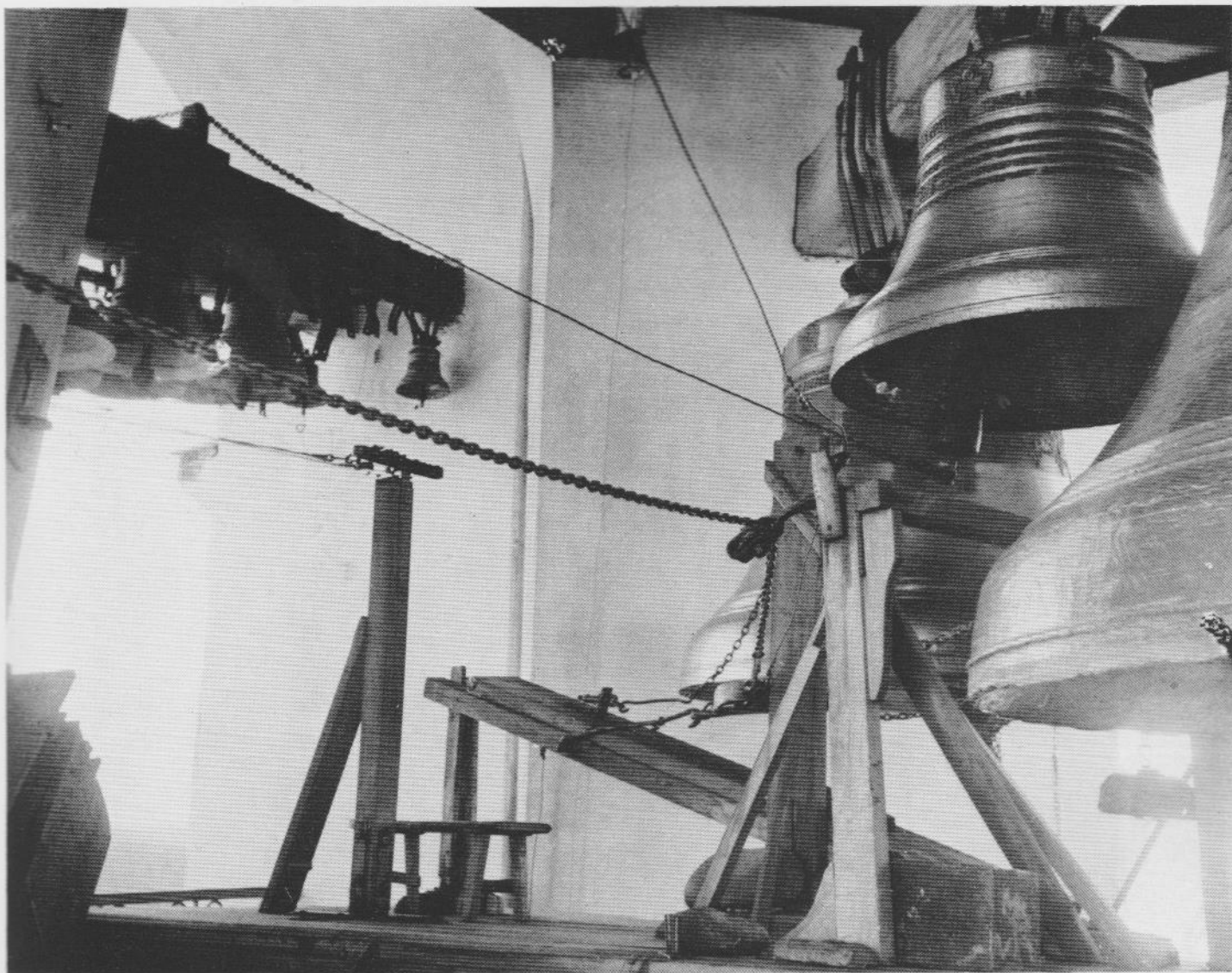
Eri aikakausien ristisaattoja apostolien Pietarin ja Paavalin päivänä.

Jumalanpalvelus on päättynyt.
Ensimmäisenä kulkeessa igumeni
Hariton.

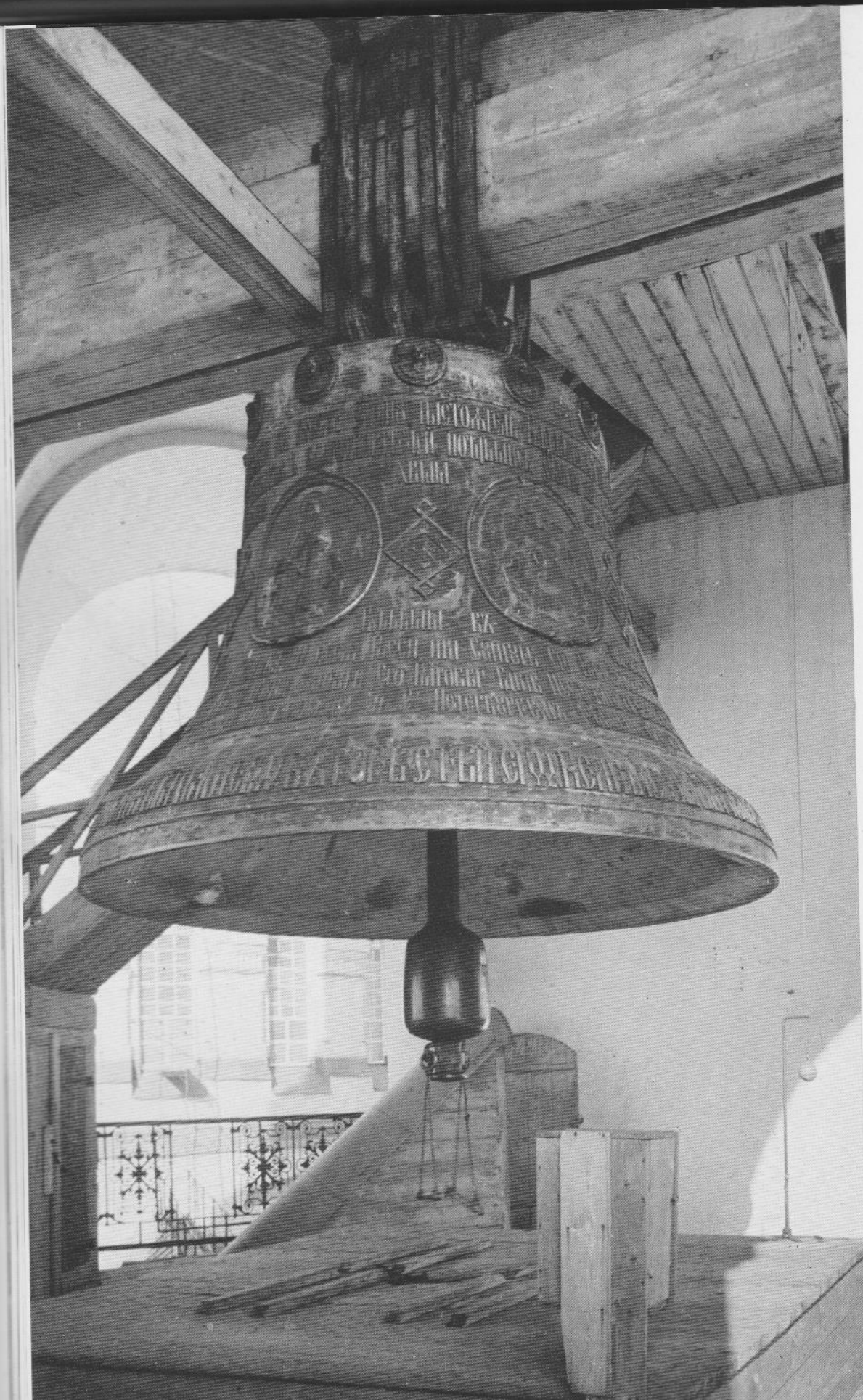

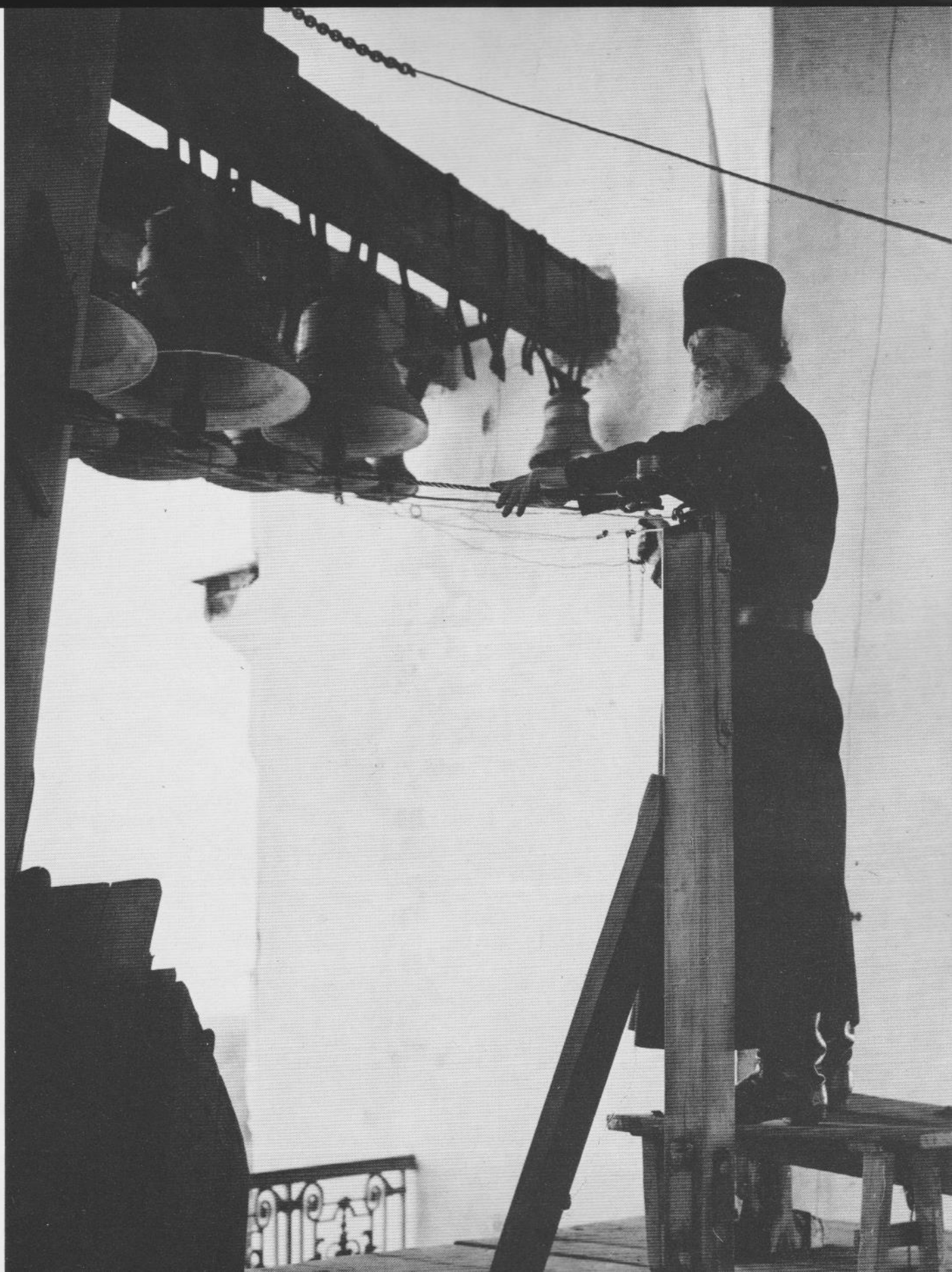
Pääkirkon kelloja. Tällä tasanteella oli kaikkiaan 18 kelloa. Oikeanpuolisena on Valamossa valettu 500 puudan Sunnuntaikello, siitä vasemmalle merkinantokello ja Polyeleos-kello. Äärimmäisenä vasemmalla yhteissoitossa käytettyjä pikkukelloja.

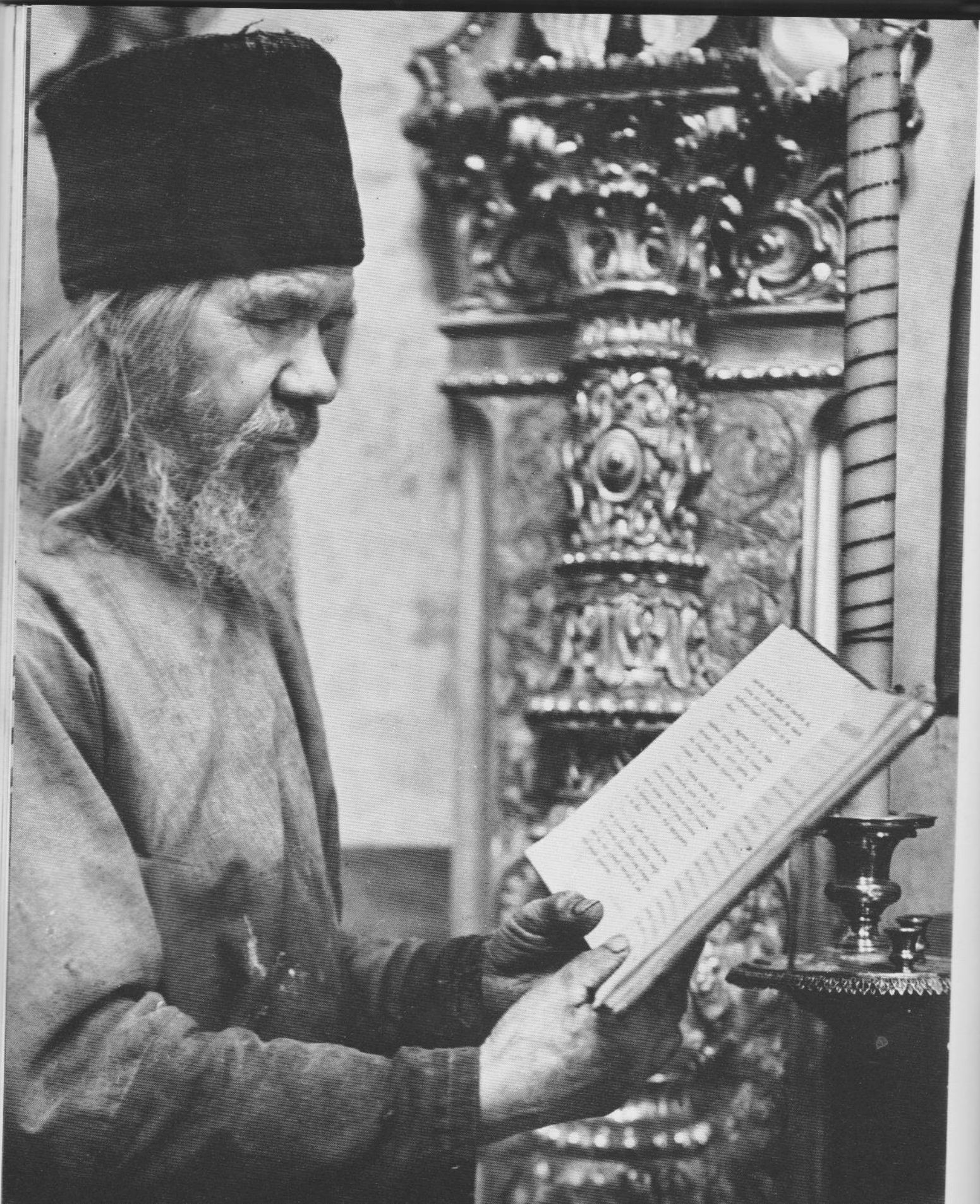
Mahtavan pääportin yläpuolella sisäkaaressa lukee: "Siunattu olkoon hän, joka tulee Herran nimeen" sekä ulkokaaressa: "Minä menen Sinun huoneeseesi, kumarran pyhään temppeliisi päin."

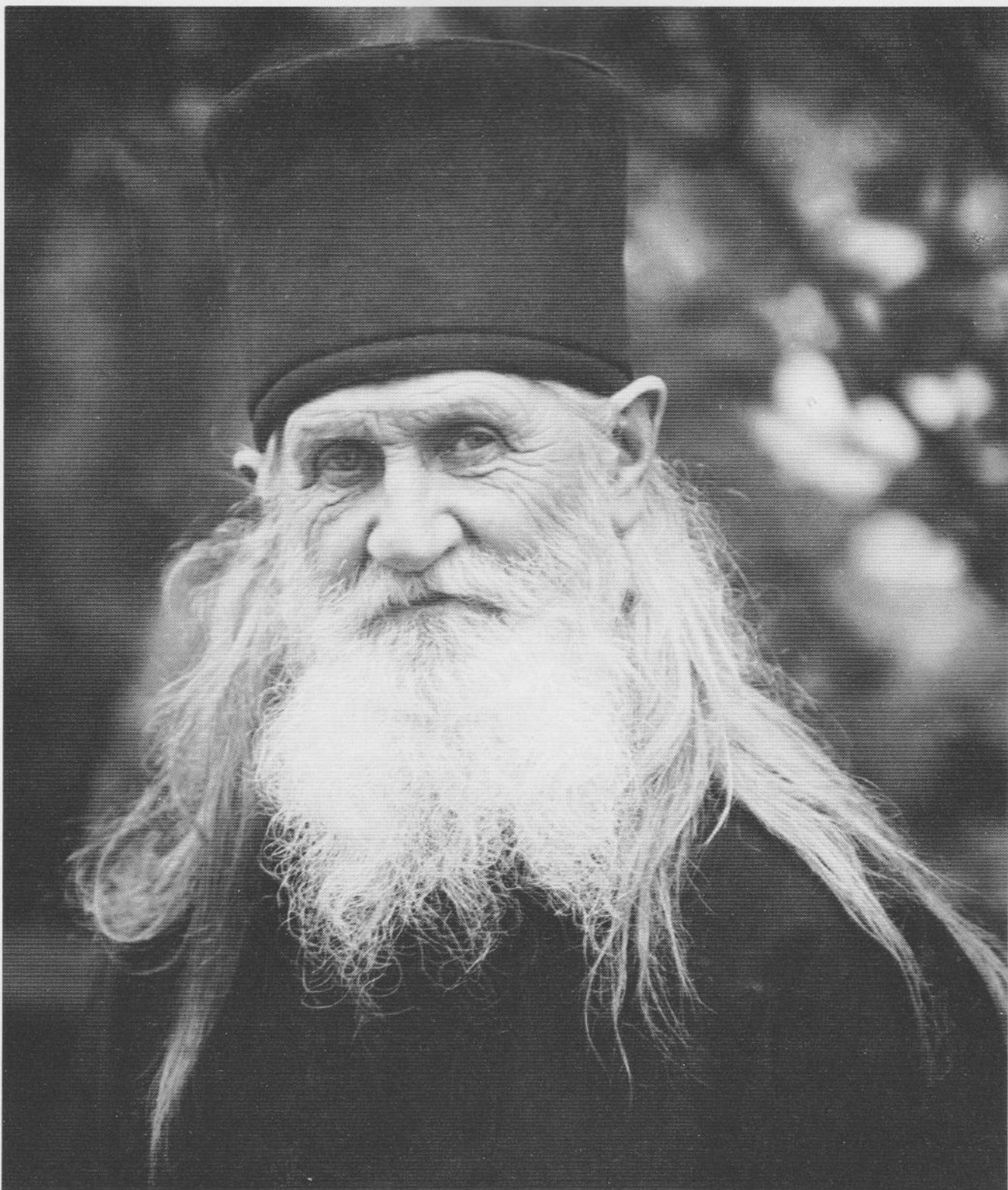

Luostarin suurin kello painoi 1000 puutaa, 16.38 kiloa. Kelloa soittaessa kaksi soittajaa heilutti kieltä. Taustalla köyden varassa riippuva kuula osoitti ylemmässä kerroksessa tapahtuvan soiton tahdin. Tyynellä säällä suuren kellon ääni kantoi koko pohjoisen Laatokan saariston alueelle.

Kellonsoittaja munkki Isaak. Hän toimi kellojen soittajana Valamossa yli vuoden ajan. Arkipäivisin kelloja soitettiin yhteissoittona kolme- ja juhlapäivinä kuusi taikka seitsemän kertaa.

Munkkivanhus.

Munkki syventyneenä
rukoustehtäviin.

1700-luvulta peräisin oleva Herran Äidin syntymän ikoni.

Valamon luostarin perustajat, pyhittäjäisät Sergei ja Herman. Heidät kuvataan yleensä siten, että pääluostari näkyy taustalla. Tämä ikoni kertoo myöskin sen, että luostari oli pyhitetty Kristuksen kirkastumisen muistolle.

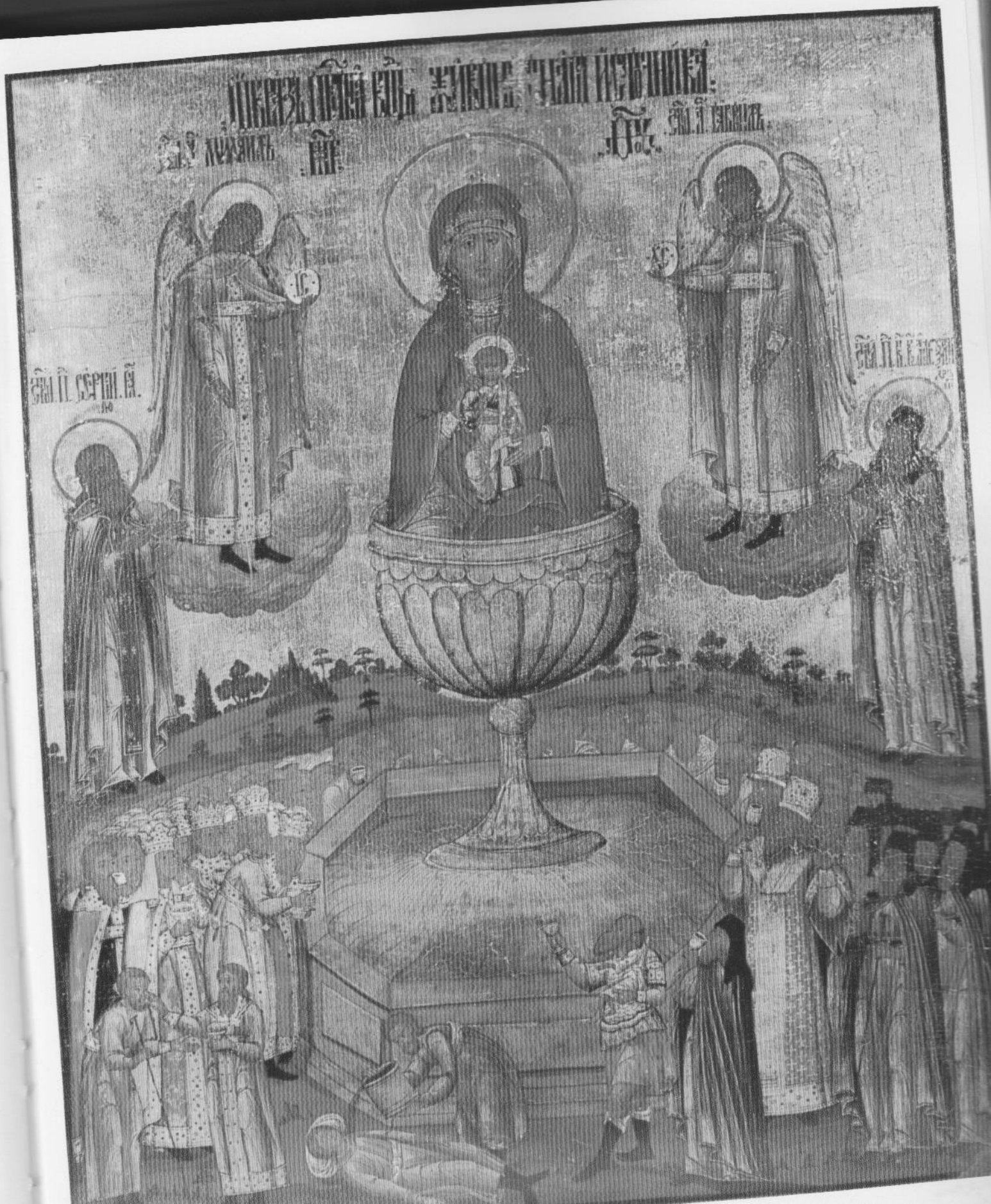
Jumaläiti,
"Elävöittävä
lähde", ikoni
1700-luvulta.

Kristus Pantokrator 1700-luvulta. Jumaläidin kuvan ohella kuuluu Kristuksen ikoni sekä munkin keljan että ortodoksisen kodin arvostetuimpiin pyhiin kuviin.

Valamon vanhimpia ikoneja, Neitsyt Marian ilmestys, 1600-luvulta.

Pyhä Nikolaos, 1600-luvulta. Tämä ikoni oli tuotu Valamon museoon Jaakkiman Tervun hävitetystä tšasounasta. Pyhä Nikolaos, jota Karjalassa nimitettiin Miikkulaksi, oli erityisesti merenkävijöiden suojelija.

Kasanin Jumaläidin kuva. Tämä 1600-luvun alun ikoni kulkeutui luostariveljien mukana pakomatkalle Staraja Ladogaan. Se palautettiin luostarille vuonna 1858. Näin ikonilla on varsin suuri muistoarvo.

Deisis-ikoni on suurikokoisimpia Valamosta pelastettuja ikoneja.

Pyhät Aleksei, Pietari ja Joona. Vaippa kullattua hopeaa. Ikoni on ollut Smolenskin skiiitassa.

Tihvinän Jumalanäiti. Vaippa hopeoitua ja kullattua kuparia sekä helmillä koristettua samettia.

Deisis-ikonin osa Kristus Pantokrator. Vaippa kullattua hopeaa. Smolenskin skiiitasta peräisin oleva ikoni on vuodelta 1781.

"Palava pensas", tyyliltään erikoinen ja luostarissa aikoinaan suuresti arvostettu Jumaläidin ikoni. Kauniisti taottu kullattu hopeavaippa on vuodelta 1788.

Pyhimys Makari
Zhetysaylainen vuodelta 1748.
Makari oli perustanut Venäjälle
kolme luostaria. Ikonissa hänet
on kuvattu Volgan rannalla
luostareittensa ympäröimänä.

Pyhittäjäisien Sergein ja Hermanin
kenotafin pääty.

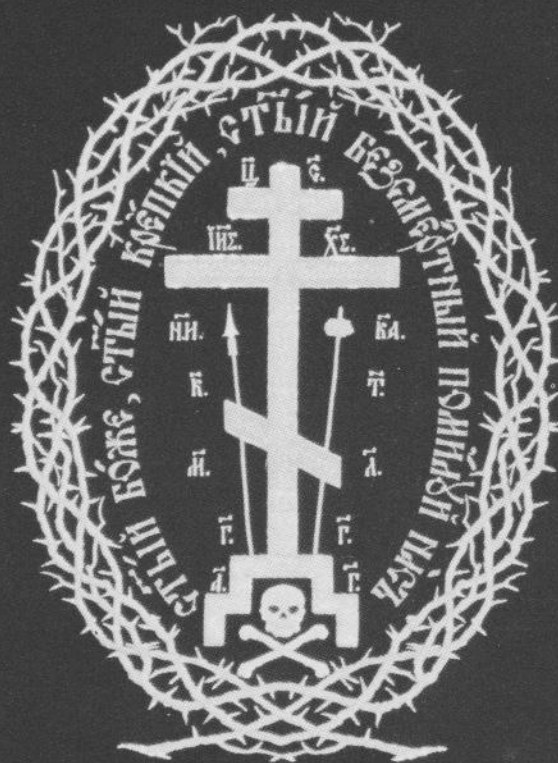
Sergein ja Hermanin kenotafin peiteverho, punaista samettia ja kultabrokadia. Peite on valmistettu Lihatsovin tehtaassa vuonna 1845 ja sen on luostarille lahjoittanut pietarilainen kauppias Nestorov.

Yksityiskohta 15-osaista matkaikonostaasista. Tyyliltään klassisen kaunis Deisis-ikonostaasi on 1600-luvulta ja niin pieni — 46×135 cm — sekä kokoon taitettava, että sitä on pystytty kuljettamaan matkoilla mukana.

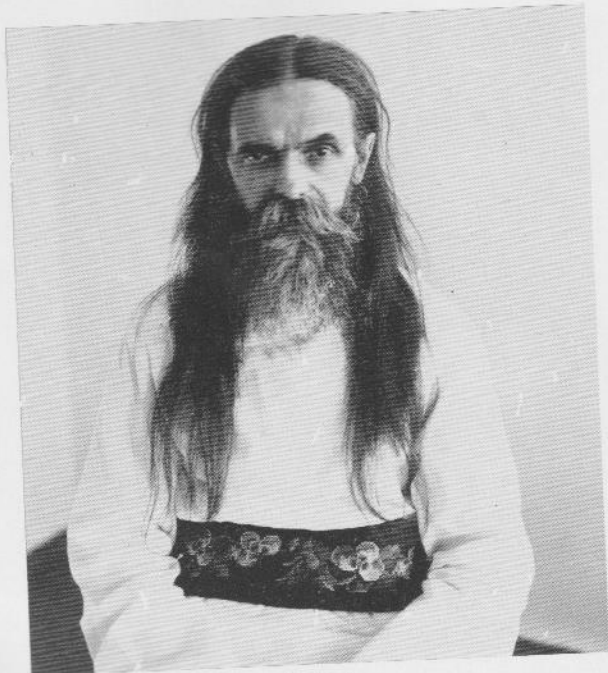
ЭНЦИКЛОПЕДИЯ

ТАКО ЖЫ УССАДНО К АННАЗ ПОИСТЫННАЗ

УСЕРДНОЕ ПРИНОШЕНИЕ ПРЕПОДОБНЫМЪ
БЕЗВѢСНОГО Купца Петра Алексѣевича Нестерова. 1808 года

Hotellin pääsisäänkäynti.

Hotellin isäntä pappismunkki Luka.

Hotellin hevonen ajajineen matkustajien laukkuja noutamassa.

äänkäynti.

outamassa.

Keisari Aleksanteri I:n käynnin
kunniaksi rakennettu kappeli.

Luostaritasanteelle
johtavat portaat.

Lestshevon järven ja Sisäsalmen
yhdistävä Tiilikanava.

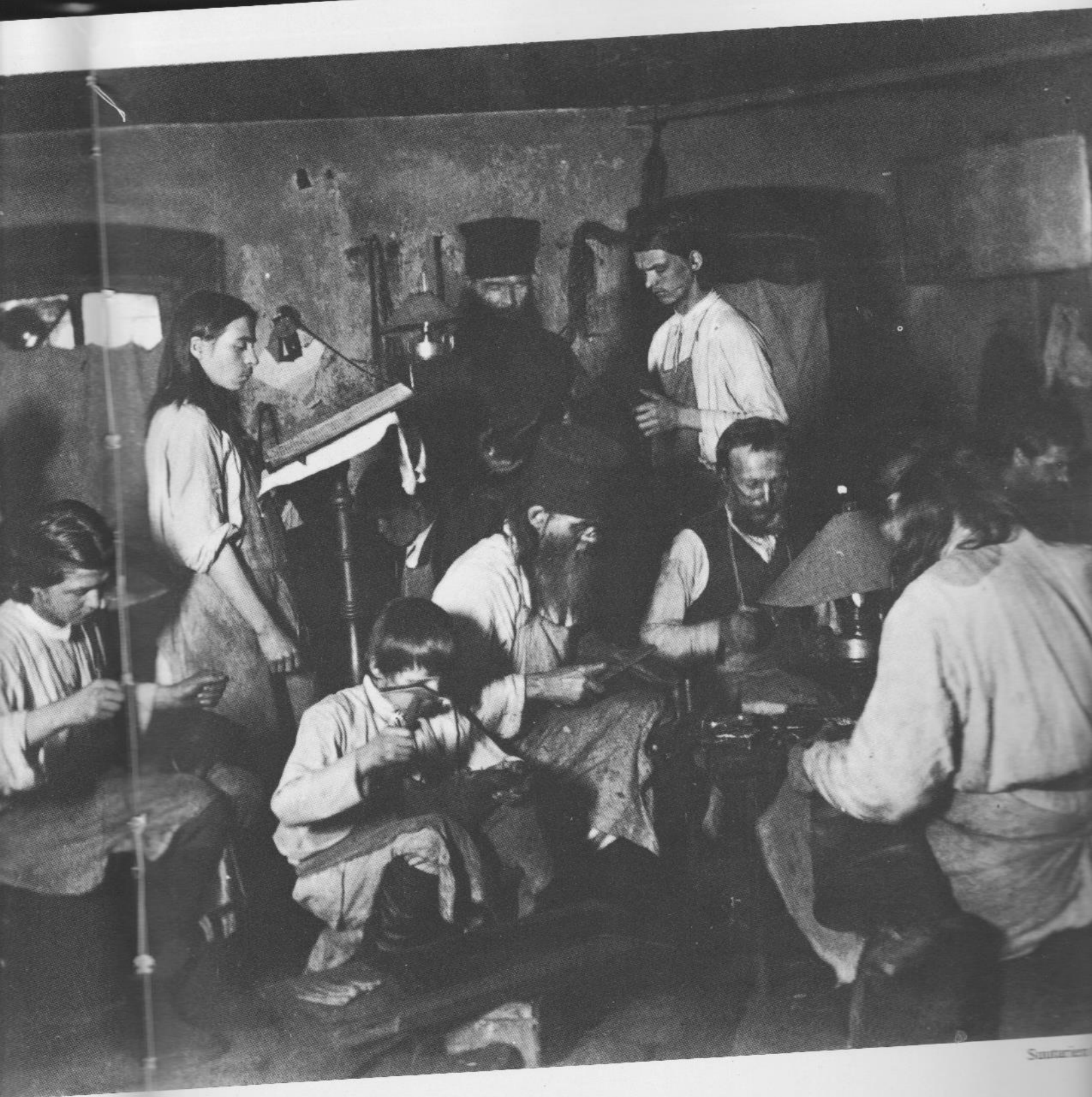
Työskentelyä luostarin kansliassa.

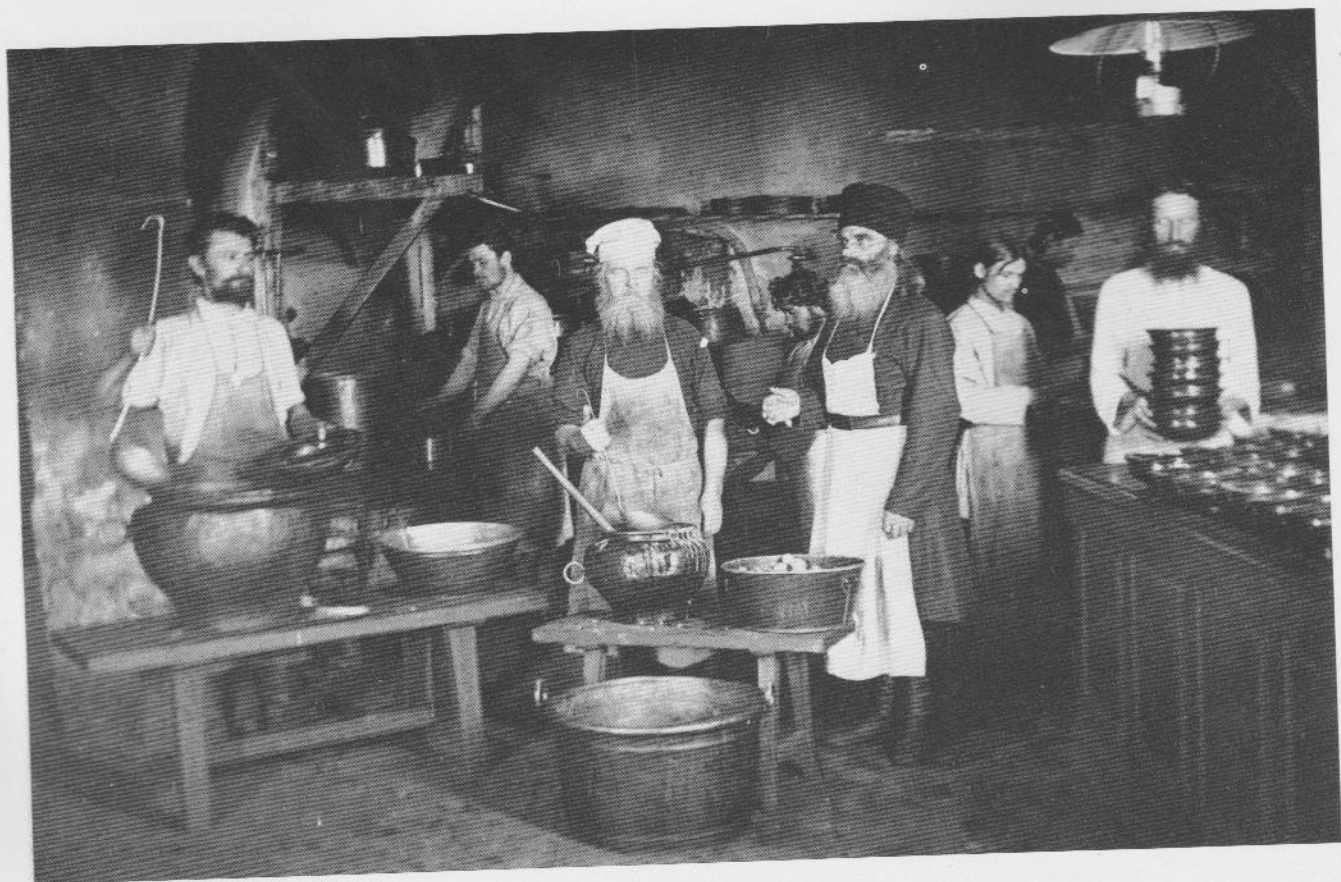
Lukkoseppä munkki Vinidim.

Viilaamo ja paja.

Luostarin keittiöstä.

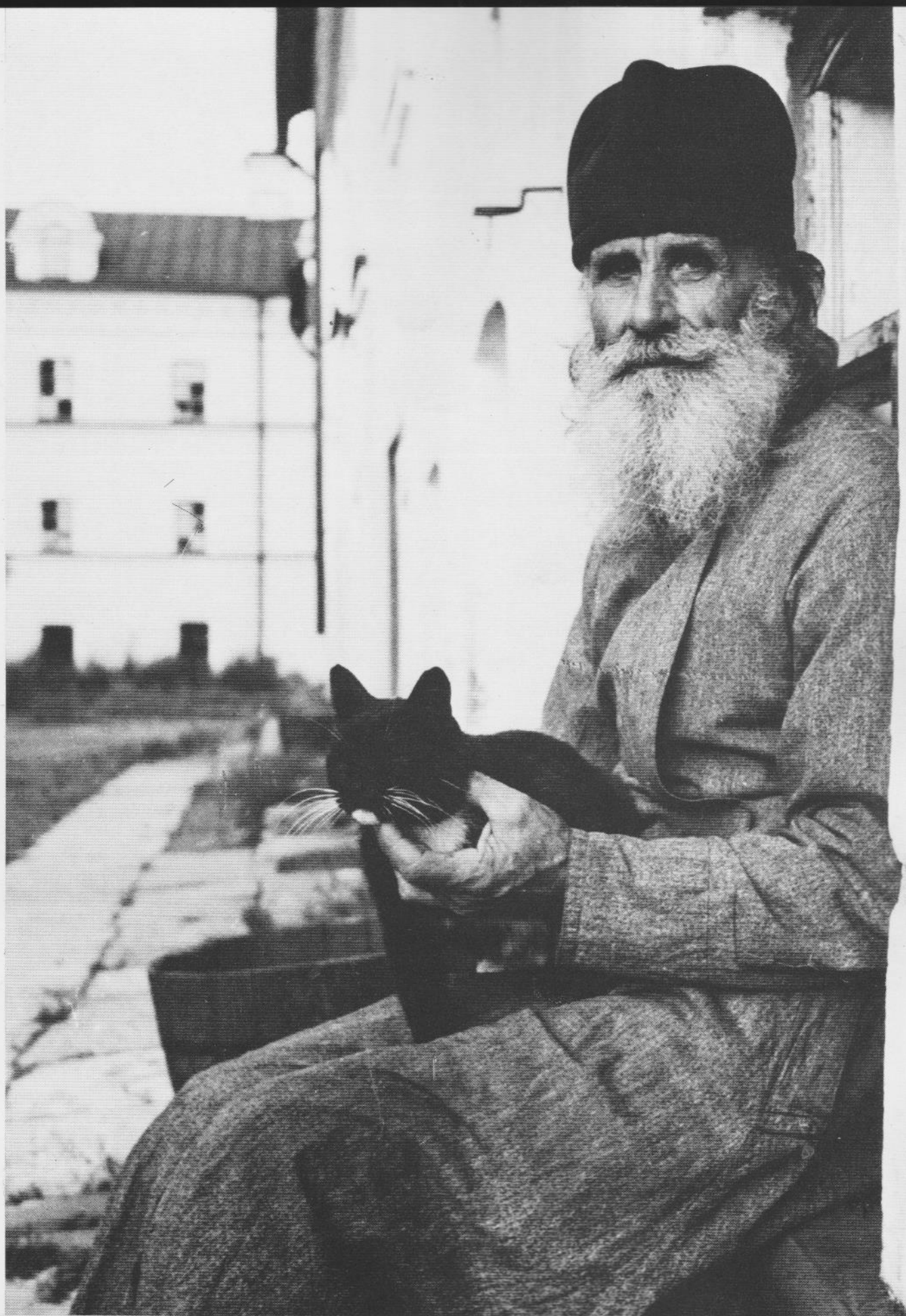
Luostarin munkit laulajainseurustuksessa.

Tytyväinen puutarhuri.

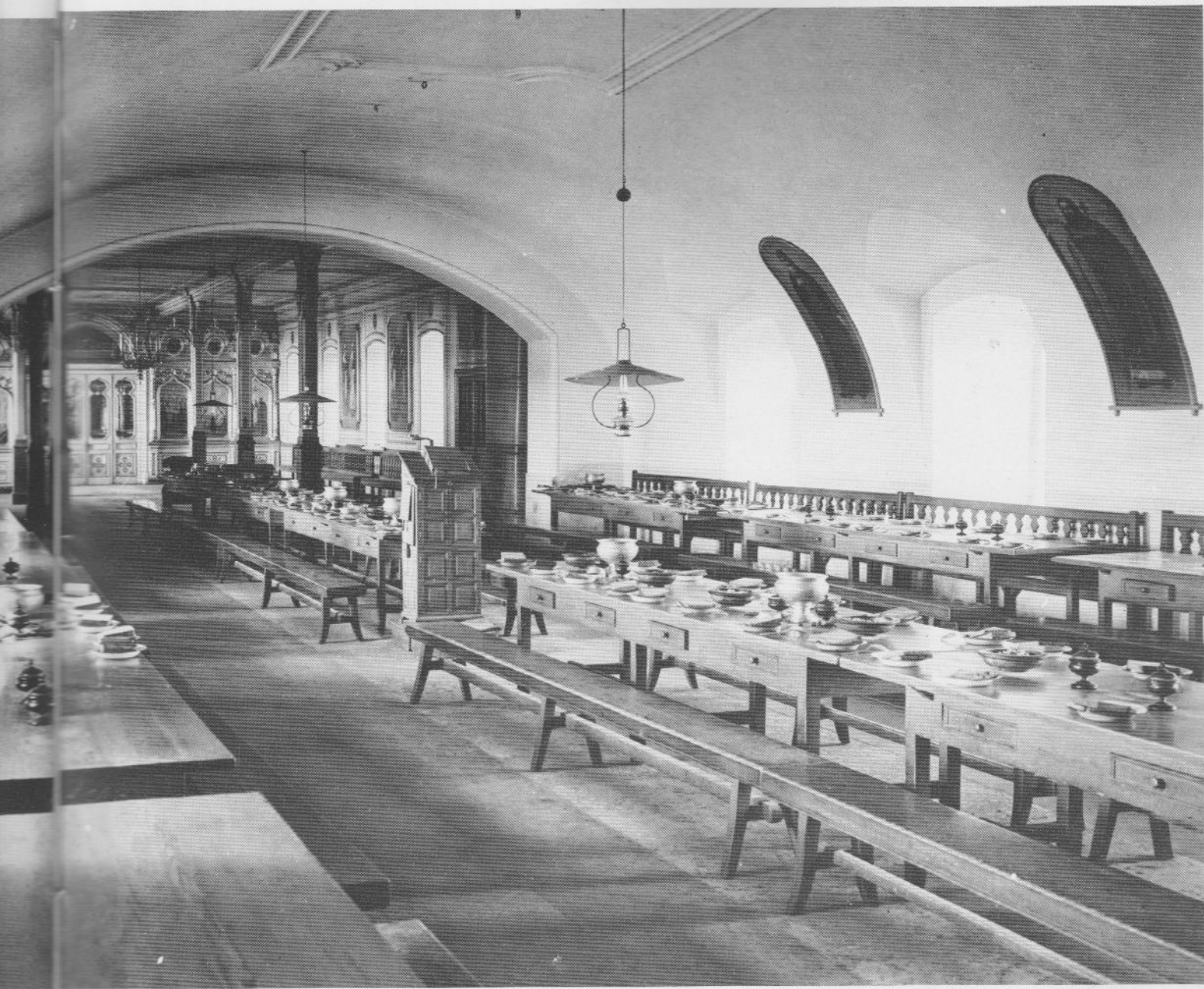
Ruoankuljetusta.

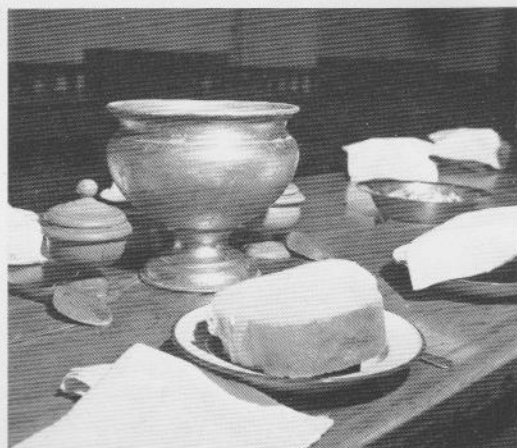

Vanhukset syventyneinä keskusteluun.

Veljeskunnan freskokuvien koristeltu ruokasali.

Juhlapäivän ruokapöytä.

Elokuun 1. päivänä tapahtuva veden siunaamisen rukoushetki.
Kuvassa piispallinen toimitus Sergij-laivan kannella.

Feloni on pitkä hihatön päällyysvaate, joka kuuluu papin asuun alusstikarin, päällyshihojen, epirakiilin ja vyön lisäksi. Se on vanhurskauden haarniskan vertauskuva. Vasemmanpuoleinen feloni edustaa ajallisesti vanhinta ortodoksista liturgista puvustoa maassamme. Sen tiedetään kuuluneen luostarista

1600-luvulla paenneelle veljestölle ja todennäköisesti se on peräisin edelliseltä vuosisadalta. Feloni on käsinpainettua kiinalaista pellavaa. Se palautettiin Staraja Ladogasta vuonna 1858. Oikeanpuoleinen on luostarin 1800-luvulla hankkima. Näihin brokadifeloneihin on kuvattu pyhät Sergei ja Herman.

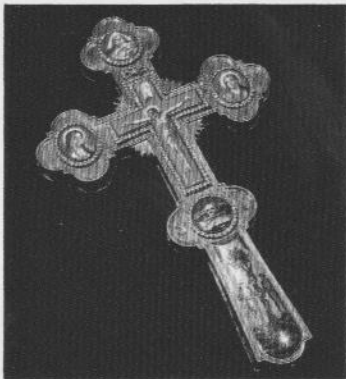

Rukousnauha, jonka keisarinna Maria Aleksandrovna vuonna 1858 lahjoitti igumeni Damaskinille. Rukousnauha on meripihkaa ja risti timantein koristeltu. Kallisarvoinen lahja kertoo Venäjän keisariperheen läheisestä suhteesta luostariin.

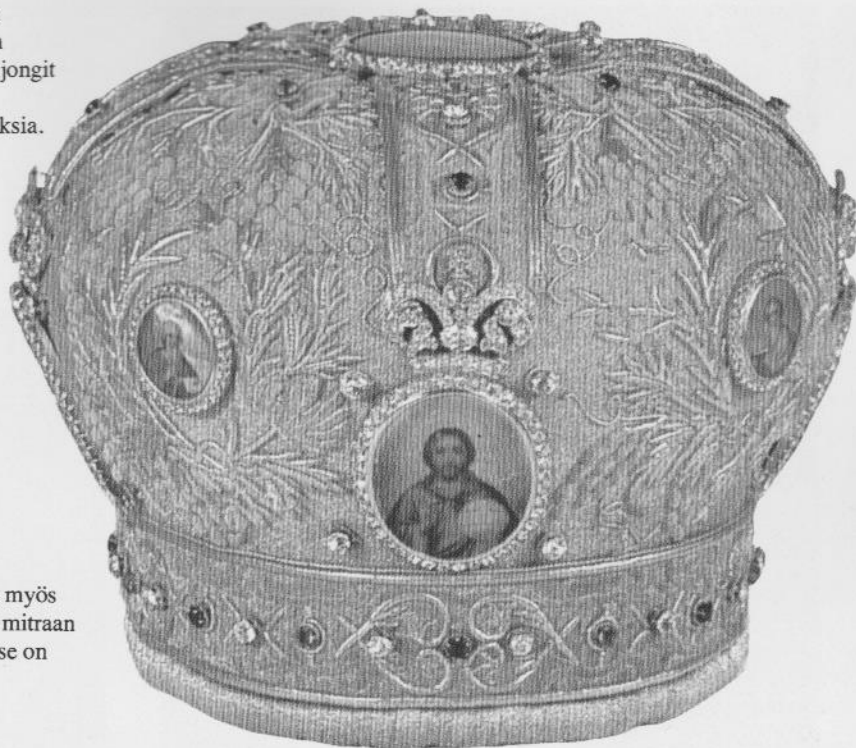
Jalokiviupotuksin koristettu kultainen suitsutusastia.

Alttarievankeliumi, kannet hopeaa, etukansi kullattu. Evankeliumin painos on vuodelta 1748 ja erittäin korkeatasoista venäläistä taidetaontaa edustavat kannet vuodelta 1828.

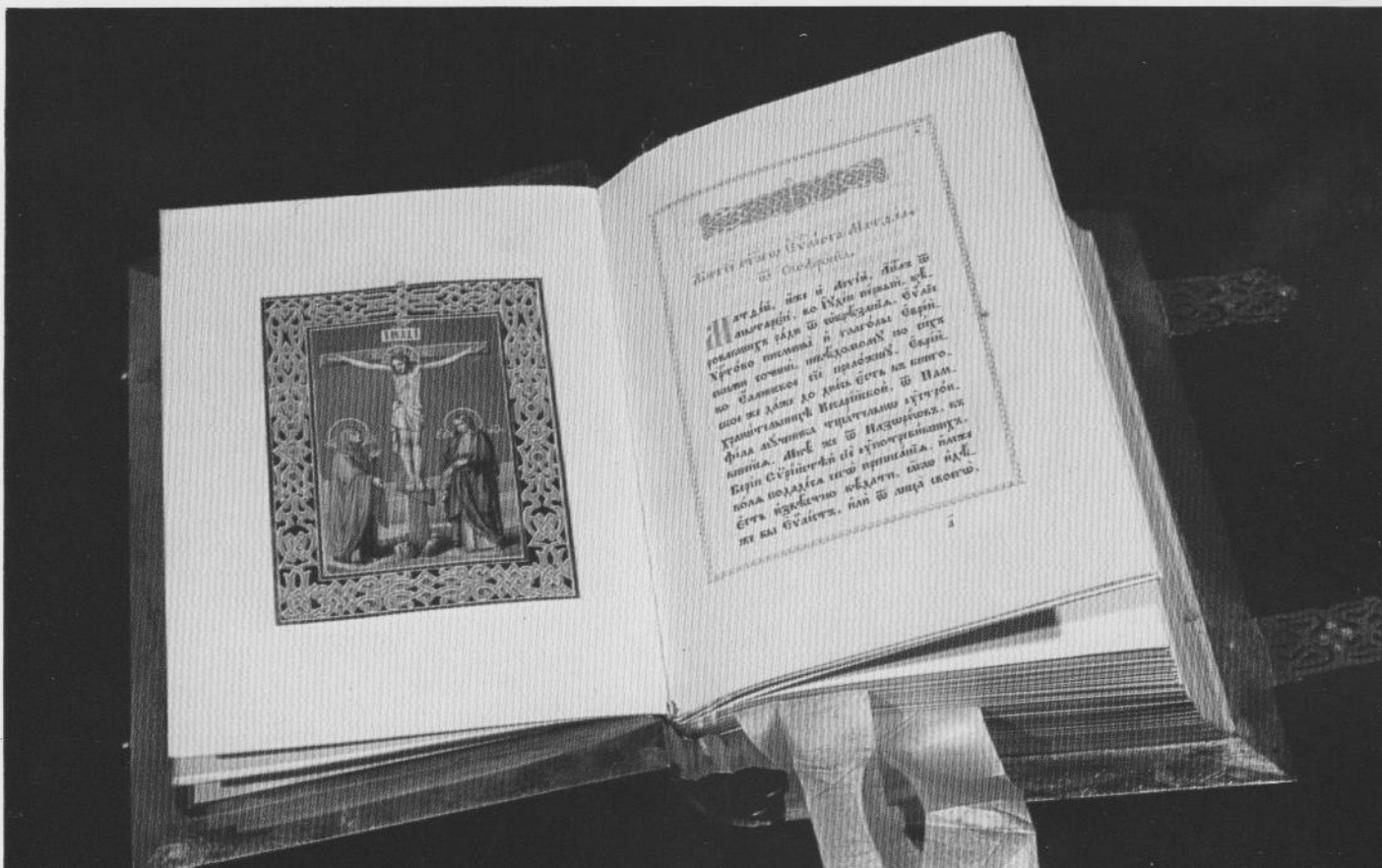

Risti, kullattua hopeaa. Ristiin upotetut medaljongit ovat posliinimaalauksia.

Mitra on piispan, arkkimandriitan, igumenin ja joskus myös rovastin päähine. Se on päällystetty brokadilla. Tähän mitraan kiinnitetyt miniatyyrit on maalattu helmiäislevyille ja se on koristeltu lasihelmin.

Sakramenttilipas, kullattua hopeaa, ovissa medaljongit. Näissä torninmuotoisissa pienoiskaapeissa säilytetään ehtoollislahjoja. Lipas painaa yli kolme kiloa ja sen korkeus on 74 senttimetriä.

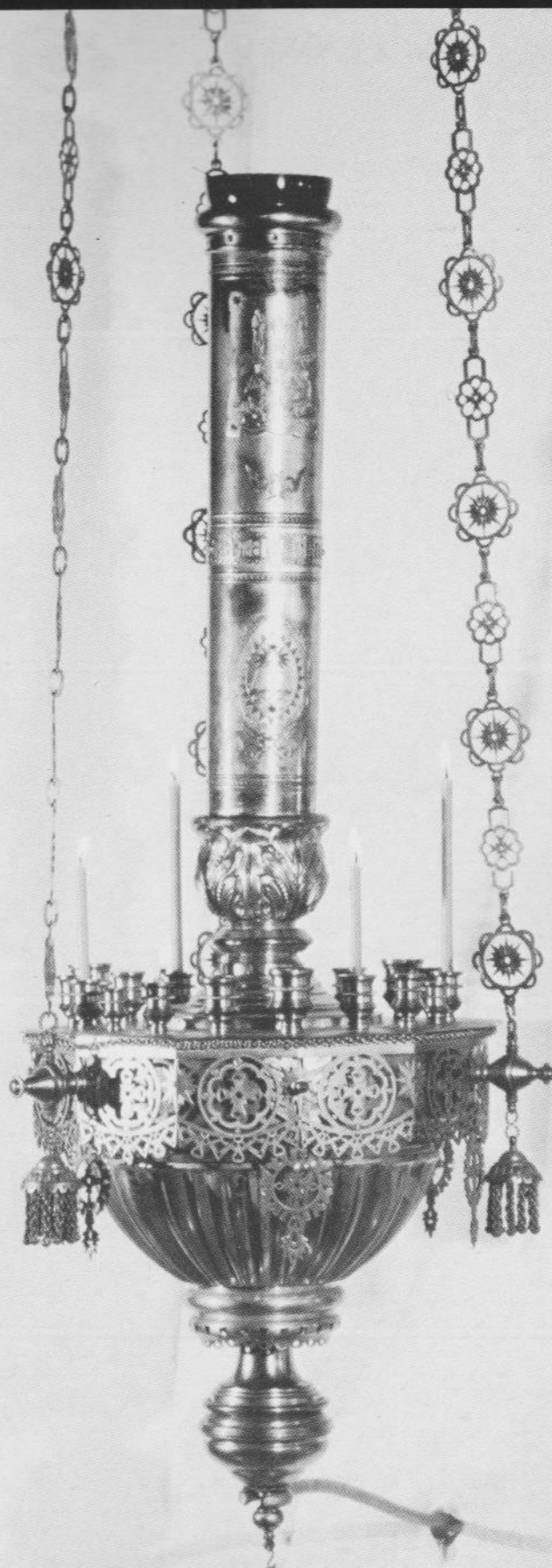

Ehtoolliskalusto 1600-luvulta, puuta ja maalauksin koristeltu. Nämä koruttoman kauniit sakraaliesineet palautettiin veljestölle Staraja Ladogasta.

Ehtoolliskalusto. Ehtoollislautanen eli disko, sen päällä tähti, joka on tarkoitettu kannattamaan ehtoollislahjojen neitettä. Lusikka, keihäät sekä kalkki.

Valamolainen kullattu kynttelikkö,
joka on lahjoitettu Uspenskin
katedraaliin.

Pääluostarin vieressä sijaitseva munkkien hautausmaa.
Siellä on myös Maunu Eerikinpoika Liehakon
hautakivi.

Munkkien hautausmaan enkeli.

Munkin viimeinen matka.

Ristisaaton pysähtyminen
hautausmaalla.

Kaikkien Pyhien skiitta, jota kutsuttiin myös Suureksi tai Isoksi skiitaksi.

kiitaksi.

Kaikkien Pyhien skiitan Alakirkon ikonostaasi.

Saman skiitan Yläkirkon ikonostaasi. Kirkko on pyhitetty ruumiittomille voimille.

Kappeli Suureen
skiittaan vievän
tien varrelta.

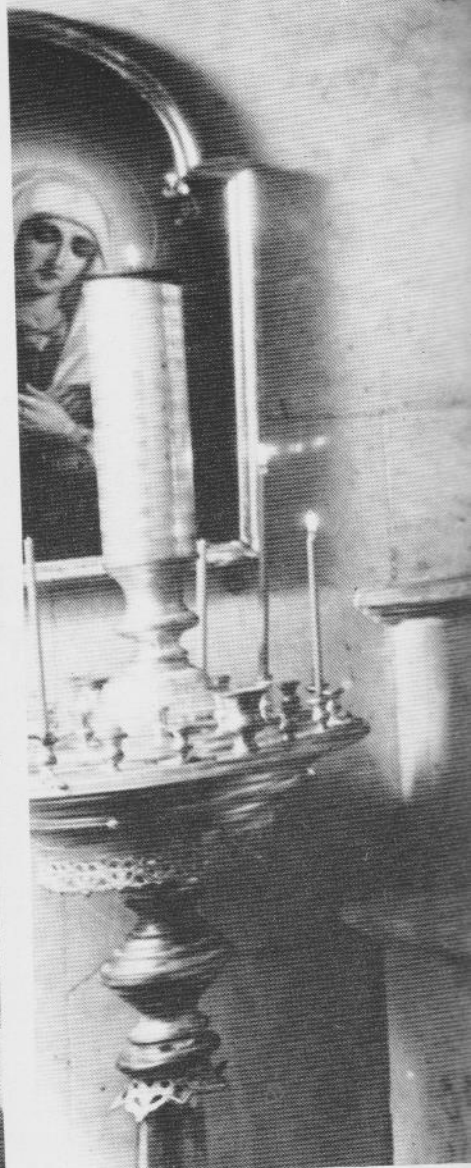
Suuren skiitan
esimiehen asunto ja
vierashuoneet.

Uuden Jerusalemin eli
Kristuksen ylösnousemisen
skiitan kirkko.

ГЛАГОЛАЮЩИЙ КРАСИВЫМ
ВСАКАГО ЦАРСКОГО
ИСТОЧНИКЪ НАШЕГО

Kristuksen hautakammio.

Uuden Jerusalemin skiiitän
Yläkirkon ikonostaasi.
Kirkko on pyhitetty
Kristuksen
ylösnousemiselle.

Alakirkon alttari. Kirkko
pyhitetty apostoli Andrean
muistoksi.

n skiitan
aasi.
y

Getsemanen skiitan kirkko
ja kirkon kello

Getsemanen skiitan kirkon
ikonostaasi.
Kirkko on pyhitetty Neitsyt
Marian kuolemalle.

Getsemanen skiitan kirkon
puuleikkauksin koristeltu
syppressipuinen pilari.

Öljymäellä sijaitseva
Kristuksen
taivaaseenastumisen
muistoksi pyhitetty
kappeli.

Getsemanen skiitan laitur ja
Öljymäki.

Smolenskin skiitan kirkon
kelloja.

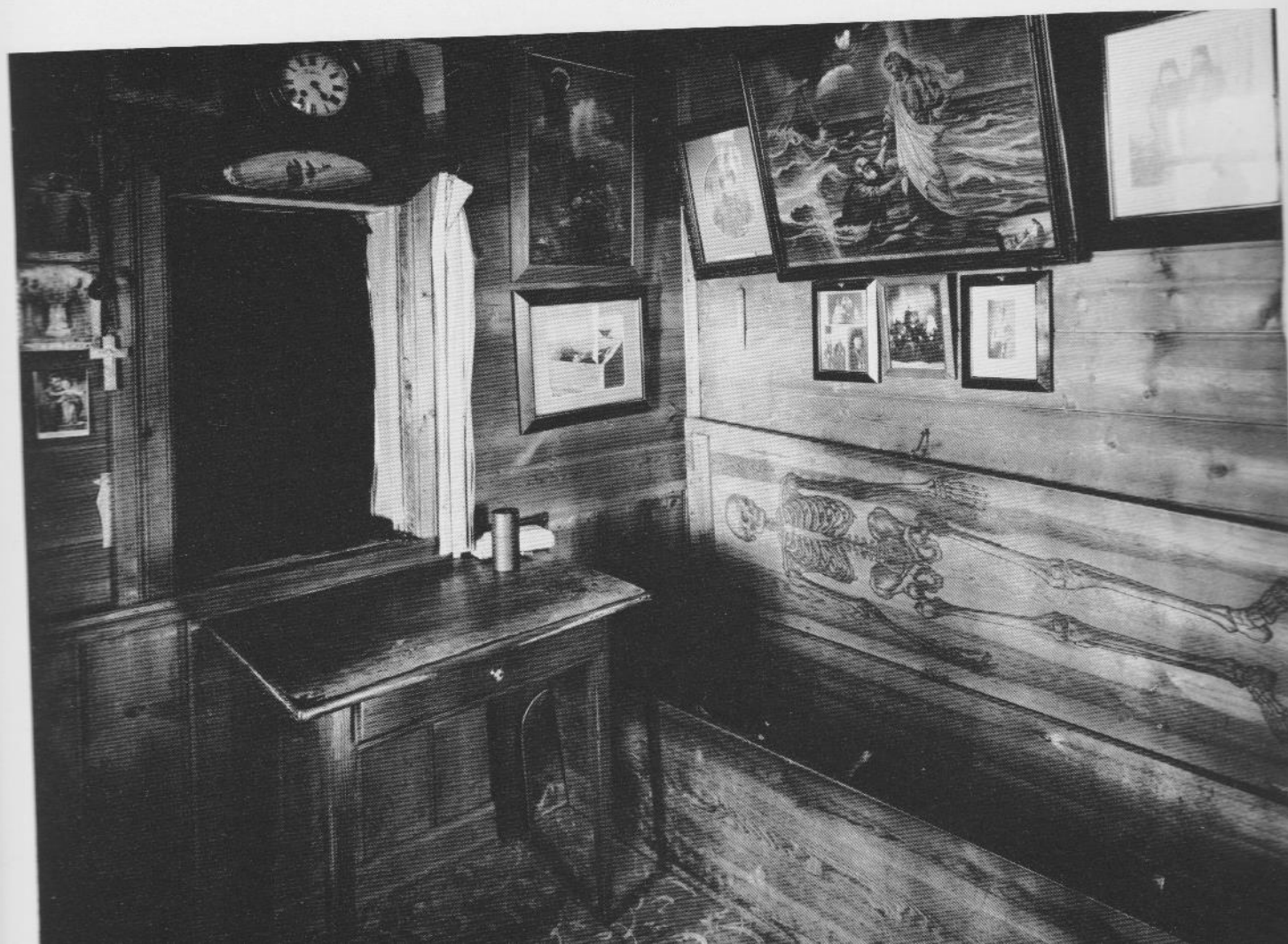
Smolenskin kirkko ja
kappeli.

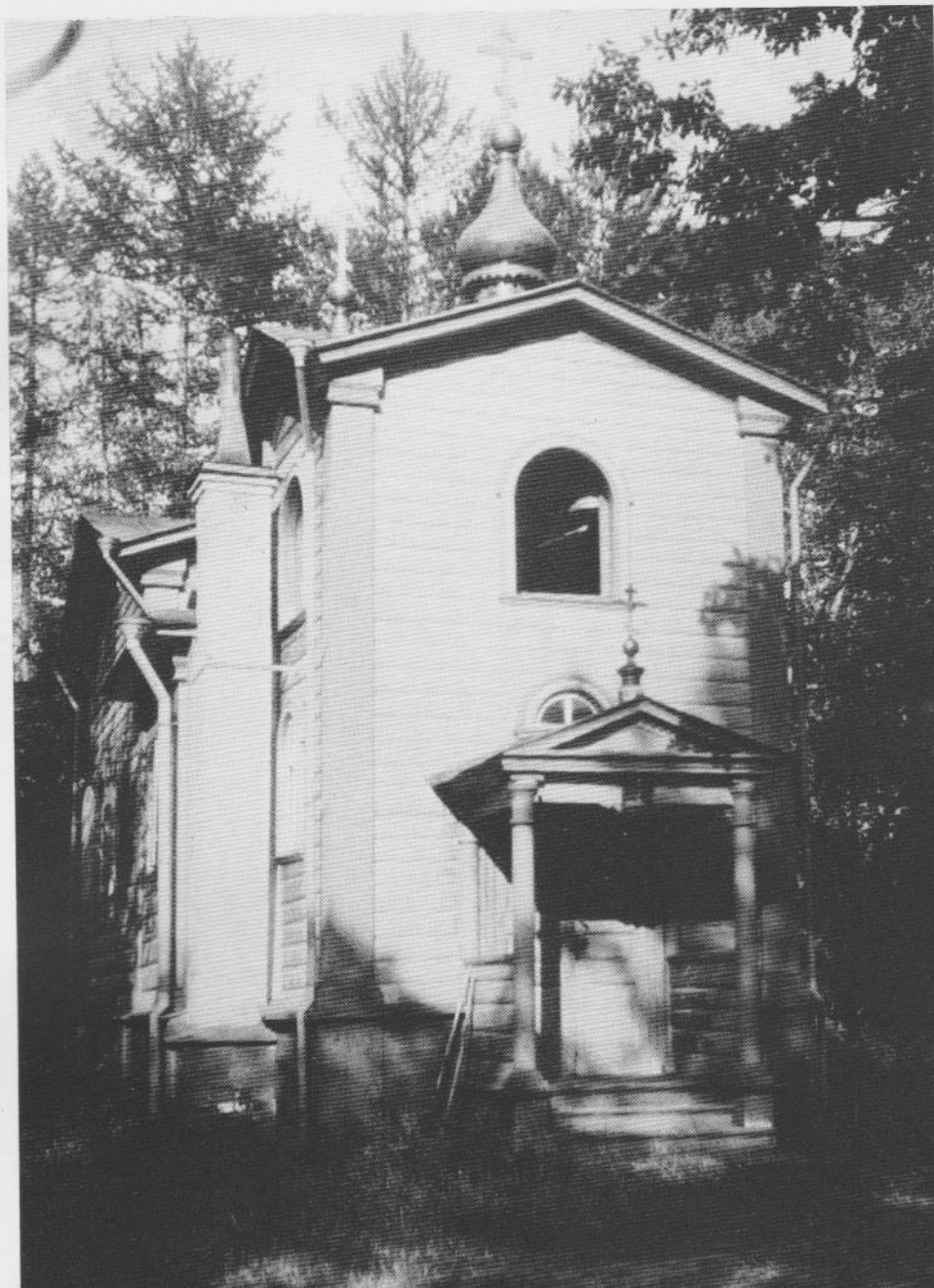

Sisäkuva Smolenskin skiitan
kirkosta.

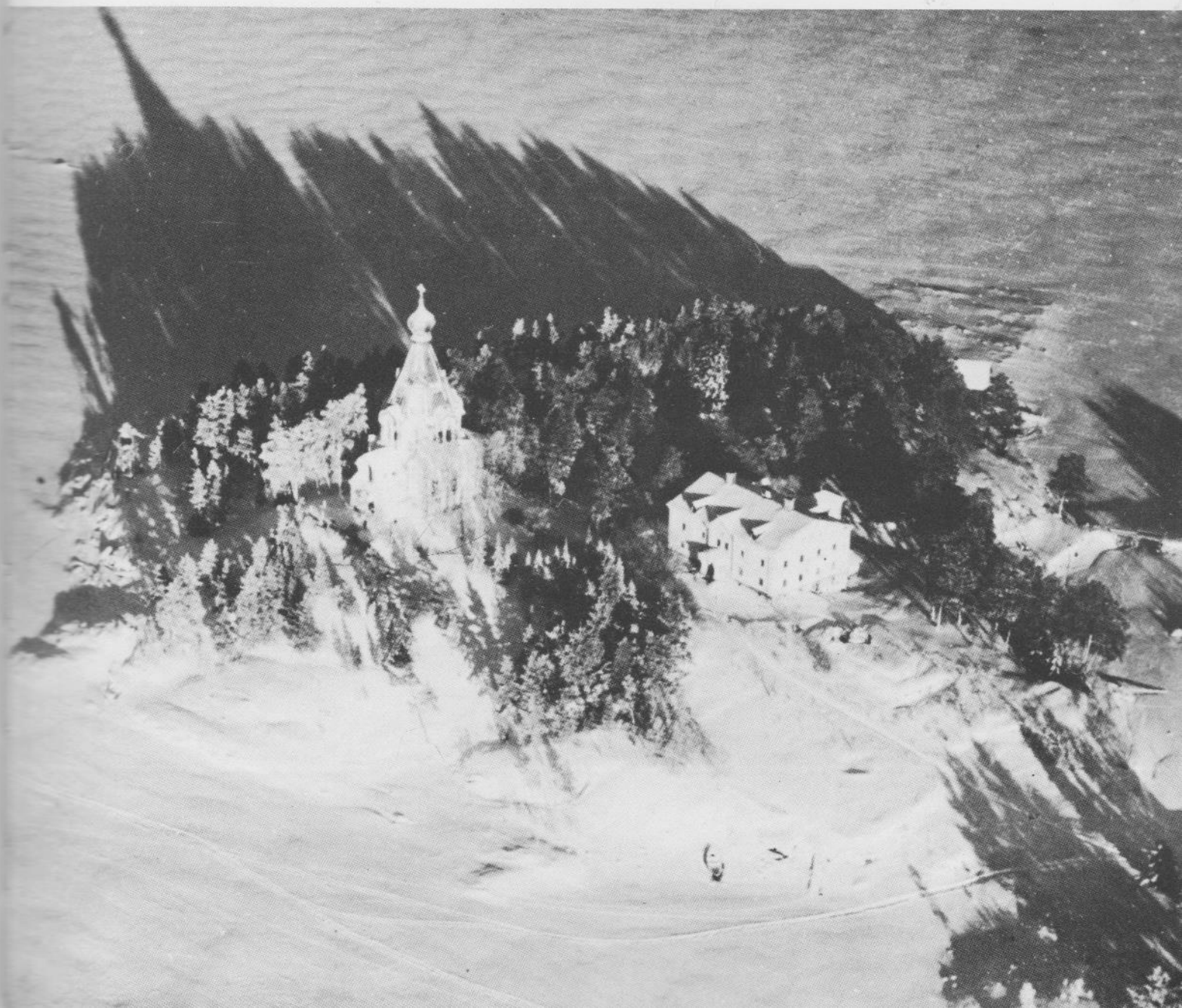
Skeemapappismunkki
Jefrem ja hänen
erikoislaatuinen
makuupaikkansa.

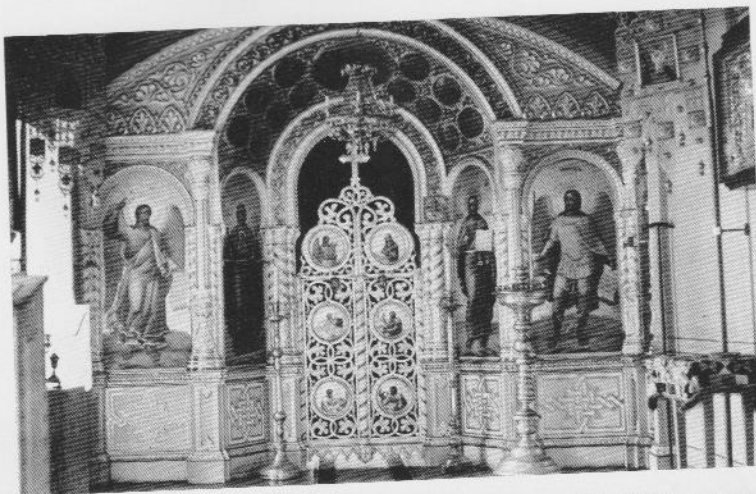

Konevitsan skiitta ja siellä kilvoitellut
erakko Nikolai.
Kirkko on pyhitetty Neitsyt Marian
konevitsalaiselle ikonille.

Nikolain skiiitta. Kirkon on piirtänyt arkkitehti A.M.
Gornostojev. Hän on suunnitellut myös Uspenskin katedraalin
Helsingissä.

Nikolain Skiitan asuinrakennuksessa sijaitseva pyhittäjä Johannes Damaskinin kappeli.

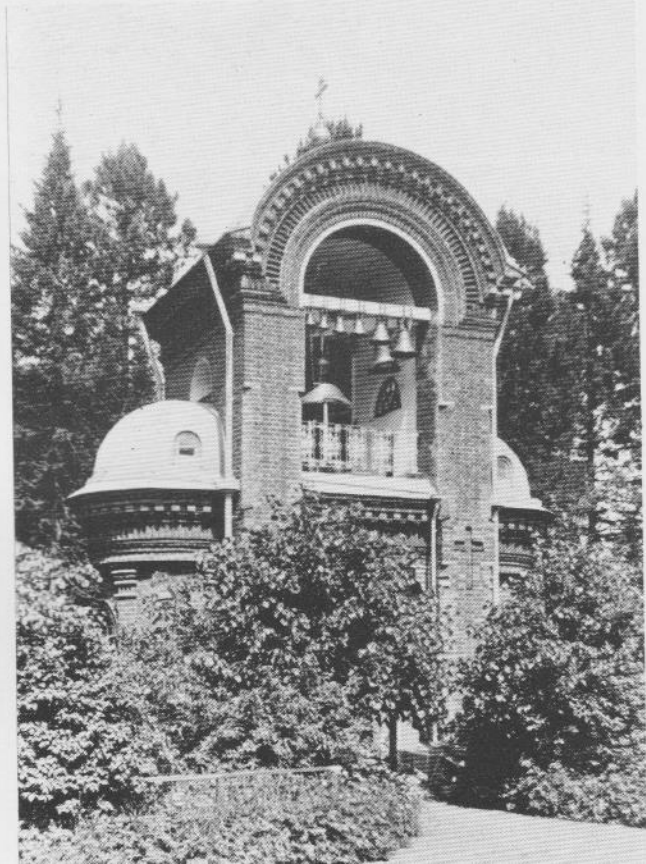
Nikolain Skiitan kirkon ikonostaasi. Vasemmalla olevan suuren ikonin takana säilytettiin Nikolaos-pyhimyksen patsasta.

Yksityiskohta edellisellä sivulla olevasta kuninkaanportista. Kuva esittää apostoli Markusta.

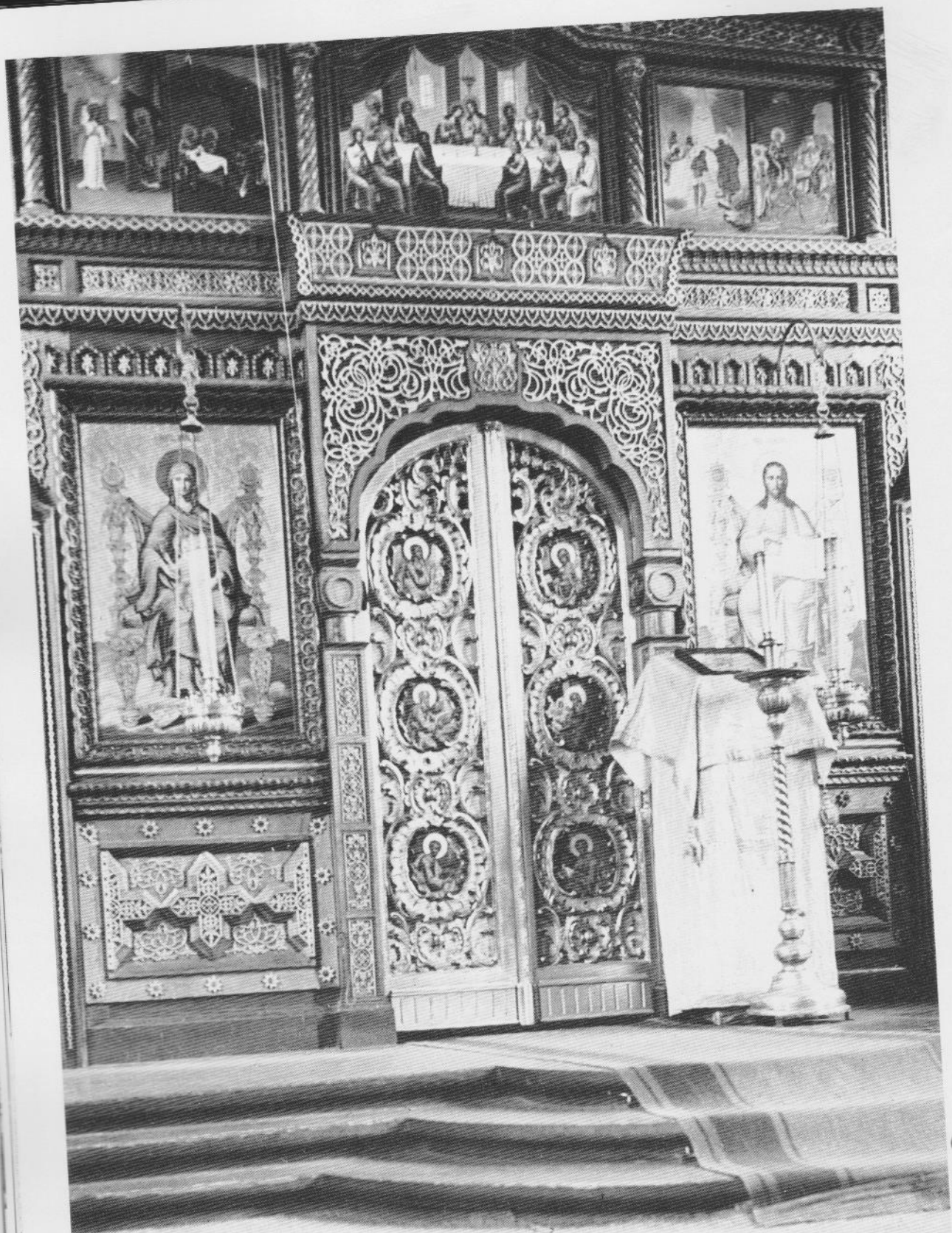
A black and white photograph of the First Baptist Church in Birmingham, Alabama. The church is a large, dark-colored building with a prominent dome. The front entrance is marked by a large, arched doorway. A person is standing in front of the entrance. The church is surrounded by trees and a paved area.

Johannes Kastajan skiikan kirkko ja ikonostaasi. Kirkon Yläkirkko on pyhittä Kristuksen kirkastuksen muistolle ja Alakirkko Johannes Kastajalle.

Sisäkuva Johannes
skiitan kirkosta.

Pyhityssaaren skiiän kirkko.

Lembos- (Lempi-) saarella
sijaitseva profeetta Eliaan skiiän
kirkko.

Rautaveräjällä sijainneen Avram
Rostovilaisen skiitan kirkko.

Nikolain kappeli.

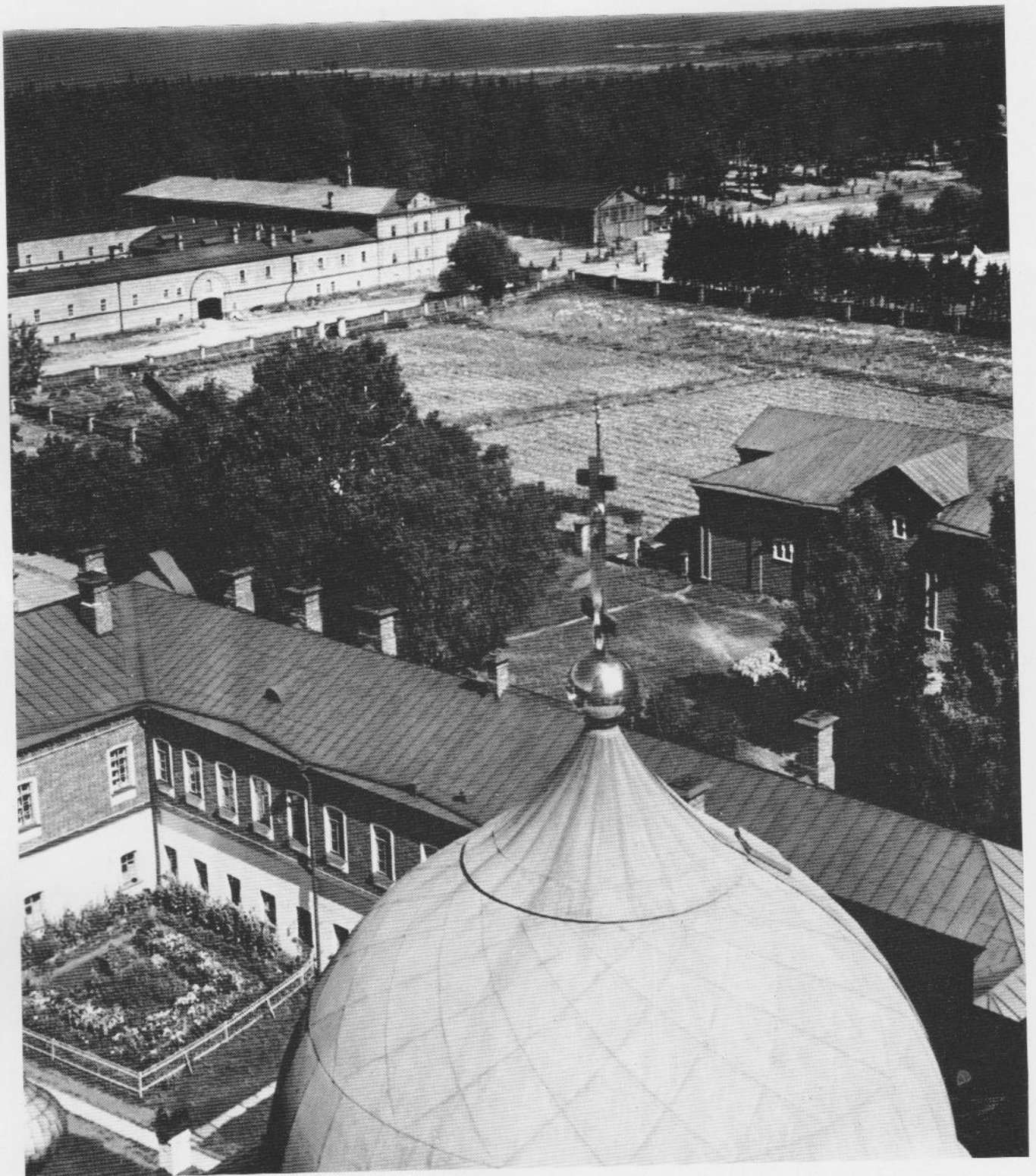

Wladimirin kappeli.

Pokrovan kappeli Luostarinlahden
rannalla.

Näkymä Pääkirkon kellotapulista
koilliseen. Vasemmalla
kaksikerroksinen työläisasuntola ja
talli, oikealla tiilinen viljavarasto.

Munkki Sortavalan kaupunkikuvassa

Iivar Kempainen

Sortavalan tienoo on ikivanhaa karjalaista asutusalueita. Tämän vuoksi, kuten perimätieto kertoo, bysanttilaiset lähetyssaarnaajatkin tulivat Laatokan luoteis- ja pohjoisrannoille jo ennen Valamon luostarin perustamista eli noin 900-luvulla. Näistä bysanttilaisista eli kreikkalaisista (riekkalaisista, kuten karjalaiset heitä nimittivät) johtuvat myös Laatokan rantamilla tavattavat Riekkala-asuiset paikannimet, mm. Riekkalan saari Sortavalassa ja Riekkalan kylä Kurkijoella.

Jo varmaan näistä aikaisista ajoista lähtien saatiin sortavalalaisessa maisemakuvassa ja Sortavalan kaupungin perustamisen jälkeen nimenomaan kaupunkikuvassa tottua myös pitkiin munkin- ja papinkaapuihin, sillä olihan Sortavalassa myös jo vanhastaan kreikkalaiskatolinen seurakunta ja sen mukana myös ortodoksinen kirkko. Kun Valamon luostari ja sen toiminta viime vuosisadan lopulla ja tämän vuosisadan alussa laajenivat yhä enemmän, suuntautui luostarin tavaranhankinta erityisesti Suomen itsenäistymisen jälkeen juuri Sortavalan, mistä luostarin veljestön munkit kuljettivat rakennusmateriaalia sekä kaikkea muutakin tarvittavaa tavaraa luostarin omilla laivoilla Valamoon. Sortavalassa oli myös Valamonkatu ja sen varrella Munkintalo, missä kaupungissa asioineet munkit majailivat. Tämä vilkas Valamon ja Sortavalan välinen luostarin liikenne toi pitkäkaapuiset munkit täten jokapäiväiseksi näkymäksi kaupungin katukuvaan. Sortavalan satamassa tai torilla saattoi nähdä munkkien myymässä niitä luostarin tuotteita, joita varsinkin syksyllä ja syyskesällä luostari oli kukkuroillaan: omenoita, suuria kaalin päitä ja kalaa. Mutta toisaalta taas samat munkit olivat iltapäivällä ostopuuhiissa Kivisen rautakaupassa tai muissa kauppaliikkeissä ostelemassa kaikkea mahdollista luostarin tarvitsemää tavaraa vietäväksi laivoilla taas Valamoon.

Mutta, kuten sanottu, Sortavalassa oli myös oma kreikkalaiskatolinen seurakunta, jonka papit nähtiin päivittäin liikkeellä. Tunnetuimmat heistä lienevät olleet pitkäaikainen entinen Sortavalan ortodoksisen seurakunnan kirkkoherra Sergei Okulov, joka toimi myös Sortavalan seminaarin ortodoksisten oppilaiden uskonnonopettajana seminaarin perustamisesta (1880) lähtien, sekä seminaarin uskonnon ja venäjänkielen pitkäaikainen lehtori Sergei Solntsew. Rovasti Okulovista sanoi mm. hänen aikalaisensa, karelianismin alkuunpanija ja suuri suomalaisuusmies lehtori O. A. Forsström-Hainari, joka itsekin oli kuulunut niihin, jotka olivat epäilleet kreikkalaiskatolisen papiston vilpittöntyä isänmaallisuutta (Iivar Kempainen, Sortavalan seminaarin historia, Helsinki 1969, s. 77): ”Minulla oli ennen mahdollisimman huono käsitys kreikkalaiskatolisista papeista, sillä he olivat kaikki mielestäni venäläisiä mieleltään. Okulov on saanut katsantokantani muuttumaan.” Rovasti Solntsewilla oli varsinkin Suomen itsenäistymisen jälkeen jo paljon helpompaa. Hän oli uljas näky Sortavalan kaduilla ja seminaarin alueella. Kookkaana ja ryhdikkäänä, ortodoksisen papin kaapuun pukeutuneena ja verkkaisen arvokkaasti kävelevänä hänet nähtiin joka päivä. Hänen suuresta työmäärästään huolimatta hänellä ei näyttänyt koskaan olevan kiirettä eivätkä asiat koskaan huonosti monista huolista huolimatta, vaan nimensä (Solntsew = Aurinkoinen) mukaisesti hän oli aina aurinkoisella ja ystävällisellä tuulella. Kun Suomen itsenäistymisen jälkeen suomalainen valtuuskunta kävi senaattori E. N. Setälän johdolla 1923 Konstantinopolin ekumeenisen patriarkan Meletios IV:n luona järjestämässä Suomen ortodoksisen kirkon asemaa, käytettiin juuri Sergei Solntsewin edustavaa arvovaltaa hyväksi, ja hän kuului silloin mainittuun valtuuskun-

taan yhtenä sen jäsenistä (Kemppinen, m.t. s. 183).

Paitsi Sortavalan ortodoksisissa piireissä olivat Valamon johtavat munkit igumeni Haritonia myöten tuttuja myös eräissä luterilaisissakin perheissä. Yksi merkittävimpiä näistä perheistä lienee ollut Sortavalan seminaarin poikaharjoituskoulun johtajan, kouluneuvos Kaarlo Merikosken perhe. Sen sopuisan rinnakkai-

selon nojalla, mikä oli havaittavissa Valamon luostarin ja Sortavalan välillä, voitaneen sanoa, että Sortavalassa harjoitettiin eräänlaista ekumeenista toimintaa jo aikana, jolloin kirkkojen ekumeeniasta ei oikeastaan puhuttu vielä mitään (ks. myös Iivar Kemppinen, Hiitolan kylähistoria, Vammala 1972, ss. 311, 351).

Munkkeja Sortavalan katukuvassa.

Valamon vanhuksen kirjeitä

Skeemaigumeni Johannes

Jumalaa rakastavat hengelliset lapseni!

Te olette koonneet kirjeeni ja aiotte julkaista ne.* Jos olette sitä mieltä, että kirjeeni voivat olla jollekin hyödyksi, niin kootkaa ja julkaiskaa.

Minähän kirjoitin kirjeeni eri aikoina ja eri henkilöille, joten niissä ei voi välttää toistoja. Hyvä olisi minun itseni lukea ne uudelleen, mutta sitä en voi nyt tehdä, koska jalkojeni huonon kunnon vuoksi en pääse matkustamaan luoksenne. Tosiaankin, alan tulla raihnaiseksi, olen täyttänyt peräti 83 vuotta. Jumalalle olen siitä kiitollinen, ettei muistini vielä petä, vaikka huononeekin.

Kirjeeni kirjoitin sen mukaan kuin Herra antoi ajtuksia sydämeeni. Ihmisenä olen luonnostani ujo enkä mikään järki-ihminen, sen varsin tunnustan. Kouluja en ole käynyt ja niinkuin osaan puhua, niin kirjoitinkin.

Niihin aikoihin ei vielä ollut paloöljyä, ja öiseen aikaan tuvassa työskenneltiin päreen valossa. Minä valvoin tulta, vaihdoin aina uuden päreen pitimeen, mutta hiiltyneet kekäleet putoilivat alle asetettuun vesikorvoon. Isäni punoi virsuja, kun taas äitini ja sisareni kehräsivät tai paikkailivat vaatteita; minulla oli lisäksi kaksi veljeä. Ja mikä vielä mielenkiintoista: tulitikkuja ei vielä ollut, vaan uuniin tehtiin syvennys ja siihen kaavittiin uuninkoukulla hehkuvia hiiliä ja niin siinä sitten tuli säilyikin. Sattui toisinaan, että hiilet pääsivät sammumaan, jolloin äiti tavallisesti sanoi: ”Vanjka, käyhän Antilta hiiliä!” Ja niin minä toin hiiliä purkkisessa, puhalsin ne hehkuviksi ja sytytin päreen, ja niin meillä oli jälleen tuli.

* Skeemaigumeni Johanneksen kirjeet julkaistiin monisteina. Ne on kirjoitettu vuosina 1939—1956. Esillä oleva kirje on kokoelman johdantokirje. Suom. huomautus.

Meillä kävi räätäli ompelemassa turkkeja. Hän osasi lukea ja opetti minuakin. Huono olin oppimaan, kun taas sisareni piankin osasi kirjaimet ja moitti minua: ”Kuinka sinä et älyä? Minä jo osaan, mutta sinä et vieläkään.” Lopulta jo minäkin opin lukemaan.

Kun aloin lukea, niin hankin eräitä Pyhien elämäkertoja: niitä julkaistiin silloin pieninä kirjoina. Minulla oli samanmielinen ystävä. Niinpä yhdessä pohdiskelimmekin kysymystä: Mitä tulisi tehdä pelastuakseen? Kävimme jalan Niiloksen erakkolassa, jonne meiltä oli matkaa 15⁰ virstaa; kuivasimme korppuja, pistimme ne reppuun ja — niin matkaan. Näin kävimme siellä kolme kertaa. Kuulimme kerrottavan, että siellä metsässä eli erakkonainen matrona, mutta emme mitenkään ennustuneet häntä tapaamaan. Ja vähän oli meillä vielä silloin mieltäkin, olimmehan vasta kolmentoista.

Vanhin veljeni eli Pietarissa. Hän oli toimelias eikä niin tyhmäkään, omisti ruokalan ja otti minutkin luokseen. Jonkin aikaa elinkin hänen kanssaan ja yhä hankin itselleni kirjoja. Kerran veljeni matkusti maalle, mutta minä Konevitsan luostariin. Löytyi näet matkatoveri, joka osasi suomea. Konevitsaan emme mieltyneet ja niin jatkoimme matkaa Valamoon. Minä jäin Valamoon, kun taas matkatoverini palasi Pietariin. Olin silloin kuudentoista vanha. Äitini kävi sitten luostarissa minua tapaamassa. Elettyäni luostarissa neljä vuotta jouduin sotapalvelukseen. Palvelin tarkka-ampujapataljoonassa neljä vuotta, niin pitkä oli silloin palvelusaika. Palveluksesta vapauduttuani elin ensin isäni luona pari vuotta ja sitten vuonna 1900 tulin toistamiseen Valamoon. Siitä lähtien olen elänyt luostarissa, eikä ole koskaan tullut ajatustakaan palata maailmaan.

Kiitän Herraa siitä, että Hän on lapeudessaan suonut minun syntisen viettä koko ikäni luostarissa. Niitä, joka tulevat kirjeitäni lukemaan, mitä har-
taimmin pyydän: Muistakaa pyhissä rukouksissanne minua suurta syntistä!

27. 4. 1940

Sain kirjeesi. Jumalan armosta säilyin hengissä. Vaikka nukunkin laverilla, niin olen hengessä levollinen enkä edes ajattele Valamoa, aivan kuin en olisi siellä elänytkään.

Kirjeesi ymmärsin, sillä Sinä vuodatit siihen tunteesi, ja minä tunsin sanojen voiman. Valamon jätin rauhallisesti ja Valamon pommituksenkin kestin hätäntymättä. Hälytyksen aikana en juossut pommi-suojaan, vaikka sellaisena meillä oli Pääkirkko, vaan istuin keljassani ja luin pyhää Evankeliumia. Pommien pudotessa rakennus vapisi, ikkunalasit menivät sirpa-leiksi, ovet paiskautuivat auki, mutta minulla oli eräänlainen sisäinen vakaumus siitä, että jään henkiin. Valamosta meidän piti lähteä kaikessa kiireessä. En pahoittele sitä, että vähän tuli mukaan otettua, mutta sitä suren, että Sinun lahjoittamasi ikoni sekä toinen, vanhempieni minulle siunauksena antama, jäivät seinälle. Otin muutamia kirjoja, pyhien isien teoksia, ja siinä on minulle kyllin.

Vaikka oletkin päässyt vapaaksi himoista, niin ole nöyrä äläkä luota itseesi, ennen kuin makaat ruumisarkussa. Vaivannäkö kunkin hyveen saavuttami-seksi kuuluu meille, kun taas hyveessä edistymisen riippuu Jumalan armovoimasta. Armovoiman taas Jumala antaa ihmiselle, ei hänen vaivojensa, vaan nöyryytensä mukaan; missä määrin hän nöyryy, siinä määrin Jumalan armovoima häntä lähestyy. Minä suosittelen Sinulle luettavaksi Pyhän Makarios Suuren viittä opetuspuhetta sydämen puhtaudesta, ne on julkaistu siellä teillä.

27. 7. 1940 ja 14. 9. 1943 välillä

Kiitä Jumalaa siitä, että Hän antoi Sinun edes vähässä määrin "maistaa kuinka Herra on hyvä". Kyllä on niin, ettei pidä paljastaa sisintä olotilaansa edes rippi-isälle, ellei hän vietä samanlaista sisällistä elämää. Pyhittäjä Antonios Suuri kirjoittaa: "Jos alat puhua hengellisistä asioista ei-hengelliselle, niin se mitä sanot, tuntuu hänestä huvittavalta." Viimeistä edellisessä kirjeessäni kirjoitin Sinulle nöyryydestä ja vieläkin toistan: nöyryyttä mielesi, lapseni, vihollinen

on hyvin viekas ja me olemme hyvin heikkoja. Pyhittäjä Makarios Suuri kirjoittaa: "Minä tunsin ihmisiä, jotka olivat sellaisen hengellisyyden tasolla, että he näkivät pyhien kirkkauden taivaalla, mutta oltuaan siinä tilassa kuusi vuotta, he — niin kauheata kuin se on sanoakin — joutuivat perikatoon." Vielä hän tuo varottavaksi esimerkiksi eräitä marttyyrejä, jotka kestätyään ankaria kidutuksia sittemmin lankesi-vat. Mutta syntien anteeksi antamisesta Pyhä Henki puhuu profeetta Hesekielin kautta, sanoen: "Jos jumalaton kääntyy pois kaikista synneistensä, mitä hän on tehnyt, ja noudattaa kaikkia minun käskyjäni... hän totisesti saa elää... ei yhtään hänen synneistensä muisteta. Ja jos vanhurskas kääntyy pois vanhurskau-destansa ja tekee vääryyttä... ei yhtäkään hänen vanhurskasta tekoansa, jonka hän on tehnyt, muisteta" (Hes. 18: 21—24).

Koeta menetellä viisaasti, lapseni, ole älykäs kuin käärme ja viaton kuin kyyhkynen.

Minä tunnen suuresti hyötyväni siitä, että elämme nyt yhteisasunnoissa ja nukumme samoilla makuulavit-soilla. Jumala on yksi, mutta Hänen luokseen vievät tiet ovat moninaiset. Sen huomaamme pyhistä isistä: toiset harrastivat sisällistä järjen rukousta ja kypsyivät hengellisessä elämässä, kun taas toiset lukivat paljon psalmeja, kanoneja, tropareita ja niinkään kehittyivät hengellisessä elämässä. Vielä voin panna merkille, mitä pyhät isät tarkoittavat sanoessaan, että luonteen puutteellisuudet säilyvät pyhilläkin, — heitä nöyryyte-tään.

Riemullista on olla Vapahtajan kanssa Taaborin vuorella, mutta kun joudut Golgatalle, niin ole kärsivällinen; jolla on korvat kuulla, hän kuulkoon. Tarkkaa itseäsi.

Herra antakoon Sinulle viisautta.

19. 4. 1946

Olemme aloittaneet pyhän neljänkymmenen päivän paaston. Pyhä Kirkko veisaa: "Paastotkaamme mielihyvällä, sillä se on Herralle otollista. Oikea paasto on se, että me vältämme kaikkea pahaa, pidätämme kieltämme, hillitsemme kiivastuksemme, luovumme himoista, panetteluista, valheesta ja valapattoisuudes-ta. Näistä kieltäytyminen on totista ja Jumalalle otollista paastoa."

Anteeksipyynnön sunnuntaina pidettiin iltä-aterian jälkeen puolen tunnin väliaika, ja kello 7 aikaan kaikki munkit kokoontuivat kirkkoon. Siellä veisattiin pääsiäiskanoni ja luettiin iltarukoukset, minkä jälkeen käytiin suutelemassa ikoneja. Igumeni pyysi anteeksi ja

Skeemaigumeni Johannes.

kumarsi maahan ja vastaavasti koko veljestö kumarsi hänelle maahan asti, ja kukin kävi vuorollansa pyytämässä häneltä ja toinen toiseltaan anteeksi suudellen toinen toistaan olkapäihin. Kuului vain jatkuvasti: "Jumala antakoon sinulle anteeksi, anna minullekin syntiselle anteeksi. Sitten hajaannuimme mitään puhumatta keljoihimme.

Miten hyvä tapa. Sielussa tuntuu niin hyvältä: kaikki ovat sopineet keskenään. Koko tällä viikolla ei käydy työssä, lauantaina osallistutaan Pyhään Ehtoolliseen.

Teitäkin tervehdin pyhän paaston johdosta. Herra auttakoon Teitä viettämään sen kristillisessä hurskaudessa ja sitten vastaanottamaan Kristuksen Valoisan Ylösnousemuksen.

1946

Sinä kirjoitat, että olen ottanut tehtäväkseni puhua Sinulle järkeä. Ei niin, sillä kuinka minä voisin opettaa muita, kun itsekin kuljen vain haparoiden ja kompastellen ja kun sokean sokeaa taluttaessa kumpikin putoaa kuoppaan. Oltuasi kauan kirjeenvaihdossa NN:n kanssa Sinulla lienevät tallella hänen kirjeensä ja Sinä muistat hänen antamansa neuvot, mutta kuinka minä oppimaton voisin ohjata toista sellaisessa suuressa asiassa, joka on koko maailmaa kalliimpi. Omakohtainen hengellinen kokemus minulta puuttuu, ja jos jonkun kirjeeseen vastaankin, niin en kirjoita omaani, vaan pyhiltä isiltä lainattua, ja niin tehdessäni punastelen: toisia opetan, mutta kuinka itse elän.

Nykyaikana meillä ei ole sitä etua, että olisin mahdollisuus elää hengellisessä elämässä kokeneen vanhuksen johdolla. Ohjaajan tulee näyttää sitä tietä, jota on itse kulkenut, mutta jos hän antaa ohjeita kirjojen mukaan, niin se on aivan toista: opastaja ja opastettava kuvittelevat molemmat hyötyvänsä, mutta vasta kun he saavat maistaa "kuinka Herra on hyvä", silloin he huomaavat erehdyksensä. Pyhä Pietari Damaskolainen kertoo itsestään: "Minulle tuottivat paljon vahinkoa kokemattomat neuvojat." Ohjaajan tulee olla himoista vapaa ja omata hengellisen harkinnan lahja, nim. hänen tulee kyetä ottamaan huomioon seuraavat seikat: oikea aika, aloittaminen, toimeenpiteet, ihmisen rakenne, kestäkyky, tietomäärä, uutteruus, ikäkausi, voimat, heikkous, vapaa tahto, katumus, tottumus, tietämättömyys, palavuus, paikka, kasvatusta, yrittäminen, rujous, hitaus, Jumalan tarkoitusta, Jumalan sanan kaikkien sanontojen oikea ajatus sekä moni muu seikka. Tällainen tulee siis hengellisen elämän ohjaajan olla ja omata harkitsemisen kyky.

Häpeäkseni tunnustan, eläneeni luostarissa jo 48 vuotta, mutta olen siinä määrin mennyt tolaltani, etten oikein tiedä, mistä aloittaisin, kuinka saavuttaisin sielun pelastuksen. Älä kuitenkaan kuvittele minun puhuvan näin nöyryydestä, ei lainkaan: sellainen olen todellisuudessa. Nuorempana minulla oli intoa liiaksikin, jonkin aikaa kannoin jouhipaitaa ja rautakahleita. Koetin löytää pyhiä kilvoittelijoita, mutta jotenkin he jäivät löytämättä, luultavasti kokemattomuudessa en kyennyt heitä ymmärtämään. Alkuinnostus panee kovin kiinnittämään huomiota kirjaimeen, joka tappaa hengen, enkä sattunut löytämään sellaista ohjaajaa, joka olisi kyennyt ylläpitämään intoa ja ohjaamaan oikein hengellisessä elämässä. Se taas, joka elää ohjaajatta, on Klimakoksen mukaan "epäluotettava", sillä hän intoilee. Näin jäinkin siis kaikesta osattomak-

si. Mutta en ole epätoivoinen: uskon Jumalan laupeuteen ja voimieni mukaan pyrin Häntä kohti. Muistelen evankeliumissa mainittua viinitarhaa, johon tuli työmiehiä yhdennellätoistakin hetkellä saaden saman palkan kuin nekin, jotka olivat tehneet työtä aamusta saakka. Olen hyvin tyytyväinen ja iloinen siitä, että Herra on suonut minun elää luostarin seinien sisällä.

Sinä kirjoitit, että "pidät maukkaasta ruoasta", mutta kukapa siitä ei pitäisi — vain se, joka on saanut maistaa taivaallista lohdutusta ja hallitsee vatsaansa, tuota kaiken pahuuden valtiasta.

Kirjoitin, että kirjain tappaa hengen, mutta täytyy käsittää näitten sanojen oikea tarkoitus: kirjain tappaa sen, joka siihen pysähtyy ja pitää sitä lopullisena hyvänä eikä vain keinona hyvän saavuttamiseen; hedelmiä ei luonnollisestikaan tule ilman lehtiä, mutta toisaalta viinipuu kuivettui, kun siinä ei ollut hedelmää.

Rakkaudella Kristuksessa

15. 7. 1947

Sillit sain ja kylläpä huolehdit kun ruodotkin poistit, hyvin, hyvin paljon kiitoksia! Kävin isä igumenin luona Kuopion sairaalassa, häntä hoidetaan säteillä. Matkustin laivassa, toisessa luokassa, istuin ruokasalissa. Oli kiinnostavaa tarkata, kuinka ihmiset elävät. Muistui mieleen pyhän Johannes Teologin sanat: "Kaikki, mikä maailmassa on: lihan himo, silmäin pyyntö ja elämän korskeus" — ja joka askelella tämä osoittautuu todeksi. Kaikkialla näkyy kunnianhimo ja ylpeys, ja katso, tässä myllyssä pyöriikin koko monitouhuinen maailma ihanuuksineen. Pyhä Isak

Syyrialainen sanoi siitä: "Maailma on imartelija ja valehtelija ja käsittää oman tilansa vasta siirtyessään iäisyyteen." Jumalan armosta olen terve. Kaikki kirjeesi olen saanut, joten sen suhteen voit olla rauhassa; muistan kunkin kirjeen sisällönkin, mutta en säilytä niitä, sen tunnustan.

Sinua, hengellinen lapseni, vielä kerran sydämestäni kiitän kaikesta huolenpidostasi ja toivotuksistasi. Kirjoita, vastaan sikäli kuin kykenen!

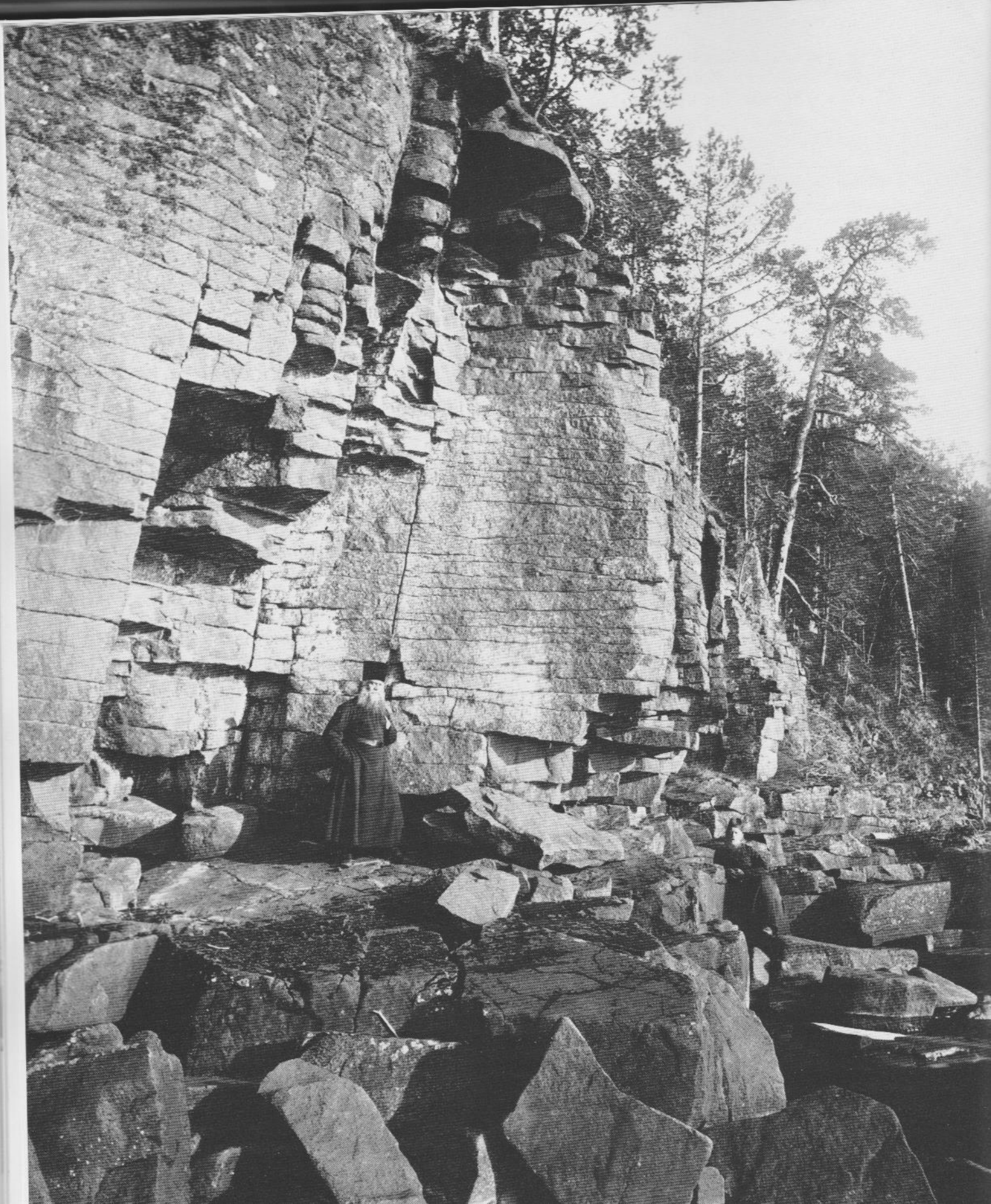
16. 9. 1947

Kristus on keskellämme!

Jumalan armosta olen terve. Viljan olemme korjanneet pelloilta ja puineet. Puinnin aikana jopa sairastuin, vilustuin: pöly, hiki ja läpiveto. Nyt olemme ryhtyneet nostamaan perunaa, sitä on paljon, ja jos säät ovat suotuisat, selviämme kahdessa viikossa. Terveenä ollessa on hyvä ahertaa, se on opettavaista, toisinaan siinä vallan kyyneltyy. Kunkin työskentelee voimiensa mukaisesti; keskustelut siinä ovat tietenkin monenlaisia, sattuu väittelyitä ja jopa toraakin: ihmisiähän olemme, eikä mikään siihen liittyvä ole vältettävissä.

Pappismunkki Mihei kuoli rauhallisesti maanantaina 15. päivänä klo 3 aamulla, keskiviikkona haudataan. Niin, Herra muistakoon häntä valtakunnassaan. Niin, hengellinen lapseni, meidänkin vuoromme tulee, emme sitä välttä. Herra, auta meitä syntisiä hyvälle alulle pääsemisessä ja pelasta meidät syntiset niillä vaiheilla, jotka Sinä tunnet. Amen.

LUONTO

Valamon luonnonmaisema

Jouko Pirola

Valamon luonto varmasti omalta osaltaan edisti saarelaisten pyrkimystä erottaautua omaksi luostariveljeskunnaksi, eroon maailman turhanaikaisesta menosta ja hälinästä. Karut kalliokot reunasivat usealla taholla pääsaarta kuin suoja-ainekkeina ulkomaailman vahingollisia vaikutuksia vastaan. Linnakkeiden takaa löytyi vieraanvaraisempia seutuja. Luostarilaisten suuren enemmistön ympäristöksi nämä sopivat hyvin. Erakoiden asunnoiksi oli piilopaikkoja kuusi- ja mäntymetsien kätköissä. Vaativimmille askeesin harjoittajille riitti kyllin karuja asuinsijoja uloimmilta kalliosaarilta. Rantajyrkänteiden reunamat olivat sopivia sijoja taivaita kohti suunnatulle mielenlennuspyrkimykselle; temppeleitä sopi tällaisiin kohtiin rakentaa. Korkeiksi ei Valamon mäkiä tosin voi sanoa; lumihuippuiset vuoret puuttuvat saarilta varmasti. Mutta rantajyrkänteiden äkisti, kuin jalkojen alta, putoava maaperusta voitiin hyvinkin nähdä symboliksi maalliseen sidotun elämän pettävydestä.

Saariryhmä käsitti nelisenkymmentä saarta. Sortavalan saaristosta ryhmän erotti n. 25 km:n levyinen Laatokan selkävesi. Mantereelle oli matkaa nelisenkymmentä kilometriä. Pääsaari oli kooltaan suurempi kuin kaikki muut saaret yhteensä. Sen pinta-ala oli lähes 30 km². Muodoltaan se karttakuvassa muistutti korkeakorkoista kenkää, joka oli keikahtanut ylösalaisin, niin että pohjapuoli osoitti kohti pohjoista ilmansuuntaa. Kengän varvasosa, uloimpana kärkenä Mustanenä, osoitti kohti koillista. Kantapään kohta, Punainen niemi, oli lännen puolella; varren huippuna oli Rautaveräjän niemi. Kengän kärjen edustalla kohosi vedestä ryhmä erillisiä saaria, Pyhityssaari, Musta-

saari, Satusaari, Eliaksensaari ja Kaukalosaari. Kengän korko oli osittain murtunut erillisiksi Nikonovin, Johannes Kastajan ja Ruissaariksi. Saariryhmän toiseksi suurin saari, Erakkosaari, oli kiinteästi pääsaaren yhteydessä; kenkäkuvio näytti talleavan Erakkosaaren päälle; tämä jäi koron ja kengän karkiosan väliin. Salmi, joka eräässä kohdassa oli vain muutamien metrien levyinen, erotti Erakkosaaren pääsaaresta; salmen yli oli rakennettu silta.

Erillisempiä saariryhmiä tai saaria olivat Ristisaaret, n. 6 km:n etäisyydellä pääsaaresta, kaakon suunnalla, sekä Venesaari ja Mäkärsaari, molemmat n. 3 km:n päässä, edellinen koilliseen, jälkimmäinen lounaaseen päin pääsaaresta. Lukuisten pikkusaarten rykelmä oli myös keskeisen vuonolahden, Luostarinlahden, suulla.

Valamon karttakuva oli kaikkiaan huomattavan rikkonainen. Pirstaleisuuden ovat aiheuttaneet — saarten kehityshistorian kuluessa — toisaalta maan sisäiset voimat, toisaalta ulkoiset tekijät, mm. jääkautisen mannerjäätikön kulutustyö.

Joskus ennen jääkautta, tertiäärikaudella, suuret voimat muovasivat maankuorta nykyisen Pohjois-Laatokan tienoilla. Huomattavan kookas palanen maankuoresta vajosi alaspäin. Laatokan pohjoisosan allas syntyi. Pohjoisrannikon kohdalla maankuori murtui pitkäkkäisiä linjoja myöten. Nämä linjat näkyvät nykyään vuonojen rannoilla jyrkkinä kallionseinäminä. Valamon saariryhmän kohdalla maankuoren lohko sensijaan jäi koholle, horstiksi. Saariryhmän luoteinen laita murtui tapahtumissa samaan tapaan kuin Laatokan pohjoinen rannikko. Kallioperän vuonomurtumia syntyi tännekin. Samalla saarilohko ilmeisesti jonkin verran kallistui. Luoteinen laita kohosi kaakkoista ja itäistä enemmän; saariryhmän lakipinta viettää tähän suuntaan.

Laatokan aallot ovat aikojen kuluessa irrottaneet rantakalliosta suuriakin kivilohkareita. Tyynellä säällä vesi pysyy jonkin verran hyllytasanteen alapuolella.

Jääkaudenaikainen mannerjäätikkö oli paikkapaikoin höylännyt Valamon kallioperustan silokallioiksi. Kivikkorantojen kasvullisuus oli karunlaista.

Saarten kallioperusta, tumma diabaasi, on vahvasti halkeillut. Lukemattomat raot pirstovat kalliota ryhmittyen linjamaisiin heikkousvyöhykkeisiin. Näihin ovat maankuorta kuluttaneet voimat kohdistaneet otteensa. Mannerjäätikkö peitti jääkaudella alleen sekä Laatokan järviältä että Valamon saaret. Jäätikkö koversi vahvana jyrinä alustaansa. Sellaisissa kohdissa, missä kallioperusta oli ehjempää — laaksojen välisillä mäkimäillä — jäätikköjyrä ei saanut paljonkaan irti alustastaan. Mutta niissä kohdissa, missä kallioperusta oli halkeillutta — nykyisten laaksojen ja vuonolahtien kohdalla — koverrus pystyi alentamaan maanpintaa kymmeniä metrejä. Pitkänomaisia vuonoja syntyi: syntyivät pääluostarin luokse johtanut Luostarinlahti, Moskovanlahti, Skiitanlahti ja Kuukanlahti. Nämä vuonolahdet leikkelevät saariryhmän luoteisosaa.

Ulommat saaret koostuvat samasta tummasta

diabaasikallioperästä jyrkänteineen. Tunnetuin saarista oli Pyhityssaari. Se sijaitsi vain parin kilometrin päässä Mustannäen kärjestä. Jyrkänteet reunustivat saarta; tuulisella säällä maihin pääseminen veneellä oli melkein mahdotonta. Tyynellä saaren rantaan sentään saattoi laskea ja kavuta ylemmäksi. Hyllymäisiä askelensijoja löytyi jyrkänteistä. Muutamia munkkeja asui tässä luonnon rakentamassa erakkolinnakkeessa. Kauempana kuin Pyhityssaari, 2—3 peninkulman päässä pääsaaresta, asui parilla luodolla munkkeja niilläkin. Pyhän Hermanin ja Pyhän Sergein kirkot oli rakennettu näille luodoille. Kivenlouhintaa ja jonkinlaista maanviljelyäkin näillä voitiin harjoittaa.

Karuja kallioita on runsaasti myös pääsaaren rannoilla. Tännehan niitä saaren syntyvaiheissa juuri syntyi. Aaltojen toiminta on rannoilla monin paikoin paljastanut kallion. Ensin on moreenimaa tullut piestyksi pois rantakallioiden päältä ja sitten ovat aallot

Sellaisiin kohtiin, missä kallioperusta oli halkeillutta, oli syntynyt laaksoja ja pitkänomaisia vuonolahtia. Näiden rantamat olivat suojaisia, usein rehevän kasvipeitteen verhoamia.

alkaneet jyskytellä itse kallioperustaa. Kallion rakenne, lukemattomine halkeamineen, on suosinut louhimistyötä. Aalloista roiskuva vesi on syystalvisin täyttänyt rakoja. Pakkaspäivinä vesi on jäänyt ja samalla laajentunut voimakkaiksi jääkiiloiksi. Lohkareita on irtautunut ja tipahdellut veteen. Osa lohkarista on jäänyt joksikin aikaa irtautumissijoilleen, mutta sitten myrskyaaltojen pommitusotteeseen jouduttuaan pyörähdellyt alemmaksi, veden alle. Selviä lovia on tällä tavoin kovertunut rantakallioihin, etenkin ulommilla saarilla. Vähäisiä tasanteita on rantalovien edustoilla, jonkin verran normaalia vedenpinnan korkeutta ylempänä. Aallot ovat irrotelleet suuriakin lohkarista synnyttäen luolia. Erakot ovat näitä käyttäneet majapaikkoinaan.

Selvä rantalovi oli esimerkiksi Pyhityssaaren jyrkänten tyvessä. Ylempänä kiersi vielä toinen. Se on selitetty syntyneeksi tuhansia vuosia sitten, joskus

Litorinakaudella, kun vedenpinta on ollut nykyistä Laatokan pintaa huomattavasti ylempänä.

Valamon kallioperusta oli rikkonaisimmillaan Erakosaassa ja tämän saaren lähiympäristössä. Pääluostari sijaitsi vuonon rannalla, suojaisessa satamapaikassa. Vuonon suulla, kuin vartiolinnakkeena sisäänpääsykohtaa valvomassa, oli Nikolskin saari. Luostarinlahti oli paikoin jyrkkärantainen, mutta ei kallioseinämainen. Havumetsät verhosivat lahden rantoja, lukuunottamatta luostarin lähintä ympäristöä. Pääluostarin ja rantaviivan väliin jäi melkoisen jyrkkä rinne, luostari oli rakennettu rinteän yläpuolelle, paikkaan, missä viettävä maankamara loiveni tasannemaiseksi.

Läntinen ranta oli rikkonaista ja saaririkasta sekin, mutta sen lahdet olivat avoimempia kuin Luoteis-Valamon. Valtaisat kalliojyrkänteet, sellaiset kuin Öljymäen seinämä, olivat luonteenomaisia sekä länsi- että lounaisrannikolle. Vanhat matkakertomukset kiittele-

vät tällaisten jyrkänteiden päältä avautuneita näköaloja mahtaviksi.

Lounaisrannikko on jyrkkää, suorajuoksuista. Vuonoja ei täällä esiinny ennenkuin tullaan Lestshevon lahden kohdalle. Tästä lähtien mannerjäätikön kulutus näkyy maisemassa jälleen selvästi. Rautaveräjän rantakallioita ja luotoja on jäätikkö höylännyt silokallioiksi.

Itäranta on alavampaa. Vuonoja ei esiinny. Avarien lahtien rannat ovat usein soistuneet. Aaltojen huuhtomia kivikkovöitä esiintyy täällä, niinkuin jokseenkin kaikkialla Valamon saarten rannoilla.

Pohjoisella reunalla, lähellä rantaa, mäet ovat asettuneet rivistötapaiseksi muodostelmaksi. Mustanenen mäki, Papin mäki, Feodorovskin mäki ja Ison Skiitan mäki edustivat horstilohkon korkeinta reunaa. Näiden edustalta on maanpinta joskus painunut nykyistä vedenpintaa huomattavasti alemmaksi.

Diabaasi-kallioperä on rapauduttuaan synnyttänyt viljavan, ruskehtavansävyisen, joskus punertavankin maaperän. Maan viljavuudesta johtuen suuremmat saaret olivat laajalti tuuheiden, jopa synkeänlaisten kuusimetsien peittämät. Sekametsiä oli runsaasti niitäkin. Kuivilla rinneilla kasvoi mäntyä, rehevämmissä notkoissa lehtipuita, etupäässä koivua, joskus tervaleppää. Uloimpien saarten kuuset olivat lyhykäisen palleroisia, lyhytneulaisia. Katajaa ulkosaarilla kasvoi runsaasti.

Vehmaimmillaan Valamon maisema oli pääluostarin lähiympäristössä. Jaloja lehtipuita, tammia, vaahteroita ja jalavia, kasvoi täällä puistikkoina. Jalot lehtipuut oli istuttamalla saatu kasvamaan vuosikymmenien ja -satojen kuluessa. Pienempiä lehtipuupuijastoja oli Erakkosaarella, Kaikkein Pyhimmän luostarin lähiympäristössä. Pääluostarin puutarhassa oli aikojen kuluessa keritty viljellä kirjavia kasvivalikoimaa, mm. omenapuita, kirsikkaa, päärynäpuita sekä viinimarja- ja karviaismarjapensaita. Entiset rohdoskasvit, koiruoho (*Artemisia absinthium*), rohtovirmajuuri (*Valeriana officinalis*), kissanminttu (*Nepeta*) ja liperi (*Levisticum officinale*) viihtyivät piholla sekä lastauspaikoilla. Näillä kasvoivat myös peltosauramo (*Anthemis arvensis*), valkopeippi (*Lamium album*), sirkunjyvä (*Lappula*), peltokierto (*Convolvulus arvensis*), harmio (*Berteroa incana*), illakko (*Hesperis matronalis*), neidonkieli (*Echium vulgare*) ja malva. Kukkien tuoksu tuntui ilmassa kesäiltaisina. Ruusut, liljat ja syreenit kasvoivat vanhalla kirkkomaalla viidakkoina.

Kertomukset kukkaloistosta ja jalopuurunsaudesta ovat eri aikoina siivittäneet saarella käymättömien kuulijoiden ja lukijoiden mielikuvitusta. Etelämaisen vehmauden mielikuva on liitetty saariin, toisaalta myös

itämainen mystiikka. Itämaisuus lienee sentään näkynyt enemmän ortodoksisissa kirkonmenoissa kuin luonnossa. Kovin eteläiseksikään eivät muutamat istutetut jalopuutilkut saarten luonnonmaiseman yleiskuvaa voi muuttaa; vallitsevana oli boreaalinen havumetsä. Maarianheinä (*Hierocloe australis*) oli kuusikoissa aivan yleinen, samoin metsätähtimö (*Stellaria longifolia*). Rehevien kuusikoiden kätköistä saattoi löytää myös kämmeikkälajeja, lehto-neidonvaimon (*Helleborine latifolia*), soikkokaksikon (*Listera ovata*), herttakaksikon (*Listera cordata*) ja pesäjuuren (*Neottia nidus-avis*).

Kuivilla rinneilla oli jo omat kasvilajinsa, ukon tulikukka (*Verbascum thapsus*), tumma tulikukka (*Verbascum nigrum*), mäkikuisma (*Hypericum perforatum*), nuokkukohokki (*Silene nutans*), ukonpalko (*Bunias*), jänön apila (*Trifolium arvense*) ja mäkivirvilä (*Vicia tetrasperma*).

Olihan Valamossa myös heleitä lehtometsiä. Vaahterain, lehmusten, paatsamain ja koiranheisipuiden suojassa rehevöivät multapohjaisissa laaksoissa lehtokasvit, kotkansiipi (*Struthiopteris filicastrum*), lehtopähkämö (*Stachys silvatica*), oja-kurjenpolvi (*Geranium palustre*), musta konnanmarja (*Actea spicata*), lehtotähtimö (*Stellaria nemorum*), tesma (*Milium effusum*) ja tuoksumaratti (*Asperula odorata*). Lehtorinteiltä tavotti kevätesikon (*Primula veris*), mäkimeiramin (*Origanum vulgare*) ja metsänätkelmän (*Lathyrus silvester*), tammilehdoista akankaalin (*Ajuga reptans*).

Reheviä rantasaita ja ruoikoita oli Kuukanlahden ja Karjakartanon lahden perukoissa. Myös Lestshevonjärven mutkaiset rannat olivat paikkapaikoin ruoikkosia tai soistuneita. Tällaisilta rannoilta saattoi löytää lumpeiden kelluvia lehtilaitoja kukkaryhmineen. Hilarjaisissa lahdelmissa viihtyivät pahaputki (*Oenanthe aquatica*), jokileinikki (*Ranunculus lingua*), kilpukka (*Hydrocaris*), lahnaruoho (*Isoetes*) ja osmankäämi (*Typha*).

Rantakivikoiden karuhkossa maailmassa viihtyivät vielä sinivalvatti (*Mulgedium sibiricum*), sinilatva (*Polemonium coeruleum*), pikkumatara (*Galium trifidum*), rantaorvokki (*Viola persicifolia*) ja rantayrtti (*Lycopus europaeus*). Ulommilla, tuulten ja aaltojen pärskeen pieksämällä riutoilla pystyivät elämään tuhkapensas (*Cotoneaster*), mätäsrikko (*Saxifraga caespitosa*), hietaneilikka (*Dianthus arenarius*) ja härkki (*Cerastium alpinum*).

Avaria nevasaita ei saarilla ollut. RYTEIKKÖISIÄ korpimaita risteili siellä täällä kuusimetsämäkien välisissä juottikohdissa. Karuja kalliomaita ei pääsaaren sisäosista paljontaan löytänyt; moreeni peitti

Diabaasikallio on rikkoutunut louhikoksi, kuin luonnon muovaamaksi kivilinnakkeeksi.

Ihmisen toiminta ei toiseen maailmansotaan mennessä ollut paljokaan runnellut Valamon luontoa; autoja ei luostarisaaren teillä tullut vastaan. Peltoverkosto oli hajanainen, se keskittyi viljavimpiin laaksoihin.

useimpien mäkien lakiosat.

Peltoverkosto oli hajanainen, se keskittyi vain viljavimpiin laaksoihin. Runsaimmin oli peltoja luoteisen Vuono-Valamon (Moskovansalmi, Skiitanlahti, Kuukanlahti, Luostarinlahti) kaakkoispuolella.

Ihmisen toiminta ei toiseen maailmansotaan mennessä ollut pahoin runnellut Valamon kiitettyä luontoa. Hakkuut olivat laikuttaneet metsiä vain paikkapaikoin. Aivan luonnontilaisiakin metsiä saarilta saattoi löytää. Kaatuneet puut lepäsivät näissä kaikessa rauhassa, elävien juurella.

Autoja ei saarilla käytännöllisesti katsoen ollut ollenkaan. Kävellessä tai polkupyörällä ajaen saattoi pitkin Valamon teitä liikkua mukavasti metsien läpi tai halki viljavien peltomaiden. Kuusimetsätiheikköihin saattoi sukeltautua kuin alkuluonnon syliin. Rauhaisa leppoisuus, pyhäpäivän mieli, kuvastuu vanhoista matkakertomuksista. Rantavesissä nuottaa vetävät kalastajamunkit eivät rauhaa pystyneet rikkomaan, eivät liiemmin myöskään vuonovesissä lipuvat matkailijaveneet.

Ilmasto oli Valamossa jossain määrin mereisempi kuin Laatokkaa reunustavilla manneralueilla. Laatokan vesimäärät toisaalta jonkin verran viilentävät kesiä, toisaalta leudontavat talvia. Laatokka aaltoilee vailla selvää jääpeitettä läpi syystalven, tammikuulle. Vesiryöpyt synnyttävät rantakallioille jäätyessään erikoisia jäämuodostumia. Kuvista tuttuja ovat esimerkiksi Niikkanansaaren jääryöpyköt. Talven mittaan viennyt Laatokka jäähdyttää ilmaa pitkälle touko-kesäkuuhun. Jäät lähtevät vasta toukokuulla, eikä omenapuiden kukinta ala kunnolla ennen juhannusta.

Tuulet pääsivät Laatokan avarilta seliltä puhaltamaan kovalla voimalla päin saarten rantoja ja metsämaita. Joskus tuuli yltyi hirmumyrskyksi. Tällaiset tekivät tuhoa, saattoivatpa kaataa kokonaisia metsiä, niinkuin 1920-luvun lopulla. Valtavia määriä puunrunkoja raivattiin tuhoalueilta ja kuljetettiin saarilta pois. Nämä hakkuuaukiot eivät liene vielääkään, 1970-lukuun mennessä, kasvaneet kokonaan umpeen; muutamien vuosikymmenien mittainen aika ei ole voinut olla kyllin pitkä täydelliseen uusiutumiseen.

vät tällaisten jyrkänteiden päältä avautuneita näköaloja mahtaviksi.

Lounaisrannikko on jyrkkää, suorajuoksuista. Vuonoja ei täällä esiinny ennenkuin tullaan Lestshevon lahden kohdalle. Tästä lähtien mannerjäätikön kulutus näkyy maisemassa jälleen selvästi. Rautaveräjän rantakallioita ja luotoja on jäätikkö höylännyt silokallioiksi.

Itäranta on alavampaa. Vuonoja ei esiinny. Avarien lahtien rannat ovat usein soistuneet. Aaltojen huuhtomia kivikkovöitä esiintyy täällä, niinkuin jokseenkin kaikkialla Valamon saarten rannoilla.

Pohjoisella reunalla, lähellä rantaa, mäet ovat asettuneet rivistöntäpaiseksi muodostelmaksi. Mustanenen mäki, Papin mäki, Feodorovskin mäki ja Ison Skiitan mäki edustivat horstilohkon korkeinta reunaa. Näiden edustalta on maanpinta joskus painunut nykyistä vedenpintaa huomattavasti alemmaksi.

Diabaasi-kallioperä on rapauduttuaan synnyttänyt viljavan, ruskehtavansävyisen, joskus punertavankin maaperän. Maan viljavuudesta johtuen suuremmat saaret olivat laajalti tuuheiden, jopa synkeänlaisten kuusimetsien peittämät. Sekametsiä oli runsaasti niitäkin. Kuivilla rinnermailla kasvoi mäntyä, rehevämmissä notkoissa lehtipuita, etupäässä koivua, joskus tervaleppää. Uloimpien saarten kuuset olivat lyhykäisen palleraisia, lyhytneulaisia. Katajaa ulkosaarilla kasvoi runsaasti.

Vehmائمillaan Valamon maisema oli pääluostarin lähiympäristössä. Jaloja lehtipuita, tammia, vaahteroita ja jalavia, kasvoi täällä puistikkoina. Jalot lehtipuut oli istuttamalla saatu kasvamaan vuosikymmenien ja -satojen kuluessa. Pienempiä lehtipuupuijstoja oli Erakkosaarella, Kaikkein Pyhimmän luostarin lähiympäristössä. Pääluostarin puutarhassa oli aikojen kuluessa keritty viljellä kirjavaa kasvivalikoimaa, mm. omenapuita, kirsikkaa, päärynäpuita sekä viinimarja- ja karviaismarjapensaita. Entiset rohdoskasvit, koiruoho (*Artemisia absinthium*), rohtovirmajuuri (*Valeriana officinalis*), kissanminttu (*Nepeta*) ja liperi (*Levisticum officinale*) viihtyivät piholla sekä lastauspaikoilla. Näillä kasvoivat myös peltosauramo (*Anthemis arvensis*), valkopeippi (*Lamium album*), sirkunjyvä (*Lappula*), peltokierto (*Convolvulus arvensis*), harmio (*Berteroa incana*), illakko (*Hesperis matronalis*), neidonkieli (*Echium vulgare*) ja malva. Kukkiin tuoksu tuntui ilmassa kesäiltaisim. Ruusut, liljat ja syreenit kasvoivat vanhalla kirkkomaalla viidakkoina.

Kertomukset kukkaloistosta ja jalopuurunsaudesta ovat eri aikoina siivittäneet saarella käymättömien kuulijoiden ja lukijoiden mielikuvitusta. Etelämaisen vehmauden mielikuva on liitetty saariin, toisaalta myös

itämainen mystiikka. Itämaisuus lienee sentään näkynyt enemmän ortodoksisissa kirkonmenoissa kuin luonnossa. Kovin eteläiseksikään eivät muutamat istutetut jalopuutikut saarten luonnonmaiseman yleiskuvaa voi muuttaa; vallitsevana oli boreaalinen havumetsä. Maarianheinä (*Hierocloe australis*) oli kuusikoissa aivan yleinen, samoin metsätähtimö (*Stellaria longifolia*). Rehevien kuusikoiden kätköistä saattoi löytää myös kämmeikkälajeja, lehto-neidonvaiman (*Helleborine latifolia*), soikkokaksikon (*Listera ovata*), herttakaksikon (*Listera cordata*) ja pesäjuuren (*Neottia nidus-avis*).

Kuivilla rinnermailla oli jo omat kasvilajinsa, ukon tulikukka (*Verbascum thapsus*), tumma tulikukka (*Verbascum nigrum*), mäkikuisma (*Hypericum perforatum*), nuokkukohokki (*Silene nutans*), ukonpalko (*Bunias*), jänön apila (*Trifolium arvense*) ja mäkivirvillä (*Vicia tetrasperma*).

Olihan Valamossa myös heleitä lehtometsiä. Vaahterain, lehmusten, paatsamain ja koiranheisipuiden suojassa rehevöivät multapohjaisissa laaksoissa lehtokasvit, kotkansiipi (*Struthiopteris filicastrum*), lehtopähkämö (*Stachys silvatica*), oja-kurjenpolvi (*Geranium palustre*), musta konnanmarja (*Actea spicata*), lehtotähtimö (*Stellaria nemorum*), tesma (*Milium effusum*) ja tuoksumaratti (*Asperula odorata*). Lehtorinteiltä tavotti kevätetikon (*Primula veris*), mäkimeiramin (*Origanum vulgare*) ja metsänätkelmän (*Lathyrus silvester*), tammilehdoista akankaalin (*Ajuga reptans*).

Reheviä rantasaita ja ruoikoita oli Kuukanlahden ja Karjakartanon lahden perukoissa. Myös Lestshevonjärven mutkaiset rannat olivat paikkapaikoin ruoikkosia tai soistuneita. Tällaisilta rannoilta saattoi löytää lumpeiden kelluvia lehtilaitoja kukkaryhmineen. Hii-jaisissa lahdelmissa viihtyivät pahaputki (*Oenanthe aquatica*), jokileinikki (*Ranunculus lingua*), kilpukka (*Hydrocaris*), lahnaruoho (*Isoetes*) ja osmankäämi (*Typha*).

Rantakivikoiden karuhkossa maailmassa viihtyivät vielä sinivalvatti (*Mulgedium sibiricum*), sinilatva (*Polemonium coeruleum*), pikkumatara (*Galium trifidum*), rantaorvokki (*Viola persicifolia*) ja rantayrtti (*Lycopus europaeus*). Ulommilla, tuulten ja aaltojen pärskeen pieksämillä riutoilla pystyivät elämään tuhkapensas (*Cotoneaster*), mätäsrikkö (*Saxifraga caespitosa*), hietaneilikka (*Dianthus arenarius*) ja härkki (*Cerastium alpinum*).

Avaria nevasaita ei saarilla ollut. Ryteikköisiä korpimaita risteili siellä täällä kuusimetsämäkien välisissä juottikohdissa. Karuja kalliomaita ei pääsaaren sisäosista paljontaan löytänyt; moreeni peitti

Diabaasikallio on rikkoutunut louhikoksi, kuin luonnon muovaamaksi kivilinnakkeeksi.

Ihmisen toiminta ei toiseen maailmansotaan mennessä ollut paljontaan runnellut Valamon luontoa; autoja ei luostarisaaren teillä tullut vastaan. Peltoverkosto oli hajanainen, se keskittyi viljavimpiin laaksoihin.

useimpien mäkien lakiosat.

Peltoverkosto oli hajanainen, se keskittyi vain viljavimpiin laaksoihin. Runsaimmin oli peltoja luoteisen Vuono-Valamon (Moskovansalmi, Skiitanlahti, Kuukanlahti, Luostarinlahti) kaakkoispuolella.

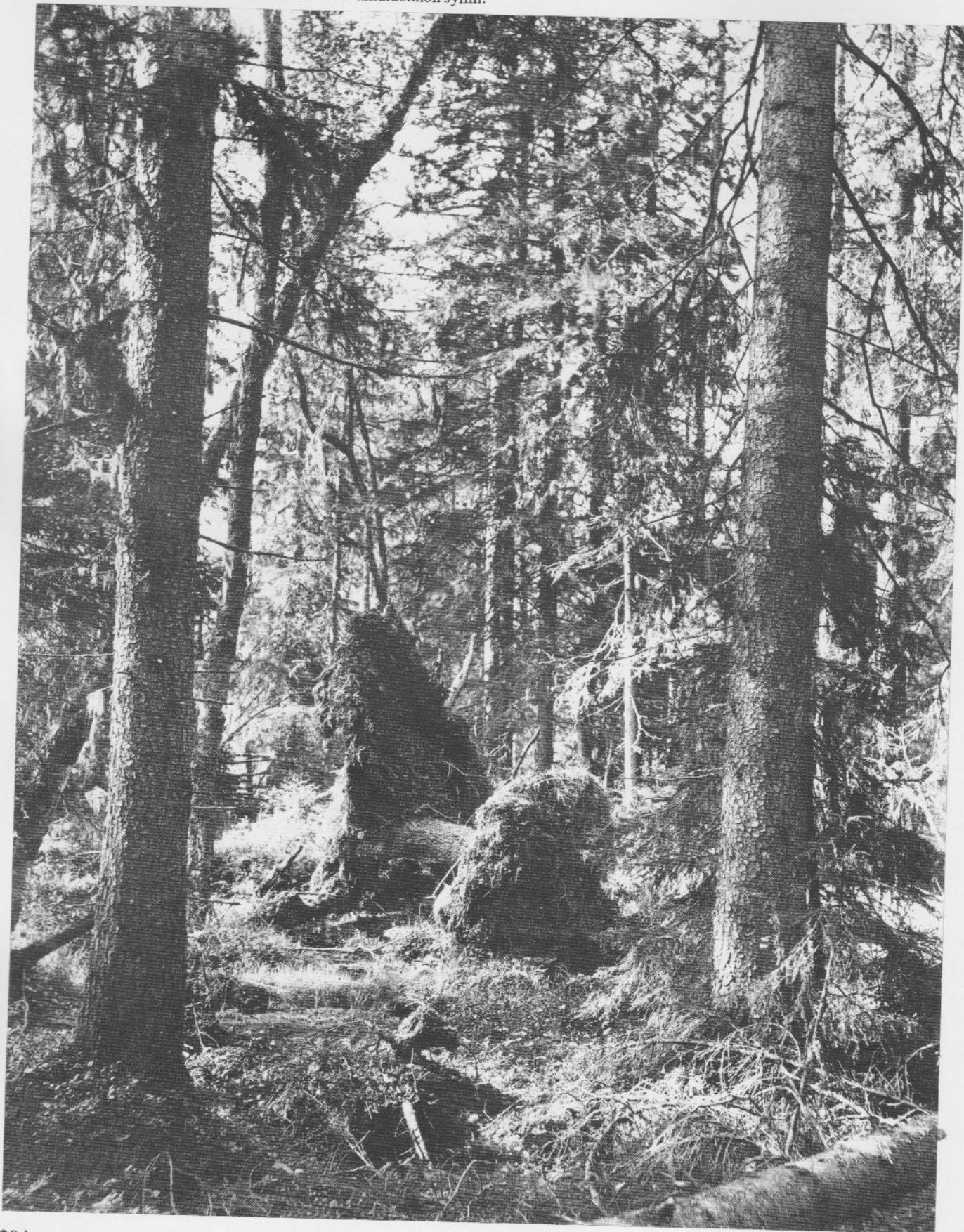
Ihmisen toiminta ei toiseen maailmansotaan mennessä ollut pahoin runnellut Valamon kiitettyä luontoa. Hakkuut olivat laikuttaneet metsiä vain paikkapaikoin. Aivan luonnontilaisiakin metsiä saarilta saattoi löytää. Kaatuneet puut lepäsivät näissä kaikessa rauhassa, elävien juurella.

Autoja ei saarilla käytännöllisesti katsoen ollut ollenkaan. Kävellessä tai polkupyörällä ajaen saattoi pitkin Valamon teitä liikkua mukavasti metsien läpi tai halki viljavien peltomaiden. Kuusimetsätiheikköihin saattoi sukeltautua kuin alkuluonnon syliin. Rauhaa leppoisuus, pyhäpäivän mieli, kuvastuu vanhoista matkakertomuksista. Rantavesissä nuottaa vetävät kalastajamunkit eivät rauhaa pystyneet rikkomaan, eivät liiemmin myöskään vuonovesissä lipuvat matkailijaveneet.

Ilmasto oli Valamossa jossain määrin mereisempi kuin Laatokkaa reunustavilla manneralueilla. Laatokan vesimäärät toisaalta jonkin verran viilentävät kesää, toisaalta leudontavat talvia. Laatokka aaltoilee vailla selvää jääpeitettä läpi syystalven, tammikuulle. Vesiryöpyt synnyttävät rantakallioille jäätyessään erikoisia jäämuodostumia. Kuvista tuttuja ovat esimerkiksi Niikkanansaaren jääryöpyköt. Talven mittaan viilennyt Laatokka jäähdyttää ilmaa pitkälle touko-kesäkuuhun. Jäät lähtevät vasta toukokuulla, eikä omenapuiden kukinta ala kunnolla ennen juhannusta.

Tuulet pääsivät Laatokan avarilta seliltä puhaltamaan kovalla voimalla päin saarten rantoja ja metsämaita. Joskus tuuli yltyi hirmumyrskyksi. Tällaiset tekivät tuhoa, saattoivatpa kaataa kokonaisia metsiä, niinkuin 1920-luvun lopulla. Valtavia määriä puunrunkoja raivattiin tuhoalueilta ja kuljetettiin saarilta pois. Nämä hakkuuaukiot eivät liene vielääkään, 1970-lukuun mennessä, kasvaneet kokonaan umpeen; muutamien vuosikymmenien mittainen aika ei ole voinut olla kyllin pitkä täydelliseen uusiutumiseen.

Valamon kuusimetsiin saattoi sukeltautua kuin alkuluonnon syliin.

Valamon eläimistöstä ja sen tutkimisesta

P. Kontkanen

Luostareistakin puheen ollen on luontosuhteiden kuvauksella, jopa lyhyellä eläimistönkin esittelyllä, oma yleisnäkemyistä täydentävä merkityksensä. Onhan epäilemättä niin, että eläimistöllä on luostarin alkuaikoina ollut paljon huomattavampi merkitys luostarille ja sen asukkaille kuin mitä viime aikoina siinä Valamossa, 1. arvoluokan suuressa monasterissa, jonka me tämän vuosisadan lapset tunsimme.

Hyvän ja aiheeseen sopivan esimerkin antaa siitä mm. vanha perimätieto, jonka mukaan pakeneva karhu johdatti vainoojansa Aleksanteri Syväriläisen erakkomajalle (Piironen 1947, s. 29). Myöhemmin tämä mies Aleksanterin vaikutuksesta meni munkiksi Valamoon, otti nimekseen Adrian ja perusti 1500-luvun alussa Ondrusovan luostarin (Kirkinen 1970, s. 210).

Toisaalta on muistettava, että ennen Viipurin läänin yhdistämistä muuhun Suomeen ei "ruotsheilla" juuri ollut mahdollisuuksia Valamon saariston luonnon tutkimiseen. Vasta 1840-luvulla alkoivat luonnontieteilijät kiinnostua Vanhasta Suomesta. Esim. Societas pro fauna et flora fennica jakoi ensimmäiset stipendit Karjalan tutkimiseksi 1841. Pohjoisen Laatokan kalliorannikon luonnon erikoisuus huomattiin jo varhain (Chydenius & Furuhielm 1858, s. 82—83), mutta ulomman saariston kalliosaaret ja niitä ympäröivä karusävyinen luotovyöhyke muodostivat tutkimuksen laiminlyömän erikoisalueen. Vain Valamon pääsaari suhteellisen mukavine liikenneyhteyksineen teki — ainakin matkailumielessä — tästä poikkeuksen.

On vaikea enää yksityiskohtaisesti eritellä, mistä tuo tieteellisen uteliaisuuden puute johtui. — Yksi asia on kuitenkin ilmiselvää. Suomen biologisten tieteiden nousukausi 1850- ja 1860-luvuilla — William

Nylander (1822—1899) uranaukaisijana — johti suomalaiset tiedemiehet ulottamaan tutkimusmatkansa Ääniselle, Valkealle merelle ja Kuolan niemimaalle saakka. Todettiin ns. luonnontieteellisen Suomen (*Fennoscandia orientalis*) käsittävän koko tämän alueen. Eteläraja kulki Laatokalta Syväriä pitkin Ääniseen ja sieltä lyhintä tietä Valkeaan mereen (Nylander 1852, s. 111). Kartalle piirrettynä se esitettiin ensi kerran 1859, ja Fr. Elfving (1921, s. 108) toteaaakin Fauna-seuran historiassa, että Venäjän Karjalan ja Venäjän Lapin annektointi lyötiin tuolloin lukkoon.

Uusi näkemys teki nuorten tutkijoiden matkatavoitteiksi Äänisen ja Vienan meren rannat. Laatokan seuduista tuli vain läpikulkualue, jossa mennessä ja tullessa viivytettiin vain muutamia päiviä — tosin keräilyjä tehden — matkaesteiden takia. Tämä koskee myös Valamoa, joka lisäksi oli syrjässä matkareiteiltä ja jota sitäpaitsi jo Nylander (1852, s. 123) piti — ajan kohtaan katsoen kai aivan oikein — "Karjalan (kasvitieteellisesti) parhaiten tunnettuna seutuna: "insula Walamo, qui locus optime omnium Kareliae cognitus est". Kyllähän Valamossakin käytiin, mutta ei kauan viivytetty. — Erään pikku syyn kertoo J. Sahlberg (Saalas 1960, s. 163) hymyn pilke silmäkulmassa kirjeessään vaimolleen 7. 6. 1875, kun laivan pysähtyessä Konevitsassa melkein kaikki matkustajat menivät luostariin. "Mutta kun minä olin enemmän kiinnostunut kovakuoriaisista kuin munkeista, kuljeskelin rantoja pitkin ja sain jälleen hyvän saaliin."

Joka tapauksessa yhtyivät eläintieteilijätkin W. Nylanderin näkemyksiin. Kalatutkija A. J. Malmgren (1863, s. VI) sanoo väitöskirjassaan, ettei hän tee sitä

päähänpistosta tai mukavuudenhaluisesta auktoriteettiuskosta, vaan luonnonvälttämättömyyden pakosta. J. Sahlberg (1871, s. 4) sanoo tehneensä sen omien tutkimuksiensa perusteella. Kun sitten Suomen itsenäisyyden aikana biologisissa tieteissä tuli etualalle ekologinen tarkastelutapa, ei Valamon seudun tarjoamia mahdollisuuksia ehditty käyttää hyväksi.

En tunne mistään eläinryhmästä Valamon saaristoa koskevaa tarkkaa erikoistutkimusta, joten seuraavassa tyydyn esittämään vain valittuja paloja Valamon eläimistön erikoispiirteistä.

Laatokan "meren" kiusallisin petoeläin oli epäilemättä Laatokan norppa (*Pusa hispida* var. *ladogensis* Nordqvist), joka samalla jo nimellään kertoo meille eräästä Laatokan — ja Valamon saaristonkin — eläimistön mielenkiintoisesta piirteestä, jääkauden jäännös-eläimien, ns. reliktien, runsaasta esiintymisestä. Tieteen häiritsemättä norppa eleli Laatokassa kalojen ja myöhemmin myös kalastajien kiusana vuosituksia, kunnes se 1845 (Sundevall, "Phoca i Ladoga") keksittiin. Kestikin sitten runsaat 50 vuotta, kunnes sen reliktiluonne oli vakuuttavasti todistettu ja sille voitiin antaa oma tieteellinen nimi (Nordqvist 1898). Hylkeitä oli Laatokassa runsaimmin pohjoisessa, syvässä osassa. Ihminen ahdisteli norppia — ainakin viime vuosisadalla — vain kesäisin veneestä käsin (soutaja ja ampuja). Hyvänä saaliina pidettiin 50 hyljettä kesässä. Venäläisten tietojen mukaan tapettiin Laatokassa 1870-luvulla noin 1.000 hyljettä vuosittain. Jääskeläinen (1909) kertoo elävästi, miten vanha ja kokenut hylkeenpyytäjä, Sortavalan saariston asukas, setä Pöllänen, Paljakan ulkosaarella kutsuaänin ym. konstein houkutteli norpan, tuon kalastajien riesan, tarkan pyssynsä ulottuville.

Suurista nisäkkäistä ei tiedossani ole erikoisjulkaisuja ja Valamon alueelta, mutta saariston jaloimman riistan, villipeuran (*Tarandus tarandus* var. *fennicus* Lönnberg) muistolle on syytä omistaa muutamia sanojakin, eikä vain hetken hiljaisuus. — Vielä kesän 1850 kokemuksien tai saamiensa tietojen perusteella voi W. Nylander (1852, s. 117) sanoa, että "Tarandus saepe frequens venit usque ad partes Ladogae in boream et orientem conversas et in insula Walamo fixam habet sedem". — Tietenkään ei tuollainen lyhyt toteamus vain yhden tutkijan esittämänä riitä, mutta 1900-luvulla saimme tietää lisää. Hj. Schulman (1910) julkaisi katsauksen tietoihimme villipeuran esiintymisestä maassamme ja kertoo kesällä 1880 kansan suusta Raja-Karjalassa kuulleensa mm. että talvisin kulki poroparvia mantereelta Laatokan pohjoisosan saarille.

Tähän liittyen J. Sahlberg (1910) kertoi jo kesällä 1866 Valamon pääsaarella, kaukana itse luostarista,

osuneensa tuoreelle poron lantakasalle. Eikä sillä hyvä, vaan hän oli paikalta saanut hyönteishaaviinsa yksinomaan porolla loisivan saivartajakärpäsän (*Oestrus trompe*) yksilön. — Todisteet saavat tiedemiehen vakuutetuksi, vaikka ne ehkä hieman hymyilyttävätkin maallikkoa. — Loppujen lopuksi sai R. Palmgren (1917) luotettavalta taholta (tri J. Winter) tietää, että kesällä 1884 (tai 1885) oleskeli Heinsimän saarella parikymmentä villipeuraa. Mikä oli mahdollista Heinsimällä, oli tietysti yhtä mahdollista myös itse Valamossa.

Pikkunisäkkäistä en tunne tutkimuksia, mutta eihän Laatokan pohjoissaariston linnustotakaan ole julkaistu kokonaistutkimusta edes paikallisfaunatasolla. — Eräänä syynä tähän lienee se, että kun J. A. Palmen (1874) lintujen muuttoreittitutkimuksessaan osoitti tärkeän lintujen muuttotien kulkevan Suomenlahtea pitkin Laatokan eteläosan ja Äänisen kautta Valkealle merelle ja sieltä Kaninin niemimaan yli Novaja Zemljalle, jäi Valamo taas tärkeimmistä tutkimusalueista syrjään. Niinpä Fauna-seura lähetti stipendiaattejaan kesinä 1881 ja 1901 seuraamaan lintujen kevätmuuttoa Mantsin- ja Lunkulansaarille. Edellisestä matkasta julkaistu kuvaus (A. v. Bonsdorff 1888) on meidänkin kannaltamme katsoen tärkeä siksi, että siihen on otettu mukaan R. Enwaldin 16-vuotiaana koulupoikana kesällä 1876 Valamossa tekemät, mutta julkaisematta jääneet lintuhavainnot. — Niistä saadaan Valamon linnuston pohjanoteeraukseksi 23 lajia.

Suomen kymmenen runsaslukuisimman lintulajin (ks. O. Hildén 1972, s. 30) joukkoon kuuluu Valamon lajeista 4:

peippo (*Fringilla coelebs*), hömötiainen (*Parus atricapillus*), metsäkirvinen (*Anthus trivialis*), keltasirkku (*Emberiza citrinella*).

Myös seuraavassa kymmenryhmässä (11.—20.) on 4 Valamon lintua:

varpunen (*Passer domesticus*), vihervarpunen (*Carduelis spinus*), västäräkki (*Motacilla alba*), punarinta (*Erithacus rubecula*).

Loput lajit luettelen yhtenä rykelmänä:

kirjosieppo (*Muscicapa hypoleuca*), haarapääsky (*Hirundo rustica*), räystäspääsky (*Delichon urbica*), tervapääsky (*Apus apus*), korppi (*Corvus corax*), naakka (*Corvus monedula*), käpytikka (*Dendrocopos major*), kanahaukka (*Accipiter gentilis*), kalalokki (*Larus canus*), selkälokki (*Larus fuscus*), silkkijuikku (*Podiceps cristatus*), sinisorsa (*Anas platyrhynchos*), haapana (*Anas penelope*), telkkä (*Bucephala clangula*), pilkkasiipi (*Melanitta fusca*).

Eipä voi sanoa tietoja erikoisen täydelliseksi, mutta kiitos joka tapauksessa 96 vuoden jälkeen nuorelle

havaintojentekijälle kiinnostuksestaan Valamon lintuihin.

Melkoista huomiota herätti tri W. M. Linnaniemen (1911) lyhyt tiedonanto, että merimetso (*Phalacrocorax carbo*) oli insinööri J. Alopaeuksen hänelle lähettämän tiedon mukaan pesinyt kesällä 1910 Heinsimän saaren lähellä olevassa Kukrin kalliosaaressa jo toista kesää. Yhdeksästä linnusta saatiin ammutuksi 2, jotka sitten täytettiin kokoelmakappaleiksi.

Asiaa lähti tunnetun liikemies Aleco Liliuksen antaman apurahan turvin tutkimaan kesällä 1916 maist. Rolf Palmgren (1917). Kukrilla käytiin 28. 6. 16, mutta merimetsoja ei näkynyt. Torppari Kukko (Heinsimä) kertoi kuitenkin lintujen pesineen siellä vielä kesällä 1915.

Viljo Jääskeläinen (1910, s. 145—146), josta joudumme vielä paljon puhumaan, mainitsee luostarin pihälähiöstä kyyhkyset, varpuset, naakat ja tervapääskyt. Elovainioilla hän on kuullut ruisrääkän, metsissä laulurastaan ja rantalehdoissa satakielen.

Petolinnuista Jääskeläinen mainitsee hiiri- ja varpus-haukan. Metsästäjille oli tarjolla hyvät orava- ja jänismaat. Ja kuten tavallista, missä jäniksiä, siellä myös kettuja. — Linnustajille oli syksyisen vesilinturiistan lisäksi tarjolla myös teeriparvien verottaminen.

Suomen itsenäisyyden ajalta tunnen vain yhden pienen tutkielman Laatokan pohjoisen saariston linnustosta. I. Hildén (1921) sai tilaisuuden tehdä 3—5. 6. 1920 retken eräille Laatokan ulkosaarille. Hän kävi Vossinassa, Mökerikössä ja Heinsimässä. Kalastaja Kukko antoi tietoja Kukrista ja Jalajasta. Vossinassa H. mainitsee olleen pienen luostarin, tarkoittaen ilmeisesti tällä saarella sijaitsevaa Valamon luostarin skiittaa ja sen kirkkoa. Hildénin julkaisun ansiosta Laatokan pohjoisen saarivöhykkeen linnuston (valamolaisen lintumaailman, sallittakoon minun sanoa) lajiluku kohosi 61 lajiin. Hän itse mainitsee 51 lajia, joista 13 samoja Enwaldin havaitsemien kanssa. On turha enää nyt ruveta arvailemaan, mitä tarkka tutkimus olisi tuonut esille.

Hildén (1921, s. 56) piti matkansa mielenkiintoisimpana tuloksena sitä, että hän tapasi Laatokan pohjoisilla ulkosaarilla joukon tyypillisiä merilintuja:

meriharakka (*Haematopus ostralegus*), merimetso (*Phalacrocorax carbo*), riskilä (*Uria grylle*), harmaalokki (*Larus argentatus*), ruokki (*Alca torda*).

Merimetso oli siirtynyt Kukrilta Vossinalle. Myös tieto merikotkan (*Haliaeetus albicilla*) pesimisestä Jalajalla ja todettu lapintiiran (*Sterna paradisaea*) yhdyskunta luodolla Mökerikön ulkopuolella, olivat mielenkiintoisia.

Merimetson tarinaan Suomen lintutieteellisessä kirjallisuudessa antoi lohdullisen lisän melkein viime tingassa sortavalainen biologi A. Pankakoski (1941). Elokuussa 1939 eleli merimetso taas ylhäisessä yksinäisyydessään Kukrin kalliojyrkänteillä. Markitsiman majakkasaarella Sortavalan ulkosaaristossa ammuttiin eräs merimetso syyskuussa 1939 ja Mökerikön saarella ilahdutti pari päivää biologin silmiä yksi merimetso vielä tammikuussa 1940, samaan aikaan kun Laatokan aava selkä meni jäähän. — Jatkakoon merimetso pesimistään Laatokalla.

Lyhyitä yksittäisiä lintutietoja tietysti on myös kirjallisuudessa. Niinpä Merikallio (1917) mainitsee allin (*Clangula hyemalis*) pesineen pari kertaa Laatokalla ja Räsänen (1924) havaitsi pulmusen (*Plectrophenax nivalis*) 6. 8. 1923 Valamon ulkosaarilla (Bajonnojaissa). Hänestä tuntui siltä kuin lintu olisi pesinyt saarella. Biologi ymmärtää, että havaintopäivä melkein houkuttelee tekemään tuon pesimislisä-ehdotuksen, mutta varmemmat todisteet puuttuvat.

Hildénin (1921) tekemien reliktilintuhavaintojen tieteellinen merkitys on siksi suuri, että oikeastaan hämmästyttää, ettei asiaa heti alettu tarkemmin tutkia. — Nyt asia on taas esillä, sillä eräisiin uusiin näkemyksiin fennoskandisen eläinmaailman kehitysvaiheista ei sovi se, että riskilä ja ruokki esiintyisivät Laatokalla. Niinpä tanskalainen tutkija B. Løppenthin (1963, s. 1131—1132) yksinkertaisesti väittää, että Hildén (l.c.) on määrännyt lajit väärin. Hänen riskilänsä on oikeastaan vain pilkkasiipi ja hänen ruokkinsa taas tukkasotka. — Erikoisalan eläintieteesä ei tosin ole ornitologia, mutta pidän kuitenkin Løppenthinin väitettä (virheellinen lajimääritys) hyvin erikoisena, jopa heikkona tieteellisen hypoteesin perusteluna. Minua se ei vakuuta, koska tiedän Hildénin olleen hyvän lintujen tuntijan.

Tämä Laatokan reliktilintukysymys on — kun nyt uusiakin hypoteeseja on esitetty — mielestäni sen arvoinen, että se olisi syytä selvittää perusteellisesti ja monipuolisesti. Voisiko ajatella Neuvostoliiton ja Suomen ornitologien yhteistyötä? Kyllä tutkimuksista saatavat faktat aikanaan ovat myös hypoteesien koetinkiviä.

Ei kai lukija ihmettele, kun totean, että Laatokan selkärankaisista tunnettiin parhaiten kalat. Jo Laatokan kalastuksen taloudellinen merkitys oli sitä luokkaa, että maamme viranomaisillakin oli monenlaisia velvollisuuksia ja tehtäviä sen parissa, eikä kalastuksen ja kalaston — ainakaan arvokalojen — tarkkailua ja tutkimista voitu jättää (kuten esim. linnustoa) mahdollisen yksityisen harrastuksen varaan.

Jo Fauna-seuran stipendiaatit, ylioppilaat J. J.

Chydenius ja J. E. Furuhielm olivat saaneet hopearuplansa kesäksi 1856 nilviäisten ja kalojen keräämiseen Laatokan pohjoisrannikolta. Matkansa tuloksista kertovassa julkaisussaan (Chydenius & Furuhielm 1858) he sanovat viettäneensä Valamon ihanilla saarilla ("på Walamos herrliga holmar") yhden viikon heinäkuun puolivälissä ja toisen elokuun puolimaissa.

Valamossa kalasti elokuussa 1856 luostarin laskuun noin 40 miestä nuotilla muikkuja ja pitkällä siimalla siikaa, lohta ja nieriää, josta he jo mainitsevat erikoisena muotona kalastajien erottaman "pehuli"-tyypin, mistä sitten kalatutkijat kauan aikaa vaihtoivat eriäviä mielipiteitään. Siistä herrat sen sijaan ovat hyvin vähäsanaisia. Mutta pian oli aika Laatokan siikojenkin joutua eläintieteen kriittisen tarkastelun piiriin.

Tutustuttuaan kesällä 1862 myös Laatokan kalastoon julkaisi A. J. Malmgren (1863) väitöskirjassaan kokoavan katsauksen Suomen kalastoon. — Laatokasta hän selitti kalastajien valantka-siian (M. kirjoittaa "Walanka-siika") tieteelle uutena lajina, *Coregonus widegreni* Malmgren. Jo seuraavana vuonna Kessler (1864) katsoi sen vain ns. mustan siian (*Coregonus fera*) muodoksi (*variatio*). Näin tuli valantkakin huomioiduksi siikojen systematiikkaa koskevan, yhä jatkuvan, tieteellisen keskustelun — etten sanoisi kiistan — piirissä. Keskustelu kiinnostaa vain spesialisteja, mutta väliaikatiетona voi muistaa, että K. J. Valle (1934) kalakirjassaan toteaa luutokka-nimisen siian ja valantkan silloin olevan saman lajin, *Coregonus holsatus* Thienemann, muotoja, kun taas ns. musta siika kuuluisi lähinnä lajiin *C. lavaretus* L. Jokiin kutemaan nouseva ns. rantasiika on sekin taas puolestaan eri laji, *C. generosus* Peters. Asiaan oleellisesti uutta tuovia systemaattisia tarkasteluja, joissa Laatokan siiatkin olisi otettu huomioon, ei ole viime aikoina sattunut silmiini. Mutta vielähan se joskus niidenkin aika tulee.

Monipuolisimman tunteamani suomalaisen tutkimuksen Laatokan kaloista ja kalastuksesta on julkaissut Jääskeläinen (1917). Hän oli varsinainen Laatokan tuntija biologiemme (kalamiestenkin) joukossa ja pienempiä Laatokan eläimistöä koskevia artikkeleja hänen kynästään on lähtenytkin kymmenittäin. Seuraavassa muutamia Valamon seudun kaloja ja kalastustakin koskevia poimintoja hänen laajasta aineistostaan.

Luutokka-siika elää rannikon ja ulkosaarten läheisyydessä aina 50 m. syvyyteen saakka. Sen kutu alkaa lahdissa (esim. Kirjavalhti) lokakuun lopulla, mutta ulompana saaristossa on pääkutuaika marraskuun.

Valantka-siika taas elää pääasiassa 50—150 m.

syvyydessä. Se kuteekin tavallisilla elinalueillaan. Sen pääasiallinen kutualue on Sortavalan saariston ja Valamon saariston välinen Laatokan selkä. Pienempiä kutupaikkoja on mm. Jaakkiman rannikon edustalla. Kutu alkaa suunnilleen 20. 11. tienoilla ja on parhaillaan joulukuun alkupuoliskolla.

Valantkaa pyydettiin esim. 1915 kutupyynnissä noin 32.100 kg, mistä pääkutupaikalla 26.800 kg. Suurin osa saaliista myytiin Petrogradiin (aikaisempaan Pietariin). Tietysti nämä saalistiedot ovat vähimmäisarvoja. Ei niihin ole voitu saada jokaisen kalastajan veneen pohjalla sätkytelleitä valantkoja. Eikä kai ainakaan 1915 absoluuttisiin tietoihin pyrittykään. Tuskinpa niihin päästään nykyisinkään.

Myös lohi (*Salmo salar* var. *relicta* Malmgren) ja taimen (*Salmo trutta* var. *lacustris* L.) kuuluvat ilman muuta Valamon vesien kalastoon, mutta niiden kalastuksen pääpaino oli Vuoksen suulla. Syksyn pitkään kuitenkin Laatokan lohen kalastajat nousivat lohen perässä (lohen kalastusmahdollisuuksien perässä) Laatokan pohjoisrannikon saaristoon. Marras- ja joulukuun aikana kalastettiin jo Vossinan vesillä.

Kuitenkin on sanottava, että Laatokan pohjoisrannikon saaristoissa oli nieriä, laatokkalaisten nieriäinen (*Salmo salvelinus* var. *alpinus* L.) tärkeämpi kalastuksen kohde kuin lohi ja taimen. Nieriäinen on Laatokalla hyvin yleinen ja liikkuva kala. Elokuun puolivälin seutuun se muuttaa Pohjois-Laatokalle 10—25 m. syvyisiin vesiin. Jääskeläinen (1917, s. 25) sanoo sen lihan olevan silloin parhaillaan ja tietysti kalastajatkkin sen tiesivät jo kauan ennen Jääskeläistä. Nieriäinen pysyy näillä vesillä kutuaikaan saakka. Lajin kutualueet ovat yksinomaan Pohjois-Laatokalla. Runsaimmin saadaan nieriäistä kutuaikana Vossinan ja Jalajan saarien lähistöllä. Pienempiä kutualueita on Valamon pääsaaren, Honkasaaren ja Ristisaaren vesillä. Ensimmäiset kutukalat saadaan Sortavalan ja Jaakkiman rannikolta jo syyskuun alkupuoliskolla. Ulkosaaristossa alkaa kutu myöhemmin, esim. Vossinan vesillä 24. 9. 1916. Kudun pääaika on yleensä lokakuun alkupuolisko. Vossinassa kesti kutu 1912 30. 9.—29. 10. välisen ajan ja kahta vuotta aikaisemmin se tapahtui 19. 9.—22. 10. 1910. Nieriäisen kutuun tulee kyllä kuokkavieraitakin. Made ja luutokkakin herkkutelevat mielellään nieriäisen mädillä.

Jääskeläinen (1917, s. 87) laskee nieriäisen kutupyynnin saaliiksi Pohjois-Laatokalla 1915 noin 21.000 kg, mistä yksin Vossinan rannoilta 9.800 kg. Vuonna 1914 oli saalis Vossinasta noin 11.000 kg ja 1913 jopa noin 13.000 kg. Heinsimän vesillä kalasti 1913 8 venekuntaa saaden saaliikseen 4.800 kg kutunieriäistä. Jalajan vesillä saivat kalastaa vain

Valamon omat kalastajat. Kolmen venekunnan saalis 1913 oli 2.500 kappaletta kutunieriäisiä.

Vossinan vesillä oli kalastus siksi vilkasta, että luostari oli rakennuttanut saarelle 7 vaatimatonta kalastajamajaa, joihin kuhunkin sopi 4—5 venekunnan kalastajat. Vuokra maksettiin kaloina. Kalastuksen merkitys luostarille käy hyvin ilmi siitäkin, että itse luostarin igumeni kirjoitti joskus (esim. Gabriel 1898) näistä asioista alan ammattilehdistössä.

Suurkalastuksen kohteena ovat lisäksi muikku (*Coregonus albula*) ja kuore (*Osmerus eperlanus* ja var. *spinachus*). Edellisen saalis syödään etupäässä itse, tai myydään naapureille, joten tilastot eivät paljoa sano. Kuoretta taas pyydetään enemmän Salmissa ja Taipaleen joen suupuolella. Taipaleelta vietiin 1912 Pietariin 34.600 kg etupäässä kuivattua kuoretta (Jääskeläinen 1917, s. 88—89).

Tietysti kaikkia tavallisia sisävesiemme pyyntikaloja elää Laatokassa ja luonnollisesti niitä myös pyydettiin. Niillä on siellä kuitenkin omat tapansa. Esim. hauki (*Esox lucius*) kutee pohjoisrannikon ulkosaarten vesillä vasta juhannuksen maissa ja onkin nimeltään ”merihauki”.

Omasta puolestani laskisin — monestakin syystä — Laatokan (Valamon seutujenkin) arvokaloihin myös merihärän eli härkäsimpun (*Cottus 4-cornis* L.), ellei nyt aivan taloudellisessa, niin kuitenkin tieteellisessä mielessä. Sekin on jääkauden jäännös-eläin ja on saanut erikoisnimekseen *Cottus 4-cornis* var. *lönnerbergi* Berg. Merihärkä on tuttu kalastajillekin, sillä vaikka sitä ei käytetä ruokakalana, eikä siis myöskään varsinaisesti kalasteta, joutuu se suututtavan usein kalastajien siika- ja muikkuverkkoihin roskakalana. Yleensä se elelee 70—150 m syvyydessä ja kutee tammi-helmikuussa.

Jääskeläinen (1917, s. 69) tutki 1909 ja mittasi 25 merihärkää. Keskipituus oli 15,8 cm (ääriarvot 13,4—18,6 cm), kun Suomenlahden yksilöt ovat tavallisesti 20—25 cm ja sisäjärvien vain 7—14 cm pituisia (Koli 1962, s. 98). Loisia oli Laatokan

merihärissä runsaasti. Ne olivat yleensä samoja lajeja kuin Suomenlahden härkäsimppujen. Merihärkä syö (vanhempana ?) jonkin verran pieniä kalojakin, ts. se tarttuu hanakasti pitkänsiimaan, jossa on täyriä kuoreita, mutta suurimmaksi osaksi sen ravintona ovat reliktiäyriäiset *Pallasea*, *Mysis* ja *Gammaracanthus*. — Sen ei siis Laatokassa ole tarvinnut muuttaa jääkauden aikaisia ruokailutottumuksiaan, sillä kuorekin katsotaan reliktieliäimeksi (Ekman 1922, s. 281).

Jo viime vuosisadalla selvitteli O. Nordqvist (1887) Laatokan äyriäiseläimistöä. Keräilyissään kesäkuussa 1885 hän totesi Laatokasta seuraavat jäämerikauden reliktiäyriäiset:

Pallasea 4-spinosa, *Mysis oculata* var. *relicta*, laajalti levinnyt ja runsaasti esiintyvä, *Gammaracanthus loricatus* var. *lacustris*, jopa 210 m syvyydestä, *Pontoporeia affinis*, jopa 192—200 m syvyydestä, *Limnocalanus macrurus* yleinen.

Laatokan vesien alemman eläimistön lähempi kuvaaminen tuskin kiinnostaisi muita kuin erikoistutkijoita ja he löytävät etsimänsä tiedot ammattikirjallisuudesta. Poikkeuksen saa tehdä rapu (*Astacus astacus*), josta Järvi (1910, s. 15) tietää kertoa, että sitä tavataan Laatokan pohjoisrannalla siellä täällä, esim. Sortavalan ja Tervun kohdilla. Laatokkaan laskevassa Raholanjoessa Kurkijoella kerrotaan rapuja olleen niin runsaasti, että useina vuosina lähetettiin niitä Pietariin yli 100.000 kpl! Maaperän pikkueläimistöä — hyönteisiä lukuunottamatta — ei silmiini ole sattunut, enkä ennestäänkään tuntenut, yhtään erikoistutkimusta.

Kun Valamon luostarin kellot taas kerran ovat vaiti, ties miten kauan, niin ainakin biologista tuntuu lohdulliselta tietää, että linnut laulavat ja pesivät saarilla ja kalat kutevat Laatokassa aivan kuten silloinkin, kun luostarin kellojen kaiku kiiri kauas Laatokan aavalle. Kaikki tuo on ollut ja on edelleenkin todisteena siitä, että elämä jatkuu ihmiskohtaloiden vaihdellessakin.

Piirteitä Valamon hyönteistöstä

Esko Kangas

Valamon hyönteisfaunaa ei ole tiettävästi koskaan järjestelmällisesti tutkittu. Ei ainoatakaan yksityistä hyönteisryhmää edes ole suunnitelmallisesti kerätty. Kaikki tiedot saaren faunasta, mitä on käytettävissä, perustuvat tilapäisiin havaintoihin tahi enemmän tai vähemmän lyhytaikaisten retkeilyjen tuloksiin. Lisäksi näistäkään aineistoista ei ole käytettävissä tietoja kaikista yksityisistä lajeista. Kun otetaan huomioon koko Laatokan Karjalan luonnontieteelliseltä alueelta tunnettu hyönteislajisto, on helposti pääteltävissä, että tähän alueeseen kuuluvasta Valamon saaresta olisi ollut tarkemmilla tutkimuksilla osoitettavissa sangen kiintoisa ja runsas hyönteisfauna. Tähän viittaavat, edellä mainittua taustaa vasten tarkasteltuna, jo ne muutamat erityistä huomiota ansainneet ja siksi yleisimmin tietoon tulleet löydöt, jotka sisältyvät harvoin Valamossa suoritettuihin hyönteistieteellisiin havaintoihin ja sieltä kerättyihin vähäisiin aineistoihin.

Varhaisimmat julkaistut tiedot Valamon hyönteistöstä sisältyvät tunnetun venäläisen entomologin Victor de Motschulskyn julkaisuun "Etudes Entomologiques" (painettu Helsingissä 1853). Siinä tekijä kuvaa kesäkuussa 1852 Valamoon tekemäänsä 10 päivää kestänyttä retkeä ja sen antamia tuloksia. Hän kuvaa etenkin monia löytämiään kovakuoriaisia ja niiden esiintymispaikkoja, mainitsee noin 50 lajia, mm. harvinaisia *Scydmenidae*-heimon lajeja kuusi, luettelee joukon tapaamiaan perhosia (19 lajia), niiden joukossa mm. myöhemmin esille tulevat, saarelle tyypilliset lajit *Parnassius apollo* L., *Pararge aegeria* L. ja *Cidaria picata* Hbn. (*picaria*). Lisäksi hän mainitsee jonkin yksityisen suvun tai lajin eräistä muista hyönteisryhmistä (mm. *Strepsiptera*, *Orthoptera*, *Neuroptera*,

Hemiptera) sekä toteaa, että kaksisiipisistä (*Diptera*), joihin mm. kärpäset ja sääsket kuuluvat, ei hänen aineistossaan ole mainitsemisen arvoista. Tämä kertomus Valamon hyönteisfaunasta on varsin kiintoisa, vaikka sen sisältämä kuvaus käsittääkin vain pienen lajimäärän.

Vanhimmat kotimaiset julkaistut tiedot Valamosta todetuista hyönteislajeista sisältyvät kahteen John Sahlbergin artikkeliin (1868, 1871) *Societas pro Fauna et Flora Fennica* -seuran *Notiser-sarjassa*. Artikkelit sisältävät tulokset professori Sahlbergin ylioppilaana v. 1866 Karjalan kannakselle ja Laatokan Karjalaan suorittamasta entomologisesta tutkimusmatkasta. Niissä on käsitelty pääasiassa nivelkärsäisten (*Hemiptera*) ja kovakuoriaisten (*Coleoptera*) ryhmiä ja mainittu yhteensä 52 lajia (sudenkorentoja, *Odonata* 1, *Hemiptera* 11 ja *Coleoptera* 40) Valamosta. Luettelo tavatuista lajeista on siis hänellekin kovin niukka, eikä sisällä ilmeisesti lainkaan kaikkialla yleiseksi katsottuja ja siis ao. kirjoittajan ehkä myös Valamosta tapaamia lajeja.

Jo ennen Sahlbergin Valamossa käyntiä oli siellä suorittanut jossakin määrin keräilyjä piirilääkäri J.M.J. af Tengström, tunnettu suomalainen entomologi, jonka keräystuloksista ainakin osa on Helsingin Yliopiston hyönteismuseossa. Niistä on Valamoa koskevana tiettävästi julkaistu tietoja vain yhdestä lajista (Löfqvist & Karvonen 1927). Sahlbergin matkan jälkeisenä vuotena, 1867, teki yo. Th. Simming keräysmatkan Valamoon *Societas pro Fauna et Flora Fennica*-seuran stipendiaattina (Saalas 1960), mutta tästä matkasta ja sen tuloksista ei liene selostusta ainakaan julkaistuna. Matkan aineistoa saattaa kyllä olla kätkeytyneenä

hyönteismuseon kokoelmiin.

Myöhemmät suomalaiset hyönteistieteilijät ovat varsin niukasti retkeilleet Valamossa, vaikka Laatokan Karjalan luonnontieteellinen alue muuten on ollut melko intensiivisenkin tutkimuksen kohteena. Kirjoittajan tiedossa on 1920- ja 1930-luvulla Valamossa hyönteistieteellisiä havaintoja ja keräyksiä suorittaneita — kirjoittajan lisäksi — vain professorit Esko ja Paavo Suomalainen (1926), maisterit Erkki Kanervo ja Einar Lindeberg (1920-luvulla) sekä lääket.lis. Viljo Karvonen (1920), kaupunginvouti Birger Lingonblad (1933), professori Uuno Saalas 1935 ja pankkivirkailija Olavi Winter (1920-luvulla). Kaikkien näidenkin aineistot ovat verraten lyhytaikaisiin retkeilyihin tai aivan tilapäisiin keräyksiin perustuvia. Omaan aineistooni (pääasiassa vuodelta 1930) sisältyy myös pieni kovakuoriaismateriaali, jonka sisareni, terveyssisar Sirkka Kangas kesällä 1936 keräsi, sekä pari havaintoa, jotka ovat everstiluutn. Asser Korvenheimon tekemiä.

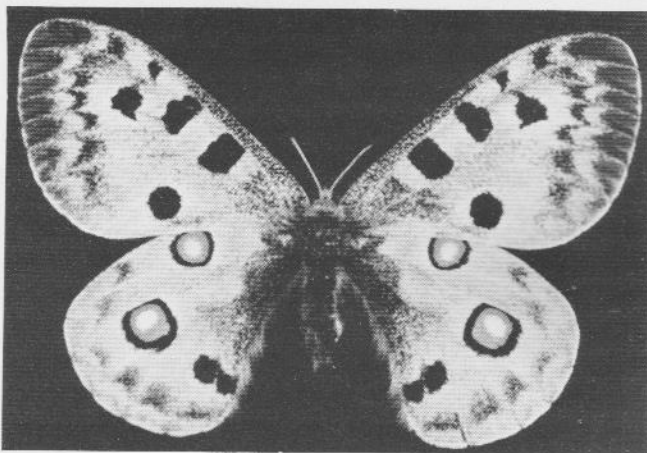
Edellä mainitut tiedot ja aineistot saattaisivat kokonaisuudessaankin esitettynä antaa varsin puutteellisen, jopa virheellisen kuvan Valamon hyönteismaailmasta, koska siitä jäisivät puuttumaan nimenomaan monet kaikkialla yleiset lajit, joita ei juurikaan näihin aineistoihin sisälly, puhumattakaan monista harvinaisuuksista, joita tarkempi tutkimus varmasti saarelta paljastaisi. Siksi saamme tyytyä kuvittelemaan, että ainakin Laatokan Karjalan luonnontieteellisellä alueella kaikkialla yleiset lajit esiintyvät myös Valamossa. Tämän kirjoituksen tavoitteena ei ole pyrkiä luomaan mitään kokonaiskuvaa saaren hyönteistöstä lajiluetteloinen edes tavoitettavissa olevien aineistojen osalta. Merkittävämpää lienee tässä yhteydessä kuvata eräin käytettävissä olevin esimerkein Valamolle ominaisia hyönteislajeja ja niiden saaren luonnolle antamaa leimaa ja erikoispiirteitä.

Valamossa oli monin paikoin luonnossa voimakkaana vanhan kulttuurin vaikutus, jos tosin oli luonnonvaraisenakin säilyneitä alueita. Paitsi luostarin seudun ja etäisempien kappeliin vanhat lajirikkaat puutarhat ja varsinaiset puistoistutukset, oli merkille pantavaa runsas istutettujen tammien ja lehtikuusten esiintyminen metsäalueilla sekä monin paikoin komeiden männiköiden runsasheinäinen ja -ruohoinen, rehevän niittymäinen aluskasvillisuus, josta varvusto ja sammallet puuttuivat. Toisaalta kalliorinteiden, niittyjen ja rantojen kasvillisuus oli myös usein rehevä ja lajirikas erikoisine lajistoineen, joten mahdollisuudet poikkeuksellisten ja harvinaisten hyönteislajien esiintymiseen saarella olivat todella olemassa. Niinpä tunnettu perhosfaunamme tutkija ja hyvä kasvien tuntija Birger

Lingonblad toteaaakin artikkelissaan (1956, s. 13), että kuten kaikella muullakin, on saaren perhoslajistolla sille ominainen leimansa, joka eroaa hyvin selvästi siitä, mitä rannikon vastaava lajisto osoittaa. Valitettavasti sade pilasi hänen keräilymatkansa Valamossa lähes täydelleen, niin ettemme siitäkään ole saaneet suurta lisää tietoihimme saaren perhosfaunasta.

Perhoslajistosta on kuitenkin ylivoimaisesti enemmän tietoja Valamosta kuin mistään muusta hyönteisryhmästä. Mutta ehkäpä on myös niin, että ulkopuolillekin tiedot perhosista ovat kiinnostavimpia, kuten lienee asian laita hyönteiskeräilijöiden piirissä, ainakin mikäli kiinnostusta mitataan ao. ryhmää harrastavien entomologiin lukumäärällä maassamme. Ja todella Lingonbladin arvio Valamon perhosfaunan erikoislemasta tulee myös ilmi käytettävissä olevista vähäisistäkin tiedoista.

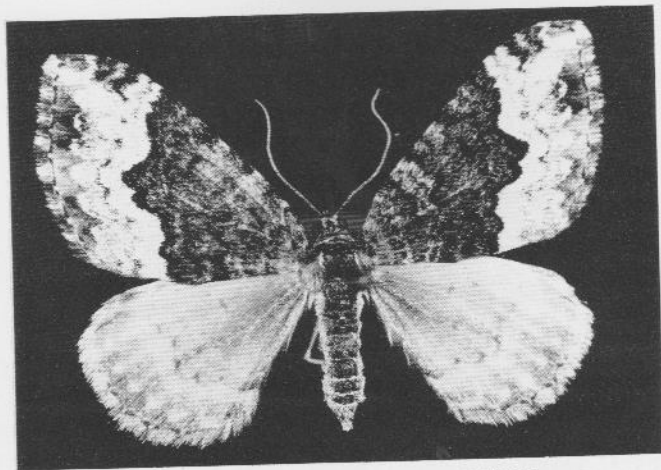
Tavallisen kulkijankin silmään varmaan sattui keskikesällä Valamon kalliorinteilla, niityillä ja luostarinkin alueella lentelevä maamme suurin päivä-

Karjalan apolloperho. *Parnassius apollo* L. carelius Bryk.

perhonen, kuuluisa apolloperho (*Parnassius apollo* L.). Tämä kookas valkoinen mustakirjailtu punarengastäpläinen perhonen on todella komea näky muuten hyönteismaailmasta kiinnostumattoman ei-entomologinkin silmään, se kun kokonsakin puolesta kilpailee jo pikkulintujen kanssa. Sen toukka syö Valamon kallioilla tavallista leveälehtistä maksaruohoa (*Sedum telephium*). Apolloperhoset ovat kaikkialla maailmassa hyönteiskeräilijöiden erityisen palvonnan ja tutkimuksen kohteena, ja niinpä nämä entomologit ovat kuvanneet ja eritelleet tämänkin apollolajin moneksi alalajiksi, jopa antaneet nimiä aina paikallisia rotuja myöten. Valamon apollo kuuluu varsin harvinaiseen, suppealla alueella esiintyvään rotuun, jonka alunperin suomalainen, mutta Ruotsissa (Ruotsin luonnontieteellisessä valtionmuseossa) työskennellyt entomologi

Felix Bryk on kuvannut "aito" karjalaiseksi tieteellisesti nimellä *Parnassius apollo carelius* Bryk. Apolloperho oli, kuten jo Motschulsky (1853) totesi — ja on varmaankin edelleen — verraten yleinen Valamossa. — Toinen Valamolle tyypillinen ja siellä vieläkin luonteenomaisempana esiintyvä perhoslaji on edellä jo mainittu (s. 210) kenttämittarilaji *Cidaria picata*. Tämä harvinainen mittariperhoslaji on löydetty etupäässä vain Valamosta ja se on jatkuvasti kiinnittänyt saarella keränneiden entomologien huomiota ja tullut sieltä tallennetuksi. Sitäpaitsi laji esiintyy siellä nimenomaan kuvioinniltaan koristeellisenä *albofasciata* Gaukl. -muotona. Se lentelee iltaisin mm. juuri edellä kuvatuissa rehevääluokasvustoissa komeissa männiköissä, jossa mahtavat hieman harvakseltaan kasvavat hongat antoivat metsälle tiettyyn mittaan asti puistomaisen luonteen. Tämän musta-valkokirjauksisen lajin seuralaisina mainituissa männiköissä tavattiin monia muitakin mittariperhosia, sellaisiakin lajeja, jotka eivät muualla varsinaisesti kuulu edes metsä- saati sitten männikkölajeihin, kuten töyräsmittari *Phasiane clathrata* L. tai viirumittareihin kuuluva *Horisme tersata* Schiff. Sen sijaan tyypillinen mäntylaji ja 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa Valamon männiköissä erityisen runsaana esiintynyt tuholaislaji on mäntymittari, *Bupalus piniarius* L. Tämä siiviltään mustapohjainen (uros) valkoruutuinen, erikoisen hyppelehtivän lentotyylin omaava mittariperhonen saattoi parhaana lentoaikanaan juhannuksen jälkeen saada Valamon männiköissä syntymään hieman sadunomaisen vaikutelman, kun koko ilmatila korkealle kohoavien puiden latvusten välissä ja alla oli täynnä sinne tänne heittelehtien vaappuvia perhosia. Lajin urokset, jotka parveilevat päivällä — ruskeapohjainen naaras lentelee vähän — ovat lennossa melkein kuin ilmassa leijailuvia musta-valkokirjavia pieniä paperilappuja. — Metsälajeina esiintyvistä mittariperhosista on syytä vielä mainita pihlajalla elävä, kuusikoita suosiva harvinainen, mutta Itä-Suomelle ominainen *Venusia cambrica* Curt. -kenttämittarilaji. Toinenkin mm. myös pihlajalla elävä laji, tosin päiväperhosiin kuuluva orapihlajaperho, *Aporia crataegi* L., lenteli 1920—30-luvuilla yleisenä rehevähajaisissa männiköissä, jos tosin muuallakin, niityillä ja mäillä. Tämä valkoinen kookas nopealentoinen laji on ollut kauan — ehkä parikymmentä vuotta — kadoksissa Suomesta, mutta on nyt 1970-luvun alussa taas alkanut näyttäytyä, ensinnä juuri Itä-Suomessa. Sensijaan yksinomaan tyypillisenä männikkölajina ja hyvin yleisenä päiväperhosena esiintyi Valamossa ruskea, viehättävän kirjava täpläpapurikko, *Pararge aegeria vulgaris* Zell. Tämän lajin jo Motschulsky on myös maininnut saarelta

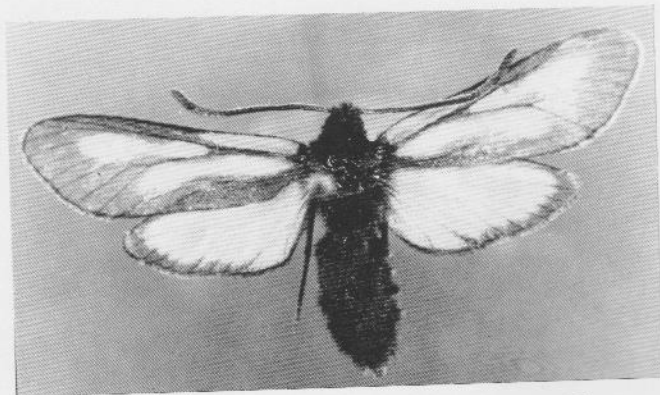
Valamon perhosfaunan tyypillisin edustaja, kaksikärkinen kenttämittari, *Cidaria (Euplyria) picata* Hb.f. *albofasciata* Gaukl.

(ks. s. 210).

Metsäniityillä tavattiin päiväperhosista hyvin yleisenä vaatimattoman näköinen toinen ruskea laji, tummanruskea häränsilmä, *Epinephele (Maniola) jurtina* L., ja samoilla paikoilla useita tyypillisiä mittariperhosia, kuten esim. kenttämittarilajit *Cidaria tristata* L., *variata* Sciff ja *ocellata* L., joista erityisesti ensin mainittu lienee yleisyytensä vuoksi saarella katsottava tyypilliseksi Valamon faunalle, koska sitä tavataan yleensä paljon harvinaisempana Suomessa. — Valamon lukuisten, useinkin hyvin kauniiden niittyjen perhosfauna oli lajirikas. Se käsitti myös eräitä saarelle ominaisia lajeja. Päiväperhosista helmiäisperhoja — isoine hopeatäplineen takasiipien alapuolella — (*Argynnis niobe* L., *aglaia* L., (*Issoria*) *lathonia* L. jne.) oli runsaasti. *A. niobe* esiintyi erityisen lukuisasti harvinaisempana var. *eris* Meig muotona. Useat hohtavanväriset sinisiipi- ja kultasiipilajit (*Plebejus*, *Polyommatus*, *Lycaena*) olivat hyvin yleisiä, joten väriloistoa riitti niittyjen kukkien oman värikyyden lisäksi. Pikkukultasiivestä (*Lycaena phlaeas* L.) sain kesällä 1930 harvinaisen poikkeavan muodon f. *coeruleopunctata* Stgr., jota tavataan enimmäkseen vain Lapissa. Helmihopeatäplä (*Argynnis lathonia*), nopea ja voimakas lentäjä, kierteli mielellään myös kallioilla. Aivan erityisesti mainittavia niittyjen lajeista olivat upeaväriset teräksensiniset purppuranpunatäpläiset angervokiitäjät *Zygaena lonicerae* Esp. ja *scabiosae* Schev., joista jälkimmäinen meillä varsin harvinainen laji on tyypillinen ja yleinen Valamossa. Tämä eksoottiselta vaikuttava perhonen faunassamme on aina sykehdyttänyt jokaisen perhoskeräilijän sydäntä, kun se on kohdalle sattunut; sen myös Lingonblad (1956) erikseen mainitsee (*Anthrocera romeo*) kertomuksessaan. Lehtomaiden ja niittyjen

lajeista mainittakoon edelleen esim. kookas *Anaitis praeformata* Hb. -okamittari ja pieni oljenkeltainen *Rivula sericealis* Sc. -puroyökkönen, joka vielä 1920—30-luvuilla oli Suomessa varsin harvinainen, pääasiassa itäinen laji, mutta on nykyisin levinnyt jo länsirannikolle asti. — Kallioille tyypillisenä lajina Valamossa esiintyi mm. *Coscinia cribraria* L. -nummikehrääjä. — Yökköslajistosta (heimo *Noctuidae* ym.) on saarelta erittäin niukasti tietoja. Edellä mainitun puroyökkösen lisäksi *Calophasia lunula* Hfn., kannusyökkönen, on kuitenkin laji, jota useampikin entomologi on Valamosta tallentanut, mikä osoittanee, että tämä kannusruoholla (*Linaria vulgaris*) elävä ja toukkana kannibaalina tunnettu laji lienee saaren faunalle tyypillinen — tosin sen poikkeuksellisen värikkäästi kirjailtu kaunis toukka myös helposti kiinnittää kerääjän huomion puoleensa. Käytettävissä olevista tiedoista tuskin kannattaa mainita enää montakaan lajia, mutta yksi muualla harvinainen Valamossa verrattain yleinen laji on kuitenkin merkillä pantava, nimittäin *Cucullia gnaphali* Hb. -kaapuyökkönen. Ehkä jossakin määrin saarelle tyypillisenä ja vähän poikkeuksellisenä mainittakoon vielä *Apamea unanimitis* Hb. -juuriyökkönen ja *Mamestra bicolorata* Hfn. -tarhayökkönen.

Pikkuperhoset eivät samassa määrässä tarjota lajiston kuvaamiseen esimerkkejä. Tosin eräs erikoisuus on mainittavissa. Valamossa tuskin on tammea muuten kuin istutettuna. Kuitenkin siellä esiintyy tunnettua tammen tuholaista, tammikääriäistä (*Tortrix viridana* L.). Tämä laji tavataan kyllä Lounais-Suomessa, tuholaisenakin, mutta tietysti vain tammen levinneisyysalueella. Kun Valamossa on myös paljon lehtikuusta istutettuna, on vahinko, ettei sillä esiintyviä lajeja ole sieltä muistiin merkittynä — paitsi lehtikuusen pikkumittari, *Eupithecia lariciata* Frr. Lehtikuusen pussikoi, *Coleophora laricella* Hb., lienee

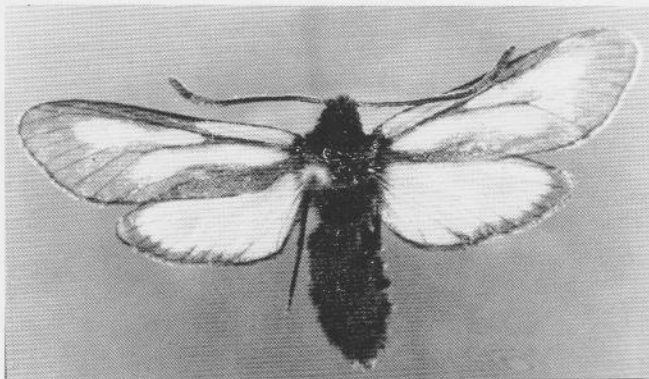
Valamon perhosfaunan helmiä, pituusjuovainen angervoperho (-kiitäjä, Valle 1937), *Zyaena scabiasae* Schev.

siellä yleinen. — Pikkuperhosista on kuitenkin muutama esimerkki paikallaan. Koisaperhosiin kuuluvista on Valamosta tallennettu mm. *Udea* (*Pyrausta*) *olivalis* Den. & Schiff. -, *Microstega* (*Pyrausta*) *hyalinalis* Hb. - ja *Titanio pollinalis* Den. & Schiff. -lajit. Viimeksi mainittu on löydetty jo paljon yli sata vuotta sitten Valamosta, af Tengström on tallentanut sitä yhden yksilön (Löfqvist & Karvonen 1927), ja se edustaakin yhä ainoaa maamme luonnontieteelliseltä alueelta tehtyä löytöä ko. lajista. Toinen lähes yhtä suuri harvinaisuus on af Tengströmin tieteelle uutena selittämä pikkuperhonen *Mezneria igneella* Tgstr., jota tunnettiin vain af Tengströmin löytämä tyyppiyksilö silloin, kun se v. 1920 löydettiin Valamosta. Sen jälkeenkin on lajia tähän mennessä tavattu uudelleen kaiken kaikkiaan vain pari kolme kertaa. — Esimerkkeinä muista Valamosta kerätyistä pikkuperhosista mainittakoon vielä harvinainen *Eucosma fulvana* Stph. -laji, jota ei nyky-Suomesta lainkaan tunneta, sekä verraten yleinen *Bryotropha purpurella* Zett. -laji, jotka molemmat on tallennettu sieltä jo 1920-luvulla.

Kovakuoriaiset ovat jo paljon vähemmän yleistä huomiota herättäviä hyönteisiä kuin perhoset, etenkin suurperhoset. Kovakuoriaisista on käytettävissäni, Motschulskyn ja Sahlbergin kertomuksissa mainittujen lisäksi, melkein pä vain oma aineistoni, joka sekin on ryhmän lajimäärään nähden perin niukka. Jo sen vuoksi lienee paikallaan mainita vain muutama esimerkki. Isoista maakiitäjäisistä todettakoon tyypillinen metsälaji *Cychnus caraboides* L., petolaji, joka sukulaislajiensa tapaan on liikkeellä saalistamassa vain öisin. Toinen laji, tyypillinen itäinen vaeltaja, *Carabus cancellatus* Ill. (Kangas 1953), jonka olen tallentanut 1930 Sortavalan saaristosta, on ilmeisesti Valamossakin tavattu laji (Motschulsky mainitsee — lajeja luettelematta — saaneensa Valamosta kaksikin *Carabusta*). Pienemmistä maakiitäjäisistä olen tavannut saaren rannoilla melko runsaan lajiston (mm. *Agonum*-, *Bembidion*-, *Calathus*-, *Elaphrus*-, *Nebria*-, *Patrobus*- ja *Pterostichus*-suvut), joista lajilleen voi mainita esim. harvinaiset *Agonum moestum* Duft.- ja *Patrobus australis* J.Sahlb. -lajit. Viimeksi mainittu erityisesti on suuri harvinaisuus ja Suomesta tieteelle uutena selitetty laji. Ruohoisesta mäntymetsästä löytyi myös maakiitäjäisiin kuuluva *Synuchus nivalis* Panz. -laji. Luostarin pihanurmikon valkoapilalla eli muuan kaunis lehtikuoriaislaji, *Chrysomela sanguinolenta* L. varsin yleisenä ja puuston lehtipuiden kuoren alla tuholaislajina tunnettu saikurahaapsanen, *Saperda scalaris* L. Meillä suhteellisen harvinainen raatokuoriaislaji, *Silpha tristis* Ill., tavattiin usein saarella, ja tyypillisiä esimerkkejä Valamossa runsaasti esiintyvistä lajeista

lajeista mainittakoon edelleen esim. kookas *Anaitis praeformata* Hb. -okamittari ja pieni oljenkeltainen *Rivula sericealis* Sc. -puroyökkönen, joka vielä 1920—30-luvuilla oli Suomessa varsin harvinainen, pääasiassa itäinen laji, mutta on nykyisin levinnyt jo länsirannikolle asti. — Kallioille tyypillisenä lajina Valamossa esiintyi mm. *Coscinia cribraria* L. -nummikehrääjä. — Yökköslajistosta (heimo *Noctuidae* ym.) on saarelta erittäin niukasti tietoja. Edellä mainitun puroyökkösen lisäksi *Calophasia lunula* Hfn., kannusyökkönen, on kuitenkin laji, jota useampikin entomologi on Valamosta tallentanut, mikä osoittanee, että tämä kannusruoholla (*Linaria vulgaris*) elävä ja toukkana kannibaalina tunnettu laji lienee saaren faunalle tyypillinen — tosin sen poikkeuksellisen värikkäästi kirjailtu kaunis toukka myös helposti kiinnittää kerääjän huomion puoleensa. Käytettävissä olevista tiedoista tuskin kannattaa mainita enää montakaan lajia, mutta yksi muualla harvinainen Valamossa verrattain yleinen laji on kuitenkin merkille pantava, nimittäin *Cucullia gnaphali* Hb. -kaapuyökkönen. Ehkä jossakin määrin saarelle tyypillisenä ja vähän poikkeuksellisenä mainittakoon vielä *Apamea unanymis* Hb. -juuriyökkönen ja *Mamestra bicolorata* Hfn. -tarhayökkönen.

Pikkuperhoset eivät samassa määrässä tarjoa lajiston kuvaamiseen esimerkkejä. Tosin eräs erikoisuus on mainittavissa. Valamossa tuskin on tammea muuten kuin istutettuna. Kuitenkin siellä esiintyy tunnettua tammen tuholaista, tammikäriäistä (*Tortrix viridana* L.). Tämä laji tavataan kyllä Lounais-Suomessa, tuholaisenakin, mutta tietysti vain tammen levinneisyysalueella. Kun Valamossa on myös paljon lehtikuusta istutettuna, on vahinko, ettei sillä esiintyviä lajeja ole sieltä muistiin merkittynä — paitsi lehtikuusen pikkumittari, *Eupithecia lariciata* Frr. Lehtikuusen pussikoi, *Coleophora laricella* Hb., lienee

Valamon perhosfaunan helmiä, pituusjuovainen angervormperho (-kiitäjä, Valle 1937), *Zycaena scabiasae* Schev.

siellä yleinen. — Pikkuperhosista on kuitenkin muutama esimerkki paikallaan. Koisaperhosiin kuuluvista on Valamosta tallennettu mm. *Udea (Pyrausta) olivalis* Den. & Schiff. -, *Microstega (Pyrausta) hyalinalis* Hb. - ja *Titanio pollinalis* Den. & Schiff. -lajit. Viimeksi mainittu on löydetty jo paljon yli sata vuotta sitten Valamosta, af Tengström on tallentanut sitä yhden yksilön (Löfqvist & Karvonen 1927), ja se edustaakin yhä ainoaa maamme luonnontieteelliseltä alueelta tehtyä löytöä ko. lajista. Toinen lähes yhtä suuri harvinaisuus on af Tengströmin tieteelle uutena selittämä pikkuperhonen *Mezneria igneella* Tgstr., jota tunnettiin vain af Tengströmin löytämä tyyppiyksilö silloin, kun se v. 1920 löydettiin Valamosta. Sen jälkeenkin on lajia tähän mennessä tavattu uudelleen kaiken kaikkiaan vain pari kolme kertaa. — Esimerkkeinä muista Valamosta kerätyistä pikkuperhosista mainittakoon vielä harvinainen *Eucosma fulvana* Stph. -laji, jota ei nyky-Suomesta lainkaan tunneta, sekä verraten yleinen *Bryotropha purpurella* Zett. -laji, jotka molemmat on tallennettu sieltä jo 1920-luvulla.

Kovakuoriaiset ovat jo paljon vähemmän yleistä huomiota herättäviä hyönteisiä kuin perhoset, etenkin suurperhoset. Kovakuoriaisista on käytettävissäni, Motschulskyn ja Sahlbergin kertomuksissa mainittujen lisäksi, melkein pä vain oma aineistoni, joka sekä on ryhmän lajimäärään nähden perin niukka. Jo sen vuoksi lienee paikallaan mainita vain muutama esimerkki. Isoista maakiitäjäisistä todettakoon tyypillinen metsälaji *Cychrus caraboides* L., petolaji, joka sukulaislajiensa tapaan on liikkeellä saalistamassa vain öisin. Toinen laji, tyypillinen itäinen vaeltaja, *Carabus cancellatus* Ill. (Kangas 1953), jonka olen tallentanut 1930 Sortavalan saaristosta, on ilmeisesti Valamossakin tavattu laji (Motschulsky mainitsee — lajeja luettelematta — saaneensa Valamosta kaksikin *Carabusta*). Pienemmistä maakiitäjäisistä olen tavannut saaren rannoilla melko runsaan lajiston (mm. *Agonum*-, *Bembidion*-, *Calathus*-, *Elaphrus*-, *Nebria*-, *Patrobus*- ja *Pterostichus*-suvut), joista lajilleen voi mainita esim. harvinaiset *Agonum moestum* Duft.- ja *Patrobus australis* J.Sahlb. -lajit. Viimeksi mainittu erityisesti on suuri harvinaisuus ja Suomesta tieteelle uutena selitetty laji. Ruohoisesta mäntymetsästä löytyi myös maakiitäjäisiin kuuluva *Synuchus nivalis* Panz. -laji. Luostarin pihanurmikon valkoopilalla eli muuan kaunis lehtikuoriaislaji, *Chrysomela sanguinolenta* L. varsin yleisenä ja puuston lehtipuiden kuoren alla tuholaislajina tunnettu saikurahaapsanen, *Saperda scalaris* L. Meillä suhteellisen harvinainen raatokuoriaislaji, *Silpha tristis* Ill., tavattiin usein saarella, ja tyypillisiä esimerkkejä Valamossa runsaasti esiintyvistä lajeista

ovat rehevässä ruohostossa elävä harvinainen iso vihertävä kärsäkäs, *Phyllobius calcaratus* Fab., ja toinen yleisempi saman suvun laji, *Phyllobius viridicollis* Fab. Sahlberg on Valamossa käydessään tutkinut myös kekomuurahaispesän ja saanut sieltä kaikkiaan viisi ns. muurahaisvieraslajia, muurahaisten pesissä eläviä kovakuoriaisia. Näistä lajeista yksi, *Euconnus claviger* Müll. -nimellä mainittu laji, on varsin harvinainen, mutta kun tämä laji on myöhemmin "jaettu" kahdeksi lajiksi (*E. claviger* ja *pragensis* Machul.), ei nyt ole varmuutta siitä, kummasta näistä valamolaisen yksilön kohdalla on kysymys.

Eräs kiintoisimpia hyönteislöytöjä Valamosta — etenkin biologisesti — on epäilemättä se, jonka hyönteistieteen professori John Sahlberg — professori Uuno Saalaan isä — teki nuoruudessaan yli sata vuotta sitten. Löydöstään hän tosin ilmoitti vasta 1910 Societas pro Fauna et Flora Fennica -seuran kokouksessa, jossa tiedemiehet vakavasti keskustelivat silloin päivänpolttavasta kysymyksestä, villi- eli metsäpeuran häviämisestä sukupuuttoon Suomesta. Sahlberg ilmoitti näet, että hän kesällä 1866 oli Valamosta saanut saivartajakärpäslajin *Cephenomyia (Oestrus) trompe* Modeer, joka loisii yksinomaan metsäpeuralla ja porolla. Metsäpeuraa on näin ollen täytynyt tuolloin, 100 vuotta sitten, myös elää Valamossa. Sahlberg löysikin saarelta myös metsäpeuran lantaa, mistä hän tallensi *Aphodius piceus* Gyll. lantakuoriaisen. Tätä aikaisemmalta ajalta on kyllä tietoja olemassa metsäpeurasta Valamossa, miten pitkälle ehkä vielä tämän ajankohdan jälkeenkin, ei ole tiedossani.

Sudenkorennoista Sahlberg mainitsee kertomuksesaan yhden tyttökorentolajin, *Agrion najas* Hansem., joka on kuitenkin melko tavallinen maassamme.

Nivelkärsäisten (*Hemiptera*) luettelossa on hänellä yksi Valamosta talennettu ja siinä tieteelle uutena selitetty laji, mikä viimeksi mainittu seikka kuitenkin on sittemmin osoittautunut erehdykseksi. Muista edellä käsittelemättömistä hyönteisryhmistä on tuskin aineistoa olemassa. Niiltä osiltaan Valamon hyönteistöstä ei siis ole mitään varmaa kerrottavissa. Näin jää mm. suuri pistiäisten ryhmä (*Hymenoptera*) kokonaan vaille esimerkkejä, vaikka aivan varmasti muukin Valamossa käynyt tai asunut kuin entomologi on toki ampieisen siellä tavannut — laji tai lajit jääköön arvattaviksi.

Siitä huolimatta, että aineistoa Valamon hyönteistöstä on poikkeuksellisen vähän käytettävissä — huomioon ottaen saaren erikoisluonteen ja sijainnin sekä kasvistollisen rikkauden — on tästä niukastakin näytteistöstä pääteltävissä, että Valamon saari entomologisesti olisi aivan ilmeisesti eräänlainen toivomaa. Merkillistä kyllä, etteivät menneiden polvien entomologiset "saaliit" ja ihastus (Motschulsky, af Tengström, John Sahlberg) sen enempää kuin myöhempien aikojenkaan hyönteistutkijoiden (Karvonen, Winter, kirjoittaja, Lingonblad) löydöt — jotka viimeksi mainitutkin ovat olleet entomologien tiedossa — ole 1930-luvulla, Suomen entomologisen tutkimuksen kiihkeällä nousukaudella, pystyneet ohjaamaan ketään tutkijaa suunnitelmallisesti selvittämään Valamon hyönteisfaunaa edes jonkun suuremman yksityisen hyönteisryhmän osalta. Eräs puoli Valamon rikkaasta luonnosta on näin jäänyt suomalaiselta tutkimukselta miltei täysin selvittämättä.

Esitän kiitokseni seuraaville henkilöille, jotka ovat antaneet minulle suullisesti tietoja Valamosta kerätyistä hyönteislajeista: FM Erkki Kanervo, LL Viljo Karvonen, FM Einar Lindeberg ja professori Esko Suomalainen. Lisäksi kiitän dos. Jouko Kaisilaa avusta tietojen keräämiseksi Valamosta tallennetuista hyönteisistä.

MATKAILU

Valamo matkailukohteena

Valde Näsi

"Kuss' aallot Laatokan vuoriin lyö..."

Ammoinen vaeltaja, Sergei Pyhä, Athos vuorten luostarin lähettiläs, Aallokkaan, entis-Laatokan rantoja lasketteli, sitten haahdellaan pohjoispuhurin kuljettamana tuli saarelle selälliselle. Joko hänellä jo silloin oli pohjoislaatokkalainen talonpoika Herman apumiehenään, siitä perintätaru ei anna täyttä selvyyttä. Luostarin pyhät perustajat olivat tavanneet ankarasti eristetyn paikan hyrskyisen meren keskessä, jossa saattoivat antautua yksinäisyydessä hartauden harjoituksiin siten saavuttaakseen ikuisen taivaallisen onnen näkymättömässä maailmassa. Tuskin on jalolle uskonnkilvoitukselle muulloin niin lumoavaa luontoa tyyssijaksi sattunut kuin näille pyhimyksille, jotka saattoivat alkuun Valamon luostarin. Heidän jaloön kilvoituksensa liittyi yhä uusia pyhiä miehiä, hurskaita vaeltajia, jotka vihkiytyivät luostarielämään. Valamon luostari sai pysyviä asukkaita sekä paljon käypäläisiä, tilapäisvieraita, läheltä ja kaukaa.

Etenkin oikeauskoiselle kristitylle Valamo on jo vanhastaan ollut pyhiinvalluspaikka, toiveitten kaukainen kohde, joka ainakin joskus, mieluummin joka suvi, ainakin pyhän Petrunpäivän saatossa, on nähtävä, ei sitten kuollakseen, vaan uutta elämää ja uskoa saadakseen.

Laatokan meri oli sittenkin aikamoinen "rapakko", vaikka ruotsalaisten suuri kuningas olikin sitä tuolla nimellä väheksynyt. Laatokalla oli Valamon-matkaajalle useasti kelirikko. Useasti tämä meri möyrysi valtoinaan. Sen syöverit olivat syviä ja sen suolaton vesi jyrkkälaineinen. Tästä on selitetty johtuneen Laatokan oletetun varhaisnimenkin, Aallokas.

Jäitse voitiin Laatokan selkiä kulkea vain sydäntalven pakkasilla, ja silloinkin ahtojaät ja railot vaaransivat vaellusta Valamon monipeninkulmaisella aavalla talvitaipaleella. Kelirikko, sääriitto, syksyin ja keväisin oli usein pitkälinen kiusa ja teki kulkemisen vaaralliseksi. Vain välttämätön ja elintärkeä liikkuminen tuli näillä aavoilla silloin kysymykseen.

Suvella Laatokan liikenne oli paraimmillaan, vaikka Laatokka koetteli purren kestävyyttä ja merikelpoisuutta silloinkin ja vallatenkin syysmyrskyissä. Polvesta polveen kansa muisteli syyskuun kamalaa myllerystä vuonna 1882, jolloin paljon laatokkalaisia ja valamolaisiakin oli lähtenyt Pietarista ja Nevan niskasta leppoisan eteläisen saattelmana purjehtimaan kotiin päin, mutta keskellä Laatokkaa, Valamon saanteilla, tuuli kääntyi äkisti pohjanpuoleen, josta oitis tuli lunta taivaan täydeltä. Vähäisen kokoiset galjotat, saimat ja hukkarit olivat hätää kärsimässä. Tuskin montakaan venekuntaa pelastui. Kolmisenkymmentä alusta tiedetään tuhoutuneen väkineen päivineen. Oli siinä merionnettomuutta kerrakseen. Laatokka otti heidät omakseen ja valkoiset purjeet vain lepattivat alusten upotessa sen syövereihin.

Valamo oli ammoisista ajoista lähtien ollut kiehtova pyhiinvaelluspaikka. Se oli syntynyt ortodoksisen uskon varustukseksi ja levittäjäksi. Suuri osa laatokkalaista kansaa, pohjois-Laatokan saaristossa ja itäpuolella koko ranta-alueella ja syvällä runon-Karjalan metsissä oli tämän uskon vaikutuksessa. Juuri heille Valamon luostari oli toiveitten mekka. Kaukasiakin kulkijoita sinne tuli, sillä kesäliikenne vesiteitä oli mahdollista monilta suunnilta. Hengelliset ja maalliset vallanpitäjät suosivat tätä erityisesti.

”Valamon matka olikin monen rajakarjalaisen (ja etenkin Pohjois-Venäjän) raatajan elämässä kesän suurin ja odotetuin tapaus. Tukevia, myrskyiselle Laatokalle sopivia veneitä, kulmikaskokkaisia suurveneit, tuli luostarisaaressa rantoihin juhlien aattopäivinä kaikilta ilmansuunnilta. Useimmat pujottautuivat luostarinlahteen, lipuivat ohi Miikkulan skiitan, ohi pääluostarin jyrkän rinteen ja satamankin aina lahden pohjukkaan asti. Siellä oli pyhiinvaeltajien valkama, jossa oli satoja veneitä kylki kyljessä puoliksi maihin vedettyinä...” (Elna Pelkonen: Karjalan meren äärellä).

Laatokka oli saanut laivamallinsa Hollannin sisämereltä Pietari Suuren tuomana lahjana ja laatokkalaiset alusten rakentajat pitivät näistä laivatyypeistään pitkään kiinni. ”Yleistä vanhoille laivamuodoille Laatokalla on ollut, että niissä kaikissa oli leveä pohja

ja samoin leveä kokka sekä perä. Vaikka niiden kulmat ovat pyöristetyt, muistuttavat ne sittenkin nelikulmaista laatikkoa. Köli oli pieni ja laivojen purjehduskyky yleensä huono”, sanoo Ingwald Sourander Salmin pitäjän historiassaan.

Galjotta oli kaksimastoinen, kookkaan veneen kaltainen alus, mutta hukkarissa oli sentään keskimastokin, kun taas saima oli joko purjealus tai ns. soutusaima. Alukset rakennettiin veistämöillä Tulemajoen ja Uuksujoen suussa ja niistä muodostunut laivasto hoiti aikansa pääosan Valamon käynneistä. Huonekunnat tulivat Valamoon omilla aluksillaan, olipa niissä tilaa vieraillekin.

Venäläinen laiva Pjotr Veliki (Pietari Suuri), joka kulki Äänisellä, ulotti 1857 reittinsä myös Valamoon, Konevitsaan ja Sortavalaan. Tämä vanha siipiratasalus toi Valamoon etupäässä Pietarista aikansa matkailijoi-

Suuriruhtinas Dimitri Konstantinovitš 24. 2. 1902 Valamossa.

ta, joille Valamon maine oli kantautunut. Sortavalalaiset liikemiehet Boehm ja Nissinen (Nissin) lähtivät venäläisten kanssa kilpailemaan Laatokan meriliikenteestä ja hankkivat Englannista loisteliaan siipiraslaivan 1859 ja antoivat sille oitis nimen Valamo ikäänkuin haasteeksi pietarilaiselle varustamolle ja sen mahtavalle Pietari Suuri -laivan nimelle. Venäläiset vastasivat tähän tuomalla Valamon liikenteeseen toisenkin höyrylaivan, siipirasaluksen Letutshin. Vanhana ja raihnaisena se ei kuitenkaan kestänyt kovia Laatokan tyrskyjä, vaan tuhoutui Taipaleenluodon karikoissa. Niin kävi myös venäläisten Tshaika-laivalle samoilla karikoilla. Tämän tapahduttua venäläiset olivat valmiit tunnustamaan ylliotteen Laatokan matkustajaliikenteessä siirtyneen lopullisesti suomalaisille ja vetäytyivät syrjään. Tietenkin tilapäisvierailuja tehtiin venäläisillä aluksilla tämänkin jälkeen, mutta reittiliikenne jäi suomalaisille.

Laatokalla nähtiin myöhemminkin siipiraslaivoja, vaikka muualla niillä ei juuri liikuttukaan. Sortavalassa perustettiin 1873 höyrylaivayhtiö, jonka siipiraslaiva Helmi hoiteli rannikkoliikennettä ja teki matkoja myös Valamoon. Siipiraslaivan Valamon sortavalalainen varustaja viitoitti kuitenkin uuden linjan ja hankki 1877 Laatokalle ensimmäisen potkurilaivan. Sille annettiin kansainvälisestikin käypä nimi Ladoga.

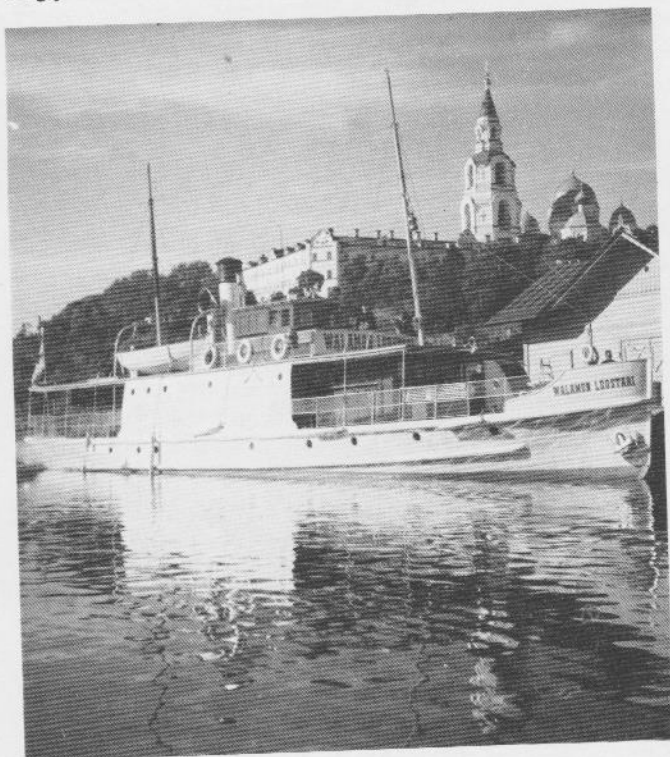
Siipiraslaivojen jälkeen saimojen, galjottojen ja hukkarien aika vuosisadan vaihteen kera Laatokalla siirtyi vähitellen historiaan, mutta uljaita purjelaivoja täällä vielä sentään nähtiin.

Valamon liikenne ja sen korkea-arvoinen turistikierasjoukko sai saattajikseen uusia laivoja. Jo siipiraslaiva Karjala oli ollut upea, mutta ennenkaikkea uudenaikaiset potkurilaivat olivat ”kuin ruhtinaiden huvijahdit”, lausuu sen aikainen kirjoittaja. Pitkäranta, valkeakylkinen laiva, oli Elna Pelkosen mukaan ”kaikkien aikojen kaunein Laatokan kyntäjä”.

Rautatien valmistuttua 1893 Sortavalan ja seuraavana vuonna jo Joensuuhunkin, luostarin johto alkoi harkita omia laivakuljetuksiaan Sortavalasta tulevaa liikennettä varten. Se hankki Ruotsissa rakennetun hinaaja Kjellin, minkä Sortavalan telakka muutti matkustajalaivaksi. Se sai nimen Valamon Luostari. Luostarilla oli myös Valamo-laiva (Valaam), joskin nimekkäin sen aluksista oli entinen Nordenskiöldin jäämerilaiva Sofia päällikkönään Simo Sorsa. Maineikkain luostarihallinnon aluksista oli Varkaudessa rakennettu Sergij, pieni, mutta erittäin merikelpoinen alus. Sen ruotelissa oli pahimmillakin 1930-luvun tyrksysäillä puolalaissyntyinen merenkävijämunkki Irakl, johon jokainen valamonkävijä saattoi luottaa. Paitsi tavanomaista reittiä Sortavalan ja Valamon

Sergij laiturissa.

Valamon Luostari -laiva kotisatamassa.

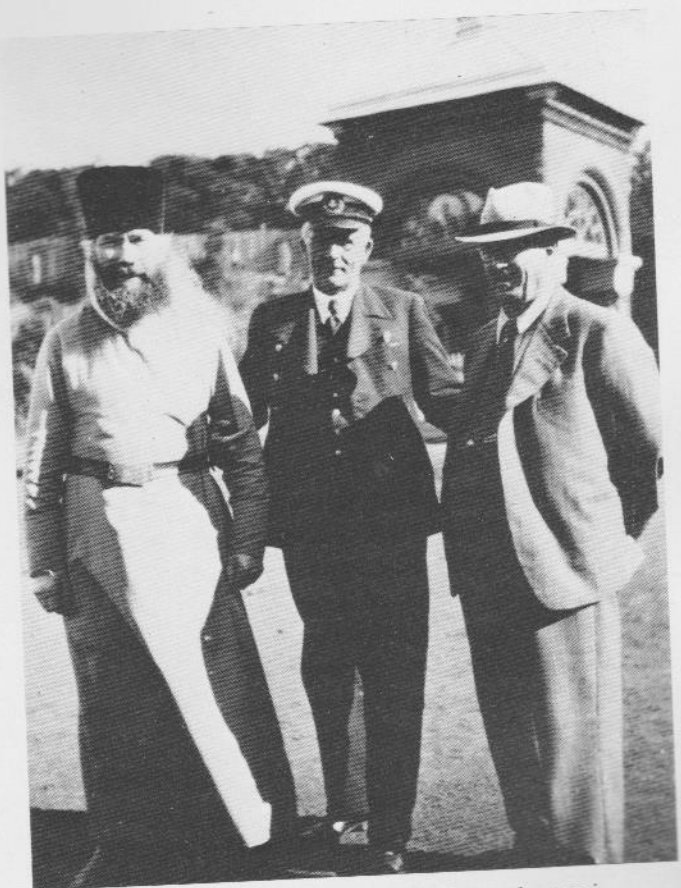
välillä laiva kuljetti höyrylaiva Nikolain ja moottoriveneiden apuna matkailijoita turisticaikana Valamon paikallisreiteilläkin kauniita saaristonäkymiä ihailemassa.

Valamon reittilaivoista ainakin luostarin omistamat laivat kävivät myös Salmissa, jonka satama Tulema-joen suussa oli ajoittain varsin vilkas liikennepaikka. Luostarin 1937 hankkima Otava-laiva, päällikkönään vanha merikarhu Erkki Huttunen, oli kolmena kesä kautena hoitamassa yhä lisääntyvää Valamon turismia, samalla kun munkit muutenkin yhä enemmän alkoivat oivaltaa nykyaikaisen matkailupalvelun vaatimuksia.

Luostarin johto tietysti keskitti laivaliikenteensä pääreitille. Munkintalossa Sortavalan satamassa oli sen laivatoimisto ja auliisti munkit olivat valamonliikenteen järjestelyssä yhteistoiminnassa muidenkin kanssa. Sortavalan Matkailijayhdistyksen kanssa oli sillä antoisa yhteistoiminta, mikä olikin tärkeätä, kun valtakunnallisen matkailujärjestön varsinaisia ansiopaikkoja ei ollut Laatokan rantamilla sen paremmin kuin Valamossakaan. Juuri meriliikenteen järjestämiseen luostarin johto joutui sijoittamaan varoja paljon sivu sen, mitä alkuperäinen matkailumuoto, pyhiinvaellus, olisi edellyttänyt.

Koko Laatokan laivakanta yhtiöiden hinaajia myöten osallistui ainakin viikonloppuina Valamon liikenteeseen. Uudenaikaisten höyrylaivojen uranuurtajana Laatokalla voidaan pitää uljasta Konkordiaa, ensimmäisen maailmansodan vaiheissa päällikkönään pitkärantalainen, Kuhmon syntyä oleva Olli Tampio, joka oli saanut tulikasteensa Port Arthurin ja Tsushiman merisodassa. Sitten Tampio oli Laatokan luotsipiripäällikkönä tehden parhaansa myös Valamon meriliikenteen hyväksi. Laatokan väyliä paranneltiin ja näin laivat pääsivät rannikkoreiteillekin ihmisiä palvelemaan. "Joskus oli Valamon satama sunnuntaisin niin täynnä aluksia, että oli laituripaikoista pulaa ja moottoriveneet eivät sopineet laiturialueelle, vaan saivat kiinnittyä alueen reunamille. Tällainen tilanahtaus oli silloin, kun luostarissa oli jonkin pyhimyksen merkkipäivä, jolloin varsinkin ortodoksinen väestö Laatokan eri puolilta matkusti Valamoon pyhille", kirjoittaa puolustuslaitosta siellä palvellut Arvi Jurvanen. Valamo oli puolustuslaitoksen tukikoh- ta. Tämä lisäsi Valamon liikennettä ja myös turvasi sitä monella muotoa. Olletikin keli-rikko- aikoina luostari ja sen asukkaat saivat tukea puolustuslaitokselta, minkä väen kanssa suhteet kehittyivät mitä parhaimmiksi.

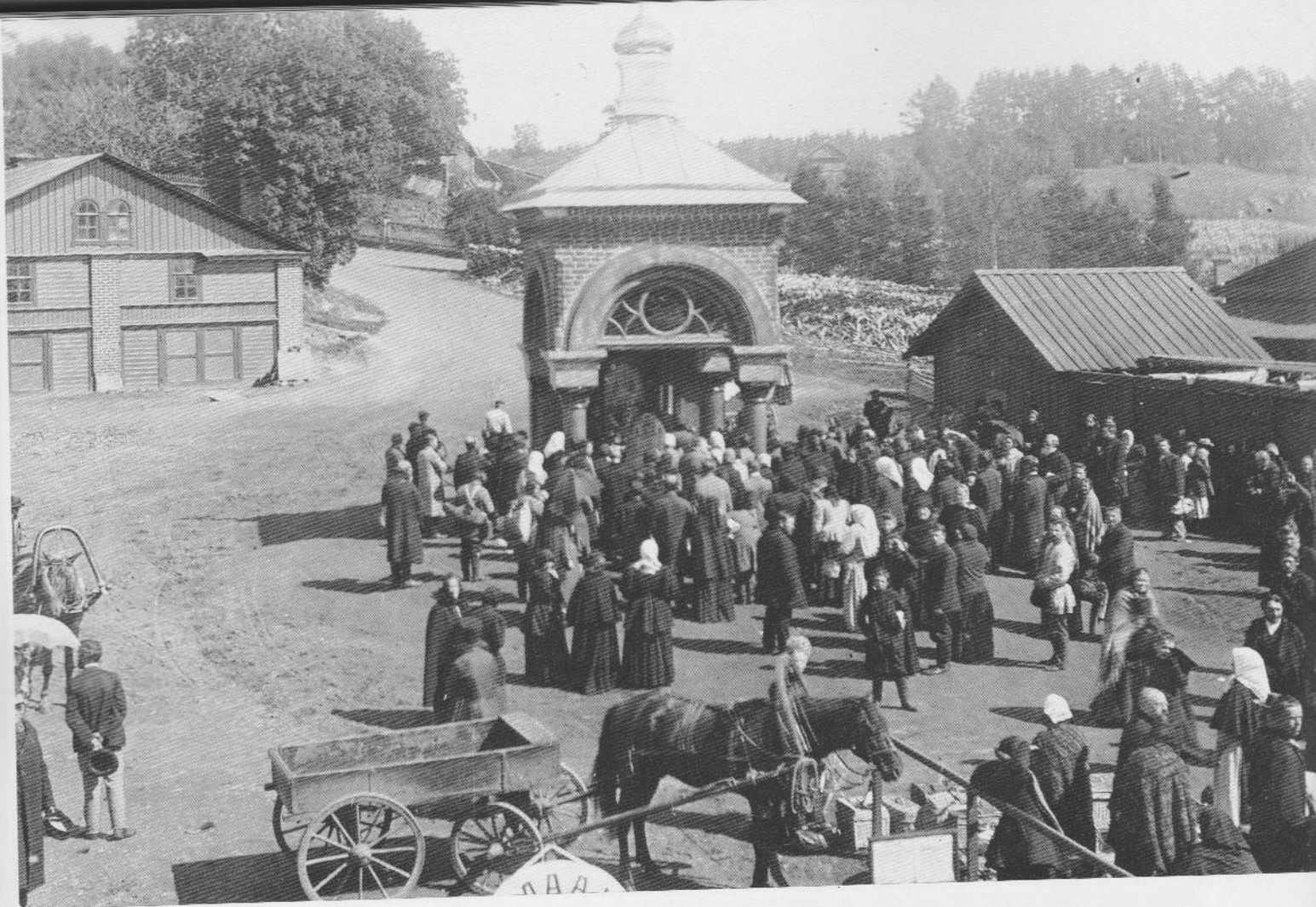
Sotien ja vainojen jäljiltä kuin myös muiden onnettomuuksien perästä Valamon luostaria jatkuvasti

Luostarin varajohtaja pappismunkki Isaki, Otavan kapteeni Huttunen vuoteen 1939 sekä tuntematon henkilö luostarin satamassa.

sessä levityksessään oli pahin tuhoaja. Moskovaan saakka päässyt "Laiska-Jaakko", sotapäällikkö Jaakko de la Gardie, tuhosi luostarin perusteellisesti 1611 ja vasta Ison vihan perästä pääsi jälleenrakennus käyntiin. Igumeni Damaskinin johtama ja Venäjän mahtavien tsaarien suojeluksessa suorittama rakennustyö oli näyttäväntä. Silloin luotiin se Valamo, joka tunnettiin laajalti eräänä maailman suurimmista luostareista. Sen maine levisi kaikkialle, missä ortodoksista uskoa tunnustettiin. Valamon turismi alkoi kehittyä parantuneiden kulkuyhteyksien kera. Suomi oikeauskoiseen Venäjään liitettynä, tosin autonomisena valtana, oli tavallaan suojamuurina paljon vanhaa vainoa kokeneelle Valamolle, jonka mahtavuuden loi juuri Venäjän valtakausi.

Valamon luostari alkoi jo varhaisvaiheessa tukea turismia, aluksi tietenkin pyhiinvaellusta, sitten otettiin auliisti vastaan kuka vain, joka siivollisella ja hartaalla mielellä tahtoi Valamoon tulla, niin ettei sen pyhyys ja luostariveljien kilvoitus häiriintynyt. Pyhiinvaeltajat olivat luostariveljien vieraita, joita kestittiin siunatulla jokapäiväisellä leivällä ja sillä, mitä luostari voi tarjota. Myöhemmän ajan matkailupalvelua harrastettiin ansion

Pyhiinvaeltajia satamassa.

toivossa, jos kohta itse palvelu kaikkineen oli yksinkertaista. Tämän kyllä matkailija käsittikin.

Vuosisatamme taitteessa kirjoittaa suuri Karjalan ystävä ja tutkija Oskari Relander Valamoa esitellessään: "Yli koko Suomen on Valamon saaristo tunnettu. Kaiket kesät siellä käy paljon matkailijoita, osaksi ihailemassa Valamon kaunista luontoa, osaksi katselemassa outoa itämaista, meistä vähän salaperäiseltä tuntuvaa luostarielämää ollen sekin Suomen rajain sisäpuolella, vieläpä Sortavalan pitäjää ja luonnoltaan kokonaan Suomea."

Niin tämä karjalankävijä, lämminhenkinen Valamon ystävä kehottaa lähtemään luostarisaaarelle nimenomaan Petrunpäiväksi, jolloin siellä on tungokseen saakka väkeä ja jatkaa. "Lähdemme höyrylaivalla Sortavalasta. Laiva on täynnä väkeä, osaksi suomalaisia matkailijoita kaikkialta Suomesta, osaksi venäläisiä, jotka ovat ulottaneet luostarimatkinsa jonkin verran Valamoa pohjoisemmaksi, ja lisäksi kreikanuskoista kansaa kaikenlaista. Sortavalasta lähdettyämme kuljemme ensin saaristoa, kunnes tulemme aavalle

ulapalle. Jos ilma on kirkas, näemme jo heti, kun aavalle tulemme, kaukana taivaanrannalla häämöttävän Valamon saariston: yhden pitkän ja useampia lyhempiä tummansinisiä juovia. Pisimmän juovan keskikohdalla näkyy kuin mikäkin kulma kohoavan muuta ylemmä. Ja jos sattuu aurinko kauniisti paistamaan, näemme sen välähtelevän ja hohtavan. 'Tuolla näkyy jo Valamo ja kirkontornitkin', sanovat matkustavaiset kannella. Mitä pitemmälle kuljemme, sitä selvemmin näkyvät metsäiset saaret. Jopa pääsemme perille ja laskemme kapeaan salmeen. Salmen suussa vasemmalla on pieni saari, siinä on pyhälle Miikkulalle, Nikolaille, meren suojeleuspyhimykselle pyhitetty kirkko. Kulkien jyrkien metsän peittämien kallioiden välitse saavumme satamaan. Tuossa näemme rantapenkereellä kauniin hedelmäpuutarhan, vieressä komeita istutuksia ja sen yläpuolella jyrkän kallioreunnustan päällä valkealta hohtavat luostarin rakennukset. Mutta nyt on Petrun, pyhän Pietarin päivä, yksi luostarin suurimpia juhlia. Sen kohta näemme: rannat ovat täynnä veneitä, vankkoja, leveitä, korkeaakin aallokkoa kestäviä

Laatokan veneitä ja soutuosaimoja. Veneissä ja rannoilla vilisee kirjavapukuista kansaa, naiset kaikenvärisissä, mutta etenkin punaisissa karttuuneissa, miehet harmaassa sarassa, useimmilla päässään kapealierinen huopahattu. Nämä ovat 'valamoniekkoja', kreikanuskoisia karjalaisia sen kaikista osista niin Suomen kuin Venäjän Karjalaa. Toiset ovat hyvin kaukaa. Pitkissä, matkan varrella yhä lisääntyvissä karavaaneissa he ovat suuret kontit selässä, sauvat kädessä, kulkeneet ensin jalan Laatokan rantaan ja sitten veneillä ja saimoilla tulleet tänne.

Luostarin komeaan laituriin laskee laivamme. Rannassa vilisee kansaa, joukossa munkkeja. Arvokaimmat vieraat saavat hevosien, muut lähtevät jalan ylös jyrkkää mäkeä. Menemme ensin luostarin matkustajarakennukselle; siinä on se kolmesiipinen, kolmekerroksinen, laaja rakennus. Kahden puolen käytävää on siinä satamäärin huoneita vieraiden käytäväksi. Hyvän aikaa seisoskeltuamme saapuu vierasmajan isännöitsijä luoksemme ja lykyssä saamme oikein hauskan huoneen asuttavaksemme. Saatuamme keittiöstä samovaarin virkistämme itseämme teellä ja lähdemme sitten luostarin rakennuksia katselemaan."

Nähtävästi näinä aikoina valamonkäynti olikin parhaimmillaan. Oli vähin erin kehittynyt maantieyhteys Käkisalmen kautta Pietariin, jonne maantie oli siloisempi kuin konsanaan läänin pääkaupunkiin Viipuriin. Ja maantietä käytettiin nimenomaan matkalla Valamoon. Rillat, herrasväen nelipyöräiset vieterivaunut ja parivaljakot, olivat tuttu näky niinä aikoina Laatokkaa kaartavalla maantiellä, jonka kunnossapitovelvollisuus oli pieninä pätkinä jaettu Kannaksen pitäjien talollisille aina siihen asti, kunnes maantierasitus tuli kokonaan valtiolle. Sortavalan merkitystä Valamoon suuntautuvalla matkailulla osoittaa puolestaan se, että välittömästi Karjalan radan valmistuttua tehtiin myös Sortavalan satamaan rautatie. On arvattava, että juuri rautatie nosti Valamon matkailun vuosisadan taitteessa kukoistukseensa.

Valamonkävijöiden käytettävissä oli Sortavalassa Seurahuone — Societethuset. Alussa tosin vanha ja vaatimaton sekä sitten 1909 valmistunut professori M. O. Tarjanteen piirtämä jyrkävä seurahuone, kaupunginhotelli. Sen aikaansaaminen todistaa kaupungin valistunutta matkailumieltä, vaikka aggressiivinen sosialistinen siipi kunnallispolitiikassa aatteen puolesta sitä ankarasti vastustikin. Tämä maineikas matkailuhotelli koki kunnallisena yrityksenä 1930-luvun lopulla rakennushallituksen pääjohtajan Erkki Huttusen, sortavalalaissyntyisen tunnetun arkkitehdin johdolla täyden uudistuksen. Silloin siihen kytkettiin erikoinen kulttuurisiipi, jossa olivat teatteri- ja konserttisali. Myös

erittäin arvokas kaupungin kansatieteellinen museo siirrettiin uusitun talon tiloihin.

Rautatie vei suurelta osalta Laatokan laivojen rahtiliikenteen. Valamon ansiosta syntyi Laatokalle kuitenkin vilkas laivamatkailu, liikenne, jonka tyyssijana ja lähtökohtana oli Sortavaala. Sen paikallinen Suomen Matkailijayhdistyksen alaosa oli maamme virkeimpiä ja hoiteli yhteyksiä laajoille laulamaille sekä ennenkaikkea Valamoon, jonka matkailu oli umpeutunut omaan oloonsa, niin ettei sitä tunnettu paljoakaan matkailuoppaissa, saati matkareittien järjestämisessä.

Sortavalan kaupungin uusimmassa historiassa Eeva Karttunen asettaa matkailun teollisuus-otsikon alle ja kertoo: Matkailuteollisuuden, minkä termin Sortavalan toi eversti Järvinen, näkökulmasta Sortavalan kaupungilla oli hyvin edullinen asema. Paitsi itse kaupunkia, joka Vakkosalmen puistoineen ja Kuhavuorineen jo sinänsä oli näkemisen arvoinen, Sortavaala oli porttina itämaiseen Valamoon ja Raja-Karjalaan, missä vielä oli jäännös Kalevalan laulumaiden kulttuuria. Myös Laatokka ja sen kasvistoltaan erikoinen saaristo houkuttelivat matkailijoita.

Salaneuvos Herman Hallonblad seurueineen vierailulla Valamossa.

Suomen Matkailuyhdistyksellä oli jo itsenäisyyden ajan alussa osasto Sortavalassa. Valamon matkailijoiden käyttöön palkattiin jo vuodesta 1926 opas. Sortavalan kaupunki oli tietoinen matkailun tuottamasta hyödystä. Se asetti 1920-luvun lopulla erityisen retkeilylautakunnan, jonka tehtävänä oli koululaisretkikuntien, yhdistysten ja seurojen huolto ja opastus. Kun matkailu pulavuosien jälkeen jälleen pääsi vauhtiin,

palkkasivat kaupunki, matkailijayhdistys ja Seurahuone vuodesta 1934 kielitaitoisen oppaan palvelemaan lähinnä yhä paisuvaa ulkomaalaisvirtaa Valamon reitillä. Sortavalasta ja sen ympäristöstä julkaistiin vuosina 1933 ja 1938 opaskirjaset, joiden monivärikanessa Valamo oli hyvin edustettuna. Seurahuonetta laajennettaessa ajateltiin erityisesti matkailua ja turistien viihtyvyyttä.

Kesäaamu luostarin satamassa.

Kaikkein tuottavinta oli Valamon matkailu. Sortavalan kautta kulki 1920-luvulla Valamoon koululaisia, eri yhdistysten retkikuntia ja ulkomaisia ammattimiesten retkikuntia, kuten vuonna 1925 saksalaisia tutkijoita ja vuonna 1926 unkarilaisia opettajia ja tiedemiehiä. Valamossa kävi vuonna 1929 16 000 matkailijaa. Silloin siellä oli laulujuhlat. Osa heistä oli luonnollisesti sortavalalaisia, jotka sunnuntaisin tekivät huvimatkoja Valamoon.

Ulkomaalaisten määrä kasvoi suuresti 1930-luvun lopulla. Heitä oli Ruotsista, Norjasta, Saksasta, Unkarista, Englannista jopa Amerikastakin. Sortavalassa ollessaan osa yöpyi teltoissa, osa Seurahuoneella aina varallisuutensa mukaan. Viimeisenä rauhankesänä olivat laivat, junat ja hotellit koko heinäkuun tupaten täynnä Valamon matkailijoita. Oppaat ja turistit valittivat, että matkailutoimistot varasivat liian vähän aikaa Sortavalalle. Saaristoretkeilyynkin olisi mielellään käytetty enemmän aikaa. Monina vuosina erilaiset juhlat ja kokoukset toivat myös matkailijoita Sortavalan.

Luostarisaari oli oma maailmansa. Kasvullisuus oli rehevää ja kasviharvinaisuuksiakin siellä tavattiin. Erityisesti 1800-luvun aikana luostarin pienkirkkoja, skiiittoja ja kappaleita, oli noussut usealle taholle Valamon saaria. Vierailija ei tyytynyt vain pääloustarin ja sen satama-alueeseen, vaan tahtoi nähdä Valamoa muualtakin. Luostarin johdon toimesta olikin järjestetty laiva- ja moottorivenekyytejä varmakulkuisilla aluksilla saarten tärkeimmille kohteille. Myös hevosilla kyydittiin turisteja luostarisaaren santateilla.

Munkit opastivat avuliaasti luostarisaaren reiteillä matkailijoita. Turistitulvan lisääntyessä 1930-luvun loppupuolella luostari palkkasi Valamoon kielitaitoisia paikallisoppaita. Valamoa käsitteleviä painateoksia myös jaettiin sekä julkaistiin syväpainokuvastoja ja opaskirjasia matkailijoita varten.

Suomen Matkailijayhdistyksen Sortavalan osasto, joka toimi itsenäisen yhdistyksen tapaan erikoislaatuksen työkenttäänsä vuoksi, asetti huomattavimmille retkikunnille erikoisoppaansa Valamoon. Munkit olivat mielissään tällaisesta avusta, vaikka eivät muuten halunneetkaan, että luostarin matkailupalveluksiin kajottiin. Sen he pyrkivät hoitamaan itse ikivanhan käytännön mukaan. Suvella, hyvien yhteyksien vallitessa, hankittiin tavaraa koko seuraavaa matkailukautta varten. Sortavalan rannassa leppoisan Isä Abrahamin hoidossa oleva Munkintalo oli kaupankäynnin tapahtumapaikkana, jonne kauppaedustajat tulivat tiettyinä ajankohtina matkailun tarvikkeita, ruokatarvraa jne. esittelemään. Kaupat tehtiin Sortavalassa usein niin, että munkkien luottamusmiehenä oli joku

kaupungin ortodoksinen kauppias. Luostarin säilytystilat olivat vanhanaikaiset, josta syystä pitkäaikaisessa varastoinnissa olleet ruokatarvikkeet eivät aina olleet parhaita mahdollisia, mutta koska luostari oli matkailijoiden ylläpitoon nähden itsenäinen, ei mahdollisilla tyytymättömyyillä ollut valitusmahdollisuuksia. Sortavalan Matkailijayhdistyksen tehtyä parannusehdotuksiaan lopulta päästiin melko hyviin tuloksiin. Tarvikkeet voitiin varastoida lyhyemmiksi aikajaksoiksi ja tarjota tuoreempina kuin aikaisemmin.

Eräissä matkailuraporteissa oli aivan oikein mainittu, etteivät matkailutoimistot varanneet riittävästi aikaa matkailijoille Sortavalan ja Valamoon. On myönnettävä, että usein vaikutti siltä kuin näiden kohteiden ohi olisi matkailijat yritetty kiidättää mahdollisimman nopeasti. Punkaharju oli matkailijayhdistykselle tuottava laitos, samoin Koli matkailumajoineen. Useat matkaohjelmat oli Helsingissä laadittu niin, että näiden kahden turistipaikan väliin ei jäänyt muuta kuin rautatiematka, ruokailu Elisenvaaran asemalla jne.

Kun 1935 asetettu Valtion matkailijakomitea oli 1937 jättänyt mietintönsä ja kun 1938 oli pidetty Suomen ensimmäinen matkailukongressi, alkoi Suomen sisäinen matkailu elpyä jättiläisaskelin. Virallinen taho otti valtaansa vain laajan Lapinmaan, johon julkisella rahoituksella nousi hotelleita kuin sieninä raikkaan syyssateen jäleltä. Valamoon ja sen portille

Luostarin moottorivene, joka kuljetti matkailijoita Valamon sisäreiteillä.

Sortavalan ei osattu antaa muuta kuin myötätuntoa, mutta sekin riitti. Ihmeteltiin vain tämän suunnan turismin valtaisa nousua ja ihailtiin paikallista harrastusta, siihen luettuna luostarin joustavaa ja melkoisesti aikaansa seuraavaa yritteliäisyyttä.

Viimeinen kesä, 1939, oli paras kaikista. Sortavala-Valamon 'akselia' ei matkaohjelmissa suinkaan enää kaihdettu, vaan kilpailtiin, kuka sen saisi käyttöönsä. Suomen Matkatoimistolla oli asiointonsa ja matkaoppaansa Sortavalassa. Matkaravinto Oy, joka oli Suomen Matkailijayhdistyksen alayhtymä, oli sijoittunut Sortavalan uudelle linja-autoasemalle, aivan Valamon reitin suulle. Laivakapasiteettia Valamon kuljetuksiin oli riittävästi. Luostari ei tätä liikennettä suinkaan pyrkinyt monopolisoimaan, vaan näki mielellään muitakin tilapäisiä yrittäjiä liikenneväylällä. Yksityisiä edustusmoottoriveneitä värvättiin tarpeen tullen tilapäiskuljetuksiin. Matkustajien virta saatiin viedyksi Laatokan-Karjalan matkailun päätavoitteen, Valamoon.

Sata vuotta sitten 1873 valettiin Pietarissa Stukolkin metallurgisessa valimossa tuhat puutaa, 16 380 kg painava Valamon pääkirkon suurin kello. Vienolla suvenpuoleisella tuulella sen mahtava kumu kuului Mäkisaloon ja Sortavalan saaristo- ja rantapuolen

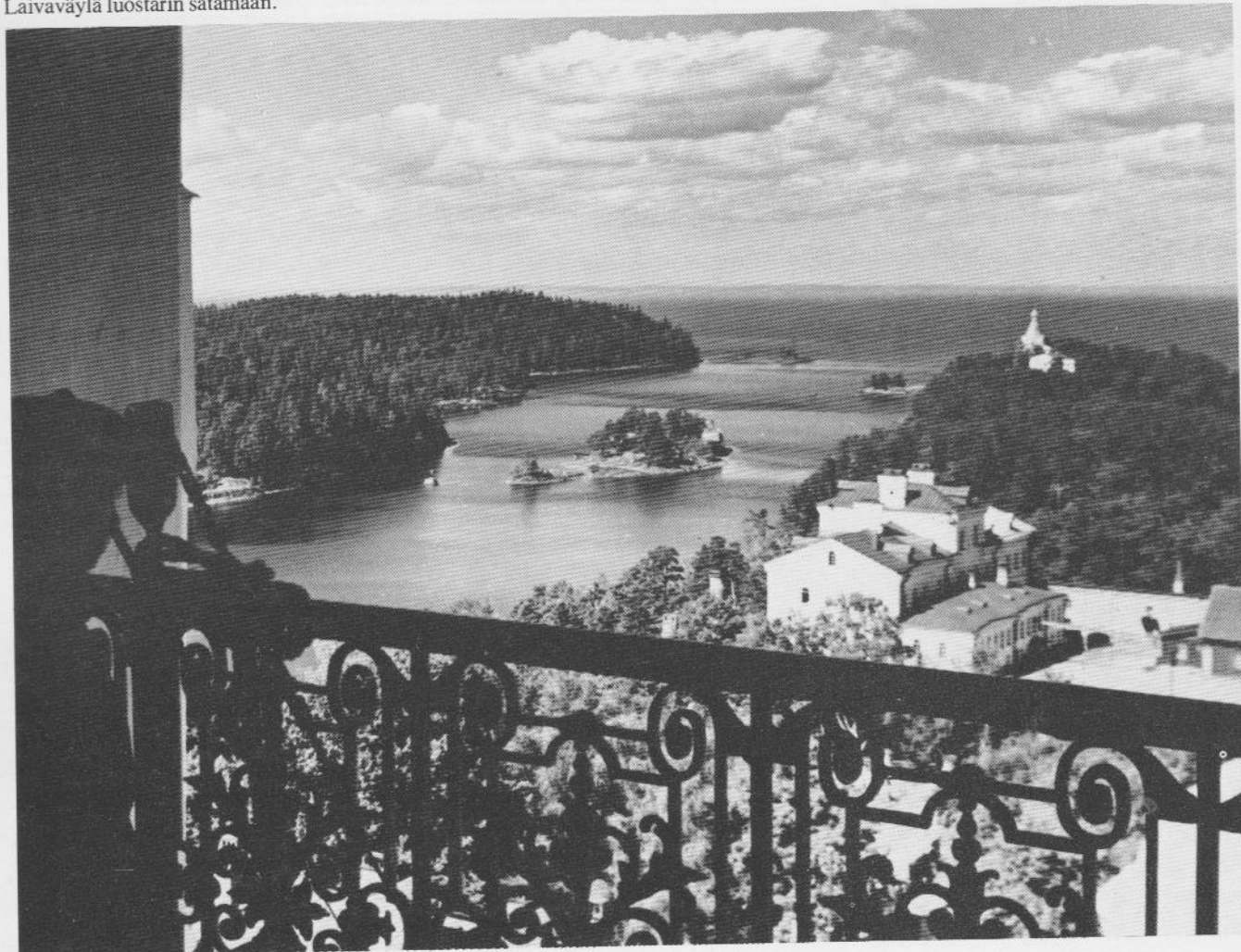
asujainten korviin, niinkuin oli tarkoitettukin. Matkan- kulkija, laivalla tai muulla aluksella Valamoa lähestyessään, sai näköpiiriinsä määrättömien kirkkojen, skiittojen ja kappeleiden auringossa välkkyvät vinoristit ja häikäisevät kupolit. Kristuksen kirkastuksen kirkon mahtavasta kellotapulista vaeltaja sai nähdä lumoavan luonnon kaikkinaisen kauneuden. Nyt oli horisontin ääriviivoilla nähtävissä koko Pohjois-Laatokan historian kehykset muinaisaikojen mäkilinnaketjua myöten ja lähempänä, itse luostarisaarilla, maisema oli silmäähivelevän kaunista. Kaikkea tätä korosti joka puolelta reunustava merkillinen Laatokan sini, jonkalaista maailmanmatkaajat sanoivat kokeneensa vain jossakin Välimeren äärellä, sen parhaimmilla keitailla.

*Miten laajana Laatokka aukeekaan,
miten sykkii sen valtava syli.*

*Miten rohkeina riutat nousevatkaan
rosohuipuin sen kuilun yli.*

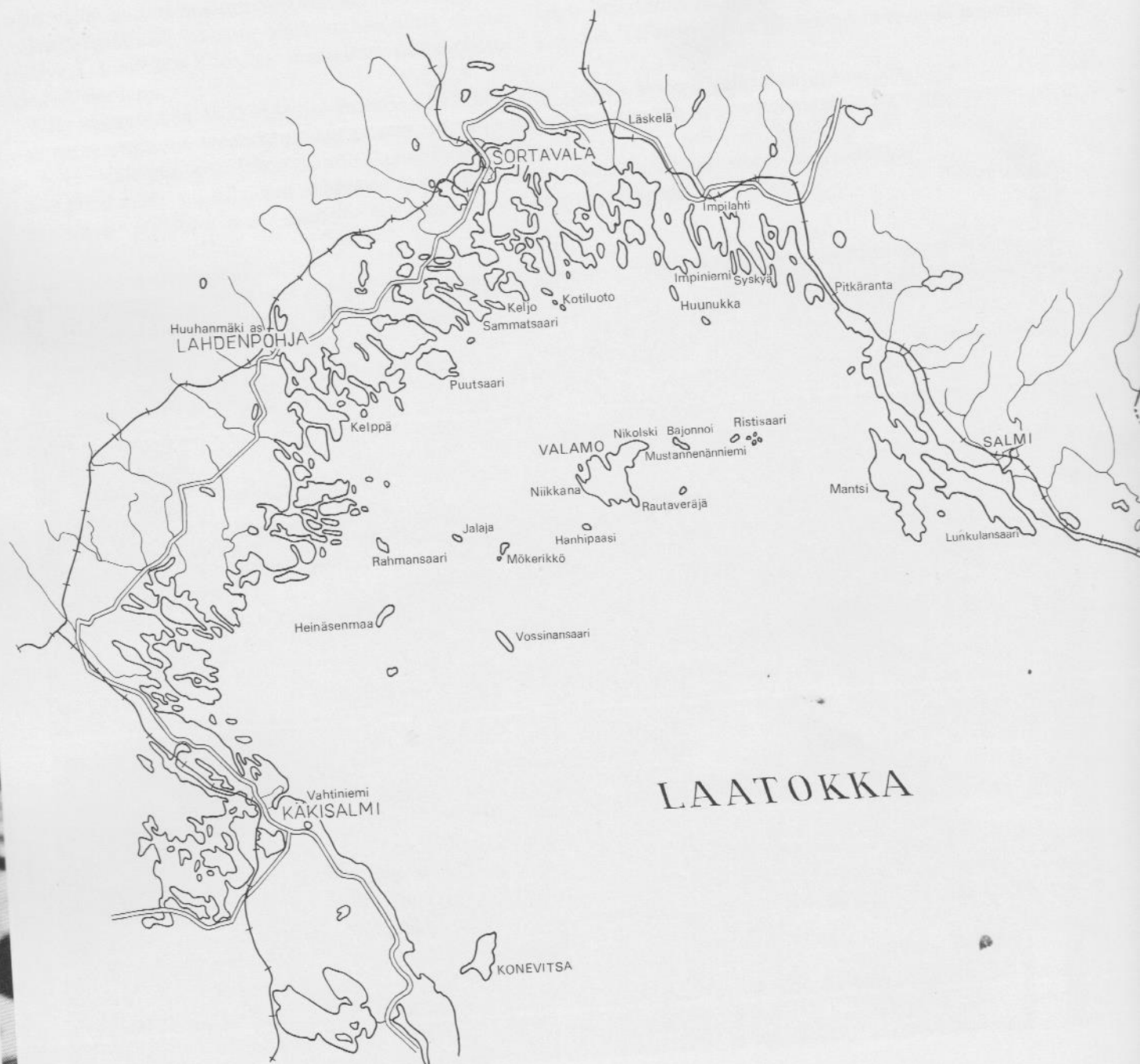
Ilmari Pimiä

Laivaväylä luostarin satamaan.

PUOLUSTUSLAITOS

Pohjoinen Laatokka. Laivareitti Sortavalasta
Valamoon on noin 42 km.

Rannikkotykistö Valamossa

Mauno Loikkanen

Suomen itsenäistymisestä syksyyn 1939

”Vihdoin minä ymmärrän täysin ja omakohtaisesti Valamon sotilaallisen merkityksen sen ollessa nyt vihollisen hallussa!” Näin totesi eversti Eino I. Järvinen syksyllä 1941 siinä vaiheessa, jolloin ulkosaaret olivat vielä vihollisen hallussa, mutta maarintamat olivat molemmin puolin Laatokkaa jo kaukana etelässä. Vihollisen hallussa ollen Valamo muodosti siis uhkan koko Pohjois-Laatokan alueelle, mutta omien joukkojen hallussa ollen se oli todellinen Pohjois-Laatokan lukko.

Organisaation kehitys

Päämaja kiinnitti virallisesti huomionsa Laatokan puolustusasioihin maaliskuun lopulla 1918, jolloin sinne määrättiin vastuunalainen päällikkö. Jo kuukauden kuluttua hän esitti rannikkotykistöpattereiden rakentamista alueelleen. Valamoon ehdotettiin patteri Rautaveräjälle ja sen lähinaapureiksi idässä Ristisaaren ja lännessä Mökerikön patterit. Päämaja hyväksyi välittömästi tämän suunnitelman.

Saarille oli saatava myös puolustajia. Siten ensimmäisenä itsenäisen Suomen sotaväen osastona nousi Valamossa maihin toukokuun alussa jääkäriluutnantti Jussi Sihvon (myöhemmin kenraalimajuri) johtama osasto. Eihän tuon osaston vahvuus ollut kovin suuri, vain kymmenisen miestä. Matka tehtiin jätse ja se tapahtui juuri ennen keliarikkoa. Sihvo toimi ”Valamon komentajana” vain kuukauden päivät.

Laatokan puolustus sai henkilötäydennystä touko-

kuun lopulla Tampereelta ja Turusta. Koko tämä joukko, yhteensä 160 miestä, kuljetettiin kahdella laivalla Valamoon 25. 5. 1918. Kun illan suussa oli saavuttu perille, nostettiin osaston toimesta Suomen lippu salkoon. Tämä katsottiinkin sittemmin niin merkittäväksi tapaukseksi koko Laatokan puolustuksen historiassa, että sitä vietettiin joukko-osaston vuosipäivänä aina vuoteen 1934 saakka. Vain se seikka, että kyseinen vuodenaika oli hankala kuljetusten takia, aiheutti vuosipäivän muuttamisen elokuun 15. päiväksi.

Joukkojen siirtojen jälkeen muihin saariin jäi Valamon vahvuudeksi noin 150 miestä sen muissa saarissa ollessa vain 5—15 miehen luokkaa. Noina epävakaisina aikoina pelättiin jopa mahdollisia ryöstöretkiä Valamoon. Tämä lieene selitys suhteellisen vahvaan miehitykseen. Toisaalta useilla muilla saarilla olivat majoitusolot tuolloin melko tukalat, mikä osaltaan rajoitti vahvuutta niissä.

Ensimmäisen kerran mainitaan Valamo organisaatiossa Laatokan puolustuksen päiväkäskyssä 7. 6. 1918. Sen nimi oli tuolloin Valamon saariasema. Silloin Valamo eli näennäistä suuruutensa aikaa, sillä sen alaisuuteen kuuluivat Konevitsan pattereita lukuunottamatta kaikki muut seitsemän Laatokan rannikkopatteria, jotka tosin olivat silloin vasta paperilla, siis ilman tykkeitä ja melko vähin miehityksin Valamon miehitystä lukuun ottamatta. Päälliköksi Valamon saariasemalle määrättiin reserviluutnantti Nordfors. Hän oli samalla ainoa upseeri koko laajalla alueellaan. Noihin aikoihin olivat henkilösijoitukset useimmiten hyvin lyhytaikaisia. Siten Nordforskin toimi tässä tehtävässään vain kyseisen kesän.

Organisaatio muuttui 11. 10. 1918 siten, että

Laatokan puolustuksen Valamon saariasemasta tuli tuolloin III Rannikkotykistöpataljoonan 2. tykistökomppania lyhytaikaisena vs. päällikkönään res. vänr. Eino I. Järvinen.

Melko lopullinen rauhan ajan organisaatio luotiin Laatokalle 19. 4. 1919, jolloin sikäläinen joukko-osasto sai nimekseen Rannikkotykistörykmentti 3 (RT 3). Vain Valamon kohdalla patteriston numerointi ja rajat vaihtelivat 1920 luvulla ollen se joko II, III tai II patteristo. Lopullisesti nimi muodostui II/RT 3:ksi ja kuuluivat tähän esikunnan lisäksi Mantsin, Ristisaaren, Rautaveräjän, Niikkanen ja Mökerikön patterit. Patteriston komentajina toimivat kapt. Armas Liljeberg 1919—20, kapt. Eino Hiltunen 1920—23, luutn. Lauri

Hiisi 1923, majurit Gunnar Sandholm 1923—30, Niilo Kesämaa 1930—31, Onni Kohonen 1931—34, Aarne Roine 1934—38 ja Keijo Zilliacus 1938—40. Patteriston esikunnassa pitkän aikaa toimineista upseereista on mainittava res.luutn. Väinö Porri, luutnantit Jaakko Latikka ja Pentti Rekola. Patteriston taloudenhoitajina toimivat sotilasvirkamiehet Lauri Koskela ja Bruno Louhela käytännöllisesti katsoen alusta alkaen aina talvisodan loppuun saakka.

Upseerien siirtoja Valamon kohdalla sattui usein, kuten tapahtui muuallakin, mutta aliupseerikunta sai paremmin pysyä paikoillaan. Patteriston esikunnan tällaisista ”pitkäaikaisista” mainittakoon vääp. Jussi Kataja aseala, vääp. Juho Turunen ja kers. Yrjö

Jääröykkiötä Nikolain skiiian edustalla.

Kohonen viestiala sekä ylikers. Pekka Joutsen ja Jussi Palsio talousala.

Tykistöaseistus ja linnoituslaitteet

Rautaveräjän patterin rakentaminen oli hyväksytty Päämajassa huhtikuussa 1918. Kuljetusalus Yrjö toi heinäkuussa 1918 patterille suunnitelmien mukaiset tykit (2 kpl 75 millisiä), jotka saatettiin nopeasti ampumakuntoon. Jo syksyllä 1919 päätettiin korvata nämä tykit 6 tuuman Canet-tykeillä. Suunnitelman toteuttaminen viivästyi kuitenkin niin paljon, että kyseinen tykkien vaihto toteutui vasta kesällä 1921.

Niikkanen patterin rakentamisesta tehtiin päätös joko vuoden 1918 lopulla tai 1919 alussa. Joka tapauksessa jo aikaisin keväällä 1919 oli Niikkanassa käynnissä tykkiasemien betonointi. Tosin 6 tuuman Canet-tykit saatiin sinne vasta myöhään syksyllä samana vuonna.

Kesällä 1918 asennettiin yksi 75 mm tykki Luostarinlahden pohjukkaan tarkoituksena estää mahdollinen vihollisalusten tunkeutuminen suoraan satamaan. Tämä tykki siirrettiin muualle syksyllä 1919.

Noina alkuvuosina oli esillä muitakin eri suunnitelmia pattereiden sijoituksista. Eräässä tällaisessa esiintyi Nikolskin 75 millin patteri. Tämä oli hyvin sitkeä pala. Asian puoltajat katsoivat, ilmeisesti täysin perustellusti, että luostarin satamaantuloväylä ja toisaalta maihinnousujen kannalta vaarallisin rantakaista Nikolski—Mustannenänniemi vaativat tätä patteria. Asian vastustajat pitivät mahdottomana, että yleensä vihollinen pääsisi läpäisemään linnakeketjuamme, siis Valamon pohjoispuolelle. Lopulta päästiin kompromissiin. Patteri jätettiin tähän suunnitelmaan, mutta päätettiin samalla, ettei sitä rakenneta. Kun tämän asian tiimoilta oli kulunut paljon aikaa ja tupakkaa, jäi tämän rakentamattoman Nikolskin patterin nimeksi, tosin epävirallisesti, Tupakkasaaren patteri.

V. 1934 sijoitettiin Niikkanen patterille 2 kpl 87 millin vuoden 1897 mallista kenttätynkkiä. Niillä suoritettiin eri puolilla Valamoa ammuntoja liikkuvaan maaliin ja myös rantatorjunta-ammuntoja.

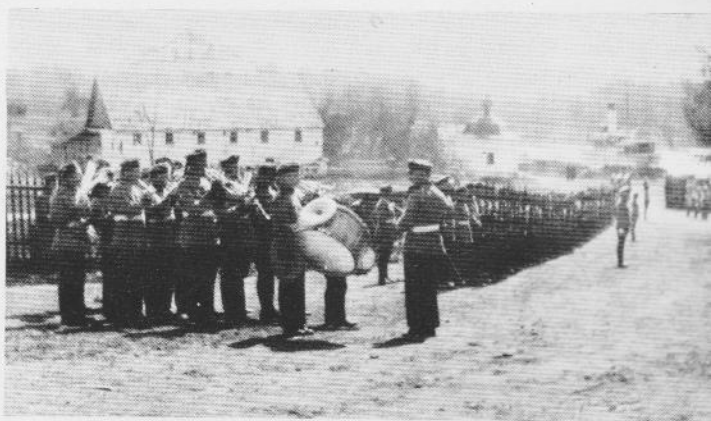
Rautaveräjälle saatiin valonheitin 1920-luvun alkuvuosina. Se oli suurinta maassamme olevaa mallia ollen sen peilin läpimitta kokonaista 2 metriä. Lähimmät valonheittimet olivat idässä Mantsissa ja lännessä Heinäsenmaassa. Teoriassa ja paperilla kyettiin siis valaisemaan linnoitusketjumme alue aivan samoin kuin tykkimme hallitsivat saman alueen!

Mittaus- ja tykistötulen johtamismahdollisuudet paranivat käänteentekevästi, kun 1930-luvun alkuvuosina rakennettiin Rautaveräjälle ja Niikkanaan betoni-

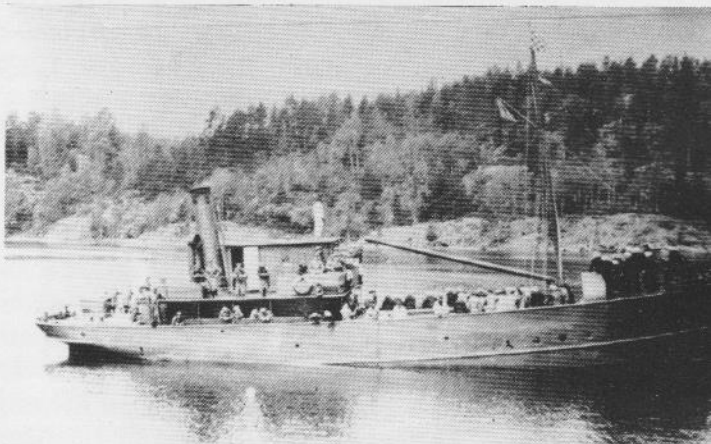
set etäisyysmittaus- ja tulenjohtotornit viestilaitteineen. Näitä rakennelmia täydensi v. 1935 Mustannenänniemeen rakennettu puinen mittaustorni.

Rautaveräjän päälliköistä mainittakoon vänr. Arvi Koljonen ja luutn. Akseli Melart sekä pitkäaikaisena vartiopäällikkönä toiminut ylikers. Jussi Ukkonen.

Niikkanassa toimivat patterin päällikköinä luutnantit Leo Hellman 1920—23, Väinö Savonen 1923—24, Eino Kuusela 1924—26 ja Toimi Haaranen 1926—28 sekä kapteenit Aarne Lehti 1928—30, Asser Korvenheimo 1930—32, Arvi Koljonen 1932—33, John Kiveliö 1933—35, Asser Korvenheimo 1935—36, Ville Meinander 1936—38 ja Mauno Loikkanen 1938—40. Patterilla kauan palvelleesta alipäällälystöstä mainittakoon tykkimestari Uuno Ruti sekä vääpelit Emil Lehtonen ja Väinö Iivonen.

Valmistautuminen ensimmäiseen paraatiin Valamossa 1918.

Kuljetusalus Yrjö.

Viestiyhteydet

Päämaja kiinnitti todella vakavaa huomiotaan Laatokan puolustukseen. Keväällä 1918 perustetut patterit olisivat olleet täysin eristettyjä, ellei niihin olisi saatu

viestiyhteyksiä. Siten mm. Valamoon asennettiin radioasema (kipinälennätin) jo touko-kesäkuun vaihteessa 1918. Asema oli saksalainen Telefunken, teho 1,5 kw, voimanlähteenä polttomoottori. Antenni oli kirkon tornin ja esikuntajoukkueen kasarmirakennuksen välillä ja itse asema hotellirakennuksessa. Aseman päällikkönä oli jääk. vääp. Mäntylä. Sähkötäjät olivat aluksi saksalaisia, kunnes lokakuussa saatiin tilalle Santahaminassa koulutettuja omia miehiämme. Saksalaiset sähkötäjät poistuivat Valamosta vähän ennen joulua. Vasta-asema oli Sortavalassa. Muiden yhteyksien puuttuessa toimivat radioasemat vilkkaasti. Epävakaat olot vaikuttivat lisäksi sen, että toimintavalmius oli ympärivuorokautinen. Tuohon aikaan radioasemat olivat kooltaan aivan eri luokkaa kuin esim. vuosikymmenen myöhemmin. Tämä Valamon radioasema rattailla kuljetettuna olisi vaatinut kolme valjakkoa.

Oli selviö, että ulkosaariin piti saada myös puhelinyhteys. Siten laskettiin kesällä 1920 miinakaa-peli Kelpältä Luostarin lahteen, Niikkanasta Mökerikköön ja Mustannenänniemestä Ristisaaren kautta Mantiin. Tämä käytetty kaapelilaatu ei ollut tarkoitettu ollenkaan puhelinkaapeliksi eikä se ollut sopiva myöskään syviin vesiin, jollaiset nyt olivat kyseessä. Ei ole aivan tarkkoja tietoja siitä, miten kauan nämä yhteydet toimivat, mutta pitkäikäisiä ne eivät olleet (vuoden tai pari). Täysin fysiikan lakeja uhmasi kuitenkin väli Mustannenänniemi—Ristisaari, jota kaapelia käytettiin vielä vuonna 1942. Mainittakoon vielä, että yhteyden Valamosta mantereelle on täytynyt olla aivan kuuluvuuden äärirajoilla.

Epäonnistunut kaapeliyhteyden järjestäminen mantereelle oli tietysti korjattava. Siten kesällä 1923 laskettiin uusi kaapeli välille Kelpä — Mökerikkö — Niikkana. Kaapeli tilattiin Saksasta AEG:ltä ja se oli tekniikan viimeistä huutoa tai mieluummin vähän tätäkin edellä. Kuuluvuus- ja lujuusarvot olivat aivan erinomaiset. Ainoa vika oli se, että kaapelissa voitiin puhua vain kolme samanaikaista puhelua, mikä myöhemmin 1930-luvulla oli liian vähäinen määrä yhteystarpeen huomattavasti lisääntyttyä. Kaapeli laskettiin kuljetusalus Yrjöllä. Töiden johto oli kaapelin valmistajan insinöörien vastuulla. Eräiden kommellusten jälkeen työ onnistui hyvin.

Puhelinyhteys avojohtona luostarilta Rautaveräjälle rakennettiin jo niin aikaisin kuin toukokuussa 1918. Avojohtoyhteys luostarilta Mustannenänniemeen rakennettiin 1920. Samoin rakennettiin väli luostari—Niikkana, johon johtimia lisättiin 1923. Myöhemmin rakennettiin vielä Rautaveräjän — Niikkanen välinen suora yhteys.

Toimitusjoukkueen kasarmirakennus.

Niikkanen patterin vanha kasarmirakennus.

Niikkanen uusi kasarmi rakenteilla.

Kasarmiolut

Patteriston esikuntaa varten vuokrattiin luostarilta ns. suomalaisten pyhiinvaeltajien hotelli, joka oli Luostarin lahden rannalla. Esikunnan lisäksi oli rakennuksessa kolme asuinhuoneistoa, varastoja ja pitipä siinä vääp. Turunen jonkun aikaa pientä kauppaliikettäkin. Voidaan sanoa, että vielä 1930-luvulla verrattaessa tätä rakennusta muihin patteristojen esikuntiin, tämä täytti hyvin silloiset vaatimukset. Tietysti puutteitakin oli. Lämmitysjärjestelmä oli meikäläisistä vähän omituinen, kuten luostarin muissakin rakennuksissa. Samaa on sanottava käymäläjärjestelyistä.

Esikuntajoukkuetta varten vuokrattiin suuren hotellin itäpuolella oleva kivirakennus. Se oli tarkoitukseen tilava ja ehkä keskimäärin ottaen suunnilleen samaa luokkaa kuin 1920-luvun kasarmit mantereella.

Rautaveräjä oli luostarin suuruuden aikana toiminut kalastajamunkkien tukikohtana, jossa pyydettiin ja suolattiin kalaa veljeskuntaa varten. Siten sinne olivat kehittyneet pienoisen kalastajakylän rakennukset. Ne vuokrattiin puolustuslaitokselle. Paikka oli viihtyisä ja rakennukset pieniä, kodikkaita puutaloja. Pahin puute oli ahtaus. Alkuvuosina olivat miehistövahvuudet nimittäin suhteellisen suuret. Siten noin 20—30 miehen majoitustiloihin oli tungettava 50 miestä ja jopa enemmänkin.

Niikkanen patteri rakennettiin 1919 täysin koskemattomaan korpeen. Tykkiasemista, tulevan kasarmin pohjalta, harjoituskentältä ja patterille tulevan maantien linjalta jouduttiin kaatamaan suuri määrä ikihonkia. Kuitenkin kasarmi rakennettiin Enso-pahvista. Kun sen piirustukset olivat täysin epäonnistuneet, olivat kasarmiolut Niikkanassa vähemmän viihtyisät. Ettei tämä ainutlaatuinen ”möhläys” jäisi paikallisten viranomaisten syyksi, tulkoon mainituksi, että kasarmien piirustukset laadittiin puolustusministeriössä, jossa myös määrättiin rakennusmateriaali. Kasarmien kohutuullinen majoituskapasiteetti oli kaiketi 40—50 miestä, mutta sinne majoitettiin ajoittain jopa kaksinkertainenkin määrä miehiä. Kasarmi oli jo 1930-luvun alkupuolella niin huonokuntoinen (kylmä), että joskus Niikkanen talvialokkaat koulutettiin Lahdenpohjassa.

Niikkanen majoitusolot muuttuivat täysin uuden kasarmien valmistuttua 1930-luvun puolivälissä. Se oli kolmikerroksinen, täysin moderni rakennus. Sähkövalo tuli omalta voima-asemalta. Viimeistelyitä tehtiin vielä kesällä 1939, jolloin laskettiin viemäriputkisto. Juuri YH:n alkaessa oli kaikki niin pitkällä, että WC:t olivat toimintavalmiit ”vain narusta vetäisyä vailla”. Mutta tähän työt sitten loppuivatkin.

Vanhan Niikkanen upseerirakennus.

Kantahenkilöstön majoitus

Patteriston komentajalle oli vuokrattu asunnoksi luostarin vanha sipulivarasto. Tosin se oli kunnostettu asuttavaan kuntoon. Taloudenhoitaja asui pienessä puisessa mökissä Erakon majalle menevän tien varrella. Kaksi upseeriasuntoa sijaitsi suuressa hotellirakennuksessa. Tervatehtaalla oli neljä idyllistä aliupseeriasuntoa, ja patteriston esikuntarakennuksessa jo edellä mainitut kolme aliupseeriasuntoa. Silloin ei oltu totuttu suuriin mukavuuksiin, joten vallitsi kohtalainen tyytyväisyys näihin puutteellisiinkin olosuhteisiin, vaikka esim. sähkövalo, vesijohto, viemärinti ja keskuslämmitys puuttuivat.

Rautaveräjän ollessa koulutuspatterina oli siellä kantahenkilökuntana nuoria poikamiehiä, joilla ”ei saanut olla mitään vaatimuksia”. Rannikkotykistö tuotti tuolloin liikaa miehiä reserviinsä. Se estettiin myöhemmin moniin muihin tarkoituksiin käytetyllä menetelmällä: paketoimalla. Siten Rautaveräjästä tuli 1920-luvun puolivälissä ns. vartioliinake. Tykit, kasarmit ja kalusto melkein sananmukaisesti paketoitiin. Vanhimmaksi patterille jäi vartioaliupseeri ja hänelle 4—6 tykkimiestä vartio- ja huoltomiehiksi. Nyt siellä oli tilaa yllin kyllin.

Niikkanen vanhan kasarmien rakentamisen yhteydessä rakennettiin sinne myös ns. upseerirakennus. Siitä tuli samanlainen ”susi” kuin kasarmistakin, sillä olivathan suunnittelijat ja rakennusaine samat. Oli jälleen turvauduttava luostarin rakennuksiin. Jerusalemin skiitalta vuokrattiin asunto patterin päällikölle ja parille aliupseerille. Getsemanen skiitalta järjestyi neljä

asuntoa. Kun uudessa kasarmissa oli kaksi asuntoa ja myös noita vanhoja patterin rakennuksia käytettiin asuntoina, olikin Niikkanen asuntotilanne joten kuten ratkaistu. Oli ehkä hyvä, ettei silloin osattu vaatia eikä purnata. Jos näin olisi tehty, olisi elämä muodostunut ikäväksi. Yhteenvetona todettakoon, että kantahenkilökunta asui lähes sataprosenttisesti luostarilta vuokratuissa rakennuksissa.

Liikenne

Tärkein liikenneväline kesäisin oli rykmentin kuljetusalus Yrjö. Sillä suoritettiin kaikki raskas ja suurempien tavaraliikenteiden kuljetus, kuten talvimuonan, rakennustarvikkeiden, majanmuuttojen yms. Alus oli hidas, vauhti alle 10 solmua, eikä se pystynyt kulkemaan jäissä. Siten ei ollut ihme, jos joskus syys- ja kevätkelirikko muodostui jopa 2—3 viikon pituiseksi. Tilanne parani aivan käänteentekevästi kesällä 1936, kun kelirikkoalus Aallotar valmistui. Se pystyi kulkemaan 6—7 tuuman jäissä, mikä merkitsi kelirikkokauden supistumista, joskin tuollainen lähes kahden viikon liikennepysähdys Aallokkaankin aikana kerran sattui. Kelirikkoliikennettä helpotti myös se, että 1930-luvun alussa siirryttiin liikennöimään Lahdenpohjaan Sortavalan asemasta noina vaikeina kausina.

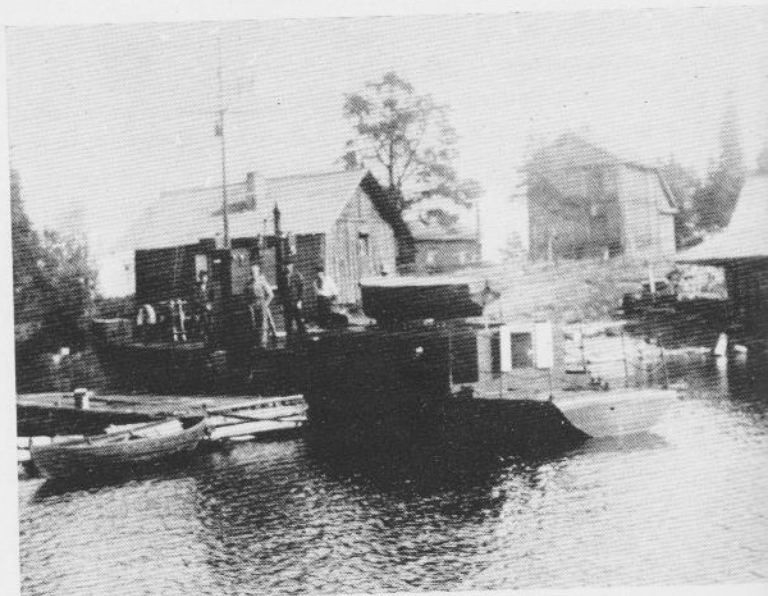
Patteristolla oli melko säännöllisesti käytössään joku pienehkö alus omaa sisäistä liikennettään varten. Lisäksi oli käytössä 2—4 pientä moottorivenettä, joita käytettiin lähiyhteyksiin. Niistä oli tavallisesta 1—2 Niikkanen patterin käytössä. Vasta 1939 tuli käyttöön verrattain merikelpoinen ja tilava moottorivene, jollaista oli kauan toivottu. Olihan jouduttu kulkemaan jopa erittäin hitailla ja epäkäytännöllisillä PM:illä (= purjemoottorivene).

Kantahenkilökunta käytti myös luostarin matkustajalaivoja Valamon Luostaria ja Sergijä, jotka turistikautena tekivät päivittäin edestakaisen matkan manteele.

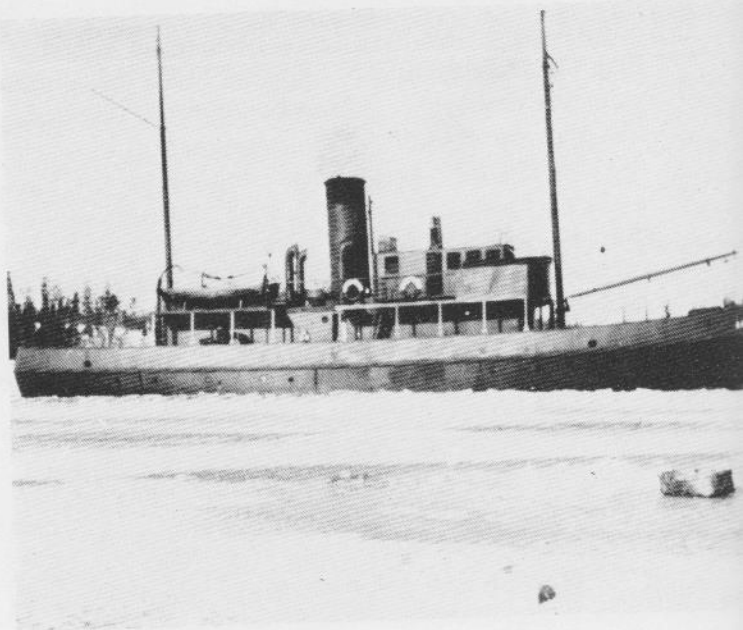
Talvisin tapahtui liikenne hevospelillä Sortavalaan. Lepuuttaminen ja hevosten syöttö suoritettiin suunnitellun matkan puolivälissä Kotiluodossa tai Sammatsaarella. Pahimpana esteenä matkalla oli railo länsi—itä-suunnassa noin 2—3 km pohjoiseen Nikolskista. Se oli aina vakiopaikallaan ja väitettiin, että se oli jäänyt siihen edelliseltä talvikaudelta! Railon ylitystä varten oli mukana lankut, mutta ne eivät aina riittäneet. Jouduttiin etsimään railossa kapeaa kohtaa ehkä kilometrikaupalla tai sitten lohkasemaan sopiva teli ja uittamaan se ylityskohtaan.

Suunnilleen v. 1925 huhtikuussa kävi muutamia henkilöautoja jätse Sortavalasta käsin Valamossa. Oli sattunut niin mukavasti, että lumi oli sulanut jäältä ja tullut niin kovia yöpakkasia, että jään pinta oli kova ja vielä Nikolskin railokin onnistui olemaan ummessa. Tämä oli ilmeisesti ensimmäinen auton käynti Valamossa ja tapaus sinänsä harvinaisen edullisten sääolosuhteiden yhteensattumien summa.

Milloin Pohjois-Laatokka jäätyni ja milloin vedet jälleen olivat vapaat? Tähän antaa vastauksen vuosikymmenien tilasto seuraavasti: jäätyminen tapahtui keskimäärin tammikuun 10. päivänä ja jäiden lähtö

Rautaveräjän patterin rantaa Keittiösaarelle päin. Laiturissa yhteysalus S 1.

Kelirikkoalus Aallokas.

toukokuun 10. päivänä. Silloin tällöin sattui, etteivät vedet jäätyneet ollenkaan, vaan laivaliikenne jatkui läpi talven ilman mainittavia esteitä. Toisaalta saattoi jääesteitä muodostua jo joulujen tienoilla, mutta saattoipa käydä niinkin, että laivaliikenne keskeytyi vasta helmikuun loppupuoliskolla tai maaliskuun alkupuolella. Jos Laatokka yleensä jäättyi, noudatteli jäiden lähtö melkoisesti tuota edellä mainittua keskiarvoa. Oli tietysti poikkeuksiakin. Siten v. 1893 kesäkuun 2. päivänä olivat vedet Valamon ympärillä vielä ajojaiden vallassa.

Käytännön nyrkkisääntönä pidettiin talvisin suunnitteen sellaisia pakkaseroja kuin 7—10 astetta vähemmän Valamossa kuin mitä Sortavalassa tai Lahdenpohjassa mitattiin. Täysin luotettavat säätiedot Valamosta ovat saatavissa 1. 7. 1933 alkaen, jolloin Niikkanassa alkoi toimintansa silloisen Ilmatieteellisen laitoksen sääasema koulutettujen tykkimiesten hoidossa. Suurimmat pakkaslukemat saavutettiin tuolloin seuraavasti: 13. 3. 1934 —21,8° C, 17. 2. 1936 —29,5° C ja 11. 3. 1937 —22,3° C. Lämpimin talvi oli v. 1938, jolloin elohopea mittarissa ei laskenut alle —15° C. On huomattava, että alimmat lämpötilat kirjattiin usein vasta maaliskuun puolivälissä. Oliko niin, että Ulko-Laatokka oli tuolloin mennyt jäähän, eikä kyennyt enää antamaan tasoittavaa lämpöään, kuten alkutalvesta.

Laivaliikenteelle asettivat esteitä tai vaikeuksia myös myrskyt ja sumu. Pohjois-Laatokalla nousi myrsky usein nopeasti ja aalto oli järiveden tapaan korkea ja terävä. Marras- ja joulukuu olivat tuulisimmat. Kummassakin kuussa tuulen voimakkuus oli yhtenätoista päivänä keskimäärin 6 beaufortia. Aivan erikoisen poikkeuksen tekivät vuodet 1924 ja 1925. Silloin kumpanakin vuonna raivosi tammi- ja helmikuussa yhteensä kahdeksan yli 10 beaufortin myrskyä. Näihin myrskyihin kuuluu tuo ainutlaatuinen vuosisadan hirmumyrsky tammikuun 19. päivänä 1925. Valamossa se niitti hirveällä paineellaan hyvää honkametsää kymmeniä tuhansia runkoja.

Sumuisin kuukausi oli toukokuu, jolloin oli keskimäärin 16 sumupäivää. Sumu saattoi kestää vain muutaman tunnin, mutta toisinaan jopa 2—3 vrk. yhteen menoon. Sumulla oli kirkon tornissa kellonsoittaja valmiina soittamaan suurta kelloa, jos laivat vihellyspillillään tätä pyysivät, mikä tapahtuikin sangen usein. Samoin soitettiin suurta kelloa, kun tiedettiin jäällä sumussa olevan tulijoita saareen. Suuren kellon kumahdus on monelle matkalaiselle ollut noissa olosuhteissa riemukas ääni.

Tämän otsikon kohdalla ei saa unohtaa Sortavalan Kasinhännän merilentoaseman osuutta liikenteessä.

Sieltä oli apua aina saatavissa, jos vain koneet pääsivät nousemaan. Tämä apu tuli useimmiten esille kelirikko-kausina postinkuljetuksina. Myös sairaslentoja suoritettiin. Laskeutumispaikat Valamossa määräytyivät sää- ja lumiolosuhteiden mukaan. Posti jouduttiin pudottamaan koneista, ellei laskeutuminen ollut mahdollista. Henkilökuljetuksille asetti rajoituksensa koneitten pienuus, sillä mahtuihan niihin vain yksi matkustaja. Näissä posti- ja henkilökuljetuksissa menetettiin kolme lentokonetta 28. 1. 1933. Henkilötappioita ei kärsitty tässä tapauksessa lentäjien rohkeuden ja taitavuuden ansiosta.

Patteriston huollossa olivat ratkaisevana tekijänä kuljetukset, joista on selostus jo edellä. Joitakin erikoispiirteitä tulkoon lisäksi mainituksi. Valamossa ei ollut käytössä autoja, joten kaikki sisäinen kuljetus täytyi suorittaa moottoriveneillä tai hevosilla. Luostarin lahdella käytettiin munkkien laituria. Niikkanan patterilla oli laituria jopa laivoja varten, mutta se oli täysin altis länsituulille. Vanhan Niikkanan lahdella oli luostarilla sekä laivalaituri että venelaituri. Patteristoa varten sinne valmistui vapaaehtoisten linnoitustyömiesten rakentamana laituria kesällä 1939. Rautaveräjällä oli laivalaituri patterisaarella ja venelaituri asuinsaarella. Rautaveräjälle tuli 1930-luvun puolivälissä Merivartiolaitoksen perustama merivartioasema. Muun työn puutteessa suoritti aseman moottorivene myös Rautaveräjän patterin huoltokuljetukset.

Erikoisesti talviliikennettä varten oli patteriston esikunnalla keskimäärin 4 hevosta. Niikkanassa niitä oli kaksi; niiden pääasiallisin tehtävä talvella ja myrskyillä oli maidon kuljetus munkkien karjahovilta. Rautaveräjälle ei kesäisin päässyt hevosella, sillä välillä oli useita vain jalan ylitettäviä siltoja.

Kuljetusaluksissa ei ollut mitään jäähdytyslaitteita, joten kesäkuumalla pilaantuvien elintarvikkeiden kuljetus oli lähes mahdotonta. Kellarit saarella olivat myös heikohkot. Esim. Niikkanaan valmistui kunnollinen kellari vasta kesällä 1939. Kaikki tämä pakotti käyttämään kesällä suhteellisen paljon säilykelihää. Toisaalta oli kesäisin ammattikalastajilta saatavissa tuoretta kalaa, jota käytettiin ilmeisesti enemmän kuin mantereen varuskunnissa.

Maito saatiin luostarin karjatilalta. Maidon rasvaprosentti oli alle määritetyn minimin; karja oli ilmeisesti päässyt degeneroitumaan. Pakko oli kuitenkin käyttää tätä sinertävää maitoa, sillä kuljetus mantereelta läpi vuoden olisi ollut täysin mahdotonta. Keväisin ja syksyisin kuljetettiin kyllä laivakelillä piimää.

Muonituksessa oli siis erinäisiä vaikeuksia ja rajoittavia tekijöitä. Mutta kun ulkosaarissa oli käytettävissä varoja enemmän varusmiehen muonituk-

seen kuin mantereella ja kun Valamossa oli erittäin pätevä keittiöhenkilökunta, voidaan sanoa, että siellä oli ainakin yhtä hyvä muonitus kuin mantereen varuskunnissakin.

Kantahenkilökunta sai ostaa kerran kuussa muonavarastosta kaikkia siellä olevia elintarvikkeita "omalla hinnalla", siis tuntuvasti kauppojen hintoja halvemmalla. Tietysti syötiin paljon kalaa ja metsästysaikana riistaa. Perheissä, joissa oli pieniä lapsia, oli pulmana tuo jo silloin Valamossa kehitetty "kevyt maito". Muunkin lasten ruuan hankinta oli usein vaikeuksien takana. Mutta kyllä noista Valamon lapsista kehittyi vantteria ihmisiä. Ehkä he olivat lapsina hieman yksipuolisesti ravittuja, mutta he ovat ottaneet sitten myöhemmin vahingon takaisin.

Lääkintähuoltoa varten oli patteriston esikunnalla sairastupa. Pitkäaikaisena "päänä" toimi siellä sairaanhoitaja Kerttu Tolonen. Niikkanen vahvuuteen kuului lääkintäaliupseeri. Heistä mainittakoon kersantti Heikki Kimpimäki ja Taavi Lensu. Ulkosaarissa toimiva lääkintähenkilökunta tottui itsenäiseen työskentelyyn. Tämä olikin tarpeen, sillä he joutuivat monasti pakostakin ylittämään valtuutensa hoitotoimisaan ja tässä onnistuinkin.

Koulutus

Koko edellä selostettu verrattain laaja Valamon kohdalla ollut puolustusorganisaatio oli luotu aluksi yllätyshyökkäysten torjumiseksi Pohjois-Laatokalle, mutta myöhemmin oli tärkein rauhan ajan tehtävä kouluttaa kelpollisia rannikon puolustajia ja hoitaa saarella olevat puolustuslaitteet.

Vielä 1920-luvun loppuun saakka oli koulutus verrattain yksitoikkoista. Oli paljon sulkeista ja tykkiharjoituskin oli "äksäsimäistä". Tosin tykistöammunnat suoritettiin silloisine verrattain yksinkertaisine menetelmineen. 1930-luvulla muuttui tykkikoulutus monipuolisemmaksi ja mielenkiintoisemmaksi ampu-mamenetelmien kehityttyä. Yksitoikkoisen sulkeisen rinnalle tuli taistelukoulutusta maastossa. Nämä muutokset toivat myös varusmiehille varmaan tervetullutta vaihtelua. Liikuntakasvatus oli koulutusohjelmassa myös vahvasti mukana. Kesäisin uitiin yleensä Lestshevonjärven, sillä Laatokan vesi oli kylmää Valamon seutuvilla. Talvi tarjosi taas vaihtelevan hiihtomaaston.

Kun 1920-luvulla toimeenpantiin korpraalikursseja, oli tällaisten pitopaikkana Niikkana. Varusmiesaliupseerikoulutus suoritettiin kuitenkin mantereella Vahtiniemessä.

Kenraali Mannerheim tykkivene Aunuksessa matkalla Valamoon. Hänen oikealla puolellaan eversti E.I. Järvinen.

Eräs ainutlaatuinen koulutuskokeilu vietiin läpi Niikkanassa kesällä 1939. Rannikkotykistön ja laivaston kaikki 116 päällystäineeseen kuuluvaa nuorukaista saivat alokaskoulutuksensa siellä.

Niikkanassa oli 1930-luvulla koulutettava kahtena kesänä suurehko määrä reserviläisiä, jälkimmäinen erä oli 1938. Tarkoitus oli tutustuttaa heidät ennen kaikkea uusiin mittaus- ja tykistöammuntamenetelmiin.

Patteriston esikunnassa, sen toimitusjoukkueessa, oli laivamiehiä, moottorivenemiehiä, puhelinkeskuksen hoitajia, hevosmiehiä, lääkintämies, aseseppä, varastoapulaisia ja radisteja. Kaikkien heidän ammattikoulutuksensa tapahtui mantereella erilliskursseilla, mutta käytännön palveluksensa he suorittivat sitten Valamossa.

Radiosähkittäjiä tarvittiin jälleen Valamossa, sillä 1930-luvun vaihteessa tuli saareen radioasema, joka piti yhteyttä rykmentin esikunnan asemaan Lahdenpohjaan ja Mantsissa olevaan asemaan. Nyt olivat radioasemat kooltaan muuttuneet verrattuna vuoden 1918 kipinäasemiin. Valamon asema oli ns. B-asema. Näissä radioasioissa elettiin rannikkotykistössä jälleen vähän edellä muita aselajeja lukuunottamatta laivastoa ja varsinaisia viestijoukkoja. Valamon radioaseman pitkäaikaisena päällikkönä toimi kers. Yrjö Kohonen.

Tarkastukset

Talvi oli Valamossa erittäin rauhallinen, sillä hiljaiseloa eivät mantereen tarkastajat häirinneet. Kesäisin

heitä oli jopa "päällekkäin" ja aina ylimmistä Helsingin esikunnista saakka.

Tärkein oli sotamarsalkka Mannerheimin tarkastus 5.—6. 8. 1934. Hän teki sen puolustusneuvoston puheenjohtajana. Seurueeseen kuuluivat puolustusministeri Arvi Oksala ja meripuolustuksen komentaja, kenraalimajuri Väinö Valve. Sotamarsalkka oli Valamossa samalla tavallaan luostarin vieraana. Hänet majoitettiin keisarilliseen huoneistoon, jossa aikoinaan oli majoillut vain tsaariperhe ja myöhemmin valtioiden päämiehet tai muut aivan poikkeuksellisen tärkeät merkkihenkilöt. Luostarin tarjoamilla aterioilla toimi isäntänä varajohtaja Isaki. Kirkonmenot olivat aivan erikoisen juhlat sotasotamarsalkan puolesta suoritettuine esirukouksineen. Tälle kaikelle antoi sotamarsalkka suuren arvon, sillä olihan hänelle tullut pitkänä palvelusaikanaan Venäjällä tutuksi niin ortodoksinen uskonto kuin luostarilaitoskin.

Suhteet luostariin

Oli vahinko, että ensimmäiset Valamoon saapuneet joukkomme olivat kotoisin Turusta ja Tampereelta. Heille olivat ortodoksinen uskonto ja luostari käsitteitä, joihin he eivät osanneet suhtautua täysin oikein. Luonnollisesti syntyi yhtä ja toista ristiriitaa. Ei varmaan ollut myöskään luostarin johdolle mieluisa se päätös, jolla sen matkustajalaiva Valamo takavarikoitiin puolustuslaitoksen käyttöön huhtikuussa 1918. Alus oli silloin Luostarin lahdella talvehtimassa. Se siirrettiin toukokuussa Sortavalan satamaan ja siihen sijoitettiin Laatokan puolustuksen esikunta. Alus luovutettiin takaisin luostarille vasta syksyllä 1919.

Vuoden 1918 pakkotilanteessa jouduttiin takavarikoimaan ja ottamaan puolustuslaitoksen käyttöön tavaraa sieltä, missä sitä oli. Tämä koski myös luostaria hyvin raskaasti. Hotellissa oli suuret määrät majoitusmateriaalia ja astiastoja, sillä olihan pyhiinvaeltajien määrä varsinkin Pietarista käsin ollut suuri ennen I maailmansotaa. Eivätkä takavarikoidut tavaramäärät muutenkaan olleet mitenkään pieniä. Erään arkistoidun luettelon mukaan luostari joutui luovuttamaan 868 sänkyä, 1 057 patjaa, 706 makuuhuopaa, 961 tuolia jne. Kaikki tämä ei suinkaan mennyt Valamossa oleville joukoille, vaan tavaraa siirrettiin muihin saariin ja Sortavalaan. Aikoinaan osa tavaroista palautettiin ja lopuista maksettiin käypä korvaus, mutta yleensä tällaisissa asioissa tavaroiden omistaja jää tappiolle.

Vähitellen välit kuitenkin parantuivat ja normalisoituivat. Erikoinen ansio tästä kuuluu pitkäaikaiselle

patteriston komentajalle, majuri Gunnar Sandholmille, joka paikan päällä sai solmituksi hyvät ja luottamukselliset suhteet luostarin johtoon.

Aivan oman lukunsa ansaitsee eversti Eino I. Järvisen toiminta puoluslaitoksen suhteitten kehittämisessä luostarin johtoon. Hänän palveli lyhyen aikaa res. vänrikkinä ollessaan Valamossa. Sieltä saakka lienee ollut peräisin hänen lämmin suhtautumisensa luostariin. Kun uusi upseeri saapui rykmenttiin, muisti komentaja tervetuliaispuhuttelussaan aina korostaa: "En tule sallimaan minkäänlaisia ristiriitoja taholtamme luostarin kanssa!" Ja tätä käskyä noudatettiin tinkimättä.

Puolessa vuosikymmenessä suhteet puolustuslaitoksen ja luostarin välillä kehittyivät kitkattomaksi yhteistoiminnaksi. Molemmat osapuolet hyötyivät tästä. Vanhat kitkatekijät oli unohdettu ja ystävyys saavutettu.

Talvisota

Tapahtumat vuoden 1939 loppuun saakka

Vähäistä liikekannallepanoharjoittelua saatiin Valamossa syksyllä Münchenin kriisin aikana, jolloin puolueettomuusvartiointia varten kutsuttiin pieni määrä reserviläisiä palvelukseen. Miehet kuljetettiin Niikkanaan, jossa heille annettiin varusteet ja vietiin edelleen muille patteriston linnakkeille.

Saksan hyökättyä Puolaan 1. 9. 1939 Suomi joutui antamaan määräyksen puolueettomuutemme vartiointin tehostamiseksi. Niin alkoi miehiä saapua 10. 9. alkaen Niikkanaan pienissä erissä eri suunnilta rannikolta jopa omilla kuljetusvälineillään. Rautaveräjä sai täten alkumiehistönsä. Sen päälliköksi ilmoitautui 11. 9. vänr. Jussi Perkki.

Rautaveräjällä alkoi kiireinen vartiolinnakkeen taistelukuntoon saattaminen ja henkilökunnan kouluttaminen tehtäviinsä. Niikkanassa alkoi koulutuksen ohella rantatorjuntapesäkkeiden rakentaminen ja Kuolemanlaaksolinjan varustaminen. Näin kului lähes kuukausi koulutuksen ja työn merkeissä. Se oli tuloksellista aikaa, sillä ilmassa oli jo jännitystä, joka lisäsi innostusta.

Sitten 11. 10. alkoi jälleen tapahtua. Hanhipaaden majakka sammutettiin. Valamon luostarin aluksista otettiin patteriston käyttöön S/S Valamon Luostari ja heti seuraavana päivänä 12. 10. S/S Sergij. Alusten henkilökuntien munkin kaavut vaihtuivat siten asetakeiksi.

Yöllä 12. 10. tuli määräys evakuoita sotilashenkilöi-

den perheenjäsenet seuraavana aamuna mantereelle. Valmistelu-aika oli aivan minimaalinen. Siten oli ymmärrettävää, että monet perheen äidit kävivät myöhemmin hakemassa yhtä ja toista kodeistaan. Tämä koski ennen kaikkea talviasusteiden noutoa.

Patteriston komentaja kielsi 12. 10. kirkonkellojen soiton, koska siitä saattaisi olla apua muillekin kuin omillemme suunnistuksessa. Seuraavan kerran soivatkin kellot sitten vasta 18. päivänä maaliskuuta 1940.

Tämä 12. päivä lokakuuta oli ihmeen tapahtumarikas päivä. Silloin saapui Niikkanaan 2 kpl 57 millin Caponier-tykkejä, joiden asentaminen Niikkanaan lähden Porfiirin saarella alkoi viipymättä. Patterin päälliköksi määrätyn tykkimestari Uuno Rutin johdolla tämä kävikin nopeasti.

Ja samana päivänä alkoi vielä saapua YH:ssa palvelukseen kutsuttuja reserviläisiä. Heitä tuli sinä ja lähipäivinä sellainen määrä, että kaikki patteriston yksiköt ja toimipaikat tulivat sotavahvuusiksi. Tässä vaiheessa patteriston nimikin muuttui Valamon lohkoksi ja siitä erkani Mantsi Salmin lohkon alaiseksi. Liikekannallepano sujui niin miesten saapumisen, varustamisen kuin edelleen kuljetustenkin kannalta erittäin hyvin. Säätkin suosivat näitä toimintoja.

Rautaveräjä perusti Mustannenänniemen merivartio- ja mittausaseman. Niikkana perusti samanlaisen aseman Feofiilin mäelle.

Liikkuvaa merivartiointia varten oli takavarikoitu hinaaja Aalto, joka päällikkönsä vänr. Vepsäläisen johdolla oli öisin liikkeellä Valamon ympäristövesillä.

Niikkanaan kenttätykkipatteri sai nyt miehistönsä ja hevosensa. Se ajoi 15. 10. Petrovskin niemeen. Siellä valmistettiin asemat ja harjoiteltiin. Siirto sieltä Kuukanlahteen tapahtui 2. 11. ja taas sieltä Simjakovskin niemeen 6. 11. samoissa merkeissä. Joulun alla palasi patteri Niikkanaan.

Sodan ajan Valamon vahvuuteen kuului myös jalkaväkijoukko. Sen 1. komppania saapui Vanhaan Niikkanaan 20. 10. ja komppania sijoitettiin Jerusalemin skiitan rakennuksiin. Lähipäivinä saapui pääosa pataljoonaa (ErP 23) komentajanaan Toivo Turunen. Suurin osa pataljoonasta sijoitettiin pääluostarin alueelle. Kun 25. 10. saatiin Valamoon vielä kaksi pataljoonan kuorma-autoa ja joitakin sen muita rippeitä, olikin koko pataljoona täydellisenä saarena.

Useissa rauhanajan karttatarjoituksissa oli todettu ranta-alue Nikolski—Mustannenänniemi maihinnousualttiiksi. Tätä uhkaa torjumaan rakennettiin Petrovskin niemeen 57 mm Caponier-patteri (2 tykkiä). Se valmistui 2. 11.

Valamon lohkon lääkäriksi ilmoitettiin YH:ssa lääk.kapt. Apter. Hän perusti saareen joukkosidonta-

paikan (JSP) ja toimi sen päällikkönä koko talvisodan ajan.

Kaikille YH:ssa palvelukseen kutsutuille koitti nyt todellinen harjoittelu-aika, jota kesti 1—1 ½ kuukautta. Se olikin tarpeen varsinkin ErP 23:n miehille, jotka olivat jo vanhempia reservin ikäluokkia (keski-ikä 34 vuotta).

Sota alkoi aamuyöllä marraskuun 30. päivänä. Valamoon kuului tykkien jylinää Kannakselta sekä Salmin suunnalta ja pimeällä nähtiin tulipalojen loimotusta.

Mieliala Valamon joukoissa oli hyvä. Luotettiin omiin torjuntamahdollisuuksiin, eikä syyttä, sillä olihan saaren joukkojen vahvuus noin 1 200—1 300 miestä.*

Vihollisen lentotoiminta oli vilkasta heti sodan alusta lähtien. Laivueittain koneita lenteli Niikkanaan ja Mökerikön välistä pohjoiseen ja ne palasivat usein samaa tietä takaisin. Oletettavasti Valamoa käytettiin jonkinlaisena "lentomajakkana", josta sitten otettiin suuntimat pommituskohteisiin. Ei tarvinnut kauan odottaa ensimmäistä Valamon pommitustakaan. Joulukuun 8. päivänä klo 14.10 lensi kaksi vihollisen pommikonetta idästä luostaria kohti ja suoritti pommituksen noin kilometrin korkeudesta kääntyen luostarin kohdalla takaisin. It-konekiväärimiehillä oli sormi herkkänä liipasimella. Tuli avattiin. Sen tekivät jopa Niikkanaan kk-miehetkin yli 6 km etäisyydeltä. Yksityiset miehetkin tekivät saman: avasivat tulen kivääreillään. Sota oli uutta ja innostus hyvä, joten unohdettiin kaikki osumisen mahdollisuudet. Kaikki pommit putosivat noin kilometrin päähän luostarista itään ja koilliseen aiheuttamatta mitään vaurioita. Tarkastuksessa todettiin 73 pommikuoppaa tai "merkkiä". Viime mainitut tarkoittavat palopommien jälkiä; näitähän käytettiin myös tässä pommituksessa. Yksi pommi todettiin kaasupommiksi ja epäiltiin kaasun olevan adamsiittia. Tämähän oli tietysti täysin väärä havainto, mutta se osoittaa vain kohdaltaan mielikuvituksen lentoa sodan alussa.

Joulukuun 20. päivänä lensi 6 vihollisen pommikonetta paluulennollaan mantereelta siksi läheltä Niikkanaan, että patteri ampui niitä kohden kaksi laukausta. Huteja olivat.

Vuoden lopussa tapahtui vielä toinen vähäinen pommitus. Joulukuun 21. päivänä klo 12.20 ja 12.45 lenteli ensin laivue pommittaen Moskovon saarta, josta löydettiin kaksi suurta pommikuoppaa ja epäiltiin myös kaasupommien käyttöä. Jälkimmäisessä pommituksessa

* ErP 23, Rautaveräjän ja Niikkanaan raskaat patterit, Porfiirin saaren ja Petrovskinniemen kevyet patterit, kenttätykkipatteri, lohkon esikunnan toimituskomppania ym. pieniä erillisosastoja.

sa putosi kaksi pommia mereen kilometri luoteeseen Nikolskista.

Valamo ei saanut olla kauan maksimivahvuudessa. Jo joulukuun 2. päivänä tuli käsky purkaa Porfiirinsaaren ja Petrovskinniemen tykit ja siirtää ne tykkimiehistöineen Vuoksen linjalle. Tykit jäivätkin sinne, mutta miehet palasivat täysilukuisina Valamoon vuoden vaihteessa. Nämä puretut patterit tulivat vielä uudelleen toimintavalmiuteen, sillä 16. 12. saatiin kumpaankin paikkaan yksi 57 millin Nordenfeld-tykki.

Mantsin saari joutui vaikeuksiin jo heti sodan alussa, kun maarintama siirtyi sen ohi ja saaren yhteydet katkesivat itään. Jos mieli pitää saari, oli sinne saatava apua ja lähin tällainen oli saatavissa Valamosta. Siten ErP 23:n 1. komppania Jerusalemistä ja yksi konekiväärijoukkue kuljetettiin Mantsiin joulukuun 5. päivänä illalla. Samalla siirrettiin Niikkanasta ensimmäinen erä eli 70 kpl Canet-tykin kranaatteja sinne. Pataljoonasta kuljetettiin jälleen 14. 12. yksi komppania ja 31. 12. viimeinen komppania Mantsiin. Näiden kuljetusten yhteydessä menivät muutkin pataljoonan osat kuorma-autoja lukuunottamatta.

Kun Valamosta täten lähti miehiä Kannakselle ja Mantsiin, siis välittömien sotatoimien alueelle, he pyysivät Herran ehtoollisen. Ensimmäinen sellainen järjestettiin Jerusalemin kirkossa, jossa ehtoollisen jakajina olivat luterilainen ja ortodoksinen sotilaspastori. Lienee ollut ensimmäinen luterilainen ehtoollinen Valamon kirkkoissa.

Valamon lohkon ortodoksiset sotilaspastorit olivat kumpikin Niikkanassa asevelvollisuutensa suorittaneita ja alikersantin arvon saavuttaneita. Palvelukseen heidät kutsuttiin Valamon luostarista, jossa he olivat silloin pappismunkkeina. Heidän nimensä sotilaspastoreina olivat Yrjö Olmari (myöhemmin arkkipiispa Paavali) ja Pauli Jouhki. Heidän toiminta-alueenaan oli koko Valamon lohko, siis myös Mantsi, jossa palveli paljon ortodokseja. Myös siellä he kulkivat ahkerasti aina etulinjassa saakka.

Mantsi alistettiin Valamon lohkolle 6. 12. Varjopuolena oli puhelinyhteyden puuttuminen. Se järjestyi kuitenkin 20. 12., kun laskettiin miinakaapeli Ristisaaresta Mantsiin. Kuuluvuus oli ääriajoilla, vaikka käytettiin vahvistimia. Alkuosana oli tuo 1919 laskettu miinakaapeli.

Vuoden vaihteeseen mennessä oli siis Valamon miesvahvuus supistunut noin 2/3:lla. Aikainen talven tulo ja siitä johtuva Etelä-Laatokan jäätyminen aiheuttivat toisaalta vaaran vähenemisen meririntamallamme.

YH:n alkaessa oli Valamon lohkon komentajana maj. Keijo Zilliacus lähimpänä apulaisenaan sotatoi-

mien toimistopäällikkönä luutn. Pentti Rekola. Niikkan paterin päällikkönä toimi kapt. Mauno Loikkanen. Vuoden loppuun mennessä ei näillä paikoilla tapahtunut muutoksia. Rautaveräjän päällikkönä oli aluksi vänr. Jussi Perkki ja joulukuun alusta alkaen luutn. Uuno Ruti.

Vuosi 1940 rauhan tekoon asti

Vielä vuoden alussa olivat vihollisen lentohyökkäykset vähemmän tuloksellisia, mutta tahti muuttui vähitellen. Siten tammikuun 6. päivänä ampuivat koneet konekivääreillään Getsemania ja Mustannenänniemeä sekä pudottivat 8 pommia Luostarin lahteen ja 2 sisäsalmeen. Ikkunoita meni rikki. Tuloksia alkoi näkyä jo 19. 1. klo 15.10 pommituksessa. Silloin yksi kone pudotti 5—6 pommia. Niistä kaksi osui luostarin talliin, jolloin yksi hevonen kuoli ja yksi ”hävisi” jäljettömiin. Talli vaurioitui. Muut pommit putosivat Tervaniemeen, ei vaurioita. Kone antoi vielä tulta konekivääreillään Erakonmajalle, Niikkanaan ja Nikolskiin, ei vaurioita. Vuorokautta myöhemmin pommitti kolme konetta luostarin aluetta. Nyt tulivat lohkon tallilla ikkunat sisään ja puhelinlinjoja vaurioitui.

Vaikuttaa vähän siltä, että 19. ja 20. 1. tapahtuneet pienet pommitukset olivat naamioituja tiedustelu- ja valokuvauslentoja, joita seurasivat tuhoisat tammikuun 21. ja 22. päivän pommitukset.

Tammikuun 21. päivän pommitukset alkoivat Jerusalemistä, Moskovon saarelta ja Vanhan Niikkan lahdelta. Koneet saapuivat kolmen koneen ryhminä ja oli niitä yhteensä kahdeksan. Hyökkäysaika kesti klo 09.15—12.35. Kelirikkoalus Aallokas oli Ruissaaren lähellä ja pelastui se kuin ihmeen kaupalla saatuaan 7—8 pommia ympärilleen. Matkustajalaiva Otava oli talvehtimassa jäissä keskellä Vanhan Niikkan lahtea. Se sai ympärilleen 11 pommia. Ikkunat tulivat sisään ja se sai sirpaleita kylkiinsä. Jerusalemiin pudotetut 10 pommia eivät aiheuttaneet mainittavampia tuhoja. Sen sijaan alusten pommitus oli hyvin tarkkaa. Niikkana ampui 4 laukausta ja Porfiiri yhden ilman tuloksia.

Illalla siirtyi pommitus luostarin alueelle, jota pommitettiin aluksi klo 19.05—21.15 viitenä eri aaltona. Koneiden lukumäärä ei käynyt selville, mutta se ei ollut kovin suuri. Nyt koettiin ensimmäiset henkilötappiot. Hotellin katolla oli it-pesäke. Se sai täysosuman, jolloin siinä olleista neljästä miehestä kolme kaatui ja yksi haavoittui. Pommeista suurin osa putosi Nikolskiin, luostarin ja esikunnan läheisyyteen.

Joukossa oli paljon palopommeja. Onneksi 100 kilon pommit jäivät "suutareiksi".

Seuraavan päivän (22. 1.) ensimmäisen tunnin ajan kierteli kolme nelimoottorista hidasta konetta 800—1 200 metrin korkeudessa luostarialueen yläpuolella pommittaen hyvin harkitusti. Aivan erikoisena kohteena näytti olleen lohkon esikunta. Tuhojakin tuli. Taloudenhoitajan asunnon toinen pää lensi ilmaan ja toisessa päässä itse Br. Louhela putosi sängystään lattialle. Luostarin lautavarasto saunan lähellä syttyi tuleen klo 00.30. Suurin ponnistuksin oltiin tulen herroina klo 03.00. Käytännöllisesti katsoen kaikki puhelinyhteydet lohkon esikunnasta ulospäin olivat poikki. Ne olivat kuitenkin helposti ja nopeasti korjattavissa.

Ollaan jälleen olettamusten tiellä. Vielä samana päivänä klo 08.55 pudotti yksi kone muutaman pommin luostarin pihalle särkien loputkin sairaalan ikkunat. Ja uudelleen klo 14.35 yksi kone pudotti muutaman pommin pääsaarelle, vaurioita ei tullut. Oliko näiden koneiden tarkoitus valokuvata edellisen päivän ja yön pommitusten tulokset. Tällaista saattaa ajatella.

Mutta tiedustelu ei ollut mielessä niillä kolmella pommikoneella, jotka ilmestyivät vielä samana 22. päivänä Niikkanaan klo 11.40. Ensin pantiin uuden kasarmin ikkunat sisään ja jatkettiin Vanhan Niikkanaan lahdelle. Siellä talvehti S/S Valamon Luostari. Se sai neljä osumaa, syttyi tuleen ja upposi.

Kaikesta saattoi todeta, että tammikuun 21. ja 22. päivän hyökkäykset olivat hyvin suunniteltuja ja lentäjät olivat saaneet kokemusta osumistarkkuudessa.

Seurasi 11 vuorokauden tauko pommituksissa. Kahden päivän jaksoina ne alkoivat uudestaan helmikuun 3. päivänä klo 10.00 jatkuen sinä päivänä klo 15.25 saakka. Pommituksia oli kaikkiaan viisi, mutta koneita oli niissä mukana kussakin vain muutamia. Toiminta oli kovin hajanaista. Nyt pommitettiin Rautaveräjää ensimmäisen kerran, ei vaurioita. Niikkanaan tarkoitetut pommit menivät Kuolemanlaaksoon, joka tulikin kuoppia täyteen. Karjahovin ja esikunnan välillä tuhoutui hyvää metsää. Pommeja pudotettiin myös Mustannenänniemen ja luostarin välille metsään. Sattui todella kummallinen tapaus. Siellä oli Mustannenänniemen miehiä saunamatkalla luostariin. Heistä neljä miestä haavoittui.

Tämän 3. 2. pommitusten yhteydessä kiinnitettiin huomiota siihen, että ilmassa oli myös "turistikoneita", jotka eivät pommittaneet saarta.

Helmikuun 4. päivänä koki Valamo suurpommituksen. Klo 12.42—13.00 hyökkäsi yhteensä 76 konetta kolmena aaltona luostarin alueelle. Klo 14.04 uudisti

tämän vielä 9 konetta. Vahingot olivat suuret. Luostarin sauna ja korjauspaja paloivat. Romuvarasto, jossa oli maataloustyökaluja ja koneita, paloi myös. Kirkon kattorakenteet syttyivät, mutta ne saatiin nopeasti sammumaan. Hotellin pohjoissiipi syttyi samoin, mutta sekin palo saatiin tukahdutetuksi. Kirkon pohjoispuolella oleva rakennus sai osumia. Luostarin asuinrakennuksiin tuli sortumia. Laivalaiturin puurakennus vaurioitui. Ja tietysti puhelinyhteydet menivät poikki. Hyökkäyksien rajuuteen nähden jäivät vahingot sittenkin pieniksi. Lisäksi sammutustoimet onnistuivat hyvin.

Vähän myöhemmin eli klo 14.55—15.00 pommitti Niikkanaa 4 konetta ja täysin tyhjänä olevaa Isoa skiittaa 9 konetta; mainittavia vaurioita ei tapahtunut.

Oliko mahdollisesti niissä koneissa, jotka eivät suorittaneet pommitusta 3. 2., johtohenkilöitä valmistautumassa tähän tuhoisaan 4. 2. pommitukseen? Jälleen otaksuma ilman vastausta. Suurpommituksen päivänä iltamyöhällä luostarirakennusten palaessa evakuoitiin pääosa luostarin veljestöstä kuorma-autojen laivoilla. Luostariin jäi vain viisi munkkia sotilaspastorit Olmari ja Jouhki mukaan luettuina.

Tällä kertaa seurasi 10 vrk. tauko pommituksissa. Helmikuun 15. päivänä hyökkäsi 11 konetta viiteen kertaan Niikkanaan. Suurin vaurio oli sotilaskodin nurkan hajalleen meno.

Yöllä 18.—19. 2. klo 23.55—01.25 saimme nähdä uudenmallisen yöpommituksen. Yksi nelimoottorinen kone ampui valoreketteja ja muut koneet, joiden lukumäärää ei saatu selville, suorittivat neljä pommitusta. Vielä yksi kone kävi pommittamassa klo 04.10. Kaikki pommit olivat suurikokoisia ja ne putoilivat hotellin ympärille. Ulkosivuilla oli vielä ennen tätä pommitusta ollut jokunen ehjä ikkuna. Pommitus uusiutui 9 koneen voimalla klo 14.20. Pommit putosivat hotellin edustalle ja Luostarin lahdelle. Lohkon paja meni alkutekijöihinsä.

Pommitus jatkui vielä toisen perättäisen yön aikana eli 20. 2. klo 00.45—01.15 välillä, jolloin vihollinen teki neljä hyökkäystä. Vielä klo 10.06 kävi kuusi konetta pommitusretkellä ja ehkä valokuvaamassa yön hyökkäyksen tuloksia, joissa ei kyllä ollut hurraamista. Pommit putosivat nimittäin laajalle alueelle hotellin ympärille yhdenkään osumatta lähelle rakennuksia.

Tällä kertaa pommitustaukoa kesti kokonaista 18 vuorokautta. Yöllä 11. 3. klo 03.35 ilmestyi koneita Valamon päälle. Aamulla todettiin muutaman palopommin pudonneen Simjakovskin pellolle ja Kalasäiliönsaareen. Lisäksi todettiin 59 pommikuoppaa luostarin lähialueella. Pommit oivat kaikki pieniä. Kanalan kattoon tuli kuitenkin reikiä. Sodan viimeinen

pommitus tapahtui samana päivänä klo 11.30. Kolme konetta pommitti tuloksetta Tervatehtaan seutua ja mukana olleet kaksi hävittäjää vihasivat Nikolskin halkopinoja konekivääreillään.

Edellä on lueteltu vain osa pommikuopista, sillä kauemmaksi varsinaisista kohteista pudonneita pommeja, ei varsinkaan sodan loppuvaiheessa, viitsitty edes käydä toteamassa.

Ilmavalokuvat pommitusten 4. 2. ja 18.—20. 2. jälkeen antoivat varmaan aika lohduttoman, mutta väärän kuvan pommitusten tehosta. Luostarin ja hotellin ympärillä oli nimittäin enemmän hiekkaa kuin valkoista lunta näkyvissä. Pienikin pommi levitti nimittäin laajalle alueelle maapohjan ohutta hiekkaa.

Henkilötappiot, kolme kaatunutta ja viisi haavoittunutta, ovat sittenkin vähäiset ottaen huomioon pommitusten määrän ja niiden ajoittaisen rajuuden. Rakennustuhot erikoisesti luostarin alueella olivat ihmeteltävän pienet pudotettuun pommimäärään nähden. Olivathan kohteet oikeastaan täysin vailla ilmatorjuntaa, sillä 7,62 millin kaksoiskonekivääriä ei enää edes tuolloin voitu pitää tehokkaana aseena pommikoneita vastaan, ja sekin tuhoutui 21. 1. pommituksessa. Miten on selitettävissä tämä sangen omituinen asia? Ehkä monelle kelpaa selitykseksi Luojan varjelu. Ehkä toisaalta lentäjä nähdessään mahtavan ja turvattoman luostarin, painoi pommilaukaisijaa puolitahattomasti sekuntia tai paria liian aikaisin tai liian myöhään. Ehkä kyseessä oli pelkkää onnea, mutta voisiko sitä kasaantua yhteen kohteeseen näin paljon? Vielä joku voisi ajatella, että pommittajat eivät ehkä olleet tehtäviensä tasalla. Mutta alusten pommitus Niikkaan lahdella oli tavattoman tarkkaa, todistaen siis aivan toista. Sodan alussa tosin pommitukset olivat epätarkkoja, mutta sehän on ymmärrettävää. Ihmeellinen oli joka tapauksessa luostarin kohtalo. Selittäköön kukin itselleen sen haluamallaan tavalla.

Talvisodan talvi oli poikkeuksellisen ankara. Valamossakin saavutettiin jo 16. 1. kokonaista —32 asteen pakkasen, joka olikin talven alin lämpötila. Tosin mantereella oli samaan aikaan noin —40 asteen pakkaslukemia. Aallos pystyi vain suurin vaikeuksin liikennöimään 19. 1. saakka. Pian tämän jälkeen alkoi hevosajoneuvoliikenne, mutta sehän ei pystynyt tyydyttämään Mantsin huoltoa, joka tapahtui reitillä Lahdenpohja—Valamo—Ristisaari—Mantsi. Jäät vahvistuivat kuitenkin erittäin nopeasti, joten aurattiin autotie Lahdenpohjasta Valamoon ja helmikuun alkupuolella liikennöitiin kuorma-autoilla ajoittain jopa Mantsiin saakka aurattua tietä pitkin. Monesti kyettiin tie auraamaan vain Ristisaareen saakka ja lopputaival

oli tehtävä hevosilla.

Helmikuu jatkui pakkasten merkeissä. Alin lämpötila mitattiin 9. päivänä, jolloin mittari osoitti —30° C. Talvelle ominaisia olivat jatkuvat pakkaset.

Ilmapommituksia lukuunottamatta ei Valamossa tapahtunut muita sotatoimia. Niikkanen raskaan patterin miehistö vaihdettiin Mantsin patterin tykkimiehiin 31. 1. Matkat suoritettiin hiihtäen. Rautaveräjän ja Niikkanen kranaatteja siirrettiin vähitellen Mantsiin, joten sodan lopussa niitä oli jäljellä Valamon pattereilla enää aivan mitätön määrä.

Vihollinen aloitti partiotoimintansa helmikuussa Pitkästärannasta jopa Ristisaaren ja Valamon välille. Tämä pakotti meikäläiset vastatoimiin. Pimeän aikana olivat omat miehemme partioidessa samoilla alueilla, ja samanaikaisesti rantojen varmistusta tehostettiin. Mitään yhteenottoja ei kuitenkaan sattunut.

Maaliskuun 12. päivänä klo 22.35 purettiin hotellin sisäpihalla juuri Lahdenpohjasta kuorma-autoilla tullutta lastia, kun kuului valtava räjähdys. Lastina olleita hyökkäysvaunumiinoja räjähti jokunen määrä. Seuraus oli tuhoisa, sillä lastaus- ja kuljetustehtävissä olleista siviilimiehistä kaksi kuoli ja kolme haavoittui. Sisäpihalla oli vielä ollut ehjiä ikkunoita, sillä sinne ei ollut osunut suuria pommeja, mutta nyt menivät viimeisetkin. Seuraavana päivänä muuttunut yleistilanne aiheutti sen, ettei tutkittu, montako miinaa oli räjähtänyt ja mikä oli syynä tähän onnettomuuteen. Nämä siviilitappiot on lisättävä sotilastappioihin, jotka olivat kolme kaatunutta ja viisi haavoittunutta.

Henkilövaihdoksia tapahtui vuoden 1940 puolella johtopaikoilla seuraavasti: Valamon lohkon komentajaksi tuli helmikuun lopulla maj. Asser Korvenheimo ja maaliskuussa lohkon sotatoimiupseeriksi kapt. Mauno Loikkanen. Niikkanen patterin päälliköksi määrättiin tammikuun alkupäivinä kapt. Jaska Latikka ja hänen jälkeensä helmikuun puolivälissä luutn. Toivo Heimonen.

Rauha ja Valamon viimeiset päivät

Tieto rauhasta saatiin Valamoon 13. 3. klo 06.30. Ensimmäinen tätä seuraava käsky oli upottaa vielä pinnalla olevat laivat. Tehtävän sai suorittaakseen lohkon teknillisen toimiston päällikkö luutn. Veikko Ukkola, joka panikin nopeasti toimeksi. Kilon rottylipaukuilla avautui pohja S/S Sergijstä, joka oli Vanhan Niikkanen lahdella luostarin laiturissa. Samoin kävi S/S Aallolle, joka oli Vanhan Niikkanen lahden patterin laiturissa. Ja keskellä lahtea oleva Otava sai

saman kohtalon. Räjätysten peruutuskäsky ehti perille juuri viimeisen paukun pamahdettua.

Evakuoinnissa asetettiin ylemmältä taholta tärkeysjärjestys: 1) aseet ja ampumatarvikkeet, 2) elintarvikkeet (myös luostarin viljat) ja 3) puolustuslaitoksen vaatetus ja muu varustus. Suullisesti tuli lisäys: jos kuljetuskalustoa riittää, voi kantahenkilökunta evakuoida välttämättömimmän ja arvokkaimman omaisuutensa ja sen jälkeen luostarin omaisuutta harkinnan mukaan.

Raskaiden tykkien poiskuljetus päätettiin toteuttaa vain Niikkanan osalta. Rautaveräjälleen ei ollut edes aurattua tietä. Niikkanan tykit saatiin kovan työn ja ylikers. Sacha Backin ammattitaidon sekä tarmon johdosta melkein viime hetkellä pois saaresta. Eräänä suurena vaikeutena oli putkien kuljetus patteriasemista jällelle.

Lumipyry tukki auratun tien aivan evakuoinnin alussa, mutta se onnistuttiin avaamaan. Ei myöskään ollut tietoa käyttöön saatavista autoista. Kun kantahenkilökunta näissä olosuhteissa joutui poistumaan Valamosta joukkojen mukana, oli omaisuuden mukaan saaminen hyvin vähäistä.

Mantsin ja Ristisaaren miehet vetäytyivät Valamon kautta mantereelle, leväten ja yöpyen saaresta.

Heti rauhan tultua tiedoksi siirtyi maj. Korvenheimo mantereelle, jolloin Valamoon jäi vanhimpaksi sotilashenkilöksi kapt. Loikkanen.

Jäätie kesti avoimena ja hyvänä tuota alkupyryä lukuunottamatta koko evakuoinnin ajan. Laatokan Meripuolustuksen johdon onnistui hankkia yllättävän paljon kuljetuskalustoa. Siten 16. 3. mennessä oli kuljetettu saaresta pois se omaisuus melko tarkkaan, joka oli asetettu ensitärkeäksi.

Yllättäen saatiin 16. tai 17. päivänä Valamon lohkon käyttöön 30 kuorma-autoa ja kokonainen kuormastokomppania (hevosajoneuvoja). Nyt oli tilaisuus evakuoida myös sitä luostarin omaisuutta, mikä ei kuulunut kansantaloudellisesti ensitärkeään luokkaan. Valamossa oli tuolloin pappismunkki Filagri (luostarin taloudenhoitaja), pappismunkki Simforian sekä ainakin kolme muuta munkkia. Lisäksi siellä olivat ortodoksiset sotilaspastorit Olmari ja Jouhki. Varajohtaja Isaki saapui myös tuolloin saareen.

Valamon pommitusten johdosta olivat sotilaspastorit Olmari ja Jouhki siirtäneet luostarin arvokasta omaisuutta pääkirkon alla oleviin kellaritiloihin. Kulku sinne oli sokkeloisten ja ahtaiden käytävien takia erittäin vaikeaa. Apunaan heillä oli tarvittava määrä tykkimiehiä. Tässä evakuointivaiheessa nämä kirkon alla olevat tavarat saatiin mukaan sotilaspastorien johdolla ja pioneeriosaston avustuksella.

Skiitoissa oli myös muistorikkaita ja arvokkaita esineitä, kuten esim. ikoneja. Sotilaspastorit Olmari ja Jouhki saivat lohkolta käyttöönsä joitakin hevosia rekineen sekä apumiehiä. Niin he kiersivät niissä skiitoissa, jonne oli mahdollista päästä. Eihän näin lyhyessä ajassa ja noilla kuljetusvälineillä saatu ihmisiä aikaan, mutta hyvä niinkin. Pakkausmateriaalia ei ollut, joten esim. kaksi ikonia pantiin vastakkain ja lyötiin nurkista nauloilla yhteen. Joitakin pienikokoisia kirkonkelloja saatiin myös mukaan.

Rautaveräjän miehet poistuivat Valamosta hiihtäen saatuaan muun materiaalin, raskaita putkia ja valonheittintä lukuunottamatta, evakuoiduksi. Niikkanan miehet poistuivat samoin hiihtäen lukuun ottamatta paikalle jäänyttä tykkien purkamis- ja siirtämisosastoa. Esikuntakomppanian pääosat sekä kuormastokomppania poistuivat Valamosta 18. 3. klo 09.30. Esikuntakompaniasta jäi jäljelle vain ryhmä miehiä.

Varajohtaja Isaki, saaresta jäljellä olleet pappismunkit ja munkit poistuivat Valamosta 18. 3. klo 09.45. Ennen lähtöään kävi varajohtaja pyytämässä kapt. Loikkaselta luvan saada soittaa pääkirkon isoa kelloa, joka oli ollut ääneti YH:sta alkaen. Nythän ei ollut mitään syytä enää pitää tuosta kiellosta kiinni. Niin kajahteli suuren kellon ääni 12 kertaa. Kellonsoittajana toimi pappismunkki Simforian, josta myöhemmin tuli igumeni. Ehkä varajohtaja Isaki selosti kapt. Loikkaselle lyöntien lukumäärän tarkoituksen, mutta tuossa tilanteessa se ei jäänyt tämän mieleen. Vasta 32 vuotta myöhemmin hän sai kuulla sen uudelleen. Varajohtaja Isaki on nimittäin kertonut seuraavaa: "Kun munkki kuolee, kajahtaa suuri kello kerran. Igumenin kuollessa tiedotetaan se kolmella kumahuksella. Mutta kun luostari kuolee, se vaatii kaksitoista lyöntiä."

Kapt. Tuovi Mäkeläinen oli luovuttanut jo aikaisemmin Mantsin venäläisille. Ristisaaren hän luovutti aamupäivällä 18. 3. Hänet oli määrätty luovuttamaan myös Valamo. Kapt. Mäkeläinen saapui saareen 18. 3. klo 13.30 tulkkinsa ja autonkuljettajansa kanssa.

Iltapäivällä 18. 3. tuli Valamoon vielä 5 kuorma-autoa ja yksi farmariauro sikäli yllätyksellisesti, että oli luvattu vain yksi kuorma-auto loppuhenkilökunnan kuljetukseen. Nyt päätettiin ottaa mukaan tauluja, peilejä, huonekaluja ym. arvokasta tavaraa pääluostarin Ylä- ja Alakirkoista, keisarillisesta huoneistosta sekä igumenin ja varaigumenin asunnoista. Näistä paikoista oltiin tavaraa illalla parhaillaan keräilemässä, kun alkoi kuulua voimakasta moottoriajoneuvon ääntä idästä. Sieltä ajoi Ristisaaren talvitietä pitkin erittäin suurikokoinen venäläinen aurastraktori perässään miehiä hiihtohinauksessa. Osaston vanhin, luutn. Bondarjev, kertoi lähteneensä Viteleestä tarkoituksenaan aurata tie

seuraavana päivänä tuleville miehitysjoukoille. Työ oli edullisten sääolosuhteiden johdosta onnistunut odotettua paremmin, joten tässä he nyt ovat, johtaja ja 18 miestä. Luutn. Bondarjev mainitsi kyllä tietävänsä, että he saisivat tulla Valamoon vasta seuraavana aamuna, mutta nyt he ovat väsyksissä ja pyytävät kauniisti yösijaa. Heidät päätettiin sijoittaa Erakon majalle. Luutn. Bondarjev lupasi, etteivät he poistu sieltä ennen kymmentä seuraavana aamuna pitäenkin lupauksensa. Tulkkeina näissä neuvotteluissa toimivat sotilaspastorit Olmari ja Jouhki.

Aamuyöllä hämärissä roihusi patteriston sauna. Miehet kertoivat ottaneensa lähtölöylyt ja lämmittäneensä saunaa ehkä liikaa. Saattoi olla näin, mutta ehkä joku ajatteli, etteivät tässä enää muuta sitten kylve. Hävityksethän oli kielletty, ja nyt oli tietysti olemassa vaara, että luutn. Bondarjev miehineen olisi tähän tapaukseen jotenkin reagoinut.

Jälkijoukko poistui Valamosta autokuljetuksena 19. 3. klo 08.00. Matkalla rantaan nähtiin eräässä vajassa ruumisarkku. Varmuuden vuoksi avattiin kansi ja todettiin sisällä olevan kaatuneen. Jollakin ihmeellisellä tavalla se oli Mantsin kuljetuksista jäänyt sinne. Luonnollisesti arkuu jotenkin sijoitettiin jo muutenkin täysiin kuormiin.

Jäätie mantereelle oli erinomaisessa kunnossa, mutta näkymät olivat surkeat. Ei päästy kuin viitisen kilometriä Valamosta, niin tien vieressä hangessa oli ensimmäinen ammuttu luostarin lehmä. Tällaista jatkui mantereelle saakka. Ei ole tiedossa, tuliko karjaa elossa perille minkä verran. Varmasti raskasrakenteiselle luostarin karjalle pitkä taival pakkasessa muodostui ylivoimaiseksi. Ehkä näillä lehmän raadoilla oli merkitystä Valamon eläinkannalle. Saaressahan ei ollut kettuja ennen talvisotaa, mutta palatessamme sinne v. 1941 todettiin niitä olevan. Olisivatko ketut kulkeneet jäätietä raatojen hajun houkuttelemana ja opastamana Valamoon? Tämä tuntuu hyvin todennäköiseltä.

Luostarin tavaroilla lastatut kuorma-autot ajoivat Huuhanmäen asemalle, jonne varajohtaja Isakin oli onnistunut järjestää rautatievaunuja. Kaikkiaan saatiin evakuoituksi luostarin omaisuutta 13 rautatievaunullista. Tässä ei ole mukana vilja eivätkä muutkaan elintarvikkeet.

Pian jälkijoukon poistuttua Valamosta alkoi sen pohjoisrannalle jäälle kerääntyä venäläisiä joukkoja. Aurattua tietä pitkin tuli Vitelestä kolme henkilöautoa ja noin 20 kuorma-autoa. Hevosajoneuvoja tuli 10, nähtävästi Mantsi-Ristisaari suunnasta. Jostakin tuli kaksi lentorekeä ja vielä kaksi lentokonetta. Yhteensä nousi henkilövahvuus noin 200 mieheen. Erikoisesti on huomattava, että vastaanottajana oli nyt kom.brigr. (=

kenraalin arvoinen upseeri), kun Mantsissa ja Ristisaarella oli tällaisena kapteeni. Klo 09.40 tuli venäläinen kenraali kapt. Mäkeläisen puheille hotellirakennukseen, jossa oli lohkon esikunnan viimeinen sijoituspaikka. Kun aikaisemmin oli sovittu luovutuseksi klo 10.00, piti kapt. Mäkeläinen tästä kiinni. Siten luostarin alueella alkoi kierros tasan klo 10.00. Käytiin myös Niikkanassa, jolloin ajokkeina olivat lentoreet. Venäläinen kenraali pahoitteli sitä, että luostarin kalleudet, taulut ym. oli viety pois. Hän kertoi, että he perustavat Valamoon kylpylaitoksen.

Maaliskuisen ilta-auringon kimmellellessä Valamon kirkon torneissa ja pakkasen kiristyyssä ajoi kapt. Mäkeläinen jäätietä mantereelle 19. 3. 1940 klo 17.00—18.00 välillä. Suomalaiset olivat poistuneet Valamosta.

Jatkosota

Syksyn 1941 tapahtumat

Elokuun 15. päivänä 1941 valtasivat suomalaiset joukot Sortavalan. Samana päivänä antoi Ylipäällikkö käskyn Päämajan alaisen sotatoimiyhtymän, Laatokan Puolustuksen, perustamisesta. Sen komentajaksi hän määräsi eversti Eino I. Järvisen. Tuo päivämäärä sattui olemaan entisen RT 3:n vuosipäivä.

Maarintamilla oli kahta puolta Laatokkaa jo edetty kauas etelään, mutta Pohjois-Laatokan ulkosaaret olivat edelleen vihollisen hallussa. Eversti Järvinen järjesti nopeasti tehokkaan tähystyksen rantaviivan saarista ulkosaarien suuntaan ja ryhtyi puolustuksen järjestelyihin alueellaan.

Meillä oli käytettävissämme vain moottoriveneitä, mutta vihollisella jopa sota-aluksia. Tämä sekä vahvasti miehitetty Valamo aiheuttivat vakavan uhkan koko Pohjois-Laatokalle. Tosin ei odotettu mitään suurta maihinnousua, mutta pelättiin pieniä iskuja sinne tänne heikoille sivustoillemme ja huoltoteillemme. Siten syntyi ajatus vallata ulkosaaret yksi kerrallaan. Ensimmäisenä kohteena oli Rahmansaari, joka valloitettiin kiivaassa taistelussa 7.—10. 9. 1941. Osoittautui, että saaret olivat odottamattoman vahvasti miehitetyt ja lisäksi vihollinen kykeni siirtämään joukkojaan vapaasti tarpeen mukaan. Täten luovuttiin hyökkäyksien välittömästä jatkamisesta. Toisaalta ehkä Rahman taistelun johdosta vihollinen kiihdytti ulkosaa-rien evakuointia, jota se havaintojemme mukaan oli suorittanut jo tätä ennenkin.

Ensimmäisiä selviä merkkejä Valamon evakuoinnista saatiin 24. 8. 1941 klo 20.45. Silloin todettiin Valamon länsirannan edustalla 13 alusta. Niistä oli

kaksi tykkiveneitä ja muut hinaajia ja proomuja. Vilkasta laivaliikennettä havaittiin myös 26., 27. ja 30. päivinä.

Lentotiedustelu Valamoon 31. 8. osoitti, että saari oli miehitetty ja aseistettu. Valamon Mustasaaresta kohdistettiin lentäjiimme kiivas ilmatorjuntatuli.

Pimeät yöt mahdollistivat tietysti myös Valamon evakuoinnin salassa. Siitä meillä ei ole tosin mitään tietoja. Seuraava huomattavampi näköhavaintoihimme perustuva evakuointitapahtuma on syyskuun 16. päivältä. Silloin saapui tykkivene Valamoon. Liikenne Ristisaaren ja Valamon välillä oli hyvin vilkasta. Lisäksi lentotiedustelumme totesi Vanha-Niikkanaan lahdella kolme suurta rahtialusta. Tästä alkoikin loppuevakuointi. Seuraavana päivänä, 17. 9., jatkui vilkas liikenne Ristisaaren ja Valamon välillä, jonka viimeainitun ympärillä oli vartioaluksia varmistustehtävissä. Vihollisen pikaisesta poistumisesta saatiin vielä samana päivänä erittäin varma osoitus: Klo 13.45—16.20 nousi saaresta sankkaa savua. Tänä aikana eli tarkemmin klo 15.15 kuului Valamosta kaksi räjähdystä, jotka aiheuttivat suuret savupatsaat. Oli aivan ilmeistä, että tuhottiin sellaista materiaalia, jota ei voitu tai ei haluttu evakuoida.

Syyskuun 18. päivä jatkui samoissa merkeissä. Klo 12.00—13.00 välillä saapui Vanha-Niikkanaan lahdelle 16 alusta etelästä. Tulipaloja havaittiin klo 12.05 alkaen, joista mainittakoon palo Jerusalemin kirkon alueella klo 16.55 ja pääkirkon länsipuolella klo 18.00.

Syyskuun 19. päivänä jatkui vielä vilkas laivaliikenne. Klo 18.30 tapahtui saaren kaakkoisosassa voimakas räjähdys, joka nostatti 100 metrin korkuisen mustan savupatsaan. Lisää räjähdyskiihtymisiä todettiin klo 21.35. Yöllä havaittiin useita suuria tulipaloja, jotka sammuiivat klo 05.25 mennessä. Aamulla 20. 9. ei havaittu enää aluksia näillä vesillä eikä muitakaan merkkejä vihollisesta. Lentotiedustelumme tarkasti ulkosaaret lentokorkeuden ollessa vain 40 metriä. Klo 11.15 todettiin Valamon olevan vapaan vihollisista.

Eversti Järvinen oli antanut käskyn jo 16. 9. valmistella Valamon miehitystä. Nyt aamulla tehtyjen havaintojen perusteella päätettiin toteuttaa tehty suunnitelma. Miehitysosastoa johti luutn. Lähde. Hänellä oli käytössään 11 moottorivenettä sekä aliupseereita ja miehiä yhteensä 75. Kahdessa veneessä oli kevyt tykki ja kahdessa kk:t. Alukset lähtivät liikkeelle kahtena osastona Puutsaaren ja Siikasaaren suunnista tavoitteenaan Niikkana ja Nikolski. Elleivät saa tulta vastaansa, on nouseva maihin, näin oli käsketty.

Eversti Järvinen oli niin kiinnostunut Valamon kohtalosta, että hän päätti henkilökohtaisesti olla

mukana tässä operaatiossa. Siten hän lähti klo 13.00 Sortavalasta moottoriveneellä kohti Valamoa. Mukaan hänellä oli merikomentajansa komentajakapteeni Eino Koponen. Siikasaaresta lähtenyt osasto nousi maihin Niikkanaan klo 17.00 ja hetkistä myöhemmin Puutsaaren osasto Nikolskissa. Vihollista ei tavattu. Tämän todettuaan ajoi eversti Järvinen suoraan Luostarin lahdelle, jossa hän Laatokan Puolustuksen komentajana nousi ensimmäisenä maihin pääluostarin laiturissa.

Vielä samana iltana saapui Huunukasta kuusi moottoriveneettä miehitysjoukkoineen Valamoon.

Eversti Järvinen oli päättänyt miehittää ja varustaa Valamon voimakkaaksi. Joukkoja ja tykistöä oli helpoiten siirrettävissä Pohjois-Laatokan saarista. Sinne oli sijoitettu Linnoituspatallioona 13 komentajanaan kapt. Viljo Toiviainen. Hän sai 21. 9. käskyn siirtyä patalliooniin Valamoon. Nyt juuri puhjennut raju myrsky esti kuitenkin kaikki kuljetukset pariksi päiväksi. Siten vasta 23. 9. siirtyivät Valamoon patallioonan 1. ja 2. komppania, 24. 9. siirtyi patallioonan esikunta ja jääkärijoukkue sekä lopuksi 3. komppania 25. 9. 1941.

Tykistön siirrosta annettiin käsky 26. 9. Sen mukaan oli siirrettävä Sammatsaaresta ja Keljosta yhteensä neljä 75 K/97-tykkiä. Rahmansaaresta tuli siirtää kolme samanlaista tykkiä. Jostakin saatiin vielä yksi tällainen tykki, kaikki nämä miehistöineen.

Valamoon täten siirretyt joukot ja tykistö "ristittiin" 28. 9. Valamon ryhmäksi komentajanaan kapt. Toiviainen. Lähimpänä esimiehenä oli Impilahden lohkon komentaja kapt. Herman Ravia.

Kenttätykistöpatterit sijoitettiin jaoksittain. Siten Rautaveräjän toinen jaos oli Mustannenänniessä. Niikkanaan toinen jaos oli Nikolskissa. "Tupakkasaaren" patteri sai nyt vihdoinkin tykkinsä. Sinne rakennettiin lähiluotojen kautta vaatimaton siltakin. Kauan ei Nikolski kuitenkaan saanut pitää tykkejään, sillä ne määrättiin siirrettäviksi Mustannenänniemeen jo 4. 12. 1941.

Valamon lääkintähuolto parani huomattavasti, kun saareen perustettiin joukkosidontapaikka (JSP) 4. 10. 1941.

Laatokan Puolustuksen viestimiehet kävivät Valamossa 26. 9. 1941 toteamassa puhelinkaapelin Niikkana — Mökerikkö — Kelppä olevan täysin kunnossa, joten yhteys mantereelle oli helppo järjestää. Vähän myöhemmin todettiin myös Mustannenänniemi — Ristisaari ja Rautaveräjä — Niikkana puhelinkaapelin olevan toimintakunnossa.

Talvisodassa uponneiden ja upotettujen alusten kohtalo saatiin selvitettyksi 2. 10. 1941 mennessä. S/S

Valamon Luostari oli edelleen palaneena ja uponneena Vanha-Niikkanen lahdella, mutta 13. 3. 1940 sinne upotetut S/S Otava ja Aalto oli nostettu ja nyt tietysti poissa. S/S Sergij, joka oli upotettu myös Vanha-Niikkanen lahdelle, löytyi nyt uponneena Luostarin lahdelta. Venäläiset olivat sen siis nostaneet, mutta kun uppoamispaikka oli altis länsimyrskyille, olivat he siirtäneet aluksen osittain pelastettuna Luostarin lahdelle, jossa pelastustöiden piti ilmeisesti jatkua. Siellä se oli uponnut tai upotettu uudelleen kesken lopullisen nostotyön.

Valamon kohdalla ei eversti Järvinen tyytynyt vain kenttätykkeihin, jotka oli tuotu saareen vain hätäratkaisuna. Siten jo 1. 10. 1941 hän antoi käskyn siirtää

Sodassa vaurioitunut hotellirakennus.

Impiniemestä ja Ristisaaresta kummastakin yhden 6 tuuman Canet-tykin Rautaveräjälle. Näistä vain toisen tykin siirto toteutettiin. Koulutetun tykkimiehistön 10 + 23 kanssa saapui luutn. Kauko Kanerva Rautaveräjälle 15. 10. 1941 jäaden siinä patterin päälliköksi. Hän siirtyi Mantsiin jo 10. 11., jolloin patterin päälliköksi tuli luutn. Uuno Ruti.

Niikkanen patterin päällikkönä toimi aluksi vänr. C. Gahmberg ja loppuvuodella tapahtuneen vaihdon jälkeen luutn. V. V. Virtanen.

Eversti Järvinen kävi Valamossa toistamiseen 21. 10. Hänen mukanaan olivat luostarin edustajina igumeni Hariton, varajohtaja Isaki ja pappismunkki Filagri. Nämä viipyivät Valamossa 28. 10. saakka.

Varsinainen luostarin komennuskunta, käsittäen viisi luostariveljeä, meni Valamoon pappismunkki Filagrin johdolla 24. 11.

Valamon alistussuhteissa tapahtui 30. 10. 1941 sikäli muutos, että se siirrettiin Impilahden lohkolta Kurkijoen lohkolle, jonka komentajana oli maj. Martti Vanhatalo.

LinP 13:n pääosat sekä it-kk-joukkue olivat luostarin alueella. Pst- ja kk-joukkue oli sijoitettu Jerusalemiin. Vanhempien ikäluokkien kotiutus tapahtui 16. 12., jolloin pataljoonan vahvuus pieneni 320 henkilöllä. Samoin kotiutus koski myös pattereiden henkilökuntaa. Pienentynyt vahvuus tasattiin siten, että LinP 13 lopetettiin 18. 12. ja sen jäljelle jääneillä osilla täydennettiin pattereiden henkilövajaus. Valamossa olevat joukot saivat nyt 19. 12. nimekseen Valamon linnake ja siihen yhdistettiin Mökerikön patteri. Päälliköksi Valamoon jäi lakkautetun LinP 13:n komentaja kapt. V. Toivainen.

Joulukuussa 1941 oli jo niin kovia pakkasia, että heikolla aluskalustolla ei pystytty hoitamaan Valamon yhteyksiä, joten liikenne saareen hoidettiin ilmäteitse ja tämä liikennemuoto olikin paljon käytetty, sillä muilla kulkuvälineillä oli täydellinen keli-rikko. Valamo sai mm. joulupostinsa ilmäteitse 21. 12. 1941.

Valamoon eivät venäläiset olleet perustaneet kylpylaitosta, kuten saaren vastaanottanut kom.brigr. 19. 3. 1940 oli maininnut. Siellä oli toiminut hotellirakennuksessa merikoulu. Hotellin pääsisäänkäytävä oli räjäytetään suurennettu ja seiniä oli purettu ilmeisesti suurempien luokkahuoneiden saamiseksi. Alakirkon maalaukset oli peitetty punaisella maalilla ja samoin rappukäytävien maalaukset yläkirkkoon mennessä. Alakirkossa oli lava nähtävästi orkesteria ja esiintyjä varten. Suuri kirkonkello oli rikottu räjäyttämällä.

Patteriston esikuntarakennus oli räjäytetty melko täydelleen.

Jerusalem kirkossa oli Kristuksen hauta tuhottu.

Vuosi 1942

Vuosi alkoi ankarilla pakkasilla ja kovilla lumituiskulla, jotka estivät tai vaikeuttivat mantereen ja Valamon välistä liikennettä. Aurasauton onnistui kuitenkin jo 15. 1. 1942 päästä Rauhalasta lähdettyään lähelle Nikolskia, josta sen oli palattava takaisin. Kuljetuksia oli paljon. Normaalien joukkojen huollon lisäksi oli kyseessä useita tykkien siirtoja. Lisäksi oli saatava Mustannenänniemen patterin miehistölle asuinparakit. Yritettävä siis oli. Onni ja epäonni vaihtelivat. Siten mm. yksi kuorma-auto lasteineen vajosi pohjaan Puutsaaren ja Valamon välillä. Mittauksessa todettiin sillä paikalla Laatokan syvyydeksi 132 metriä!

Valamon linnakkeen päälliköksi määrättiin 14. 1. 1942 kapt. Emil Ovaska. Kapt. Ovaska, jos kukaan, tunsikin kulkuvaikeudet Laatokalla niin kesällä kuin talvellakin. Tällaista toimeliasta päällikköä siellä juuri nyt tarvittiin. Tykkeitä siirrettiin ja asennettiin uusiin aseisiin. Näin Mustannenänniessä saatiin 57 mm Nordenfeld-patteri ampumakuntoon 2. 2. 1942. Rautaveräjällä vastaavasti kaksi 120 mm Vickers-tykkiä 20. 2. 1942 ja vähän myöhemmin samanlaiset tykit saatiin asennetuiksi myös Niikkanaan. Sinne valmistui lisäksi maaliskuussa Nordenfeld-patteri. Rautaveräjän Vickers-tykeistä on mainittava, että toinen niistä oli kaksoisputkinen joten siellä oli näinollen oikeastaan kolme tykkiä. Putkia tuli siis paljon lisää, mutta raskain putki, Rautaveräjän 6-tuuman Canet, siirrettiin pois 26. 3. 1942. Tämä oli työntäyteistä aikaa. Koulutus oli myös hoidettava. Näin suorittivat Niikkana ja Mustannenänniemi 20. ja 21. 3. Nordenfeld-ammuntoja. Rautaveräjä ampui vuorostaan kenttätynkeillään 23. 3. Valitettavasti kapt. Ovaska siirtyi Valamosta muihin tehtäviin jo 9. 4. 1942.

Helmikuun 11. päivänä siirtyi Kurkijoen patteriston (lohkon nimi oli muuttunut patteristoksi) esikunta komentajansa maj. Martti Vanhatalon johdolla Valamoon. Esikunta sijoittui uuden luostarirakennuksen eteläisivulle. Kyseessä oli keisarillinen huoneisto. Patteristoon kuuluivat tuolloin Valamon pattereiden lisäksi Mökerikön, Heinäsenmaan, Verkkosaaren ja Kelpän patterit sekä mm. Lauvatsaaren, Kilpolan ja Kurkiniemen merivartioasemat. Patteriston nimi muutui jo neljän päivän kuluttua eli 15. 2. Valamon patteristoksi. Jälleen 1. 5. tapahtui uusia järjestelyjä, jolloin Valamon patteristoon jäivät kuulumaan Vala-

mossa olevat patterit ja elimet sekä sen ulkopuolelle vain Kelpän patteri ja Puutsaaren merivartioasema.

Talven aikana nostettiin Luostarin lahdelta S/S Sergij.

Kesäkuun 3. päivänä tuli patteriston komentajaksi maj. Einari Karejärvi. Hänen johdollaan ammuttiin Niikkanassa ja Rautaveräjällä Vickers-putkilla 5. ja 6. 6.

Valamon patteriston nimi vakiintui vihdoinkin pitkäksi aikaa 12. 6., jolloin siitä tuli virallisesti IV/RTR 3, mutta vanha nimi jäi epävirallisesti käyttöön. Valamossa olevista pattereista muodostettiin linnakkeisto, jolloin käsite Valamon linnake lakkasi. Linnakkeiston toimisto sijaitsi samassa rakennuksessa kuin patteriston esikuntakin eli uuden luostarirakennuksen eteläisivulla. Linnakkeiston komentoelin siirtyi sieltä Rautaveräjälle 29. 6., jossa se oli tavallaan eteentyönnytyssä asemassa.

Uusi puhelinkaapeli Mustannenänniemi – Ristisaari – Mantsi laskettiin 4.–10. 7. 1942 välisenä aikana. Kaapeli mahdollisti 12 samanaikaisen puhelun suorittamisen. Kelpältä laskettiin Lahdenpohjaan (Rauhalaan) myös puhelinkaapeli. Täten puhelut Rauhalasta LaatRPr:n esikunnasta RTR 13 esikuntaan Viteleeseen kulkivat Valamon kautta.

Koko vuoden 1942 aikana koki Valamo vain kolme täysin mitätöntä ja tehotonta pommitusta. Kaksi konetta pudotti 3. 7. neljä pommia Simjakovskin lahden lähelle metsään. Yöllä 5. 7. pudotti yksi kone kolme 50–100 kg pommia metsään noin kilometrin päähän luostarista kaakkoon. Lopuksi yöllä 19. 8. pudotettiin Laatokkaan 3–4 pommia Niikkanasta noin 2–3 km päähän. On vaikea ymmärtää näitten pommien pudotuksia. Olisiko ollut kyseessä jonkun muun pommituksen jäte?

Niikkanen aseistuksessa tapahtui supistusta, sillä sieltä siirrettiin Nordenfeld-patteri pois 9. 9. Toisaalta taas sen taisteluvälmäys parani 11. 9. siten, että Ristiniemeen saatiin 150 cm sotasaalisvalonheitin.

Talvella nostettu S/S Sergij purjehti jälleen merikelpoisena 3. 12. ja se tuli patteriston käyttöön.

Rautaveräjän patterin päälliköksi määrättiin tammihelmikuun vaihteessa luutn. Paavo Heikkilä, ja Niikkanen patterin päällikkyyden otti vastaan keväällä luutn. Emil Lehtonen, joka oli 1930-luvulla ollut saman patterin vääpelinä. Hän toimi patterin päällikkönä sodan loppuun saakka.

Kesäkuussa luostariveljeskunnan vahvuus nousi kymmeneen henkilöön, sillä silloin siirtyi Papinniemestä Valamoon kuusi pappismunkkia ja munkkia pappismunkki Simforianin johdolla. Vanhimmaksi Valamoon jäi pappismunkki Filagri.

Vuosi 1943

Vuoden 1942 tiiviin toiminnan jälkeen seurasi rauhallista aikaa koko seuraava vuosi. Tuolloin ei Valamoa pommitettu kertaakaan. Meririntamalla oli myös rauhallista. Joitakin harhanäkyjä nähtiin. Niinpä keväällä ahtojäälauttoja luultiin vihollissotalaivoiksi. Tällainen havainto tehtiin ainakin kerran aikaisemminkin Laatokalla rauhan vuosina 1930-luvulla. Sukellusveneitä, ehkä osa näköharhoja, havaittiin siellä täällä Laatokalla. Nämä aiheuttivat piristystä muutoin yksitoikkoiseen palvelukseen.

Varsinkin kesäisin oli Valamo viihdytyskiertueiden mieluinen kohde. Samoin siellä kävi kesän aikana varsin runsaasti eri alojen tarkastajia. Tämä seikkahan oli tuttu jo rauhan vuosilta.

Vaikka vuosi olikin vihollisen toimintojen suhteen rauhallinen, ei silti välttytty tappioilta. Syksyllä hukkui kaksi Rautaveräjän kersanttia kalamatkallaan Valamon itärannalla. Vahingonlaukaus vaati yhden tykkimiehen hengen. Vielä eräs vartiomies hukkui suistuttuaan Laatokkaan riippusillalta Rautaveräjän patterisaaren ja Kasarmisaaren välillä. Nämä olivatkin tappiomme Valamossa jatkosodan aikana.

LaatRPr:n aliupseerikoulu alkoi toimintansa Jerusalemissa syksyllä 1943. Johtajaksi oli määrätty maj. Olavi Pöyry. Hänen toimistonsa sijaitsi Getsemanen skiitalla, jossa oli myös muitten kouluttajien majoitus-tiloja. Oppilaat oli majoitettu Jerusalemin entisen poikakodin tiloihin, jotka olivakin hyvässä kunnossa. Itse kirkko kunnostettiin, että siellä voitiin järjestää hengellisiä tilaisuuksia aliupseerioppilaille ja Niikkanaan patterin henkilökunnalle. Koulun oppilasvahvuus oli 90.

Vuosi 1944

Talvi muodostui poikkeuksellisen leudoksi. Siten S/S Sergij, jonka nimi muutettiin Hinaaja Valamoksi 1. 2., oli kulussa vielä 2. 2. Tällöin esiintyi kuitenkin jo jääesteitä, joissa alus sai vuodon ja joutui pois pelistä. Vauriot olivat onneksi niin vähäiset, että se oli jälleen korjattuna mukana 27. 4. Tuona väliaikanakin jatkui laivaliikenne Pohjois-Laatokalla muiden alusten voimin, joskin vähäisiä jäävaikeuksia esiintyi. Talvi oli siis täysin erilainen kuin v. 1942. Tammikuussa tuli Rautaveräjän patterin päälliköksi luutn. Paavo Jokisalo. Hän toimi tässä tehtävässä sodan loppuun asti.

Jatkosodan aikana harjoitettiin Valamossa tervan polttoa. Tätä "teollisuuden haaraa" kävivät mm. Päämajan edustajat tarkastamassa 15. 2. Tällaista

rauhallista elämää oli siis Valamossa vietetty kauan. Mutta se oli tyyntä myrskyn edellä.

Sotatoimien kiihtyessä maarintamilla kesäkuussa 1944 oli Valamossa patteriston esikunta, sen esikuntakomppania, Rautaveräjän, Niikkanaan ja Mustannenänniemen patterit sekä niiden mittausasemat, merivartioasemat sekä 21. ja 22. Torjuntakomppania. Kaikki nämä olivat vajaamiehitettyjä, sillä joulukuussa 1941 lähtien oli miehiä kotiutettu. Nyt kutsuttiin reserviläiset takaisin palvelukseen. Heitä alkoi saapua Valamoon 18. 6. Täten saatiin vahvuuteen lisäystä kesäkuun loppuun mennessä 1 + 32 + 180.

LaatRPr:n aliupseerikoulu Jerusalemissa lopetti toimintansa ja sen 90 oppilaasta muodostettiin polkupyörillä liikkuva iskukomppania päällikkönään kapt. Mauri Orama. Komppania siirrettiin kuitenkin kesä-heinäkuun vaihteessa pois Valamosta.

Uusina yksikköinä saatiin Valamoon 4. 7. kevyt kenttätykkipatteri (5 + 20 + 64) ja kevyt it-jaos (1 + 3 + 20). Vielä toinenkin kevyt it-jaos tuli saareen 9. 7. (1 + 3 + 17).

Sangen merkittäväksi muodostui Rannikkopataljoona 3:n (RP 3) tulo Valamoon. Sen pääosien laivaus tapahtui heinäkuun 5.—8. päivien välillä, mutta pioneerijoukkue saapui vasta 16. 7. Pataljoona oli koottu Ääniseltä vetäytyneistä joukoista. Sen komentajana oli maj. Herman Ravia ja pataljoonan vahvuus oli 35 + 155 + 765.

Joukkojen lisäys merkitsi sitä, että Valamon miesvahvuus oli nyt suurempi kuin talvisodan alkaessa. Tykkejä oli enemmän ja uusi Mustannenänniemen patteri sijaitsi tärkeällä paikalla. Oli myös ilmatorjunta-aseita, jotka puuttuivat talvisodassa. Ainoa huononmus oli se, että raskas tykistö oli pudonnut 152 millistä 120 milliin. Mutta putkien lukumäärä ja ampumanopeuden lisäys korvasivat tämän seikan.

Valamon merkitys puolustuksellemme vain kasvoi sen jälkeen, kun Mantsista luovuttiin 6. 7. ja kun Pitkäranta saaristoinen joutui vihollisen haltuun heinäkuun puolivälissä. Näin ollen päätettiin vahventaa Mustannenänniemen aseistusta asentamalla sinne 75 mm tykit. Asemien loushintatyöt pantiin käyntiin 14. 7.

Valamon komentosuhteet järjestettiin uudelleen 25. 7. Silloin Valamosta muodostettiin Erillinen linnakkeisto (ErLsto/LaatRPr). Se oli suoraan Laatokan Meripuolustuksen komentajan alainen. Komentajaksi määrättiin evl. Pasi Kokkonen. Patteriston komentaja maj. Einar Karejärvi siirtyi tykistökomentajaksi. Jalkaväen komentajaksi määrättiin maj. Herman Ravia. Tähän linnakkeistoon kuuluivat myös pääsaarien ulkopuolelta Ristisaaren ja Mökerikön linnakkeet.

Vihollinen oli aktiivinen sekä merellä että ilmassa.

28. 7. eteni kaksi vartiomoottorivenettä (VMV) ja kaksi moottoritorpedovenettä (MTV) Pitkärannan suunnasta aina linjalle Valamo — Puutsaari saakka. Alukset eivät tulleet kuitenkaan koskaan Valamon tykkien kantaman päähän. Lentotoiminta Valamoa kohtaan rajoittui oikeastaan vain valokuvaukseen. Sensijaan Ristisaari joutui useiden kiivaiden hyökkäysten kohteeksi ja siellä molemmat puolet kärsivät tappioita.

RP 3:n taisteluvälikäyttöä lisättiin yhteisharjoittelulla pattereiden kanssa. Merkittävänä on pidettävä näissä harjoituksissa sitä, että jv-komentaja maj. Ravia oli vanhoja RT 3:n kasvatteja, kuten tykistökommentaja maj. Karejärvikin. Heillä oli siis etuna hyvä Valamon maaston tuntemus, joka tosipaikan tullessa olisi merkinnyt paljon.

Valamon puolustuksen johto tunsikin varmasti helpotusta ottaessaan syyskuun 4. päivänä klo 3.55 vastaan sanoman: "Vihollisuudet lopetettava 4. 9. 44 klo 07.00." Vaikkakin saaren puolustus oli hyvin järjestetty, aiheutti oman huolensa se, että vihollisella oli sekä merellä että ilmassa täydellinen ylivoima. Mahdollisen maihinnousutaistelun Valamossa pitkeytyessä olisi tällä seikalla ollut ehkä hyvinkin ratkaiseva merkitys.

Uudelleen oli edessä Valamon evakuointi, nyt onneksi kesäolosuhteissa. Klo 06.30 otettiin vastaan käsky: "Raskaat patterit purettava." Osoituksena siitä, miten nopeasti oli totuttu käsittelemään tykkikalustoa mainittakoon, että jo samana iltana oli yksi Rautaveräjän ja yksi Niikkanen raskas putki laiturilla. Seuraavana päivänä oli raskaat patterit saatu kokonaan puretuiksi. Niiden kuljetus mantereelle tapahtui 6.—7. 9. Mutta tykkien purkaustöiden Rautaveräjällä ja Niikkanassa jatkuessa asennettiin Mustannenänniemiä vielä 75 mm patteria. Se saatiinkin ampumakuntoon 8. 9. Purkauskäskyn sai sekin pian tämän jälkeen.

Puolustusvoimien materiaalin evakuointi sujui joustavasti, jopa niin, että onnistuttiin nostamaan puhelinkaapeli Mustannenänniemi — Ristisaari väliltä ja vähän vielä Ristisaaresta itään päinkin.

Syyskuun 18. pñä klo 00.30 tuli käsky siirtää päivän kuluessa RP 3 mantereelle. Saareen jäi tällöin 22. TK sekä pattereilla olevat joukkojen rippeet. Seuraavana päivänä 19. 9. aamulla tyhjennettiin Ristisaari ja Mökerikkö sekä illalla Rautaveräjä, Niikkana ja Mustannenänniemi.

Sää suosi kuljetuksia. Käytettävissä oli myös isokokoinen proomu Ontronlahti, joka mahdollisti suuren lastin siirron kerrallaan. Hinaaja Aunus oli myös näissä kuljetustehtävissä.

Luostariveljiä oli talvella 1944 Valamossa vain kuusi pappismunkki Filagrin johdolla. He poistuivat saaresta kesäkuun 20. päivänä. Luostarin omaisuutta evakuoitiin vielä jokunen määrä tässä loppuvaiheessa. Mukaan saatiin mm. 17 kpl kirkonkelloja pääasiassa Isolta skiitalta. Tauluja ilman kehyksiä tuli myös mukaan jokunen määrä. Hotellin ravintolasta jostakin kätkestä löytyi kolme juuttisäkillistä kuparisia kopekoita. Ilmeisesti nämä olivat peräisin ajalta ennen vuotta 1918. Kuljetuksissa oli yksi kirkonkello mennyt rikki. Sen ja kopekkasäkit lahjoitti igumeni Hariton Laatokan Aseveljille.

Viimeiset joukot poistuivat Valamosta syyskuun 20. päivänä klo 11.10 evl. Kokkosen johdolla. Taivas oli puolipilvessä, mutta lähtöhetkellä aurinko pilkisti pilvien välistä kullaten vielä Pääkirkon tornit ja kupolit. Moni lähtijä huokasi tuolloin: "Tänne tullaan vielä oikein perheen kanssa, kunhan tänne joskus päästetään turisteja tulemaan!" Saman toivomuksen on mielessään ja ääneenkin esittänyt monen moni valamolainen ja Valamon ystävä. Ja tätä samaahan me edelleenkin toivomme.

Sotilaskotitoiminta

Irma Tertti ja Niilo Kohonen

Omassa yksinäisyydessään olevassa saarivaruskunnassa sotilaskotitoiminnalla on yleensä kaksi toisiaan palvelevaa virikettä. Tärkeimmällä sijalla on palvelustaan suorittavien varusmiesten viihtyvyyden parantaminen ja mahdollisuuksien mukaan näiden vapaa-ajan käytön suuntaaminen hyviin harrastuksiin sekä toisella sijalla luoda puitteita ja antaa mahdollisuuksia henkilökunnan yhteistoiminnalle.

Valamossa sotilaskotitoiminnalle antoivat mainitut tavoitteet erittäin selväpiirteiset kehyksensä. ”Työskentely sotilaskodissa toi mieluista velvollisuutta ja harrastusta asuttaessa kaukana muusta maailmasta”, onkin eräs aktiivisesti mukana olleista todennut. Ilman tätä myönteistä suhtautumista toiminnalla tuskin olisi ollutkaan toteutumisedellytyksiä.

Sotilaskotityön varsinaisena alkuunpanijana oli Rannikkosotilaiden huoltoyhdistys, joka välittömästi rannikkolinnakkeiden perustamisen jälkeen toimintansa aloittaneena ulotti sen Laatokan saarillekin. V. 1918 aloitettiin täällä lukutupien järjestely ja itse sotilaskotitoiminta jo 1920. Valamon sotilaskoti oli suoraan Helsingin alaisena, joskin sillä oli tukioorganisaationsa Sortavalassakin, mistä saatiin mm. kalustoa ja muuta toiminnassa tarvittavaa välineistöä.

Alkuvaiheissa, jolloin toimittiin toimitusjoukkueen kasarmirakennuksen ruokasalissa, sotilaskoti oli tavallisesti avoinna sunnuntai-iltapäivisin. Tällöin vuorossa olleet sisaret kotona valmistettuine uunituoreine leipomisineen ja kotipaahmoisine kahveineen tulivat tuomaan kodin tuntua muuten varsin karuihin ja tiukan päiväohjelman mukaisiin sotapoikien oloihin.

Väljemmät ja entistä huomattavasti edullisemmat toimintaedellytykset saatiin v. 1930, jolloin kauniin

Kuukanlahden rannalta vuokrattiin luostarilta punainen puurakennus sotilaskodiksi paikasta, joka pääsaarella keskeisesti sijaitsevana oli pakosta lähes yhtä kaukana kaikista varuskunnan osista. Kun tänne v. 1931 saatiin vakituinen hoitaja, rouva Siiri Korte, ei ollut ihme, että varusmiehet sinne mielellään hakeutuivat. Toiminnassa hoitaja vastasi talon kunnosta ja tarjottavista, kun taas vuorossa olevat rouvat tai neitokaiset toimivat kodin sisarina. Kun koti avasi ovensa, alkoi kuhina tiskin takana: ”siinä oli pitkää ja pätkeä, hiljaista ja puheliasta, natsatonta ja natsallista” on eräskin mukana olleista todennut.

Pitkien etäisyyksien ja Kuukanlahden kodin pian ahtaiksi osoittautuneiden tilojen takia sotilaskotiyhdistys ryhtyi toimenpiteisiin oman rakennuksen aikaansaamiseksi varusmiesten pääkoulutuspaikkaan, Niikkanaan. Merenkulkuhallitus lahjoitti tarkoitusta varten Hanhipaaden majakkasaarelta tarpeettomaksi käyneen luotsirakennuksen. Monien viivytysten ja kuljetusvaikeuksien jälkeen se valmistui Mantsinsaarelta kotoisin olleen Karhun rakentamana v. 1937 kasarmin kentän viereiseen männikköön. Nyt oli sotilaskodissa tilaa erikseen tarjoilulle, kirjastolle ja hoitajallekin.

Kuukanlahden kodin sulkemisen jälkeen päivittäin avoinna pidetty uusi sotilaskoti sai alusta alkaen runsaasti käyttöä. ”Asevelvolliset istuivat siellä vapaa-aikoinaan lukemassa kirjastossa, kuuntelemassa gramofonia tai radiota. Erilaiset pelit olivat myös ahkerassa käytössä”, muisteli silloinen sihteeri. Kirjasto olikin laaja. siinä oli parhaimmillaan pitkälti toistatuhatta teosta, joukossa 100 Juhani Ahon lesken rannikkolinnakkeiden sotilaskodeille lahjoittamasta kirjailijan laajasta kirjastosta.

Kun alkuaikoina toimitusjoukkueen ruokalassa oli voitu kaupata vain kahvia ja jotakin suuhun pantavaa, saatiin Kuukanlahdessa kaupattavaksi jo postimerkkejä, kirjoitustarvikkeita, savukkeita, makeisia yms. Laajinta oli myynti tietysti Niikkanassa, jolloin tavaravalikoimaan saatiin kaikki silloisen modernin sotilaskodin tarvikkeet.

Varusmiehille välttämättömien ostosmahdollisuuksien järjestämisen lisäksi sotilaskoti muodostui usein myös paikaksi, missä olonsa yksinäiseksi tuntenut "sotapoika" pystyi tapaamaan sotilaskotisisaria, joiden kanssa sai keskustella ja joilta voi saada neuvoja asioista, mitkä eivät kuuluneet palveluksen puitteisiin.

Sotilaskotia jouduttiin pitämään myös liikkuvana koulutuspatteria etäämpänä pidettyjen harjoitusten ja ammuntojen yhteydessä. Tämmöiseen toimintaan lähti

tavallisesti 1—2 rouvaa varsinaisesta sotilaskodista saatuine eväineen. tällöin myynti tapahtui tilanteen mukaan paikallisissa tiloissa milloin Rautaveräjällä, milloin Ristisaarella tai Mökerikössä.

Sotilaskotitoiminnan oheen tuli jo sangen varhaisessa vaiheessa ja voimakkaimmin 1930-luvulla mukaan ompeluseuran nimissä virinnyt harrastustoiminta yhteinä tavoitteenaan sotilaskodin tarvitsemien välineiden ja laitteiden hankinta. Varojen keräämiseksi ompeluseura järjesti harrastusiltojen lisäksi mm. ohjelmallisia illanviettoja joulun tai muihin juhlatapahtumiin liittyen. Ohjelmavalikoimaan kuului näytelmiä, kuorolaulua, kansantanssia jne. Ohjelman suorittajina olivat mukana niin varusmiehet kuin kantahenkilökunnan perheetkin lapsineen. Patteriston komentajakin oli joskus näyttelijänä mukana. Hyviä suhteita varusmies-

Hanhisaaren majakkasaari. Majakanvartijoiden rakennus siirrettiin Niikkanaan sotilaskodiksi vuonna 1937.

Hiihtoa harrastettiin ahkerasti. Kunto punnittiin usein Kuukanlahdella.

Kuukanlahden sotilaskoti.

ten ja sotilaskotisisarten välillä kuvanee esim. se, että sotapojat v. 1933 järjestivät viimemainituille Kuukanlahdessa äitienpäiväjuhlat.

Ajan hengen mukaisesti sotilaskodin tiloissa saatiin tanssia vain erityisissä juhlatilaisuuksissa. Juhlat alkoivat ja loppuivat aina ajoissa, jotta varusmiehet ehtisivät vuoteisiinsa päiväpalvelusohjelman puitteissa. Tämä olikin helposti järjestettävissä, koska henkilökunta hyvin tunsi ja ymmärsi annetut ohjeet ja niiden noudattamisen tarpeellisuuden.

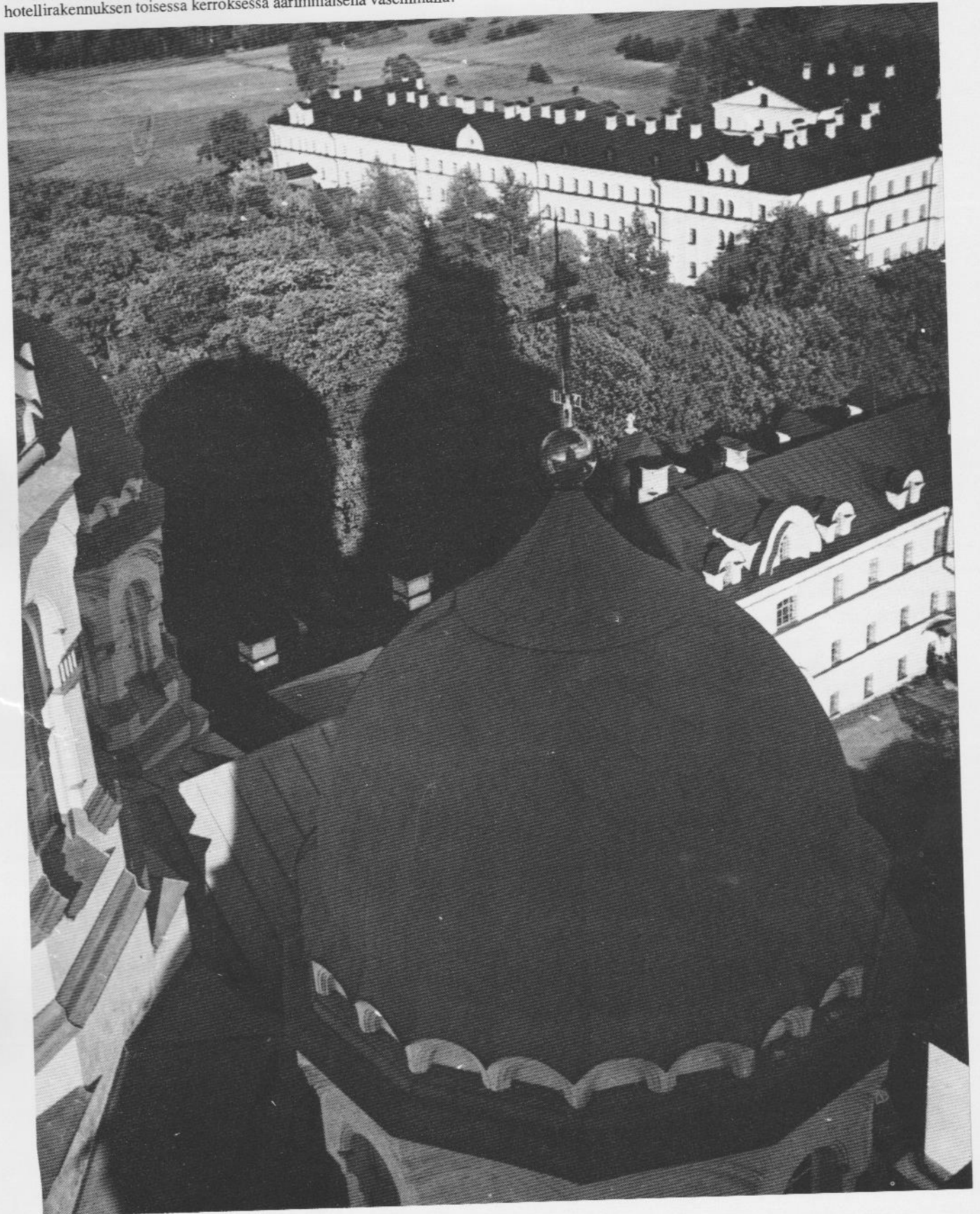
Ompeluseuran puitteissa harrastuksiin kuului lisäksi hiihto, voimistelu sekä toiminta rajaseudun vähävaraisten perheiden avustamiseksi, jota varten tarvikkeita hankittiin lahjoituksina milloin ”munkin kaupasta” milloin sortavalalaisista liikkeistä.

Sotilaskotityön oheen liittyi Valamossa myöskin kenttäkaupan pitäminen. Sitä piti ensin vääpeli J. Turunen, sitten sotilaskodin hoitaja rouva Siiri Korte ja viime vaiheissa rouva Ida Kilpiö. Kenttäkaupan tavaravalikoimaan sisällytettiin yleisimmät sekatavara-kaupan artikkelit. Lihan hankinta ja myynti oli tämän kaupankäynnin vaikeimmin järjestettäviä liiketoimia kesäisin. Ostohetkellä näes piti osata arvata, kuinka paljon lihaa todella saataisiin kaupatuksi, koska varastoja ei säilytystilojen puutteellisuuden takia voitu pitää. Ennakkotilausjärjestelmää sekä sopivaa puhelinmyyntiä harjoittaen tämänkin alan vaikeudet voitettiin.

Valamossa sotilaskodista muodostui saarivaruskunnan vapaa-ajan toimintojen henkireikä. Se tarjosi varsinkin talvella asevelvollisuuttaan suorittaville kodin korvikkeen, paikan keskusteluille ja pikkuharrastustoiminnalle sekä henkilöstölle yhdessäolon mahdollisuuden.

OPETUSTOIMINTA

Näkymä Pääkirkosta kaakkoon. Kansakoulu sijaitsee keskellä näkyvän hotellirakennuksen toisessa kerroksessa äärimmäisenä vasemmalla.

Valamon kansakoulu 1926—39

Anna Marttila

Perustamisvaiheita

Suomen tultua itsenäiseksi sijoitettiin Valamon saaristoon varuskunta. Koska joukossa oli perheellisiäkin, oli itsestään selvää, että lasten kouluttaminen manteleella tulisi vanhemmille kovin kalliiksi. Sen vuoksi Valamossa asuvat sotilasviranomaiset ja työmiehet tekivät Valamon komendantin välityksellä anomuksen Sortavalan maalaiskunnan viranomaisille, että saarelle perustettaisiin kansakoulu.

Kesällä 1926 Sortavalan maalaiskunnan kansakoululautakunta kävi ottamassa selvää kouluikäisten lasten lukumäärästä sekä koulun tarpeellisuudesta. Kunnanvaltuuston kokouksessa elokuun 16. päivänä 1926 valmistusvaliokunta ehdotti, että koska Valamossa on kouluikäisiä lapsia 23, niin tänä syksynä avataan kansakoulu vuokrahuoneissa ja että kouluun perustetaan luterilainen miesopettajan virka. Valtuusto hyväksyi yksimielisesti ehdotuksen ja päätti samalla, että Valamon saaristosta ja Hanhipaaden majakkasaaresta perustetaan uusi koulupiiri. Koulu tulee toimimaan luostarin alueella.

Näin perustettuun Valamon kansakouluun valittiin johtokunta, johon kuuluivat luostarin johtaja igumeni Pavlin, konstaapeli A. Kähkönen, kapteeni G. Sandholm, puuseppä Naukkarinen, metsätyönjohtaja Emil Sipilä ja pappismunkki Isaki.

Syyskuun 4. päivänä 1926 pidettiin neuvottelukokous Valamossa. Läsä oli myös piiritarkastaja Matti Tuokko. Puheenjohtajana toimi tässä kokouksessa kapteeni Sandholm. Tarkastaja Tuokko esitti hankittavaksi koululle peruskalustoesineet, kirjat ym. koulutarvikkeet. Kouluhuoneistoksi luostarin johto tarjosi hotellirakennuksesta huoneet n:o 91, 92, 101, 102 ja

103 ilman valoa ja lämpöä siinä kunnossa kuin ne vuokraushetkellä olivat. Vuokra olisi 520 mk/kk.

Johtokunta hyväksyi tarjouksen, ja vuokrasopimuksen allekirjoittivat luostarin puolesta igumeni Pavlin ja johtokunnan puolesta kapteeni G. Sandholm.

Opettajat

Syyskuun 22. päivänä 1926 kokoontui johtokunta valitsemaan koululleen ensimmäistä opettajaa. Hakijoita oli 12. Koska täysin pätevää miesopettajaa ei ollut hakijoiden joukossa, niin valittiin väliaikaiseksi opettajaksi vv. 1926—27 alakoulun opettaja rouva Anni Ryynänen.

Seuraava opettaja oli opettajatar Aino Auvinen Sortavalasta. Hän toimi ensin väliaikaisena pari vuotta, ja kun koulun miesopettajan virka muutettiin naisopettajan viraksi, koevuosilla sekä vakinaisena vuoteen 1935. Viranvaihdon kautta tuli uudeksi opettajaksi Anna Rytkölä Utajärven Sanginjärveltä.

Samana vuonna koulu muutettiin supistetusta koulusta 2-opettajaiseksi kouluksi. Opettajaksi valittiin alakouluun opettaja Pekka Halava väliaikaisesti. Hänen toimeensa kuului myös kreikkalaiskatolisten oppilaiden uskonnonopetus sekä poikien käsityön opetus. Silloin kun koulu toimi supistettuna, tarvittiin erillinen kreikkalaiskatolinen uskonnon opettaja sekä poikien käsityön ohjaaja. Heistä oli pitkäaikaisin pappismunkki Isaki, joka toimi siinä tehtävässä koulun alkamisesta vuoteen 1935. Pappiskokelas Pauli Jouhki, myöhemmin pappismunkki Pietari, opetti vv. 1936—1939.

Käsityön ohjaajina toimivat M. Käyhkö, Gusaroff ja poliisi K. V. Salakka.

Kansakoululaisia kevät kuvassa vuodelta 1929. Kuvassa koulun johtokunnan puheenjohtaja pappismunkki Isaki, koulun opettaja Aino Auvinen, johtokunnan jäsen konstaapeli Antti Kähkönen sekä veistonopettaja Matti Käyhkö.

Valokuva vuodelta 1937, jolloin luostarin poikakodin koulu oli jo yhdistetty hotellissa toimivaan kansakouluun.

Oppilaat

Syyskuun 28. päivänä 1926 aloitti Valamon neliosastoisen kansakoulu toimintansa yhden opettajan, Anni Ryynäsen, ja 26 oppilaan voimalla.

Seuraavina vuosina oppilasluku aleni poismuuttojen takia ollen v. 1929 vain 12.

Vuonna 1935 oli yläkoulun asteella 39 oppilasta ja alakoulussa 10. Tämä suuri lisäys aiheutui siitä, että luostarin poikakodista tuli 25 oppilasta kouluun.

Viimeisenä rauhanvuonna, 1938, oli alakoulussa 14, yläkoulussa 29 ja jatkokoulussa 16 oppilasta. Pojat olivat aina enemmistönä tässä koulussa.

Lukuvuonna 1935—36 oli poikia yläkoulussa 31 ja tyttöjä 8. Vastaavat luvut v. 1939 olivat 22 ja 7.

Valamon kansak. oppivelvollisten luettelossa v. 1921 syntyneistä vuoteen 1932 syntyneisiin osoittaa, että piirin 84 oppilaasta oli 53 kreikkalaiskatolista.

Johtokunta

Viimeiseen johtokuntaan kuuluivat pappismunkki Isaki, metsätyönjohtaja Erkki Tuovinen, pappismunkki Filagri, vääpeli J. Kataja, poliisi K. V. Salakka ja luostarin lastenkodin johtaja rouva Maria Salminen.

Pitkäaikaisina puheenjohtajina toimivat konstaapeli A. Kähkönen, pappismunkki Isaki ja metsätyönjohtaja Erkki Tuovinen.

Uusi koulupaikka

Useamman kerran nostettiin johtokunnassa esille kysymys oman koulurakennuksen saamiseksi Valamoon. Asia esitettiin Sortavalan maalaiskunnan valtuustolle. Siellä katsottiin, että toistaiseksi on tyydyttävä vuokrahuoneisiin. Tämän vuoksi myönnettiin huomattava määräraha ja pantiin toimeen suuri remontti koulun sekä opettajan huoneiston puolella, purettiin väliseinä parin huoneen väliltä ja saatiin valoisampi ja tilava luokka ja muurattiin uusi pystyuuni. Se oli käytävästä lämmitettävä. Lisäksi maalattiin seinät ja lattia. Samoin tehtiin opettajan puolella. Kaikista parannuksista huolimatta koulun sijainti ei ollut paras mahdollinen. Hotellin piha ei ollut sopiva leikkikenttä monista syistä.

Kevättalvella 1939 sai johtokunta valtuustolta kirjelmän, jossa ilmoitettiin, että Valamon koululle oli suunniteltu uusi koulupaikka keskelle Valamon saarta Hermanin pellolle.

Loppuvaiheet

Väestön evakuoinnin takia koulutyö keskeytyi loka-kuun 11. päivänä 1939. Kun tilanne näytti rauhoittuvan, palasivat lapset, etupäässä poikakodin lapset, suurimmaksi osaksi takaisin, joten koulu päätettiin aloittaa uudelleen marraskuun 27. päivänä.

Joulukuun 2. päivänä oli koulutyö kuitenkin pakko lopettaa kokonaan. Alko evakkotie Sisä-Suomeen.

Jatkosodan aikana takaisin vallatussa Valamossa koulu ei toiminut.

Valamon luostarin poikakoti

Lauri Mitronen

Poikakodin perustamisen syyt

Ennen poikakodin perustamista luostarissa oli koeaikaansa palvelevien harmaan viitan kantajien osasto, mihin kuului suomalaisia nuoria poikia, joiden kasvattajana ja ohjaajana oli suomalaisen maatalouskoulun käynyt munkki Polykarpos, kotoisin Ilomantsin kunnasta. Tämä nuorten koti, kinobia, sijaitsi luostarin muurien ulkopuolella. Ollessani luostarissa vierailin usein tässä kodissa. Siellä vallitsi lämmin rakkauden ja yhteenkuuluvuuden henki. Taipumustensa mukaisesti nuoret saivat opetusta maalarin, puusepän, räätälin, viilaajan ja suutarin ammatteihin. Nuorukaisilla ei ollut velvollisuutta vihkiytyä munkiksi, elleivät tunteneet siihen erityistä kutsumusta ja omakohtaista halua.

Opettajat ja opetus

Koska luostarin taloudellinen asema oli erittäin hyvä, päätettiin vuonna 1931 perustaa poikakoti, johon otettiin orpoja ja vähävaraisten suurperheiden lapsia, yhteensä 30 poikaa. Vajaan seitsemän kilometrin päässä pääluostarista sijaitsevan Jerusalemin skiitan, johon kuului kaunis kirkko ja kolme rakennusta, kaksikerroksinen tiilirakennus kunnostettiin viihtyisään ja asianmukaiseen asuun poikakodiksi. Viereinen rakennus korjattiin poikakodin johtajan ja opettajan asunnoiksi. Samanaikaisesti ilmoitettiin Laatokka-lehdessä opettajan ja johtajattaren virat hettaviksi. Tämän kirjoittaja valittiin ja vihittiin papiksi sekä jumalanpalvelusten toimittajaksi poikakodin kauniissa kirkossa. Opettajaksi pääsi Salmin kunnan Uuksalonpään kansakoulun opettaja Dimitri Kuusama. Hänen jäl-

keensä tuli opettajaksi Pekka Halava. Poikakodin viereen raivattiin urheilukenttä, josta oli kaunis näköala saarten ja lahtien yli Laatokan ulapalle. Urheilun opetuksen lisäksi pojat pelasivat vapaa-aikanaan kentällä palloa ja harrastivat mm. korkeushyppyä.

Kesäisin pojat olivat johtajattaren kanssa työssä kasvitarhassa ja joinakin kauniina päivinä osallistuivat munkkivanhuksien kanssa heinäkorjuuseen mm. Karjahovilla. Työn teko oli pojista kovin hauskaa lähinnä vaihtelun takia. Iltaisin oltiin joskus onkimassa ahvenia ja särkiä lähellä olevasta lahdesta.

Poikakodin opetuksessa noudatettiin tavallista kansakoulusuunnitelmaa. Kirkkolaululla oli opetuksessa erityinen merkitys, koska pojat lauloivat omissa jumalanpalveluksissaan sekä kesäaikana luostarissa suomenkielisissä palveluksissa.

Luostarista oli saatu suuri vene, jolla pojat menivät opettajan ja pasturin kanssa luostariin joskus pyhiinvaeltajien kanssa yhteisiin juhlapalveluksiin. Venematkat luostariin olivat pojille suuren mielenkiinnon ja virkistyksen aiheita. Näitä matkoja odotettiin ja kaivattiin kovasti, sillä ne olivat täynnä elämyksiä ja iloa muutoin ehkä yksitoikkoiseen poikakodin elämään verrattuna. Luostarissa oli majoittumista varten kalustettu sali. Suurina juhlina osallistuttiin palvelusten jälkeen munkkien yhteiseen juhla-ateriaan. Jokaiselle annettiin suuri pala keitettyä lohta ja hyvää uunissa paistettua riisipuuroa.

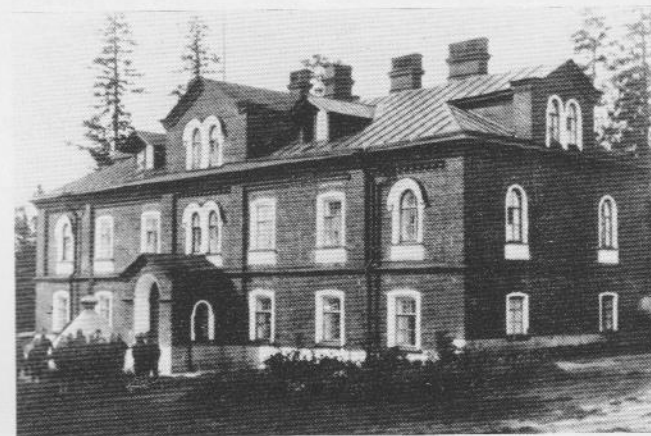
Toisinaan osallistuttiin luostarin juhllisiin jumalanpalveluksiin, joita igumenin kanssa oli toimittamassa kaksikymmentä pappismunkkia ja kaksi diakonia. Noin 60-henkinen suuri munkkikuoro lauloi kauniita valamolaisia kirkkosävellyksiä. Eräs poikakodin pojista oli niin kiintynyt näihin palveluksiin, että jäi usein

Poikakodin oppilaita kirkkomatkalla pääluostariin opettajansa Pekka Halavan johdolla.

Poikakodin oppilaita ja karjalaisia pyhiinvaeltajia luostarin Pääkirkon edustalla.

Poikakodin asuntola.

kirkkoon, vaikka toiset pojat lähtivät kesken palvelusta pois, koska palvelukset olivat kovin pitkiä ja rasittavia. Tämä Yrjö-niminen poika olikin aivan erikoinen, sillä hän ennusti oman kuolemansa sanoessaan, että hän lähtee vanhan arkkimandriitan kanssa yhdessä taivaalliseen kotiin. Näin tapahtuikin; molemmat kuolivat vain

parin kuukauden välein.

Poikakoti oli kouluhallituksen valvonnan alainen. Kahteen kertaan kävi kouluneuvos Tunkelo tarkastamassa poikakotia. Hän seurasi opetusta ja kirkkolaulua sekä osallistui yhteisiin iltahartauksiin.

Luostarin vuosijuhlina 28. ja 29. 6. arkkipiispa Herman toimitti luostarin jumalanpalvelukset. Myös poikakodin pojat ottivat osaa näihin. Erityisen mielenkiintoinen oli juhlallinen ristisaatto hautausmaalle, jossa toimitettiin sielunmessu uskossa nukkuneille luostarin isille ja veljille.

Poikakodin kansakoulussa opetus ei rajoittunut yksinomaan tavalliseen kansakouluopetukseen, vaan jatkui ammattikoulutuksena luostarin työpajoissa poikien taipumusten mukaisesti.

Erittäin korkeatasoista oli taidemaalausopetus, jota varten oli koulutettu taitavia maalareita, jotka pystyivät opettamaan pyhien ikonien ja maisemataulujen maalamista. Luostarin lukuisien kirkkojen monet maalaukset olivat poikien töitä, lisäksi olen siirtolaisena nähnyt monia poikien maalaamia arvokkaita tauluja. Myöskin kellosepän ammattiin luostarissa voi saada hyvän opetuksen. Eräs poikakodin oppilaista perusti oman kellosepän liikkeen Jyväskylään ja hoiti sitä hyvällä menestyksellä kuolemaansa asti.

Poikakodin sosiaalinen merkitys

Perustamalla poikakodin luostari ojensi auttavan kätensä vähävaraisille suurperheille ja orpolaisille. Lapsille tarjottiin kurjuuden sijasta taloudellisesti hyvin järjestetty koulukoti, jossa jokaisesta oppilaasta koetettiin kasvattaa sopusointuinen, siveellinen persoonallisuus, joka tunsu vastuuta itsestään avarakatseisena kristittyinä ja kansalaisena.

Talvisodan syttyessä eräät pojista olivat jo asevelvollisuuden suorittaneita. Monet heistä olivat poikakotiin tullessaan jo 8—9 vuotiaita.

Ollessani sodan aikana pappina Sortavalan seurakunnassa yksi pojista tuli tervehtimään minua. Hän oli arvoltaan alikersantti, pitkä ja komea poika. Kahvipöydässä ollessani sanoin: ”Katso, sinusta on tullut kunnan mies. Koeta päästä eteenpäin sotilasuralla, sinulla on siihen hyviä edellytyksiä!”

Saatujen tietojen mukaan monet pojista kuolivat sankarikuoleman. Yksi pojista on pappina ja toinen kanttorina Helsingin seurakunnassa, kaksi kirkon vahtimestareina, yksi lämmittäjänä laivassa, yksi kansakoulunopettajana jne.

Jos poikakodin toiminta olisi jatkunut, niin tähän mennessä monta sataa poikaa olisi saanut hyvän opetuksen ja kirkollisen kasvatuksen.

Kinobian toiminnasta

Pauli Jouhki

Sana kinobia on kreikkalainen sana, joka merkitsee yhteisasuntoa, yhteiselämää. Tätä nimitystä on käytetty yhteiselämäluostareista erotukseksi erakkoelämästä. Valamon luostari oli pääosiltaan kinobialuostari. Valamossa käytettiin viimeaikoina tätä nimitystä luostarin muurien ulkopuolella olevan rakennuksen, yhteisasuntolan nimityksenä. Tämä rakennus sijaitsi luostarin pohjoispuolella, luostarin muurista noin 100 metrin päässä. Siihen voitiin sijoittaa noin 40 henkeä, 20 kumpaankin kerrokseen. Rakennus oli siis kaksikerroksinen, tiilistä muurattu ja valkoiseksi rapattu niin sisältä kuin ulkoakin. Sen asukkaina olivat luostariin noviiseiksi aikovat pojat. He olivat sotaa edeltävinä vuosina Laatokan Karjalan pitäjistä tulleita suomalaisia poikia. Joitakin oli myös muualta, mm. Kyyrölästä, joiden äidinkielenä oli venäjä, mutta he ymmärsivät myös suomen kieltä. Kinobiapoikien puku erosi noviisin puvusta siten, että puvun väri oli harmaa. Kesällä puku oli ohutta pumpulikangasta, mutta talvella paksua harmaata verkkaa. Sitä kutsuttiin kauhtanaksi. Tästä näille harmaan puvun kantajille oli oma nimityksensä: kauhtananiekka = kauhtanan kantaja. Tällaisia kauhtanankantajia asui myös tallirakennuksen asuinhuoneissa. He olivat iältään vanhempia.

Kinobiassa asuvilla oli oma hoitajansa, joka valvoi järjestystä iltaisin, aamuin ja yönaikana. Päivisin pojat kävivät töissä eri verstaissa ja ulkotöissä kykyjensä mukaan, niin kuin noviisitkin. Ruokailut tapahtuivat yhtäikaa veljestön kanssa luostarin ruokalassa, tosin eri

pöydässä; teenjuonnit välipaloiheen tapahtuivat kinobiassa isännän valvonnan alaisena. Päiväjärjestys noudatti luostarin yleistä päiväjärjestystä kuitenkin siten, että luostarin puoliyö- ja iltarukouspalveluksiin arkinen ei ollut pakko osallistua, vapaaehtoisesti sai käydä. Sunnuntai- ja juhlapalveluksiin oli pakko osallistua. Ilta- ja aamurukoukset luettiin yhteisesti isännän johdolla kinobiassa. Vapaa-aikansa iltaisin, muulloinhan sitä ei ollutkaan paitsi sunnuntai- ja juhlapäivinä, pojat viettivät joko lueskellen hengellistä kirjallisuutta tai ulkoillen.

Kaikki kauhtanankantajat pojat osallistuivat luostarikouluun, jota pidettiin Valamossa v:sta 1936 lähtien kaikille suomenkielisille luostarin asukkaille, joita, pappismunkkeja, munkkeja, noviiseja ja kauhtanankantajia, oli mainittuna ajankohtana yhteensä pitkälle toistasataa. Aikaisemmin oli toiminut venäjänkielinen koulu. Luostarikoulun johtajana ja opettajana toimi pappismunkki Pietari, myöhemmin myös pappismunkki Paavali. He toimivat myös suomenkielisen kirkkokuoron johtajina. Poikakodin oppilaat, jotka olivat lopettaneet I kurssin, siirtyivät ensin asumaan kinobiaan, mikäli eivät palanneet kotiseuduilleen, ja sitten iän ja käytöksensä perusteella pääsivät noviiseiksi asumaan luostarin veljestön asumuksiin, keljoihin, ensin 2 tai 3 henkeä yhdessä. Kinobian isäntänä oli ennen vuotta 1936 munkki Polykarpos ja sitten aunukselainen puolimunkki, viitan (riäsän)-kantajaksi vihitty Nikolai Tepponen.

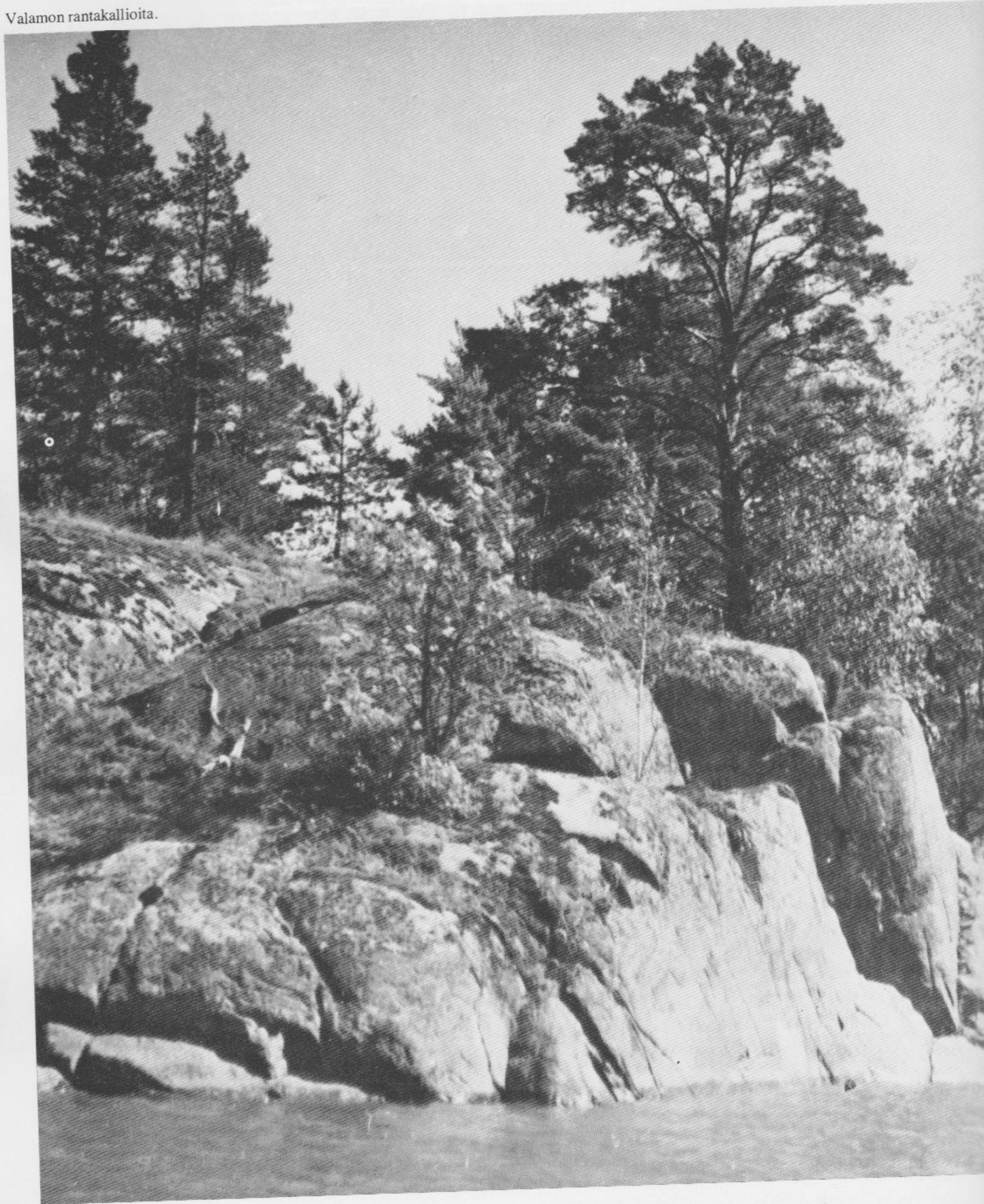

Luostarin pohjoispuolella sijaitseva Kinobia.

METSÄSTYS JA KALASTUS

Valamon rantakallioita.

Metsästys ja kalastus

Väinö E. Uski

Valamossa vuosisatoja sitten eläneestä eläinkunnasta ja lähinnä riistaeläimistä ei meillä ole varmoja tietoja, mutta lienevät ne olleet samanlaisia kuin Pohjois-Laatokan rannikollakin, sillä olihan lähimpään rannikon Puutsaareen markkaa vain 18 km.

Luostarin perustamisen jälkeen lienevät munkit ja ehkä muutkin tutkineet asiaa, mutta tätä koskevaa kirjallisuutta tai muistiinpanoja en ole onnistunut tapaamaan. Vielä 1850-luvun alkupuolella väitetään Valamossa eläneen villipeuroja ja hirviä. Tätä tukee sekin, että useisiin senaikaisiin maalauksiin on sijoitettu myös hirvieläinaihe. Valamon jalomman riistan katoamiseen on varmaan olleet samat syyt kuin muuallakin maassamme, tarkemmin sanoen: eläimet on metsästetty sukupuuttoon. Perimätieto kertoo, kuinka talvisin saattoi villipeuralauman tulla jäitse Valamoon Mantsin suunnalta. Niinpä samaisen perimätiedon mukaan eräänäkin talvena peuralauma joutui liukkaalle ja kierälle jäälle, missä sen liikkuminen oli hankalaa, jolloin salmilaiset metsästäjät nuijivat koko lauman hengiltä. Vuoteen 1868, jolloin Suomi sai ensimmäisen metsästyslakinsa, oli metsästys jotakuinkin vapaata. Valitettavasti kului kuitenkin vuosikymmeniä, ennenkuin rahvas oppi asetusta jotenkin noudattamaan, sillä niin syvälle oli kansaan juurtunut se mielipide, että metsästyksen pitäisi olla kaikille, kaikkialla ja kaikkina vuodenaikoina vapaata. Myöhemmin annetut lait ovat huomattavasti parantaneet tilannetta, mutta vielä tänäkin päivänä harrastetaan salametsästystä laajassa mitassa.

Valamon luostarin alueella olivat kaikki eläimet rauhoitettuja jo ennen metsästyslakien syntymistä, ja suurin piirtein munkit pystyivät estämään luvottoman metsästyksen. Perimätieto kertoo, että mantereelta tulleet metsästäjät olisivat myrkyttäneet viimeiset hirvet. Tekoa on vaikea ymmärtää muuna kuin kateellisuutena. Kun muilta mailta oli riista loppunut ja saarella sitä oli, mutta ei saanut pyydystä, niin päätettiin tuhota se. Sitäpaitsi luostarin intressit ovat aina olleet tärkeämpiä pääelinkeinoina olleen kalastuksen ja kalavesien suunnalla kuin metsästyksen, sillä

lihan syöntihän oli kielletty.

Joka tapauksessa se riista, mitä Valamossa oli jäljellä, pääsi vähitellen kehittymään ja lisääntymään, kuten rauhoitusalueilla yleensä. Sitäpaitsi nyt asui jo Valamossa poliisiviranomainenkin valvomassa lakien ja yleisen järjestyksen noudattamista.

V. 1918 sodan päätyttyä ja toukokuun loppupuolella oli Valamoon sijoitettu n. 150 upseeria, aliupseeria ja miestä. Kun tulo sattui kevääseen ja kun varustelut ja koulutus vaativat pyöreitä vuorokausia, ei vapaa-ajan ongelmia ollut. Vähitellen alkoi kuitenkin kajahtella laukauksia ympäri saarta ja moni jänis ja lintu joutui paistiksi senkin takia, että ruoasta oli silloin huutava puute myös armeijan piirissä. Luostarin totuttuun rauhaan eivät laukaukset oikein sopineet ja sen takia joutuivat sotilasviranomaiset käymään monia neuvotteluja luostarin johdon kanssa. Lopulta päästiin sovintoon tässäkin rinnakkaiselossa, kun todettiin, että syksyllä myöhään alkava metsästys ei tule häiritsemään ketään — ei turistejakaan, kunhan ei ammuta lähellä luostaria ja skiittoja ja että runsas riistakanta ei tästä kärsi. Voimassa olevia metsästyslakeja ja asetuksia tuli ehdottomasti noudattaa.

Luostari myönsi metsästysoikeuden Valamossa asuville puolustuslaitoksen kantahenkilöstöön kuuluville, mutta ei asevelvollisille. Varsinaisen riistakannan muodostivat jänikset, teet ja sorsat, joista ensinmainittuja oli runsaimmin. Oravia oli erittäin paljon ja mäyriä jonkin verran. Metsoja ja pyitä ei ollut eikä kettujakaan. V. 1927 ammuttu kettu oli edellisenä vuonna eräältä Rautaveräjällä palvelleelta upseerilta karkuun päässyt elättikettu ja kotoisin Pohjanmaalta.

Parhaita jänis- ja teerialueita olivat Mustannenännien puoli sekä Niikkanen ja Rautaveräjän välinen alue, missä yhtenäiset havumetsät hakkuualueineen sijaitsivat. Valamon luontainen kasvillisuus oli sikäli köyhempää kuin Pohjois-Latokan rannikon, että ns. lehtotyyppi puuttui kokonaan ja putkilokasvilajikkeita-kin oli paljon vähemmän. Parhaat sorsapaikat löytyivät taas Lahnajärven heinäisiltä rannoilta. Mutta kyllähän sitä riistaa riitti pelto- ja niittyaukeiden laitamiltakin

sekä rinnealueilta, joilta myrskyt olivat kaataneet metsän.

Kun puolustuslaitoskin sodan jälkeen alkoi päästä normaaliin rauhan tilaan ja kantahenkilöstön sijoitukset alkoivat vakiintua, hankittiin vähitellen myös kunnollisia metsästysaseita. Koirat olivat sen sijaan kirjavaa joukkoa. Niitä oli kaikenkarvaisia ja -näköisiä "Siruja" ja "Pöröjä" aina sylikoirasta susikoiraan. Kirjavuudesta päästiin vähitellen, kun metsästystä harrastavat alkoivat harrastaa myös kenneltoimintaa ja hankkia kunnollisia ja koulutettuja metsästyskoiria tai näiden pentuja, joita sitten itse kouluttivat.

Varsinaisten metsämiesten lukumäärä Valamossa vaihteli eri vuosina 10—15, mutta kaikki eivät suinkaan olleet samanaikaisesti metsällä, sillä palvelustehtävät oli ensin hoidettava. Metsästettiin vain sunnuntaisin ja muina pyhäpäivinä. Joskus kun sattui sopiva ilma, niin tehtiin pieni "pyrähdyt" myös lauantaisin palvelusajan jälkeen. Varsinaiset loma-ajat vietettiin yleensä mantereella. Luulisin, että sotilashenkilöt ampuivat vuosittain Valamon saarelta noin 100 jänistä, 70 teertä ja 50 sorsaa sekä muutaman oravan ja mäyrän. Kerrotaan, että Valamossa olleet "esivallan" edustajat olisivat alkuvuosina ampuneet yli tuhannen verran oravia, joiden nahoista sai vielä siihen aikaan hyvän hinnan. Muutamat erämiehistä harrastivat myös hylkeenpyyntiä.

Kun riistaa oli runsaasti, innoitti se vallankin nousevaa erämiespolvea ampumaan niin paljon riistaa kuin suinkin välittämättä siitä, mihin ammuttu riista pannaan. Vanhempien neuvot kuitenkin tepsivät ja alettiin ampua vain sen verran, minkä oma perhe tai naapuri kulloinkin tarvitsivat ja käytettiin enemmän aikaa varsinaiseen ulkoiluun, kauniin luonnon ihailuun ja koirien kouluttamiseen. Näin päästiin vähitellen oikeisiin metsämiestapoihin ja asenteisiin. Luostarin-kaan ei tarvinnut katua antamaansa metsästysoikeutta.

Riistaa tuhoavia petoeläimiä ei Valamossa ollut lukuunottamatta suurta varismäärää ja villiintyneitä munkkien kissoja. Variksia yritettiin muutaman kerran myrkyttää, ja metsässä tavatut kissat ammuttiin. Kerrotaan, että joku henkilö oli tuonut Valamoon 2 kasvattamaansa harakkaa — kun niitä ei Valamossa ollut — ja laskenut ne vapaiksi. Hetkessä oli valtava varislauma hyökännyt harakoiden kimppuun ja tuhonnut ne.

Sortavalassa 2. 10. 1930 perustettu yhdistys "Laatokan Karjalan Eränkävijät" ryhtyi ensi töikseen vuokraamaan metsästysmaita, joilla sen jäsenet voisivat harrastaa metsästystä ja riistanhoitoa. Vielä samana vuonna ennen marraskuun alkua onnistui yhdistys vuokraamaan myös n. 8 000 ha Valamon

luostarin maita Valamon saarilla, Puutsaassa ja Syskysalmella. Sopimus tehtiin 10 vuodeksi. Neuvottelut käytiin Sortavalassa Valamon luostarin talolla ja Veljekset Kivinen Oy:n konttorissa. Niihin osallistui luostarin johtaja ja taloudenhoitaja sekä metsästysyhdistyksen johto. Vuokrasopimuksessa oli määrätty rauhoitusalueiksi kaikkien kirkkojen lähialue 1 km säteellä ja oli tätä määräystä ehdottomasti noudatettava. Pääsaaren itäosassa sijainnut luostarin kesäkarjama vuokrattiin metsästyssuojaksi ja siellä asui myös yhdistyksen palkkaama metsästyksen vartija. Yhdistyksen jäsenet kävivät Valamossa luostarin laivoilla ja omilla isokokoisilla moottoriveneillään. Jäsenet metsästivät yleensä niillä alueilla, mitkä jo aikaisemmin mainitsin parhaimmiksi. Vuorovuosina he kuitenkin rauhoittivat nämä alueet kaikelta metsästykseltä. Vuosittain ampuivat yhdistyksen jäsenet Valamon saarilta n. 200 jänistä, 100 teertä ja 100 sorsaa.

Alussa syntyi skismaa siitä, miten Valamon sotilashenkilöille annettua metsästyslupaa ja Laatokan Karjalan Eränkävijäin vuokrasopimusta sovelletaan keskenään. Käytiin useita riitaisiakin keskusteluja kolmen osapuolen kesken. Silloinen Viipurin läänin maaherrakin joutui puuttumaan asiaan Valamossa käydessään. Lopulta päädyttiin siihen, että ne, jotka liittyvät Eränkävijäin jäseniksi (400:—/v) saavat täydet oikeudet kaikilla yhdistyksen mailla. Korkeintaan 15 muun Valamossa asuvan sotilashenkilön sallittiin metsästää vain Valamossa, kuten ennenkin, mutta heiltä perittiin 100:— vuodelta, ja samalla metsästysmatkalla kukaan ei saanut ampua enempää kuin kolme jänistä. Lintujen osalta ei ollut rajoitusta.

Yhdistys istutti v. 1932 Valamoon kaksi koiras- ja viisi naarasfasaania, jotka kuitenkin tuhoutuivat joko talviruokinnan puuttumisen tai kissojen saalistamisen takia. Vuosina 1932 ja 1933 järjesti yhdistys Valamon pääsaarella kahdet ajokoirakokeetkin, mutta kun niissä ei saavutettu kunnollisia tuloksia jäniksien liiallisen runsauden takia, niin niiden järjestämisestä Valamossa luovuttiin. Yhdistyksen entiset jäsenet muistelevat Valamoa ja Puutsaarta metsästäjän paratiiseina, jollaisia ei enää löydy Suomesta.

Metsästyksestä viime sotien ajoilta ei liene sen enempää kerrottavaa. Entistä riistaa ja vanhoja riistaeläimiä varmaan oli ja ehkä muutamia metsästysetkiäkin ennätettiin tehdä suuremman riistanpyynnin toivossa. Väli rauhan aikana oli ilmaantunut Valamoon kettujakin, joista muutamia ammuttiinkin.

Petroskoissa v. 1966 ilmestyneessä venäjänkielisessä Valamoa turisti- ja lomanviettopaikkana selostavassa vihkosessa mainitaan, että Valamo on v. 1965 julistettu luonnonsuojelualueeksi.

Valamo ympäristöineen kala- ja erämiehen silmin

Väinö Porri

Laatokka mannermerenä antaa suuren liikkumisvapauden tarkkailtaessa sen omalaatuisuutta, kuten esimerkiksi verrattaessa suurten syvyyserojen mittavuutta järven pohjois- ja eteläosissa. Ylittävähän Laatokan syvimmät paikat Itämeren, Suomenlahden ja Pohjanlahden syvyydet. Pohjoisrannikon jylhyys ja omalaatuinen vehmaus ovat antaneet myöskin kasvistolle ja eläimistölle mahdollisuudet suureen lajirikkauteen. Metsämiehen silmin katsottuna Valamon saariryhmä oli kuitenkin verrattain lajikäyhää, joskin esiintyvät lajit olivat lukumääräisesti runsaita. Saaren asukkaat saivat ruokavalionsa tervetullutta vaihtelua veden ja metsän antimista, varsinkin aikoina, jolloin kulkuyhteiset mantereelle olivat poikki kelirikon takia.

Riistalinnuista tärkein oli teeri, joka saattoi esiintyä jopa 40—50 linnun parvissa. Valamon pääsaaret ja niiden itäpuolella sijaitsevat Ristisaaret kuuluivat saariryhmän teerikannan asuinsijoihin, joilta ne eivät poistuneet kertaakaan elämänsä aikana. Pesiminen ja kannan säilyminen oli siis saarelle aikoinaan siirtyneen alkuryhmän varassa. Kanalinnuista komein, metso, ei kuulunut saarella esiintyviin lajeihin, muistitietojen mukaan ei siellä koskaan ole kuultu homenokan naputusta ja hiontaa.

Sortavalalainen metsästysseura, joka alkoi myöhemmin isännöidä Valamossa, aiheutti meille kantavalamolaisille jonkin verran huolta, olimmekhan tottuneet pitämään riistamaita ominamme. Tämä metsästysseura teki kyllä riistahoidollisia yrityksiäkin, mm. istuttamalla pääsaareen fasaaneja, jotka lisääntyneinä olisivat varmasti rikastuttaneet lajirunsausta. Riistalinnuista mainittakoon vielä runsas vesilintukanta, joka pesi varsinkin vehmaitten sisäjärvien rannoilla ja kaislikoissa.

Hyötyriistaan kuuluvat myös jänikset, joita oli runsaasti. Metsästysaikana koira kuin koira, jopa sekarotuinenkin, kelpasi ajokoiraksi, sillä heti metsään päästyä pölähti metsästäjän edestä eri suuntiin pitkäkorvia niin paljon, että oikea jäniskoira olisi mennyt ymmälle.

Saarella asuvista eläimistä mainittakoon vielä metsäsika eli mäyrä, joka kertomusten mukaan oli tuotu Valamoon siellä runsaasti esiintyvien käärmeiden vuoksi.

Erämiehenä ei voi puhua tai kirjoittaa Valamon saariryhmästä kytkemättä kiinteästi eräelämän viehättykseen metsänriistan ohella myös kalastusta. Laatokka on muotonsa ja tapojensa vuoksi hyvin erilainen kuin muut suuret järvempe. Sillä on järven leppoisuutta ja samalla meren kovaa julmuutta. Laatokan monipuolisuudesta johtuen on sen eläinkuntakin saanut kaikki meren ja järven yhteiset hyvät ominaisuudet eläinlajien runsauteen sekä lajirikkauteen nähden. Kalalajit, jotka suurelta osin ovat alun perin suolaisen veden asukkaita, ovat vuosituhansien kuluessa mukautuneet makeassa vedessä elämiseen. Valamon saariryhmä muodostaa eräänlaisen tukikohdan kaikkien lajien esiintymiselle, joka johtuu tietenkin sen edullisesta sijoittumisesta Laatokassa. Vaikka saariryhmä on kaukana rannikosta laajan ja syvän ulapan keskellä, saarten rannat, sisäjärvet, syvät lahdet ja kanavat tarjoavat sopivan elinympäristön sillekin eläimistölle, jonka rakenne ja elintavat sopisivat paremmin mannerrannikon läheisyydessä ja tuntumassa elämiseen.

Laatokka oli ainoa maamme vesistöistä, jossa kalalajien määrä nousi yli 40 lajin. Joukossa oli useita kalaharvinaisuuksiakin, jäänteitä ajoilta, jolloin Laatokka oli yhteydessä Itämereen Karjalan kannaksen

kohdalta. Kalakannan ja lajien rikastuttajina ovat olleet myös Itä-Euroopasta tulleet lajit. Suolaisen meren ajoilta periytyneistä kaloista ovat tyypillisimpiä vimpa ja merihärkä, joita ei varsinaisesti pyydetty, koska esiintymät olivat pieniä. Laatokan kiiltolohi kuuluu jo tavoitellumpaan kalalajiin, joskaan se ei esiintynyt niin lajirikkaana kuin muut lohikalajien lajit. Sampea, tuota Venäjän joissa elelevää arvokala, tavattiin myöskin Laatokassa, mutta vähälukuisuutensa takia sitä ei voi laskea pyyntikalaksi. Se ei sitä paitsi koskaan kasvanut eteläisen sukulaisensa kokoiseksi. Nahkiainen eli silmu oli pyyntikalana vähäinen verrattuna maamme muiden vesistöjen esiintymiin. Itäeurooppalaisena edustajana voidaan mainita Laatokassa esiintynyt monni eli säkiä, jonka kalastaminen oli mielekästä vain urheilumielessä sen suuren koon takia. Muita arvottomina pidettäviä kaloja olivat vielä sulkava, särkikalajien heimoon kuuluva miekkakala sekä vuorisimppu. Varsinaisista pyyntikaloista tärkein ja Laatokalle luonteenomaisin oli nieriä, suosittu ja arvostettu kalastuksen kohde. Sitä voitiin pyytää hyvällä menestyksellä kautta vuoden keskitalvea lukuunottamatta. Nieriä kutee syksyllä vähän ennen lohta ja esiintyy silloin rannikkojen ja luotojen läheisyydessä somerikkomatalikoilla. Pyynti on tällöin verrattain vaivatonta ja antoisaa. Kala on lisäksi kookas, joten lukumäärä ei ole saalista arvosteltaessa ratkaiseva. Kutua kestää viikon verran, jona aikana tämä lohikalajien ylväs edustaja käy pyydykseen yötä päivää. Kudun jälkeen nieriä siirtyy syvempiin vesiin syönnökselle ja silloin se ottaa hanakasti pitkäsiiman koukkuihin, joissa täkynä on kuore. Pyynti jatkuu aina veden jäätymiseen saakka. Keväällä vesien auettua nieriää pyydetään syvältä sekä verkoilla että pitkälläsiimalla.

Järvilohi oli hyvin yleinen arvokala, jonka eläminen Laatokassa on turvattu järven suuren muikkukannan ansiosta. Järvilohi kutee hyvin myöhään syksyllä ja onpa sattunut tapauksia, että Laatokka on jäänyt kutupyynnin ollessa parhaillaan käynnissä. Lohta pyydettiin etupäässä keskisyvyyksistä korkeilla verkoilla, jotka laskettiin pintaan tai puoliveteen riippuen veden lämpötilasta. Sitä pyydettiin myöskin pitkälläsiimalla käyttäen muikkusyöttiä. Syyspuolella kesää ei tarvinnut järvilohen pitkäsiimapyyntiin mennä rannikolta kauas, koska rannikkoalueilla esiintyvät muikkuparvet takasivat lohivarvien liikkumisen rantojen läheisyydessä. Talven lähestyessä lohi- ja nieriäparvet hajoavat yli Laatokan seuraten muikku- ja kuoreparvien vaelluksia.

Harjus on myöskin Laatokan ja varsinkin Valamon saariryhmän rannikoiden arvokala, joka esiintyy rantojen tuntumassa koko sulan veden ajan. Se on

Nuori kalamies sampi sylissään.

kevätkutuihin, jolloin sitä pyydettiin Valamon pääsaaren ja läheisten pienien saarien matalikoilta ja sora- tai savipohjalta. Parhain pyyntisyvyys oli avopaulasta jopa 3—4 metriin. Myöhemmin kesällä kävi harjus verkkoon n. 10—15 metrin syvyydessä rannikon tuntumassa pysyen. Harjuskanta ei päässyt yleistymään Valamon saariston pyyntialueella, koska sieltä puuttuivat ulkomatalikot, joissa harjus voisi pyydystellä veden pinnassa olevia hyönteisiä.

Laatokalla ja siis myöskin Valamon ympäristön vesissä tunnettiin kolme siikalajia. Niistä oli erikoisin valantkasiika, joka kutee jopa 60 metrin syvyydessä. Valantkasiika tunnettiin erittäin rasvaisena kalana. Toinen siikalaji, mustasiika kutee rannikon läheisyydessä somerikkopohjalla. Kolmas laji jokisiika eli nimensä mukaisesti Laatokkaan laskevissa joissa ja niiden suistoissa. Karjalainen väestö nimitti erästä pientä siikalajia pehuliksi; sitä esiintyi vähäisissä määrin.

Eri siikalajit muodostivat yhdessä Valamon saariston antoisimman kalalajin niin määrällisesti kuin laadullisesti, ja sen pyydystämiseen olivat saarta ympäröi-

Matti Käyhkö kalasaaliineen.

vät vedet erikoisen suotuisia.

Laatokan vesissä eleli paljon muitakin pyyntikaloja, kuten kuha, hauki ja made. Kuhaa, syvänveden asukia, pyydettiin keväällä ja talvisin verkoilla, kesäisin kalastusvälineinä olivat pitkäsiima ja uistin. Kutu tapahtuu alkukesällä 1—5 metrin syvyydessä kiinteäpohjaisessa vedessä. Hauki, rannikon ja sisäjärvien kala, kutee keväällä jäidenlähdon aikaan matalissa lahdissa ja sitä pyydystettiin etupäässä verkoilla, pitkälläsiimalla ja katiskalla sekä uistimella. Mateenpyyntiä harrastettiin varsinkin talvisin koukkupyynninä sekä joskus alkutalvesta kirkkaan jään aikana myös hamaramatikkana, jolloin kala tainnutettiin ohuen jään läpi kirveen hamaralla. Erikoisuutena mainittakoon vielä sisäjärvien tummissa vesissä elävä suutari, lihava ja maukas kala.

Sunnuntai- ja harrastelijakalastaja ei tuntenut Laatokan jylhyyden ja suuruuden vaikutusta suunnatessaan matkansa sisäjärville. Pitkät, pehmeät lahdenpoukammat vehmaine rantoineen antoivat vaikutelman Sisä-Suomen leppoisasta järvimaisemasta. Valamon sisäjärvet olivat huomattavasti kalarikkaampia kuin

monet sisämaan suuret järvet, ja kaikki Laatokan kalalajit olivat siellä edustettuina, lukuunottamatta muikkua, jota ei sisäjärvillä esiintynyt muulloin kuin ehkä kutuaikoina sorapohjaisissa matalissa vesissä. Sisäjärvet olivat sunnuntaikalastajan paratiisi, ja tällä pyyntikentällä käytettiin ongen lisäksi uistinta, verkkoa, katiskaa, rysää- ja kastemadolla syötettyä pitkäsiimaa. Haukea pyydettiin myös häiväkoukulla vallankin kudun jälkeen ja syöttinä oli enimmäkseen särki, sekin mieluummin elävänä.

Valamon munkkien kalastustavat eivät olleet paljoakaan muuttuneet vuosien mukana, ainakaan pyydyksien kohdalla. Tervapaulat ja kaarnakorkit olivat aina olleet verkon rakennustarpeita. Verkkokalastusta harjoitettiin kuitenkin suhteellisen vähän, kun sen sijaan nuottakalastus oli suosittua. Nuotalla pyydettiin varsinkin kuoreita, jotka kuivattuina kuuluivat veljeskunnan ruokavalioon. Kierrenuotta oli myös yleinen pyyntiväline, varsinkin heinä-elokuun vaihteessa, jolloin siika, harjus ja osittain ahvenkin liikkuvat sora- ja matalikon seuduilla. Verkot, nuotat ja muutkin kalastusvälineet tervattiin ja savustettiin

erikoisissa saunoissa, joita sijaitsi rannoilla.

Kalastuksesta puhuttaessa ei voi sivuuttaa myöskään Laatokan hylkeen, norpan, pyyntiä, sillä niin läheisesti se kytkeytyy samaan elementtiin kalastuksen kanssa. Norppaa voitiin pyytää ja saadakin melkein läpi vuoden ehkä kovinta keskitalvea lukuunottamatta, jolloin Laatokka oli joskus umpijäässä. Norppienhan on pienin väliajoin hengitettävä ilmaa, mistä johtuen niiden on oltava sellaisilla alueilla, joissa jäähän on muodostunut railoja ja halkeamia. Pyyntimatkat sellaisille alueille olivat keskitalven aikaan melkein mahdottomia senaikaisilla välineillä. Antoisin pyyntiaika ajoittui kevätjäiden aikoihin, jolloin aurinko lämmittää jäälle nousseen norpan pintaa ja pyyntimies voi havaita, kuinka leppoisan laiskasti norppa lekottelee kevätauringon paisteessa. Pyydystäjän oli varustauduttava valkoisella suojaupvulla, jopa niin perusteellisesti, että asekin siveltiin valkoisella maalilla. Railojen ylittämiseen käytettiin ajopuuta, joka 3—4 metriä pitkänä ulottui leveänkin railon yli. Norpalla on hyvin kehittyneet kuulo- ja hajuaisti, kun taas näköaisti on edellisiin verrattuna suhteellisen heikko. Norppaa täytyi lähestyä tuulen alta ja mieluummin myös auringon paistamissuunnasta. useinkin kävi niin, että saalis kuolleenakin pääsi luistamaan avantoonsa, jonka reunalla se oli maannut pää avantoon päin. Tällöin hylje painui pohjaan tai ajautui jään alle, josta se oli

yritettävä saada erikoisen hyljekoukun avulla. Kevään jatkuessa kiihtyi norpan pyynti, sillä ajojääät keräsivät niitä laumoittain lautoille makailemaan ja kisailemaan. Hylkeenpyyntiin oli silloin lähdettävä veneen kanssa ja pyrittävä käyttämään kaikkia erämiestaitoja saaliin pyydystämiseksi. Kesällä pyydettiin norppaa luodoilta, joihin se nousi makailemaan. Pyynti vaati suurta kärsivällisyyttä, koska se oli kivillä maatessaan tavallista varovaisempi. Joskus saatiin norppa houkutteltua luodon rantaveteen, jos pyyntimies mustaan pukeutuneena pystyi rantakalliolla maaten matkimaan norpan liikkeitä, jolloin sen uteliaisuus koitui usein kuolemaksi. Aseena käytettiin tavallisesti haulikkoa, kun taas talvisin käytettävä ase oli tavallinen kivääri.

Laatokka ja sen helmi, Valamo, olivat erä- ja kalamiehen paratiisi, jonne sen saaliita kerran maistamaan päässyt aina kaipaa sen polkuja taivaltaamaan, talvien koivikoiden huurreteeriä saalistamaan ja vedenantia koettamaan. Laatokan jylhien vetten pauhinaa, sen raivoavia syysmyrskyjä ja kesäisiä, leppoisia sisäjärvien rannanpoukamia, sen harjusratikoita, joilla veneenpohja kolahteli kiviin ja verkon kylmä yläpaula sai sormet palelemaan kevätuulessa, kaikkea tätä ei kalamiehen sydän unohda milloinkaan. Kiitos, Laatokka, kaikista anneistasi, komeudestasi, majesteettillisuudestasi!

Munkki kokemassa verkkojaan Luostarinlahdella.

MUISTEMIA

Uuden Jerusalemin Ylösnousemuskirkolle johtavat portaat.

Toivioretkellä Valamossa

Veera Patrikainen

Aamulla varhain oltiin monissa kodeissa hereillä, lähtötouhuissa, määränä Valamon luostari. Aamuroukoksessa oli, uskon niin, asiaa taivaalliselle Isälle enemmän kuin tavallisesti, että Jumala varjelsi vaaroista ja antaisi siunauksensa toivioretkellemme.

Autoilla tultiin alkumatka Sortavalaan asti. Ennen laivalle menoa kokoonnuttiin kirkollishallituksen taloon. Täällä retken johtaja, kirkkoherra Ryttyläinen, selosti matkaa ja suhtautumista luostariin. Matkaa jatkettiin Otava-nimisellä laivalla kohti Valamoa. Ilma oli tuulista. Laatokka aaltoili valkeissa vaahdoissa. Jumala puhui vakavaa kieltä toivioretkeläisille meren aaltojen välityksellä. Varmaan moni pani turvansa yhä lujemmin kaikkivoipaan ja aina auttavaan Jumalaan. — Aurinko paistoi vielä täydeltä terältä saapuessamme Valamon rantaan. Mikä rauhallisuus olikaan rannassa olevien luostarin asukkaiden kasvoilla. Se teki meihin tulijoihinkin niin hyvän tunnun.

Rannassa vastassa oleva luostarin isä Pietari johti meidät majoituspaikkaan ja jakoi huoneet ryhmittäin. Kuinka miellyttävä tuntu valtasi meidät täällä valkealla Valamon saarella. Kaikkialla oli niin puhdasta, siistää, asunnot valkoisiksi maalattuja.

Levähdettyämme hetkisen siirryimme luostarin Yläkirkkoon. Oi sitä Herran huoneen kauneutta. Kaikki arkisuus tuntui hävineen täällä pyhän huoneen holvien alla seistessä.

Pidettiin iltajumalanpalvelus.

Paljon oli Herran pyhälle Ehtoolliselle pyrkijöitä. Luostarin tyyni, hiljainen varajohtaja otti synninpäästölle.

Seuraavana aamuna kello 7 mentiin ehtoolliskirkkoon. Totisesti, totisesti Jumalan läsnäolo oli voimakas täällä ollessa.

Ehtoolliskirkon jälkeen pidettiin yhden tunnin väliaika, jonka jälkeen lähdettiin retkelle Jerusalemiin.

Jo pieninä kotona ja koulussa me saimme kuulla ja lukea Jeesuksen ensimmäisestä olemisesta täällä maan päällä. Hänen ihmetöistään, opetuksistaan, kärsimyksistään ja kuolemastaan. Nyt täällä Jerusalemin retkellä me saimme niin elävästi kaiken lukemamme ja kuulemamme uudistaa. Uskon, ettei yksikään voi tätä retkeä unohtaa. Jo matkalla tuli mieleen Jeesuksen ensimmäinen matka Jerusalemiin 12-vuotiaana vanhempiansa kanssa. En voi kielin kuvaella, kuten

Toivioretkeläisten vastaanottaja pappismunkki Isaki, joka toimi myöhemmin luostarin varajohtajana.

Getsemanen kirkko.

laulussa lauloimme ensimmäisen pikkukirkon edustalla, sitä kaikkea, mitä sai nähdä ja tuntea tällä retkellä. Sitten seurasi käynti Getsemanessa, jossa Jeesus oli rukoillut ja vuodattanut verisiä hikipisaroita meidän syntisraukkojen tähden, tämän kaiken edessä tunsin varmaan jokainen meistä itsensä niin pieneksi ja syntiseksi. Seuraava pysähdyspaikka oli Jerusalemissa oleva Poikakoti, missä oli niin puhdasta, siistää ja kodikasta. Iloinen ja kirkas loiste oli pikkupoikien katseessa. Näitä pieniä miehenalkuja kasvatetaan täällä Jumalan pelossa ja rukouksessa. Jokaisen pikkupojan vuoteen päällä oli heidän oma rukouskirjansa. Täältä siirryttiin Jerusalemin Alakirkkoon, missä oli nähtävänä Jeesuksen hautauskuva, hautakammio, palanen Jeesuksen hautakivistä otettua kiveä ja tarkka jäljennös

Jeesuksen orjantappurakruunusta. Täällä käynti oli paljon enemmän kuin suurenmoista.

Täältä siirryttiin Öljymäeksi nimitetyle paikalle ja käytiin sinne rakennetussa kirkossa.

Paluumatkalla käytiin monissa pikkukirkoissa. Mainitsen erikoisesti Nikolain kirkon. Onhan meidän oma Suistamon kirkkomme nimetty myös Nikolain kirkoksi. Täällä pidettiin pieni rukoushetki ja isä Pietari kertoi meille pyhän Nikolain historiaa ja hänen ihmetöitään kuvien avulla, joilla tämä pieni kirkko oli kaunistettu.

Varmaan vanhempikin väki unohti matkaväsymykset kaiken näkemisen rinnalla. Tuntui niin turvalliselta lähteä maanantaiaamuna paluumatkalle aamuhartauden jälkeen. Luostarin varajohtaja siunasi retkeläiset ennen lähtöä Jumalan suuressa temppelissä.

Tulivat elävästi mieliin Jaakobin sanat: "Totisesti, tämä paikka on pyhä maa!" Täällä pidetään todella uskontoamme pyhänä ja kalliina. Vierasmaalainen, toisuskoinenkin, astuu täällä pyhässä Herran huoneessa temppelin pyhän kuvan eteen, virittää kynttilän palamaan, liittää kätensä ristiin ja painaa päänsä rukoukseen. Olimme usein kuulleet kirkkoherra Ryttyläisen nimittävän Valamoa uskontomme kehdoiksi Karjalassa ja sitä se todella on. Jumala siunatkoon Valamoa, Valamon luostaria ja Valamon luostarin väkeä. Olemme kiitollisista teille, luostarin johtajat, että otitte meidät vieraaksenne. Jumala palkitkoon hyvyittenne ja siunatkoon teitä. Muistorikasta toivioletkeä Valamon luostarisaaarelle ei meillä olisi ollut ilman teitä, te retkemme johtajat, pastori Ryttyläinen, diakoni Rajamo ja lukkari Ryymän, ja pyydän lausua teille sydämelliset kiitokset.

(Aamun koitto No. 40, 1938)

Lapsuuteni Valamo

Eero Porri

Varhaisin muistoni Valamosta oli saapuminen laivalla pieneltä Ristisaaren kalliosaaarelta Niikkanaan syksyllä 1926. Laatokka oli tapansa mukaan näyttänyt mahtiaan ja laivan kannelle pinottu muuttokuormamme oli peitteistä huolimatta osittain kastunut. Pelkoa en kuulemma ollut tuntenut, koska isäni vakuutteli, että meillä on hyvä kapteeni, joka oli monta kertaa taistellut Laatokan teräväharjaisia aaltoja vastaan.

Niikkanaan emme kuitenkaan sillä kertaa päässeet, vaan laiva laski sotilaslaituriin Valamonlahden pohjukassa, johon kuorma purettiin. Olin huolissani, miten meidän kaksi kesyä kettuumme olivat matkan kestäneet, sillä kuljetuslaatikko ei ollut suuren suuri. Laatikko jätettiin tallin vintille yhdeksi yöksi, sillä pääsimme jatkamaan matkaa Niikkanaan hevospelillä vasta seuraavana päivänä. Aamulla kuormaa tehtäessä havaittiin, että toinen kettu, Nella nimeltään, ei ollut kestänyt pimeätä yksinäisyyttä kun oli seuraamme tottunut, vaan oli jyrsimällä suurentanut lautojen välistä rakoa ja päässyt karkaamaan omille teilleen. Emme nähneet sitä enää sen jälkeen, mutta oletettavasti se oli seurannut jälkiämme Niikkanaan saakka, koska vartiomies oli öisin nähnyt surullisen ketun istuvan asuintalomme portailla.

Uudesta kotipaikastamme Niikkanasta jäi parhaiten mieleeni alkutalvesta äkkijyrkkiin rantakallioihin muodostunut paksu jääpanssari, joka näytti silmissäni vihreänhohtavalta lasilinnalta. Toinen mielenkiintoni kohde oli rannalla sijaitseva lautarakennus, jossa oli patterin sähkölaitos, komea nimi pienelle polttomootorin käyttämälle generaattorille. Kerran se muistaakseni syttyi tuleenkin, jolloin olin vihainen laitosta hoitaneelle kersantille, että "miksi palatit sen sähkökoneen".

Jossakin vaiheessa tuli sitten meille asumaan kaksi poikamiesväenrikkiä, Jonne Kiveliö ja Toimi Haaranen, joista jälkimmäistä muistelin jäljestäpäinkin pienellä pelolla. Hän oli mainio taikatemppujen tekijä, ainakin

minun mielestäni, vaikka eivät ne temput kai mitään erikoisia olleet. Joka tapauksessa hänellä oli näitä tehdessään tapana mutista hiljaa itseksensä ja kuulin, että hän pystyisi muuttamaan minut hetkessä sammakoksi tai männynkävyksi, jos en ennättäisi huutaa "ei". Tästä johtuen olin aina hieman varuillani, joten muodonmuutosta ei onnekseni päässyt tapahtumaan.

Rautaveräjän patterille muutimme syksyllä 1927. Se olikin laajoine kenttineen ja loivine rantakallioineen paljon mielenkiintoisempi kuin Niikkanen asuntomme, jota ympäröi synkkä kuusimetsä. Leikkitovereita ei minulla ollut muita kuin Kai-niminen koiramme, pystykorvan näköinen, mutta luultavasti monen muunkin rodun veri virtasi sen ruskeaturkkisessa ruumiissa. Eniten sen turvaa kaipasin mennessäni jonkin matkaa rakennuksen takana sijaitsevaan käymälään, jolloin kävelin sinne takaperin taluttaen seuralaistani etukäpälistä. Kai oli isäni kertoman mukaan hyvä lintukoira, jonka avulla monta teertä kellahti huurteisesta koivusta, mutta olipa moni jäniskin juossut sen edessä henkensä kaupalla. Koiran metsästysvaisto ja innokkuus koitui kerran erään kanatarhamme kotkottajan surmaksi, sillä Kai oli tavannut sen tarhan ulkopuolelta, ottanut kiinni ja tuonut ylpeänä sen suussaan isäni jalkoihin. Selkäsaunanahan siitä tuli, mutta sen päivän jälkeen ei koiramme enää vilkaissutkaan kanoihin päin. Kai-kojastamme oli koko perheelle iloa vielä monta vuotta, sen kanssa tehtiin myöhemmin, esikuntaan siirryttyämme, useita retkiä sisäjärville, jossa se teki pitkiä uintimatkoja juosten välillä rantoja pitkin. Aikoinaan tuli vanhuus ja siirtyminen paremmille riistamaille, sillä ennen muuttoamme Lahdenpohjaan v. 1933 täytyi siitä luopua.

Paitsi kanatarhaa oli meillä Rautaveräjällä myös kasvimaata, ja muistan vieläkin, kuinka tunsin tervettä inhoa kitkemistyötä kohtaan. Siitäköhän johtui, että

Niikkanan patterin satama.

kerran äitiäni auttaessani kitkin porkkanapenkin aivan puhtaaksi, mustasta mullasta ei noussut rikkaruohoja eikä myöskään porkkanoita.

Patterilla oli tietysti myös sotilaita; olin heihin tutustunut jo Ristisaarella ja Niikkanassakin. Ristisaarella he saivat aikaan ensimmäisen elämänuraani koskevien suunnitelmien muutoksen. Ihailin niihin aikoihin rykmentin pastoria, joka oli kerran käynyt meillä ja tehnyt minuun vaikutuksen. Siispä päätinkin, että minusta tulee isona pappi. Kerran satuin kuitenkin tapani mukaan leikkimään pelikorteilla tykkimiesten nähdessä, jotka huomauttivat, ettei minusta voi tulla pappia, koska pelaan korttia. Kertoessani tästä äidilleni tunsin samalla jonkinlaista helpotusta, sillä olin jo pitemmän aikaa ajatellut uutta ammattia: minusta tuleekin leipuri, ja silloin saan aina syödä pullataikinaa, eikä kukaan lyö sormille.

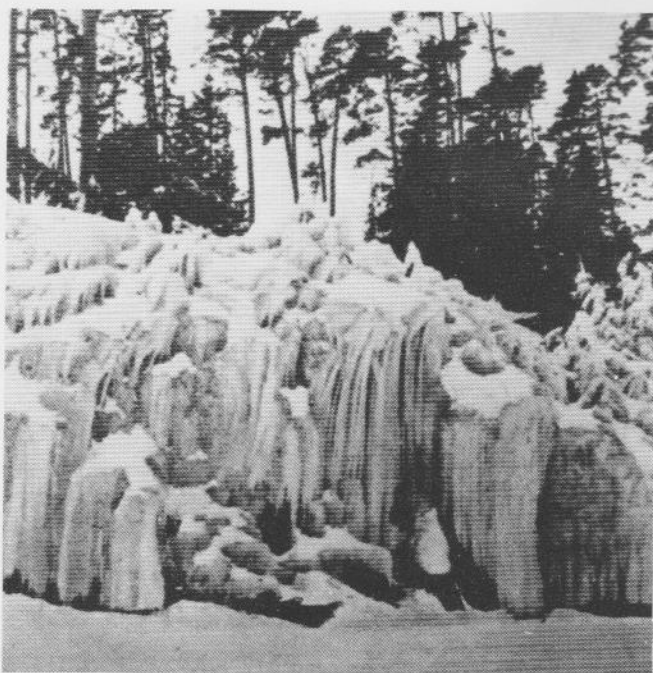
Rautaveräjän tykkimiehistä jäi mieleeni vain patterin kokki, Putkuri nimeltään, joka jostain syystä oli määrätty virkaan. Siihen aikaan, kun ei varsinaista keittiöhenkilökuntaa ollut, jouduttiin käyttämään tällaista täysin epäpätevää työvoimaa. Kerrankin kokin keittämä kaurapuuro oli toisten mielestä aivan kelvotonta ja seurauksena oli, että se kaadettiin kaikki kokin kesäpuseron sisäpuolelle. Arvaahan sen, että miesparkaa vietiin kiireesti veteen jäädyttelemään kuuman puuron polttamaa ihoaan. Samainen Putkuri oli kerran saanut kotimökiltään ison säkillisen tuoretta kessua, jota hän sitten kuivatteli saunapadan yläpuolella kylpijöiden poistuttua. Liekö kaverit tehneet kiusaa

vai oliko naru huonoa, joka tapauksessa säkki löydettiin seuraavana aamuna padasta hyvin märkänä ja lionneena.

Rautaveräjällä olimme vain hiukan toista vuotta, sillä isäni sai vuodeksi komennuksen Konevitsaan. Siellä aloitin kansakoulun, ts. äitini toimi opettajana ja kävin näyttämässä taitoni kerran Sortanlahden kansakoulussa. Valamoon muutettuumme pääsin toiselle luokalle alakouluun, josta sitten aikanaan yläkouluunkin. Opettajanamme oli Aune Auvinen, ja pojille opetti veistoa Rykmentin suutari, Matti Käyhkö.

Ensimmäinen asuntomme pääsaarella oli Rykmentin komentajan, majuri Sandholmin asuma rakennus, johon tilapäisesti jouduimme alivuokralaisiksi. Tämä entinen sipulinkuivaamo olikin näkyvällä paikalla, pienen mäen rinteessä ja sen ikkunoista avautui näköala peltojen yli Valamonlahdelle. Vasemmalla näkyi kaksikerroksinen esikuntarakennus, jonka edessä kuokoisti sireenipensasryhmä sekä alaspäin rantaan vievä lehtikuusien muhkea rivi. Suoraan edessä oli suuri valkoseinäinen talli, sama, josta kettumme silloin aikoinaan karkasi. Tallissa piti kovaa kuria tykkimies Mustonen, joka parhaansa mukaan yritti estää meitä hyppimästä heinissä. Ennen tallia oli pieni lammikko, jonka ohuella jäällä syksyisin saimme ensi kerran jalkamme märäksi; viereisen kallion kupeessa kasvasta pajusta oli myös hyvä saman tien viedä viikat kotiin.

Oikealla puolella taas oli yksi luostarin monista puutarhoista, ja luonnollista olikin, että ainakin aidan

Niikkanan rantakallioita talvimyrskyn jälkeen.

yli kasvavien oksien omenat olivat meidän omaisuuttamme. Joskus taisimme kyllä unohtaa, missä aita sijaitsi kun omenoita oli niin paljon.

Rakennuksen edessä oli kummallinen neliskulmainen, lankuista tehty putki, jonka alkuperäistä tarkoitusta me kolme hyvää kaveria, Sandholmin Per-Olof, Koskelan Toivo ja minä, usein ihmettelimme. Se kelpasi varsin hyvin meidän moninaisiin leikkeihimme, milloin se oli laiva, milloin linnoitus. Suosittu leikkipaikka oli myös laivalaiturin vieressä sijaitseva venevaja varsinkin talvella, jolloin siellä oli peilikirkas jää ja kumollaan olevien veneiden alle pääsi hyvin piiloon. Talvisin järjestettiin hiihtokilpailuja, mutta henkilökohtainen menestykseni oli muistaakseni heikonlainen.

Kesäisin keräännymme usein Esikunnan takana olevaan tuomien muodostamaan "Tuomimajaan", jonka oksilla kiipeilimme ja syksymmällä söimme tuomenmarjoja, kunnes kieli oli aivan sininen ja karkea. Lähistöllä oli myös leikkimökki, johon Patolan pojat, Palsion Martti sekä Ijäksen Helmi ja Lempi saivat meidät toiset seurakseen. Koska oli tyttöjä mukana, leikittiin tietysti kuningasta ja kuningatarta ja minä taisin usein olla tuo kuningas ja kukas muu kuin Helmi oli kuningatar. Kaikki meni hyvin, mutta kun meidän piti mennä linnaamme pussaamaan, niin minä jänistin, koska se meni mielestäni liian pitkälle. Niin se oli silloin.

Valamonlahden pohjukassa oli myös laivavanhus Sofia, jonka romanttinen tarina Jäämeren ja Koillisväh-

län kävijänä kiinnosti poikien mieliä. Tosin kuulin myöhemmin, että laiva olikin toiminut vain tutkimusmatkailija Nordenskiöldin varastolaivana hänen pohjoisilla retkillään.

Muutettuamme hotellirakennukseen asumaan lyheni koulumatkani huomattavasti, ei tarvinnut kulkea ulkona kuin sisäpihan nurkasta toiseen. Koulunkäynnistäni muistan vain kaksi erikoisen vaikeata seikkaa. Toinen oli yksinlaulukoe laulunumeron määrittelemiseksi ja silloin tuli itku eikä numeroa kai annettu, ainakaan sen perusteella. Jouduin kuitenkin esittämään yksinlaulua, mutta silloin olin joulunäytelmässä joulupukkina naamari kasvoilla eikä kukaan varmasti-kaan tiennyt, että laulaja olin minä. Toinen vaikeus oli kerran maantietotunnilla piirrettäväksi annettu Euroopan kartta. Ähisin ja kiukuttelin sen kanssa monta tuntia kotona, kunnes huomasin pyytää Solotogoroffin Alexia piirtämään sen minulle. Hänellä lienee ollut minua paremmat taiteelliset lahjat, ainakin opettaja Auvinen kehui minun hienoa karttaani. — Koulummehan oli ns. supistettu kansakoulu, joten oppilaiden vähyyden takia jouduimme istumaan kaikki samassa luokassa. Mahtoi olla opettajalla miettimistä, miten eri aineiden opetuksen järjestäisi niin, etteivät luokat häiritsisi toisiaan. Yläkoulun viimeisellä luokalla ei ollut muita kuin minä, joten taisi se opetus mennä väkisin edellisen luokan tuntien kertaamiseksi.

Valamon nimeen liittyvät luostari ja munkit, sen opin jo heti saarelle saavuttuamme. Kuinka monta kertaa minun pitikään matkailijoille vakuuttaa, etten ole munkin poika, vaikka asunkin Valamossa. Munkkeihin meillä lapsilla oli melko hyvät suhteet, sillä emme joutuneet kolttosistamme koskaan kiinni. Omenia opimme pyytämään venäjäksi ja useimmiten niitä annettiin. Päärynöitäkin saimme, mutta silloin oli kiivettävä kuusen pihkaista runkoa melkein puoliväliin ennenkuin käsi ylettyi korkean aidan yli pieniin ja hyvin happamiin hedelmiin. Eräs mieliinpainuva näky oli kesäisin luostarin hevoslauman ajo päätietä pitkin joko laitumelta talliin tai päinvastoin. Siinä saikin varoa joutumasta hevosten jalkoihin, mutta onneksi jo kaukaa kuuluva kumu ja hirnahdukset varoittivat meitä lauman saapumisesta.

Eräänä tammikuisena aamuna 1933 yksioisen jään murskautuessa kuljetusalus "Yrjön" keulan edessä suuntasi muuttokuormamme kohti Lahdenpohjaa. Taakse jäivät Valamo vehmaine metsineen, Kesäaamuna kimmeltävine sisäjärvien lahtineen, hämyisissä kirkoissa leijailevine suitsutuksineen ja lauluineen. Sinne jäivät ensimmäiset lapsuusajan ystävät ja leikit iloineen ja murheineen. Sinne jäi lapsuus, lopullisesti.

Nuorena poikana ”Valmossa”

Sulo Käyhkö

Näin kuultiin murteellisesti lausuttuna Valamon nimi usein rahvaan suusta.

Niin, siitä on kulunut jo melkoinen ajanjakso, kun meikäläinen pikkupojan vesselinä n. 7—8 vuoden vanhana tallasi ensikerran Valamon tannerta.

Se oli joskus kaksikymmenluvun alkuvuosina, kun Vakava-laiva vei meidän kuusihenkisen perheemme Valamoon isän silloiseen työpaikkaan Laatokan syysmyrskyjen saattelemana.

Ensimmäinen kotimme Valamossa oli silloisen II patteriston esikuntarakennuksen toisessa kerroksessa. Tämä rakennus sijaitsi melko lähellä laivarantaa, hyvällä näköalapaikalla kalliokumpareen päällä. Myöhemmin sitten kyllä asuimme sekä Tiiliruukilla että Tervatehtaalla, pariin otteeseen kummassakin.

Siihen aikaan Valamo tarjosi tulijoilleen ja jo siellä silloin olijoille satumaisen kauniit saarelliset maisemat ja omat vaatimattomat elämisenmahdollisuutensa.

Ennenkaikkea muistikuvaani piirtyvät itse luostarin jyrkevien muurien ja kirkontornien hahmot ja tutustumiskuvat pitkäpartaisiin ja -kauhtanaisiin munkkeihin sekä luostarin muurien salaisuuksiin.

Samoillessamme munkkien keljoissa ja luostarin sopukoissa tuttavuus ja ystävyys munkkien kanssa kehittyi hyväksi. Oli luonnollista, että kielivaikeudet alussa hiukan haittasivat kanssakäymistä, mutta pianhan me rupesimme ymmärtämään toisiamme, sillä sen ikäisenä sitä tuota pikaa molskattiin venäjää sen verran, että toimeen tultiin hyvin ja se, mitä emme ymmärtäneet, selitettiin käsielein. Myöskin munkit oppivat meiltä aina silloin tällöin muutaman sanan suomea.

Silloin Valamossa ei ollut vielä montakaan ikäistämme kaveria, muistaakseni ehkä Koposen pojat,

Yrjö ja Eero olivat, sekä Kriisinin sisaruksista muistan parhaiten Mikon. Sitten hiukan myöhäisemmässä vaiheessa tulivat kyllä mukaan käynnit Porrin Eeron luona Rautaveräjällä kivikaloja narraamassa keittiösaa-ren sillan alta. Tosin näillä Rautaveräjän matkoilla luostarin suuret ja vihaiset härät vauhdittivat joskus matkantekoamme laiduntamisalueen halki oikaistesamme.

Ajan mittaan tuli siellä kierreltyä kaikki saaren skiitat, erakkomajat, karjahovit, hevostallit ym. paikat, ja ennen kaikkea ne luostarin suuret omenatarhat olivat meidän poikanaskalien mielenkiinnon kohteena. Kylläpä sieltä monasti tultiin taskut täynnä omenia, joita munkit antoivat meille. Taisipa sitä tulla muutamia kertoja koukittua niitä omenia noin niinkuin omalla luvalla; sehän oli sitä normaalia poikamaisuutta ja seikkailunhalua.

Harrasteltiinpa sitä jo siinä iässä kalastustakin, sillä monia kertoja tuli oltua mukana, kun munkkien nuottaveneet lähtivät kalasatkoilta nuotanvetoon luonnonkauniille ja kalariikkaalle sisäjärvelle. Tämä munkkien nuottaporukka muodostui tavallisesti neljästä veneestä. Ensin oli kaksi isompaa venettä, jotka oli sidottu rinnakkain toisiinsa, niihin lastattiin nuotta, sitten oli tarpomis- ja johtovene, jossa myöskin kalasaalis kuljetettiin. Neljäntenä veneenä oli ns. muonavene, joka meni usein suoraan sovittuun rantaan, jossa ruokailu tapahtui. Kun ensimmäinen apaja oli vedetty, oli tuotapikaa rantakalakeitto valmis: kalaa, vettä, suolaa ja joskus perunaa. Siinä oli ruoka, jota mekin vesselit sitten pistelimme poskeen munkkien antamalla puulusikoilla, kuten munkit itsekin tekivät. Nuotan veto jatkui koko päivän ja saalis kuljetettiin luostariin illalla.

Nämä Valamon sisäjärvet olivat niin laajat ja syvät, että siellä voi hyvin ajella moottoriveneillä ja jopa siellä ajeli luostarin pikkuinen Nikolai-laivakin hinailen lotjuja, tosin siltojen alta ajettaessa oli laivan savupiippu kaadettava alas, että alus mahtui kulkemaan alitse. Näillä sisäjärvillä me Kauko-veljen kanssa tyydyimme kalastusinnostuksen, sillä aavalle Laatokan selälle isä-Matti ei meitä laskenut. Kalastimme kaikilla mahdollisilla pyyntivälineillä pajumertoja ja häiväkoukkuja myöten. Kalaa näissä sisäjärvissä oli, ja sitä myöskin tuli, toisinaan enemmän ja toisinaan vähemmän, harvoin sitä ilman saalista kotiin tultiin. Tietysti, kuten aina, niin se kävi meillekin, että ne suurimmat kalat pääsivät joskus karkuun, kuten muiltakin kalajuttujen kertojilta. Mutta mieleeni on jäänyt eräs tositapaus, kun eräänä keväänä särenkudun aikana tuli katiskoilla ja verkoilla niin paljon kalaa, että sitä kalanpuhdistusta riitti päivätolkulla siellä munkkien nuottavajan värjäyskojun venelaiturilla.

Tämmöisillä kalastusretkillä me sittemmin tutustuimme ja ystäväystyimme meidän sekä kaikkien valamolaisien hyvin tuntemaan Moisei-munkkiveljeen.

Tämä reipas, vilkas ja seurallinen munkkivanhus kaipaisi kyllä aivan oman lukunsa, mutta ainakin tämä maininta olkoon muistona hänestä.

Valamon metsät olivat myöskin hyvin antoisat erämiehille, eikä vain järvet; oli marjoja, sieniiä ja riistaeläimiä hyvinkin runsaasti, joten metsästä ei tyhjin käsin tarvinnut pois tulla.

Yleisesti ottaen kanssakäyminen patteriston henkilökunnan ja munkkiveljien kanssa oli mitä luontevinta ja toverillista, sillä saaristo-olosuhteissa kumpikin auttoivat toisiaan ja vierailut toistensa luona olivat siltoja rakentavia.

Kun saaren päivä hämärtyi iltaan, kiirivät ilmassa luostarin kirkonkellojen iltasoiton äänet kutsuna veljeskunnalle saapua kirkkoon iltamessuun päättämään päivän työnsä. Tämä näkymä oli kaikessa koruttomuudessaan mieltä ylentävä, kun harmaantuneet munkkiveljet rukousnauha kädessään hiljaa astellen menivät pyhäkköönsä, josta sitten kaikuivat vahvojen bassojen jyräykset messuäänet juhlallisesti kirkkoholveissa.

Munkki Moisei, kanttori ja innokas kalastaja.

Oppilaana luostarin poikakodissa

A. Karpov

Kun Valamon Luostari -laiva syyskuun 7. päivänä 1931 höyrysi Sortavalan rannasta kohti Laatokan ulappaa ja Valamoa, seisoj sen kannella 30-päinen poikajoukko matkallaan kohti uutta tulevaisuutta ja toivontäyteistä elämää. Oli kyseessä Valamon luostarin juuri perustamaan poikakotiin eri puolilta Karjalaa valittujen hoidokkien matka yhteiseen koulukotiinsa, joka sosiaaliselta tasoltaan varmasti ylitti näiden orpolasten rohkeimmatkin toiveet ja odotukset.

Lapsen mielikuvamaailmaan aikaihmissen kertomuksista piirtynyt kuva luostarin sadunhoitoisesta kauneudesta lukemattomine kultakupolisine temppeleineen alkoi saada katetta laivan lähetessä Laatokan ulapan keskeltä kohoavaa "pyhää" saarta. Ilta-aurin gon loisteessa ehtookellojen soitto jo kaukaa kantautuvana täytti nuoren sydämen kuvaavattomalla hartaudella. Oli Neitsyt Marian syntymäjuhlan vigilian aika saapuessamme luostarin rantaan, mutta koska matkamäärämme, Jerusalemin skiitta, sijaitsi noin seitsemän kilometrin päässä pääluostarista, oli meidän välittömästi jatkettava matkaamme sinne moottoriveneellä. Kuva pääluostarista jo ulkoapäinkin nähtynä jäi valtavuudessaan mykistävänä mieleen. Perille saavuin illan jo hämähäyryä, joten muistikuvii tulopäivän kokemuksista liittyvät vain sauna, pitkät yöpaidat ja hohtavan valkoiset sängyt kaksine lakanoineen siisteissä makuusaleissa. Seuraavat päivät toivat lähemmän tutustumisen uuteen ympäristöön ja uusiin tovereihin. Ja uutta ja tutustumisen arvoista todella riitti pitkäksi aikaa. Olihan itse skiittakin Kristuksen ylösnousemukselle pyhitettyine kaksikerroksisine temppeleineen ja useine muine rakennuksineen nähtävyys sellaisenaan.

Meidän kasvattamisemme talon tapoihin alkoi välittömästi. Saimme kaikki yhdenmukaiset asusteet: mustat villapaidat, puserot, saapashousut saappaineen

ja hieman myöhemmin päällystakit. Asuttavanamme oli skiitan päärakennus, tilava, kaksikerroksinen punatiilinen talo, jonka alakerrassa olivat ruokasali, keittiö, johtajattaren asunto ja sairashuone sekä toisessa kerroksessa makuuhuoneet, pesuhuone ja luokkahuone voimistelusaleineen. Vinttikerroksessa sijaitsi palvelijain huone. Kaksi muuta rakennusta olivat varatut: toinen laitoksen johtajan, pastori Lauri Mitrosen ja koulunopettajan Dimitri Kuusaman asunnoksi, ja toisessa niistä asui skiitan isäntämunkki Bonifati. Samassa rakennuksessa sijaitsi myös käsityöluokkamme. Talon yläkerrassa asui talonmies Timo Truhponen, jonka pääasiallisimmat tehtävät koostuivat polttopuiden ja veden vedättämisestä hevosella ja muonanhakumatkoista pääluostariin. Koulumme, joka toimi supistettuna kansakouluna jakaantuen kahteen luokkaan, käynnistyi välittömästi muodostaen luonnollisesti pääsisällön arkipäiviemme tapahtumille. Yleensä päiväjärjestyksemme noudatteli seuraavaa kulkua: klo 7 oli aamuisin herätys, sunnuntaisin tuntia myöhemmin. Aamutoimiin varattu aika oli puoli tuntia ja 7.30 kokoonnuttiin ruokasaliin aamurukouksia varten. Aamiaisiksi nautittiin kaurapuuroa voileivän kanssa ja sitten olikin jo kouluunmenon aika. Koulutyön taittoi luonas klo 11 ja koulutuntien jälkeen oli vapaata aikaa klo 17 saakka, jolloin kokoonnuttiin päivälliselle. Välillä tosin kutsui kello kolmen aikaan teelle. Päivällisen jälkeen kokoonnuttiin luokkahuoneeseen yhteiseen läksyjen valmistukseen, joista vapautui itse kukin vasta sitten, kun oli selviytynyt johtajattaren läksyjenkuulustelusta seuraavan päivän tehtävien osalta.

Iltateen aika oli klo 20 ja sitä seurasivat iltarukoukset, jonka jälkeen siirryttiinkin makuuhuoneisiin. Iltapesun jälkeen luettiin viimeiset iltarukoukset yhteisesti kunkin ollessa polvistuneena omaan

vuoteeseensa, jonka jälkeen johtajatar kävi jokaisen erikseen siunaamassa yöuneen peitellen samalla hoidokkinsa huolellisesti. Pyhäpäivinä ja niiden aattoiltoina toimitettiin yhteiset jumalanpalvelukset skiitan kirkossa, talvisin Alakirkossa ja kesäisin Yläkirkossa. Tuotapikaa alkoi laulaminen käydä neliäänisesti ja lukijan sekä alttaripalvelijan tehtäviin sai kukin vuorollaan harjaantua. Aluksi kävimme pääluostarissa vain suurimpina juhlapäivinä ja tällöinkin meidät kuljetettiin sinne luostarista lähetetyillä hevosilla. Igumeni Paulinin aikoihin kuului näihin kirkkomatkoihin aina teekutsut igumenin asunnossa. Saimmepa vielä johtajan auliista kädestä siunausta ottaessamme kukin kourallisen makeisia hänen suopeutensa näkyvänä todisteena.

Iän ja voimien karttuessa jouduimme tietenkin tekemään nämä luostarimatkamme omatoimisemmin. Kulkuvälineinä tällöin olivat kesäisin yhteinen suuri soutuvene ja talvisin sukset, jotka olivat oman käsityötaidon tuotetta. Kuten on ymmärrettäväkin, näytteli omatoimisuus ja vilkas kekseliäisyys merkittä-

vää osaa kaikissa vapaa-aikojemme harrastuksissa. Usein aiheutimme vallattomuuksillamme ja riehoillamme harmaita hiuksia laitoksemme johtajalle ja siinä ohessa vähän muillekin. Vai mitä voidaan sanoa esim. kesä kesältä toistuneesta omenavarkausoperaatiostamme? Skiitan puutarha oli suuri ja vahvalla lankkuaidalla suojattu. Vastasimme itse tämän puutarhan hoidosta ja sen hedelmät olivat näinollen myös vapaasti käytettävissämme. Kun portit illalla suljettiin, asettui puutarhan vartijaksi luostarista lähetetty munkki Agapi keskellä tarhaa olleeseen lasiseinäiseen kojuun vahtitehtäväänsä. Tällöin irroitimme aidan peräpuolelta pari lankkua ja hiivimme puutarhaan. Kiipesimme äänettömästi kojun katolle ja rapisutimme sormillamme kojun lasi-ikkunoita. Isä Agapin valtasi suorastaan paniikki-mieliala. Hän turvautui hädissään rukoukseen sekä peloitteli kiusaajahenkiä, ammuskelemalla hernepysyllään raottamastaan kojun ovesta ulos. Tämä traaginen leikki sai koomillisemman muodon siinä, että osa pojista puki päälleen varastovintiltä löytämänsä epämääräiset ryysyt ja tunkeutui puutarhaan. Toiset

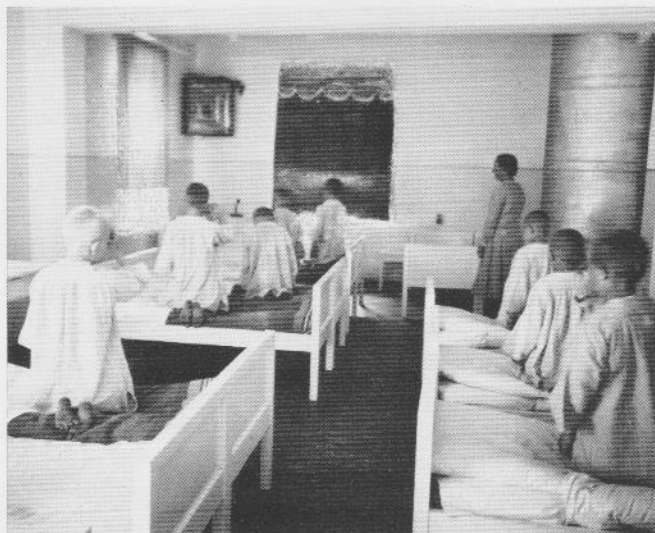
Poikakodin vihkiäiset vuonna 1931.

riensivät kertomaan pastorille, että puutarhassa on siviilikalastajia omenavarkaissa. Pastori juoksi ihmettä katsomaan nähden omilla silmillään aidan raosta oudot varkaat keppeineen tarhassa riehumassa. Kun sitten ehdittiin saada hätään portin avain ja lähdettiin yhdessä varkaita kiinni ottamaan, olivat nämä ihmeellisellä tavalla aina hävinneet paikalta. Pastorin saimme kuitenkin pidettyä siinä vakaassa uskossa, että omenatarhamme oli jatkuvasti joidenkin epämääräisten siviiliainesten tihutoiminnan kohteena.

Joka kesä toi tullessaan uusia yhteisharrastuksia. Milloin oli jokaisella oltava jousi- tai nuolipyssyt ampumatarkkuuden harjoittelua tai joukkueiden keskenäisiä sotaoperaatioita varten. Milloin rakennettiin lähimetsiin laudoista huvilamökkejä. Milloin liikuttiin rantavesiä tukkilautoilla, joille oli niinikään kyhätty laudasta kojut. Kaiken tällaisen aikaansaamaa nautintoa lisäsi moninkertaisesti salaperäisyys, joka liittyi näihin kiellettyihin harrastuksiin. Mutta olihan niitä tietysti luvallisia ja hyödyllisiäkin vapaa-ajan yhteisharrastuksia. Yhteiset onkimatkat sisälahtien ja varsinkin Konevitsan skiitan kalalampien rannoille olivat aina elämysrikkaita. Tosin itse olin eräällä tällaisella kalaretkellä vähällä hukkua kiivettyäni onkimaan rannalla kasvaneen tammen oksalle ja pudottuani sieltä lampeen. En tänäkään päivänä tiedä, ketä saan kiittää siitä, että heräsin myöhemmin tajuihini erakkomunkki Nikolain askeettisella vuoteella hänen majassaan. Jännittäviä olivat niinikään yhteiset syksyiset marja- ja sienimatkat. Vaikka eipä silti, etteikö niihinkin olisi jännitystä haluttu lisätä myös omasta takaa: olimme kerran puolukkaretkellä läheisessä Lammassaareissa, kun eräiden yltiöiden mieleen tuli ajatus lähteä kokeilemaan soutamista saaren aavanpuoleisilla laineilla. Leikkimielinen vaihtui kuitenkin tuotapikaa tosi hädäksi vuorenkorkeiden laineiden ottaessa venheen epäystävälliseen syleilyynsä. Laatokalla syksyisin venheellä liikkuneet tietävät, kuinka vaaralliseen leikkiin olimme antautuneet.

Talviaikaan saimme liikunnantarpeellemme tyydytystä suksi- ja kelkkamäistä, joita Valamon jylhät kalliomaisemat huomioiden oli mielinmäärin tarjona. Kerran saimme joululahjaksi luostarilta 15 isoa kelkkaa, yhden aina kahta poikaa kohden. Jäädymme noin 500 metrin mittaisen kelkkamäen, sidoimme kelkat toisiinsa ja niin sitten kelpasi koko joukon lasketella tällä mahtavalla kelkkajunalla. Tämä lysti taisi kuitenkin loppua siihen, että eräs Viktor-niminen poika pisti vahingossa kätensä kelkan jalaksen alle ja seurauksena oli laskimosuonen puhkeaminen ja runsas verenvuoto, joka kuitenkin saatiin sitten sairashuoneella pysähtymään. Verinen muisto jäi myöskin tapauk-

Poikakodin oppilaita iltarukouksessa makuuhuoneessaan.

sesta, kun urheilukenttää raivattaessa Viktor Ratilaiselta lyötiin kirveellä vahingossa sormi poikki. Mutta varmasti murheellisimmat muistot liittyvät kahteen kuolemantapaukseen joukossamme. Eräänä huhtikuisena kevätpäivänä hukkui kevätsäihin Alvi Misukka ollessaan toverinsa kanssa rantasulassa leikkilaivaa uittamassa, ja heinänteon aikaan keskikesällä kohtasi kuolema joukkomme kuopuksen, Yrjö Elagin, joka juotuaan hikisenä vettä kylmästä lähteestä sairastui vatsakalvon tulehdukseen ja menehtyi tähän sairauteen kolmessa päivässä. Hänestä totesimme kaikki yksimielisesti, että Jumala otti luokseen parhaimman joukkotamme. Ainutlaatuinen musikaalisuuden lahja oli vain yksi hänen monista avuistaan.

Mutta on aika jo vihdoin siirtyä valoisampiin muistoihin. Koskaan ei unohdu mielestä marsalkka Mannerheimin vierailu Valamossa ja kodissamme. Olimme juhlava odotus mielessämme kokoontuneet skiitan Yläkirkkoon tervehtiäksemme häntä laulullamme. Tehtäväkseni oli annettu ojentaa arvon vieraalle kukkaset hänen astuessaan temppeliin. Seurueen noustessa portaita joku pojista lausui havaintonaan: ”Se näyttää tulevan alushousuissaan”, viitaten tällä ilmaisullaan vieraan valkoiseen pukuun. Tämän jälkeen tuotti vaikeuksia saada kasvoilleen vakavan kunnioittava ilme. Mutta kaikki kävi kuitenkin hyvin ja vieraan kiitellessä kaunista lauluaamme temppelistä poistuttuamme ja kysellessä, mitä haluaisimme toivoa kiitoslahjaksi häneltä, tuli monesta suusta yhtäaikaista toivomus, että saisimme kokeilla hänen aurinkolasejaan. Mannerheim täytti auliisti toiveemme käskien samalla jonkun seurueestaan tuomaan meille ison laatikon appelsiineja ja toisen makeisia. Vieraita kävi yleensä laitoksessamme lukematon joukko puhumatta-

Poikia heinätoissa.

kaan jokapäiväisistä turistijoukoista kesäisin, joiden uteliaisuuden tyydyttämishalun koimme parhaastaan vapautemme rajoituksena. Olisi kuitenkin väärää yleistystä olla muistamatta lämmöllä erästä viipurilaista vanhaa herraa — nimi on valitettavasti unohtunut ja yleisesti kutsuimmekin häntä aina Viipurin sedäksi — joka useana vuonna lahjoitti meille kokonaisia sarjoja arvokkaita mekaanisia leikkikaluja.

Useat valoisimmista muistoista liittyvät kirkkomatkoihimme pääluostariin, jossa meillä oli oma majoitus-tila käytössämme. Suurimpina kirkkojuhlina, kuten pääsiäisenä, jouluna, Sergein ja Hermanin- ja kirkastuspäivän juhlina osallistuimme veljestön kanssa yhteisiin jumalanpalveluksiin oman poikakuoromme esiintyessä tällöin kolmantena kuorona kahden munkikuhoron lisäksi ja selvittäessä osansa suomen kielellä. Vähitellen siirtyivät sunnuntai- ja juhlapäivien jumalanpalveluksemme skiitasta pääluostariin, jossa ne toimitettiin kesäisin Apostoli Pietarin ja Paavalin kirkossa ja talvisin Ruokalakirkossa. Näitä jumalanpalveluksia toimitti pääasiassa inkeriläissyntyinen varajohtaja Iisak, mutta myöskin muut suomenkieltä taitavat ja sen opettelua harrastaneet. Pääsiäis- ja joulumatkoihin liittyivät laulutervehdykset, slaavimiset, munkkien keljoissa. Nämä käynnit tulivat runsain antimin palkituiksi. Pääsiäisviikko loi aina runsaasti virikkeitä toiminnallemme. Kun olimme aloittaneet kellojen soiton pääkirkon mahtavasta kelloapulista, niin siirryimme sitten päivittäin kirkosta toiseen kelloja soittaen ja skiittamunkkien vieraanvaraisuudesta nauttien. Omassa skiitassammehan elimme tavallaan ainaisen pääsiäisen keskellä siinä mielessä, että alakirkkomme Kristuksen haudan kirkossa oli tarkka jäljennös vastaavasta kirkosta Jerusalemissa ja aina

mennessämme kirkon perällä olleeseen Kristuksen hautakammioon vuodenaasta riippumatta lauloimme ylösnousemustroparin: Kristus nousi kuolleista... Muistojen rikkaasta helminauhasta tekee mieli poimia esille vielä eräs kuva: jokavuotinen venematka Johannes Kastajan mestauspäivänä elok. 29:nä hänen nimelleen pyhitettyyn eristettyyn ja salaperäisyydellään kiehtoneeseen saareen. Toimitettuaamme aluksi skiitan kirkossa rukoushetken saimme vapaasti nauttia puutarhan runsaista antimista, jonka jälkeen hajaannuimme ryhmissä tervehtimään saaren erakkomajoissa kilvoitteleita munkkeja, joista aivan erikoisen voimakkaasti kiehtoi persoonallisuudellaan skeemaigumeni Johannes. Eikä voi jättää mainitsematta myöskään hieman omalaatuista pappismunkki Samuelia, joka asusti perin alkukantaisessa hirsimajassaan aivan rannalla ja jonka tarjoaman mustaviinimarjateen veroista ei liene ollut edes luostarin johtajankaan pöydässä, semmitenkin kun sen ohella saimme kuulla suorastaan karmivia kuvauksia kiusaajan ilmestyksistä vanhukselle. Paluumatkalla käytiin kahden venekunnan kesken aina hurja vesitaistelu lopputuloksen ollessa kaksi venettä yhtä täynnä vettä ja likomärkiä soutumiehiä.

Meiltä kysyttiin hyvin usein kahta asiaa: tunsimme-ko ikävää koteihimme ja toiseksi: aioimmeko jäädä munkeiksi luostariin? Ensimmäiseen kysymykseen oli helppo vastata ja vastaus oli aina kielteinen. Emme todellakaan tunteneet ikävää ja eikäpä läheskään kaikilla ollut kotiakaan, mitä ikävöidä; Valamosta oli tullut yhteinen koti kaikille. Kysymykseen luostariin jäämisestä emme iästämme johtuen niinkään osanneet vastata. On kuitenkin todennäköistä, että mikäli Valamo olisi saanut Valamona säilyä, olisi se saattanut hyvinkin jäädä monen kohdalla pysyväksi kodiksi. Mutta tulevaisuudellahan oli muuta tarjottavanaan. Vuoden 1936 keväällä olimme suorittaneet loppuun kansakoulun kurssin ja saimme jättää jäähyväiset rakkaaksi käyneelle koulukodillemme siirtyäksemme pääluostariin ja sen varsinaisiksi asukeiksi noviisikoulun piirissä. Paikkamme poikakodissa täytti välittömästi uusi kurssi, jonka vaiheita me ”pesästä ulos lentäneet” seurailimme haikein lämpimin tuntein uudesta ympäristöstämme käsin aavistamatta, kuinka lähellä olivat ne tapahtumat, jotka tulivat perusteellisesti muuttamaan kaiken kohdallamme.

Jossain syvällä rinnassa asuu kuitenkin hellittämättömänä toive, että joskus vielä olisi mahdollisuus nähdä nuo unohtumattomat lapsuuden leikkikunnaat, joille muistoissa ehtymättömästi valaa kultaansa lempeä auringon kirkkaus ja joiden yllä kaikuu hersyvänä kevätlintujen laulu.

Varusmiehenä Valamossa

Pauli Jouhki

Oli varmaan Jumalan ihmeellistä johdatusta elämäni kulussa siinä, kun jouduin suorittamaan asevelvollisuuttani Valamossa. Nuoruudessani, kansakoulun käytyäni, olin suunnannut elämäni liikealalle. Palvelin 8 vuotta eri liikkeissä ja kävin Sortavan kauppakoulun. Asevelvollisuuskutsunnassa määrättiin minut RT3:n palvelukseen, heinäkuun ottoon v. 1931. Silloinen 30-luvun pula-aika vaikutti elämääni siten, että kun liike, jossa silloin palvelin, meni vararikkoon, anoin vapaaehtoiseksi RT3:n palvelukseen, huhtikuun ottoon, siis 3 kk ennen määräaika. Tästä huhtikuun otosta osa RT3:n asevelvollisia määrättiin Valamon Niikkanaan patterille alokkaiksi. Heinäkuun otosta tätä mahdollisuutta ei ollut. Minulle lankesi arpa joutua Valamoon. Tätä ennen olin vain pikimmiten, matkailijana ja koulupoikana, käynyt Valamossa, joten en tuntenut Valamon luostaria, en munkkeja enkä koko saarta laisinkaan.

Matka Valamoon Sortavalasta tapahtui silloin huhtikuun puolivälissä 1931 hevosilla. Aikamoinen hevoskaravaani meistä muodostuikin, sillä olihan meitä menijöitä noin 150 miestä. Oli jo myöhäinen yö, kun saavuimme Valamon saarelle. Sattuipa vielä niin, että luostari vietti kiirastorstain ja pitkäperjantain välisen yön liikkuttavia jumalanpalveluksia. Luostarin pääkirjossa luettiin sinä yönä 12 evankeliumijaksoa Jeesuksen kärsimyksistä. Luostarin suurin, 16 tuhannen kilon painoinen Andreksen kello kumahteli juhlallisesti, monien seurueeseemme kuuluvan miehestä ehkä karmivasti keskellä yötä aamutunneille saakka ilmoittaen aina jokaisen 12 evankeliumijakson lukuajan yhtä monella lyönnillä. Monet pojista, jotka olivat

tähän elämänsä muutokseen valmistautuneet alkoholin avulla, eivät voineet hillitä itseään, vaan vastasivat kirouksin ja manauksin Andreksen kellon sanomaan. Aamu sarasti, kun olimme saaneet varusteemme patteriston varusvarastosta ja pääsimme majoittumaan patterillemme Niikkanaan.

Päivät vierivät alokaskoulutuksessa Laatokan jäällä. Ruoka ja uni maistui jokaiselle hyvin, varsinkin jos oli kierretty ylimääräisesti kasarmin ympäri. Rämäkät aamuhätykset katkaisivat unen liian lyhyeksi. Vapaa-aikana kuorimme joukolla perunoita, jotta ruokaa olisi ollut aina riittämiin. Esimiehinäni palvelusaikanani olivat seuraavat: RT3:n komentajana ev.luutn. E. I. Järvinen, jonka yksityislähetinä sain olla sotaharjoituksissa, patteriston komentajana oli majuri Kesämaa, patterin päällikkönä kapt. Korvenheimmo, koulutusupseerina vänr. Karejärvi ja eräs luutnantti, jonka nimeä en muista. Patterin vääpelinä oli vääp. Lehtonen, koulutusaliupseerina olivat kersantit Skyttä ja Sinkkonen. Muista upseereista ja aliupseereista jäivät mieleeni vänr. Porri, vääpelit Ruti, Turunen, Uski ja Kataja, kersantit Joutsen ja Perälä sekä alikersantit Palsio ja Ukkonen.

Jonkun aikaa palveltuamme alokkaina pääsi meistä kaksi alokasta kokeitten perusteella 10 vrk. kuntoisuuslomalle. Matka lomalle oli mieliin painuva. Olihan jo kevät ehtinyt toukokuun alkuun. Laatokan jää oli alkanut heikentyä. Hevosilla ei enää ajettu jäällä. Vääpeli Turusen saattamina me kaksi alokasta, Partanen ja minä, suuntasimme kulkumme suksilla yli Laatokan, noin 25 km, Valamosta Markatsimen salmen niemeen, josta siten edelleen maitse, n. 15 km, jalkaisin Sortavalaan. Jää oli jo rannoilta niin heikko, että vain aamuharhain pääsimme rannalta kauemmaksi

vahvalle jäälle. Laatokan selällä jää oli vielä vahvaa, mutta raijien pelko oli olemassa ja sitten loppumatkalta Markatsimen rannikolla jää oli hyvin suurissa rökkiöissä, joiden ylittäminen oli vaikeata. Olimme kylläkin varustautuneet matkalle kaikin apuvälinein. Pääsimme onnellisesti perille, tosin aivan uupuneina. Lomalta palattuamme paluumatka tapahtui jo laivalla, minkä jälkeen alokasaika jatkui normaalisti. Kohokoh- ta oli tietenkin sotilasvala. Alokasajan päätyttyä pääsimme ilta- ja sunnuntailomille.

Kun kävelin Valamon saarella vapaa-aikoina ihailemassa eri kohteita, joita oli paljon, en voinut uskoa silmiäni, niin merkillinen oli Valamon keväinen luonto. Äärettömän rikas erilaisten lintujen laulu ja mitä moninaisimpien erikoislaatuisten kukkien väri- loisto ja tuoksu olivat ympärillä. Huudahtelin ihmeissäni: Onko tämä totta, olenko Suomessa,

Alokkaiden tulo Valamoon.

Paraati Vanhan Niikkanaan kentällä.

tämähän on maallinen paratiisi, niin voimakkaasti vaikutti Valamon luonto nuoreen herkkään mielenti- laani.

Palvelus jatkui alokasajan jälkeen kesäajan jatkokou- lutuksella, josta mieleeni jäivät kovapanosammunnat patterillamme. Kokeiltiin kenr. Nenosen uusia suun- tauslaitteita. Olin tärkeällä paikalla tykillä, uuden suuntauspyörän hoitajana. Erikoista oli minun kohdal- lani ensimmäisenä asevelvollisuuskesänäni Valamossa se, kun Valamon luostarin toimesta perustettiin Jerusalemin skiittaan, vanhaan Niikkanaan, poikakoti, ja sen ensimmäiseksi johtajaksi tuli sisareni mies, pastori L. Mitronen, niin sain lomakäyntipaikan lähelle patteriamme, noin kahden kilometrin päähän. Usein minä vierailinkin sisareni kodissa siviiliruokaa maiste- lemassa. Aluksi Mitroset asuivat ihanassa Getsemanen puutarhan skiitassa. Muistan elävästi ensimmäisen käyntini heillä. Oli juhannus, ihana, kesäinen, lämmin aattoilta, luonto oli kauneimmillaan: oli kukkien loistoa, lintujen laulua, oli luonnon lampi, hyvin hoidettu puutarha, rukouskappeli ja kirkko, joka oli erikoinen sekä sisältä että ulkoa, kokonaan puusta ehtolliskalustoa myöten, tuoksuvista syypressi- ja olivipuista, oli rehevät lehmukset, vaahterat ja tammets, jylhä Öljymäen vuorimäki, kalarikkaan lahden poju- kassa syväsatama jne. Pastori Mitrosen avulla aloin vähitellen tutustua lähemmin luostariin, eri skiittoihin ja laitoksiin, munkkeihin ja heidän elämäänsä sekä luostarin jumalanpalveluksiin.

Syksyn tultua jatkui koulutus kolmen kuukauden korpraalikoululla, sen jälkeen oli aliupseerikoulu, joka minun kohdalleni sattui miinakurssin muodossa Lahdenpohjan Rauhalassa. Kurssin johtajana oli meriv. luutn. Fabritius. — Seikkailurikkaita olivat alkutalves- ta monet laivamatkat Valamon ja mantereen välillä. Jääesteet lähirannikolla olivat suuret ja Laatokka oli ulapalla jäätävä ja myrskyinen. Miinakurssin päätyttyä jouduimme alikersanteina kouluttamaan uusia alokkai- ta. Monet alikersantit saivat tilaisuuden maksaa velkansa uusille tulokkaille itse alokkaina saamastaan kohtelusta. Palvelusaika RT3:ssa, erikoisjoukko-osas- tossa, oli 15 kuukautta. Loppuajalla tuli taas uusia mutkia palvelukseemme. Silloinen lamakausi vaikutti myös armeijan elämään siten, että halukkaat lomautet- tiin palveluksesta viimeisten kolmen kuukauden ajaksi. Minäkin lähdin lomalle, mutta kun en saanut työpaikkaa entisellä siviilialallani, liikealalla, niin palasin takaisin joukko-osastooni palvelukseen. Tein sopimuksen kanta-aliupseeriksi, kirjuriksi patteriston esikuntaan. En kuitenkaan saanut nimitystä virkaani ennenkuin asevelvollisuusajani päättyi heinäkuun alussa. Sain kuitenkin olla mainittuja tehtäviä

hoitamassa patteriston esikunnassa.

Oman leimansa koko asevelvollisuusajalleni Valamossa antoi myös osallistuminen urheiluun, jota olin lapsuudestani saakka harrastanut. Pelasimme pesäpalloa luostarin tallin kentällä ja pidimme yleisurheilukilpailuja. Otin myös osaa armeijan ampumahiihto- ja suunnistusmestaruuskilpailuihin.

Viimeiset asevelvollisuusajan kuukaudet olivat elämässäni käännteentekeviä. Anoin Sortavan kreikkalaiskatoliseen pappisseminaariin, jonne minut hyväksyttiin. Tähän elämäni käänteeseen lienee vaikuttanut se, että jouduin Valamoon asevelvolliseksi ja asuin luostarin läheisyydessä 15 kuukautta, sekä se, että Mitrosen sekä luostariveljien, noviisi Stepan Sahonovin — myöhemmin pappismunkki Savva — ja noviisi Leonid Schavikinin — myöhemmin piispa Markus — avustuksella tutustuin luostarielämään. Jätin armeijan palveluksen 1932 heinäkuussa, josta ajasta alkoi uusi vaihe elämässäni, mikä johti vihdoinkin takaisin Valamon luostariin — munkiksi — 1936.

Jouko Risku

Tuntuu kummalliselta joutua Valamolaisten varusmiesmuisteloitten eteen kymmenien vuosien kuluttua siitä, kun viimeksi on sieltä lähtenyt. Se ei olisikaan mahdollista, ellei erästä valamolaista olisi naitu sukuun. Sitä kautta kiertyi Valamokin uudelleen eteeni.

Minun varusmiesaikani ei anna oikeaa kuvaa asevelvollisuusajan tavallisesta kulusta, sillä jouduin näet alokas- ja aliupseerikoulukausien jälkeen vain paidanvaihtokäynneille Valamoon. Vasta kokelasästäni muodostui yhtenäisen Valamokausi linnakkeiden ammuntoja ja Mökerikössä viettämäni kahta viimeistä asevelvollisuusviikkoani lukuunottamatta. Siksi Valamokuvani lienee enemmänkin siviilimäinen kuin varusmiehen, jonka kuvaa himmentänevät raskaat koulutusvaiheet.

Milloinka Valamo jäi sitten mieleeni? Myrskyinen laivamatka Vahtiniemestä Valamoon marraskuisena hyytävän kylmänä päivänä tai kulku jäähän vetäytyneen Laatokan halki Mantsinsaaresta Valamon kautta Lahdenpohjaan. Siinä muutamia aineksia mielikuvaani Valamosta. Kuitenkin vasta kesäkuun 8—10 päivien välisenä aikana vuonna 1937 ajaessamme moottoriveneellä Niikkanen patterilta Luostarille kanavareittii myöten, koin elämyksen, jota on vaikea, ehkä mahdotonkin unohtaa. Oli kaunis alkukesän aamuhetki. Aurinko paistoi pilvettömältä taivaalta. Veneen keulan työnnyttyä luostarin lahdelta avautui näköala,

missä suuret omena- ja kirsikkapuutarhat täyteläisessä kukkaisloistossaan kylpivät auringossa luostaria ympäröivällä, lahteen viettävällä rinteellä. Tuosta kukkaismerestä nousivat luostarin valkeat rakennukset kohti korkeutta — pääkirkon tavoittellessa taivasta, yhtä sinistä kuin oxidoitunut kupoolinsakin. Oli tyyni. Sen verran lienee ollut virettä, että hienoinen kukkien tuoksi hyväili meitä lahden perältä lähtien tuoksun hiljalleen voimistuessa lähemmäksi laituria tullessamme. Yksitoikkaisilta Pohjanmaan lakeuksilta lähteneenä ja siellä kasvaneena tuo muutamien hetkien elämys oli niin voimakas ja tunnepitoinen minulle, että olen Valamollee myyty. Tämän lisäksi, osallistuttuani kerran luostarin kirkossa jumalanpalvelukseen koin, sen tunnustan, minua hieman järkyttävät mystillisen juhlalliset toimitukset. Nyt ei vastauksessani kysymyseen, mikä Valamosta tulee ensin mieleen, ole mitään merkillistä, jos vastaan: luostari ja sen miljöö.

Mielikuvaani täydentävät vielä, että mahtavat metsät, jyrkät, Laatokasta nousevat tummanruskeat kalliot ja mehevä luonto, olivat mieluummin jylhiä, ihmiskäden jäljet saarilla kauniita.

Nuoruus, siniset silmät ja pellavapää ovat osaltaan Valamon mielikuvaa kaunistamassa. Kokelastovereiltani Tuomaalalta ja Vernolta sain juhannuspäivänä lahjaksi Valamo-kepin, kyhmyisen, munkkien tekemän ja Luostarin kahvilasta kahvikupin ääreltä tuon kauniin pellavapään.

Eino Kettunen

Elettiin vuotta 1934. ”Rantapyssyn” alokkaat koulutettiin silloin Lahdenpohjassa merikomppanian yhteydessä, joskin kouluttajat olivat rannikkotykistön miehiä.

Alokasajan jälkeen meille annettiin helmikuun alkupäivinä lähtökäsky Valamoon. Jouduin johtamaan Kelpälle Valamon porukan, joka sotilasmestari Valto-selle tapahtuneen ilmoittamisen jälkeen jatkoi välittömästi matkaa ”lippulaiva” Aunuksella. Nousimme maihin Niikkanassa, josta liikoja kuhnimatta hiihdeltiin parinkymmenen varusmiehen voimin esikuntajoukkueen kasarmiin, pääluostarin välittömässä läheisyydessä sijaitsevaan munkkien luovuttamaan rakennukseen. Tänne esikuntajoukkueeseen oli sijoitettu huollon eri tehtävissä toimivat varusmiehet sekä viestikurssi, johon allekirjoittanut oli saanut komennuksen. Varsinaiset tykkimiehet olivat heti Valamoon saavuttuamme jääneet Niikkanaan, missä heistä alettiin tehdä rantojemme suojelijoita. Elämä esikuntajoukkueessa oli vaikeasti rinnastettavissa oloon vastavalmistuneessa Rauhalan kasarmissa. Meiltä puuttuivat kaikki ns.

Varhainen aamuhetki satamassa.

nykyajan mukavuudet. Ei ollut WC:tä, lämmintä vettä eikä muita ylellisyyksiä, joihin olimme alokasaikana tottuneet. Omat hyvät puolensakin oli Valamolla. Iltalomakorttia ei enää tarvittu ja alokasaikainen kunniantekokin rajoittui vain henkilökohtaisesti tunnet-

tujen esimiesten osalle.

Viestikoulutuksena oli sähkötyksen opettelua vähintään 2—3 tuntia päivittäin. Vilkun käyttöä harjoiteltiin myös ahkerasti. Näiden sisäoppituntien vastapainona oltiin ainakin joka toinen päivä hiihtämässä. Lunta oli

Valamossakin suhteellisen paljon. Laatokka oli umpijäässä Lahdenpohjaa, Sortavalaa ja Mantsia myöten. Kelirikon aikana jouduttiin mottiin parinkin viikon ajaksi. Vain posti tuli Sortavalasta lentokoneella. Muistikuvani mukaan jouduttiin sanan täydessä merkityksessä tunkeutumaan luostariin, josta saatiinkin kaikkea tarvittavaa. Vain kerran taisivat sunnuntaipul-
lat jäädä saamatta, silloinkin hiivan loputtua. Eikä se pulla silloin niin erikoisen tärkeältä tuntunutkaan.

Ulkoilu hiihdon parissa tuntui kovasti viehättävän koko viestin porukkaa. Hiihtotuloksetkin olivat kiinnostuksen mukaisia, toisen patteriston hiihtomestaruuskilpailuissa taisi esikuntajoukkue saada ainakin kaksi parasta sijaa. Myös kantahenkilökunta oli tunnettu hyvästä hiihtokunnostaan sinä talvena. Kersantit Perälä ja Kohonen sekä viestimestari Ihalainen pääsivät kantahenkilökunnan kärkeen. Perälä saavutti tuloksensa tehokkaalla hiihtämisellään ja

Ihalainen nykästyylillään.

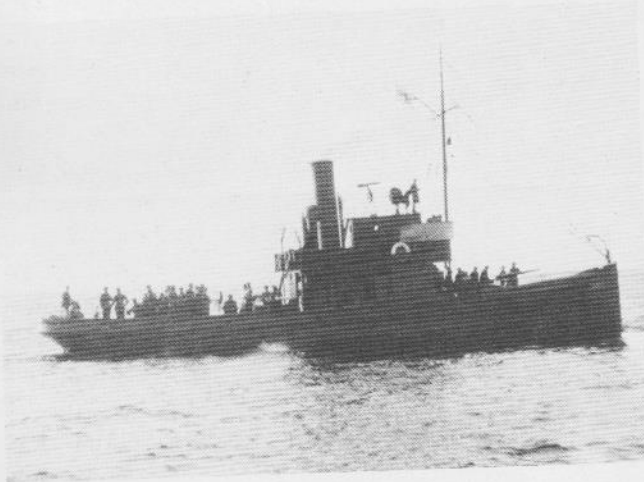
Voisi luulla, että illat olisivat käyneet huvitusten puutteessa pitkiksi ja ikäviksi, mutta asiat eivät olleet sinne päinkään. Talvella 1934 tuli muistaakseni käytyä kirkossa 52 kertaa. Kirkossa käyntiin ei aina liene ollut syynä hartauden harjoitus, vaan halu löytää ne harvat neitoset, joita talvisin oli luostarin tai puolustuslaitoksen palveluksessa. Yhteensä taisi näitä tyttölapsia olla viidentoista paikkeilla. Kilpailu oli tosi kovaa, kun asevelvollisuuttaan suorittamassa oli samanaikaisesti vähintään 100 nuorta ja yritteliästä poikamiestä. Aina kun sotilaskodin tiloissa järjestettiin tansseja gramofonin säestyksellä, noudettiin kilvan tanssiin paikalla olleita neitosia ja rouviakin.

Kesä- ja matkailukauden aikana harrastukset voitiin suunnata toisin. Laivojen saavuttua sunnuntaiaamuisin oli Valamossa matkailijoita useita satoja, ehkä tuhansiaakin. Silloinpa riitti vapaaehtoisia sotapoikaoppaita — erityisesti ja nimenomaan neitokaisille. Se oli siihen aikaan kontaktien ottamista puolin ja toisin.

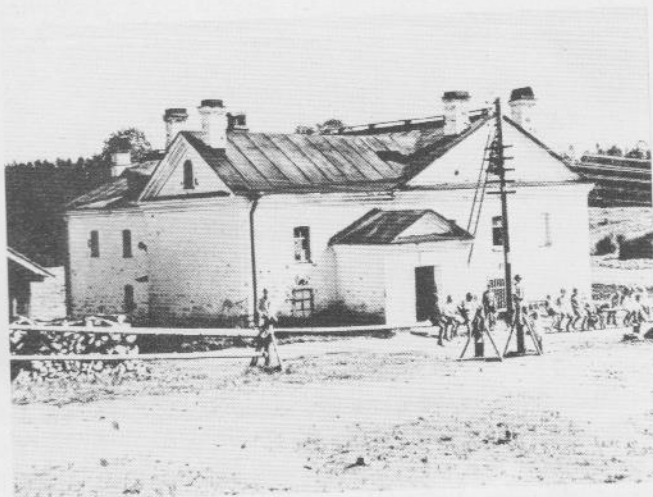
Valamon ilmapiiri toi kantahenkilökunnan ja varusmiesten väliset suhteet tavallisia varuskuntia huomattavasti läheisemmiksi. Jos nyt ei suoraan ”sinuteltu”, niin aina voi pistäytyä iltakahvilla jonkun tutun kantahenkilökuntaan kuuluvan luona ilman sen suurempia muodollisuuksia. Tulipa harrastettua kalastustakin erään kapteenin kanssa. Tuttavuussuhteet henkilökunnan kanssa syntyivät hiihtoladulla taikka päivittäisen palveluksen lomassa.

Varusmiesten ja munkkien väliset suhteet olivat suorastaan ihanteelliset. Tosin ne joutuivat kovalle koetukselle syyskesällä omenien kypsyttyä. Munkit kyllä olisivat antaneet omenoita ilmaiseksikin, mutta kukas siihen olisi tyytynyt. Omenavarkaisiin oli mentävä ja siellä jouduttava vartijamunkin yllättämäksi. Varusmiesten juoksukunto oli voittoisampi. Oli siinä kersantti Palsio kiipelissä selvitellessään puutarhassa liikkuneiden omenavarkaiden edesottamuksia. Tilanne selvisi, kun eräs urhoollinen tykkimies, liekö itse ollut edes mukana varkaissa, otti syyn päällensä. Tällaiseen urhoollisuuteen lienee kannustanut se, kun omenavarkaksi tunnustautuville oli luvattu iltalomaa. Yhtä useampi ei kuitenkaan koskaan uskaltanut ilmoittautua.

Varusmiesaikani päättyi syksyllä. Samainen Aunus tuli meitä noutamaan Valamon laiturista. Haikealta se siviiliin lähtö tuntui. Liekö siitä johtunut, että jälkepäin tuli Valamossa käydyksi ainakin pari kertaa kesässä. Aina siellä tapasi tuttuja, joiden kanssa oli rattoisaa muistella Valamon ihania aikoja. Näin vuosikymmenien kuluttuakin Valamon ajat ovat läheisimmin ja parhaiten muistissa säilyneitä.

Tykkivene Aunus.

Toimitusjoukkueen käytössä ollut rakennus. Aikaisemmin tässä asuivat luostarille työlupauksen tehneet henkilöt, mistä nimi Työtä rakastavien talo.

Tukkitöissä Valamossa

Kurt Börje Forsman

1930-luvun alkupuolella olin Sortavalan Lyseon lukioluokkalaisena kesäisin tukkipoikana Valamon saarilla.

Näin tutustuin kaikkiin Valamon ns. pääsaariin. Eräänä kesänä jouduimme liikehtimään paljon Niik-kanan rannikkopatterin edustalla, eivätkä sotilasviranomaiset näyttäneet siitä pitävän. Ensimmäisen kesän oli pelkkänä vene- ja kettinkimiehenä sekä ”surlinkipoikana”, mutta jo toisena kesänä pystyin kokeneempaan vaativampiinkin töihin. Olin myös tuntikirjurina ja palkanlaskijana — jonkinlainen pikku nilkki siis. Tukkilaiset olivat pääasiassa Salmista tai Jämsjärveltä kotoisin. Itse kun olin Pitkärannan ”brihatsu”, olin jo tutustunut poikaiässä Salmin murteeseen, joten kieli-vaikeuksia ei ollut. Salmiin tukkilaiset eivät mitenkään ”ossotineet” minua.

Olimme Waldhofin tehtaiden alahankkijan, puutavarayhtiö Oy Bruno Procope Ab:n palveluksessa. Tämä firma osti Valamon luostarilta puuta, mikä sitten propsitavarana kuljetettiin ”nipputookeissa” Laatokan yli hinaajalla Käkisalmeen. Muistan myös nähneeni ison pääsaaren lähetyvillä suuria tukkisumia, mutta en vaan muista, kuuluivatko ne meille. Tukkien seassa uiskenteli runsaasti suoranaisia tukkijätiläisiä.

Tukkilaisporukalla oli käytössään melkoisen vahva rautarunkoinen moottorihinaaja sekä Penta-ulkolaita- eli perämoottorivene ynnä tarpeellinen määrä kelaveneitä. Työajastani kulutin suuren osan nimenomaan kelapaatin tervaisessa ja pihkaisessa tuoksussa. Selvää on, että rakastin suorastaan tukkilaispojan tervettä elämää. Pelasin paremminkin kuitenkin yläpäälläni ja kuljetutin moottoriveneen perässä vierityksiä helpottavia lankkuja. Keksintö oli minun ja miehet pitivät sitä suuressa arvossa, säästihän se työtä ja hikeä.

Työnjohtajanamme oli kerrassaan ketterä ja iloluontoinen entinen salmilainen ja silloinen ”pupujärveläinen” Nikolai Schali, josta tuli myöhemmin eräs sotiemme sankarivainajista. Olen vakuuttunut, että tämä mainio pieni mies oli yhtä pippurinen sotilas ja kova soturi sodassakin huolimatta siitä, että hänellä oli 5 ”hoikkasormista” eli 5 lasta kotona. Sen saattoi jo silloin päätellä miehen luonteesta ja käytöksestä.

Moottoriveneen kipparina toimi keski-ikäinen Laisi-niminen mies Salmista. Koneenkäyttäjänä oli salmilainen kolmissakymmenissä oleva Pekka Kovero. Ukko Lukin sekä hänen poikansa, samoin eräs ”Santtu” eli Aleksanteri ja Vornanen-niminen nuori mies ovat jääneet mieleeni. Vanha ukko Schali toimi sumavahtina lähes ”mahapalkoilla”. Hänen partansa ulottui napaan asti. Ukko Lukinilla oli kakkulapäähaka ja hän edusti työmaademokratiaa silloisissa oloissa sekä pani hanttiin eli kampoihin jokaisessa työtapaa koskevassa asiassa, mutta nauruksi se aina pantiin.

Yhtiön sikariporrasta edusti metsänhoitaja Harry Snellman ja pilliporrasta isäni, metsäpiiriesimies Karl Edvin Forsman. Tukki- laisten mielestä he olivat hyviä miehiä ja arvostelun ulkopuolella. Olen aivan varma, ettei sanoja olisi säästetty, jos asianlaita olisi ollut toisin. Minuakin haukuttiin säälimättä, jos jokin meni pieleen.

Koetimme työnjohtaja Schalin kanssa, tienaisimme-ko me leipämme niputtajina. Aloitimme jo klo 6 aamulla ja lopetimme klo 22 illalla, saalis oli 6 nippua mieheen ja hieman yli 100 mk:n päiväansio hirmuisesta raadannasta. Valamon propsit olivat paksuja ja raskaita pikku haalla niputuskoneeseen nostettaviksi. Sivut olivat kipeinä ja selkä arka monta päivää. En ollut mikään valoloisto koulunpenkillä, joten hyväksi se oli

Tukkeja Luostarinlahdella.

tämäkin yritys, antoipahan edes vähän lukuhaluja lisää.

Salmilaiset ammattiniputtajat ansaitsivat päivässä ja lyhyemmässä ajassa 2 kertaa enemmän. Niputtajalla piti olla sekä ruista että läskiä ranteessa. Ja kovat ne olivatkin ne tukkilaisten "shakuskit" munkkien kuuluisaa Valamon limppua, Amerikan läskiä eli silavaa, metwurstia tai RT3:n kenttäkaupasta ostettua paksua punaista savuhevosemmakkaa. Palan painikkeeksi oli teetä. Luonnollisesti oli moottorivenehinaajassa perunasäkki kalakeittoja varten, makarooneja ja hernelussikin vaihteeksi. Kahviakin oli joskus.

Moottoriveneen keulassa oli kylmätiloja, joissa pidettiin voita, säilökermaa, malkkipurkkeja ja silavakääröjä ynnä kaikkea mahdollista lämpimässä pahentuvaa tavaraa.

Kalaa pyydettiin onkimalla tai panemalla verkko jonkin pienen lahdenpoukaman suulle. Vähän loiskuteltiin vettä molemmin puolin verkkoa, joka kohta alkoi tutista kalojen painosta ja rimpuiluista painuen veden alle. Vain isoimmat kalat kelpasivat, muut laskettiin kasvamaan. Oli siinä kalaa kaikenlaista, haukia, ahvenia, lahnoja, särkiä sekä jokunen pienempi

siikakin. Kalakeittoaineokset saatiin näin neljännestunnissa yli 10:lle miehelle. Varsinkin sivu- ja pikkusaarten tuntumissa ja kupeilla oli luonto täysin koskemattomaa ja kalaa oli viljalti.

Eksyipä tukkilaisten haltuun jokin pirtukanisteritokista irtaantunut 10 litran pirtukanisterikin silloin tällöin, ja olikin aine todella hyvään tarpeeseen, eikä se suinkaan mennyt väärin kurkkuihin. Öisin saattoi sataa, ja ulkosaarilla sekä ulapalla tuuli napakasti; kylminä öinä pirtu toimitteli lääkkeen virkaa. Mutta enimmäkseen päivät, illat ja yöt olivat tietysti leutoja ja kauniita. Varsinkin auringonlaskut aivan Laatokan yllä olivat mieleenpainuva näky. Ennen nukkumaan menoa tehtiin "kovaa" teetä ja pressujen sekä havujen päällä eli kuumilla kallioilla maaten kerrottiin salmilaisia "suakkunoita". Suakkunat olivat tietenkin tyttöjuttuja, ja kun aihe oli kaikille mieluinen, ei ainakaan riitaa tullut. Salmilaisethan olivat tunnettuja puukkojunkkarereinakin, mutta meidän porukkamme oli rauhallista eikä "sekoiteltu" enempää kuin, että juttu luisti ja kielenkanta vähän irtosi. Maata mentiin aikaisin jo klo 21 illalla, ellei tilanne vaatinut yötöitä. Väsymys tuli pian raittiissa ilmassa, ½ tunnin jorinat vain, ja silloin uni voitti jo jokaisen väsyneen miehen. Ylösnousu tapahtui klo 3—5 välillä, juotiin vain aamutee mustan limpun kera ja niin työt alkoivat taas.

Kun työmaat olivat toisinaan pääsaaren tuntumassa, asuimme luostarin tiloissa keittiörakennuksen alakerassa. Itselläni oli oikein turistihuone hotellin puolella. Se toimi samalla tavallaan pieneltä osin toimistona ja palkkakonttorina.

Taidemaalari Grigori Auer, jonka tunsin Pitkästäranasta Lammetsun saaren huvilan omistajana, maalasi kesäisin Valamossa. Hän antoi huoneeni koristeeksi kuivumisajaksi muutamia taulujaan huoneeni seinustoille. Ihmettelin hänen "suttaustyyliään" ja taituruuttaan tavattomasti. Myös munkkien joukossa oli ainakin 2 huomattavaa taidemaalaria.

Munkeilla oli erittäin tuliseksi lämmitetty suuri sauna. Se oli ylimmiltä sementtilavoiltaan kuin helvetin esikartano. Sauna oli todella tilava, venäläisittäin mitoitettu, lisäksi oli suuri pukuhuone ja pesuhuone, jossa palvelusvuorossa oleva munkki laitteli kipot ja vadit vesiä täyteen sekä valvoi alustavaa peseytymistä. Vasta pesun jälkeen sai mennä löylyhuoneeseen. Kyllä munkkien saunassa lika lähti. En sen koommin ole nähnyt niin suurta ja kuumaa saunaa.

Pyhäisin ei tehty töitä, vaan retkeiltiin ison pääsaaren nähtävyyksiä katsomassa. Salmin pojat tilasivat tyttöjään kirjeitse pyhiksi käymään heitä Valamossa katsomassa. Nastit ja Ljubat noudattivatkin vierailupyyntöjä. Olivat sellaisia musta- ja kiharatuk-

kaisia, pitkäpalmikkoisia, iloisia 18—20 vuotiaita naisen alkuja. Yllättävän kauniita todellakin, kun kavaljeerit mielestäni nyt eivät olleet mitään sen suurempia "Adoniksia", vaikka väittivät, että heillä juuri onkin sitä jotakin, mikä naisia viehättää.

Minun piti aina laittaa kavereille kaulukset kaulaan ja erikoisesti sitoa solmio, kun se taito pyrki unohtumaan, sillä solmiotahan ei tarvittu kuin sen kerran vuodessa. Muutamilla oli ostettu Sortavalan torikauppiaalta valmiiksi sidottu solmio. Muuten eivät Salmin jätkät yleensäkään katsoneet kauluksia tarpeelliseksi edes naisjahdissa, lisäisivätpähän vain muuten tilaisuuden hohtoa.

Noviisimunkit olivat aina rahapulassa ja persoja makeisille sekä tupakallekin. Juablukka- eli omena-ajan lähestyessä elokuun loppupuolella he jo toivat salaa sylyllisen omenoita parilla markalla. Ja heinäkuussa sai 1:llä markalla viinimarjoja ja karviaisia ison pussillisen. Kaupanteko noviisimunkkien kanssa oli kylläkin syntiä, mutta se oli jännittävää, kun se oli topsecretiä eli hypersalaista.

Eräänä yönä minut yllätti hotellihuoneessani hammassärky. Muistin heti eremiittapyhimyksen pyhän arkun ja vaelstin keskellä yötä veistämään tikun arkusta. Pistin tikun hampaaseen, ja eikös vain se riivatun hammassärky loppunutkin siihen paikkaan. Myöhemmin olen huomannut hammassärkyni päättyvän yhtäkkiä hammaslääkärin odotushuoneen penkillä ilman mitään tikkujakin.

Valamon luostarin hotellin ravintolassa sai kansainvälistä, erittäin hyvää turistiruokaa. Niinpä tilasin pyhäisin wienerleikkeitä, kanaa tai paistia. Englantilaisia turisteja ja saksalaisia Wandervögeleitä näki paljon.

Kaikilla Valamon saarilla oli erittäin suuria kyykäärmeitä. Kerran meni kyy kierukalle puun juurella raollaan olevaan reppuuni. Se oli varsin iljettävän näköinen, kun oli vihreän musta ja alapuolelta kellanvaalean harmaa. En saanut syödyksi voileipiäni, jotka olin hieman heikosti paperoinut; ne joutuivat kalojen ruuaksi. Käärmeitä emme vaivautuneet tappamaan, siitä olisi tullut liian iso vaiva ja murha on aina murha, joka jättää pahan mielen palkaksi. Mehän heikäläisiä olimme tulleet härkitysmään.

Tukkilaishan vaadittiin suman yli juoksua sekä puomeilla ja tukeilla pysymistä haan avulla. Työnjohtajan Schalin arvovalta perustui suurelta osalta juuri näihin avuihin. Hän pystyi jopa tanssimaan ripaskaa pyörivällä tukilla. Minua hän koului erikoisesti ja nauroi sitten sydämensä kyllyydestä, kun putosin vaatteet päällä jontkaan. Putosinpa kerran tiukkaan sumaan, ja sellainen voi olla kohtalokasta. Voi nimittäin sattua,

ettei saakaan päättään ylös tukkien välisistä raoista. Paksut tukit nitisevässä sumassa voivat kuristaa kaulan väliinsä. Tällaisissa vaarallisissa tapauksissa riensivät muut aina juoksujalkaa haka kädessä apuun hajoittamaan tukkeja ylöstuloaukkoa varten.

Tukkityömaanäkemykseni ovat sammakkoperspektiivistä lähtöisin. Ymmärsin vain, että mustia pöllejä ei saanut olla "kuorituksissa" ja halvalla piti saada propsit maalta pinoista veteen vierityksissä. Sitten ympäröitiin rannassa ajelehtivat propsit puomeilla propsilautaksi eli sumaksi, joka tyynellä ilmalla hinattiin moottorivenehinaajalla niputuslahteen, missä propsit niputettiin rautalankojen pitämiksi nipuiksi niputuskoneessa.

Niput vuorostaan ryhmiteltiin uiviksi juniksi eli tookeiksi (johtuu sanasta tåg). Tällaisen tookilautan eli nipputookin hinaamiseen Laatokan yli tarvittiin erittäin hyvät sääennustelut ja säät ynnä suurempi hinaajalaiva. Mikäli myrskyt yllättivät tällaisen nipputookin, se saattoi hajota vaikka alkutekijöihinsä, kun suojaa ulapalta oli mahdotonta hakea. Vahinko nipputookin hajotessa oli suuri. Tietääkseni ei meille minun aikanani tällaista suurempaa vahinkoa sattunut, vaan tulivat propsiniput perille Waldhofin tehtaille Käkisalmeen, tosin joskus hieman runneltuina.

Kettinkejä ei saanut muklauttaa veteen, ne piti onkia haalla ylös tai sukeltaa ne pohjasta. Nippulankoja piti oikoa uudelleen käyttöä varten. Nehän olivat 10 mm paksua rautalankaa, silmukkapäisiä ja tarkkaan mitoitettuja. Kelun paattivinkkelistäkin sentään oppii metsätietoutta melko lailla, samoin muuta elämän viisautta.

Sota-aikana minulle oli erikoista hyötyä tukkilaisajoista, mm. yöpymiset ulkosalla ja laavun teko olivat tuttua sekä miesten käsittely mutkatonta. Jopa ruokasouvitkin vaikuttivat samanlaisilta eräinä kertoina.

Muistan ns. "kylmän veden ottajaiset". Kaksi seivästä sidottiin rautalangalla yhteen n. 12 metrin pituiseksi varreksi ja sen päähän melko iso pitkäkaulainen lasipullo. Pullo työnnettiin kauempana rannasta eli "selällä" yli 10 metrin syvyyteen. Siellä se pulputti itseensä hieman kylmempää ja puhdasta vettä. Laatokan pintavesi oli kesäisin siitepölyn ja roskien peittämää. Aina ei ollut tilaisuutta käydä maissa saamassa puro- tai lähdevettä, vaan piti ottaa ruoka- ja juomavesikin Laatokasta.

Kalaa paistettiin kallionkolonuotioilla hiilillä tai tikun nenässä.

Perunoita haudottiin tuhassa. Työn lomassa käytiin

myös marjastamassa, kun mustikoita oli runsaasti. Kaurapuuro oli myös muotia.

Vaikka otin aurinkoa ahkerasti ja uin lähes joka päivä, muistan silti, että Valamon ulkosaarilla vedet olivat kylmiä, niin että siellä virkistyi ihan hampaankalinoihin saakka.

Kovin suuria myrskyjä ei minun saarilla ollessani sattunut. Mutta jo pienetkin kauhistuttivat minua ihan tarpeeksi. Laatokan ristiaallokko kiehui kuohupäinä ja rynkytti venettä pelottavalla tavalla. Laatokan laineet olivat korkeita ärjäisyroiskeita, ja tyven pinta saattoi äkisti vaihtua kiukkuseksi ristiaallokkovimmaksi.

Olimme joutuneet kerran hakemaan suojaa erään pienen sivusaaren suojasta. Ulapalta noussut myrsky huuhteli vedet tämän atollimaisen matalan saaren yli ja metsä muuttui suoksi. Karhumainen kipparimme Laisi, joka ei pelännyt pirujakaan, kuulutti meille kaikille, että tänne häntä ei saataisi jäämään yöksi myrskyn aikana, ties vaikka koko saari hajoaisi.

Ulkosaarilla olivat näkymät karut ja jylhät, pääsaarella taas oli silmiinpistävänä puolena vehmaus. Maalauksellisempia maisemia tuskin on olemassa. Ikimuistoisia ovat mielessäni Valamon saaret. Valamon luonto oli niin jylhän kaunista ja vehmasta, siellä olevat kirkot, rakennukset ja munkit niin erikoislaatuista, että ne ovat lähtemättömästi painuneet mieleeni, kuten salmilaiset tukkijätkin. Jollain tavoin heissä oli kuulun Pohjolan jätjän tapaisia ominaisuuksia yhtyneenä karjalaiseen vilkkauteen.

Valamo oli suuri nähtävyys. Sitä ei unohda milloinkaan. Entä sitten työtoverini, nuo Salmin, Pitkärannan, Uuksun ja Pupujärven miehet. Tuskinpa ukko Lukin kakkulapähäkansa kanssa saattoi aavistaa, mikä salmilaisuuden symboli hän oli, ja tuskinpa muutkaan tukkilaiset ymmärsivät, miten suuresti olimme riippuvaisia toisistamme, miten paljon tarvitsimme toinen toisiamme työtovereina ja ihmisinä, miten pidimme toisistamme, vaikkei sitä nyt miesten kesken oikein sopinut paljastaa.

He, nämä Salmin kovat metsätyönraataajat, käyttivät minulla muutaman kesän aikana sellaisen elämän koulun, josta vieläkin olen heille kiitollinen. He ja heidän muistonsa yhtyneenä Valamon saarten tenhoavan jylhään kauneuteen on minulle vieläkin nuoruuteni ajanjakson mieluisinta muisteltavaa. He ovat minulle yhtä rakkaita kuin parhaat rintamatoverini etulinjan taisteluhaudoissa. Valamo oli Laatokan helmi. Ison pääluostarin kullanhoitoiset kupolit loistivat kuin kulta ja säihkyivät kuin jalokivet utuisen aamuringon loisteessa.

Valamolaista metsää.

Apulaisena luostarin kesäravintolassa

Kaija Kangasmaa

Kun sanon, että olen asunut lapsuuteni vuodet Valamon saarella munkkiluostarissa ja vähän työskennellytkin siellä, tuntuu kuin puhuisin vierasta kieltä, jota on vaikea ymmärtää. Ja ihmekös tuo, tuohan sana luostari mieleen eristetyn ja taloudellisesta kehityksestä jälkeen jääneen elinympäristön, jolle kaikki ulkoinen häly ja meno on vierasta.

Valamossa asuessamme ja kotimaisten matkustajien ja ulkolaisten turistien siellä kesäisin käydessä emme siinä käsittäneet mitään ihmeellistä. Osa kävijöistä oli tietenkin pyhiinvaeltajia, he tulivat rukoilemaan saarella oleviin kirkkoihin, mutta suurin osa oli tavallisia matkustajia.

Vasta nyt jälkeinpäin huomaa, että munkit elivät ajastaan paljon edellä, kun osasivat jo silloin hyvin monin eri tavoin käyttää matkailun tuomia edellytyksiä taloudellisesti hyväkseen. Tulee vain mieleen helmi-kaupan matkamuistojen runsas ja aito valikoima.

Suuri hotellirakennus sijaitsi luostarin kanssa samalla mäellä. Ravintolan tarpeellisuus oli kai huomattu jälkeinpäin, koska sitä vaten oli jossain myöhäisemmässä vaiheessa rakennettu puinen siipirakennus. Se oli kevytrakenteinen, eikä siinä ollut edes lämmitystä, ja se oli muutenkin suhteellisen vaatimaton muuhun Valamoon verrattuna.

Kahtena kesänä ennen sotaa olin harjoittelijana ravintolassa. Pappismunkki Rufim oli kaiken päänä ja johtajana. Hän oli lyhyehkö ja tanakka munkki, joka hyvin ketterästi ja joutuisasti liikkui paikasta toiseen, huolehtiva ja ankara alaisilleen, aina tarpeen mukaan.

Muu henkilökunta olikin muuttolintuja. He tulivat kesäksi tälle kauniille saarelle töihin, samalla saivat viettää vapaa-aikansa mieliympäristössään ja palasivat talveksi vakinaisiin asuinpaikkoihinsa. He olivat

pääasiassa alansa ammattihenkilöitä. Kielitaito heillä oli korkea ja kaikkia pääkieliä puhuttiin, suomea kaikki eivät kyllä paljoakaan osanneet. Venäjä oli keskustelu- ja puhekieli. Aika hyvin minäkin sitä ymmärsin, puhumisen laita oli huonommin.

Keskikesän sunnuntait olivat henkilökunnalle kovaa koetusta. Joskus olimme 16 tuntiakin yhteen kyytiin töissä ja se oli kuin kilpajuoksua koko ajan. Tällaiset päivät olivat tietenkin poikkeuksia ja vain heinäkuussa voi näin käydä. Kun Laatokka oli lähes peilikirkas ja aurinko paistoi täydeltä terältä, tuntui kuin kaikki mantereen asukkaat olisivat innostuneet Valamon matkasta. Monillehan kesä ei ollut kesäkään ilman Valamossa käyntiä. Ravintola oli ainoa paikka saarella, josta voi saada ruokaa ja juomia, niin että ymmärtää sen vilskeen, jonka sadat matkailijat sinne toivat.

Pyhäamuisin tulimme töihin kuudeksi, arkisin osa seitsemäksi ja osa vasta iltapäivällä. Ensin joimme teetä yhdessä. Isä Rufim istui pitkän pöydän päässä ja alkoi ensin. Suuri samofaari höyrysi ja vähän arvo- tai ikäjärjestyksessä saimme vuorollamme kukin teelasin. Valkoista leipää, sitnikkaa, voita ja marmelaadia oli lisäksi.

Ja sitten alkoivat tavanomaiset valmistelevat työt. Sitruunaa viipaloitiin suuret määrät, sillä teetä juotiin paljon. Yhdestä sitruunasta piti saada noin 14–17 viipaletta. Kyllä veitsen piti olla ohut ja terävä, ennenkuin ehjiä siivuja sai tuon määrän syntymään. Voinappeja tehtiin vesiastioihin kellumaan. Muotit olivat koristeellisia ja vaati näppäryyttä saada kuvio ehjänä ja kauniina joka nappiin. Sinappijauhosta sekotettiin sinappia, ja lisäksi oli kaikenmoista muuta pikku hommaa. Johtajatar tarkasti, että kaikki sujui hyvin ja että työn jälki oli hyvää.

Sunnuntaiaamuisin keittiössä tehtiin myös valtavat määrät omena- ja lihipiirakoita. Ne olivat reilun kämmenen kokoisia, rasvassa keitettyjä ja omenahilloilla tai lihamurekkeella täytettyjä piiraita. Ne olivat hyvin kysyttyjä ja saaren vakinainen asujaimisto haki niitä myös usein. Varsinkin sotilaille ne olivat suurta herkkua, ja jos vain ravintolassa oli tilaa, niin he mielellään istuskelivat siellä ja päivärahoista riitti juuri sopivasti tällaiseen pikku törsäykseen.

Toinen herkku, niihin aikoihin harvinainen, oli jäätelö, jota eräs apumunkki aina tarvittaessa tiskauskatoksen takaosassa veivasi. Se tehtiin oikeasta paksusta kermasta ja kananmunista ja eipä se juuri meidän suihimme ehtinyt. Sitä tarjoiltiin jälkiruoka-annoksina ja se oli suhteellisen kallistakin.

Tarjoilijoiden asu oli tavanomainen: musta hame ja valkoinen pitkähihainen pusero ja valkoinen pieni

esiliina. Valkoisten piti aina olla puhtaita ja hyvin silitettyjä. Vyöllä oli kukkaro, johon aamuisin saimme määrätyn määrän peltimarkkoja. Saatuamme tilauksen maksoimme sen heti kassalle, näin jätettiin vastuu laskun perimisestä tarjoilijalle. Laskun loppusummaan lisäsimme juomarahaprosentit ja kun illalla oli maksettu kassalle aamullisten peltimarkkosten summa takaisin, oli kukkaroon jäävä loppu itselle. Kiireisinä päivinä sinne jäikin sievoinen summa.

Tarjoilupisteitä oli kolme. Ensimmäinen luokka oli privaatti, sitten oli varsinainen ravintolasali ja sunnuntaisin sekä erikoistilaisuuksissa katettiin päivällinen lisäksi pitkiin pöytiin ruokasalissa.

Privaatissa tarjoilivat kielitaitoiset ammattihenkilöt ja se oli meille muille vieras paikka. Siellä puhuttiin ja liikuttiin hiljaa ja arvokkaasti, ettei vain asiakkaiden ruokarauhaa häirittäisi. Ruokalistat olivat kaikkialla samat. Ne oli painettu kuudella eri kielellä ja ruuista käytettiin ranskalaisen keittiön nimikkeitä. Muistaakseni siellä ei ollut tuttuja ruokia juuri muuta kuin perunat ja lihapullat. Kansanravintolan puolella syötiinkin pääasiassa juuri lihapullia. Tietenkin ne olivat paljon halvemmat kuin jokin chateaubriand, mutta ennen kaikkea ne sai nopeasti. Tilaus kesti joskus hyvinkin kauan, ja kun asiakkailla oli aikaa vain rajoitetusti, sai siinä tarjoilija ottaa monta kiukunpurkausta niskaansa. Keittiössä oli ruuhkaa ja vaikka kiirehti tilauksia, eipä se juuri auttanut, korkeintaan sai sieltäkin kiukkuisia huomautuksia.

Keittiön taso oli hyvin korkea, ja tuskinpa olisi voinut tilata sellaista ruokalajia, jota siellä ei olisi osattu valmistaa. Kaksi ammattitaitoista mestarikokkia apulaisineen vastasi siitä, että ruoka oli hyvää ja että sitä oli riittävästi.

Ruokatarvat säilytettiin jäiden seassa, mitään jääkaappejahan ei ollut. Monien ruokatarvikkeiden suhteen luostari oli omavarainen ja ne saatiin ravintolaan päivittäin, mutta oli tietenkin myös sellaisia aineita, joita tuotiin laivoilla Sortavalasta.

Järjestys ja siisteys oli joka paikassa hyvä ja Rufim vaati ja ylläpiti työteliäisyyttä ja täsmällisyyttä. Ei ollut hyvä jäädä löpöttelemään liian pitkäksi aikaa, sillä vaikka kuinka luuli olevansa hänen silmiltään ulottumattomissa, niin pian sai kuitenkin havaita joutuneensa huomatuksi ja kehoituksen palata tehtäviensä pariin.

Tupakanpolto oli joka paikassa kielletty ja sekös harmitti hyvin monia. Sitä paheksuttiin milloin milläkin kielellä ja käskettiin kääntämään kieltoaulut nurinpäin. Munkithan eivät ollenkaan hyväksyneet tupakanpoltoa, niin kuinka se olisi voinut olla sallittua heidän ravintolassaan. Samoin juomat olivat vain

Pappismunkki Rufim, luostarin kesäravintolan johtaja.

Kesäravintolan henkilökuntaa.

maitoa ja limonaadia kahvin ja teen lisäksi.

Henkilökunta aterioi samassa pitkässä pöydässä, missä se oli aamulla aloittanut päivänsä teen juonnilla. Vakavina seisoimme pöydän ympärillä ja Isä Rufim siunasi ruuan ja jokainen teki hartaana ristinmerkin. Olin ainoa ei ortodoksi, mutta ortodoksisuuteen oli munkkien keskuudessa eläessä niin tottunut, ettei siihen kiinnittänyt huomiota. Ruoka oli suhteellisen hyvää ja ravitsevaa, mutta ei tietenkään samaa, jota ravintolassa tarjoiltiin annoksina. Ja teetä juotiin taas päivemmällä, munkit eivät käyttäneet kahvia, vaan vierasjuomanakin oli aina tee.

Kesäravintola.

Elokuun tultua alkoivat matkustajamäärät pienetä ja samoin lähti henkilökuntaa pikkuhiljaa pois. Ravintola suljettiin iltaisin yhä vain aikaisemmin ja asiakasmäärä pieneni ja pieneni. Huoneet olivat aamuisin kylmiä ja kosteita ja syksy tuntui kaikkialla. Liinoja ja astioita laitettiin talvisäilöön odottamaan uutta kesää ja kesävieraita. Oli monta haikaa eronhetkeä, mutta uskottiin ja luotettiin, että jälleen ensi kesänä olemme taas yhdessä, eikä tämä ero nyt niin kovin pitkäksi tule.

Mutta toisin kävi. Ensi kesää ei enää tullut ja astiat ja liinat saivat jäädä ikiajoiksi käyttämättä ja ystävät siellä tapaamatta.

Nuoren tytön matkamuisto

Aili Runne

Muistikuvani Valamosta: Pyhä rauha ja kellojen taivasiin kantava soitto.

Tietoni Valamosta olivat minimaalisen vähäiset, mitä nyt koulukirjoista olin lukenut, kun sain tilaisuuden käydä siellä, mutta tästä päivän kestäneestä retkestä muodostui varhaisnuoruuteni vaikuttavin elämys, elämys, jonka vaikutus jatkuu yhä.

Vuosikymmenet, ja etenkin kokonaisen talvikauden kestänyt sairaus, ovat himmentäneet ja jopa pyyhkineet pois monia muistoja elämän varrelta, vähän hatariksi ovat käyneet jo mielikuvat Valamostakin.

On kuitenkin kaksi asiaa, jotka jäivät mieleen selvinä ja kirkkaina.

Ensiksi tunnelma. Sanoisinko Pyhä rauha, jonka kohtasi jokaisella askelella. Se säteili munkkien kasvoista. Se asusti metsien siimeksessä ja kirkkojen holvistoissa. Kaikkialla . . .

Ja toiseksi kellot. Nuo kuuluisat Valamon kellot, massiivisen suurista pienen pieniin. Katsellessani niitä vielä melkein lapsen silmin tuli sellainen lämmin tunne, että nuo ainakin kuuluvat taivaaseen saakka.

Koko jylhä ja kaunis Valamon saari, sen luostari monine rakennuksineen, kymmenet kirkot ja skiitat henkeäsalpaavan kauniine maalauksineen ja ikoneineen, luostarin puutarhat kukkineen ja hedelmäpuineen, varjoiset metsiköt polkuineen sekä jalopuineen, joita ei kasvanut muualla Suomessa, myös kanavat, sillat ja erakkomajat, kaikki ne häilyvät enemmän tai vähemmän epäselvinä muistikuvina mielessä. Mutta sen tunnelmat, Pyhä rauha ja kellojen kaiku, niitä ei aikakaan ole pystynyt himmentämään. Kaipaus sinne, luostarin rauhaan ja koko ortodoksiseen mystiikkaan, on vienyt minut jo lukuisia kertoja Balkanille sen moniin luostareihin ja kirkkoihin. Ja kerra istuessani

siellä Chrid-järven rannalla Sv. Naumin luostarin satoja vuosia vanhojen puiden alla alkoivat Valamon muistoni elää. Runojen muodossa ja sävelten siivittämänä ne rönsoilivat yli luostarin muurien kuin villiviini, kiipesivät välillä kellotorniin ja polvistuivat hetkeksi nuoren munkin hahmossa Neitsyt Marian ikonin eteen rukoillen Pyhältä Äidiltä rauhaa kiusatulle sielulle.

Näin sai alkunsa ja syntyi laulusarja meidän Valamostamme, luostarikokonaisuudesta, jonka verstaista en ole löytänyt mistään muualta.

Lauluista kaksi ovat:

ERAKKOMAJA

Tuolla siimeksessä metsän on harmaantunut maja erakon. Sammalta nyt kasvaa katto sen, seinähirret maatu lahoten. Päässyt isän luokse lepoon igumeni Damaskin jo on.

Kerran kaukaa tänne saapui hän, Korkeimmalta kun sai tehtävän uuteen loistoon kaiken rakentaa, että ylistystä kansat, maa munkkiveljein kanssa laulaa voi, kellot luostarin kun kutsun soi.

Loistoon kauneimpaan kun Valamon
skiitat, luostarin ja kirkot on
saanut, kääntyi Isän puoleen hän
— palvelijas lepoon päästähän,
halvimpaan jos majaan jäädä saan
kutsuasi, Isä, oottamaan?

Päässyt Isän luokse lepoon
igumeni Damaskin jo on.

Erakkomaja

Säv. ja san. Ahti Runne

1. Tuol-la si-mekses - si met-sin on har-maan-to-mi-

ma-ja e-ra-kon. Sam-mal-ta-nyi kas-ua kat-to- sen sei-nä-hie-ret noa-tuu la-ho-

ten. Pääs-syt Isän luok-se le-po-hon i-gu-me-ni Da-ma-skin jo on.

CODA (1.)

Pääs-syt Isän luok-se le-po-hon i-gu-me-ni Da-ma-skin jo on.

UNEKSIJA KELLOTORNISSA

Kukkanurmi hehkuu loistossaan,
heinäsirkat soittaa viulujaan,
korkealta katsoo yksin vaan
uneksija kellotornistaan.

Vapahana välkkyy vetten vyö,
päättyy munkkiveljein kohta työ,
haaveksien katsoo Laatokkaan
uneksija kellotornistaan.

Poutapilvet taivaanrannan taa
valkohattaroina vaeltaa,
kukat, veden, taivaan näkee vaan
uneksija kellotornistaan.

Rukoukseen painuu munkin pää,
miten kaunis onkaan saari tää!
Kiitos, Herra, että olla saan
palvelijas pienin päällä maan!

Uneksija kellotornissa

Tranquillo Säv. ja san. Ahti Runne

Kuk-ka-nur-mi hehkuu

lois-tos-saan, hei-nä-sir-kat soittaa vi-ulu-jaan. Kor-ke-al-ta kat-soo yk-sin vaan

u-nek-si-ja kel-lo-tor-nis-taan. U-nek-si-ja kel-lo-tor-nis-taan.

(rit.)

Valamon satakielet

On valoisa kesäyö ennen juhannusta siihen aikaan, kun Valamossa kukkivat omenapuut, kirsikat ja sireenit. Seison siinä korkealla terassilla, johon noustaankin melkein kohta laivarannasta tultua kauniita kiviaskelmiä myöten. Kun päästään ylös ja käännetään vasempaan, tullaan korkealle terasille, jota reunustaa rauta-aita. Sieltä katsellessa näkyy alhaalla ihana omenatarha, jossa kukkivat valkoisenaan lukemattomat omenapuut, ja koko omenatarha näyttää olevan lumen vallassa, niin paljon on niissä valkeita kukkia. Seison terassin reunalla, jonka kallioseinä laskeutuu suoraan alas omenatarhaan. Sen takana näkyy kapea lahti ja sen takana kallioinen kaunis ranta metsineen. Seison ja katson tätä suomalaista ihannemaisemaa. Silmää hivelee ja sydäntä riemastuttaa se näky. Lahti on peilityni. Kalat vain siellä täällä hyppelehtivät ja särkevät rasvatyynen veden pinnan synnyttäen renkaita, jotka vuoron perään pulpahtavat ja häviävät. Tätä kaunista katsellessa tempaa se lumoihinsa, josta on vaikea irtautua ja väkisininkin tulee seisotuksi ja nojatuksi sitä rauta-aitaa vasten, mikä reunustaa sen korkean terassimaisen kallion reunan, jossa on ihanteellisen kaunis kävelytie. On hiljaista ja rauhallista... Seison — katson — kuuntelen — joku yksityinen käki kukahtaa kesäyön viileydessä. Mutta sitten likempänä kesäyötä alkaa kuulua sieltä alhaalta omenatarhasta raikasta linnunlaulua. Kuuntelen — kuuntelen — ihmettelen. — En tunne tuota lintua äänestään. Ajattelen: Mahtanee olla satakieli? Lintua en näe, vaikka kuinka tarkkaisin sitä paikkaa, mistä laulu kuuluu.

Muut linnut ovat vaienneet. Se yksinäinen käkikin, joka äsken kukahteli, sekin on nyt vaiti. Ainoastaan tämä outo lintu livertelee kauniita aarioitaan kuulakan

kirkkaana kesäyönä. Tai oikeastaan niitä on kaksi. En tuntenut niitä säveliä. Ja mitä enemmän kuluu kesäyötä, sitä auliimmin ne antavat kuulua sävelensä.

Uteliaisuuteni kasvaa: Mikä lintu se mahtoi olla, joka lauloi sellaisia säveleitä, sillä en oikein tuntenut laulajaa?

Ja kun seison ja nojaan rauta-aitaan, niin silloin samoille seuduille ilmestyy ihminen, jonka kaulassa riippuu tuollainen laatikko, jonka olemme tottuneet näkemään koulupojilla, jotka keräävät kasveja. Hän varmaankin oli tullut tutustumaan Valamon kasveihin.

— Mikä on tuo lintu, joka laulaa tuolla alhaalla? — kysyn tuolta ihmiseltä, joka seisoi likellä ja varmaankin kuunteli laulua niinkuin minäkin.

— Satakieli — saan vastaukseksi.

Me käymme konserteissa, oopperoissa ja monasti ostamme kalliit pääsyliput saadaksemme kuulla hyvää musiikkia. Ja mitä kuuluisampi on taitelija, sitä mieslukuisampana riennämme häntä kuulemaan. Mutta siitä musiikista, jota saamme kuulla maksutta luonnon suuressa konserttialissa, emme usein välitä. — Satakielen laulu on jotain verratonta, jota ei pysty matkimaan suurin laulajatarkaan.

— Ystäväni. Kun käyt Valamossa omenain, kirsikain ja sireenien kukinta-aikana, niin mene ulos auringon laskettua, seiso, kuuntele, likellä olevasta metsiköstä kuulet satakielen laulavan. Se maksaa jo vaivan tulla Valamoon, jos kotiseudullasi et ole kuullut tätä harvinaista lintua.

Suuresta venäläisestä säveltäjästä Tšaikovskista kerrotaan, että kauneimmat sävelet syntyivät hänen aivoisaan hänen kuunnellessaan satakielen laulua. Lumoihin se viepi tavallisenkin ihmisen, etenkin

sellaisen herkullisen kauniin luonnon puutarhassa kuin on Valamossa.

Luonnontutkijat tietävät: Jos satakieli kuulee samoilla seuduilla toisen satakielen laulavan, niin se tahtoo voittaa sen, rupeaa kilpailemaan ja saattaa yhtenä yönä laulaa itsensä kuoliaaksi.

Sinä kuulakan valoisana kesäyönä, jolloin ensi kerran elämässäni kuulin Valamon satakielen laulun, mahtoi toinen omenatarhassa laulavista satakielistä laulaa itsensä kuoliaaksi, niin kauniita sävelet olivat ja niin tulvimalla sitä tuli tyynenä kesäyönä.

Sanojen selityksiä, luettelo kuvien luovuttajista ja lähdeluettelot

Sanojen selityksiä

galjotta:	purjealus, kaksimastoinen
hukkari:	kolmimastoinen laatokkalaisalus
igumeni:	luostarin johtaja
ikoni:	pyhäinkuva, obraza
ikonostaasi:	ikonikokoelma, tavallisesti ikonein ja maalauksin päällystetty kirkon poikkiseinä, joka erottaa muun kirkon alttariosasta eli pyhimmästä kirkollinen, kirkon sääntöjen mukainen
kanoninen:	munkkikammio
kelja:	tyhjä hauta tai arkku, jossa ei ole ruumista
kenotafi:	henkisen elämän syventäminen
kilvoittelu:	yhteisasuntola
kinobia:	jumalanpalvelus, erityisesti sen musiikkiosa, saarnan
liturgia:	vastakohta
munkki:	munkiksi vihitty luostariveli, naimattomuuslupauksen tehnyt
munkkidiaconi:	diakonin arvoon vihitty munkki
noviisi:	munkkikokelas
ortodoksinen:	oikeuskoinen
pappismunkki:	pappisvihkimyksen saanut munkki
pyhittäjäisiä:	pyhimyksiä kanonisoitu henkilö
saima:	purje- tai soutuvene
sarkofagi:	korkokuvien koristettu ruumisarkku
skeemaigumeni:	igumeni, joka on saanut korkeimman munkkivihkimyksen
skeemamunkki:	korkeimman munkkivihkimyksen saanut munkki
skiitta:	sivuluostari
suuri skeema:	munkkivihkimyksen korkein aste
tšasouna:	rukousskappeli
varnitsa:	suolankieittäjä
veljestö:	luostarin veljeskunta
vigliia:	yöjumalanpalvelus

Luettelo kuvien luovuttajista

Oheisessa luettelossa on esitetty julkaistujen kuvien taikka kuvissa esitettyjen kohteiden omistajat. Viimeksimainittujen alkuperäiskuvat ovat Valamo-seura ry:n hallussa.

1. Laitokset
Kansallismuseo
Ortodoksinen kirkollishallitus
Ortodoksinen kirkkomuseo

Kuva sivulta
50, 51, 59, 60, 148, 149, 150, 187.

93.
8, 12, 14, 17, 48, 52, 54, 55, 56, 58, 66, 67,
68, 70, 82, 99, 105, 123, 132, 134, 135, 136,
137, 138, 139, 140, 141, 143, 154, 155, 157,
158, 159, 160, 168, 174, 180, 184, 185, 187,
188, 189, 192, 217, 220, 221, 229, 249, 256,
258, 268, 269, 270, 277, 278, 279, 286, 289.

Helsingin
Ortodoksinen srk

161.

Puolustusvoimain
kuva-arkisto

Suomen Matkailuliitto

Valamon luostari
Valamo-seura

2. Yksityiset luovuttajat

Averio 151, 164; Kira Auer 72; P. Jouhki 85, 281; E. Kangas 211, 212, 213; K. Kangasmaa 292; E. Karejärvi 71; H. Kataja 43, 64, 291; H. Kimpimäki 264; S. Käyhkö 265; H. Kosonen 94, 95, 96; L. Mitronen 198, 200, 201, 203, 204, 256; Arkkipiispa Paavali 65, 94, 113, 114, 115, 116, 195; V. Porri 71, 250, 272, 273; L. Roine 78, 145, 234; P.-O. Sandholm 173, 284; A. Savialoff 41, 75, 76, 77, 87, 100, 108, 117, 120, 126, 142, 145, 152, 163, 166, 167, 170, 171, 180, 182, 184, 185, 189, 222, 228, 260, 266, 283; J. Ukkonen 232; V. Uski 71; Valaam-kirja 1935 om. E. Taajaranta 187. Edellä mainitsemattomien kuvien lahjoittajat ovat tuntemattomia.

Huom. Jos jostakin kuvasta on saatu käyttöön kopioita usealta kuvien luovuttajalta, on kirjan kuvan originaalina käytetty näistä parasta. Vain originaalin luovuttaja on mainittu tässä luettelossa.

Valamon vaiheita Stolbovan rauhasta nykypäiviin

1. Istoriko-statistitšeskija svedenija o S.-Peterburgskoj eparhii. Izdanie S.-Peterburgskago eparhialnago istoriko- statistitšeskago komiteta. Vypusk tšetvertij. III Monastyri S.-Peterburgskoj eparhii. Valaamskij monastyr. (Bibliografitšeskij otserk.). S.-Peterburg 1875. S. 10.
2. Valaamskij monastyr i ego podvizniki. Tretje izdanie, ispravlennoe i dopolnennoe. Izdano izdiveniem Valaamskago monastyrja. S.-Peterburg 1903. S. 67—71.
3. Valaamskij monastyr. Kratkoe istoritšeskoe opisanie i stihotvorenije, posvjatšennoe sej obiteli. Petrograd 1915. S. 19—21.
4. Istoriko-statistitšeskija svedenija... s. 12.
5. Slovo o Valaamskom monastyri. Istoritšeskij otserk. Izdanie tretie. S.-Peterburg 1888. S. 13—14.
6. Valaamskij monastyr 1903 s. 147—159, 340.
7. H. Koukkunen, Kreikkalaiskatolisen kansanopetuksemme alkuvaikeudet. Ortodoksia 18. Joensuu 1968. S. 57—58. Tekijä on käsitellyt 1870-luvun luostariongelmia myös tutkielmassaan, joka on julkaistu Ortodoksia 19:ssä, Joensuu 1969, sivuilla 66—78.
8. O. A. Kallio, Vanhan Suomen yhdistäminen muun Suomen yhteyteen. Helsinki 1901. S. 123.
9. Emt. S. 227.
10. Senaatin talousosaston kirjediaari (lyhennetty jäljempänä: Tal.os:n KD) 489/38 1871. Senaatin talousosaston pöytäkirja (lyhennetty jäljempänä: Tal.os:n ptk.) 17. 1. 1872.

11. Kejsersliga Bref 2 s. 229—230.
12. Tilastotoimisto 14. 6. 1882 senaatille. Tal.os:n KD 18/343 1882.
13. Tal.os:n ptk. 3. 10. 1882.
14. Tal.os:n KD 72/120 1870. Tal.os:n ptk. 24. 8. 1870.
15. Slovo o Valaamskom monastyr s. 19.
16. Valaamskij monastyr 1903 s. 161—162.
17. Valaamskij monastyr 1915 s. 27—28.
18. Istoriko-statistitšeskaja svedenija... s. 14.
19. Valaamskij monastyr 1903 s. 121—123, 336—339.
20. Emt. s. 87—89.
21. Emt. s. 176—179.
22. Finlands Författningssamling (lyhennetty jäljempänä: F. F. S.) 14 s. 13.
23. F. F. S. v:lta 1891 no. 5 s. 1—2.
24. Svod zakonov IX, neljäs osa: Hengellisestä oikeauskoisesta ryhmästä. I Luostareiden ja arkkipiispantalojen oikeudet ja etuoikeudet. V:n 1857 painos s. 67—69, v:n 1876 painos s. 83—85.
25. R. A. Mäntylä, Eriuskolaiskysymys Suomessa I. Turku 1953 s. 61—67.
26. Kenraalikuvernööri (lyhennetty jäljempänä: Kk) 19/31. 7. 1845 senaatille. Tal.os:n KD 272/32 1845.
27. Viipurin läänin kuvernöörin kanslia 10. 9. 1846 senaatille. Tal.os:n KD 272/32 1845.
28. Tal.os:n ptk. 14. 10. 1846.
29. Keisarillinen reskripti 12/24. 2. 1847.
30. Valaamskij monastyr 1903 s. 340, alaviitta 1.
31. Damaskin 22. 2. 1873 (vanhaa lukua; lyhennetty jäljempänä: v.l.) ministerivaltiosihteerille (lyhennetty jäljempänä: Mvs). Ministerivaltiosihteerin viraston akti (lyhennetty jäljempänä: Vsv) 82/1873.
32. Armfelt 3. 3. 1873 (v.l.) Damaskinille. Vsv 82/1873.
33. Viipurin hengellinen hallitus (lyhennetty jäljempänä: VHH) 9/21. 9. 1874 Viipurin läänin kuvernöörille. Vsv 72/1880.
34. Armfeltin 26. 4. 1875 (v.l.) yliprokuraattorille lähettämässä kirjelmässä mainitaan seuraavat omistukset: Jaakkiman hovi, pienempi maa-alue Jaakkiman pitäjän Siikakosken kylässä, kalanyyntioikeuksia Kymen pitäjässä sekä pienehkö maa-alue em. pitäjässä. Pyhän synodin 22. 12. 1876/3. 1. 1877 antamassa määräyksessä mainitaan omistuksia olleen seuraavasti: 4 ½ verotilaa, Vossinan, Jalajan, Mökerikön, Puutsaaren ja Ilmekensaaren saaret sekä Koivusaaren, Laivasaaren, Mussaaren ja Hepoluodon luodot. Vsv 72/1880.
35. Kiinnekirjat sisältyvät mm. Tal.os:n KD:iin 21/117 1882.
36. Senaatin 11. 11. 1874 tekemä alustus. Vsv 72/1880.
37. Tal.os:n ptk. 10. 11. 1874.
38. Adlerberg 28. 2./2. 3. 1875 mvs:lle. Kenraalikuvernöörin kanslian akti (lyhennetty jäljempänä: Kkk) 55/1874.
39. Yliprokuraattori 2. 4. 1875 (v.l.) Armfeltille. Vsv 72/1880.
40. Armfelt 26. 4. 1875 (v.l.) yliprokuraattorille. Vsv 72/1880.
41. Mvs. 11. 2. 1877 (v.l.) yliprokuraattorille. Vsv 72/1880.
42. Yliprokuraattorin apulainen 11. 4. 1877 (v.l.) mvs:lle Vsv 72/1880.
43. Kk 12. 24. 5. 1877 senaatille. Kkk 55/1874.
44. Synodin 22. 12. 1876/3. 1. 1877 antama määräys. Vsv 72/1880.
45. Tal.os:n KD:ssa 273/23 1877 olevat reunamerkinnot.
46. Prokuraattorin 8. 10. 1877 antama lausunto. Vsv 72/1880.
47. Kamarikonttori 19. 10. 1877 senaatille. Tal.os:n KD 273/23 1877.
48. Tal.os:n ptk. 20. 11. 1877.
49. Kk 29. 11./11. 12. 1877 mvs:lle. Kkk 55/1874.
50. Vrt. esittelynoottia sekä mvs:n selontekoa. Vsv 122/1891.
51. Esittelynootti 260. Vsv Cc 415/1878.
52. Mvs. 3. 7./12. 8. 1878 vt.kk:lle. Kkk 55/1874.
53. Mvs. 10. 8. 1878 (v.l.) yliprokuraattorille. Vsv 72/1880.
54. Tal.os:n ptk. 28. 8. 1878; F. F. S. v:lta 1878 n:o 20 s. 5—6.
55. Valamon luostarin hallitus 21. 5. 1879 (v.l.) Viipurin läänin kuvernöörille. Tal.os:n KD 105/121 1879.
56. Viipurin läänin kuvernööri 11. 6. 1879 senaatille. Tal.os:n KD 105/121 1879.
57. Tal.os:n ptk. 30. 3. 1881; senaattorit S. K. J. Furuholm ja Th.S. Thilen pitivät hintaa liian korkeana vastustaan ostoaletta.
58. Kk 16./28. 4. 1881 mvs:lle. Vsv 89/1881.
59. Mvs 18/30. 6. 1881 kk:lle. Vsv 89/1881.
60. Kk 1/13. 6. 1881 senaatille. Kkk 55/1874.
61. Jonatan 26. 9. 1881 (v.l.) Viipurin läänin kuvernöörille. Tal.os:n KD 21/117 1882.
62. Bezborodgon lahjoitusmaan valvoja J. Hultin 9. 11. 1881 Viipurin läänin kuvernöörille. Tal.os:n KD 21/117 1882.
63. Viipurin läänin kuvernööri 10. 2. 1882 senaatille. Tal.os:n KD 21/117 1882.
64. Tal.os:n ptk. 28. 9. 1882.
65. Kon:n l:n esimies mvs:lle 14. 12. 1884 (v.l.). Tal.os:n KD 216/23 1887.
66. Mvs. Kon:n l:n esimiehelle 21. 1. 1885 (v.l.). Tal.os:n KD 216/23 1887.
67. Ylpr. mvs:lle 12. 4. 1887 (v.l.). Vsv 79/1888.
68. Mvs. kk:lle 18/30. 5. 1887. Kkk 55/1874.
69. Mvs. kk:lle 18/30. 3. 1887. Vsv 79/1889.
70. Heiden sen:lle 26. 5./7. 6. 1887. Tal.os:n KD 216/23 1887.
71. Plenumin ptk. 18. 6. 1877.
72. Kruunuvouti O. Salenius V:n l:n kuv:lle 30. 8. 1887. Tal.os:n KD 216/23 1887.
73. Viipurin lääninhallitus senaatille 12. 9. 1887. Tal.os:n KD 216/23 1887.
74. Plenumin ptk. 17. 10. 1887. Vsv 79/1888.
75. Kk. mvs:lle 5/17. 11. 1887. Kkk. 55/1874, Vsv 79/1888.
76. Suomen asiain komitean ptk. 26. 5./7. 6. 1888. Vsv 79/1888.
77. Mvs. kk:lle 28. 5./9. 6. ja sen:lle 31. 5./12.6. 1888. Vsv 79/1888, Kkk 55/1874, Tal.os:n KD 297/32 1888.
78. Mvs. ylpr:lle 30. 5. 1888 (v.l.). Vsv 79/1888.
79. Konevitsan erivapaus Tal.os:n KD:ssa 2/1 1861 ja Valamon erivapaus Tal.os:n KD:ssa 3/1 1861.
80. Suuriruhtinas Vladimir vieraili puolisoineen ja seurueineen Valamossa kesä-heinäkuun vaihteessa 1887 ollessaan kiertomatalla Pietarin alueella. Vrt. Valaamskij monastyr s. 409—412.
81. Kkk:n kansliapäällikön W. Skljavinin Valamoon suorittaman tarkastusmatkan jälkeen 16/28. 6. 1890 kk:lle antama erityisselonteko. Kkk 45/1887.
82. Pobedonostsevin sal.kirj. Ehrnroothille 6. 10. 1888 (v.l.). Vsv 256/1888.
83. Ehrnroothin sal.kirj. Pobedonostseville 11. 10. 1888 (v.l.). Vsv 256/1888.
84. Hyvämäki, Ennen routaa s. 106—108. Sama, Suomalaiset ja suurpolitiikka s. 292—301.
85. Heiden sen:lle 14/26. 1. 1888. Kkk 45/1887.
86. Tal.os:n ptk. 8. 2. 1888.
87. Tullivirkailija A. Ericsson Viipurin tullialueen päällikölle. Tal.os:n KD 75/8 1888.
88. Thesleff tullihallitukselle 20. 3. 1888. Tal.os:n KD 75/8. 1888.
89. Tullihallitus senaatille 23. 3. 1888. Tal.os:n KD 75/8 1888.
90. Sen. kk:lle 11. 4. 1888. Kkk 45/1887. Tal.os:n ptk. 11. 4. 1888.
91. Ylpr:n sal.kirj. Heidenille 6. 10. 1888 (v.l.). Kkk 45/1887.
92. Ehrnroothin sal.kirj. Heidenille 11/23. 10. 1888. Kkk 45/1887.
93. Heidenin sal.kirj. Ehrnroothille 15/27. 10. 1888. Vsv 256/1888.
94. Ehrnroothin sal.kirj. ylpr:lle 29. 10. 1888 (v.l.). Vsv 256/1888.
95. Ehrnrooth lähetti samalla Pobedonostseville Suomessa julkaistun, Viipurin läänin yhdistämistä koskevan manifestin jäljennöksen, jota voitiin verrata Venäjällä julkaistun kanssa.
96. Rov. Glebov kk:lla 30. 11. 1888 (v.l.). Kkk 45/1887.
97. Kkk:n kirj. VHH:n esimiehille 10/22. 12. 1888. Kkk 45/1887.
98. Kk. sen:lle 10/22. 12. 1888. Kkk 45/1887.
99. Kyseinen promemoria on allekirjoittamaton, mutta käsialasta sekä sisällöstä päätellen se on Heidenin tekemä.
100. Päivämäärätön ja allekirjoittamaton promemoria. Kkk 45/1887.
101. Huberin mietintö 24. 12. 1888/5. 1. 1889. Kkk 45/1887.
102. Heidenin edellä mainittuun Huberin mietintöön suorittamat reunamerkinnot.
103. Tal.os:n ptk. 8. 1. 1889, Kkk 45/1887.
104. Kkk VHH:lle 14/26. 1. 1889. Kkk 45/1887.
105. Tal.os:n KD 20/244 1889, Tal.os:n ptk. 23. 7. 1889.
106. Gontšarov sen:lle 26. 6./8. 7. 1896. Tal.os:n KD 276/49 1896.
107. Tullihallitus sen:lle 14. 8. 1896. Tal.os:n KD 276/49 1896.
108. Tal.os:n ptk. 6. 10. 1896.
109. Yliprokuraattori Heidenille 14. 12. 1889 (v.l.). Kkk 45/1887.
110. Heiden sen:lle 23. 12. 1889/4. 1. 1890. Kkk 45/1887, Tal.os:n KD 68/7 1890.
111. Hieden Tudeerille 13/25. 5. 1889. Kkk 45/1887.
112. Tietoja Tudeerin matkasta Tal.os:n ptk:ssa 15. 1. 1890.
113. Tal.os:n ptk. 15. 8. 1889.
114. Hallonbladin sähkösanomat Tudeerille. Tal.os:n KD 68/7 1890.
115. Valamon luostarin rangaistuspäiväkirja. Luovutettujen alueiden arkisto Ai 1 (Savo-Karjalan Maakunta-arkisto).
116. Tal.os:n ptk. 15. 1. 1890.
117. Heiden yliprokuraattorille 8/20. 3. 1890. Kkk 45/1887.
118. Rangaistuspäiväkirja ei sisällä tämänsuuntaisia tietoja. V:n 1883 kohdalla on maininta, että Sortavalan pitäjän Hakalan kylän hylkeenpyytäjiä tunkeutui Valamon saarille, missä he melkein polttivat Niilovan kappelin, mutta muuta mainintaa ei v:lta

- 1875—1890 rukoushuoneiden osalta ole. Vrt. rangaistuspäiväkirjaa em. vuosilta.
119. Skljavinin matkakertomus 16/28. 6. 1890. Kkk 45/1887, Kamaritoimituskunnan KD 16/25 1890.
 120. Jonatanin lausunto toukok. 1890. Kkk 45/1887, Kamaritoimituskunnan KD 16/25 1890.
 121. Vrt. edellä s.
 122. Skljavinin erityisselonteko 16/28. 6. 1890. Kkk 45/1887.
 123. Heiden ylip. 25. 6/7. 7. 1890. Kkk 45/1887. Heiden senaatille 25. 6/7. 7. 1890. Kamaritoimituskunnan KD 16/25 1890.
 124. Valamon l:n esimies V:n l:n kuv. 16/25 1890.
 125. Gripenberg senaatille 8. 9. 1890. Kamaritoimituskunnan KD 16/25 1890.
 126. Tal.os:n ptk. 7. 10. 1890.
 127. Kamaritoimituskunnan KD 16/25 1890.
 128. Päiväämätön ja allekirjoittamaton, senaattori Yrjö-Koskiselle jätetty kirjelmä kamaritoimituskunnan KD:ssa 16/25 1890.
 129. Tal.os:n ptk. 17. 2. 1891.
 130. Vrt. Valamon luostarin rangaistuspäiväkirjaa 1890-luvun osalta.
 131. Vrt. Tal.os:n KD 37/5 1891, Tal.os:n ptk. 24. 11. 1890 sekä kysymykseen liittyviä asiakirjoja Vsv:ssa 122/1891.
 132. Valaamskij monastyr 1903 s. 340. Luostarin igumenit Gabrielin jälkeen ennen maamme itsenäistymistä olivat: Vitali (1903—1905), Pafnuti (1905—1907) ja Mavriki (1907—1918). Tiedot ovat Valamon luostarin igumeniluettelosta.
 133. Igumeni Jonatanin työstä vrt. Valaamskij monastyr 1903 s. 184—206.
 134. Viipurin piispa, myöhemmin Suomen ensimmäinen ortodoksinen arkkipiispa ja Pietarin metropoliitta Antoni (Vadkovski) kävi usein Valamossa ja kuvaa sitä vaikuttavaksi, suureksi ja tärkeäksi eräälle ystäväilleen ja vanhemmilleen lähettämissään kirjeissä. Vrt. Antonij, mitropolit S.-Peterburgskij i Ladoškj. Petrograd 1915.
 135. Valaamskij monastyr 1903 s. 279—325.
 136. Emt. s. 336—339.
 137. Emt. s. 332—336.
 138. Tekijän Suojärven pitäjän väestöltä kokoamaa haastattelutietoa.
 139. Valamon taholla todettiin kansallisuuskiirojen jääneen jo munkkilaisuuden sisällöstä johtuen toisarvoiseen asemaan. Vrt. Hariton, ieromonah, Vvedenje novago stilja v Finljandskoj Pravoslavnoj Tserkvi i pritsiny nestrojenij v monastyrjah. (Po dokumentam i zapiskam inoka.) Arensburg 1927. s. 3.
 140. Vrt. esim. Porvoon tuomiokapitulin kirjelmää 2. 8. 1879 kk:lle. Kkk 64/1864.
 141. Nimimerkki P. M. V. Aamun Koitto- (lyh. jäljempänä AK) lehden n:o 14/1918 s. 114.
 142. AK:n toimituksen vastaus lehden em. numerossa.
 143. Rovasti S. Solntsew: Nykyajan huolia kirkkokunnassamme. AK 15/1918 s. 166—167.
 144. M. Michailov: Valamon luostarin kohtalo. AK 21/1918 s. 166—167.
 145. Aamun Koiton toimitus kyselijöille. AK 23/1918 s. 185—186.
 146. Sanomia Suomesta. AK 2/1919 s. 16.
 147. Sanomia. AK 14/1919 s. 122.
 148. Nimimerkki A-a: Kesäisiä muistelmia Valamosta. AK 15/1919 s. 127—128.
 149. Sanomia. AK 17/1919 s. 146.
 150. Uutisia. AK 3/1920 s. 24.
 151. Uutisia. AK 7/1920 s. 56.
 152. Y. Loimaranta: Uskonvapaus. Piakkoin kokoontuvalle eduskunnalle annettu hallituksen esitys. Kotimaa 21/1920.
 153. S. Solntsew: Onko munkkilaisuus ristiriidassa uskonvapauden kanssa. AK 8/1920 s. 63.
 154. Uutisia. AK 11/1920 s. 88.
 155. Suomen tasavallan ensimmäisen presidentin käynti Valamossa. AK 13/1920 s. 102—104.
 156. Uutisia. AK 15/1920 s. 119—120.
 157. Uutisia. AK 11/1921 s. 100—101.
 158. Viipurin läänin Maaherran päätös. AK 22/1921 s. 188—189.
 159. Uutisia. AK 21/1922 s. 171.
 160. Suomen kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan seurakuntain esimiehille ja luostarien johtajille. AK 8/1923 s. 64.
 161. P. Michailov: Onko luostareillamme tulevaisuutta? AK 6/1924 s. 46—48.
 162. Nimimerkki Petrulla ollut. AK 13/1924 s. 102—103. M. Michailov: Eräs helposti toteutettava, mutta tärkeä Valamon luostarille esitetty toivomus. AK 20/1924 s. 159.
 163. U. V. J. Setälä, Kansallisen ortodoksinen kirkkokunnan perustamiskysymys Suomen politiikassa 1917—1925. Helsinki 1966, s. 125—159, erityisesti s. 152—153; Iivar Kemppinen, Sortavalan seminaarin historia. Helsinki 1969, s. 182—183.
 164. S. Solntsew: Suomen itsenäinen ortodoksinen kirkkokunta ensimmäisen vuosikymmenen kuluessa v. 1918—1928. AK 21—22/1928 s. 269 ja 271.
 165. Uutisia. AK 20/1925 s. 198.
 166. Uutisia. AK 21/1925 s. 206.
 167. Uutisia. AK 22/1925 s. 214.
 168. S. Solntsewin em. artikkeli. AK 21—22/1928 s. 276.
 169. Valamon luostarin johtokunnan jäsenten juttu. Kirkollinen alioikeus antanut päätöksensä. AK 7/1926 s. 70—71.
 170. M. Fiilin: Ryhtykää Valamon luostarin olemassa-oloa pelastamaan! AK 18/1928 s. 203—205.
 171. S. Solntsewin em. artikkeli. AK 21—22/1928 s. 276—277.
 172. Papistomme yleinen veljeskokous Valamossa t.k. 17—19 p:nä. AK 16/1926 s. 150—151.
 173. Papistomme yleinen veljeskokous Valamossa viime elokuun 17—19 p:nä (jatkoa n:o:oon 16.) AK 17/1926 s. 157—160.
 174. Papistomme yleinen veljeskokous Valamossa viime elokuun 17—19 p:nä (jatkoa n:o:oon 17.) AK 18/1926 s. 169—171.
 175. Ensimmäiset kreikkalaiskatoliset kirkkolaulupäivät Valamossa kesäkuun 29 ja 30 päivä. AK 13—14/1929 s. 143—144.
 176. Arkkipiispa Hermanin laulupäivien juhlahjajalanpalveluksessa pitämä puhe. AK 13—14/1929 s. 144—147.
 177. Laulunharrastajien kokous Valamossa. AK 13—14/1929 s. 147—148.
 178. Kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan toiset kirkolliset laulupäivät. AK 26/1930 s. 212.
 179. Kirkkokuntamme uutisia. AK 32/1930 s. 255.
 180. Opetusministeri Virkkunen kertoo kirkkokunnan luostareissa käynnistään. AK 33/1930 s. 262.
 181. Kirkkokuntamme uutisia. AK 47/1930 s. 383.
 182. Kirkkokuntamme uutisia. AK 12/1931 s. 102—103.
 183. A. H.: Huomattava käänne luostariemme elämässä. AK 14—15/1931 s. 117—118.
 184. Kirkkokuntamme uutisia. AK 32/1931 s. 254.
 185. Valamon luostarin lastenkodin ja kansakoulun vihkiäiset. AK 39/1931 s. 308—316 ja AK 40/1931 s. 321—323.
 186. Kirkkokuntamme uutisia. AK 3/1933 s. 22.
 187. Kirkkokuntamme uutisia. AK 20/1933 s. 162.
 188. Valamon luostarin johtajan virkaanasettajaiset. AK 22/1933 s. 177—178.
 189. Kirkkokuntamme uutisia. AK 22/1933 s. 182.
 190. Kirkkokuntamme uutisia. AK 28—29/1934 s. 171 ja AK 30/1934 s. 177—178.
 191. Kirkkokuntamme uutisia. AK 21/1935 s. 161 ja AK 22/1935 s. 171.
 192. Kirkkokuntamme uutisia. AK 24/1935 s. 188.
 193. Kirkkokuntamme uutisia. AK 25/1937 s. 194—195.
 194. Kirkkokuntamme uutisia. AK 32/1939 s. 250—251.
 195. Muut lehdet. AK 15/1940 s. 63—64.
 196. Papinniemi Valamololle. AK 20/1940 s. 91. Kuvaus Papinniimestä on lehden saman numeron sivuilla 92—93.
 197. Uutta Valamoa rakennetaan. AK 27/1940 s. 156.
 198. Virallinen osasto. AK 7—8/1941 s. 78.
 199. Haritonin matkakuvaus. AK 46—47/1941 s. 532—535.
 200. Igumeni Hariton: Toinen matka vapautettuun Valamoon. AK 39—40/1942 s. 334—337.
 201. Igumeni Hariton: Kolmas matkani vapautettuun Valamoon. AK 19/1943 s. 303—307.
 202. Varajohtaja Isaaki: Suomen luostarit. AK:n juhlanumero 26. 11. 1943 s. 16.
 203. Kirkkollishallituksen ptk. 9—10. 8. 1956.
 204. Ao. henkilöiden nimikirjat ortodoksisessa kirkkollishallituksessa.

Saariston eläimistöä ja sen tutkimisesta

- Bonsdorff, A. von 1888: "Ornitologiska iakttagelser gjorda hufvudsakligast inom Salmis socken om våren 1881". — Medd. F.F.I.F. 15, s. 24—43.
- Chydenius, J. J. ja Furuhjelm, J. E. 1858: "Berättelse öfver en naturhistorisk resa i Karelen". — Notiser F.F.I.F. IV, s. 81—118.
- Ekman, S. 1922: "Djurvärldens utbredningshistoria på skandinaviska halvön". — Stockholm, Bonnier, s. 1—614.
- Elfving, Fr. 1921: "Societas pro Fauna et Flora Fennica 1821—1921". — Acta F.F.I.F. 50, s. 1—279.
- Gavriil, igumeni 1898: Kalastuksesta Valamon saarella (venäjänkielinen).

- Hildén, I. 1921: "Havaintoja linnustosta Laatokan ulkosaarilla". — Luonnon Ystävä 25, s. 53—57.
- Hildén, O. 1972: "Retkeilijän lintuopas". — Helsinki, Otava, 7. painos, s. 1—248.
- Järvi, T. H. 1910: "Über den Krebs (*Astacus fluviatilis* Rond.) und die Krebsepidemieen in Finland". — Acta F.F.I.F. 33, no. 3, s. 1—41.
- Jääskeläinen, V. 1909: "Norpan 'muanutuksesta'". — Luonnon Ystävä 13, s. 195—198.
- Jääskeläinen, V. 1910: "Valamon saarten maantieteellisistä suhteista". — Karjala, Karjal. Osak. julkaisu, ss. 126—146.
- Jääskeläinen, V. 1917: "Om fiskarna och fisket i Ladoga". — Finlands Fiskerier 4, sep., s. 1—92.
- Kessler, K. 1864: Kuvaus Pietarin kuvernementin kalastosta (venäjänkielen).
- Kirkinen, H. 1970: "Karjala idän ja lännen välissä I". — Joensuu, Kirjayhtymä, s. 1—344.
- Koli, L. 1962: "Retkeilijän kalaopas". — Helsinki, Otava, s. 1—120.
- Linnaniemi, W. M. 1911: "*Phalacrocorax carbo* L. pesinyt Laatokan rantamilla". — Medd. F.F.I.F. 37, s. 53—54.
- Löppenthin, B. 1963: "Proceedings XIII internat. ornithol. Congress, Ithaca 17—24 June 1962". Vol II, ss. 1131—1132. Baton Rouge, Louisiana.
- Malmgren, A. J. 1863: "Kritisk öfversigt af Finlands Fisk-fauna". Akademisk afhandling. — Helsingfors, s. 1—76.
- Merikallio, E. 1917: "Allin (*Harelda hiemalis*) pesimisestä Suomessa". — Medd. F.F.I.F. 43, s. 122—124.
- Nordqvist, O. 1887: "Bidrag till kännedom om Ladoga sjös crustacefauna". — Medd. F.F.I.F. 14, s. 116—138.
- Nordqvist, O. 1898: "Beitrag zur Kenntniss der isolierten Formen der Ringelrobbe (*Phoca foetida* Fabr.). — Acta F.F.I.F. 15, no. 7, s. 1—44.
- Nylander, W. 1852: "Collectanea in Floram karelicam". — Notiser F.F.I.F. II, s. 109—181.
- Palmén, J. A. 1874: "Om fåglarnes flyttningvägar". Akademisk afhandling. — Helsingfors, s. 1—200.
- Palmgren, R. 1917: "Storskarfven, *Phalacrocorax carbo* (L.), häckande i Finland". — Medd. F.F.I.F. 43, s. 9—13.
- Pankakoski, A. 1941: "Laatokan merimetso". — Luonnon Ystävä 45, s. 98.
- Piironen, E. 1947: "Karjalan pyhät kilvoittelijat". — Kuopio, Ortodoksinen veljestö, s. 1—77.
- Räsänen, V. 1924: "Lintutietoja Kurkijoelta". — Luonnon Ystävä 28, s. 21.
- Saalas, U. 1960: "John Reinhold Sahlberg, 1845—1920". — Acta entom. Fenn. 16, s. 1—620.
- Sahlberg, J. R. 1871: "Öfversigt af Finlands och den Skandinaviska halföns Cicadariae I". Akademisk afhandling. — Helsingfors, s. 1—155.
- Sahlberg, J. R. 1910: "Vildrenen på 1860-talet i ryska Karelén och på Valamo". — Medd. F.F.I.F. 36, s. 167.
- Schulman, H. 1910: "Vildrenens utbredning i Finland". — Medd. F.F.I.F. 36, s. 161—166.
- Valle, K. J. 1934: "Suomen kalat". — Helsinki, Otava, s. 1—228.

Rannikkotykistö Valamossa

- Sota-arkiston sotapäiväkirjat.
- N. Sario: Rannikkopuolustus Meripuolustuksen osana. Suomen Rannikkotykistö 1918—1958.
- Eri kirjoittajat: Rannikkotykistöröykmentti 3 1918—1928.
- Arvi Koljonen: Rannikkotykistöröykmentti 3:n historiikki (luentosarja vuodelta 1936).
- Lauri Immonen: Kaksi tykkiä.
- R. v. Essen: Laatokan sääsuhteet ja puolustus. Suomen Sotilaiskaksilehti n:o 3/1933.
- Ilmatieteen laitoksen tietoja.
- Haastatteluja.

Piirteitä Valamon hyönteistöstä

- Kangas, E.: 1953. Zur Ausbreitung des *Carabus cancellatus* Ill. (Col., Carabidae) in jüngster Zeit in Finnland. Ann. Ent. Fenn. 19, 175—181.
- Karvonen, V.: kts. Löfqvist, E. & Lingonblad, B.: 1956. Resor i Karelén. Österbottens Årsbok 1956, 1—28.
- Löfqvist, E. & Karvonen, V.: 1927. Die Pyralidenfauna Finlands. Not. Ent. 7, 33—42.
- de Motschulsky, V.: 1853. Etudes Entomologiques. Helsingfors.
- Nordström, Fr., Kaaber, Sv., Opheim, M., Sotavalta, O.: 1969. De fennoskandiska och danska nattflynas utbredning (Noctuidae). Lund.
- Nordström, Fr., Opheim, M., Valle, K. J.: 1955. De fennoskandiska dagfjärilarnas utbredning. Lepidoptera Diurna (Rhopalocera & Hesperidae). Lund.
- Saalas, U.: 1960. John Reinhold Sahlberg. Hyönteistieteilijä, tutkimusmatkailija ja aatteellisten rientojen edistäjä 1845—1920. Acta Ent. Fenn. 16, 1—620.
- Sahlberg, J.: 1868. Entomologiska anteckningar från en resa i sydöstra Karelén sommaren 1866. I. Orthoptera och Hemiptera. Not. Soc. Fauna & Flora Fenn. 9, 159—197.
- 1871. Entomologiska anteckningar från en resa i sydöstra Karelén sommaren 1866. II. Coleoptera. Not. Soc. Fauna & Flora Fenn. 11, 327—384.
- 1910. (Oestrus trombe). Meddel. Soc. Fauna & Flora Fenn. 36, 167.

Piirteitä Valamon hyönteistöstä

Aakkosellinen luettelo lajilleen mainituista löydöistä ja havainnoista (ryhmittäin)

Perhoset (Lepidoptera):

Anaitis praeformata Hb.
Apamea unanimitis Hb.
Aporia crataegi L.
Argynnis aglaja L.
Argynnis niobe L.

var. *eris* Meig.

Argynnis (Issoria) lathonia L.
Bryotropha purpurella Zett.
Bupalus piniarius L.

Calophasia lunula Hfn.

Cidaria (Lyncometra) ocellata L.
Cidaria (Euphyia) picata Hb.
f. *albofasciata* Gaukl.

Cidaria (Epirrhoe) tristata L.
Cidaria (Thera) variata Schiff.
Cosciniia cribraria L.
Cucullia gnaphali Hb.
Eucosma fulvana Sph.

E. Kangas 27. 6., 5. 7. 1930
E. Kangas 5. 7. 1930
E. Kangas 29. 6.—4. 7. 1930
E. Kangas 6. 7. 1930
E. Kangas 1.—4. 7. 1930

E. Kangas 1.—4. 7. 1930
E. Kangas 3. 7. 1930
O. Winter 3. 7. 1920
A. Korvenheimo 1929—1930
E. Kangas 1929—1930

E. ja P. Suomalainen
heinäkuun alku 1926
E. Kangas 2. 7. 1930
E. Kangas 27. 6. 1930
V. de Motschulsky 1852 (Motschulsky 1853)
E. Lindeberg 1920-luku
B. Lingonblad 1933 (Lingonblad 1956)
E. Kangas 30. 6. 1930
E. Kangas 4. 7. 1930
E. Kangas 27. 6. 1930
E. Kangas 1. 7. 1930
V. Karvonen 1920
O. Winter 30. 6. 1926

Luostarin ympäristö
Luostarin seutu
Luostarin seutu ja Leshova-järvi
Luostarin seutu
Luostarin seutu, Leshova-järvi,
Rautaveräjä
Luostarin seutu, Leshova-järvi
Rautaveräjä

Luostarin seutu
Luostarin seutu

Luostarin seutu
Luostarin seutu
Luostarin seutu
Luostarin seutu
Leshova-järvi

<i>Eupithecia lariciata</i> Frr.	E. Lankiala 1935	Luostarin seutu
<i>Horisme tersata</i> Schiff.	E. Kangas 25.—30. 6. 1930	
<i>Lycæna (Chrysophanus) phlaeas</i> L. f. <i>coeruleopunctata</i> Stgr.	E. Kangas 27. 6. 1930	Luostarin seutu
<i>Mamestra bicolorata</i> Hfn. (<i>serena</i> Fab.)	V. Karvonen 1920	
<i>Mezneria ignella</i> Tengstr.	V. Karvonen 1920	
<i>Microstega (Pyrausta) hyalinalis</i> Hb.	E. Suomalainen 2. 7. 1926	
<i>Parage aegeria</i> L. var. <i>vulgaris</i> Zett.	V. de Motschulsky 1852 (Motschulsky 1853)	Luostarin seutu
	E. Kanervo 1920-luku	Rautaveräjä
	E. Kangas 28. 6.—4. 7. 1930	Luostarin seutu
	V. de Motschulsky 1852 (Motschulsky 1853)	Leshova-järvi
<i>Parnassius apollo</i> L. <i>carelius</i> Bryk	E. Kangas 27. 6.—4. 7. 1930	Luostarin seutu
	E. Kangas 28. 6. 1930	Luostarin seutu
<i>Phasiane (Chiesmia) clathrata</i> L.	B. Lingonblad 1933 (Lingonblad 1956)	Luostarin seutu
<i>Rivula sericealis</i> Sc.	J. M. J. af Tengström	
<i>Titanio pollinalis</i> Den. & Schiff.	(Löfqvist & Karvonen 1927)	
	B. Lingonblad 1933 (Lingonblad 1956)	Luostarin seutu
<i>Tortrix viridana</i> L.	O. Winter 6. 7. 1927	
<i>Udea (Pyrausta) olivalis</i> Den. & Schiff.	B. Lingonblad 1933 (Lingonblad 1956)	Luostarin seutu
<i>Venusia cambrica</i> Curt.	E. Kangas 1. 7. 1930	Leshova-järvi
<i>Zygaena lonicerae</i> Esp.	V. Karvonen 1920	
<i>Zygaena scabiosae</i> Schev.	B. Lingonblad 1933 (Lingonblad 1956)	Luostarin seutu
	E. Kangas 4.—6. 7. 1930	Luostarin seutu
Kovakuoriaiset (<i>Coleoptera</i>):		
<i>Agonum moestum</i> Duft.	E. Kangas 26. 6. 1930	Luostarin seutu
<i>Aphodius piceus</i> Gyll.	J. Sahlberg 1866 (Sahlberg 1871)	
<i>Carabus cancellatus</i> Ill.	A. Korvenheimo (havainto 1930)	
<i>Chrysomela sanguinolenta</i> L.	E. Kanervo 1920-luku	Luostarin piha
<i>Cychrus caraboides</i> L.	S. Kangas 1936	
<i>Euconnus (Napocus) claviger</i> Müll.	J. Sahlberg 1866 (Sahlberg 1871)	Luostarin seutu
<i>Patrobus australis</i> J. Sahlb.	E. Kangas 27. 6.—5. 7. 1930	Luostarin piha
<i>Phyllobius calcaratus</i> Fab.	E. Kangas 28. 6. 1930	
<i>Phyllobius viridicollis</i> Fab.	V. Motschulsky 1852 (Motschulsky 1853)	
	J. Sahlberg 1866 (Sahlberg 1871)	
	E. Kangas 24.—28. 6. 1930	Luostarin seutu
	E. Kangas 26. 6. 1930	Luostarin alue
	E. Kangas 4. 7. 1930	Luostarin seutu
	E. Kangas 27. 6. 1930	Luostarin seutu
Kaksisiipiset (<i>Diptera</i>):		
<i>Cephenomyia trompe</i> Modeer	J. Sahlberg 1866 (Sahlberg 1910)	
Sudenkorennot (<i>Odonata</i>):		
<i>Agriion najas</i> Hansem.	J. Sahlberg 1866 (Sahlberg 1868)	

Valamon luostarin varhaisvaiheet Stolbovan rauhaan asti

Dosifej, Letopisets Solovetskij na tšetyre stoletija. Izd. 4°. Moskva 1847.
Gejman, V. G. (red.), Materialy po istorii Karelii XII—XVI v.v. Petrozavodsk 1941.
Jeesuksen Kristuksen kirkastumisen muistolle pyhitetty Valamon luostari. Sortavala 1923.
Kirkinen, Heikki, Byzance et la Finlande. Etudes finno-ougriennes V. Paris 1968.
Kirkinen, Heikki, Karjala idän kulttuuripiirissä. Bysantin ja Venäjän yhteyksistä keskiajan Karjalaan. Helsinki 1963.
Kirkinen, Heikki, Karjala idän ja lännen välissä I. Venäjän Karjala renessanssiajalla (1478—1617). Helsinki 1970.
Kirkinen, Heikki, Valamon luostarin synty ja arkkipiispa Johannes. Historiallinen aikakauskirja (Helsinki) 1965 n:o 3.
Kivikoski, Ella, Suomen esihistoria. Suomen historia I. Porvoo 1961.
Kuujo, Erkki, Ortodoksisen kirkon alkuvaiheet Suomessa. Novella Plantatio. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 56. Helsinki 1956.
Kuujo, Erkki, Taka-Karjalan verotus v:een 1710. Helsinki 1959.
Moisejeva, G. N., Valaamskaja beseda. Pamjatnik russkoj publitsistiki

serediny XVI veka. Moskva-Leningrad 1958.
Nikodim, Arhimandrit, Prepodobnye Aleksandr Svirskij i ego utšenikipodvižniki. Petrozavodsk 1904.
Opisanie Valaamskogo monastyrja i skitov ego. S.-Peterburg 1897.
Otšerki istorii Karelii, I. Petrozavodsk 1957.
Skazanie o žizni i tšudesah prepodobnyh Sergija i Germana, Valaamških tšudotvortsev. Izd. 5-e. S.-Peterburg 1908.
Solovetskij paterik. Moskva 1906.
Strojev, Pavel, Spicki ierarhov i nastojatelej monastyrej rossijskija tserkvi. Sanktpeterburg 1877.
Valaamskij monastyr i ego podvižniki. Izd. 3-e. S.-Peterburg 1903.
Widnäs, Maria, Valamo klosterbibliotek. Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen XXVII. Uppsala 1940.
Widnäs, Maria, Les synaxaires slavo-russes des "Fragments Finlandais". Commentationes Humanarum Litterarum Soc. Scientiarum Fennica. Vol 38 nr. 1. Helsinki 1966.
Zverinskij, V. V., Material dlja istoriko-topografitseskogo izsledovanija o pravoslavnyh monastyryah v Rossijskoj Imperii, I—III. Sanktpeterburg 1890—97.

Lahjoittajat

BERNER OY

ENSO-GUTZEIT OY

ENTISEN KARJALAN KANNAKSEN RAHASTO

IMPIRANTA-SÄÄTIÖ

KANSALLIS-OSAKE-PANKKI

KARJALAISEN KULTTUURIN EDISTÄMISSÄÄTIÖ

KARJALAN SÄÄTIÖ

KAUKOMARKKINAT OY

KUHAVUORISÄÄTIÖ

KUOPION ORTODOKSINEN SEURAKUNTA

KUSTANNUS OY KARJALAN ÄÄNEN SÄÄTIÖ

LAATOKAN-KARJALAISTEN AVUSTAMISYHDISTYS

LUMI-SÄÄTIÖ

MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITON
SORTAVALAN-KRISTIANSTADIN RAHASTO

MARTTILA ANNA

MIKKELIN ORTODOKSINEN SEURAKUNTA

OPETUSMINISTERIÖ

RAUTALAMMIN ORTODOKSINEN SEURAKUNTA

SALMI-SÄÄTIÖ

SORVALA-SÄÄTIÖ

SUOMEN ORTODOKSINEN KIRKOLLISHALLITUS